

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MEDDELELSER

FRA

DET DANSKE RIGSARKIV

UDGIVNE

AF

RIGSARKIVAREN

FØRSTE BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS C. A. REITZEL

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1906—18

Jeg havde ønsket i dette Bind at medoptage den Beretning om Rigsarkivet i Tiaaret 1906—15, som jeg har maattet paatage mig at affatte, efter at Dr. V. A. Secher ved Udgangen af 1915 af Sygdom var blevet nødsaget til at træde tilbage som Rigsarkivar; paa den Maade vilde dette første Bind af Meddelelserne fra Rigsarkivet være kommet til at omfatte hele min Forgængers for Arkivet saa betydningsfulde Virketid. Udarbejdelsen af denne Beretning har imidlertid taget megen Tid, og da jeg endelig skulde paabegynde Trykningen af den, viste det sig, at Trykkeriet ikke mere kunde skaffe den Skrift, der var benyttet i Bindets tidligere Del. Under disse Forhold blev det nødvendigt at udskyde Tiaarsberetningen til et nyt Bind, og jeg maa da i dette Øjeblik nøjes med at udsende som Afslutning paa første Bind, hvad der ved min Forgængers Fratræden allerede forelaa rentrykt eller dog næsten helt færdigt.

Rigsarkivet, i Februar 1918.

Kr. Erslev.

Meddelelser om Rigsarkivet med Provinsarkiverne

for Årene 1901—5

ved Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher.

1. Arkivvæsenets Organisation og almindelige Forhold.

Den i Femåret udkomne, for Arkivvæsenet vigtigste Bestemmelse er den kongelige Resolution af 1902 22. Juli om Kassation af Arkivalier i Ministerierne, meddelt i Konseilspræsidiets Bekendtgørelse af s. D. Det var hidtil i Henhold til den i Konseilspræsidiets Skrivelse af 1860 28. Septbr.¹ udtalte Tanke, som dog den Gang ikke førte til nogen afsluttende Afgørelse ved kgl. Resolution, vel en Tidlang blevet fulgt som Regel, at Gehejmearkivaren (nu Rigsarkivaren) hørtes over de Kassationsforslag, som de enkelte Ministerier lod udarbejde, men den endelige Afgørelse tilkom det pågældende Ministerium selv. Imidlertid antydede nogle i den senere Tid forekommende Kassationer af ministerielle Arkivalier, at den til Skrivelsen af 1860 støttede Praksis flere Steder var gåt af Brug, og Rigsarkivaren henvendte sig derfor i en Skrivelse af 1899 10. Avgust til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet med Andragende om, at Sagen måtte blive gjort til Genstand for samtlige Ministeriers Overvejelse, og at de Bestemmelser, hvorom der kunde opnås Enighed, måtte blive indstillede til kongelig Approbation. Efter at Spørgsmålet i de

¹ Aftrykt hos A. D. Jörgensen: De danske Rigsarkivers Historie, S. 303—5 jfr. S. 136.

følgende År var blevet forhandlet mellem Ministerierne, fastsattes ved ovennævnte kongelige Resolution en Række Regler for Kassation af Arkivalier i Ministerierne. Kassation må herefter kun finde Sted, efter at der dertil er erhvervet Samtykke af Rigsarkivaren, med hvem der i dette Øjemed forhandles direkte af vedkommende Ministerium. Når Rigsarkivaren har godkendt Kassation af en vis Art Sager, kunne Sager af samme Slags, men ikke analoge Sager, fremtidig kasseres, uden at hans Samtykke dertil indhentes. Kun hvis Enighed ikke opnås, skal Rigsarkivaren forelægge Sagen for Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Da heller ikke de lokale Embeder må kassere Arkivalier uden det vedkommende Ministeriums Godkendelse, og dette skal erhverve Rigsarkivarens Samtykke, er der såvidt görligt sørget for, at Arkivvæsenet herefter får Indflydelse på alle Kassationer af Arkivalier.

I Henhold til kgl. Resol. 1902 22. Juli er Rigsarkivarens Samtykke til Kassation af Arkivalier blevet indhentet af:

1. 2. Revisions-Departement, Toldafdelingen, i Skrivelse af 1905 10. Juli om Kassation af visse Dele af Provinstoldregnskaberne for 1899—1900.

Desuden har Generaldirektoratet for Statsbanedriften gennem Ministeriet for offentlige Arbejder indledet Forhandling om Kassation af forskellige af Statsbanedriftens Arkivalier, men Forhandlingerne vare ved Femårets Udgang ikke afsluttede.

Spørgsmålet om de Udskrifers Stempelpligt, der med lige så retskraftig Virkning ekspederes af Arkiverne efter de til dem afleverede Retsprotokoller, som de tidligere udfærdigedes af pågældende Retsskriver, blev i Arkivmeddelelserne for 1898—1900 S. 1 betegnet som afgjort ved en Meddelelse til Rigsarkivaren af 1899 27. April fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, der indeholdt en Udtalelse i benægtende Retning fra Generaldirektoratet for Skattevæsenet. Da denne Udtalelse imidlertid ikke blev offentliggjort i Ministerialtidende, kunde Domstolene ikke tage Hensyn til den, og flere af Arkiverne ekspederede Udskrifter af Retsprotokoller bleve derfor anholdte som stempelpligtige efter Stempelovens § 71 i Overensstemmelse med Generaldirektoratets tidligere Afgørelse i

Skrivelse af 1896 11. Februar¹. Skattedepartementet, som i den anførte Henseende er trådt i Stedet for det nævnte Generaldirektorat, har derpå påny taget Spørgsmålet under Overvejelse nærmest i Anledning af en af Amtmanden over Københavns Amt indsendt, uden Brug af Stempel af Provinsarkivet for Sælland udfærdiget, Udskrift af en Domprotokol, og har derefter ved Skrivelse til nævnte Amtmand af 1902 8. Juli² fastholdt Meddelelsen fra 1899 til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, idet det udtalte, at Stempelovens § 71 »kun omfatter egentlige retslige Udfærdigelser«, hvorfor Departementet måtte anse den ommældte Udskrift for stempelfri.

Afleveringen til Provinsarkiverne af det egentlig Universitetsbiblioteket tilkommende Frieksemplar af Provinsaviserne har fåt en ny Regulering ved Lov Nr. 66 af 1902 2. Maj om offentlige Bibliotekers Ret til Frieksemplarer af Tryksager m. m. og den sig hertil sluttende Bekendtgørelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet Nr. 102 af 1902 26. Maj. I dennes § 9 er udtalt, at der i Tilfælde af manglende Afleveringer fra den afleveringspligtige skal foretages de »fornødne retslige Skridt mod vedkommende til Straf og Erstatning«. I Loven selv er Erstatningsspørgsmålet ikke udtrykkelig berørt, men i dens § 4 udtales udtrykkelig den ny Regel, at Bibliotekerne og Provinsarkiverne i Tilfælde af den afleveringspligtiges (Bogtrykkerens) Død eller Fallit eller, hvis denne afgiver hele Oplaget til Forlæggeren, ere berettigede til at få de dem tilkommende Frieksemplarer udleverede af den afleveringspligtiges Bo, henholdsvis Forlæggeren eller hans Bo »som deres Ejendom«. Under Forhandlingerne i Landstinget påviste vedkommende Udvalgs Ordfører, Gehejmeetatsråd Goos, også, at det har »praktisk Betydning, at man ved Siden af det personlige Ansvar, man kan gøre gældende, tillige har en Ret, der kan betegnes som Ejendomsret. Dette finde vi fuldstændig rigtigt . . ., at Bibliotekerne have den dobbelte Garanti, Retten til at drage personlig til Ansvar og Ejendomskravet, men vi have ment, at dette sidste kunde og burde udvides til

¹ Ministerialtidende A 1896 Nr. 45.

² Ministerialtidende A 1902 Nr. 221.

Forlæggeren og hans Bo¹. Man har således ikke her villet nøjes med at straffe Undladelsen af at aflevere Pligteksemplarerne som en Overtrædelse af Lovgivningen, men har udtrykkelig villet give Bibliotekerne og Arkiverne en Ejendomsret til de færdige Tryksager, som ere Genstand for pligtig Aflevering. Men hertil må formentlig også svare en Ret til Erstatning, hvis det ikke lykkes at gennemføre Vindikationen af de Tryksager, som ere Genstand for Bibliotekernes og Provinsarkivernes Ejendomsret, f. Eks. fordi hele Oplaget er udsolgt, inden der bliver Tale om at indsende Pligteksemplarerne, hvad jævnlig vil kunne indtræffe med de enkelte Numre af Provinsaviserne. Det er derfor med Rette, at Bibliotekerne og Provinsarkiverne i Bekg. 1902 have fåt Anvisning på at foranledige de forsømmelige Bogtrykkere tiltalte så vel til Straf som til Erstatning.

Ved forskellige ministerielle Resolutioner er ny Embeder inddragne i Kresen af dem, som kunne eller skulle afgive deres Arkivalier til Provinsarkiverne. Ved Skrivelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 1905 27. Jan. er det således bestemt, at de kgl. Bygningsinspektører kunne aflevere de Dele af deres Arkiver, for hvilke de ikke have Brug, til Provinsarkivet for det Distrikt, hvorunder deres Opholdssted er beliggende, og ved Skrivelse fra samme Ministerium af 1905 21. Marts bestemtes, at Forvalteren for Sorø Akademi skal aflevere sine Arkivalier, når de ere 40 År gamle, dog med Undtagelse af en eller anden Gruppe Arkivalier, som det efter nærmere Forhandling mellem Akademiforvalteren og vedkommende Provinsarkivar af Hensyn til Tjænestens Tarv måtte anses for særlig ønskeligt at tilbageholde.

Dernæst må nævnes, at Skrivelse fra nævnte Ministerium af 1904 22. Februar har fastsat, at Provinsarkivaren for Sælland m. m. for de af ham udfærdigede Udskrifter af vestindiske Kirkebøger, som ere afgivne til Provinsarkivet, må tage samme Betaling, som er fastsat for Udskrifter af københavnske Kirkebøger.

I Viborg, hvor ellers såvel Statens som Kommunens Bygninger, der ere indrettede til at tjæne offentlige Formål, ere fritagne for Indkvartering, fandt Indkvarteringskommissionen

¹ Rigsdagstidende 1901—2, Forhandlinger på Landstinget Sp. 891.

i 1900 at burde påligne det derværende Provinsarkiv en Indkvartering af 14 Mand. Da det selvfølgelig vilde være ganske uforsvarligt at indlogere dette Mandskab i Arkivrummene, måtte Provinsarkivaren sørge for dets Anbringelse på anden Måde, og en Henvendelse til Ministeriet medførte da også, at dette under 1901 15. Marts kunde meddele, at Indenrigsministeriet samtykkede i, at Provinsarkivet fritages for ordinær Indkvartering in natura.

Efterat der ved kgl. Resol. var blevet tildelt Underbibliotekarerne ved Statsbibliotekerne Embedsrang i 4. Klasse Nr. 4 efter Rangforordningen, måtte det fremtræde som en Abnormitet, at der ikke var bestemt nogen Rang for Provinsarkivarerne, der dog indtage en ganske anderledes selvstændig Stilling end Underbibliotekarerne og i mange Slags Forhold må forhandle og korrespondere på egen Hånd og på lige Fod med en stor Mængde Embedsmænd. Rigsarkivaren androg derfor under 1903 30. Decbr. hos Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet på, at denne Abnormitet måtte blive afhjulpet, og ved kgl. Resol. 1904 2. Juni tillagdes der Provinsarkivarerne Rang i 4. Klasse Nr. 4 efter Rangforordningen.

I 1904 sendte den belgiske Regering gennem Udenrigsministeriet en Indbydelse til officiel Deltagelse fra dansk Side i en international Kongres i Liège i 1905 til Drøftelse af Spørgsmålene om Reproduktion af Manuskripter, Mønter og Segl. Da denne Sag fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet ved Skrivelse af 1904 3. Oktbr. sendtes til Rigsarkivarens Erklæring, anbefalede denne i en Erklæring af 11. s. M., at lade Rigsarkivet repræsentere ved nævnte Lejlighed, idet han henviste til den Interesse, det i forskellige Henseender kunde have i Rigsarkivet ved Siden af dettes store Samling af originale Segl at få dannet en Samling af Afstøbninger, og til Nødvendigheden af, når en Gang til Veje bragtes ny Lokaler for Rigsarkivet, da også at være betænkt på Indretningen af et fotografisk Atelier. Ministeriet erhvervede derefter en Bevilling på Finansloven for 1905—6 til foruden det store kgl. Bibliotek også at lade Rigsarkivet repræsentere ved Kongressen, og ved denne gav derefter Arkivar A. Thiset Møde på Rigsarkivets Vegne.

Endelig skal her omtales, at en sammentrådt Komité for

Opførelsen af et Mindesmærke for afd. Rigsarkivar A. D. Jørgensen i 1901 henvendte sig til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om Tilladelse til midlertidig at måtte anbringe Mindesmærket ved Provinsarkivet i København, indtil en mere passende Plads kan findes for det. Ved Skrivelse af 1901 8. Maj tillod Ministeriet denne Anbringelse på det Vilkår, at alle herved forårsagede Udgifter blev Arkivet uvedkommende. Efter Aftale med Rigsarkivaren opstilledes Mindesmærket, der er udført af Professor Vilh. Bissen og består af en Bronzeportrætbuste på poleret høj Granitfodstykke, derpå ved Vestenden af Provinsarkivets Magasinbygning, og s. Å. den 31. Avgust fandt Afsløringen af Mindesmærket Sted under en i den Anledning arrangeret Højtidelighed.

2. Budget og Regnskab.

Arkivvæsenets samlede Budget for Finansåret 1900—01 var 72450 Kro. I de følgende fem År har det været:

1901—2	bevilget: 71 833,33 Kro.	Regnskab: 73 372,98 Kro.
1902—3	— : 76 475,00 »	— : 74 392,40 »
1903—4	— : 81 045,85 »	— : 78 459,49 »
1904—5	— : 80 631,32 »	— : 78 399,04 »
1905—6	— : 80 316,66 »	— : 79 563,08 »

Med Hensyn til de enkelte Konti kan følgende bemærkes:

a. Embedslønningerne.

Disse have ikke i de fem År undergået nogen Forandringer ud over den Tilvækst, som Alderstillæggene have medført, hvorved dog bemærkes, at den 1903 ansatte Rigsarkivar har fåt sin Lønning beregnet med Anciennitet fra sin Ansættelse som Herredsfoged (fra 1897 1. Maj). Summerne have været henholdsvis 21600 Kro., 22350 Kro., 23300 Kro., 23300 Kro. og 23300 Kro.

b. Hovedarkivets andre Bevillinger.

Disse vare for det første og sidste af de ovennævnte fem Finansår¹:

¹ Kontobetegnelserne ere Finanslovens.

	1901—2.	1905—6.
a2. Til Medhjælp.....	17800 Kro.	16833 Kro.
Midlertidigt Tillæg		2300 »
a3. Til Udgivelse af Aktstykker .	4200 »	4200 »
a4. Til Kontorudgifter	3600 »	4500 »
hvoraf ekstraordinært.....	1150 »	
a5. Til Køb af Arkivalier	300 »	300 »

Forandringen på Konto a2 er Udtryk for en ny Lønningsmåde for Hovedarkivets Assistenten. I sidste Arkiv-Meddelelse¹ er omtalt, at disses Begyndelseslønnings på Finansloven for 1900—1 hævedes fra 1000 til 1200 Kro., men endnu beroede det stadigt på tilfældigt Avancement, om og når en Assistent vilde opnå nogen Lønningsforbedring. I Året 1902 indgav imidlertid Assistenterne et fælles Andragende til Ministeriet om, at der måtte blive fastsat en bestemt Oprykningskala for dem således, at de med Hensyn til Opnåelse af højere Lønning ikke vedblivende skulde være afhængige af tilfældige Forhold. Rigsarkivaren anbefalede Andragendet med Bemærkning, at Arkivassistenten for Tiden måtte siges at være meget uheldig stillede, navnlig når man sammenligner dem med Adjunkterne ved de offentlige lærde Skoler, der have en Begyndelseslønnings af 1800 Kro. og i Løbet af 15 År opnå 3000 Kro., hvortil kommer, at de have kongelig Udnævnelse. »Er end Skolegærningen mere opslidende (til Gengæld også med længere Ferier), må dog en så stor Forskel i Lønningsvilkårene fremtræde som en Uretfærdighed mod Arkivets Assistenten, der indtræde i Arkivets Tjeneste med væsentlig samme Uddannelse som den, Adjunkterne have. Hertil kommer, at Arkivets Personale kun i ringe Grad kan supplere Lønningerne ved andet Arbejde, dels fordi Arkivet nødvendigvis må lægge Beslag på Dagens bedste Arbejdstimer, dels fordi Adgangen til at skaffe sig Indtægter gennem Undervisning eller literær Virksomhed bliver mere og mere vanskelig for dem, der ikke have gjort sig sådan Virksomhed til Hovedopgave. Arkivpersonalet er desuden en lille Etat med små Fremtidsudsigter, således at Assistenten, der som Regel ved deres

¹ for 1898—1900 S. 3.

Ansættelse ere i en Alder af henimod 30 År, kunne blive stående uden Oprykning i en lang Årrække.« Ministeriet sluttede sig til disse Betragtninger og fremsatte på Finanslovsforslaget for 1903—4 Forslag om, at samtlige Arkivassistenter skulde have samme Lønningsoprykning som ved Finansloven for 1900—1 blev fastsat for Assistenterne ved Provinsarkiverne¹, nemlig et Tillæg af 200 Kro. hvert fjerde År, dog at Lønningen skulde kunne stige indtil 2000 Kro., medens den Assistenternes ved Provinsarkiverne for 1900—1 tillagte højeste Lønning kun var 1800 Kro.² Dette Forslag billigedes ved Finansloven for 1903—4 af 1903 1. April, og Lønningsmåden for Arkivvæsenets Assisterter er herefter ens i alle Statsarkiver. Derimod vedtoges ikke et Forslag af Ministeriet om, at Lønningen for en Assistent, der rykker op til Arkivsekretær, efter at have opnået højeste Assistentlønning 2000 Kro., som er Arkivsekretærernes Begyndelseslønning, skal beregnes efter den Tid, i hvilken han har oppebåret højeste Assistentlønning, kun at ikke mere end 5 År medtages i Beregningen³. Der var dog intet nyt eller overraskende i denne Beregningsmåde, som har været gældende for Oprykningen fra 2. til 1. Underbibliotekar ved det store kgl. Bibliotek i Henhold til Lov 1871 25. Marts § 1.

Konto a4: Til Kontorudgifter, repræsenterer allerede for Finansåret 1901—2 en betydelig Forøgelse mod samme Konto for Finansåret 1900—1 og tidligere, da den kun var 2450 Kro. Anledningen hertil var, at en Del (67) ansete Mænd under 1900 den 15. August havde indgivet Andragende til Ministeriet om, »at Læsesalen i Rigsarkivets 1. Afdeling i Lighed med, hvad der finder Sted ved de herværende større offentlige Biblioteker, kan blive tilgængelig for det besøgende Publikum i Månederne fra April til Oktober i 2 à 3 Eftermiddagstimer udenfor den nu normerede Ekspeditionstid«. Rigsarkivaren udtalte i sin Erklæring Tvivl om, hvorvidt der virkelig var nogen synderlig Trang til at have Læsesalen åben om Eftermiddagen, idet han tilføjede, at en sådan

¹ Meddelelser om Rigsarkivet 1898—1900 S. 10.

² Rigsdagstidende 1902—3 Tillæg A, Sp. 974—76.

³ a. St. Tillæg B, Sp. 295.

Åbning vilde have til Følge, at den Adgang, som hidtil havde været indrømmet tilrejsende Besøgende fra Provinserne eller Udlandet til at blive siddende på Læsesalen efter dennes almindelige Lukning Kl. 2, hvis nogen af Personalet forblev der for sine private Studiers Skyld, måtte ophøre i de Måneder, i hvilke Læsesalen skulde være åben om Eftermiddagen, af Hensyn til nødvendig Udluftning af Lokalet, og fordi de Funktionærer, som hidtil forblev der efter Kl. 2, vilde få Del i Eftermiddagstjenesten og derfor, når denne fandt Sted, måtte forlade Arkivet straks ved dets Lukning Kl. 2. Han henviste til, at man i Rigsarkivet i Stokholm, hvor man i en længere Årrække havde holdt Arkivet åbent to Eftermiddagstimer i de fire lyseste Måneder (Maj til Avgust), havde forandret dette til, at Timerne de fire Dage om Ugen lagdes til den ordinære Kontortid, som således forlængedes med Tiden fra Kl. 2¹/₂ til 4¹/₂, og mente, at en Forlængelse af Formiddagskontortiden vilde være heldigere. Imidlertid anbefalede han forsøgsvis for fem År at efterkomme Andragendet således, at Læsesalen holdtes åben Kl. 5 til 7 Eftermiddag fra 16. April til 15. Septbr. undtagen i Juli Måned, da den efter den hidtil gældende Bestemmelse holdtes lukket. Da der vilde være at betale Honorar til det Personale, som overtog Vagten, og til Arkivbudet samt vilde medgå ekstra Udgifter til Brændsel og Rengøring, anslog han Udgiften til 1150 Kro. årlig. I Henhold til det anførte stillede Ministeriet til Finansloven for 1901—2 Forslag om at bevilge dette Beløb som ekstraordinært. Bevillingen gaves derefter på Finansloven for nævnte Finansår, dog kun som ekstraordinært Tilskud, og Læsesalen holdtes nu åben to Eftermiddagstimer i de nævnte Sommermåneder. Heri skete imidlertid en Forandring, som dog ikke fik noget finansielt Udtryk. Ved kgl. Resol. 1886 6. Juni var det efter den daværende Gehejmearkivars Indstilling blevet bestemt, at Gehejmearkivets Læsesal skulde holdes lukket hvert Års Juli Måned, i hvilken Personalet da fik sin Ferie, og denne Bestemmelse fastholdtes også, efter at Gehejmearkivet var blevet omdannet til Rigsarkivets 1. Afdeling. Denne Lukning havde i mange År været meget upopulær. Dels generede den Udlændinge, som ret jævnlig kom hertil i Juli Måned for at gøre Studier i Arkivet uden at ane, at

Arkivet var lukket, dels indskrænkede den for mange danske, som leve af Lærergæring udenfor København og derfor ere henviste til at gøre deres Arkivstudier i Skolernes Sommerferie, deres i Forvejen knapt tilmålte Arbejdstid. Det var da formentlig også irrationelt at lukke al Ekspedition fra 1. Afdeling, når det indrømmedes, at 2. Afdeling og alle tre Provinsarkiver selvfølgelig måtte holdes tilgængelige Året rundt. Rigsarkivaren i Møde kom derfor et almindeligt Ønske, da han 1902 14. Oktbr. indstillede til Ministeriet, at den ovennævnte Lukningsbestemmelse blev hævet. Dette skete også ved kgl. Resol. 1902 29. Oktbr. Denne Forandring måtte imidlertid medføre en Omlægning af de Timer, i hvilke Læsesalen holdtes åben om Eftermiddagen i de ovennævnte Sommermåneder, i det man ikke ret godt kunde undgå at holde åben om Eftermiddagen i den Tid, da man kunde vente Besøg af Folk, for hvilke Eftermiddagstimerne måtte formodes at ville være til mest Gavn. Det Antal Eftermiddage i April og September, i hvilke Læsesalen holdtes åben efter det oprindelige Forslag, bleve derfor med Ministeriets Samtykke i Skrivelse af 1902 31. Oktbr. henlagt til Juli Måned, og Læsesalen holdtes 1903 i Sommermånederne kun åben i Eftermiddagstimer fra 1. Maj til 31. August.

Den således indførte udvidede Adgang til Læsesalen blev dog, som af Rigsarkivaren i sin ovenfor omtalte Erklæring af 1900 formodet, ikke benyttet i det forventede Omfang. I de tre Somre 1901, 1902 og 1903 holdtes Læsesalen hvert År åben i 98 Eftermiddage, og Besøget stillede sig således:

1901 udviste 395 Besøg eller 4,03 pr. Dag.

1902 » 415 » » 4,23 » »

1903 » 337 » » 3,44 » »

De fleste Besøg eller c. 80 årlig gjordes tilmed af det norske Rigsarkivs herværende Assistent, som i Forvejen har haft Ret til at arbejde i Læsesalen efter Kl. 2. Tages Hensyn hertil, må de anførte Tal yderligere reduceres, men det vil i hvert Fald let ses, at hvert af de anførte Besøg, af hvilke mange næppe have været de to Timer fuldt ud, da Udgiften har været 1150 Kro. årlig, har medført en Udgift af gennemsnitlig 3,01 Kro.

I en Indstilling til Ministeriet af 1903 12. November fremhævede Rigsarkivaren da også både det kostbare og det mislykkede i det foretagne Forsøg. Grunden til den ringe Tilslutning måtte, udtalte han, formentlig søges i, at den arkivbesøgende Kres, der gerne består af ældre Personer og kun sjælden af yngre Studerende, i Reglen er bosat i Byens Periferi og derfor afgør sine Forretninger og Arbejder om Formiddagen, denne regnet til Kl. 4—5, og at Fristelsen for den til efter Middagsmåltidet at begive sig de store Afstande ind til Arkivet igen er meget ringe. Derimod har det atter og atter vist sig, at det falder vanskeligt at bevæge de Besøgende til at afbryde deres Studier ved Læsesalens Lukketid Kl. 2, hvorfor det ganske sikkert vilde vinde større Bifald, i Stedet for at holde åben i Sommereftermiddagstimerne, at søge en Ordning, hvorved Læsesalen kunde holdes åben Året rundt i 6 Timer fra Kl. 10—4. En Undersøgelse af Listen over de Besøgende i Sommeren 1903 havde vist, at alle Besøgende om Eftermiddagen også havde givet Møde om Formiddagen på én nær, og denne havde på Foranledning tilmed udtalt, at han hellere var kommet Kl. 2—4 end Kl. 5—7. Bekostningen vilde selvfølgelig blive større end de 1150 Kro., som allerede vare bevilgede til Udvidelse af Kontortiden, men en indtruffen Omstændighed havde bevirket, at man formentlig kom let herover. Ved den af Hovedarkivets Medhjælpssum lønnede Sekretær Schönbergs nylig indtrufne Død¹ var nemlig 800 Kro. blevet ledig, og hvis der så yderligere bevilgedes 800 Kro., hvorved der tilsammen havdes til Disposition 2750 Kro., vilde de to Timer, hvormed Kontortiden skulde forlænges, kunne besættes med tre Funktionærer således, at Arkivalier vilde kunne fremtages, såvidt Belysningsforholdene i Arkivlokalerne tillode det, medens der hidtil i Eftermiddagstimerne, i hvilke kun to af Arkivpersonalet vare til Stede, ikke havde kunnet fremtages Arkivalier, da Læsesalen ikke kunde lades uden Tilsyn. Gik man imidlertid ind på det anførte, vilde det dog være nødvendigt at sørge for den fornødne Belysning, idet det i Vintermånederne jævnlig plejer at være for mørkt

¹ Se ndfr. S. 90.

fra henad Kl. 3 til 4 til at se på Pladserne midt i Læsesalen og tit også ret mørkt på Pladserne ved Vinduerne, som i Reglen indehaves af Arkivpersonalet. Ret ofte er det også for mørkt på disse Pladser, inden den nuværende Kontortid slutter Kl. 2, og når der ikke hidtil fra Publikums Side er blevet stillet Fordring om kunstig Belysning af Læsesalen i Vintermånederne, turde Grunden være den, at man under den tidligere Ledelse stærkt har fremhævet Faren ved at anvende kunstig Belysning i Læsesalen, en Fare, på hvilken man dog ikke burde lægge for megen Vægt, efter at Bygningen i 1885 var blevet forsynet med Granittrapper, hvorfor Kortslutninger på disse ikke vilde frembyde nogen Fare, medens Ledningen til Læsesalen måtte kunne afbrydes, når Læsesalen ikke benyttes. En eventuelt i Læsesalen, der består af en med Jærndøre lukket Hvælving, opståt Brand vilde af samme Grund ikke kunne forplante sig til Bygningens øvrige Dele. Hvis derfor Spørgsmålet om kunstig Belysning om Vinteren blev rejst fra de Besøgendes Side med nogen Energi, vilde man dog ikke ret længe kunne vægre sig ved at sørge for Indførelsen af en sådan. Bekostningen med Indlæggelse af de fornødne Ledninger, som måtte kunne føres ind i Arkivbygningen fra Ledningen i Finansministeriets Lokaler i Zahlkammerbygningen, alle lagte i Bergmannske Rør, et Blus på Trappen udenfor Læsesalen, et Blus på Trappen til den såkaldte Kristian IV.s Hvælving i Provianthuset samt fem Lamper over hvert af Læsesalens fire Borde vilde efter et fra Cornelius Knudsens Etablissement modtaget Tilbud beløbe sig til 825 Kro.

Ministeriet og Rigsdagen gik med største Beredvillighed ind på de således stillede Forslag¹. De anførte Beløb bevilgedes ved Finansloven for 1904—5 samtidig med, at Kontorudgifterne yderligere forhøjedes med 100 Kro. årlig til Afholdelse af Udgiften ved Belysningen. I Sommeren 1904 blev Lysledningen indlagt, dog med den Forandring, at Ledningen, for ikke at mispryde Hvælvingen over Læsesalen, her blev lagt i Messingrør, der forsænkedes i Kalkpudsen og Murværket. Da der imidlertid ved Sekretær Schönbergs Død i Oktober 1903 var blevet et Beløb ledigt også for Finansåret 1903—4, anvendtes

¹ Rigsdagstidende 1903—4 Tillæg B, Sp. 435—38.

dette med Ministeriets Tilladelse i Skrivelse af 1904 26. April til at lade den foreslåede Ordning, som efter Rigsdagens velvillige Stilling kunde forudses at ville blive permanent, allerede indtræde som foreløbig fra 1904 14. Februar. Fra denne Dag har altså Læsesalen været åben daglig Året rundt Kl. 10—4, vistnok til alles Tilfredshed; i hvert Fald har Tiden Kl. 2—4 været stærkt benyttet. Betegnelsen af Forhøjelsen på Konto a4 som »ekstraordinær« er da også bortfaldet¹.

Endelig tilføjes, at Konto a4 på Tillægsbevillingsloven 1904—5 har været forhøjet med 179 Kro. 65 Øre i Anledning af Forsendelsen af det islandske Departements Arkivalier til Islands Ministerium i Reykjavik².

Til Indkøb af Arkivalier er der anvendt i Finansårene 1901—2: 209,70 Kro., i 1902—3: 292,00 Kro., i 1903—4: 83,00 Kro., i 1904—5: 300,00 Kro., i 1905—6: 266,00 Kro.

c. Provinsarkivernes andre Bevillinger.

Disse vare for det første og sidste af de ovenfor omtalte Finansår:

	1901—1902.	1905—1906.
b2. Til Medhjælp og Kontorudgifter:		
Arkivet i København. 4 983,33		6 383,33
» i Odense ... 3 400,00		3 000,00
» i Viborg ... 3 400,00		3 600,00
	11 783,33	12 983,33
deraf midlertidig 783,33		
b3. Ekstraordinært til Udgifter ved de lokale Arkivers Aflevering	4 000,00	4 000,00
b4. Til Vedligeholdelse, Skatter og Brandforsikring af Arkivejendommene:		
Arkivet i København. 2 000,00		2 100,00
» i Odense ... 1 000,00		1 100,00
» i Viborg ... 1 100,00		1 200,00
	4 100,00	4 400,00
b5. Til Afholdelse af de med Udlån af Arkivalier til Embedsmænd forbundne Udgifter anslås	200,00	

¹ Rigsdagstidende 1904—1905 Tillæg A, Sp. 2811.

² Rigsdagstidende a. St. Sp. 438.

Forøgelsen af Konto b2 for Provinsarkivet i København skriver sig fra, at cand. mag. K. K. Holger C. Nielsen, der som ekstraordinær Medhjælper siden 1898 1. April havde været honoreret af ovenstående Konto b3, på Grundlag af en på Finansloven for 1902—3 opnået Bevilling, fik Ansættelse som fast Assistent. Det måtte nemlig nu anses for konstateret, at Arbejdet ved dette Arkiv på Grund af det talrige Besøg, Ledelsen af Bogbinderiet og den stadig voksende Korrespondance med tilhørende Undersøgelser umulig vilde kunne overkommes med den fra Begyndelsen normerede ene Assistent¹. De på Kontoen som midlertidige opførte Beløb repræsenterer Assistenternes Alderstillæg. Da det havde vist sig, at Bevillingen til Kontorudgifter strakte sig rigelig til for Arkivet i Odense, medens den var mindre tilstrækkelig for Arkivet i København, blev på Finansloven for 1901—2 200 Kro. overførte fra det førstnævnte Arkiv til dette sidste².

Af Konto b3 er følgende Beløb blevet anvendt i det her foreliggende Femår:

1901—2:	3 924,41	Kro.
1902—3:	2 319,90	»
1903—4:	2 385,90	»
1904—5:	2 702,30	»
1905—6:	2 831,89	»

Konto b4 blev på Finanslov 1903—4 ekstraordinært forhøjet med 1601,25 Kro. til Anbringelse af en Del ny Reoler i Provinsarkivet København og med 1244,60 Kro. til Forbedring af Kørebanen ind på samme Arkivs Grund, idet den fra Begyndelsen var anlagt alt for svagt til at kunne tåle Tilkørselen med de tunge Arkivalier. Endelig forhøjedes Kontoen ved samme Finanslov permanent for samme Arkiv og for Provinsarkivet i Odense med 100 Kr. årlig til hver til Eftersyn og Vedligeholdelse af Lynledningerne på disse Arkivers Bygninger³. På Finansloven 1904—5 blev Kontoen ekstraordinært forhøjet med 160 Kro., for at Gården til Arkivarboligen i Odense kunde

¹ Se Rigsdagstidende 1901 2. Tillæg A, Sp. 987—90.

² Rigsdagstidende 1900—1 Tillæg A, Sp. 1023.

³ Rigsdagstidende 1902—3 Tillæg A, Sp. 977.

blive belagt med Beton, da den var hjemsøgt af Rotter. Permanent blev Kontoen ved samme Finanslov forhøjet med 100 Kro. til Vedligeholdelse og Eftersyn af Lynledningerne på Provinsarkivbygningerne i Viborg¹.

For den under Konto b5 opførte Konto til Afholdelse af de med Udlån af Arkivalier til Embedsmænd forbundne Udgifter, som efter den tidligere Rigsarkivars Ønske og Forslag² optoges på Finansloven for 1899—1900, blev der ingen Anvendelse, og den optoges derfor ikke påny på Finanslovsforslaget for 1904—5³ eller følgende År, og har da heller ikke siden været savnet.

3. Arkivernes Tilvækst ved Afleveringer, Gaver, Depositum og Indkøb.

De nærmere statistiske Oplysninger om Arkivernes årlige Forøgelse er givne i Tabellen S. 28. Summariske Fortegnelser over de afleverede, forærede eller indkøbte Arkivalier ville følge nedenfor som Bilag til denne Beretning.

Hovedarkivets Tilvækst ved Afleveringer fra de ministerielle Kontorer har været betydelig mindre end normalt, i det den i de forløbne fem År kun har udgjort 1552 Bind og 5239 Pakker foruden 40 Kort. I Treåret 1898—1900 udgjorde den derimod 4434 Bind og 6322 Pakker og i Treåret 1895—97 endog 5119 Bind og 6542 Pakker. Grunden til denne Tilbagegang i Forøgelsen ligger ikke i, at der har været mindre Arkivalier at aflevere end normalt. Tværtimod: Det er en bekendt Sag, at de ministerielle Ekspeditioner vokse i Antal År for År og afsætte derfor også et stadig stigende Antal Arkivalier. Når Afleveringerne til Arkivet ikke desto mindre ikke have holdt Skridt hermed, må Grunden hertil foruden i Fritagelsen for årlig at modtage en Årgang Toldregnskaber til midlertidig Opbevaring⁴ søges på et andet Punkt. Justitsministeriet og Indenrigsministeriet have fra gammel Tid på

¹ Rigsdagstidende 1903—4 Tillæg A, Sp. 933.

² Meddelelser 1898—1900 S. 2 jfr. S. 12.

³ Rigsdagstidende 1903—4 Tillæg A., Sp. 127 jfr. 978.

⁴ Se nærmere nedenfor S. 21—22.

Grund af den knebne Plads i deres Kontorlokaler haft Adgang til at afgive deres Korrespondancesager, når disse ere $1\frac{1}{4}$ År gamle, og til disse Sager må der derfor så længe som muligt skaffes Plads i Hovedarkivet. Det har derfor været nødvendigt under den følelige, i Arkivmeddelelserne ofte omtalte Pladsmangel i Hovedarkivets Lokaler, efter at alle andre Udveje til at til Veje bringe ny Plads (Udflytning af visse Arkivalier til Provinsarkivet ved Jagtvejen, Fritagelse for midlertidig Opbevaring af fem Års Toldregnskaber, den størst mulige Sammenstuvning af Arkivalierne, omfattende Kassationer i Regnskabsrækkerne o. s. v.) ere udnyttede, at anmode de øvrige ministerielle Kontorer, som råde over rigeligere Plads, om at beholde deres Arkivalier så længe som muligt, i det man stadig har håbet, at den i mange År påregnede, hårdt nødvendige Udvidelse af Lokalerne måtte være nær forestående, og at man således inden kort Tid vilde komme i Besiddelse af så stor Plads, at man vilde kunne modtage de Arkivaliemængder, som kunne forventes omtrent samtidig at ville blive anmeldte til Aflevering.

Afleveringerne til Provinsarkiverne have nærmest tilsigtet at fortsætte den første Indsamling af Arkivalier fra Embeds- og ligestillede Arkiver. Da det viste sig, at Provinsarkivarerne, når de efter Anmodning i Henhold til Bekg. 1891 10. Marts § 3 gav Møde ved Overleveringer af Embeder og Embedsarkiver til en ny Embedsmand, stadig traf på et større eller mindre Antal af Arkivalier, som burde have været afleveret, da Embedet første Gang afgav Arkivalier til pågældende Provinsarkiv, anmodede Rigsarkivaren dem i Cirk. af 1904 21. Maj og 1906 24. Februar om i Henhold til nævnte Bestemmelse, hvori i Almindelighed omtales Ønskeligheden af Provinsarkivarernes Tilstedeværelse ved større Embedsarkivers Overlevering, regelmæssig af egen Drift at indfinde sig ved sådanne Lejligheder dels for at erhverve de ældre afleveringsmodne Arkivalier, dels også for at påse, at de Arkivalier, der ere yngre end Bekg. 1891, ere ordnede og indpakkede på den i dennes § 3 foreskrevne Måde. I modsat Fald vil det nemlig i mange Tilfælde kunne ske, at Arkivalierne, når den Tid kommer, da de skulle afleveres til Provinsarkivet, ligesom i Reglen Arkivalierne fra Tiden før 1891, henligge uden Orden og Indpakning, og man

vil da krympe sig ved at pålægge den i Embedet fungerende Embedsmand Udgifterne ved Ordningen til Aflevering, skönt han ganske vist ved Embedets Overtagelse kunde have sét sig for og forlangt de modtagne Arkivalier ordnede og indpakkede på Formandens Regning jfr. 1. Revisionsdepartements Skrivelse til Maribo Amt af 1897 17. Septbr.

Det blev i sin Tid ved Bekg. 1891 § 1 påbudt, at Aflevering af Arkivalier til Provinsarkiverne burde foretages hvert 10. eller 5. År, og man skulde herefter for længe siden have påbegyndt Indkaldelsen af 2. Levering. Når dette som Regel ikke er skét, er Grunden dels den, at første Aflevering tog længere Tid end påregnet, og at man endnu ikke har fåt til Ende bragt Ordningen og Registreringen af de således modtagne Arkivalier, dels at Provinsarkivet i Viborg er så fyldt, at det ikke kan modtage væsentlig flere Arkivalier, end det har, og at Provinsarkivet i København på det nærmeste ligeledes er fyldt, særlig fordi Hovedarkivet, på Grund af Pladsmangel i sine egne Lokaler, har lagt Beslag på henved en Sjættedel af dets Rum. Kun Provinsarkivet i Odense har endnu rigelig Plads. De to sidste Provinsarkiver have, dog kun efter udtrykkelig Anmodning fra de pågældende Embeder, modtaget 2. Aflevering henholdsvis fra Sø- og Handelsretten og Kriminal- og Politiretten i København og fra Amtmanden over Svendborg Amt og Amtsforvalteren i Assens Amtstuedistrikt. Det ved Lov 1903 24. April ophævede Krydstoldinspektors Arkiv, som derefter ønskedes afleveret, måtte 1904 sendes til Provinsarkivet i Odense, fordi dette alene kunde afse tilstrækkelig Plads til dets Anbringelse.

Der er i nævnte Henseende kun gjort én almindelig Undtagelse, nemlig med Hensyn til Kirkebøgerne. Som det vil erindres, blev der ved Bekg. 1891 31. Oktbr. indført ny Kirkebogsskemaer fra 1892 1. Januar, og de ældre Kirkebøger måtte kun midlertidig benyttes efter denne Dag. Da Kirkebøger fra Landsognene afleveres, når der er gåt ti År efter, at de ere udskrevne, kunde altså disse alle indkræves 1901, medens de fra Købstæderne kunde indkræves indtil c. 1872. Under Hensyn til den store praktiske Betydning, som Kirkebøgerne have for Provinsarkiverne, blev derfor Indkaldelsen af Kontraminiestrialbøgerne besluttet, og når den endnu ikke er helt

gennemført, skyldes det det store Arbejde, som er påført Provinsarkiverne ved Loven om Navneforandring 1905 1. April¹.

Imidlertid ere Kontraministerialbøgerne afleverede:

1. Til Provinsarkivet i København: fra alle Land- og Købstadsogne undtagen København.

2. Til Provinsarkivet i Odense: fra alle Landsogne.

3. Til Provinsarkivet i Viborg: fra Ålborg og Viborg Stifter og til Dels fra Århus Stift.

Ved Gaver har Arkivvæsenet i Femåret modtaget forholdsvis betydelig Tilvækst, ialt 232 Bind, 85 Pakker og 253 løse Stykker. Heriblandt findes forskellige bekendte Mænds efterladte Papirer, af hvilke dog en Del indtil videre ikke ere tilgængelige. Over alle de modtagne Gaver findes en summarisk Fortegnelse i Bilag C til denne Beretning, hvortil i øvrigt henvises.

Nogle enkelte Herregårdes og Lavs Arkivalier ere modtagne som Depositum. De opregnes i Bilag D.

Ved Køb og Bytte er erhvervet 1 Bind, 3 Pakker og 225 løse Stykker. Blandt disse må særlig fremhæves en større Samling Pergaments- og Papirdokumenter fra Gårdene Dalsgårds og Kongstedlunds Arkiver, se iøvrigt Bilag B.

Desværre omgås man stadig meget ubetænksomt med bekendte Mænds efterladte Korrespondance, Optegnelser, historiske Samlinger m. m., uden at skænke det en Tanke, at sådanne Brevsamlinger m. m. kunne indeholde vigtige Kilder til Fædrelandets Historie og Kulturhistorie. Ofte er det sikkert Tanken om det formentlig uoverkommelige Arbejde med Sorteringen af Korrespondancen, som bringer Arvingerne til at overgive hele Samlingen til Flammerne. I denne Henseende behøver man dog ikke at gøre sig mange Bekymringer, idet en Udskilning af det, som ikke fortjæner Opbevaring, lettest og bedst kan foretages i Arkiverne, hvor man har en ganske anden Rutine i sligt Arbejde, end de pågældende Arvinger, som nu omstunder måske ofte ikke kan læse Brevenes Tekst, når denne ikke er skrevet med latinske Bogstaver. Ved en Henvendelse

¹ Se nedenfor S. 30.

til et af Arkiverne vil man al Tid kunne få at vide, hvorledes man bedst kan forholde sig med Hensyn til sådanne Samlinger, som kunne formodes at have nogen historisk Betydning.

Blandt Brevsamlinger, som således ere tabte i de senere År, kan nævnes den bekendte Redaktør og landøkonomiske Forfatter Erhard Frederiksens omfattende Korrespondance. Ligeledes er tabt den i 1903 døde fynske Lokalhistoriker og Skolelærer Jörgensen (Kistrups) efterladte Samlinger, der bl. a. indeholdt mange møjsommelig til Veje bragte Uddrag af fynske Ting- og Skiftebøger. Om disses Ødelæggelse har Provinsarkivaren i Odense, som straks efter Lærer Jörgensens Død skrev til hans Søn for om muligt at erhverve Samlingerne til Provinsarkivet, først efter gentagen Henvendelse modtaget følgende Svar på åbent Brevkort:

»De bedes undskylde, at jeg ikke svarede på Deres ærede Brev i Sommer. Men Sagen er, at jeg har ligefrem Lede for alt, hvad der angår Arkivvæsen og historiske Ting, noget, der bragte min kære Fader og hans Ven på Højde med Umælende. Faders Efterladenskaber brændte jeg straks, at de ikke skulde bidrage til mere Ulykke. For Resten svarer jeg ellers nødig, når der ikke lægges Porto ved. Min stakkels F . . . svarede mangen en, der hverken kvækkede Tak eller gad sende Porto. Man har vel ment, at en stakkels Skolemester var tilstrækkelig smigret ved den Ære.«

Således er en stor Del af Udbyttet af et langt Livs flittige og nøjagtige Arbejde, som kunde have været til Nytte for mange og sparet dem Tid og Ulejlighed, blevet ødelagt forsætlig i en Uforstandighed, som man ikke skulde have ventet at finde i vor Tid.

Rigsarkivets Håndbibliotek er blevet forøget med Gaver fra inden- og udenlandske Myndigheder og Personer.

Fra Indlandet: Kherre., Hofjægerm., Greve C. I. F. Ahlefeldt-Laurvig. Det kgl. Akademi for de skønne Kunster. Højskolelærer Sören Alkærsg, Askov. Kommiss. for det Arnamagnæanske Legat. Journalist, cand. phil. Arthur Aumont. Kommandør F. C. Bardenfeth. Højskoleforst. Holger Begtrup, Hillerød. Redaktør Carl Behrens. Det store kgl. Bibliotek. Oberst Otto Blom. Cand. theol. F. Bojsen, Rødkilde. Gehejmeatsråd L. E. Bramsen. Rigsarkivar, Dr. C. F. Bricka. Plantør Jens Brüel, Vester Torup. Premierløjtnant P. C. Bundesen. Kreslæge Kr. Carøe. Arkivsekretær, Dr. W. Christensen. Cand. pharm. E. Dam. Bestyrelsen for Deichmann og Hustrus Legat. Justitsråd S. Elvius. Professor, Dr. Kr. Erslev. Cand. mag. Knud Fabricius. Apoteker Aug. Falkenberg, Køben-

havn. Præparator Aug. Fjelstrup. Litterat F. R. Friis. Den danske Generalstab. Oberstl. H. F. Grandjean. Litterat Poul Bredo Grandjean. Fhv. Musikhandler Hagen. Hofdekoremaler Vilh. Hansen. Grosserer Peter N. Heering. Cand. theol. Knud Heiberg. Overretssagfører Paul Hennings. Oberstl. J. C. Hirsch. Proprietær F. Hjorth, Bågegård. Professor, Dr. phil. E. Holm. Islands Landsbibliotek. Det islandske literære Selskab. Oberst N. P. Jensen. Redaktør Franz v. Jessen. N. C. Th. Jessen, Maribo. Journalist, Løjtnant J. A. Jörgensen. Lærer Severin Kjær, Kongsted. Professor J. Kornerup, Roskilde. Københavns Kommunalbestyrelse, Politikammer og Universitet. Direktør John Arthur Lange. Adjunkt P. A. Larsen, Rønne. Skoleinsp. P. Lauridsen. Arkivsekretær L. Laursen. Arkitekt S. Lemche. Pastor emer. J. Lieboldt. Cand. mag. Johs. Lindbæk. Etatsrådinde Lotze, Odense. Inspektør, cand. jur. E. F. S. Lund. Hærens Lægekorps. Redaktør Johs. Madsen. Organist N. K. Madsen-Stensgård. Boghandlerfuldmægtig H. V. Martensen. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Dr. phil. L. Moltesen. Chr. Nicolaisen. Korpslæge Gordon Norrie. Professor C. Nyrop. Arkitekt M. Nyrop. Klokke K. G. Ochsner. Odense Katedralskole. Landinspektør H. Ohrt. Professor, Dr. phil. H. Olrik. Postkontrollør Fr. Olsen. Klitplantør V. Pinholt. Grosserer S. M. Plum. Journalist Fr. Poulsen. Hofjægerm., Lensgreve Chr. E. Reventlow. Stamhusbesidderinde, Frk. I. K. Rosenørn-Teilmann, Nørholm. Journalist A. E. Rønne. Rønne lærde Skole. Overlærer Karl Schmidt, Odense. Professor Ludv. Schröder, Askov. Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher. Stiftsdame, Frk. Th. Sehested. Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Snedkerlavet i København. Kreditforeningskasserer F. C. Somner. Soransk Samfund. Statens statistiske Bureau. Det kgl. Sundhedskollegium. Arkivar A. Thiset. Justitssekretær C. Thrane. Folketingsmand H. Trier. Cand. mag. C. A. Trier. Udenrigsministeriet. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Bibliotek. Arkivar i Udenrigsmin., Baron Zytphen-Adeler.

Fra Udlandet: Åbo stads historiska museum. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien i Stockholm. Læge J. Ammitzböll, Ystad. Kherre. C. J. Anker, Kristiania. Grosshrzgl. Badisches General-Landesarchiv, Karlsruhe. Professor W. Behring, Elbing. Arkivar, Dr. S. Bergh, Stockholm. Postmester H. Berrum, Norge. Arkivråd, Dr. A. de Boor, Slesvig. Frk. Vilhelmine Brandt, Kristiania. Dr. phil. J. Levin Carlbohm, Göteborg. Commissie van advies voor's rijks geschiedkundige publication, Haag. Ecclesiastik-Departementet, Stockholm. Finlands Statsarkiv. Föreningen för Skånes fornminnen och historia. Den norske Generalstab. Den svenske Generalstab. Gehejmemedicinalråd, Dr. med. A. Halling, Glückstadt. K. K. Haus-, Hof- und Statsarchiv, Wien. Gehejmearkivråd, Dr. G. Hille, Slesvig. Professor, Dr. F. Hirsch, Berlin. Dr. phil. Torvald Höjer, Stockholm. Lærer Willers Jessen, Ekerneförde. Cand. mag. Oscar Alb. Johnsen, Kristiania. Borgemester Kinder, Plön. Det norske Kirke- og Undervisningsdepartement. Professor, Dr. M. Kirmis. Kristiania Universitetsbibliotek. A. W. Lundberg, Lund. Lunds Universitet. Lunds Universitetsbibliotek. Redaktør H. Mathiesen, Fagrabrekka v. Ranheim. Kaptejn Carl O. Munthe, Kristiania. Kaptejn Chr. M. Munthe, Kristiania. Oberstløjtn. A. Munthe, Kristiania. Det Nederlandske Indenrigsministerium, Haag. Fru Caroline

Elisa Nell, f. Kohlhoff, England. Professor, Dr. phil. Yngvar Nielsen, Kristiania. Den norske historiske Kildeskriftskommission. Amanuensis, cand. phil. W. Rasch, Kristiania. Den kgl. svenske Regering. Justitsråd, Dr. Rendtorff, Kiel. Hofjægerm., Greve Chr. B. Reventlow, Etelsen. Rigsarkivet i Haag. Det norske Rigsarkiv, Kristiania. Det svenske Rigsarkiv, Stokholm. Professor, Dr. Dietr. Schäfer, Berlin. Læge Johan Scharffenberg, Kristiania. Filos. lic. Sigurd Schartau, Lund. Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek, Kiel. Professor Eugen Schtchepkin, Odessa. Bibliotekar ved Rigsretten, Dr. Hans Schulz, Leipzig. Frk. Dr. A. Skoglund, Stokholm. Niels Anker Stang, Frederikshald. Statsarkivet i Stettin. Professor, Dr. phil. Arthur Stille, Lund. Professor, Dr. phil. Gustav Storm, Kristiania. Frid. Sundermann, Norden. Den svensk-norske Legation, København. Cand. theol. S. A. Sørensen, Kristiania. Professor, Dr. jur. A. Taranger, Kristiania. Arkivar, Friherre B. Taube, Stokholm. Sognepræst D. Thrap, Kristiania. Kammerråd, Dr. G. Thulin, Stokholm. Trondhjems historiske Forening. Oscar Fr. Tscherning, Heilbronn. Upsala Universitet. Upsala Universitetsbibliothek. Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. Vester-götlands Fornminnesförening, Skara. Det kgl. norske Videnskabernes Selskab, Trondhjem. Videnskabsselskabet, Kristiania. Det kejserlige Videnskabernes Selskab, St. Petersburg. Kaptejn J. O. Wahl, Norge. Landsarkivar Dr. L. Weibull, Lund. Docent N. Wimarson, Lund.

4. Afgang ved Kassationer og Udlevering af Arkivalier.

I Hovedarkivet har de sædvanlige Kassationer af Toldregnskaber m. fl. Regnskaber og Regnskabsbilag udgjort:

I 1901	:	16437 Pund,	der indbragte ¹	305 Kro.	17 Ø.
I 1902	:	15282 » , »	»	284 »	74 »
I 1903	:	11031 » , »	»	190 »	60 »
I 1904 og 1905:		21083 » , »	»	461 »	56 »

Med denne sidste Kassation er den sidste Årgang reviderede Toldregnskaber, som Arkivet i Henhold til gammel Praksis skulde opbevare, blevet tilintetgjort. Det er i Arkivmeddelelserne 1898—1900 S. 30 omtalt, at der var gjort Skridt² til, at Hovedarkivet kunde blive fri for at opbevare de i 1. og 2. Toldrevisionskontor reviderede Toldregnskaber. Der til Veje bragtes Magasinrum for dem andet Steds, og Afleveringen af disse Regnskaber ophørte derefter i 1901. De sidste modtagne Told-

¹ Med Fradrag af Kassationsomkostningerne.

² Ved Rigsarkivarens Skriv. af 1898 23. Avgust til Ministeriet for Kirke- og Uddannelsingsvæsenet.

regnskaber vare fra Finansåret 1898—99, og disse kasseredes som bemærket i 1904. Massen af årlig kasseret Papir må som Følge heraf for Fremtiden tage betydelig af, indtil der en Gang fremkommer almindelige Kassationsplaner såvel for Hovedarkivet som for Provinsarkiverne. Forslag til de første må dog udarbejdes af Ministerierne selv, da disse til Dels aflevere ganske ny Akter, og det derfor vil være aldeles umuligt for Arkivvæsenet at skønne over, hvilke Akter kunne undværes i den daglige Forretningssgang. Anderledes derimod med Hensyn til Provinsarkiverne. Da disse modtage forholdsvis ældre Akter, til hvilke Administrationen kun sjældnere tager sin Tilflugt, kan Kassationsforslaget her mere baseres på historiske Grunde og må derfor udarbejdes af Arkivvæsenet selv. Efter det mislykkede Forsøg på Fremskaffelsen af et sådant, hvormed der berettes i sidste Hæfte Meddelelser¹, er der påbegyndt Forarbejder til et nyt Forslag, hvortil Grundlaget naturligst udarbejdes af Rigsarkivaren selv. Forhåbentlig vil der kunne gives udførligere Oplysninger herom i Fortsættelsen af disse Meddelelser.

Hovedarkivets Samlinger er endelig i Femåret blevet formindsket på anden Måde end ved Kassationer.

Forlæggelsen af Islands Ministeriums Sæde til Reykjavik ved Lov 1903 3. Oktober om Forandring i Forfatningsloven for Island 1874 5. Jan. nødvendiggjorde Afsendelsen dertil af det islandske Departements og Ministeriums Arkivalier fra 1848 og så vidt som de bevarede i Rigsarkivet. Udskillelsen foregik forholdsvis let, kun måtte Forestillingerne til Kongen vedkommende Færøerne og Grönland, hvis Sager have været ekspederede af det islandske Departement, hvorfor Forestillingerne i en Række År bleve sammenbundne med Forestillingerne vedkommende Island, udskæres af Forestillingsprotokollerne. Arkivalierne afsendtes til Reykjavik i Foråret 1904. En Aflevering af Arkivalier ældre end 1848 måtte anses for unødvendig, dels fordi disse Arkivaliers Udskillelse vilde blive mindre let, dels fordi Erfaringen i en Årrække havde vist, at den islandske Centraladministration kun meget sjælden havde Brug for dem,

¹ for 1898—1900 S. 37—39.

dels endelig, fordi alle vigtigere Sager må have passeret Amtmændene for Island, hvis Arkiver, der nu ere samlede i Landsarkivet i Reykjavik, derfor må indeholde tilstrækkelige Oplysninger om alle vigtigere Afgørelser.

I Meddelelserne for 1898—1900 S. 25 er omtalt en »Tilbagevisning« af den islandske Landsarkivars Reklamation af et islandsk Håndskrift, som i 1837 var blevet indsendt fra Reykjavik til Rentekammeret i København, der overgav det til Kancelliet, hvorfra det gik videre til Gehejmearkivet. Manuskriptet var af privat Oprindelse og indeholdt Lavmand Þorður Guðmundssons Altings- og Lavtingsbog 1570—1606 og Forordninger og kongelige Breve 1558—1638, bægge Dele i Afskrift fra 17. Årh. I 1904 fornyede Landsarkivaren sin Reklamation gennem Islands Ministerium, der varmt anbefalede Tilbageleveringen af Manuskriptet. Da det var notorisk, at dette har hørt hjemme i det islandske Stiftsamt's Arkiv og dannet 1. Bind af den der beroende i øvrigt komplette Samling af Altingsdomme, samt da det mere er et Biblioteks- end et Arkivstykke og det i det Hele efter sin Oprindelse ikke hører hjemme i Rigsarkivet, kunde Rigsarkivaren ikke tillægge de af hans Formand på det anførte Sted givne Forsvar for at beholde Bogen i Rigsarkivet nogen Betydning, og han indstillede derfor til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, at der gaves ham Bemyndigelse til at tilbagelevere Bogen. Denne gaves i Skrivelse af 1904 18. Oktober, og Bogen tilstilledes derpå, efter at den, som var i meget skrøbelig Tilstand, var blevet repareret og ombundet i Bogbinderiet ved Provsarkivet i København, Islands Ministerium til videre Fremsendelse til Landsarkivet.

I 1902 indløb et Tilbud fra Direktøren for Statsarkivet i Slesvig om at ville afstå en Del der i Arkivet påtrufne Akter vedkommende Grevskabet Løvenholm, som stamme fra Slottet Rantzau, og Akter om Styrelsen af Øen Ærø, der vare blevne udsondrede af Nörborg Amts Arkiv, hvis Statsarkivet i Slesvig til Gengæld kunde få de i Rigsarkivet her endnu beroende Akter vedkommende Styrelsen af Øen Helgoland, som i 1814 afstodes af Danmark til England, medens Øen i nyeste Tid af dette er blevet overladt Pröjsen. Den tidligere Rigsarkivar

gik ind på dette Forslag og lod indsamle Helgolandiske Akter fra Gottorperarkivet, Statsholderskabets, Tyske Kancellis og Rentekammerets Arkiver, hvorefter han anbefalede Ministeriet at godkende Bytteforslaget. Ministeriet gav sit Samtykke i Skrivelse af 1902 16. April. Udvekslingen af Arkivalierne fandt derpå Sted.

5. Arkivvæsenets Ekspeditioner og Benyttelse.

Statistiske Detailoplysninger med Hensyn til Benyttelsen af Arkivvæsenet gives i de omstående Tabeller. Når disses Rubriker ofte kun ere udfyldte for de sidste Par Års Vedkommende, er Årsagen den, at der tidligere kun er blevet gjort ganske uensartede statistiske Optegnelser i de forskellige Arkivafdelinger. Ekspeditioner, som omhyggelig optegnedes i nogle Afdelinger, noteredes slet ikke i andre; Oplysninger, som i én Afdeling fordeltes i flere Rubriker, sloges i andre sammen i en enkelt, o. s. v. Her i er nu indført Ensartethed overalt, og kommende Års Ekspeditionsstatistik vil få et mere ensartet Udseende for alle Afdelinger og kunne give et bedre Grundlag for Sammenligninger end det, som denne Gang har kunnet til Veje bringes.

Tabellerne give imidlertid ingen Oplysninger om Arten og Omfanget i det enkelte af det Arbejde, som Arkiverne udføre for Administrationen. Arkivundersøgelserne i Hovedarkivet give sig i Modsætning til dem i Provinsarkiverne kun sjælden noget Udtryk i de skrevne Akter, fordi der ikke derom udarbejdes nogen skriftlig Fremstilling. I Udlandets Arkiver dokumenteres Arbejdet for Administrationen ved ofte store skriftlige Udarbejdelser og Erklæringer, gennem hvilke det op søgte Materiale lægges til Rette¹, men det er kun af og til,

¹ Eksempelvis kan nævnes, fordi de ere trykte, to Erklæringer fra Statsarkivet i Slesvig. Den ene, afgivet til Brug under Processen mellem Staten og Byen Kiel om Ejendomsretten til Havnen ved Kiel, er udgivet under Tittel: »Die Ansprüche der Stadt Kiel an den Kieler Hafen. Ein historischer Bericht vom Archivdirector, Geheimen-Archivrath Dr. Georg Hille. Schleswig 1900.« 31 Sider i Folio. Den anden er trykt i Zeitschr. der Gesellsch. f. Schlesw.-

når Ministerierne skriftlig henvende sig til Rigsarkivet om Oplysninger til et eller andet Spørgsmåls Besvarelse, at der her bliver Tale om nogen sådan Udarbejdelse. I Almindelighed sker Henvendelsen mundlig, og Forelæggelsen af de til Veje bragte Resultater og deres Dokumentation foregår også mundlig, og skal der udarbejdes nogen særlig Fremstilling af en bestemt Undersøgelse, sker denne af en Embedsmand eller Assistent i pågældende Ministerium. Den Indflydelse, som Arkivpersonalets Arbejde har haft på Ekspeditionens Forberedelse i Ministerierne, selv om dette ofte har taget en Mands Arbejde i Dage eller Uger, giver sig således ikke noget varigt Udtryk, og Erindringen om det præsterede er snart svunden. Det er da i sin Orden, at det fremhæves, når der en Gang imellem af Ministeriernes Personale med udstrakt Benyttelse af Rigsarkivets Hjælp udarbejdes Udsigt over et eller andet Æmne, som er af Betydning for kommende Lovforslag eller andre Foranstaltninger. Sådanne Udarbejdelser ere to af Finansministeriet udgivne, i dette udarbejdede Afhandlinger, der bægge ere daterede »Februar 1905«, nemlig: »Arvefæsteafgiften af Bornholm«, 30 Sider i Kvart, uden særskilt Tittel, og »Jordebogsafgifter i Frederiksborg Amt«, Kbhvn. 1906, 66 Sider i Kvart. Til Forberedelsen af disse to Afhandlinger er der i Hovedarkivet blevet lagt Beslag på en Assistents så godt som hele Arbejdskraft i c. tre Måneder, og desuden har Personalet i Provinsarkivet i København måttet præstere en Del Hjælp ved forskellige Undersøgelser.

Det store Antal Afskrifter, som i de sidste Par År ere ekspederede gennem Rigsarkivets 2. Afdeling, som i 1904 og 1905 have udgjort henholdsvis 304 og 489 Ark, medens Afskrifterne i de tre foregående År kun have udgjort henholdsvis 138, 101 og 81 Ark, skyldes Lov Nr. 100 om Afløsning af Tiende af 1903 15. Maj, der for Arkivvæsenet i det Hele har medført et omfattende Arbejde med Tilvejebringelsen af de af Tiendekommissærerne forlangte Oplysninger om de enkelte

Holstein. Geschichte 35, 1—36 under Tittel: »Die Haf- und Hafengerechtigkeit der Stadt Flensburg, ein Bericht von Dr. Georg Hille, Director des Staatsarchivs zu Schleswig.«

	Afdelingen tilgængelig i Dage	Besøgene på Læsesalen		Ekspeditioner til Læsesalen					Skriftli		
		Ny tilkomne Besøgende	Besøgenes Antal	fremtagne				Mundlige Oplysninger	Antal Numre i Alm. Journ.	Br. num	
				Bind	Pakker	Læg og løse Stykker	Aviser				
1. Afdeling	1901	274	66	3104	276	24
	1902	274	91	3538	315	25
	1903	298	84	3408	365	30
	1904	303	100	3340	2157 ²	1375 ²		158 ²	391	19
	1905	300	101	3273	3239	2211		194	382	20
ialt....		442	16663	5396	3586		352	1729	118	
2. Afdeling	1901	303	...	732	1624		39	...
	1902	303	...	1038	2033		39	...
	1903	300	...	920	2057		50	...
	1904	305	53	697	1676		146	...
	1905	301	23	539	298	648	1	179	175	...
ialt....			3926		8516					449	118
Provinsarkivet i Kbhvn.	1901	303	114	2126	5168	435		10	58	507	9
	1902	303	133	2586	7064	570		47	88	546	6
	1903	299	122	2354	7446	508		10	79	614	6
	1904	305	169	2481	6256	520		7	73	1065	12
	1905	302	131	1647	6426	730		26	612	1593	9
ialt....		669	11194	32360	2763		100	910	4325	44	
Provinsarkivet i Odense	1901	304	44	259	421	62		26	60	152	3
	1902	302	24	217	323	45		15	46	133	1
	1903	303	46	301	659	96		53	58	205	4
	1904	305	50	340	695	122		38	47	306	3
	1905	302	45	427	864	88		52	66	955	8
ialt....		209	1544	2962	413		184	277	1751	11	
Provinsarkivet i Viborg	1901	303	51	253	572	54		13	14	332	11
	1902	303	49	361	828	163		86	13	355	5
	1903	302	40	410	1024	36		20	2	603	7
	1904	305	65	338	1275	36		46	10	898	11
	1905	301	66	558	1695	80		13	25	3995	22
ialt....		271	1920	5394	369		178	37	6183	58	

¹ Sådanne må udføres om Navnebevillinger eller Navnebeviser; om Rettelser i Henhold

² Opgivelsen gælder fra 17. Maj—31. Decbr.

Ekspeditioner			Udlån til Brug udenfor Arkivet			Rekvirerede men ikke fundne Sager	Fremtagne og udleverede Tryksager	Indlån til Brug i Læsesalen		
Spedele Af-rifter	Ekspederede Kirkebogsudskrifter	Tilførsler i Kirkebøger ¹	Bind	Pakker	Læg og løse Stykker			Bind	Pakker	Løse Stk.
11	19	10	68	2	2	69
8	10	14	82	7	3	8
2	32	26	13	26	10	73
30	8	11	18	55	1	5
20	6	38	27	33	5	18
71	75	99	208	123	21	173
53	8140			2097	201
34	8454			2381	123
51	8631			2035	116
45	9867			2682	196
48	63	196	9613	2151	104
31	44964			11346	740
34	96	64		
49	86	51	55		
68	97	95	66		
98	229	88	33	28	40
90	150	1454	33	13	93
39	658	1688	425		
..	40	6		
..	34	9		
..	36	20		
7	41	75	9	2	5
12	30	745	5	4	9
19	181	820	69		
51	121	42	14		
34	89	111	20		
31	111	166	41	2	40
19	366	188	9	1
22	173	5361	12	3	2
57	865	5868	144		

cultusministeriel Resolution; om Døb af Voksne; om Udtræden af Folkekirken; om Adoption.

	Undersøgelser som		Den ordinære Tilvækst				Tilvæ	
	førte til Udlån	ikke førte til Udlån	Bind	Pakker	Læg og Løse Stykker	Avlser	Bind	
R. A. 1. Afdeling	1901	1	3	26	3	
	1902	3	60	1	7	
	1903	32	19	5	4	
	1904	604	170	4	
	1905	2	3	
	ialt....	640	252	34	21
R. A. 2. Afdeling	1901	1597	2311	55	885	
	1902	1410	2366	188	1125 ¹	
	1903	1367	2400	599	1222 ¹	
	1904	1597	2311	380	1304 ¹	40	
	1905	1725	2153	330	703	
	ialt....	7696	11541	1552	5239	40
Provinsarkivet i Kbhvn.	1901	72	} 1	
	1902	3445	2446	74		
	1903	77		
	1904	1662	967	79		
	1905	c. 400	1805	938	88		
	ialt....	400	6912	4351	744	385	1
Provinsarkivet i Odense	1901	33	} 13	
	1902	1393	264	2		
	1903	35		
	1904	86		
	1905	7	13	125	299		33
	ialt....	1518	563	2	171	16
Provinsarkivet i Viborg	1901	58	35	112	} 2
	1902	227	29	111	
	1903	268	29	111	
	1904	1191	311	112	
	1905	3	325	791	171	123	
	ialt....	2536	575	569	3

¹ Her i er modtagne Tryksager ikke medregnede.

I Gaver		Tilvækst ved Køb og Bytte			Udlån, Fremtagning til Læsesalen og Tilvækst har foranlediget Indsættelse på Plads af		
Pakker	Læg og løse Stykker	Bind	Pakker	Læg og løse Stykker	Bind	Pakker	Læg og løse Stykker
6	46	2	63
6	26	1	36
7	107	1	13
10	31	12
7	26	101	3247	2249	221
36	236	1	3	225
....	786		12924
....	782		16956
....	1139		13392
....	701	363	14687
....	735	452	18328
....	4958		75287
....
2
4
13	17
4	9946	1221	
23	17	9946	1221	
....
4
....
13	2163	521	16
17
....
....
....
3
6	803	180	2
9

Tienders Forhold, om Hjemmelen for Tiendeejernes Opkrævning af Tienden eller en Del af denne o. s. v., hvorom vedkommende Ejere, når Adkomsten ikke tilfældig findes tinglæst og noteret i Skøde- og Panteregistret, som oftest ikke selv, skönt Tilvejebringelsen af Oplysningerne efter Lovens § 9 påhviler ham under Bødetvang, er i Stand til at give nogen som helst Meddelelse.

Særlig påfaldende er den stedse tiltagende Benyttelse af Provinsarkiverne til Undersøgelser på Stedet, altså i de respektive Læsesale. Dette gælder navnlig det sællandske Provinsarkiv. Ganske vist er Besøgenes Antal ikke så stort som i Hovedarkivets to Læselokaler, men til Gengæld gør de betydelig større Ulejlighed. Det må således fremhæves, at der i Provinsarkivet må fremtages flere Bind og Pakker til Brug for de Besøgende og ved skriftlige Ekspeditioner end i Hovedarkivets to Afdelinger tilsammen.

Ganske særlig må fremhæves den kolossale Tilvækst i Korrespondancen, som Året 1905 udviser for alle tre Provinsarkiver. Denne skyldes, som Rubriken »Tilførsler i Kirkebøger« udviser, den lette Adgang til at opnå Navneforandring, som Lov om Tillæg til Lov om Navneforandring af 1904 22. April Nr. 76 af 1905 1. April jfr. Bekg. Nr. 77 af 1905 2. Maj har medført. Denne Tilvækst, som f. Eks. for 1905 har givet Provinsarkivet i Viborg 3995 Numre i Journalen foruden de indløbende Skrivelser, der angå Aflevering af Arkivalier og Aviser, der ikke ere medtalte, mod fra 332 til 898 de foregående fem År, har været helt overvældende, skönt den 2. Aflevering af Kirkebøger til 1891 endnu ikke er gennemført for det halve Nørrejylland's Vedkommende og Noteringen i disse Kirkebøger derfor endnu må udføres af vedkommende Kirkebylærer. Noteringen af Navneforandringer, Adoptioner, Døb af af Voksne og Udtrædelse af Folkekirken er nemlig i dette Arkiv steget fra 188 i 1904 til 5361 i 1905, og Ekspeditionen af en sådan Sag er desuden ikke al Tid afgjort med Tilførslen i Kirkebogen alene. Skönt Hoved- og Kontraminiestrialbøger skulde være konfererede med hinanden og altså stemme nøje overens, er dette dog langt fra Tilfældet. Jævnlig opdages Uoverensstemmelser mellem Kontraminiestrialbogen og Navne-

bevilling eller -bevis enten i Navnene eller Fødselsangivelserne, der ere til Hinder for, at Noteringen uden videre kan foretages. Der må da korresponderes gentagne Gange frem og tilbage med vedkommende Sognepræst, og fra denne skaffes Udskrift af Hovedministerialbogen og skrives Indberetning til Ministeriet, uden hvis Tilladelse og Afgørelse Rettelser i Kirkebøger ikke må foretages. Man forudså i sin Tid, at Loven af 1905 1. April vilde medføre et betydeligt Arbejde for de Navnebeviser udfærdigende Politimestre og tillagde dem derfor et Gebyr for hvert Navnebevis til Udredelsen af de med Ekspeditionen forbundne Omkostninger, i det disse Embedsmænd i Overensstemmelse med de gældende Kontorholdslove selv må dække Differencen, når Kontorholdsbevillingen ikke strækker til, og Justitsministeriet fik desuden selv bevilget et Beløb af 5000 Kro. til Afholdelse af de med Lovens Gennemførelse forbundne Udgifter. Dette Beløb slog ikke til, i det Ministeriet fremhævede, at gratis Udfærdigelse af Navnebevillinger »medfører et overordentligt, stort Arbejde, som trods al Anspændelse af det i Ministeriet ansatte Personales Arbejdskraft ikke uden Antagelse af Ekstrahjælp i betydeligt Omfang vil kunne bringes til Ende indenfor en nogenlunde rimelig Tidsfrist«. Det måtte derfor på Finansloven for 1905—6 søge en Forhøjelse af den tidligere givne Bevilling til Forøgelse af sin Arbejdskraft¹. Men ingen havde tænkt på, at Noteringen af de fleste Navnebevillinger og Navnebeviser, som Justitsministeriet og Politimestrene tilsammen ekspedere, vilde samles i de tre Provinsarkiver, og man tænkte derfor ikke heller på også at sørge for Forøgelse af disses Arbejdskraft. I Provinsarkiverne i København og Odense har man måttet lægge det meste andet Arbejde til Side, men i Arkivet i Viborg har Noteringen af Navnesager og Ekspeditionen af anden løbende Korrespondance i den Grad lagt Beslag på Personalets Arbejdskraft og Tid, at alt Ordningsarbejde og Indkaldelsen af Kirkebøger til 1891 har måttet stanses, og Arkivaren har dog stadig måttet arbejde ud over Kontortiden for, at Ekspeditionen nogenlunde kunde holdes à jour. Medens Arkivet i København næsten fra Be-

¹ Se Rigsdagstidende 1904—5 Tillæg B, Sp. 1021—24.

gyndelsen har kunnet råde over en Arbejdskraft, som svarer til en Arkivar, to Assistenten og en Skriver, har Arkivet i Viborg aldrig haft mere end en Arkivar, en Assistent og nogen ustadig Ekstrahjælp. Denne Arbejdskraft har jævnlig vist sig for ringe i Forhold til det stadig voksende Arbejde, som den stigende Benyttelse af Arkivet og nyere Love så som Lov om Alderdomsunderstøttelse 1891, Bekg. 1891 om Ministerialbøgers Førelse, Lov 1891 om Invalideforsørgelse, Lov 1899 om Skolevæsenet, Lov 1903 om Afløsning af Tienden, Lov 1904 om fri Fattiggasser alle til Tider have medført, i det de have gjort det nødvendigt for mange Mennesker at få fremskaffet Oplysninger om personlige Forhold eller om faste Ejendomme. Kommer så Love som den om Navneforandring til, er Arbejdskraften aldeles utilstrækkelig, og en stor Del af de forskellige Arbejder må nødvendigvis gå i stå, for at den løbende Korrespondance kan blive ekspederet. Rigsarkivaren indgik da også 1905 12. Decbr. med en Indstilling til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om en Forøgelse af Medhjælpssummen således, at en ny, fast Assistentplads kunde blive oprettet. Ministeriet stillede i Henhold hertil Ændringsforslag til 3. Behandling af Finansloven for 1906—7¹, og det fornødne Beløb blev herefter bevilget.

Skönt det af den ovennævnte Tabel fremgår, at Benyttelsen af Arkivvæsenets Hjælp er i stadig Stigning, må det dog siges, at Provinsarkiverne endnu på langt nær ikke benyttes af Administrationen i det Omfang, i hvilket de vilde kunne gøre Nytte. Grunden hertil må søges i de forunderlige Forestillinger, som stadig træffes ikke mindst hos de Embedsmænd, som have afleveret Arkivalier til Provinsarkiverne, om disses Opgaver og Formål. For det første er det ret almindeligt, at man anser dem for Biblioteker og forveksler dem med Stiftsbibliotekerne, ligesom mange ikke kunne få i Hovedet, at Rigsarkivet ikke skal flytte ind i den for det store kongelige Bibliotek i København opførte ny Bygning. Dernæst er det en almindelig Forestilling, at de afleverede Arkivalier ere tabte for det pågældende Embede, og at de i

¹ Rigsdagstidende 1905—6 Tillæg B, Sp. 1125—28.

Provinsarkiverne kun kunne bruges til lidt genealogisk og historisk-topografisk Pilleri. Grunden hertil er vel nærmest enten den, at Arkivalierne, medens de befandt sig i Embedsarkiverne, ofte henlå i en sådan Uorden, at Embedsmændene på Forhånd opgave at søge noget i dem, eller også, at Traditionen om, hvorledes Sager skulde opsøges i de ældre Arkivalier var tabt. De kunne derfor ikke tænke sig, at Forholdet i Provinsarkiverne bliver et helt andet. Det er gentagne Gange sket, at Embedsmænd have anmodet vedkommende Ministerium om Oplysninger, som fuldt ud havde kunnet skaffes af deres egne, til vedkommende Provinsarkiv afgivne Arkivalier, hvis de blot havde anmodet dette om Hjælp, og det er forefaldet, at en overordnet Embedsmand på det kraftigste har modsat sig Afleveringen af et under ham ressorterende Embedes Arkivalier, fordi det så efter hans Mening vilde blive aldeles umuligt at få de fornødne Oplysninger til Veje bragte. Han angav til Støtte herfor i fuld Alvor, at Indretningen af Kopibøger og Journaler med tilhørende Sager var så indviklet, at Provinsarkivet aldeles ikke vilde kunne finde ud af dem; dette kunde kun selve Embedets Personale med dets mangeårige Øvelse, en Opfattelse, der i det væsentlige deltes også af dette Personale. Af én i denne Anledning af Rigsarkivaren afgiven Erklæring skal anføres følgende Brudstykke, hvori Arkivvæsenets Virksomhed og Betydning søges stillet på rette Plads:

»Jeg må på det bestemteste protestere imod N. N.s gennemførte Forsøg på at opstille en Modsætning mellem »Administrationen« og Arkivvæsenet, der skal medføre, at Arkivalier, der afgives til dette sidste, må betragtes som tabte for den første. Denne Modsætning har ingen Steds hjemme, og den hele Argumentation viser kun, at N. N. ikke ved, hvad et Arkiv og hvad dets Opgave er. Da denne Misforståelse er ret almindelig, må jeg betone, at Arkivvæsenets Hovedopgave er af ren administrativ Natur: at til Veje bringe og lægge til Rette for vedkommende Embede de Oplysninger, som ønskes om den Arkivvæsenet forelagte Sag. I et vel ledet Arkiv må alle Ordningsarbejder tage Sigte på denne Opgave; Arkivet har ved Siden heraf Opgaver overfor Historieforskningen, men

det bliver kun Biopgaver. Arkivvæsenet er altså først og fremmest selv en integrerende Del af Administrationen, i det det for de Embeder, hvis Arkivalier det har modtaget, har overtaget en af Ekspeditionens Opgaver, nemlig at forberede denne (og Resolutionen) ved at oplyse Sagen, forsåvidt det råder over de hertil nødvendige Arkivalier. Arkivvæsenet er netop blevet organiseret og indrettet, fordi der til denne Forberedelse som oftest kræves særlige Forudsætninger og Kundskaber i forskellig Retning, som ikke kan forudsættes hos den endelig ekspederende Embedsmand. Det er derfor fuldstændig at skyde ved Siden af Målet, når N. N. udførlig og vidtløftig søger at påvise, at Arkivvæsenet netop på Grund af de dermed formentlig forbundne Vanskeligheder, som derimod løses om end ikke med Lethed, så dog med en Del Besvær af X., er ude af Stand til at fyldestgøre det, som er dets eget egentlige Hovedformål. Alt, hvad han i den Henseende udvikler, er noget for enhver faguddannet Arkivar rent elementært, selv om det i N. N.s Øjne tager sig kolossalt vanskeligt ud. Jeg selv har i min Tjænestetid gennemgået Embedsarkiver af den forskelligste Art og Konstruktion fra Fortiden og Nutiden i Hundredevis, og jeg har endnu ikke truffet noget, hvis Indretning og Anvendelse jeg ikke uden nogen som helst Vejledning skulde kunne sætte mig ind i i kort Tid, og det samme gælder alle mine blot nogenlunde routinerede Kollegaer i Arkivvæsenet. De af N. N. så udførlig afmalede Vanskeligheder ved at finde ud af X.s Arkiv eksisterer således aldeles ikke, vel at mærke for en Arkivmand. Jeg må derfor, da hermed Underlaget for hele N. N.s Konklusion er borttaget, bestemt fraråde det høje Ministerium, selv om det måske af andre Grunde kunde være tilbøjelig dertil, at approbere Konklusionen, at der kun afleveres til Provinsarkivet »sådanne enkelte Arkivalier eller Grupper af disse, som have udpræget historisk Interesse og tillige må antages at falde udenfor Administrationens Benyttelse i kommende Tid«. For det første savner N. N. og X. formentlig Kompetence til at bedømme, hvad der har »udpræget historisk Interesse«; for det andet er det vist tvivlsomt, om der findes sådant i X.s Arkiv, som sikkert kun har Betydning for Lokalhistorien; for det tredje er det fra et arkivalisk

og praktisk-administrativt Standpunkt aldeles forkasteligt at udpille »enkelte Arkivalier« af de Helheder, i hvilke de fra gammel Tid have været anbragte, og endelig er det ikke i første Linje for den historiske, men netop for den også af N. N. med Iver protegerede administrative Interesses Skyld, at det anses ønskeligt at få Xarkivets ældre Del afleveret til Provinsarkivet. Først, når den hele provinsielle Administrations Arkivalier ere samlede i Provinsarkiverne, har man det her, som nærmere påvist af Provinsarkivaren i den hosfølgende Erklæring, i sin Magt fuldt ud at kunne udnytte Materialet fra de forskellige Embeder til at fremskaffe netop de Oplysninger, som den enkelte Embedsmand forlanger af Arkivet. Afleveringen er derfor i Xembedets egen velforståede Interesse.«

Det blev da også ved den ministerielle Afgørelse af denne Sag bestemt, at det ovennævnte Embede skulde aflevere sine Arkivalier, og nu bekræftedes fuldstændig, hvad ovenfor blev udtalt som sikker Formodning. Da Embedets Personale var så optaget, at det ikke kunde finde Tid til at gennemgå Embedsarkivet til Aflevering og til Affattelsen af Afleveringsdesignationen, lykkedes det derimod en udsendt Assistent fra Arkivvæsenet, ganske vist ved stærkt anspændt Arbejde, i henved fire Uger at få gennemgået, sorteret og ompakket hele det omfangsrige Arkiv, hvorhos Pakkerne forsynedes med ny Skilte, Arkivaliernes Sammenhæng blev udredet og det endog for Arkivalier, som hidtil slet ikke blev benyttet af Embedet, fordi det ansås for umuligt at finde ud af dem. Endvidere blev en så nøjagtig Designation affattet, at der foreløbig intet videre er at gøre ved dette Arkivs Ordning. Der er da også siden Indsendelsen af Embedsarkivet til Provinsarkivet fra Embedet indløbet en Del Forespørgsler, der fuldt ud ere blevne besvarede til Embedsmandens Tilfredshed.

Den Vigtighed, som det har for Provinsarkiverne at få alle provinsielle Arkivalier afleverede indtil omtrent samme Tid, beror dels på, at en Sag ofte kommer til at passere flere Embeder, og at det derfor, når Tråden i en Undersøgelse slipper i det ene Embede, meget ofte er muligt at finde den igen ved et andet, dels atter på, at

Arkivalierne ved forskellige Embeder i Tidens Løb kunne komme til at berøre samme Forhold. Har man Akterne fra disse Embeder tilstede, kan man i kort Tid gennemse dem alle, medens Embedsmænd, Sagførere m. fl. uden Provinsarkiverne ikke vilde kunne nå det samme uden vidtløftig og tidsspildende Korrespondance, på hvilken man i mange Tilfælde ikke indlader sig, fordi man på Forhånd vil anse den for håbløs, hvad den i Virkeligheden også såre hyppigt vil være. Hertil kommer, at Provinsarkivarerne sende Sager, som de ikke kunne oplyse fuldstændig, ind til Hovedarkivet, for at man her kan forsøge at til Veje bringe det manglende.

Betydningen af det anførte kunde belyses ved en lang Række Eksempler, hvis der ikke hertil vilde medgå for megen Plads, men nogle få skal dog meddeles:

1. St. Mikkel Kirke i Slagelse havde i en Årrække ikke kunnet få indbetalt en Afgift af et Jordstykke i Byen, fordi den ikke så sig i Stand til at godtgøre sin Berettigelse til at opkræve den. Gennem en udførlig Undersøgelse i Sællands Stiftsovrigheds Arkivs reviderede Regnskaber, Slagelse Bys afleverede Skøde- og Pantebøger og et Kongebrev fra Kristian IV.s Tid lykkedes det at løse Spørgsmålet til Gunst for Kirken, som derefter ikke alene fik Afgiften erlagt for Fremtiden, men også Efterbetaling af de ikke erlagte Årsafgifter.

2. Til et Spørgsmål om, hvorvidt Ejeren af Halsted Kirke eller Ejeren af Hovedgården Sæbyholm har Vedligeholdelsespligten overfor det til Kirken knyttede Gravkapel, blev der i Provinsarkivet indsamlet en stor Række Indicier for den sidste Eventualitet. Efter at Sagen derpå var indsendt til Hovedarkivet, fandtes der her med Vejledning af Provinsarkivets Undersøgelser et Spor, der førte til et i Justitsministeriets Lænskantors Kopibøger over grevelige og friherrelige Privilegier indtaget Dokument, som endelig bekræftede det af Provinsarkivet foreløbig vundne Resultat.

3. Fra Hamborg kom der i Anledning af en Arv, til hvilken der søgtes Arvinger, Henvendelse til Provinsarkivet i København med Anmodning om Dåbsattest for en David Hytter, der skulde være født c. 1811 på Sælland, vistnok i Slagelse. Det galt om at redde et ret betydeligt Beløb for uformuende

Arvinger. David Hytters Døb søgtes forgæves i Kirkebøger for Slagelse og andre Kirker i Slagelse Omegn. Af den trykte Literatur sås imidlertid tilfældig, at en Person af nævnte Navn omtrent samtidig havde levet i København, og ved i Hof- og Stadsrettens Skiftekommissions Akter at efterse Skiftet efter denne Person, fandt man, at han havde Slægtninge ved Vemmetofte. Ledet heraf fandt man David Hytters Døb i Vemmetofte Kirkebog.

4. I en anden Arvesag drejede det sig om at bevise Slægtskabet mellem Jakob Peter Hygom og Karoline Katrine Nør, hvis Fødested og Fødeår ikke vidstes, men som formentes at være hans Søster. Det lykkedes gennem forskellige Kombinationer at finde hendes Fødested, og Kirkebogen for viste, at hendes Moder hed Mette Katrine Jensdatter, medens Lemvig Kirkebog viste, at J. P. Hygom var en uægte Søn af Mette Katrine Madsdatter. Sagen syntes således håbløs, men det lykkedes dog tilsidst efter flere forgæves prøvede Udveje med Udskrift af et Skifte fra Holstebro Skifteprotokol at godtgøre, at Moderens Navn var urigtig tilført i Lemvig Kirkebog, og at de omsøgte Personer vare Halvsøskende og Børn af Mette Katrine Jensdatter.

5. Et Sogneråd ønskede at gøre Krav på Arven efter et afdød Fattiglem, og det kom an på at bevise, at Ane Kirstine Nielsdatter og Karen Pedersdatter vare Halvsøskende. Det konstateredes nu, at den førstes Moder og sidstes Fader ganske vist havde været gifte, men de havde bægge været gift to Gange. Den første var Barn af Moderens første Ægteskab, den sidste af Faderens sidste Ægteskab. De vare således ikke en Gang »sammenbragte Børn«, da den førstes Moder døde, inden den sidste blev født. Sognerådet opgav herefter at gøre Krav på nogen Arv.

6. Til Brug under en Arvesag ønskede en Sagfører Døbsattest for Anne Kirstine Hansdatter, der opgaves at være født i Kastrup i Hammer Herred c. 1808. Det skulde bevises, at hun var Datter af Hans Nielsen og Søster til Niels Hansen, om hvem det angaves, at han havde været Soldat i København i atten Hundrede og fyrrerne, hvor den formentlige Søster formodedes død. I København tabtes dog alle Spor af de to

Personer, og i det antagne Hjemsteds Kirkebøger var intet at finde om hende. Efter forgæves Eftersøgninger i forskellige Arkivalier lykkedes det at finde Skiftet for Niels Hansen i Skifteprotokollen for Vordingborg, hvortil han var flyttet, og herigennem at føre Beviset for, at han og Ane Kirstine Hansdatter vare Søskende.

7. Fra Sognepræsten i Fredriksberg indløb til Provinsarkivet i København en til ham indsendt Anmodning fra en Præst i Hemme i Holsten om Dåbsattest for Hans August Gätje, som skulde være født i Fredriksberg i December 1801. I Fredriksberg Kirkebog fandtes han dog ikke, og efter langvarige Undersøgelser i Københavns Kirkebøger blev han endelig påtruffet som konfirmeret i St. Petri tyske Kirke. I dennes Kirkebog var dog kun Fødselsdagen, ikke Fødestedet angivet. I Henhold til Frdg. 1811 19. Novbr. skulde Præsterne tidligere i Kirkebogen ved Konfirmationerne indføre Navnet på den, som havde vaccineret Barnet. Ved H. A. Gätjes Konfirmation stod nu et Navn, som ellers ikke findes i St. Petri Kirkes Kirkebog, og det måtte da formodes, at det var Navnet på en udenbys Læge. Ved at efterse de personalhistoriske Håndbøger over Læger, fandtes også en Læge af dette Navn, dog bosat ikke i Fredriksberg, men i Fredriksværk. Dette førte ret hurtig til, at H. A. Gätjes Fødsel og Døb fandtes i Vinderød Kirkebog, og den ønskede Dåbsattest kunde således ekspederes.

Af disse få Eksempler vil det formentlig indlyse, hvilken uhyre Lettelse det ved mange Slags Undersøgelser er, at der er samlet så mange Arkivalier som muligt i Provinsarkiverne, og at der er al mulig Anledning for de forskellige Myndigheder såvel Statsmyndigheder som kommunale til i påkommende Tilfælde at henvende sig til Provinsarkiverne i Stedet for på Forhånd at gå ud fra, at der intet er at gøre ved en Sag, som trænger til historisk Oplysning.

En Side af Provinsarkivernes Benyttelse, som ikke har været omtalt i de tidligere »Meddelelser«, må endnu omtales. Lige siden hvert enkelt Provinsarkivs Oprettelse er det blevet bestormet med Anmodninger om Udarbejdelsen af Stam-tavler for Landsmænd, som ere udvandrede til de forenede Stater i Amerika. Det var selvfølgelig umuligt

at overkomme et sligt Arbejde som Tjænestesag, og det ordnedes derfor snart således, at de pågældende Arkivassistenter overtog sådant Arbejde til Udførelse i deres Fritid, medens Stamtavlernes Udarbejdelse snart overdroges udenfor Arkivet stående Personer under Arkivarens Tilsyn, indtil de opnåede tilstrækkelig Rutine. Disse genealogiske Arbejder ere, skönt de i Reglen kun angå Bondeslægter, ikke uden almindelig Betydning, idet de knytte de udvandrede til deres hjemmeblevne Slægt og vel også ved Lejlighed kan give Anledning til lettere at klare Spørgsmålet om herværende Arvinger til Arv, der er falden i Amerika. Hvilken Betydning en sådan Stamtavle kan få for de udvandrede, kan ses af et ret rørende Eksempel. En Mand, hvis nu døde Forældre udvandrede med ham, da han var 3—4 År gammel, udbad sig en Stamtavle, men kunde kun oplyse Forældrenes Navne og Sognet, hvorfra de vare komne. Han kom senere til København og vilde selv afhente Stamtavlen. Da der forelagdes ham en meget udførlig Tavle over en ret talrig på Sælland bosat Slægt, græd han af Glæde over ikke længere at stå ene i Verden og over, at han havde en stor Slægt her i Landet, som han nu ved Stamtavlens Hjælp vilde kunne opsøge. Arbejder af denne Art udføres gennem en stadig kombineret Benyttelse af Kirkebøger, Skifteprotokoller og forskellige Slags Mandtaller, hvortil herefter vil komme de for nylig til Rigsarkivet afleverede Folketællingslister. Også for disse Arbejder er det således af Vigtighed, at de forskellige Landdeles Embedsarkivalier samles i Provinsarkiverne i størst mulig Fuldstændighed.

6. Ordnings- og Registreringsarbejder.

Den i »Meddelelserne« 1898—1900 S. 25 omtalte Revision af Kongehusets Arkivalier er blevet fortsat, og Korrespondance m. m. tilhørende Kong Kristian VIII.s tvende Gemalinder Prinsesse Charlotte Frederikke og Dronning Karoline Amalie, Arveprins Frederik Ferdinand og Arveprinsesse Karoline samt Kong Kristian VIII.s egenhændige Optegnelser (Dagbøger o. s. v.) er blevet gennemgået og Brevene ordnede efter Afsenderne.

a. I Rigsarkivets 1. Afdeling er den i »Meddelelser« a. St. S. 28 omtalte Gennemgang af Søforsvars Kollegiernes Arkivalier (»Marinens Sager«) blevet fortsat. Navnlig er der i den temmelig mørke Hvælving, som fulgte med Arkivalierne, da disse i Årene 1895—96¹ afleveredes fra Marineministeriet, foretaget en Ransagning efter udtagne, men ikke på Plads anbragte Sager, og en stor Del sådanne er blevet lagt på Plads igen. Da det havde vist sig, at Arkivalierne ikke var afleveret nøjagtig opstillede efter den fra Marineministeriet modtagne Registrant, blev der i 1905 foretaget en Revision af hele Opstillingen og betydelige Omflytninger foretagne for at bringe den manglende Overensstemmelse til Veje. Det viste sig endvidere, at 719 Bind og 304 Pakker ikke vare inventariserede. De måtte derfor registreres. Det øvrige Revisionsarbejde var blevet afbrudt i September 1904, da den ovennævnte Registrant forventes at kunne være tilstrækkelig vejledende indtil videre, og da det fandtes mere nødvendigt at fremme andet Ordningsarbejde.

Ordningen af Danske Kancellis Koncepter og Indlæg 1651—1660 efter Numre i Kancelliets Registrantbøger (Kopibøgerne over kgl. Ekspeditioner), som tidligere var begyndt², er blevet fortsat og afsluttedes i Høsten 1903.

Revisionen af Arkivalierne i Tyske Kancellis udenrigske Afdeling (»Rigets Forhold til Udlandet«) med den dertil knyttede Registrering er blevet fortsat med Afdelingerne Münster-Osnabrück, Meklenborg, Anhalt, Baden, Bajern, Köln, Mainz, Trier, Frankfurt, Pfalz, Pommern, Nassau-Oranien, Minden-Paderborn, Mansfeld, Østfrisland, Preussen (Hertugdømmet), Schwarzburg, Øvre Rinkres, Rigsdagen i Regensburg. Efter det fastsatte System for disse Sagers Ordning deles de i tre Grupper for hvert Land³, af hvilke kun 2. og 3. Gruppe (Gesandternes Relationer og hjemsendte Legationsarkiver) har faste Grænser, medens den første Gruppe, som er langt den

¹ Arkivmeddelelser 1895—97 S. 22.

² Arkivmeddelelser 1898—1900 S. 27—28.

³ Arkivmeddelelser 1886—88 S. 45.

største, omfatter alle andre Sager. Disse skulle efter Planen ligge i »kronologisk Orden«, men det er indlysende, at en sådan Orden ikke kan gennemføres på Arkivalier, der i Flæng bestå snart af løse Dokumenter eller Aktstykker, snart af Koncepter med Indlæg, snart atter af hele Pakker eller enkelte Bind. Resultatet er da også blevet, at denne Afdeling er blevet et Pulterkammer, i hvilket sammenhørende Akter fra en længere Årrække af Hensyn til den »kronologiske Orden« have måttet puttes ind i Flæng ganske i Smag med den fra Thorkelins Tid stammende, bekendte Samling »Danske Kongers Historie«, som nu dog i lang Tid har været under Opløsning på Grund af det irrationelle i dens Dannelse. Der er derfor nu foretaget omfattende Undersøgelser over Forretningsgangen i Tyske Kancelli, både i den udenrigske og den indenlandske Afdeling, så vel her i Rigsarkivet som i Statsarkivet i Slesvig, til hvilket man desværre i 1873—76 uden Nødvendighed, i det det var aftalt, at alle Arkivalier fra Tyske Kancelli angående Forholdet til Udlandet skulde forblive her, har afleveret alle de to Afdelingers Fællesprotokoller 1730—70 og desuden Fællesjournalerne og Konseilsprotokollerne fra Tiden for Fredrik IV.s Død. Der er herefter blevet udarbejdet Udkast til en ny Plan for Ordningen af den ovennævnte 1. Afdeling, men dens Realisation har ikke kunnet i Værk sættes inden Udgangen af 1905, og der vil derfor først være at gøre Rede for den i Fortsættelsen af disse Meddelelser. Kun skal her nævnes, at der selvfølgelig vil blive draget Omsorg for, at alle de i Tyske Kancellis Arkiv ikke hjemmehørende Arkivalier, som nu ere indblandede mellem Kancelliets Akter, blive udskilte og anbragte på de Steder, hvor de virkelig høre hjemme, og at der også vil forsøges bødet på det under de tidligere Ordningsarbejder begåede Misgreb at skille Kancelliets Koncepter fra de tilhørende Indlæg.

Til Vejledning ved Benyttelsen og Ordningen af Arkivalierne fra den udenrigske Afdeling af Tyske Kancelli er der blevet indsamlet et Seddelapparat til en Embedsetat over danske Diplomater i Udlandet og fremmede Diplomater i Danmark, men også dette Arbejde er blevet meget hæmmet ved Savnet af de nysnævnte Forretningsbøger.

I Meddelelserne for 1898—1900¹ er omtalt de foretagne »betydelige Ordningsarbejder med Tyske Kancellis Sager vedrørende Hertugdömmene for 1536—1772 og med de forskellige Rækker af Arkivalier fra disse Landsdele«. Disse Arbejder ere fortsatte uden dog at føre eller kunne føre til noget brugeligt Resultat. En stor Del af hine Arkivalier ere i ældre og nyere Tid afgivne til Gehejmearkivet uden Designationer eller dog med meget slette Designationer, og de henlå derfor mere eller mindre utilgængelige, og Overskueligheden var ikke blevet fremmet ved, at en Mængde Arkivalier i 1873—76 bleve udpillede til Aflevering i Henhold til Wiener Fredstraktaten. En rationel anlagt Ordningsplan måtte under disse Omstændigheder begynde med forsigtig at konstatere, hvad der forelå, og i hvad Orden det fandtes, og med yderste Respekt behandle de gamle Signaturer og Arkivmærker og derhos opsøge og studere mulig forhåndenværende ældre Inventarier over disse Arkivalier. I det Sted var der straks blevet taget fat på Omlægning af Arkivalierne uden Hensyn til, hvor disse egentlig hørte hjemme, og dannet en Mængde Afdelinger uden Eksistensberettigelse. Det var derfor blevet mere og mere vanskeligt at fremskaffe bestemte forlangte Oplysninger. Resultatet var blevet nogle og tredive Blandingspakker, hvis Indhold man ikke kunde anbringe. Det er indlysende, at dette Arbejde måtte gribes an på en helt anden Måde, og at det navnlig var nødvendigt at begynde i Statsarkivet i Slesvig for at få en Oversigt over, hvad man her havde til Oplysning om Forretningsgangen i det Tyske Kancelli i det Hele taget. Med ministeriel Understøttelse havde derfor Rigsarkivaren i 1904 og 1905 Lejlighed til i nævnte Statsarkiv at foretage de fornødne Studier. Der blev her påtruffet det store, oprindelig af P. v. Sixtel i 15 Foliobind udarbejdede Repertorium, hvoraf senere W. F. Hargens og H. P. Schmidt omarbejdede 1.—3. Bd. i fem Bind. Det omfatter Tyske Kancellis indenlandske Afdelings Akter og var ved Afleveringen af Arkivalier 1873—76 fulgt med Hovedmassen af Kancelliets Akter. Mærkelig nok var dette store Repertoriums

¹ S. 28.

Tilværelse gåt helt i Glæmme i Danmark. A. D. Jörgensen omtaler Sixtels syvårige¹ Ordningsarbejder, men véd ikke, at han udarbejdede det omfangsrige Repertorium og endnu mindre, at dets første tre Bind bleve omarbejdede af Hargens og Schmidt, hvis Navne han dog kender. Han tilføjer nemlig, at »senere synes den gode Orden (som Sixtel til Veje bragte) . . . at at være blevet overholdt«, hvad tilstrækkelig viser, at Repertoriet og dets stadige Fortsættelse til efter 1848 var ham ubekendt. Ved Hjælp af dette Repertorium, som i Hovedsagen har taget År 1730 til Udgangspunkt, vil det selvfølgelig være let at konstatere, hvilke Akter der har været i Kancelliets Arkiv fra omtrent hint År at regne, og dette vil være så meget lettere, som man i Statsarkivet ved at revidere de fra Danmark modtagne Akter har afmærket de påtrufne i Repertoriet. Det må derfor formodes, at de ikke fundne ville kunne findes i København. I Statsarkivet til Veje bragte man med stor Elskværdighed en Udskrift af alle de Poster i Repertoriet, som angik de ikke påtrufne Akter, og med denne ved Hånden bleve nu alle Kancelliakter i Rigsarkivet gennemgæede. Alle Akter, som havde Påtegninger, der henviste til Repertoriets Afdelinger, bleve udtagne uden Hensyn til, hvor de under de ovenfor omtalte Omlægninger vare blevne anbragte, og henlagte efter Repertoriets Rubriker, hvorefter de tidligere have været ordnede, og således fik man meget hurtig Hold i de fleste af disse Akter, hvis Ordning i de foregående År havde voldt megen Besvær. Der er imidlertid en Del, som endnu ikke er påtrufne, og det kan endnu ikke vides, om de over Hovedet haves her. Det havde derfor været heldigere, om Afdelingen aldeles ikke var blevet rørt, forinden Udskriften af det Sixtelske Repertorium var skaffet tilstede. Ordningen i dette efter et Realsystem er dog alt andet end tidssvarende, og en anden Ordning må en Gang til Veje bringes. Men Kontinuiteten bør ikke brydes, og først nu er man i Stand til ved Omordning at gøre Optegnelser i det ældre Repertorium om Anbringelsen efter et nyt. Indtil videre er det dog umuligt at begynde på noget sådant på Grund af den fuldstændige

¹ De danske Rigsarkivers Historie S. 116.

Mangel af alle de indenrigske Kancellikopibøger, Journaler, Konseilsprotokoller m. m. 1730—7, der som nævnt alle ere afleverede 1873—76. Fra 1770 15. Novbr. haves derimod de efter Struensees Foranstaltning indførte Forestillingsprotokoller, om hvilke en Del Akter fra den senere Tid kunne samles. Det anførte er så meget uheldigere, som Embedsprotokoller og Bøger i et hvert dansk Embedsarkiv danner det faste Skelet, hvorom Akterne gruppere sig og vanskelig kan undværes ved Ordning af disse. Der er imidlertid truffet Foranstaltning til til Dels at afhjælpe denne Mangel. Det vilde være altfor vidtløftigt og kostbart at lade alle Tyske Kancellis Registranter over indenrigske Ekspeditioner (kongelige og Kancelliekspeditioner) afskrive. Kancelliet har nemlig i sin Tid ladet indrette kronologiske Brevlister over alle dets ikke gehejme Ekspeditioner, de indenrigske så vel som de udenrigske, og disse Brevlister, de såkaldte »Patentenextrakte« og »Reskriptenextrakte« ere forsynede med Registre og altså let tilgængelige. De ville i de fleste for Danmark nødvendige Tilfælde kunne gøre Tjeneste i Stedet for selve Registranterne, når de forsynes med Oplysninger om, hvorvidt Konceptet til pågældende Ekspedition findes her, og hvor det findes, hvorhos en stor Mængde Akter bedst ville kunne lægges som Koncepter og Indlæg i Orden efter de i Ekstrakterne registrerede Ekspeditioner og let kunne findes ved Hjælp af Ekstraktbøgernes Registre. Det vil på denne Måde lykkes at til Veje bringe en bekvem Orden i den store Mængde »ausländische Privatsachen«, som nu belemre den udenrigske Afdeling og som i Årenes Løb ere flyttede enkeltvis fra Sted til Sted uden at kunne finde en endelig Plads, hvor man let og bekvemt kan opsøge dem. Skulde det så i enkelte Tilfælde være ønskeligt at kende en enkelt Tekst, som ikke haves i Koncept, in extenso, vil det al Tid være muligt at forskaffe en Afskrift fra Statsarkivet i Slesvig. I Henhold til denne Betragtning blev der sidst i 1905 ad diplomatisk Vej erhvervet den pröjsiske Arkivstyrelses Samtykke til, at de nævnte Ekstrakter efter Hånden måtte udlånes til vort Rigsarkiv til Afskrivning. Efter at den nødvendige Skriverhjælp var blevet uddannet, er Afskrivningen sat i Gang, men der vil gå en Række År, inden

Arbejdet bliver færdigt, med mindre der dertil skulde kunne erhverves en meget ønskelig særlig Bevilling.

De ovennævnte Ordningsarbejder var også blevet foretaget med det Glückstadtiske Regeringskancellis Arkiv til liden Både for dette, hvis Akter derved var kommet i helt andre Forbindelser og anden Orden end tidligere. Arkivet var i 1834 ved Regeringskancelliets Ophævelse bleven delt mellem Overappellationsretten og Hertugdømmernes Provinsialregering på Gottorp. Efter den sidstes Ophævelse 1852 og dens Forretningers Overtagelse af det holstenske og det slesvigske Ministerium blev dens Arkiv ført til København. Da så Bestemmelsen om ældre Arkivaliers Afgivelse til Gehejmearkivet var blevet truffet 1854¹, blev også en stor Del Akter af Regeringskancelliets Arkiv afleveret uden nogen Designation, og man havde derfor ikke nogen sådan at rette sig efter, da man begyndte at lægge om også på disse Arkivalier uden Hensyn til den gamle Ordning, hvori de henlå. Den gamle Ordning, hvis Genoprettelse blev påbegyndt i 1904 og i det væsentligste sluttet i 1905, var dog forholdsvist let at genfremstille. Alle de herhenhørende Aktstykker ere mærkede på en egen Måde med Løbenumre, omskrevne med en Kvadrat, og de enkelte Læg ere forsynede med kortfattede Lister over de til Læget hørende Numre, og hele Afdelingen har været ordnet i Rækker hver med sin Tittel. Om det end lykkedes at finde ud af de forskellige Rækker, manglede der dog i flere af disse en Del Læg, hvis Rekonstruktion voldte Besvær, fordi Omslagene med påskrevne Titler vare bortkastede, og de tilhørende Lister manglede. Ved den i 1905 foretagne Undersøgelse i Slesvig viste det sig nu, at den yngre Del af Arkivet fandtes hos den derværende Provinsialregering, og navnlig at denne tillige var i Besiddelse af et Repertorium i 7 Bd. over det hele Arkiv, hvoraf man af gjorde Vedtegninger kunde se, hvad der i sin Tid blev afleveret til Gehejmearkivet, og hvad altså nu skulde findes i Rigsarkivet ene med Undtagelse af de Akter, som i 1874 var blevet afleveret til Pröjsen i Henhold til Wienerfreden. Der blev nu optaget en Liste over de

¹ A. D. Jörgensen: De danske Rigsarkivers Historie S. 131.

manglende Numre i de forskellige rekonstruerede Afdelinger, og ved velvillig Imødekommen af Regeringen i Slesvig blev denne Liste efter Repertoriet forsynet med Indholdsangivelse for de optegnede Numre. Det må håbes, at Manglerne nu, da man ved, hvad de angå, efter Hånden ville kunne blive udfyldte. Samtidig med Rekonstruktionen af Arkivet er et Inventarium på Sedler over Pakkernes og de i disse anbragte Lægs Titler blevet optaget. Den Orden, hvori Arkivet findes, er på ingen Måde ideal, og navnlig lider den af den Fejl, at Bilag til Skrivelserne ikke ere betegnede som Bilag, men ligge som selvstændige Stykker, og Indholdslisterne til de enkelte Læg ere altfor kortfattede. Det vil imidlertid være meget vanskeligt og tidsspildende at skabe en ny Orden i disse Arkivalier, og en sådan må desuden fremgå af et nøjere Studium af de pågældende Aktstykker end det, som f. T. kan foretages.

Det Glückborgske Hertugarkiv er blevet afleveret til Gehejmearkivet, formentlig c. 1855, uden nogen Designation. Afdøde Arkivsekretær C. M. A. Mathiessen har optaget en Liste over Pakkernes Indhold, efter at have betegnet dem med Romertal fra I—CXVI, aldeles i Flæng uden at tage Hensyn til én i en af Pakkerne henliggende Designation over Arkivet således som det var, da det i 1786 sendtes til København. Arkivet er i 1905 blevet omlagt efter denne Designation og de enkelte Pakkers Indhold gennemgået og sammenholdt med Titlerne i denne. En stor Del af de i Designationen nævnte Pakker fattes dog nu, uden at det ses, hvor de fleste er blevet af. Nogle få ere i 1874 blevne afleverede til Pröjsen og må nu findes i Statsarkivet i Slesvig. Arbejdet med denne Afdeling er dog endnu ikke helt afsluttet.

Flere Smårester af Sönderjyske Arkiver så som af Statholderarkivet, den gottorpske Overrets Arkiv m. m. er ligeledes blevet gennemgået.

Fra Gehejmearkivar Thorkelins Dage har der været en særlig Afdeling, »Oldenburg«, med et eget af Thorkelin affattet Inventar. Denne Afdeling har hidtil kun i ringe Grad tildraget sig Historikernes Opmærksomhed. Kun A. D. Jörgensen, der naturligvis efter sin Stilling havde særlig Anledning

til at kende Samlingens Tilværelse, ses i sin Bog om Peder Schumacher Griffenfeldt at have benyttet nogle Pakker af den til Oplysning om Afslutningen af Forhandlingerne om Erhvervelse af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. En Gennemgang af Adelingen er blevet begyndt, hvorved det konstateredes, at den først består af Akterne fra Fredrik III.s Forhandlinger om Erhvervelsen af Arvefølgen i Grevskaberne, navnlig Konferencerne i Uetersen og Rendsborg 1648—49, og fra Processen for Righshofretten og den kejserlige Kommission af 1667 9. Septbr., der alle have været så ubekendte, at hele dette Anliggende ikke er blevet omtalt i de sidste Værker om Danmarks udenrigske Politik i Fredrik III.s Tid, og at det i Dansk biografisk Leksikon om den ene danske Repræsentant på de nævnte Konferencer, hvor han spillede en vigtig Rolle, nemlig Kristoffer v. d. Lippe, har kunnet siges, at hans politiske Rolle synes udspillet 1645.

Dernæst består Afdelingen af Tyske Kancellis Akter vedkommende Styrelsen af Grevskaberne indtil c. 1720, i det man, så vidt det ses, ved Grevskabernes Afståelse 1773 kun har udleveret de sidste 50 Års Akter. Der findes derfor her meget vigtige Oplysninger til Grevskabernes indre Historie i de første 50 År under dansk Herredømme, navnlig Akterne fra den store Kommission af 1684 12. Juli til Undersøgelse af Befolkningens Klager over Landfogdernes Udsugelser, som åbenbart ere aldeles ubekendte for Grevskabernes Lokalhistorikere. Omordningen eller rettere Genoprettelsen såvidt muligt af den oprindelige Ordning af disse Akter og deres Anbringelse under Tyske Kancelli, hvor de have hørt hjemme, fortsættes fremdeles.

De i senere År til Rigsarkivet afleverede forskellige Hofholdningsregnskaber og kongelige Personers Kabinetsarkivalier ere blevne gennemgåede og bragt i fornøden Orden, hvorhos Inventarer ere optagne over dem. Dette gælder således: Prins Kristian Fredriks (Kong Kristian VIII.) Kabinetsarkiv og Hofholdningsregnskaber, Regnskaber fra Gehejmekabinetsekretariatet og Statssekretariatet for Nådessager; Enkedronning Karoline Amalies Chatolkasse- og Hofholdningsregnskaber.

I Forbindelse med disse Arkivalier modtoges en mere privat, men omfattende Samling Breve til Gehejmekabinetsssekretær J. G. Adler, der på Grund af hans Stilling til Prins Kristian Frederik, senere Kong Kristian VIII., indeholder meget af Interesse. Brevene ere nu blevne ordnede efter Afsenderne og Fortegnelse optaget over disse.

Indsamlingen af det tidligere påbegyndte¹ Register til Ekstrakterne af Tyske (senere Slesvig-Holstenske, atter senere Slesvig-Holsten-Lauenborgske) Kancellis Forestillinger 1770—1849 er blevet sluttet og en Revision og delvis Sammenarbejden af Registersedlerne begyndt. Der er hermed nåt fra A til Meldorf.

De i sin Tid tilbageholdte norske Kancelli-Rentekammer- og andre Kollegie Akter, der ere holdte for sig selv og f. Eks. ganske forbigåede i 2.—3. Bind af »Vejledende Arkivregistraturer«, trængte til en Revision og Om-pakning, da det viste sig vanskeligt at besvare de stadig fra Norge indløbende Spørgsmål om norske Forhold. Arbejdet begyndte 1901, og der er blevet færdig: Kancelliakter og Rentekammerakter fra Tiden för 1660, Kancelliakter 1660—1814; endvidere en Del Rentekammerakter fra Tiden efter 1660, hvorhos Ordningen af Regnskaberne efter 1660 er blevet begyndt. Arbejdet blev imidlertid stillet i Bero i Maj 1904, da der foreløbig var mange danske Afdelinger, hvis Gennemgang var mere påtrængende.

Blandt disse måtte særlig fremhæves de mange literære Håndskriftsamlinger, over hvis Indhold man vanskelig kunde få Oversigt på Grund af Samlingernes Antal og deres Spredthed. Det besluttedes da at samle alle disse i en stor Håndskriftsamling, som kunde grupperes efter det store kgl. Biblioteks System, og hvori man tillige kunde anbringe en Del af de mange Afskriftsamlinger, som findes blandt Kollegiernes Arkivalier og der kun ere til Besvær, fordi deres Oprindelse er ganske ubekendt. Der er derefter blevet gennemgåt til Udtagelse af literære Håndskrifter: Resterne af »Danske Kongers

¹ Arkivmeddelelser 1898—1900 S. 28. Her står »slesvig-holstenske Kancelli«, men dette eksisterede kun 1806—16.

Historie«; G. L. Badens Papirer; nogle af F. Kriegers Håndskrifter; Tyge Beckers Samlinger; N. M. Petersens, H. Knudsen, L. Lengnieks og F. Hundrups Samlinger. Endvidere en stor Samling Afskrifter fra Tyske Kancelli, både uden- og indenrigske Afdeling, derunder Ulrik Petersens Samlinger. Arbejdet er dog endnu ikke afsluttet. En Del ubrugelige Optegnelser og værdiløse Afskrifter er ved denne Lejlighed blevet kasseret.

Den i sin Tid under store Forventninger dannede »Politiske Samling«¹, som allerede fra Begyndelsen havde et ganske irrationelt Grundlag og i Virkeligheden ikke havde større Eksistensberettigelse end dens Sidestykker: Samlingerne »Danske Kongers Historie«, »Danske Samlinger« m. fl., hvis sukcessive Opløsning gentagne Gange er omtalt i Arkivmeddelelserne², var efter Hånden udartet til et helt Pulterkammer af heterogene, vilkårlig sammenstillede Arkivalier og Afskrifter af en sådan Art, at ingen kunde forstå, hvorfor de pågældende Arkivalier mere skulde ligge i denne end i andre Afdelinger. Resultatet var blevet, at man atter og atter forgæves søgte efterspurgte Korrespondancer alle mulige andre Steder, hvor de nærmest måtte formodes anbragte, for til sidst at ty til dette Pulterkammer som yderste Tilflugt og så finde det søgte her. Samlingens Opløsning blev derfor i 1904 besluttet således, at de fra Regeringskollegiernes Arkiver udtagne Akter igen skulde bringes på deres oprindelige Plads; at Afskrifterne skulde anbringes i Håndskriftsamlingen og endelig, at Pakkerne med Privatkorrespondancer og andre Dokumenter og Aktstykker af privat, personlig Oprindelse skulde ordnes som »Privat- og Familjearkiver« sammen med de under det vildledende Navn »Personalhistorisk Samling« opbevarede andre private Brevsamlinger. De utilgængelige Korrespondancer skulde henlægges i Skabe under Rigsarkivarens eget Tilsyn; de Samlinger, som ikke uden særlig Tilladelse af Rigsarkivaren må benyttes, skulde til Adskillelse fra de andre forsynes med Pakkeskilte af blå Farve. Samlingens Opløsning foretages fra Tid til anden, når ikke andre Arbejder lægge Beslag på Tiden.

¹ Meddelelser 1883—85 S. 39.

² F. Eks. 1889—91 S. 24; 1892—94 S. 23.

Af de i 1893 som Gave modtagne Arkivalier fra Gram Gods og Schackske Familjepapirer er en stor Del blevet gennemgået og de stærkt sammenblandede Aktstykker sorterede, men Arbejdet er endnu ikke sluttet.

I Lænsregnskaberne for 1660 findes en stor Mængde Bilag, tit i meget lille Format, der meget vanskeliggør Bevaringen af Bilagenes Nummerorden, efter at disse under den tidligere omtalte Omordning¹ ere blevne udfoldede fra de Småbundter, i hvilke de henlå fra gammel Tid, og det kunde forudses, at de i Hænderne på det Arkivet benyttende Publikum efter Hånden måtte komme helt i Uorden og tit klumpes sammen i den ene Ende af Pakken og gøre denne ganske uhandelig. Til Forhindring af disse Ulæmper er der allerede tidligere og særlig i Vinteren 1892—93 foretaget en Sammenhæftning af disse Bilag til Hæfter af Format som et Folioark i Pakkens Størrelse, et Arbejde, som let kan udføres af Afdelingens Bud. Det blev dog ikke senere fortsat, men er nu genoptaget af Kustoden og vil blive fortsat efter Hånden, forsåvidt ikke hans Arbejdskraft må benyttes på anden Måde.

b. I Rigsarkivets 2. Afdeling, hvori Personalets Tid for en meget væsentlig Dels Vedkommende er optaget af Ekspeditionen af Udlån til de ministerielle Kontorer og Tilvejebringelsen af herfra begærede Oplysninger, er følgende Ordningsarbejder udført:

Omordningen af Danske Kancellis 2., 3. og 4. Departements Registrantsager er til Ende bragt med Årgangene 1821—47 jfr. Meddelelser 1898—1900 S. 28.

Omlægningen af Amtstuerregnskaberne 1660—1800 i forskellige Afdelinger, som har stået på en Række År, er nu sluttet jfr. a. St. S. 28.

Endvidere er blevet sluttet Registreringen af Afskriftsamlingen af islandske Adkomstdokumenter jfr. a. St. S. 28. Der foreligger nu en Seddelregistrant, som fylder 7 Kapsler.

Gennemgangen og Anbringelsen af en fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i temmelig Uorden modtaget

¹ Meddelelser 1886—88 S. 45.

Aflevering af Pakker henhørende til Universitets- og Skoledirektionens Arkiv¹ er blevet til Ende bragt.

Revisionen af Danske Kancellis diverse Akter er blevet fortsat i tre År, men blev så stillet i Bero, fordi det ansås for heldigst først at foretage en Revision af den øvrige Del af Kancelliarkivet med en ny Udgave af 1. Bind af »Vejledende Arkivregistraturer« for Øje. En Aflevering fra Justitsministeriet af 7. Bd. og 17 Pakker Lænsager er blevet gennemgået og indordnet i dette Arkiv. Ligeledes er de under Danske Kancelli, Justitsministeriet og Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet ressorterende Revisionskontorers Protokoller, Korrespondancesager og Regnskabssager indtil Revisionsdepartementets Oprettelse i 1860, som have henligget i temmelig Uorden og utilgængelige, blevne gennemgæede, sorterede og ompakkede, hvorefter en Seddelregistrant er optaget over dem.

Der er blevet optaget en Fortegnelse på Sedler over Overtiendekommissionernes og Tiendekommissionernes Protokoller, hvorhos der er skrevet Registre til 99 Bd. af disse Bøger, som måtte gøres hurtigere og lettere tilgængelig end för i Anledning af de stadige og store Krav, som stilles til Arkivvæsenet om Oplysninger og Afskrifter angående Tiendeforhold i Anledning af den ny Lov om Afløsning af Tienden².

Seddelapparatet over Embedsudnævnelser er blevet forøget med 998 Sedler over Udnævnelser fra Danske Kancellis Norske Registre 1737—1800 og Tegnelser 1660—99, fra dets Ostindiske Registrarer 1699—1799 og de løse Forestillinger i Finansdeputationens Arkiv.

Endelig er en Del Bind blevet forsynet med Registre eller med Tillæg til sådanne, såsom: Pensionskassedirektionens Forestillinger 1816—48 (5 Bd.); Færøske Forestillinger 1849—74 (1 Bd.), Grönlandske do. 1849—57 (1 Bd.). Til Rentekammerets Deliberations- og Forestillingsprotokoller

¹ Efter Meddelelser 1898—1900 S. 28 er det ved Misforståelse kommet til at se ud, som om hele dette Arkiv skulde gennemgås.

² Se ovfr. S. 25.

1660—1719, hvortil ikke fra gammel Tid foreligger noget godt Register, er påbegyndt et udførligt Sag- og Navneregister foreløbig på løse Sedler. Årgangene 1660—86 ere færdig ekstraherede.

c. Om Provinsarkiverne må først göres den almindelige Bemærkning, at Ordningsarbejderne, der i øvrigt have gjort gode Fremskridt, i Året 1905 ere blevne forsinkede betydeligt på Grund af det store Arbejde, som Notering i Kirkebøgerne af Navnebevillinger og Navnebeviser efter Loven af 1905 1. April har påført disse Arkiver, og i Provinsarkivet i Viborg har det jævnlig været nødvendigt i Uger ad Gangen at stanse alt Ordningsarbejde. Dernæst må det fremhæves, at det, hvis Beretning om udførte Ordningsarbejder overhovedet skal have så megen Interesse, at der er Grund til at forelægge den trykt for Offentligheden, vil være nødvendigt at give udtømmende Oplysninger om det foretagne, medens en blot Antydning om, at det eller det er udført, og Fremhæven af Eksempler på visse Klasser af Embedsarkiver, der ere ordnede, formentlig er uden Betydning. Offentligheden tvivler forhåbentlig ikke om, at der arbejdes og udrettes noget i Arkivvæsenet, og forsåvidt er slige Antydninger unødvendige. Den Interesse, som Meddelelser om Ordningsarbejderne i Arkiverne kunne påregne, ligger formentlig i, at det arkivstuderende Publikum bliver opmærksom på, at de forskellige Fonds i Arkiverne blive oparbejdede og derigennem gjorde let tilgængelige og benyttelige til ny Undersøgelser, medens de, sålænge de henligge i større eller mindre Uorden fra Fortiden, kun vanskelig kunne benyttes og i hvert Fald ikke med tilstrækkelig Sikkerhed for, at man finder alt, hvad man søger. Men er det dette Hensyn, som retfærdiggör Offentliggörelsen af Meddelelser herom, er det også nødvendigt, at der gives udtømmende Oplysninger om, hvilke Embedsarkiver eller Krese af sådanne efterhånden inddrages blandt de fuldstændig benyttelige Fonds. Det kan forventes, at netop sådanne Meddelelser kan indgive Lyst til at benytte det til Rette lagte Materiale til ny eller fornyede Undersøgelse, idet en eller anden tidligere kan have opgivet en sådan, fordi Arkivalierne ikke henlå således, at de kunde

benyttes uden stort Tidsspilde. Men er dette således, har den ret flygtige Omtale, som Provinsarkivernes Arbejde i Mod-sætning til Arbejdet i Hovedarkivet, særlig det i 1. Afdeling, hidtil har fåt i Arkivmeddelelserne, været ganske utilfredsstillende. Det er derfor anset for nødvendigt foruden her at gøre Rede for de i det foreliggende Femår ordnede Fonds, blandt Bilagene til disse Meddelelser at give en fuldstændig Fortegnelse over de Fonds, som ere blevne bearbejdede i hvert enkelt Provinsarkiv siden dets Oprettelse. De blive ikke identiske med Afleveringsfortegnelserne, der meget ofte omfatte Brudstykker af flere ældre og yngre Fonds, der først må sorteres ud fra hverandre og hver især identificeres. Disse og senere Fortegnelser i kommende Meddelelser ville lidt efter lidt give en Oversigt over de i hvert enkelt Provinsarkiv samlede Fonds.

I Provinsarkivet i København er følgende Fonds ordnede og inventariserede i 1901—5:

Bispe- og Stiftsøvrighedsarkiver: Låland-Falsters Bispe- og Stiftsøvrighedsarkiv 1805—44, med de af Fyns ældre Bispearkiv udskilte Arkivalier vedrørende Låland og Falster 1464—1803.

Byfogedarkiver: Frederikssund 1810—70.

Herredsfogedarkiver: Horns Herred 1832—68. — Arts-Skippinge Herreder 1731—1864. — Merløse-Tudse Herreder 1637—1864. — Løve Herred 1641—1864. — Ramsø Herred 1686—89. Tune Herred 1657—90. Ramsø-Tune Herreder 1688—c.1864.

Birkedommerarkiver: Samsø Birk 1657—c.1866. — Antvorskov Birk (1672—77) 1738—c.1864. — Holsteinborg Birk 1725—87, 1815—c.1870. — Jægerspris Birk 1725—1832. Svanholm Birk 1722—1832. Egholm Birk 1776—1832. Selsø Birk 1759—1832. — Hagedsted Birk 1776—1808. Frydendal Birk 1780—1853. Tølløse Birk 1759—1853. Løvenborg Birk 1677—1853. — Kragerup Birk 1721—1805. Vedbygård Birk 1772—1805.

Rådstuearkiver: Frederikssunds Rådstuearkiv 1801—74 (kun en Del af Sagerne gå dog så langt ned).

Provstearkiver: Præstø Amts Provsti 1808—16. Præstø Amts nordre Amtsprovsti 1816—29. Fakse, Bjæverskov og Stævns Herreders Provsti 1829—56. Fakse Herreds Provsti 1856—62. Bjæverskov og Stævns Herreders Provsti 1856—62. Fakse, Bjæverskov og Stævns Herreders Provsti 1862—66. — Præstø Amts søndre Amtsprovsti 1815—29. Hammer og Tybjerg Herreders Provsti 1832—64. Bårse og Mønbo Herreders Provsti 1830—62. — Born-

holms Provsti 1782—1807. — Musse Herreds Provsti 1616—1829. Fuglse Herreds Provsti 1751—1825. Lålands østre Provsti 1829—47. Musse Herreds Provsti 1847—til Dels 1891. Fuglse Herreds Provsti 1847—65. — Lålands Sønder Herreds Provsti 1692—1829. Lålands Nørre Herreds Provsti 1571—1829. Lålands Vestre (ø: Nørre- og Sønder-Herreders) Provsti 1829—62. — Falsters Sønder Herreds Provsti 1677—1823. Falsters Nørre Herreds Provsti 1690—1823. Falsters Provsti 1824—65.

Lærde Skolers Arkiver på Sælland: Metropolitanskolen 1646—1855. Haderslev Læreres Skole 1867. Hauchs Latin- og Realskole 1877—90. Frederiksberg Skole 1630—1884. Helsingør Skole 1573—1840. Korsør Skole 1739—1850. Køge Skole 1639—1803. Nykøbing Skole 1692—1739. Næstved Skole 1643—1806. Roskilde Skole 1569—1863. Slagelse Skole 1526—1852. Sorø Skole og Akademi 1713—1849. Vordingborg Skole 1617—1846. — På Bornholm: Rønne Skole 1715—1897. — På Låland og Falster: Maribo Skole 1680—1731. Nakskov Skole 1624—1839. Nykøbing Skole 1615—1862. Nysted Skole 1703—38. Rødby Skole 1630—1858. Saksø Skole 1695—1839. Stubbekøbing Skole 1686—1731.

Skolelærerseminariers Arkiver: Det kgl. Blågård-Jonstrupske Skolelærerseminarium 1791—1887. — Vesterborg Skolelærerseminarium 1803—33.

Kommissionsarkiver: Kommissionen for de danske Skolers bedre Indretning 1789—1814. — Kommissionen ang. Vajsenhusets Forening med Seminariet paa Blågård 1795—1801.

Hospitalers Arkiver: Helsingør Hospital 1536—c. 1870. — Hillerød Hospital 1726—1862. — Nykøbing Hospital 1723—c. 1850. — Roskilde Duebrødre Hospital 1570—c. 1850. — Slagelse Hospital 1585—c. 1860.

Godsarkiver fra Låland: Asserstrup 1752—1872, Berritsgård 1654—1724, Bremersvold 1725—1851, Grevskabet Christiansholm 1751—1860, Grevskabet Christianssæde 1762—1850, Engestofte 1719—99, Ulriksdal 1776—99, Stamhuset Engestofte-Ulriksdal 1799—1850, Fuglsang og Prierskov 1746—1850, Gammelgård 1720—1851, Baroniet Guldborgland 1784—1850, Baroniet Juellinge 1785—1850, Grevskabet Hardenberg-Reventlow 1815—1850, Højbygård 1726—1850, Stamhuset Højbygård 1805—19, Stamhuset Krenkerup 1747—1834, Kærstrup 1733—1850, Lungholm 1720—1850, Rudbjerggård med Fredsholm 1753—1850, Sæbyholm 1801—15, Sæbyholm og Christiansdal 1810—15, Sædingegård 1750—1812, Søholt 1750—1850, Søllestedgård 1782—1851, Baroniet Sønderkarle 1819—51, Baroniet Vintersborg 1801—04, Øllingsøgård 1734—1850. — På Falster: Egense og Valnæsgård 1766—1807, Gedsergård 1767—1850, Grimmelstrup 1767—70, Hvededal 1770—1818, Kirstinebjerg 1800—1852, Korselitze og Karlsfelt 1766—1851, Nørre Ladegård 1767—71, Vestenborg 1771—1809, Ovrupgård 1767—1851, Skørtinge 1767—1850, Nybøllegård 1808—17, Stangerup 1768—86,

Vennerslund 1767—1851. — Strøgods: Fjenstrup Bys Strøgods 1805—17. Byfoged i Stubbekøbing Jörgen Scheels Strøgods 1768—1800. Kommunitetets Bøndergods på Falster 1732—1850. — Mensalgods: Fuglse Præstegårds Mensalgods 1729—77. Sønderherreds Provste- og Kalentegods 1718—77. Karleby, Horreby og N. Ørslev Præsteembedes Anneks- og Mensalgods 180—13. Rubbelykke Præstegods i Brandstrup By 1796—1813. Åstrup Præsteembedes Anneks- og Mensalgods 1811—18. Nykøbing gejstlige Vikarie- samt Anneks- og Mensalgods 1776—1813. Stubbekøbing Præsteembedes Mensalgods 1777—1805.

Diverse Arkiver: Helsingørs Færgelav 1683—1886. — Helsingørs Lodseri 1818—60. — Waterskouten i Helsingør 1817—51. — Helsingørs Ligbærerlav (Det store Ligbærerkompagni 1654—1815. Det lille Ligbærerkompagni 1744—1815. Det forenede Ligbærerselskab og Broderskab 1815—94). — Helsingørs almindelige Syge- og Ligkasse 1872—97.

Endvidere er de indløbne Efterleveringer og ny Afleveringer fra forskellige Embeder blevne gennemgåede, indordnede på Plads og indførte i de alt optagne Inventarier. Dette gælder særlig de modtagne Kirkebøger.

I Provinsarkivet i Odense er følgende Fonds ordnede og inventariserede i 1901—5:

Fyns Gouvernements Arkiv 1815—48.

Skifterets Arkiver: Assens 1685—1838. Bogense 1683—1857. Faaborg 1664—1846. Kærteminde 1635—1850. Middelfart 1625—1844. Nyborg 1653—1845. Rudkøbing 1624—1855. Svendborg 1707—1847.

Herredsfoged- og Birkedommerarkiver: Vinding Herred 1611—87. Holckenhavn Birk 1801—52. Ravnholt Birk 1727—1862. Bjerger Herred 1649—66. Ulriksholm og Østergård Birk 1729—1831. Åsum Herred 1640—66. Vinding, Bjerger, Åsum Herreder 1687—1816. Vinding Herred 1816—65. Bjerger-Åsum Herreder 1816—62. — Ravnebjerg Birk 1719—69 og Herred 1769—1804. Odense Herred 1804—64. Skovby Herred 1844—70. — Wedellsborg Birk 1673—1865.

Provstearkiver: Odense Købstad 1811—30. Odense Herred 1830—41. Odense Herred 1841—64. Odense Købstad 1841—87. — Lunde, Skam og Skovby Herreder 1836—63. Bjerger-Åsum Herreder 1836—64. — Båger Herred 1667—1808. Vends Herred 1682—1818. Assens Amtsprovsti 1808—29. Båger-Vends Herreder 1829—61. Båger Herred 1861—64. Vends Herred 1861—83. — Sunds Herred 1565—1813. Salling Herred 1683—1824. Vinding Herred 1684—1792. Gudme Herred 1689—1809. Svendborg Amtsprovsti 1807—37. Sunds-Salling Herreder 1837—51. Sunds Herred 1851—75. Salling Herred 1851—64.

— Langelands Nørre Herred 1685—1811. Langelands Sønder Herred 1685—1809. Langelands Amtsprovsti 1811—33. Langelands Provsti 1833—65. — Ærø Provsti 1699—1864.

Landsbykirkers Arkiver: Adserballe K. 1547—74, 1581—1731. Agedrup K. 1576—1664. Allerup K. 1577—1664. Allesø K. 1664—95. Asperup K. 1643—56, 1662—74. Avnslev K. 1577—1664. Bederslev K. 1577—1696. Bovense K. 1577—1664. Brændekilde K. 1580—1664. Dalby K. 1577—1664. Davinde K. 1577—1664. Drejø K. 1581—1675. Dreslette K. 1643—73. Ejlby K. 1577—1664. Ellested K. 1577—1653. Ellinge K. 1608—64. Fangel K. 1581—1664. Flemløse K. 1575—1663. Fløstrup K. 1577—1664. Gamborg K. 1643—74. Gestelev K. 1570—1662. Grindløse K. 1577—1664. Guldbjerg K. 1578—1664. Hørslev K. 1577—1663. Hagenbjerg K. 1730—41. Harrendrup K. 1643—74. Hellerup K. 1578—1673. Hjadstrup K. 1577—1664. Holevad K. 1643—74. Indslev K. 1662—74. Kavslunde K. 1643—74. Klinte K. 1577—1664. Kærum K. 1643—74. Kølstrup K. 1546—1664. Køng K. 1643—74. Lumby K. 1577—1664. Lunde K. 1577—1664. Lysabild K. 1587—1691. Norup K. 1578—1664. Næsbyhoveds Broby K. 1577—1664. Nørre Lyndelse K. 1577—1664. Otterup K. 1577—1664. Revsvindinge K. 1577—1664. Rise K. 1691—1741, 1768. Rorslev K. 1643—74. Ryslinge K. 1574—1674. Rønninge K. 1611—49, 1652—64. Sandager K. 1643—74. Sanderum K. 1642—62. Skamby K. 1577—1664. Skeby K. 1578—1664. Skovby K. 1577—1615, 1617—64. Stenløse K. 1574—1664. Søllested K. 1643—98. Søllinge K. 1578—1673. Sønder Højrup K. 1614—95. Sønder Nærå K. 1577—1664. Søndersø K. 1597—1664. Tandslet K. 1691—1729, 1730—31. Tranderup K. 1691—1741. Ubberud K. 1567—1663. Uggerslev K. 1577—1664. Ullerslev K. 1577—1664. Vedtofte K. 1643—74. Vejle K. 1571—98, 1601—74. Vejstrup K. 1632—33. Vester Hæsinge K. 1617—73. Ørsted K. 1662—74. Øster Skerninge K. 1574—1661. Årslev K. 1599—1664.

Skårup Skolelærer-Seminariums Arkiv 1803—86.

Godsarkiver: Erholm og Søndergårde Stamhus 1653—1882. Hesselager 1529—1903.

Familie- og Privatarkiver: Bille Brahe, J. C. Baron, Gehejmeråd; Hempel, S., Kancelliråd, Bogtrykker; Møller, E. Høyer, Provst; Viborg, K. F., Sognepræst, Dr. phil.

I Provinsarkivet i Viborg er følgende Fonds ordnede og inventariserede i 1901—5:

Amtsarkiver: Skanderborg og Åkær Amter 1701—99. Skanderborg Amt 1824—50. — Baroniet Vilhelmsborgs Amtmandskab 1801—49.

Amts- og Stiftamtsarkiver: Havreballegård og Stjærnholm Amter, samt til 1795 Århus Stiftamt, 1688—1799. Århus Amt og fra 1802 Stiftamt 1799—1850.

Stiftamtsarkiver: Århus Stiftamt 1795—1802.

Byfogedarkiver: Nibe 1745—1860. Skive 1745—1860.

Herredsfogedarkiver: Hornum og Fleskum Herreder 1688—1844. Hornum og en Del af Fleskum Herred 1844—60. Fleskum Herred 1845—60. — Hellum Herred 1627—87. Hindsted Herred 1630—76. Hellum og Hindsted Herreder 1690—1860. — Års Herred 1630—82. Slet Herred 1629—87. Års og Slet Herreder 1700—1860. — Sallinglands Herreder 1688—1860. — Ejends og Nørlyng Herreder 1727—1860.

Birkedommerarkiver: Lindenberg Birk 1689—1860. Villestrup Birk 1778—1847. Løgstør Birk 1630—83. Resen Birk 1719—1821. Højslev Birk 1772—1821. Ørslevklosters Birk 1731—1800.

Rådstuearkiver: Ålborg 1535—1860.

Provstearkiver: Ålborg Købstads Provsti 1743—1812. Kær Herreds Provsti 1742—1812. Ålborg Købstads, Kær, Jerslev, Hvetbo og Øster Han Herreders Amtsprovsti 1812—17. Ålborg Provsti og Kær Herred 1817—60. — Horns Herreds Provsti 1692—1813. Vennebjerg Herreds Provsti 1716—1813. Horns og Vennebjerg Herreders Provsti 1851—63. Horns Herreds Provsti 1863—74. — Jerslev Herreds Provsti 1678—1799. Hvetbo Herreds Provsti 1713—1806. Øster Han Herreds Provsti 1713—1809. Vester Han Herreds Provsti 1674—1808. Jerslev, Hvetbo og Øster Han Herreders Amtsprovsti 1817—24. Hvetbo, Øster og Vester Han Herreders Provsti 1824—58. Børglum Herreds Provsti 1779—81. Børglum og Jerslev, fra 1841 Dronninglund og Børglum Herreders Provsti, 1824—58. Børglum og Hvetbo Herreders Provsti 1859—60. Dronninglund Herreds Provsti 1859—60. Øster og Vester Han Herreders Provsti 1859—60. — Hillerslev Herreds Provsti 1686—1807. Hundborg Herreds Provsti 1714—1812. Hassing Herreds Provsti 1692—1812. Tisted nordre Amtsprovsti 1812—31. Hundborg og Hillerslev Herreders Provsti 1831—61. — Revs Herreds Provsti 1686—1817. Morsø Sønder Herreds Provsti 1725—1812. Morsø Nørre Herreds Provsti 1727—1812. Tisted søndre Amtsprovsti 1812—34. Hassing og Revs Herreders Provsti 1834—74. Morsø Herreders Provsti 1834—61. — Viborg Købstads Provsti 1843—60. — Hornum Herreds Provsti 1716—1812. Fleskum Herreds Provsti 1698—1812. Hellum Herreds Provsti 1699—1812. Hindsted Herreds Provsti 1712—1812. Hornum, Fleskum, Hellum og Hindsted Herreders Amtsprovsti 1812—32. Hornum og Fleskum Herreders Provsti 1832—60. Hellum og Hindsted Herreders Provsti 1832—64. — Års Herreds Provsti 1700—1812. Slet Herreds Provsti 1690—1810. Gislum Herreds Provsti 1704—1812. Års, Slet og Gislum Herreders Provsti 1823—61. Slet Herreds Provsti 1864—90. — Harre og Nørre Herreders Provsti 1701—1812. Hindborg og Rødding Herreders Provsti 1692—1812. Fjends Herreds Provsti 1695—1827. Viborg Amts vestre Provsti 1812—64. — Rinds Herreds

Provsti 1768—1828. Nørlyng Herreds Provsti 1690—1812. Middelsom Herreds Provsti 1692—1817. Sønderlyng Herreds Provsti 1657—1812. Viborg Amts østre Provsti 1812—56. Rinds og Nørlyng Herreders Provsti 1856—60. Middelsom og Sønderlyng Herreders Provsti 1856—75. — Lysgård Herreds Provsti 1691—1816. Hovlbjerg Herreds Provsti 1735—1812. Lysgård, Hids og Hovlbjerg Herreders Provsti 1825—60. — Gerlev Herreds Provsti 1768—1812. Onsiid Herreds Provsti 1676—1812. Støvring Herreds Provsti 1664—1812. Nørhald Herreds Provsti 1689—1825. Galten Herreds Provsti 1684—1812. Øster Lisbjerg Herreds Provsti 1691—1818. Randers vestre Amtsprövsti 1812—32. Nørhald, Gerlev og Onsiid Herreders Provsti 1833—61. Støvring og Galten Herreders Provsti 1833—73. — Rovsø Herreds Provsti 1684—1812. Sønderhald Herreds Provsti 1782—1809. Nørre Herreds Provsti 1730—1820. Sønder Herreds Provsti 1691—1819. Mols Herreds Provsti 1693—1819. Randers østre Amtsprövsti 1812—32. Rovsø, Sønderhald og Nørre Herreders Provsti 1832—60. Mols, Sønder og Øster Lisbjerg Herreders Provsti 1832—63. — Sabro og Vester Lisbjerg Herreders Provsti 1705—1812. Framlev Herreds Provsti 1695—1812. Hids Herreds Provsti 1691—1812. Gern Herreds Provsti 1693—1819. Hasle Herreds Provsti 1742—1812. Ning Herreds Provsti 1686—1812. Århus nordre Amtsprövsti 1812—26. Sabro, Vester Lisbjerg og Framlev Herreders Provsti 1826—60. Hasle og Ning Herreders Provsti 1826—29. Århus Købstad og Hasle Herreds Provsti 1829—65. Ning Herreds Provsti 1829—42. Gern Herreds Provsti 1826—32. — Hads Herreds Provsti 1691—1811. Vor Herreds Provsti 1742—1812. Nim Herreds Provsti 1716—1820. Hjelmlev Herreds Provsti 1704—1812. Tyrsting Herreds Provsti 1688—1809. Vrads Herreds Provsti 1691—1809. Århus søndre Amtsprövsti 1812—32. Vor og Nim samt til 1842 Hads Herreds Provsti 1833—61. Hads og Ning Herreders Provsti 1842—61. Hjelmlev og Gern Herreders Provsti 1833—75. Tyrsting og Vrads Herreders Provsti 1832—61. — Samsø og Tunø Provsti 1682—1870. — Jelling Syssels Provsti 1584—1630. — Hatting Herreds Provsti 1681—1832. Bjerre Herreds Provsti 1687—1818. Nørvang Herreds Provsti 1689—1812. Tørrild og fra 1800 Jerlev Herreds Provsti 1685—1812. Bjerre og Hatting Herreders Provsti 1833—73. Nørvang og Tørrild Herreders Provsti 1833—61. — Ribe Købstads Provsti 1682—1812. Ribe Provsti samt Manø 1828—60.

Præstearkiver: Samtlige Præstearkiver fra Århus Stift med Undtagelse af de forhen registrerede fra Randers Amt samt Vester Lisbjerg, Sabro, Framlev og Hasle Herreder. Endvidere Præstearkiverne fra Horns, Vennebjerg og Dronninglund Herreder.

Landsbykirkeres Arkiver: Agger Kirke 1631—86. Aggersborg K. 1639—1703. Almind K. i Brusk Herred 1617—62. Alsted K. 1639—1716. Alstrup K. 1638—88. Anholt K. 1736

—96. Anst K. 1617—62. Arnborg K. 1584—1710. Asp K. 1605—82. Avlum K. 1631—1720. Øster Assels K. 1639—88. Assing K. 1584—1710. Balle K. 1643—86. Binderup K. 1715—54. Bjerring K. 1725—82. Blegind K. 1626—92. Borbjerg K. 1590—1682. Bording K. 1584—1682. Nørre Bork K. 1688—1720. Borris K. 1620—82. Bredstrup K. 1617—56. Brejning K. 1584—1653. Bryrup K. 1605—91. Bur K. 1584—1710. Byrum K. 1775—1828. Bække K. 1617—62. Bølling K. 1646—82. Bøvling K. 1632—53. Dalby K. i Kolding Herred 1737—1824. Davgård K. 1656—86. Dejbjerg K. 1590—1687. Dybe K. 1584—1653. Døstrup K. 1649—1785. Ejsing K. 1654—94. Elev K. 1621—1711. Elsborg K. 1643—92. Engbjerg K. 1649—53. Enslev K. i Nørre Dyrns Herred 1619—79. Enslev K. i Gerlev H. 1638—83. Erritsø K. 1617—63. Erslev K. 1639—1719. Estvad K. 1654—86. Fabjerg K. 1584—1682. Falslev K. 1638—1720. Farup K. 1723—1869. Faster K. 1584—1682. Favsing K. i Hjerm Herred 1584—1716. Sønder Felding K. 1583—1710. Ferring K. 1584—1652. Fjaltring K. 1584—1653. Fjeldsø K. 1734—59. Flynder K. 1584—1653. Flåde K. i Horns Herred 1596—1880. Frær K. 1701—55. Frøslev K. 1639—1721. Funder K. 1643—86. Føvling K. 1663—1720. Fårup K. 1657—1720. Gammelsogns K. i Hind Herred 1584—1645. Gassum K. 1638—92. Gellerup K. 1631—82. Gettrup K. 1649—1719. Gimming K. 1638—98. Gimsing K. 1660—82. Give K. 1677—1711. Glentrup K. 1634—82. Grønbæk K. 1590—1688. Gudum K. i Skodborg Herred 1584—1641. Gærum K. 1633—1719. Gørding K. i Hjerm Herred 1584—1710. Gøttrup K. 1582—1719. Haderup K. 1584—1709. Hald K. 1638—1711. Hals K. på Læsø 1588—1705. Hammelev K. 1670—98. Hammer K. i Vrads Herred 1661—1719. Hanbjerg K. 1654—1720. Hanning K. 1654—1687. Skt. Hans K. 1605—1719. Hansted K. i Hillerslev Herred 1594—1678. Hansted K. i Vor Herred 1634—77. Harbøre K. 1584—1653. Harte K. 1617—62. Hassing K. 1584—1628. Vester Hassing K. 1573—1874. Øster Hassing K. 1672—1874. Hejls K. 1737—1813. Heldum K. 1584—1682. Hem K. i Onsild 1657—1720. Herning K. 1584—1682. Herslev K. 1617—62. Hillerslev K. 1640—83. Hinge K. 1645—88. Hjerck K. 1606—86. Hjerm K. 1584—1682. Hjortdal K. 1581—1719. Hjortlund K. 1723—1869. Hodsgager K. 1584—1709. Horne K. 1640—1710. Vester Hornum K. 1725—55. Hove K. 1584—1653. Hover K. i Hind Herred 1605—82. Humlum K. 1683—1710. Hundborg K. 1591—1681. Hune K. 1573—1693. Husby K. 1584—1652. Hvejsel K. 1581—1687. Hvilesager K. 1636—1711. Hvornum K. 1657—92. Hvorup K. 1603—1865. Hygom K. 1584—1653. Hørning K. 1657—1711. Idum K. 1654—1721. Ikast K. 1584—1682. Jannerup K. i Hundborg Herred 1651—1880. Jegindø K. 1597—1672. Kallerup K. 1603—80. Kalslund K. 1723—1869.

Karup K. i Dronninglund Herred 1606—88. Karup K. i Lyngård Herred 1657—1744. Klejtrup K. 1725—55. Knebel K. 1631—92. Kollerup K. i Vester Han Herred 1583—1719. Kongsted K. 1619—56. Korning K. 1648—92. Kærby K. 1657—93. Kåstrup K. 1640—96. Sct. Laurentii K. på Vesterland Før 1732—62. Lejrskov K. 1617—56. Lem K. i Bølling Herred 1615—82. Lem K. i Støvring Herred 1638—92. Lemming K. 1643—78. Linde K. 1638—91. Linnerup K. 1660—83. Lomborg K. 1586—1653. Lundum K. 1606—78. Lyngby K. i Børglum Herred 1647—1710. Lyngby K. i Hellum Herred 1701—31. Lyngård K. 1653—92. Lødderup K. 1639—1704. Løsning K. 1669—1720. Løvet K. 1725—38. Mammen K. 1725—82. Medolden K. 1648—1785. Mejlby K. 1630—79. Mejrup K. 1584—1647. Mollerup K. 1639—1721. Møborg K. 1584—1685. Måbjerg K. 1683—1717. Navr K. 1654—82. Vester Nebel K. i Brusik Herred 1617—62. Nes K. 1584—1685. Nørre Nissum K. 1636—1719. Nors K. 1593—1647. Nørlem K. 1584—1682. Nøvling K. i Hammerum Herred 1654—1716. Sct. Olai K. 1605—1719. Nørre Omme K. 1584—1653. Nørre Onsild K. 1657—92. Sønder Onsild K. 1636—92. Ovsted K. 1604—91. Pederstrup K. 1725—38. Pjedsted K. 1617—56. Ramme K. 1584—1653. Randrup K. i Lø Herred 1649—1785. Resen K. i Skodborg Herred 1589—1682. Rind K. i Hammerum Herred 1584—1682. Rindum K. 1638—1719. Ring K. 1692—1720. Rom K. 1584—1653. Ry K. 1605—1711. Ryde K. 1584—1682. Rødding K. i Nørlyng Herred 1725—1738. Rönbjerg K. 1584—1710. Råbjerg K. 1608—1758. Råsted K. 1584—1682. Sal K. i Ginding Herred 1631—53. Sejling K. 1643—1711. Sem K. i Onsild Herred 1657—1720. Sem K. i Ribe Herred 1648—1786. Serridslev, Vrå og Em Kirker 1575—1609. Sinding K. i Hammerum Herred 1584—1716. Sinding K. i Hids Herred 1657—1711. Sir K. 1654—1710. Skallerup K. på Mors 1639—1719. Skanderup K. i Anst Herred 1617—62. Skanderup K. i Gern Herred 1627—81. Skarrild K. 1584—1710. Skejby K. 1629—90. Skellerup K. 1636—92. Skibsted K. 1701—55. Skærup K. 1617—62. Nørre Snede K. 1711—20. Snebjerg K. 1630—92. Snæbum K. 1636—92. Solbjerg K. i Hellum Herred 1725—80. Stadil K. 1654—82. Starup K. 1688—1720. Øster Starup K. 1617—62. Stavning K. 1584—1686. Nørre Sundby K. 1653—1880. Sunds K. 1584—82. Svenstrup K. i Onsild Herred 1633—92. Sæding K. 1654—82. Tavlov K. 1662—86. Tilsted K. 1643—1712. Timring K. 1647—82. Tjørring K. 1648—92. Torning K. 1691—95. Torslev K. i Dronninglund Herred 1606—81. Torsted K. i Hundborg Herred 1643—1712. Torsted K. i Hind Herred 1646—53. Torsø K. 1696—1700. Trans K. 1584—1653. Trige K. 1620—75. Træden K. 1690—1719. Tulstrup K. i Gern Herred 1604—92. Tulstrup K. i Ning Herred 1625—91. Tunø K. 1734—59. Tved K. i Hillerslev Herred 1631—1700. Tødse K. 1639—1719. Tønning K. 1604—78.

Törring K. i Skodborg Herred 1584—1682. Vester Törslev K. 1636—1720. Øster Törslev K. 1638—1719. Ullerup K. 1617—55. Uldborg K. 1586—1682. Urlev K. 1598—1711. Vamdrup K. 1643—56. Øster Vandet K. 1583—1676. Vedersø K. 1584—1653. Vegerslev K. 1619—92. Vejerslev K. på Mors 1639—1721. Vejlbj K. i Elbo Herred 1618—62. Vejlbj K. i Hasle Herred 1690—1719. Vejrum K. i Hjerm Herred 1654—97. Vejstrup K. 1737—1814. Velling K. 1654—1686. Vem K. 1584—1710. Venø K. 1683—1710. Verst K. 1637—62. Vesterø K. 1769—1828. Vildbjerg K. 1631—1726. Villerslev 1584—1648. Villersø K. 1612—79. Vind K. 1584—1720. Vinding K. i Uldborg Herred 1634—82. Vinge, Langå og Torup Kirker 1678—89. Visby K. 1649—73. Viuf K. 1617—56. Nörre Vium K. 1584—1682. Vonsild K. 1737—1824. Vorgod K. 1632—1710. Vorladegård K. 1604—87. Vrads K. 1627—79. Ølbj K. 1632—53. Ølsted K. i Vester Lisbjerg Herred 1648—92. Ølstrup K. 1654—82. Ørding K. 1639—1719. Ørre K. 1584—1710. Ørum K. i Hassing Herred 1631—90. Åby K. i Hasle Herred 1679—1709. Åle K. 1661—92. Årslev K. i Hasle Herred 1613—83.

Distriktslægearkiver: Viborg Distrikt 1810—89. — Vejle Distrikt 1803—93.

7. Literær Virksomhed.

I Årene 1901—1905 er af Rigsarkivet udgivet følgende Skrifter:

1. Meddelelser om Rigsarkivet for 1898—1900 af C. F. Bricka. Kbhvn. 1901. (33 S.)
2. Indberetninger fra Charles de Dançay til det franske Hof om Forholdene i Norden 1567—73. Ved C. F. Bricka. Kbhvn. 1901. (15⁵/₈ Ark.)
3. Fonden ad usus publicos. Aktmæssige Bidrag til Belysning af dens Virksomhed. 2. Bd. 1801—26. Kbhvn. 1902. (Besørget af C. F. Bricka. 34 Ark.)
4. Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udgivne ved L. Laursen. 1580—83. Kbhvn. 1903. (53¹/₂ Ark.)

Desuden har været under Trykning:

5. Kancelliets Brevbøger 1584—88, hvoraf 50 Ark bleve færdigtrykte.
6. Kronens Skøder på afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark. 2. Bind, hvoraf 30 Ark bleve færdigtrykte.

Dernæst er der truffet Forberedelser til Udgivelse af følgende ny Arbejder:

Der er i længere Tid blevet indsamlet Afskrifter af Mogens Gyldenstjernes Korrespondance således, at denne omtrent foreligger fuldstændig afskrevet, men der har ikke været Tid til at begynde Redaktionen af det store Materiale.

Allerede for c. 30 År siden fattede afd. Rigsarkivar A. D. Jörgensen den Tanke, at Arkivvæsenet ved Lejlighed måtte forsøge at bearbejde til Udgivelse det store lidet tilgængelige, men meget vigtige historiske Stof, som henligger i Kabinetsordrer fra Struenseetiden. Først da han var blevet Gehejmearkivar, fik han dog Lejlighed til at gøre noget for Planens Iværksættelse. Fra 1885 1. Marts antog han Kancellisekretær Klein til Arbejde i Gehejmearkivet, og denne var nu i flere År for en væsentlig Del beskæftiget med Afskrivning af Kabinetsordre, hvoraf en stor Samling Afskrifter til Veje bragtes. Imidlertid kom Jörgensen, som vist nærmest havde tænkt sig, at han selv skulde besørge Udgivelsen, til at beskæftige sig med andre literære Opgaver og var måske heller ikke klar over, hvorledes Udgivelsen i det enkelte burde udføres. Afskrivningsarbejdet blev da heller ikke omtalt i de trykte »Meddelelser«. De indsamlede Afskrifter bleve derfor henlagte og gik således i Glæmme, at de først genfandtes i Efteråret 1903 ved Oprømning i en Skuffe i det af Rigsarkivaren benyttede Skrivebord. Imidlertid havde Rigsarkivar Bricka genoptaget Tanken og lod fra 1901 ved antaget Ekstrahjælp på ny udføre Afskrifter af de forskellige Kabinetsordrer, og det var hans Hensigt selv at forestå Redaktionen og Udgivelsen. Han omtaler dette i sine Årsberetninger til Ministeriet for 1901—2, og herefter var det hans Hensigt, at Udgaven skulde omfatte »Kabinetsordrer fra Struenseetiden«, men i øvrigt har der ikke foreligget nogen skriftlig formuleret Plan for Arbejdet, og Bricka fik kun lige Redaktionen af Manuskriptet påbegyndt inden sin Død i Sommeren 1903. Så vidt det kan ses, var det hans Mening at udskyde visse Arter Kabinetsordrer og kun lige og kort at oplyse de Personer og Forhold, hvortil

der hentydedes i Ordrenes Tekst, men i øvrigt ikke at meddele videre Oplysninger til de udgivne Tekster. Det skønnes imidlertid, at en Udgave efter en sådan Plan vilde bringe et altfor magert Resultat. De ofte meget kortfattede Ordre kunne jævnlig ikke forstås uden en nærmere og vidtløftigere Undersøgelse, og dennes Resultat bør ubetinget Udgiveren og ikke Benytteren lægge til Rette. Endelig vil en Begrænsning af Udgavens Omfang i Tid til at begynde med »Struenseetiden« give Anledning til den Misforståelse, at det var J. F. Struensee, som havde opfundet at lede Regeringen gennem Kabinetsordre, medens Forholdet i Virkeligheden er det, at han kun anvendte dem i større Omfang, end man tidligere havde gjort. Da Udgivelsen af det indsamlede Materiale nu overdroges Arkivar for Provinsarkivet i København G. Hornemann, og der derfor måtte udarbejdes en i Enkelthederne præciseret Plan for det påtænkte Værk, vedtoges det, at dette foreløbig skulde omfatte Aktstykker og Oplysninger om Kabinetsstyrelsen i Kristian VII.s første Regeringstid og slutte omtrent med Struenseeperiodens Ophør. Herved vil det dels blive muligt at medtage de ikke få Kabinetsordrer fra 1768—70, som udfærdigedes uden Struensees Medvirkning, og som til Dels give Anledning til betydelige Reformers Optagelse, dels vil der kunne fortsættes med et Værk over Kabinetsordrerne i Guldbergs Tid, der lige så vel kunne påkræve Interesse som de tidligere Aktstykker af denne Art. Dernæst bestemtes det, at der til hver Kabinetsordre skulde knyttes udførlige Oplysninger om, hvad der fra Regeringskollegiernes Side foretoges i Anledning af den modtagne Ordre, og det Resultat, hvortil denne havde ført. I mange Småsager vil på den Måde alt det foreliggende Stof blive udtømt, medens der om de større Sager vil blive angivet Gangen i Ordrens Virkninger lige til Resultatet, og de givne Henvisninger ville da gøre det let for Benytterne at efterse de større og omfangsrigere Aktstykker, hvis Indhold ikke vil kunne udtømmes i Noterne. Endelig vil den valgte Tittel tillade, at mulig påtrufne Aktstykker, som oplyse Kabinetsstyrelsens Historie uden at være egentlige Kabinetsordre, kunne medtages. Alt i alt kan det formodes,

at Værket udført efter en sådan Plan vil bringe frem en stor Del ny Oplysninger, som dokumentere den første Foranledning til en Mængde Foranstaltninger og Reforme, som blev truffet i hin Periode, og som belyse de Overvejelser og Betragtninger, som gik forud.

Bearbejdelsen af det store Seddelmateriale, som siden Efteråret 1875, oprindeligt på Initiativ af A. D. Jörgensen, er blevet indsamlet som Grundlag for Udgivelsen af en Række Embedsetater, der i mange forskellige Henseender vilde være af stor praktisk Nytte, har i en Årrække, siden Udgivelsen af Kringelbach: »Civile Direktioner og Kommissioner samt andre overordnede Myndigheder under Enevælden«, der udkom 1899, været stillet i Bero af afd. Rigsarkivar Bricka, vistnok under Hensyn til en Anmeldelse, som sidstnævnte Værk fik i »Literarisches Centralblatt« 1900 Nr. 23, Sp. 976, der vil blive omtalt nærmere i et følgende Hæfte af Meddelelser fra det danske Rigsarkiv. Fra 1904 1. Januar er Bearbejdelsen imidlertid genoptaget af Arkivar Kringelbach, og Udgivelsen af de forskellige Etater vil blive fremmet så hurtig, som Omstændighederne ville tillade det.

8. Bogbinderiet.

Om det i Bogbinderiet, som ledes af Arkivaren for Provi-nsarkivet i København, udførte Arbejde giver følgende Tabeller Oplysning.

	1901	1902	1903	1904	1905
Biblioteksbind og Aviser ..	495	218	322	480	417
Arkivbind	216	418	255	305	319
Ialt...	711	636	577	785	736

Af Arkivbindene have mange fåt en betydelig Istand-sættelse, inden de bleve hæftede, således at Antallet af ind-bundne Bind ikke ubetinget er en Målestok for Mængden af det udførte Arbejde.

Ordnes disse Bind efter Formaterne, ser det udførte Arbejde således ud:

	1901	1902	1903	1904	1905
Bind i Folio	243	349	370	370	425
» i Kvart	211	140	115	169	96
» i Oktav	257	147	192	246	215
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	711	636	677	785	736

Foruden denne regulære Indbinding er der blevet foretaget Reparationer på enkelte Bind, på Pakkeskilte og enkelte Dokumenter, og udført andet mindre Arbejde, således som følgende Tabel udviser:

	1901	1902	1903	1904	1905
Aviser pakkede	30	4	27	75	107
Reparerede Arkivbind i Pergament	24	37	48	—	—
Reparerede Arkivbind i anden Indb.	—	1	106	51	16
Reparerede enkelte Dokumenter m. m.	—	3	1	—	8
Reparerede Pakkeskilte....	221	400	270	399	426
Seddelkapsler	—	8	22	—	6
Pakæsker til Pergamentsdok.	100	—	—	—	—
Mapper	—	4	4	2	—

Med Hensyn til Posten: »pakkede Aviser«, tjæner følgende, som ikke tidligere har været omtalt i Meddelelserne, til Oplysning. En stor Del Provinsaviser udkomme under forskellige Navne og kun med Afvigelser i Henseende til Avertissementer og noget lokalt Stof. Af sådanne Aviser er kun det Eksemplar, som er ældst og fører det oprindelige Navn, blevet indbundet, medens de andre, for at de dog i påkommende Tilfælde kunne benyttes uden at komme helt i Uorden, siden Provinsarkiverne overtog Provinsaviserne fra Universitetsbiblioteket, ere falsede og sammenklæbede i et bestemt Antal ad Gangen på Shirtingsfelse, hvorefter de således fremkomne Læg ere pakkede sammen mellem Papplader, der ombindes med Sejlgarn således, at Pakkerne kunne stå op.

I Arkivmeddelelserne 1898—1900 S. 17 er nævnt, at den Medhjælp, som Bogbinderen havde haft til 1900, blev

opsagt i dette År, fordi »Arbejdet var taget noget af, så at det kunde overkommes af Bogbinderen alene«. Heri foreligger der dog en Misforståelse. Medhjælpen blev ikke i sin Tid antaget, fordi Arbejdet var overvældende for Bogbinderen, men for at få det billigere udført. En ung Pige kan meget hurtig lære routinemæssig at false og sammenklæbe Aviser, at reparere beskadigede Blade i Bøger og at hæfte. Da hun lønnes betydelig lavere end en ældre, udlært Bogbinder, er det billigere at lade hende udføre sligt lettere, forberedende Arbejde og at lade Bogbinderen udføre det vanskeligere og afsluttende, end at lade denne gøre alt selv. Dette var Grunden til, at der i sin Tid antoges billig Medhjælp, og da Arkivvæsenet al Tid vil have fuldt op af Reparations- og Indbindingsarbejde, selv om det ikke kommer an på at få dette udført et År før eller senere, vil det al Tid være en Fordel at have en billig Arbejds-kraft til det lettere Arbejde. Selvfølgelig bliver på denne Måde tillige mere udrettet. Efter Anmodning af Provinsarkivaren tillodes det ham derfor påny at antage kvindelig Medhjælp for Bogbinderen, og denne har derfor haft en sådan siden 1903 27. Oktober.

Medens man i Rigsarkivets Bogbinderi hidtil har været henvist til at reparere beskadiget Papir ved Overklæbning med det gennemsigtige og meget stærke japanske Silkepapir, eller, når det drejede sig om hele Bind, hvis Reparation på denne Måde vilde blive alt for vidtløftig, til at anvende en Gennemskydning med stærkt og tyndt Skrivpapir, har man siden 1902 desuden anvendt en ny og meget værdifuld Behandlingsmåde, som fortjæner en nærmere Omtale.

I Året 1890 fandt Overstabslæge Dr. Schill i Dresden på at anvende en i Metalindustrien meget benyttet gennemsigtig, kunstig Lak, som man med et komponeret Navn har kaldt »Zapon«, og som i 1886 er opfunden af Fr. Crane i Short Hills i Amerika, til Behandling af Generalstabskort, hvorved disse blev overtrukne med en tynd Hinde, der gjorde det muligt at benytte dem i alt Slags Vejr, uden at Papiret kom til at lide noget af Fugtighed. »Zapon« er en Opløsning af Nitrocellulose (Kollodiumbomuld) efter Omstændighederne i forskellige Væsker. Det til Præparation af Papir særlig an-

vendte Zapon, såkaldet »Archio-Zapon«, er en Opløsning af nitreret Cellulose i Amylacetat med en Tilsætning af Petroleumdestillater for at hindre Opløsningsvæskens hurtige Fordampning. Endvidere tilsættes en Oliesort for at Præparatet skal få en vis Smidighed og ikke trække sig sammen. Zaponlakken må være absolut fri for al Syre og altså reagere neutralt på både rødt og blåt Lakmuspapir. Hvis den er for tyktflydende, kan den fortyndes med Amylacetat. Med den fortyndede Lak kan man nu også behandle Arkivalier, som have været udsatte for Fugtigheds Indvirkning i længere Tid således, at de ere blevne bløde og skøre. Lakken påføres bedst med en flad Pensel, efter at det pågældende Aktstykke eller Dokument er blevet udbredt på en Glasplade eller en Zinkplade og rensat for Støv m. m. Man kan overstryge såvel hele Dokumentet som en Del af dette, når det kun delvist er medtaget af Fugtigheden. Efter Overstrygningen lægges Dokumentet til Tørring over udspændte Snore eller over Riste af Pinde eller Metaltråd. Ved Imprægnering med Zapon bliver det af Fugtighed medtagne, porøse Papir gennemtrængt af Væsken, og Mellemrummene i den Cellulose, hvorfra Papiret er dannet, udfyldes af Cellulosen i Zaponet, og efter Tørringen er Papiret påny blevet stift og stærkt. Selv en udfloset Rand bliver så stærk, at enkelte Dele af Randen ikke mere brækker af ved Benyttelsen. Er det pågældende Aktstykke meget skrøbeligt, kan man først overklæbe det med Japanpapir og efter denne Reparation yderligere anvende en Zaponoverstrygning, og et zaponeret Aktstykke med flossede Rande kan man senere yderligere styrke ved at overklæbe Randene med Japanpapir, i det man som Klæbemiddel benytter en dertil særlig egnet Zapon-sort, der efter Opfinderen kaldes »Perlkit«. Det fortjæner at fremhæves, at Zaponering ikke er til Hinder for, at man senere anvender Reagentier for at opfriske afbleget Skrift, i det Zaponovertrækket i hvert Fald al Tid kan fjernes ved Hjælp af Amylacetat.

Den således kortelig beskrevne Konserveringsmåde af beskadigede Aktstykker har vakt stor Opmærksomhed blandt tyske og hollandske Arkivarer. Enkelte af disse have indgående beskæftiget sig med Spørgsmålet og anstillet Eksperimenter

med Hensyn til Anvendelsen af Zapon under forskellige Omstændigheder. Særlig må fremhæves Statsarkivar, Overregeringsråd, Dr. O. Posse i Dresden og Direktøren for det storhertugelige Hus- og Centralarkiv i Oldenburg, Gehejmearkivråd, Dr. G. Sello. Zaponsagen har været behandlet på de tyske Arkivarmøder i 1900 i Dresden¹, i 1902 i Düsseldorf² og 1904 i Danzig³. På sidstnævnte Sted holdt Fabrikant Dr. Perl fra Berlin, hvis Firma (Dr. I. Perl & Co.) særlig giver sig af med Fabrikation af de forskellige Zaponlakker, Foredrag over disse Stoffer. Medens man i Almindelighed synes enig om Zaponets gavnlige Virkning på det af Fugtighed skørnede Papir, ere Meningerne mere delte om, hvorvidt det er heldigt at benytte det til Konservering af gamle, skrøbelige Vokssegl, hvortil man også har forsøgt at anvende det⁴.

Efter at Provinsarkivar Hornemann tilfældig var blevet gjort opmærksom på den således beskrevne Reparationsmåde, opnåede han 1902 en Rejseunderstøttelse af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet for nærmere at sætte sig ind i den. Han besøgte samme Års Sommer forskellige tyske Arkiver, i hvilke man særlig havde drevet Zaponering af Archivalier, navnlig Arkiverne i Dresden og Oldenburg. Efter sin Hjemkomst instruerede han Bogbinderen i Provinsarkivet i Anvendelsen af Zaponet, og dette kom her snart til temmelig

¹ Se Mødets Forhandlinger, meddelte i Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts. u. Altertumsvereine 1901, S. 34.

² a. St. 1902 S. 195.

³ a. St. 1904 S. 436—43.

⁴ Af Literatur om Zapon skal foruden de ovenomtalte Forhandlinger her nævnes: E. Schill: Anleitung zur Erhaltung und Ausbesserung von Handschriften durch Zapon-Imprägnirung. Dresden 1899; O. Posse: Handschriften-Konservirung. Dresden 1899; G. Sello: Gutachten für die Generaldirection der preussischen Staatsarchive 17. Juli 1903 (litogr. Aftr.); Perl: Das Archiv-Zapon (Korrespondenzblatt 1904, S. 119—22); F. Rathgen: Zapon og seine Verwendung zur Conservirung von Sammlungsgegenständen (»Prometheus«, hsg. v. O. N. Witt, 15. Jahrg. 1904, S. 485—87 og 499—502) og Schoengen: Verslag van Dr. Sello's lezing over Zapon op den dritten Deutschen Archivtag te Dusseldorp (Nederlandsch Archievenblad 1902—3, Nr. 3. S. 143—56).

omfattende Anvendelse. Der er ikke blevet gjort Optegnelser over, hvor mange Bind og Dokumenter der er blevet behandlet med dette Stof, men det kan dog oplyses, at der er forbrugt i 1902 $3\frac{1}{2}$ Liter Zapon og $\frac{3}{4}$ Lit. Fortyndingsvæske (Amylacetat); i 1903 $15\frac{3}{4}$ Lit. Zapon og $6\frac{1}{4}$ Lit. Fortyndingsvæske; i 1904 36 Lit. Zapon og $3\frac{3}{4}$ Lit. Fortyndingsvæske og i 1905 17 Lit. Zapon, Perlkit og Fortyndingsvæske.

Bogbinderiet er blevet besøgt i 1903 af Bogbinder Paasche i Trondhjem, der arbejder for det derværende Stiftsarkiv og med offentlig Rejseunderstøttelse opholdt sig en Tid i København. Han ønskede at gøre sig bekendt med nyere Fremgangsmåder til Restaurering af Arkivalier og navnlig med Zaponeringen. Det samme galdt Bogbinder Albin Wählström, der gæstede Provinsarkivet i Sommeren 1905, udsendt af Rigsarkivet i Stockholm¹. Lejlighedsvis har også andre aflagt Provinsarkivet kortere Besøg i samme Öjemed, således en Kvinde, der udfører Bogbinderarbejde for Landsarkivet i Lund.

9. Arkivlokalerne.

Grunden til, at der ikke allerede for et halvt Århundrede eller længere siden rejste sig Spørgsmål om en ny Bygning for Arkivvæsenet, lå i, at Afståelsen af Norge medførte store Afleveringer af Arkivalier både i 1820, 1822—23 og 1850 flg., hvorved der skaffedes Plads til Tilvæksten af de danske Arkivalier. Senere har Afleveringen af Arkivalier til Pröjzen 1873—76 i Henhold til Freden i Wien atter skaffet så megen Plads, at en tidligere Arkivhvælving endog i 1879² kunde indtages til Lokale for Finanshovedkassen, da denne måtte flyttes bort fra den såkaldte Zahlkammerbygning. Den indvundne Plads havde dog sine Grænser, og i en Del År har Udvidelsen af Hovedarkivets stærkt opfyldte Lokaler og navnlig Tilvejebringelse af brandfri Lokaler til Erstatning for de i høj Grad brandfarlige Rum, som stå til Arkivets Disposition

¹ Se også Meddelanden från svenska riksarkivet N. F. 1, 331.

² A. D. Jørgensen: De danske Rigsarkivers Historie. Kbhvn. 1884. S. 143.

i de tre øverste Etager i den nordlige Del af Kristian IV.s Proviandhus, været under Forhandling¹. Siden Efteråret 1903 er denne Sag kommet ind i en ny Fase af sin Udvikling. Når Arkivet i de senere År har sét sig i Stand til at modtage de fjærdingårige Afleveringer af Korrespondancesager fra Justitsministeriet og Indenrigsministeriet, hvilke Ministerier af Pladsmangel i deres Kontorer må aflevere deres Sager til Arkivet, når de ere $\frac{5}{4}$ År gamle, er dette kun lykkedes ved for en halv Snes År siden at magazinere en stor Del Regnskaber, Skibsjournaler og Handelskompagniarkivalier i Provinsarkivet i København, hvoraf der er lagt Beslag på henimod Halvdelen af den nederste Etage; fremdeles ved at bevæge en Række Kontorer, der ønskede at afgive ældre Sager, til indtil videre at beholde så meget som muligt af disse, og ved at Arkivvæsenet i 1901 fritoges for i Fremtiden at opbevare de hidtil regelmæssig i Arkivet lagrede 5 Års reviderede Toldregnskaber fra 1. og 2. Toldrevisionskontor², hvorved man indvandt Plads efter Hånden, som de alt modtagne kasseredes. Den sidste Årgang af disse Regnskaber afgaves til Papirmøllen 1904. Der blev ved denne Foranstaltning i alt indvundet 750 løbende Alen Hylderum, men nu mistede Arkivet også den sidste Mulighed for at indvinde ny Plads indenfor sine nuværende Lokaler på anden Måde end ved Sammenstuvning af Arkivalierne, der allerede er drevet så vidt, at man vanskelig i Udlandet skal finde Statsarkivlokaler, i hvilke Pladsen er udnyttet så småligt som hos os og ganske uden Hensyn til, at i Virkeligheden smukke og med prægtige Hvælvinger udstyrede Rum derved blive vanprydede og skæmmede.

I det nævnte Efterår blev Opmærksomheden henledt på, at Loftlokalet over Trinitatis Kirke, hvori Universitetsbiblioteket i sin Tid har været anbragt, og som hidtil var blevet brugt til Lager af en Boghandler, var at få til Leje, og på Muligheden af her at til Veje bringe Plads til midlertidig Udvidelse for Hovedarkivet, indtil det store kgl. Biblioteks gamle Bygning, der siden Skrivelse af 1877 12. Marts fra

¹ Se Jörgensens Indstillinger af 1895 21. Maj og 1897 6. Febr. i: Meddelelser om Rigsarkivet 1895—97 S. 25—29.

² Se ovenfor S. 21.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet¹ atter og atter har været forudsat at skulle overdrages til Arkivvæsenet, når Biblioteket fik andre Lokaler, kunde blive ledig ved Bibliotekets nærforestående Flytning ind i den siden 1897 under Opførelse værende ny Biblioteksbygning. Kirkeloftet befandtes dog mindre anvendeligt, bl. a. på Grund af de Indskrænkninger, som Kirkepatronatet stillede med Hensyn til Loftets Belastning, og det betydelige Inventar af Reoler, som måtte anskaffes inden Benyttelsen, og Rigsarkivaren henledte derfor den daværende Kultusminister J. C. Christensens Opmærksomhed på den Mulighed at erhverve Resten af den med Provianthuset parallelt liggende Bygning, som oprindelig opførtes til Geværfabrik og da anvendtes til Kanonreparationsværksted, og hvoraf den sydlige Ende alt var indløst fra Militæretaten til Brug for en fremtidig Udvidelse af det store kgl. Biblioteks ny Bygning, samt foruden førstnævnte Bygning tillige dens Forlængelse, der benyttedes til Kontor for Rustkammerforvaltningen. Disse Bygninger måtte formentlig med billig Indretning kunne afgive midlertidige Lokaler for Arkivet. Efterat Ministeren selv i Forening med Krigsministeren og med Rigsdagens Finansudvalg havde beset de to nævnte Bygninger og Rigsarkivets Lokaler og for Finansudvalgene havde påvist Lokalernes Utilstrækkelighed og delvise store Brandfarlighed, tilsendte han Folketingets Finansudvalg følgende Skrivelse:

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.
København, den 1. Februar 1904.

Pladsforholdene i Rigsarkivets Hovedarkiv ere for Tiden så dårlige, at dets nuværende Lokaler til Opbevaring af Arkivalier må påregnes at ville blive fyldte i Løbet af ca. tre År blot ved de sædvanlige årlige Afleveringer fra Ministerierne, og det er derfor nødvendigt nu at sørge for at skaffe Arkivet yderligere Lokaler til Arkivaliers Opbevaring.

Man har i så Henseende først haft sin Opmærksomhed henvendt på Muligheden af dertil at leje Trinitatis Kirkes Loft, der hidtil har været udlejet til en Boghandel til Lagerlokale, men bliver ledigt i den nærmeste Fremtid og vilde kunne fås til Leje for 1600 Kr. årlig. Foruden denne årlige Udgift vilde Lokalets Benyttelse af Arkivet kræve dels Anvendelsen af et mindre Beløb

¹ A. D. Jörgensen: De danske Rigsarkivers Historie, S. 144.

til Anbringelse af Monierglas i dets Vinduer til Afværgelse af Brandfare fra nærliggende Ejendomme, dels en Udgift til Anskaffelse af de fornødne Reoler til Arkivaliernes Anbringelse. Tanken om på denne Måde at skaffe Arkivet en Pladsudvidelse har man imidlertid ment at burde opgive, dels under Hensyn til, at Lokalet trods de nævnte Foranstaltninger ved Vinduerne ikke kunde anses for tilstrækkelig brandsikkert i Betragtning af dets Beliggenhed over Kirken og med Trægulv og Træloft, dels fordi det vilde være meget generende og tidsspildende for Arkivet at skulle have Filiallokaler så langt borte fra Hovedlokalerne.

Man har derefter forhandlet med Krigsministeriet om muligt til Arkivet at få overladt den parallelt med Proviantgården liggende Bygning, hvori Kanonværkstedet nu findes, samt den i Forlængelse deraf liggende Bygning, der rummer Rustkammerforvaltningen og Bolig for Rustmesteren. Af den førstnævnte Bygning skal af Hensyn til den ny Bygning for det store kongelige Bibliotek ifølge en med Krigsministeriet truffen Overenskomst allerede en Del rømmes af Militæretaten om godt to År under Forudsætning af Erhvervelsen af den fornødne Bevilling til Erstatningsbygninger for denne Del og nogle andre Bygninger, hvilken Bevilling er søgt på Forslaget til Finansloven for næste Finansår under § 26 IV. C. 13, jfr. Anmærkningen dertil, og tiltrådt af det ærede Udvalg, og Krigsministeriet har nu erklæret sig villigt til også at fravige den øvrige Del af den pågældende Bygning samt Rustkammerforvaltningens Bygning til samme Tid, når der bevilges det 70000 Kr. til Opførelse af de fornødne Erstatningsbygninger, og Pengene stilles således til Disposition, at disse Erstatningsbygninger kunne opføres i Forbindelse med Opførelsen af de fornævnte tidligere projekterede Erstatningsbygninger. En Benyttelse af den således foreliggende Mulighed for at skaffe Arkivet forøget Plads forudsætter altså Bevillingen af 70000 Kr., der måtte ønskes til Rådighed med Halvdelen for næste Finansår og Halvdelen for Finansåret 1905—6, og vil derhos senere kræve dels en Bevilling til Indretning af en Forbindelse mellem Arkivets nuværende Del af Proviantgården og Kanonværkstedbygningen ved Anbringelse af de fornødne Døre og mulig en Overdækning over Passagen fra den ene Bygning til den anden, dels en Bevilling til Istandsættelse af de to Bygninger til Arkivbrug efter Militæretatens Bortflytning og til Tilvejebringelse af Reoler, som for øvrigt vistnok til Dels kunne fås fra det kgl. Bibliotek ved dets Flytning. Men disse yderligere Bevillinger forudsættes ikke at ville blive betydelige.

Om den her projekterede Ordning har man forhandlet med Rigsarkivaren, der ganske har sluttet sig til den og ønsker den gennemført, og Ministeriet kan ikke se andet, end at det vil være rigtigt nu at gå denne Vej for at få Arkivets Trang til Pladsudvidelse afhjulpen. Der til Veje bringes ganske vist derved ikke en endelig og tilfredsstillende Ordning af Arkivets Pladsforhold. Dertil vil formentlig kræves Opførelsen af en ny Bygning for

Arkivet. Men der skaffes Arkivet, paa Basis af dets nuværende Installering, fornøden Plads for en længere Årrække, og det sker uden større Ofre, idet Udgiften til Militæretatens Bortflytning fra de pågældende Bygninger må påregnes alligevel at måtte komme før eller senere, medens den bliver formindsket ved, at Flytningen kan ske i Forbindelse med den fornævnte allerede planlagte Bortflytning på andre Punkter.

I Henhold til det således anførte skal jeg anmode det ærede Udvalg om til 3dje Behandling i Folketinget af Forslaget til Finanslov for Finansåret 1904—1905 at ville fremsætte følgende Ændringsforslag som stillet af dette Ministerium:

Til § 16. IV. C. Nyt Numer:

Til Erstatningsbygninger for en Del af Kanonværkstedsbbygningen og Rustkammerforvaltningens Bygning i Anledning af disses Overgang til Brug for Rigsarkivet, 1ste Del af en Bevilling på i alt 70 000 Kr. 35 000 Kr.

J. C. Christensen.

Sporsén,
Fm.

Til
Folketingets Finansudvalg.

Den foreslåede Bevilling blev derefter givet på Finanslovene for 1904—5 og 1905—6, og de pågældende Bygninger og deres Grund således erhvervet til Rigsarkivet.

Da det derefter måtte blive Genstand for Overvejelse, hvorledes det Erhvervede bedst skulde kunne udnyttes for Rigsarkivet, fremkom Rigsarkivaren med den Tanke, at en Udvidelse af Rigsarkivets Lokaler formentlig helst og naturligt måtte sættes i Forbindelse med en Tilvejebringelse af den også højlig tiltrængte Udvidelse af de ministerielle Kontorers Lokaler. Den største Del af Rigsarkivets Hvelvinger og andre Rum ere nemlig således beliggende, at de særdeles bekvemt kunne indrettes til ministerielle Kontorlokaler. Den rimeligste og naturligste Måde, at skaffe Ministerierne Plads, måtte herefter være at lade Rigsarkivet i så stort Omfang som muligt flytte ud af sine Lokaler i Kancellibygningen og Kancelligårdens fire Længer, for at disse kunne inddrages under Ministerierne, medens Rigsarkivet selv trænges ud mod Vest, så vidt det lader sig gøre, uden at slippe den nødvendige Forbindelse og Gennemgang til Kancellibygningen og de her-værende ministerielle Kontorer. Den nødvendige Følge heraf

bliver, at Rigsarkivet må få Erstatning dels i den gamle Biblioteksbygning, dels i de ved ovennævnte Bevilling erhvervede Bygninger eller i en ny Bygning opført på disses Grund. Da nu det kgl. Bibliotek foreløbig (o: i det nærmeste halve Århundrede) ikke vil få Brug for den til dets fremtidige Udvidelse erhvervede Del af Geværfabriksbygningen, blev det yderligere aftalt med Ministeren, at det skulde søges undersøgt, hvorledes disse Bygninger i deres Helhed indtil videre kunde anvendes til Brug for Rigsarkivet. Der forelå imidlertid ikke nogen brugbar Grundplan og Opmåling for Biblioteksbygningen, medens de oprindelige Tegninger til de andre Bygninger endnu fandtes i Krigsministeriet. Rigsarkivaren overdrog derfor Arkitekt T. Lange at udføre en Opmåling af Biblioteket og et foreløbigt Udkast til eventuel Anvendelse af dette og Geværfabriksbygningen m. m. til Rigsarkivets Fornødenhed. Under 1904 23. Juni kunde Rigsarkivaren forelægge Ministeren de fornødne Tegninger, som viste Biblioteksbygningens og de med denne i Forbindelse satte to nævnte Bygningers Omdannelse til Arkivlokaler som mulige og udførlige. De foretagne Beregninger viste, at Rigsarkivet ved denne Udvidelse vilde kunne afstå til Ministerierne: den såkaldte »Slotspladshvælving« til venstre for Hovedindgangen til Kancellibygningen; det såkaldte »Gamle Arkiv«; sin Andel af Krigsministeriets Hvælving i Stueetagen ud mod Slotholmsgade og »Store Arkiv« eller Hvælvingen i Stueetagen i Kancelligårdens sydlige Længe; endelig den Del af de tre øverste Etager i Provianthuset, hvorover Rigsarkivet disponerer. Den nederste Etage i dette, den såkaldte »Kristian IV.s Hvælving«, og den af Marineministeriets Arkivkontor i Forbindelse med Rigsarkivet benyttede Hvælving, kan derimod kun ligesom hidtil benyttes til Arkivlokaler. De Lokaler, som Rigsarkivet herefter vilde komme til at afstå, have en samlet Gulvflade af 25 000 □ Fod¹.

Det kunde nu synes påfaldende, at der her foresloges at

¹ Se Opmålingerne i »Betænkning afgiven 1883 24. Septembar af den ved kgl. Resolution 1879 10. Juli til Overvejelse af Spørgsmålet om Tilvejebringelsen og Omordningen af forskellige offentlige Bygninger nedsatte Kommission«, Bilag IV S. 67.

indrette hvælvede Rum, der oprindeligt er byggede til Arkivlokaler, til Kontorer for Ministerierne og samtidig andet Steds at indrette andre Rum, der selvfølgelig også må være hvælvede, for Rigsarkivet, og det kunde synes mest økonomisk vedblivende at benytte de gamle hvælvede Rum til Arkivet og andet Steds opføre Kontorlokaler til Ministerierne. En sådan Indvending kan dog kun ventes fra dem, som intet kender til de nu almindelig godkendte Principer for Opførelse af Arkiv- og Biblioteksbygninger¹. Kravene til Arkivrum ere nemlig nu andre, end de vare, da hine Hvælvinger indrettedes for henved 200 År siden. Den Gang lagdes Vægt på, at de gjordes høje og smukke, og man tænkte sig dem, således som Danske Kancelliarhivs endnu delvist bevarede Inventar viser, ikke fuldt udnyttede, men kun udstyrede med Arkivskabe, i hvilke de øverste Hylder var at nå fra Gulvet uden Trapper eller Stiger således, at de könne Hvælvinger overalt kunde ses fra Gulvene. I Tidens Løb har man dog, under Hensynet til det ønskelige i at udnytte Pladsen så meget som muligt, misbrugt de smukke Rum ved at indbygge Reoler, der gå fra Gulv til det øverste af Hvælvingerne, hvorved Synet fuldstændig tages fra disse. Disse høje Reoler ere kun tilgængelige ved Hjælp af meget lange Stiger, og Klatringen op og ned ad dem frembyder en stadig Fare for Personalets Liv og Lemmer. De fleste af dette har ved en eller flere Gange at styrte ned ad disse Stiger pådraget sig mindre Læsioner, og det er et stort Held, at hidtil ingen har fåt større Beskadigelser. De nyere Krav til Arkivreoler ligesom til Biblioteksreoler gå da også ud på, at Reolernes øverste Hylder skulle kunne nås fra Gulvet eller dog fra en lille Skammel på højst et Par Trin. Af Hensyn hertil giver man ikke Rummene en større Højde end c. 4 Alen, og dette Princip er anvendt såvel i det kgl. Biblioteks ny Bygning som i vore ny Bygninger for Provinsarkiverne, undtagen i øverste Etage i Magazinbygningen for Provinsarkivet i Køben-

¹ Der foreligger herom tilstrækkelige Oplysninger både i den arkivaliske Literatur, f. Eks. *Archivalische Zeitschrift*, *Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- u. Altertumsvereine*, forskellige særskilte Værker om ny Arkivbygninger, og i Arkitekt-literaturen (f. Eks.: »Baukunde des Architekten«).

havn, hvor Reolerne meget upraktisk har fåt en større Højde. Skulde nu Reolerne i Kancelligårdens Hvælvinger skæres ned, hvad meget måtte ønskes bl. a. også af Hensyn til Lysforholdene, i det den ene Reol tager Lyset op for den anden, vilde det ubenyttede Rum over dem være en Luksus uden praktisk Betydning. Derimod ville de høje og smukke Lokaler komme til deres fulde Ret, når de anvendes til Kontorbrug, og hertil ville de med små Midler kunne omdannes, hvad den tidligere Tyske Kancellis Arkivhvælving, der nu benyttes af Finanshovedkassen, og Rigsarkivets nuværende Læsesal til fulde viser. At anvende disse Hvælvinger til Kontorbrug indeholder så meget mindre noget urimeligt, som det formentlig vil være ganske uforsvarligt ikke at indlægge hvælvede Etageadskillelser i en eventuel fra nyt opført Ministerialbygning. Hertil kommer, at de nævnte Hvælvinger hver for sig ligge isolerede og fjærnt fra Rigsarkivets Kontorlokaler, hvad der medfører praktiske Ulæmper i forskellig Retning. Både praktiske og økonomiske Hensyn tale således for at indtage de gamle, bekvemt beliggende Arkivlokaler til Kontorer og at indrette billigere og tarveligere Lokaler til Arkivrum.

En endelig Afgørelse af Rigsarkivarens Forslag af 1904 23. Juni blev dog af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet efter Forhandling med Ministeriet for offentlige Arbejder ved Skrivelse af 1905 30. Novbr. stillet i Bero, indtil en Afgørelse var blevet truffet med Hensyn til Genopførelsen af Kristiansborg.

Imidlertid måtte det, da Afgørelsen af Spørgsmålet om Kristiansborgs Genopførelse synes at nærme sig en Afslutning, synes ønskeligt i god Tid at få prøvet det oftere¹ fremsatte Forslag om, at udløse Generalstaben af Provianthuset og anvende hele denne lange Bygning til Arkivlokaler efter en Ombygning og Forhøjelse af Ydermurene. Bygningen, af hvilken ingen brugbare Tegninger forelå, blev derfor opmålt af Arkitekt T. Lange, som derefter udførte Tegninger til en Ombygning af den Del af Huset, som f. T. benyttes af Rigsarkivet. På

¹ Sidst af Kammerherre J. F. Scavenius i Nationaltidende 1905 for Februar jfr. Meddelelser om Rigsarkivet 1889—91 S. 25—28; 1898—1900 S. 34.

Grundlag heraf lod sig så let beregne den Plads, som vilde kunne indvindes ved Inddragning af Generalstabens Andel af Bygningen til Arkivlokaler. Over den hvælvede Stueetage i Nordenden (Kristian IV.s Hvælving) har Rigsarkivet f. T. 3 Etager, af hvilke den ene er Loftsetage, alle tre i højeste Grad brandfarlige dels på Grund af det mægtige Bjælkeværk både i Bygning og i Tagværket, dels fordi alle Etageadskillelserne bestå af Træ. Tænkte nu alt Træværket fjærnet og Murene forhøjede så meget, at der i alt kunde blive 4 Etager à 4 Alen over Stueetagen, viste en Beregning over den Hyldeplads, som på denne Måde kunde indvindes i Bygningens hele Længde, ganske vist, at der vilde kunde skaffes tilstrækkelig Plads for Rigsarkivet indtil videre, men Pladsen vilde i det Hele blive meget utilfredsstillende. Allerede nu er den nordlige Ende af den Del af Provianthuset, som Rigsarkivet benytter i alle Etager, vanskelig at bruge, fordi den i den største Del af Året henligger i så godt som fuldstændigt Mørke. Skulde Provianthuset i hele sin Længde bruges til Arkivmagasin, vilde man yderligere få tre store mørke Partier, nemlig på de Steder, hvor tre Tværbygninger støde på Provianthusets østlige Side. Her kan selvfølgelig ikke anbringes Vinduer på Østsiden, og dårlige Lysforhold må her blive Følgen, foruden at Manglen af Lys og fornøden Luftsifte nødvendigvis må give Anledning til Fugtighed fra de i gammel Tid, da man ikke kendte til Anbringelse af Isoleringsanlæg, opførte Mure. Må således dette Projekt allerede af denne Grund betragtes som meget ugunstigt for Rigsarkivet, kommer hertil, at det vil blive meget vanskeligt at til Veje bringe Kontor- og Administrationslokaler, der ligge bekvemt for et Arkivmagasin af Længde som Kristian IV.s Provianthus. Denne udgør nemlig 243 Alen, og beholdes hertil de nuværende Kontorlokaler, der ere beliggende ved Bygningens nordlige Ende, er det klart, at al Ekspedition af Arkivalier, der befinde sig i Bygningens sydlige Halvdel, vil kræve en betydelig Tidsanvendelse samtidig med, at den lange Vej vil lægge megen Beslag på Arkivpersonalets rent legemlige Kræfter og omtrent nødvendiggøre Indlevering Dagen forud af Rekvisitioner af de til Brug ønskede Arkivalier eller Ansættelse af en meget betydelig forøget Arbejdskraft. Hvis

der kunde skaffes en ufarlig Bevægkraft, måtte Anlæg af en Sporvej f. Eks. i hver anden Etage synes uundgåelig til Transport både af Arkivalier og Personale. Vil man derimod søge at anbringe Kontorlokaler m. m. ud for Midten af Bygningen, kan der ganske vist skaffes Rigsarkivets 2. Afdeling bekvemt beliggende Udlåns- og Ekspeditionslokaler i den gamle Rentekammerarkivhvælving, der kaldes »Store Arkiv« og ligger under Indenrigsministeriets store Sal, men det vil sikkert støde på uovervindelige Vanskeligheder at til Veje bringe Lokaler for Rigsarkivets 1. Afdeling. Det i og for sig mest praktiske vilde da være at opføre en særlig Kontorbygning ud for Provianthusets vestlige Sides Midte, idet dette i så Fald kunde forbindes med Kontorbygningen ved en over en muret Bue anbragt Löngang. Men en sådan Kontorbygning vil komme i Kollision med den ny Biblioteksbygning's fremtidige Udvidelse og delvis måtte sammenbygges med denne, hvad atter vil skade Lysforholdene i bægge Bygninger. En Anvendelse af Provianthuset i sin Helhed til Rigsarkivet vil heller ikke skaffe videre Plads til Udvidelse af Ministeriernes Lokaler. Ikke alene må Rigsarkivet beholde sine Lokaler i Provianthuset, men også sin største Hvælving i Kancelligården, det nævnte »Store Arkiv«. Desuden må der skaffes ny Lokaler til Generalstaben, og der vil således heller ikke økonomisk vindes noget som helst ved en sådan Foranstaltning. Hertil kommer, at en Rigsarkivbygning således sammenbygget med andre Bygninger, som Provianthuset er med de ministerielle Bygninger, aldrig vil byde den nødvendige Brandsikkerhed. Derimod vil Provianthusets Ombygning til ministerielle Kontorer ikke medføre så store Vanskeligheder i Henseende til Belysningsforholdene. Man vil kunne lægge de dog nødvendige Korridorer på de ovennævnte mørke Steder, der desuden i dette Tilfælde vil kunne få Lys gennem de Indgange til Tværbygningerne, som Adgangen til disse vil kræve. Når A. D. Jörgensen i 1895 og 1897¹ har kunnet holde på et ombygget Provianthus som det bedste Lokale for Rigsarkivet, ligger Grunden hertil i, at han aldrig har ladet Bygningen opmåle og et Udkast gøre til

¹ Arkivmeddelelser 1895—97 på ovenfor a. St.

en eventuel Omdannelse. Så snart dette Forsøg göres, træder Bygningens store Mangler i denne Henseende straks frem.

Herefter måtte det fremdeles anses for den eneste mulige og rimelige Udvej til en praktisk Løsning af de her fremdragne Spørgsmål at arbejde videre på Planen om at anbringe Rigsarkivet i den gamle Biblioteksbygning og den tidligere Geværfabrik m. m. eller på dennes Grund. En nøjere Udarbejdelse af Tegninger hertil, navnlig efter Samråd med Arkitekt Thorvald Jörgensen med Hensyn til Façaden ud til Kavallergården i Anledning af, at hans Forslag til Genopførelsen af Kristiansborg havde al Udsigt til at blive den endelige vedtagne, er derfor i Vinteren 1905—6 efter Opfordring af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet blevet sat i Gang, for at alt det Fornødne i Tide kunde foreligge vel overvejet og forberedt. Nærmere Meddelelse herom hører dog hjemme i næste Beretning om Rigsarkivet. Kun skal her fremhæves, at de jævnlig fremkomne Påstande om, at der ingen næneværdig Besparelse opnås ved at anvende den gamle Biblioteksbygningens Mure til en Bygning for Rigsarkivet (man har nævnt 30 000 Kro.) ikke ere støttede til nogen omhyggelig Beregning, men må bero på et løst Skön. Ved de nys nævnte forberedende Arbejder er det efter indhentede Overslag og foretagne minutiøse Beregninger konstateret, at Murenes Værdi, når der regnes med den foreliggende ekstraordinære Murtykkelse, er netto 76166 Kro. og, når der regnes efter en mindre, men dog forsvarelig Murtykkelse, er netto 65668 Kro.

Gennem hele den nævnte Vinter blev, som det vil erindres, en ihærdig Agitation sat i Gang fra Arkitektforeningens Side for at forhindre Vedtagelsen i Rigsdagen af det af Ministeriet for offentlige Arbejder forelagte Forslag om at vedtage Kristiansborgs Opførelse efter de af den ved Skitsekonkurrencen præmierede Arkitekt Thorvald Jörgensens Tegninger. Talløse Artikler i den Retning fremkom snart i det ene, snart i det andet københavnske Dagblad for at påvirke Rigsdagens Medlemmer. Samtidig fremsattes en Mængde Forslag om Anvendelsen af Statens Grunde på Slotsholmen, uden at der toges mindste Hensyn til Nødvendigheden af Rigsarkivets Forbliven her, og det så til sidst ud til, at den An-

skuelse kunde blive almindelig, at Forholdene på Slotsholmen kunde ordnes uden Hensyn til de Interesser, der ere knyttede til Rigsarkivets Forbindelse med de ministerielle Kontorer. Under disse Omstændigheder mente Rigsarkivaren ikke længere at burde holde sig tilbage fra offentlig at forsvare Rigsarkivets Interesser og skrev derfor en Artikel, som optoges i »Nationaltidende«s Aftennummer for 1906 5. April. Da de heri optagne Betragtninger, selv om de til Dels ere antydende i det foregående, muligvis kunne få nogen Betydning under kommende Forhandlinger om Rigsarkivets Skæbne derved, at de berigtige forskellige ret almindelige Misforståelser, meddeles her et Aftryk af Artiklen:

SLOTSHOLMEN OG RIGSARKIVET.

Af Rigsarkivar V. A. Secher.

Nu er der siden i Fjor skrevet Masser af Artikler i alle mulige Blade, tegnet og holdt Foredrag om Kristiansborg og Anvendelsen af Statens Grunde på Slotsholm; der er revet Bygninger ned, brudt Færdselsveje igennem, skaffet Udsigter og Indsigter, lavet Pladser og Haveanlæg, heldigvis alt sammen på Papiret eller i Munden, uden at de pågældende Forfattere eller Tegnere have haft tilstrækkelig Kyndighed til det, de have skrevet om. Ikke én af dem, på Kammerherre Scavenius og Rådmand Philipsen nær, har brudt sig om at sætte sig ind i hvilke Institutioner, der have Krav på Ophold på Slotsholmen. Den stærke Reklame, som over alt er blevet gjort for det kgl. Biblioteks ny Bygning, har pousteret denne frem i Forgrunden, og alt har drejet sig om at skaffe Plads til Forherligelse af denne. Der er skrevet Spalter om det kgl. Biblioteks uvurderlige Nationalskatte, men ikke én, undtagen Kammerherre Scavenius og Rådmand Philipsen, har taget den mindste Notits af Rigsarkivet, end ikke når dets nuværende Bygninger foreslås nedrevne eller gennembrudt af ny Færdselsveje, så lidt som til dets Trang til ny og brandsikre Lokaler, skönt dets Rum til Dels er langt brandfarligere end den gamle Biblioteksbygning, eller til dets berettigede Krav på fremdeles at beholde Plads på Slotsholmen, eller til at der allerede på Finansloven for 1904—5 og 1905—6 har været bevilget 70 000 Kro. til at indløse største Delen af den gamle Geværfabriksbygning og Rustkammerforvaltningsbygningen fra Militæretaten netop til Brug for Rigsarkivet. I »Berl. Tid.« for 2. April kulminerer alt dette i at anvise Kristian IV.s Proviañthus, hvoraf Rigsarkivet dog hidtil har kunnet benytte en Del, medens Resten bruges af Generalstaben og Matrikulskontoret, til Brug for Ministerierne, uden at pågældende Forf. blot antyder, at Rigsarkivet derved til Dels bliver husvild,

ligesom det i det Hele taget er ret ejendommeligt for de skrivende Herrer, at de, når de ikke rive den gamle Biblioteksbygning ned, aldrig vide, hvad den kan bruges til, uden f. Eks. til Selskabslokaler for Rigsdagen eller lignende. Det er da virkelig på Tide, at der fra Rigsarkivets Side rejses det Spørgsmål: »Må vi have Lov til at være her?«

Desværre hersker der til Trods for, at der siden 1886 er udgivet en Række Hæfter, hvori der udførligt er gjort Rede for Rigsarkivets Virksomhed, dets Ejendommelighed og dets Indhold, den beklageligste Uvidenhed herom hos Publikum i Almindelighed og hos de fleste Forfattere, der have virket på det heromhandlede Område i den senere Tid. For mange Mennesker står Rigsarkivet som en Del af det kgl. Bibliotek eller omvendt, og de nævnte Forf. og Tegnere have vel delt den ret almindelige Mening, at det er Rigsarkivet, som har fåt den ny Bygning, for hvilken der hver 14. Dag reklameres i Hovedstadens Blade, eller også have de vel slået sig til Ro med, at Rigsarkivets Samlinger må kunne transporteres bort i et Par Flytteomnibusser eller så omtrent, lige meget hvorhen. Det er da af Vigtighed en Gang at slå fast overfor det store Publikum og de ovennævnte Forfattere m. fl., at Rigsarkivet intet har med det kgl. Bibliotek at gøre og derfor heller ikke kan nøjes med dettes ny Bygning. Rigsarkivet er overhovedet ikke noget Bibliotek og består ikke af trykte Bøger, men af de håndskrevne Forretningsprotokoller og Bøger med tilhørende Korrespondancesager og Akter, som ere blevne til i Regeringens Kontorer siden Kristian den Andens Dage, foruden store Samlinger af Pergamentsbreve m. m., hvortil endnu kommer Kongehusets Brevskaber. Alt dette er så langt fra at kunne rummes i et Par Flytteomnibusser, at det kræver betydelig større Plads end det kgl. Biblioteks Bøger. Rigsarkivets nuværende Samlinger kræver en Hyldelængde af henimod 60 000 Fod — ikke Småhylder som til Ibsens og Bjørnsons Skrifter, men store Folianthylder — og det trænger stærkt til betydelig større Plads for at kunne modtage de mange Arkivalier, som bør afleveres til det, bortset fra, at dets Samlinger ere sammenstuede på en Måde, som ikke bruges i noget udenlandsk Arkiv. For nogle År siden skulde således Udenrigsministeriets Arkiv fra 1750—1840 have været afleveret, men en så stor Forøgelse på én Gang mente man ikke at kunne modtage, da der så ingen Plads vilde blive til den årlige, regelmæssige Tilvækst fra de ministerielle Kontorer, og når der endnu kan skaffes Plads hertil, er Grunden den, at der er flyttet så meget ud i Provinsarkivet ved Jagtvejen, at det Flyttede fylder omtrent en Sjattedel af dette, som dog selv hårdt trænger til denne Plads.

Overfor den megen Tale om det kgl. Biblioteks uerstattelige Samlinger må dog huskes, at den aldeles overvejende Del af Bibliotekets Indhold er trykte Bøger, som haves i andre Eksemplarer i andre Biblioteker, og Tabet vil for denne Dels Ved-

kommende kun være et Pengespørgsmål. Selv den danske Afdeling af Bogsamlingen er jo dog kun Kilde for Literaturhistorien og den til Literatur knyttede Kulturhistorie. Anderledes er Forholdet derimod for Rigsarkivets Vedkommende. Dette rummer Hovedkilderne til Fædrelandets Historie på alle andre Områder, og her have vi ganske anderledes Mængder af uerstattelige Skatte, thi de findes for den overvejende og vigtigste Dels Vedkommende kun i de i Rigsarkivet bevarede håndskrevne Eksemplarer, og kun få Ting såsom Korrespondance kan fra det sidste Århundrede ventes tillige at findes andet Steds. Det væsentligste af Materialet for Middelalderen er vel trykt og udgivet, men det er kun en forsvindende Del af det Hele. Hovedmassen danner Sagerne fra 1660 og til langt op i 19. Århundrede. En Brand i Rigsarkivets brandfarlige Lokaler betyder Tilintetgørelse af Hovedmaterialet til over 200 Års Danmarks Historie og en stor Del af Ministeriernes nyeste Akter. Af alt dette vil kun en meget ringe Del kunne skaffes igen for Penge. Det vil heraf være klart, hvor påtrængende nødvendigt det er, at der nu sørges for Rigsarkivet, efter at der er gjort, hvad der kan gøres for Biblioteket, som forhåbentlig ikke brænder, inden den nye Bygning en Gang bliver færdig og kan tages i Brug. Grunden til, at der blev begyndt med Biblioteket og ikke med Arkivet, var, at det i de sidste 30 År, lige siden Kultusminister Fischer i 1877 pålagde Gehejmearkivaren og Chefen for de civile Ministeriers Arkivkontor at udtale sig om, hvorvidt den gamle Biblioteksbygning vilde kunne benyttes til Udvidelse af Arkivlokalerne, altid har været forudsat, at denne Bygning skulde tilfalde Arkivvæsenet. Det er jo en bekendt Sag, at de ministerielle Kontorer også lide og længe har lidt under en følelig Pladsmangel. Fornylig har således Justitsministeriet måttet leje Lokaler i Privatbankens ny Bygning til stor Ulempe for de Kontorer, som må flytte derover, fordi den stadige Samvirken mellem disse og de tilbageblevne Kontorer derved forsinkes og besværliggøres. Under disse Omstændigheder synes det at være den fornuftigste og mest praktiske Udvej at lade Rigsarkivet rømme sine betydelige Lokaler i Ministerialbygningen, der efter nuværende Krav til gode Arkivlokaler, således som disse Krav f. Eks. ere fyldestgjorte af Provinsarkivernes Bygninger, ikke egne sig til en sådan Anvendelse, medens de kunne afgive gode og bekvemme Lokaler for Ministerierne. Men Følgen heraf må blive, at Rigsarkivet trænges ud mod Vest og må indrette sig i den gamle Biblioteksbygning og andre Bygninger på Pladsen mellem denne og den ny Biblioteksbygning. Der gives absolut ingen anden Udvej. Rigsarkivet kan ikke fjærnes fra Forbindelsen med Ministerialbygningerne. De mangfoldige daglige Forhandlinger mellem de ministerielle Kontorer og Rigsarkivets Ekspeditionskontor, de talrige Undersøgelser, som dette må anstille på Grundlag af mundlige Opgivelser og Rekvisitioner, og det betydelige Antal Udlån af

Akter, som daglig finder Sted til de samme Kontorer, nødvendig-
gør, at Rigsarkivet ikke kan flyttes længere bort uden stor For-
sinkelse i de ministerielle Ekspeditioner. Der var ikke mindste
Fornødenhed for at lægge det kgl. Biblioteks ny Bygning der,
hvor den er bleven lagt. Tværtimod: Den ligger overmåde afsides
og ubekvemt. Et Bibliotek arbejder på Grundlag af Kataloger.
Der havde derfor i og for sig intet været i Vejen for at anbringe
et Biblioteksmagasin i Hellerup, Tåstrup eller et andet Sted ved
en Jernbanestation og indrette Læse- og Udlånslokale med de for-
nødne Kataloger og et stort Håndbibliotek på et bekvemt Sted i
Byen. Selvfølgelig måtte man så rekvirere de ønskede Bøger
Dagen i Forvejen, men det må man jo ved så mange udenlandske
Biblioteker. Men Rigsarkivet arbejder ikke på Kataloger
som Hovedgrundlag, men på Personalets Kendskab til Ad-
ministrationens Historie i ældre og nyere Tid. Denne er Betingelse
for, at de ønskede Akter kan opsøges og fremtages fra de Af-
delinger, under hvilke de ligge. Benytteren må derfor stadig
mundlig tale og forhandle med Ekspedienten og af denne belæres
om, hvilke Oplysninger han må opgive, for at det Ønskede kan
skaffes til Veje. Så længe Rigsarkivet derfor skal tage imod
Ministeriernes Sager for de sidste År og uden Vidtløftighed skal
kunne klare de mange Spørgsmål, som stilles til det fra Ministerierne,
hvis skriftlige Behandling vilde kræve betydelig større Tid og Arbejds-
kraft, må det stadig stå i nær lokal Forbindelse med Ministerierne
og disses Kontorer og kan ikke flyttes bort fra Slotsholmen eller
længere mod Vest end til Pladsen mellem de to Biblioteks-
bygninger.

Af det anførte vil det formentlig klart fremgå, at Rigsarkivets
vældige Papirmasser ikke således i en Håndvending kan skaffes
af Vejen eller skydes til Side, som de ovennævnte Forfattere have
ment at kunne gøre på Papiret, det tålmodige Papir. Tværtimod!
Dem må der regnes med. Det var derfor fuldt begrundet, at
Ministeren for offentlige Arbejder under Forhandlingerne i Folke-
tinget om Kristiansborg udtalte, at han ikke vilde gå med til at
rive den gamle Biblioteksbygning ned. Så længe der er fuld og
nødvendig Brug for denne, vil det være en ganske uforsvarlig
Luksus at jævne den med Jorden eller molestere den, som Forf.
i »Berl. Tid.« foreslår, således at den ikke kan benyttes til det,
hvortil den nærmest tiltrænges: Udvidelse af Rigsarkivets Lokaliteter.
Dette bør de mange Anonymer, som ville give Råd om Benyttelse
af Slotsholmens Grunde, betænke.

Det er ovenfor¹ i anden Forbindelse omtalt, at der på
Finansloven for 1904—5 gaves en Bevilling til Indlægning
af elektrisk Lys i den med Rigsarkivets 1. Afdeling

¹ S. 12.

forbundne Læsesal. Det vellykkede Forsøg med Anbringelse af en så moderne Indretning som elektrisk Lys i et Lokale med så gammeldags Traditioner som Rigsarkivets Læsesal lod opstå Ønske om også at gøre Forsøg med denne Belysning i de egentlige Arkivhvelvinger, og Rigsarkivaren indgik derfor i Sommeren 1905 med Andragende til Ministeriet om at søge en ny Bevilling på 744 Kro. til Indlæggelse af Lysledninger i de tre af Gehejmearkivets tidligere over hverandre beliggende Hvelvinger, som hver i sær kun have ét Vindue, den ene Hvelving endda kun et halvt, ud mod Slotspladsen og til Dels ere beliggende bag ved Sydenden af Zahlkammerbygningen. Belysningsforholdene ere her meget slette, og i en stor Del af Året henligge Hvelvingerne væsentligst i Mørke. Endvidere til Indlæggelse af elektrisk Lys i det indtil 1884 til Læseværelse benyttede Lokale, der siden 1884 er benyttet dels til Opbevaring af Kongehusets nyere Sager, dels til Arbejdsrum for Rigsarkivaren. Bevillingen gaves på Finansloven for 1906—7, og Lysledningerne blev derefter indlagte.

Da det, som berørt i det foregående, har været nødvendigt for at skaffe Plads i Hovedarkivet til Fordel for dette at lægge Beslag på henved en Sjøtedel af Magasinhuset ved Provinsarkivet i København, hvilket allerede fandt Sted i 1894, er det forståeligt, at Provinsarkivet selv efter Hånden fik Pladsmangel. For indtil videre at afhjælpe denne, blev det besluttet at opstille ny Reoler på forskellige Steder i Magasinhuset, hvor sådanne ikke fra først af har været anbragt, men hvor der dog kunde være Tale om at anbringe Reoler med Arkivalier. Da den hertil fornødne Bevilling blev givet på Finansloven for 1903—4¹, blev Reolerne opsatte i Sommeren 1903.

10. Arkivernes Personale.

Følgende Forandringer ere indtrufne i Arkivpersonalet i de fem År, som disse Meddelelser omfatte.

År 1903 den 23. Avgust døde Rigsarkivar Dr. phil. C. F. Bricka. Det er ikke her Stedet at komme ind på en Skildring

¹ Se ovfr. S. 14.

af den Afdødes store Fortjænester af vor historiske Videnskab, særlig som Leder af det store Værk: »Dansk biografisk Leksikon«. Den er givet andet Steds fra kompetent Side. I Arkivvæsenet trådte Bricka først ind fra 1. Januar 1883 på en Assistentplads i Gehejmearkivet. Han havde i Forvejen fra 1871 1. Juli til 1882 31. Decbr. gennemgået en 11½-årig Biblioteksuddannelse som Assistent i det store kongelige Bibliotek, og han var selv en ivrig Bogsamler, der med Kærlighed og Begejstring omfattede det betydelige Privatbibliotek, som han efter Hånden til Veje bragte. I Gehejmearkivet, der 1889 blev Rigsarkivets 1. Afdeling, gjorde Bricka Tjæneste som Arkivsekretær fra 1885 og Arkivar fra 1889, til han 1897 efter A. D. Jörgensens Død blev Rigsarkivar.

Jörgensen, som i Reglen foretrak at benytte hver enkelt af sit Personale på den bestemte Plads, hvor hans Arbejde og øjeblikkelige Kundskaber bedst kunde udnyttes, og som ikke yndede Omflytning af Personalet i noget større Omfang, gav ikke, skönt det oftere foresloges ham, Bricka Lejlighed til, ved at arbejde i Rigsarkivets 2. Afdeling eller i Provinsarkiverne, at komme til at beherske disse Arkivafdelinger, der ved deres store Mangfoldighed af forskelligartede Arkivalier og disses Benyttelse til mange Slags Oplysninger, der ere af største Vigtighed og Betydning for det praktiske Liv, frembyde ganske anderledes Betingelser for en alsidig arkivalisk Uddannelse end de mere fragmentariske ældre Arkiver, som danne Rigsarkivets 1. Afdeling. Bricka kom derfor som overvejende biblioteksuddannet til at forholde sig noget uforstående over for de øvrige Arkivafdelingers Ejendommeligheder, deres Virkemåde og deres Forretningers Betydning. Samtidig med Brickas Indtræden i Arkivvæsenet forefaldt de af A. D. Jörgensen foranledigede store Omdannelser af dette og de heraf følgende omfattende Omflytninger og Omordninger men det faldt ikke i Brickas Lod at medvirke herved i nogen væsentlig Grad, da han selvfølgelig efter sin tidligere Uddannelse måtte savne den nødvendige fagmæssige Routine hertil. Jörgensen benyttede derfor til disse Opgaver andre af Arkivpersonalet. Derimod overdrog han snart Bricka i flere Tilfælde at lægge den metodiske Grund for den nyartede

literære Virksomhed, som nu skulde udfoldes fra Arkivvæsenets Side, forsåvidt denne bestod i egentlige Udgiverarbejder, hvortil Brickas store Samvittighedsfuldhed og Nøjagtighed i sligt Arbejde og hans omfattende Literaturkundskab særlig kvalificerede ham. Udgiverarbejde for Rigsarkivet optog da også gentagne Gange i flere År det meste af Brickas Tjænestetid. I øvrigt er der ikke mange af de af Rigsarkivet udgivne Værker, som ikke have nydt godt af Brickas Kundskaber, og til hvilke han ikke har læst en tit indgribende Korrektur¹. A. D. Jörgensen satte megen Pris herpå og benyttede selv stadig Brickas Assistance. Han har lejlighedsvis udtalt, at han aldrig udgav noget trykt, uden at Bricka havde læst en Korrektur derpå.

Lige til Bricka blev Rigsarkivar, førte han egenhændig Rigsarkivets Korrespondancejournal og lagde ofte selv et stort Arbejde ind i Besvarelsen af de ikke få skriftlige Forespørgsler i historiske Æmner, som mellem År og Dag indløbe til Rigsarkivet, skönt det vel nok havde været principielt rigtigere og mere kontormæssigt i større Omfang at lade de yngre Kræfter under hans Kontrol og Vejledning forsøge sig på sådanne Arbejder. Sin omfattende Kendskab til den historiske Literatur stillede han al Tid med stor Beredvillighed og Ælskværdighed til Disposition for dem, som besøgte Rigsarkivets Læsesal og henvendte sig til ham. Derimod er hans Navn ikke knyttet til større organisatoriske Arkivararbejder i den af ham foreståede Arkivafdeling. En Tid ledede han selv en Ordning og Registrering af Aktpakkerne i Tyske Kancellis udenrigske Afdeling, som udførtes efter en af ham i Forening med A. D. Jörgensen lagt Plan, men frafaldt lidt efter lidt det nærmere Tilsyn med Arbejdets Udførelse, ligesom han i det Hele helst

¹ »Kongeloven og dens Forhistorie«, Kbh. 1886, opføres gerne som A. D. Jörgensens Arbejde, skönt han ikke på Tittelbladet selv har angivet det som sit. Udvalget af de aftrykte Aktstykker er også ganske rigtig gjort af Jörgensen, der har skrevet Indledningen. Men han har ikke samlet Noterne, ligeså lidt som han har opsporet og eftergået de S. II—III opregnede Skrifter, der citeres i Kansler D. Reinkings aftrykte Erklæring. Dette tidsspildende og nøjsomme Arbejde udførtes under Korrekturlæsningen udelukkende af Bricka.

overlod sit Personale at udføre Ordningsarbejderne efter eget Skön og »på eget Ansvar«. Skönt den nævnte Plan efter Hånden viste sig mere og mere utilfredsstillende, ønskede Bricka dog som Rigsarkivar, trods gentagne til ham derom stillede Opfordringer, ikke at ændre den, vel nærmest fordi den var fastsat af Jörgensen, og fordi hans ubegrænsede Tillid til dennes arkivalske Overlegenhed gjorde ham betænkelig ved på Arkivvæsenets Område at fravige eller ændre, hvad Jörgensen havde anordnet; måske dog også fordi hans medfødte Konservatisme indgav ham Ængstelse overfor alle Forandringer. Initiativet til de Reforme, der indførtes i Arkivvæsenet under Brickas Ledelse, såsom Afskaffelse af 1. Afdelings Lukning i Juli Måned, Læsesalens Åbning om Eftermiddagen i Sommermånederne, Forbedringen af Assistenternes Lønningsforhold, toges da også af andre, og de måtte halvt afnødes ham. Derimod har han Æren af at have indledet den Forhandling, som førte til den kongelige Resolution af 1902 22. Juli om Kassation af Arkivalier i Ministerierne¹, men dette var da også et Skridt i konserverende Retning. Hans Samvittighedsfuldhed og en vidt dreven Retfærdighedsfølelse havde nemlig al Tid ondt ved at overvinde Betænkelighederne ved de Konsekvenser, der i alle ny Anliggender straks fremstillede sig for ham som logisk nødvendigt Resultat af de Afgørelser, han skulde træffe, og man kunde lettest få ham fra at tage en bestemt Beslutning ved at påvise, at den logisk måtte føre til Konsekvenser, som ikke burde tages med. Han kom herved ligesom til at føle sig på gyngende Grund, og i Stedet for i Nødstilfælde at afvise de formentlige Konsekvenser med et: »stat pro ratione voluntas,« stillede han sig ofte stejlt og skarpt på det bestående, om hvilket han vidste, hvad det var. Derfor var det vel også, at han, som det nylig er fremdraget i Udtalelser fra hans egne Breve, kun med Tøven søgte Stillingen som Rigsarkivar og vilde have foretrukket den underordnede Stilling, dækket af A. D. Jörgensen som nærmeste Foresatte.

Til Rigsarkivar efter Bricka udnævntes under 1903 den 21. Septbr. Herredsfoged i Lålands Nørre Herred, Dr. jur. V.

¹ Se ovenfor S. 1.

A. Secher, som tidligere, 1875—97, havde været ansat i Arkivvæsenet, sidst som Arkivar i Provinsarkivet for Sælland m. m., og i 1897 var overgået i sin nævnte Embedsstilling.

Assistent Estrup søgte Afsked fra 31. Maj 1901, og den tilstodes ham ved Ministeriets Skrivelse af 1901 8. Maj.

Derefter ansattes ekstraordinær Assistent L. T. A. Bobé 1901 1. Juni som fast Assistent og cand. mag. Hans Fredrik Torvald Emil Marquard, der tidligere havde vikarieret under de Assisterterne Estrup og Melsted tilståede Permissioner, 1901 30. Maj som ekstraordinær Assistent. Ved Skriv. af 1903 31. Januar blev han fast Assistent fra 1. Februar s. Å.

Assistent Bobé, der først havde haft Permission til en Udenlandsrejse fra 1901 15. Septbr. til 1902 15. Marts, søgte 1904 Afsked fra 30. Novbr., og den tilstodes ham ved Ministeriets Skrivelse af s. Å. 16. Novbr.

Assistent, Mag. art. B. Melsted, som havde haft Permission fra 1901 1. Marts til 1902 1. Marts, fik efter Ansøgning ved Ministeriets Skrivelse af 1903 8. Jan., af Hensyn til forehavende literære Arbejder, Afsked fra sin Stilling som Assistent, dog med Udsigt til i Løbet af de følgende 10 År ved indtræffende Vakance påny at kunne indtræde i Rigsarkivet, forsåvidt ikke særlige Forhold efter Ministeriets Skøn måtte være til Hinder herfor.

Ved Assistent Melstedes Afgang ansattes ved Ministeriets Skrivelse af 1903 31. Januar som ekstraordinær Assistent fra 1. Februar s. Å. og ved Skrivelse af 29. April s. Å. fra 1. s. M. som fast Assistent cand. mag. Henry Peter Gundelach Karmark Bruun.

I Anledning af Assistent Bobés Afskedigelse forflyttedes ved Ministeriets Skrivelser af 1904 16. Novbr. og 14. Decbr. Assistent ved Provinsarkivet i Odense Holger Hansen, der havde gjort Tjeneste her siden 1893, fra 1905 1. Jan. til Hovedarkivet, hvor han siden har gjort Hovedtjeneste i 2. Afdeling.

Den således ved Provinsarkivet ledige Plads besattes atter ved Ministeriets Skrivelse 1904 14. Decbr. fra 1905 1. Jan. med cand. mag. Karl Peter William Johannes Nielsen, som senere ved Navnebevis, udstedt 1905 5. April af Politi-

mesteren i Odense, har fåt Ret til at føre Slægtnavnet Norvin.

Den tidligere ekstraordinære Medhjælper (fra 1898 Marts) ved Provinsarkivet i København Karl Kristian Holger Kristoffer Nielsen blev under 1902 29. April fast ansat som Assistent (jfr. ovfr. S. 14).

Med Ministeriets Skrivelse af 1904 30. Marts tillodes det, at der i hver af Arkivvæsenets fem Afdelinger måtte antages én Volontær. I Henhold hertil antoges fra Begyndelsen af Maj 1904 Løjtnant, cand. phil. V. Hostrup-Schultz som Volontær ved Provinsarkivet i København. Han arbejdede her, til han fra 1905 1. Septbr. ansattes som Assistent i Krigsministeriets Arkiv. Endvidere antoges i 1904 Oktbr. cand. mag. K. P. William J. Nielsen til Volontær i Hovedarkivets 2. Adeling, hvor han arbejdede, til han fra 1905 1. Februar tiltrådte en Assistentplads ved Provinsarkivet i Odense, se ovenfor.

Den 26. Decbr. 1903 døde Bud og Portner ved Rigsarkivets 1. Afdeling Kristian Jörgensen. Han havde været utjænstdygtig siden midt i Juni s. Å., og under hans Forfald og derefter indtil midt i April 1904 vikarierede Sergeant Niels Kristian Nielsen. Bud Jörgensen var i sin Tid fra 1877 1. Maj blevet antaget som Bud ved Gehejmearkivet af den daværende Gehejmearkivar i Henhold til Skrivelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 1853 4. Avgust jfr. Skrivelse 1877 17. April, hvorved det overlodes Gehejmearkivaren at antage Arkivets Bud. I Skrivelse af 1904 11. Jan. udtalte Ministeriet, at Budet fremdeles vilde være at antage af Rigsarkivaren. Den ledige Plads blev herefter af Rigsarkivaren under 1904 28. Jan. besat med hidtilværende edsfæstet Vejer ved den offentlige Vejning i Københavns Frihavn Jörgen Hansen, hvem der med Ministeriets Samtykke gaves Beskikkelse som Kustode ved Rigsarkivet, da Tilsynet udenfor Kontortiden med alle Arkivlokalerne påhviler ham, som har Bolig ved Rigsarkivet. Tillige pålagdes det ham at udføre Bud og Portnertjenesten ved Rigsarkivets 1. Afdeling.

Budet ved Provinsarkivet i Viborg Kristen Andersen, kaldet Olsen, har ved Navnebevis, udstedt af Politimesteren i

Viborg under 1905 14. Februar, fåt Ret til at føre Slægtnavnet »Agerby«.

Sekretær Valdemar Fredrik Schönberg, som siden 1870 1. Decbr. har haft Lønning af Arkivvæsenets Medhjælps-sum, medens han udelukkende har gjort Tjeneste i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet også efter, at dette har afgivet største Delen af sit Arkiv til Rigsarkivet, døde 1903 7. Oktbr. Om Anvendelse af den derved ledig blevene Sum er talt ovenfor S. 11.

Endelig bör her nævnes, at forhv. Arkivar for Provinsarkivet i Viborg J. K. S. Jespersen døde 1905 den 27. April efter i flere År at have lidt af Gigt i Hænder og Ben, som Sygdommen havde gjort delvis ubrugelige. Han havde tidligere været Herredsfogedfuldmægtig og var 1889, da han i en Alder af 49 År designeredes til Provinsarkivar (fast ansat 1890), Sagfører i Viborg. Han kom således i en fremrykket Alder og uden forudgående Faguddannelse til at lede et Arkiv for en større Landsdel og navnlig som den, der skulde sætte det første af Provinsarkiverne og den første Indkaldelse af Embedsarkiver, Modtagelsen og den første Gruppering af disse i Gang, til at betræde hidtil ubetrådte Baner. Han gik med stor Interesse, næsten Begejstring til sin Opgave, og hans Embedsgærning optog alle hans Tanker. Hans øverste Chef, Rigsarkivar A. D. Jörgensen, kendte intet til de lokale Embedsarkiver og havde heller ingen Interesse for at beskæftige sig med dem. Hos ham kunde Jespersen derfor kun få almindelige Antydninger med Hensyn til Opstilling af de indsendte Arkivalier, og han var derfor i stort Omfang henvist til at hjælpe sig selv eller arbejde sammen med de andre Provinsarkivarer, som efter Hånden ansattes. Arkivet i Viborg modtog efter dets Oprettelse tilbage fra København en stor Mængde jyske Arkivalier, som i Årene 1880—84 midlertidig var blevet sendt til Opbevaring i de københavnske Arkiver. I flere af de større af de modtagne Embedsarkiver, særlig Amtsarkiverne, fandtes desuden en Del Arkivalier fra underordnede Myndigheder, f. Eks. Underretterne, som i Henhold til den ældre Lovgivning var indsendt til Opbevaring i dem, eller Arkivalier fra ophævede Myndigheder. Disse Arkivalier udskilte Jesper-

sen straks og hensatte dem ved den Myndigheds Arkivalier, hvor de hørte hjemme. Ved en stor Del Embedsarkiver fik han herefter dannet tre Grupper Arkivalier: De fra Embedet selv modtagne, de fra København modtagne og de fra forskellige Embeder udskilte. Over den første Gruppe modtog han Designation fra Embedet, over de to sidste udskrev han selv Lister af de modtagne Afleverings-Designationer. Derefter forsynede han de enkelte Titler i Designationerne med Løbenumre og Arkivalierne med tilsvarende Numre. Det Hele var ganske praktisk udtænkt. Han fik på denne Måde fuld Oversigt og Herredømme over Arkivets Indhold i grove Træk og var senere, da hans Svagelighed hindrede ham i ret ofte at komme ud i Arkivmagasinet, særdeles vel i Stand til med Arkivbudets Assistance at få fremtaget de Arkivalier, som skulde benyttes på Læsesalen enten af ham selv eller andre. En stor Del af Arkivalierne i Provinsarkivet i Viborg må endnu benyttes på Grundlag af Jespersens Opstilling, og Erfaringen har tilstrækkelig vist, at man kan hjælpe sig med den, om den end efter Hånden må afløses af en Nyordning på andet Grundlag. Jeg har ment mig forpligtet til her at fremhæve det betydelige Arbejde, som Jespersen således udførte, da det ikke har fåt nogen Omtale i de tidligere Hæfter af disse Meddelelser. En anden Sag er det, at Jespersen måtte komme til kort, så snart der blev Tale om en Nyordning og beskrivende Inventarisering af Arkivalierne. Her i havde han ingen Uddannelse fåt, og han modtog heller ikke tilstrækkelig Anvisning hertil. Imidlertid må dog fremhæves, at han i Året 1892 i det væsentlige selv sammenstillede en »Vejledning, hvorefter Designationerne over Retsbetjæntenes Arkiver ønskes affattede ved Aflevering til Provinsarkiverne«, som blev trykt og benyttet ved sådanne Arkivers Afleveringer også til de andre Provinsarkiver, og at han på egen Hånd affattede »Vejledning, hvorefter Designationerne over Rådstuearkiver ønskes affattede og Arkivalierne behandlede ved Aflevering til Provinsarkiverne«, der blev brugt på samme Måde. Bægge Vejledninger have overalt vist sig gode og praktiske, og deres Skemaer ere da også lagte til Grund for de ny Registraturer eller Inventarier over de pågældende Arkiver, som efter Hånden

udarbejdes i Provinsarkiverne. Jespersens Arbejde vil således ikke forsvinde uden at efterlade sig Spor. Disse ville tværtimod holde sig i alle tre Provinsarkiver. Jespersen var af en godmodig og mildt dømmende Karakter også overfor den, som var mest ubillig mod ham, og en ælskværdig og tjenstvillig Kollega.

Ved at gennemse de tidligere Hæfter med Arkivmeddelelser vil man snart lægge Mærke til, at der kun i meget ringe Grad har fundet Ombytning Sted mellem Personalet i de forskellige Arkivafdelinger. I Reglen er hver forblevet i den Afdeling, i hvilken han ved sin Ansættelse trådte ind; undtagelsesvis har en Assistent fra Hovedarkivet fåt Plads i et Provinsarkiv, men det omvendte er ikke indtruffet, skönt der dog i Instruksen for Rigsarkivaren 1896 16. Decbr. § 2 1. Stykke er givet Anvisning på sådanne Omflytninger. Det behøver næppe megen Begrundelse, at en sådan Ordning umulig kan fremme Personalets alsidige Uddannelse og gøre det skikket til i Tidens Løb at indtage overordnede Pladser. En Praksis, som den hidtil fulgte, må nødvendigvis gøre hver enkelt til Specialist i den Afdeling, hvor han en Gang er blevet anbragt, efter Omstændighederne og det Arbejde, som anvises ham, måske endogså kun i en enkelt Underafdeling af Afdelingen, men kan umulig kvalificere ham til i en fremrykket Alder at overtage Ledelsen i andre Afdelinger, som hidtil have været ham helt ukendte. Som allerede ovenfor fremhævet må Tjeneste i Rigsarkivets 1. Afdeling alene anses for ganske uskikket til at give den ønskelige alsidige Uddannelse. Man ser da også andet Steds, hvor et Statsarkivvæsen råder over et større Antal Arkiver, at der finder en jævnlig Ombytning Sted i det yngre Personale til Fremme af dettes Uddannelse, og at først de højere Pladser besættes endelig. I Bajern f. Eks. begynder hver sin praktiske og teoretiske Uddannelse som »Akcessist« i Rigsarkivet i München og bliver så efter beståt Arkiveksamen ansat ved et Kredsarkiv; han forflyttes fra et sådant til et andet og kan først derefter påny få Ansættelse i Rigsarkivet. I Pröjsen er på samme Måde Omflytninger meget almindelige, og ofte forsættes en Arkivembedsmand fra Rinprovinserne til Østpröjsen og omvendt.

Med dette for Øje vil man forstå det naturlige i, at der fra Høsten 1903 er blevet fulgt en anden Plan for Personalets Uddannelse end hidtil. Begyndelsen gjorde Dr. Anna Hude, som udelukkende havde gjort Tjeneste i 1. Afdeling fra 1889—1903 (dog med Afbrydelse i 1890—91). Hun har nu arbejdet ved Provinsarkivet i København fra 1903 20. Oktober til 1904 1. Decbr. og er derefter vendt tilbage til 1. Afdeling. Arkivsekretær Grove, der hidtil har gjort Tjeneste i Rigsarkivets 1. (1893—97) og 2. (1884—93 og 1897—1904) Afdeling, har arbejdet s. St. fra Begyndelsen af Marts 1904 til 1905 30. Decbr. Omvendt har Assistent Heiberg, der har gjort Tjeneste ved nævnte Provinsarkiv fra 1895—1904, siden 1904 1. Maj arbejdet i Hovedarkivets 2. Afdeling. Fra samme Synspunkt må Assistent Holger Hansens ovennævnte Forsættelse fra Provinsarkivet i Odense til Hovedarkivets 2. Afdeling ses. Assistent West, som fra 1893—1904 udelukkende har gjort Tjeneste i 2. Afdeling, er fra Januar 1904 overflyttet til 1. Afdeling. Fra 1906 1. Januar vil Arkivsekretær Laursen indtil videre gøre Tjeneste ved Provinsarkivet i København. Desuden har den forlængede Arbejdstid for Læsesalen ved Hovedarkivets 1. Afdeling og Besættelsen af de derved nødvendiggjorte Ekstratimer muliggjort, at Personalet i 2. Afdeling og Provinsarkivet i København, som skiftevis er Medovertagere af disse Timer, får Lejlighed til at gøre sig bekendt med Arkivafdelinger, med hvilke de ellers ikke beskæftige sig.

Den 1. Januar 1906 så Arkivetaten herefter således ud:

Dr. jur. V. A. Secher, Rigsarkivar (fra 1903 21. Septbr.)¹.

1. Hovedarkivet.

G. N. Kringelbach, Arkivar for 2. Afdeling (fra 1885 1. Januar).

A. Thiset, Arkivar for 1. Afdeling (fra 1897 1. Novbr.).

J. Bloch, Arkivsekretær (fra 1885 1. Januar), tjænestegørende i 2. Afdeling.

¹ Anciennitet fra 1897 1. Juni.

- G. L. Grove, Arkivsekretær (fra 1892 1. April), tjenesteg. i 1. Afd.
 L. R. Laursen, Arkivsekretær (fra 1897 1. Novbr.), tjenestegørende i Provinsarkivet for Sælland m. m.
 Dr. phil. W. Christensen, Arkivsekretær (fra 1898 1. Febr.), tjenestegørende i 1. Afdeling.
 Dr. phil. Anna S. Hude, Assistent (fra 1891 1. Septbr.) i 1. Afd.
 Holger Hansen, Assistent (fra 1893 1. April) i 2. Afdeling.
 G. U. F. J. West, Assistent (fra 1893 1. Decbr.) i 1. Afdeling.
 H. C. Roede, Assistent (fra 1895 1. Novbr.) i 2. Afdeling.
 Oberstløjtnant J. C. V. Hirsch, Assistent (fra 1896 1. Septbr.) i 1. Afdeling.
 C. S. Christiansen, Assistent (fra 1898 1. Jan.) i 2. Afdel.
 H. F. T. E. Marquard, Assistent (fra 1901 1. Juni) i 1. Afdel.
 H. P. G. K. Bruun, Assistent (fra 1903 1. Febr.) i 2. Afdel.
 Julius Bidstrup, Skriver (fra 1886 1. Jan.) i 2. Afdel.
 C. J. Thoerkildsen, Bud ved 2. Afdeling (fra 1892 1. April).
 J. Hansen, Kustode ved Rigsarkivet (fra 1904 April).

2. Provinsarkivet for Sælland m. m.

- Mag. art. G. M. Hornemann, Provinsarkivar (fra 1897 20. Maj).
 P. A. Heiberg, Assistent (fra 1897 1. Maj), tjenestegørende i Hovedarkivets 2. Afdeling.
 C. C. Holger C. Nielsen, Assistent (fast fra 1902 1. Maj).
 cand. mag. Nanna Lange, ekstraordinær Medhjælper og Skriver (siden 1903 Decbr.).
 C. P. Østergård, Bud (fra 1892 1. Oktbr.).

3. Provinsarkivet for Fyn.

- G. L. Wad, Provinsarkivar (fra 1893 1. April).
 K. P. W. J. Norvin, Assistent (fra 1905 1. Jan.).
 P. C. Pedersen, Bud (fra 1893 1. Septbr.).

4. Provinsarkivet for Jylland.

- G. C. Saxild, Provinsarkivar (fra 1897 1. Maj).
 H. S. A. Nygård, Assistent (fra 1896 1. Marts).
 C. Agerby, Bud (fra 1893 1. Januar).

- P. T. R. Friis, Bogbinder (fast fra 1894 1. April).

I Lighed med, hvad der årlig offentlig meddeles for forskellige udenlandske Arkiver, f. Eks. de pröjsiske Statsarkiver¹, skal her gives en Fortegnelse over de litterære Arbejder, som i 1901—5 ere blevne offentliggjorte af det danske Arkivvæsens nuværende Personale:

- Bidstrup, Jul.: Dagshistorie. Tildragelser vedrørende Nord-slesvig, optegnede efter Tidsfølgen 1864—1901 (Håndbog i det nordslesvigske Spørgsmåls Historie, Kbhvn. 1901 S. 621—67); do. 1901 (Sønderjyske Årbøger 1902 S. 314—19); do. 1902 (a. St. S. 311—16); Dødsfald i Danmark 1901, 1902, 1903 og 1904 (Personalhistorisk Tidsskr. henhv. 4. Ræk. 5. og 6. Bd. og 5. Ræk. 1. og 2. Bd.); Østifternes Købstæder under Svenskekrigen 1658—60 III (Fra Arkiv og Museum 2. Bd. S. 272—94).
- Bloch, J.: En Postmesters Oplevelser i Køge i Avgust 1807 (a. St. 1. Bd. S. 253—58); 7 Biografier i Biografisk Lexikon.
- Christensen, Will.: Dansk Statsforvaltningsret i det 15. Årh. Udg. med Understøtt. af det kgl. Danske Vidensk. Selskab. Kbhvn. 1903; Dronning Christines Hofholdningsregnskaber. Udg. for det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Kbhvn. 1904.
- Christiansen, Carl S.: Den store Revisionskommission og dens Forløbere. Et Bidrag til vor indre Historie under Kong Kristian V. (Historisk Tidsskr. 7. Ræk. 4. Bd. S. 1—120).
- Grove, G. L.: Kornelij Kruys (oversat på russisk i Tidsskr. »Vjestnik Evropy« i det væsentlige efter Afhandlingen om Admiral Cornelius Cruyses Herkomst i Tidsskr. f. Søvær. N. R. 34, 74—96); Kaptajn Caspar Lorenz Adrian Banckers og hans Kamp ved Hven i 1659 (Tidsskr. f. Søvær. 73, 157—88); Adrian Banckers en zijn gevecht bij het eiland Hveen in 1659 (Oversætt. af forannævnte Afhandling i hollandsk Tidsskrift »Ooud-Holland« 20de Årg.); Slægten Plum . . . fra o. 1500 til o. 1900. Kbhvn. 1903; Har Kristianshavn haft sit eget Raadhus? (Fra Arkiv og Museum 2, 1—21); Skafottet og Kaget paa Nytorv ved Midten af det attende Årh. (a. St. 2, 160—76); Nyere Bidrag til Odenses Historie (a. St. 2, 177—83); En opsigtsvækkende Begivenhed i Gimlinge Sogn 1748 (a. St. 2, 493—99); Tillægsbemærkninger om Admiral Arffs Krigstjeneste i Rusland og Gravskrift i Holmens Kirke (Personalhist. Tidsskr. 6. R. 1, 243—45; Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrifts 3.—4. Række

¹ For 1905 se Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine 1905 S. 120—23; for 1904 se a. St. 1905 S. 120—23; for 1903 se a. St. 1904 S. 127—29; for 1902 se a. St. 1903 S. 58—60, o. s. v.

1892—1903 (a. St. 1, 1—XVII); Om Admiral Michiel de Ruyters Optagelse i den danske Adel og hans Forhold til Kongerne Frederik III. og Christian V. (a. S. 2, 134—63); desuden forskellige mindre Meddelelser s. St. 4. R. 4, 88—90, 218, 289—90; 5, 80—83; 188; 6, 89; 89—90; 175, af hvilket Tidsskrift han har redigeret 4. Rækkes 4.—6. Bd. og 5. Rækkes 1.—2. Bd.; Samtidige Billeder fra Slaget i Øresund 1658 (»Kunst« 6. Årg.); Et Brev fra en svensk Officer om Svenskerne i Danmark 1658—59 (Dske. Magaz. 5. R. 5, 90—92); I »Dansk biogr. Lexikon« 16.—19. Bd. har han skrevet 19 Biografier.

Hansen, Holger: Præsten Hans Frick i Nyborg (Kirkehistor. Saml. 5. R. 1, 316—26); Johan Peter Piper (a. St. 2, 205—7); Brev fra Biskop Mynster til Biskop Faber om Ritualsagen (a. St. 2, 187—90); Et Brev fra Christian III. (Fra Arkiv og Museum 1, 575); Det historiske Orgel paa Fredriksborg Slot (a. St. 2, 512); Fra Helsinge Præstegaard (a. St. 2, 366—79); Kvægpesten 1745 (Husmandsalmanak 1904); Sangerne paa Krumstrup (a. St. 1906); Odense Skyttelav gennem 200 Aar (i Bogen: Odense kgl. privilegerede borgerlige Skyttelav); Den gamle Gaard i St. Annegade [i Odense] (Fyns Stiftstid. 1904 for 3. Oktbr.); Tandlæge Lucas (Tandlægebladet for Novbr. og Decbr. 1905).

Hirsch, J. C. V.: Generalmajor Anders Sandberg og den Sandbergske Proces (Milit. Tidsskr. 30, 1—84 og 111—68). General-lieutenant Rodsteen og det Coyetske Bibliothek (Dske. Magaz. 5. R. 5, 97—108). Et Bidrag til Tordenskjolds Krigshistorie (a. St. 291). I »Dansk biogr. Lexikon« 18.—19. Bd. har han skrevet 8 Biografier.

Hornemann, Gerh.: Evaldske Studier (»Dania« 8, 65—80); Hvorfor Amtmand Bielke blev suspenderet. En Episode fra Sydsjælland 1807 (Fra Arkiv og Museum 1, 476—506).

Kringelbach, G. N.: 47 Biografier i »Dansk biografisk Lexikon« 16.—19. Bd.

Laursen, L.: Kancelliets Brevbøger 1580—83. Kbh. 1903. Danmark-Norges Traktater 1523—1750. 1. Hæfte (1523—36). Kbh. 1905. Bidrag til dansk Søkrigshistorie 1563 (Danske Magaz. 5. R. 4, 363—69). Gehrd. Enevold Parsbergs Betænkning om Tilvejebringelsen af 800 000 Dlr. til Krigens Fortsættelse 1678 (a. St. 5, 92—96). Desuden har han sammen med Joh. Steenstrup redigeret sidste Halvdel af 17. samt 18.—19. Bd. af »Dansk biogr. Lexikon«, til hvis 15.—19. Bd. han skrev 15 Biografier. Endelig har han skrevet en Del historiske Artikler i »Salmonsens Konversationslexikon«.

Marquard, E.: Ludlams Hule i Wien (Ugeskr. »Frem« 1904); Gammel Overtro. En Underadmiralitsretsdom fra det 18de Aarh. (a. St. 1903); Nogle Optegnelser af Kontreadmiral

- Johan Gerhard Arff med supplerende Meddelelser om hans Levned (Personalhist. Tidsskr. 5. R. 1, 232—42).
- Nielsen, Holger: Den danske Rimkrønike efter et Haandskrift i det kgl. Bibliotek i Stockholm. 2. H. Kbhvn. 1901.
- Norvin, Will.: Graabrødrekirkes Nedrivelse 1805 (Fyns Stiftstid. 1905).
- Nygård, S.: Bidrag til nogle jyske hovedgårdes historie i nyere tid (1660—c.1850). I. Linderumgård. II. Ormholt (Saml. til jysk Histor. og Topogr. 3. Ræk. 3, 153—205); Den Viborger Samler (a. St. 4, 245—77); nogle Biografier i »Dansk biografisk Lexikon«. 17.—19. Bd. Har desuden leveret Bidrag til 3. Udg. af »Traps Danmark«, »Danmarks Adels Aarvog« 1901 og 1906 og forskellige personalhistoriske Arbejder.
- Roede, H. C.: Lidt om dansk Feldberederlaug (Nordisk Garvertidende 1902 for 26. Novbr.); Nogle Oplysninger om Skindberederlaug i København (Tidsskrift for Industri 1902 Decbr.); Et Gensvar (a. St. 1903 Maj); Nogle Oplysninger om danske Hattemagerlaug (a. St. 1904 Decbr.); Danske Hattemagerlav (a. St. 1905 Avgust); En Strid mellem Københavns Magistrat og Havnekommissionen i Aarene 1705—7 (Fra Arkiv og Museum 2, 243—52). Desuden har han skrevet Registre til Personalhist. Tidsskr. 4. R. 5.—6. Bd. og 5. R. 1. Bd. og til Fra Arkiv og Museum 2. Bd.
- Saxild, G.: Danske Domkirker II Viborg (Den danske Turistforenings Aarsskrift 1903); Et Tilbageblik. I Anledning af Prof., Dr. phil. H. Høffdings 60-aarige Fødselsdag (Tilskueren 1903); Joachim Skovgaard (Viborg Stifts Folkeblad 1903 Nr. 273—77); Den danske Landsoverret i Viborg (a. St. Nr. 21); desuden har han i anførte Blad skrevet Artikler under Navn eller Mærke om kunstneriske, politiske og kommunale Anliggender; Om Kunst og Haandværk (Aarsb. fra Viborg tekniske Skole for Vinterhalvaaret 1900—1901); Om skiftende Vilkaar for Haandværkerstanden (a. St. 1904—1905).
- Secher, V. A.: Samling af Forordninger, Recesser m. m. 1558—1660. 5. B. 4.—5. H. Kbhvn. 1903; Foredrag over Arkivvæsenets Organisation i Danmark, Island, Norge, Sverrig og Finland på Arkivarmødet i Bamberg (Protokolle des fünften Deutschen Archivtags zu Bamberg 1905. Berlin 1905 S. 12—35, Særtryk af »Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine« 1905); har desuden leveret nogle mindre Meddelelser til Person. Tidsskrift 6. R. 1. og 2. Bd. og skrevet forskellige Artikler i »Vestlollands Avis«, »Lolland-Falsters Stiftstidende«, »Politiken«, »Det ny Aarhundrede« m. fl.
- Thiset, A.: Danske Adelige Sigiller fra det XV., XVI. og XVII. Aarh. 11.—28. H. Kbhvn. 1901 (sluttet); sammen med P. L. Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon. Kbhvn. 1904; Nogle

Bemærkninger om dansk Heraldik i Fortid og Nutid (Aarb. f. nord. Oldk. 1902 S. 1—36); Skaanske By- og Herredssægl i den danske Tid (Hist. Tidsskr. f. Skåneland 1, 333—62); Niels Skaksen Lystrup (Personalhist. Tidsskr. 4. Ræk. 5, 236—42); Christian Holcks Slægtbog (a. St. 5. Ræk. 2); Det gjenreiste Snubbekors (Fra Arkiv og Museum 2, 386—403). Nogle Aktstykker vedrør. Slaget ved Nyborg (Danske Magaz. 5. Ræk. 5, 282—91); De to Norby-Slægters Herkomst (a. St. 6, 1—52). Desuden har han været Medredaktør af Danmarks Adels Aarbog 1902—6 og hertil leveret 60 Slægttavler over uddøde Adelsslægter og Medarbejder af »Dansk biogr. Lexikon«, til hvis 15.—19. Bd. han har leveret 120 Biografier, og af 3. Udg. af Traps »Danmark«.

Wad, G. L.: F. J. d'Orignys Dagbog 1808 (Fra Arkiv og Museum 2, 22—41); Et Brev fra Ludvig Holberg (a. S. 233—42); Om den hidtil som Kirsten Munks betegnede Kiste i St. Knuds Kirke (a. St. 508—12); Om Hans Christian Andersens Slægt (Personalhist. Tidsskr. 4. R. 5, 189—204); optrykt og særskilt udgivet med en Del Ændringer. (Odense 1905); Bidrag til Landsdommer Gustav Ludvig Badens Biographi (a. St. 5 R. 2, 109—33); Autobiographiske Optegnelser af E. Mau (Kirkehistoriske Saml. 4. R. 6, 629—707); 58 Biografier i »Dansk biografisk Lexikon« 15.—19. Bd.

West, Fr. J.: Den tønderse Kniplingsindustri Blomstringstid (Sønderjyske Aarbøger 1901 S. 104—41); Stat. Bidrag til Belysning af Befolknings-, Erhvervs- og Beskatningsforholdene i Nordslesvig efter 1864 (Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie, redig. af F. v. Jessen. Kbhvn. 1891 S. 275—329); Familie-Optegnelser af Gehejmeraad T. B. v. Jessen og hans Slægt (Personalhist. Tidsskr. 4 R. 5, 143—51). Desuden har han i »Vort Hjem«, redig. af Emma Gad, skrevet »Husfæller« (1. Bd. 1. Afsn. S. 56—66), »Forsikring« (3. Bd. 2. Afsn. S. 74—107); »Tyendestatistik« (4. Bd. 4. Afsn. S. 34—39).

Bil. A. Fortegnelser over Arkivernes Tilvækst ved Afleveringer fra Hof-, Stats- og Kommunal-Myndigheder og Embeder o. l. 1901—1905¹.

A. Hovedarkivet.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
I. Hofetaten.			
Den kgl. Staldetat.			
Staldetatens Arkiv 1680 til 1863 Novbr.	603	162	»
II. Konseilspræsidiat.			
Adresser til Kongen og Regeringen 1861—99	»	60	»
Kopibog 1867 3. April—1868 25. Marts med Register	2	»	»
H. K. H. Prins Kristians skriftlige Ed på Grundloven 1902	»	»	1
III. Udenrigsministeriet.			
Aktstykker om Fødsler i Kongehuset og om H. K. H. Prins Karls Valg til Norges Konge	»	»	6
IV. Krigsministeriet.			
Krigsministeriets Arkivkontor	26	18	»
V. Finansministeriet.			
a. Sekretariat.			
Rigsraadet vedk. Sager 1854—64	»	2	»
b. Pensionskontor.			
Kopibøger 1844—49 og 1887—94	2	»	»
Journaler 1850—86	9	»	»
Journalsager 1850—74	»	58	»
Diverse Protokoller (til Dels vedk. Chatolkassen og Naadesekretariatet) 1816—54	65	»	»
Diverse Sager 1827—93	»	62	»
c. Skatte- og Stempel-Kontor.			
Kopibøger for Skattevæsen 1880—90 ..	57	»	»
Kopibøger for Stempelvæsen 1880—90.	48	»	»
Journalsager (Stempel-) 1892 og 93 . . .	»	27	»

¹ Fortegnelserne ere i det væsentlige summariske, udarbejdede på Grundlag af de Afleveringerne ledsagende Designationer, uden at Nøjagtigheden i disses Angivelser over alt har kunnet kontrolleres. Aldeles summarisk er alle første Afleveringer fra et Embede eller en Institution blevet opført. De til Hovedarkivet afgivne Arkivalier, som rettelig hører hjemme i et af Provinsarkiverne, ere afgivne til dette.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
d. Statsbogholderi-Kontor.			
Hovedbøger og Kasse-Journaler 1894—1902.....	172	»	»
»Tableauer« (o: statistiske Oversigter)..	8	»	»
e. Kolonialkontor.			
Hovedbøger 18 ⁸⁵ / ₈₆ —18 ⁸⁹ / ₉₀	20	»	»
Diverse Regnskabsbøger 1885—1901...	50	»	»
Diverse Regnskabssager og Bilage 1864—1904.....	»	221	»
Diverse Kort 1720—1846.....	»	»	40
Diverse Skatte-Matrikuler 1886—90....	»	10	»
f. Toldexpeditionskontor.			
Journaler 1903 og 04.....	2	»	»
Journaler 1891—1900.....	»	68	»
Diverse Pakkesager 1841—1904.....	»	392	»
Diverse Bøger 1826—1903.....	105	»	»
g. 1ste Revisionskontor.			
Amtstuerregnskaber 18 ⁶⁹ / ₇₀ —18 ⁷⁸ / ₇₉	»	212	»
Københavns og Købstædernes Magistratsregnskaber, nemlig Københavns 18 ⁶⁹ / ₇₀ — ⁷⁸ / ₇₉ , Købstædernes 18 ⁵⁰ / ₅₁ — ⁶⁹ / ₇₀ ...	»	123	»
Afskrifter af den ny Matrikul ang. Jyske Herreder og Langeland.....	48	»	»
h. 2det Revisionskontors 1. Afdeling.			
Spøtelregnskaber 18 ⁸⁶ / ₈₇ —18 ⁹⁴ / ₉₅	»	260	»
Stempelregnskaber 18 ⁹⁷ / ₉₈ —19 ⁰¹ / ₀₂	»	125	»
i. 2det Revisionskontors 2. Afdeling.			
Havne- og Kanalregnskaber 1877 og 1894—1900.....	»	120	»
Klitplantningsregnskaber 18 ⁹⁴ / ₉₅ —18 ⁹⁹ / ₁₉₀₀	»	9	»
Redningsvæsenregnskaber for Nørrejylland, Bornholm og Møen 18 ⁹⁴ / ₉₅ —18 ⁹⁹ / ₀₀	»	15	»
Sindssygeanstaltsregnskaber 18 ⁹⁴ / ₉₅ —18 ⁹⁹ / ₀₀	»	44	»
Straffeanstaltsregnskaber 18 ⁹⁴ / ₉₅ —18 ⁹⁹ / ₀₀	»	25	»
Landbohøjskolens Regnskaber 18 ⁸⁹ / ₉₀ —1900.....	»	31	»
Diverse Regnskaber 1848—1900.....	»	43	»
j. 3dje Revisionskontor.			
De lærde Skolers Regnskaber 18 ⁹² / ₉₃ —19 ⁰¹ / ₀₂	60	75	»
Skolefondsregnskaber 18 ⁹² / ₉₃ —19 ⁰¹ / ₀₂ ..	20	10	»
Seminarie-regnskaber 18 ⁹² / ₉₃ —19 ⁰¹ / ₀₂ ...	»	7	»
Seminariefondens Regnskaber 18 ⁹² / ₉₃ —19 ⁰¹ / ₀₂	»	6	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Seminariefondens Hoved- og Kassebøger 1849/50—1900/01	48	»	»
Skolelærer-Eksamens Regnskaber 1892/93 —1901/02	»	2	»
Kultusministeriets Kasserer - Regnskaber 1892/93—1901/02	»	10	»
Kongelige Teaters Regnskaber 1892/93— 1901/02	»	50	»
Døvstummeanstalts Regnskaber 1881/82, 1892/93—1901/02	74	29	»
Blindeinstituts Regnskaber 1892/93—1901/02	»	15	»
Polyteknisk Lærestaltes Regnskaber 1892/93 —96/97	»	5	»
Pharmaceutisk Lærestaltes Regnskaber 1892/93—97/98	»	2	»
Københavns Magistrats Regnskaber under Kultus- og Justitsministeriet 1890—95	»	4	»
k. 4de Revisionskontor.			
Finanshovedkasseregnskaber 1899/00 — 1902/03	»	313	»
Klasselotteriregnskaber 1899/00—1902/03 .	»	125	»
Invalidefondsregnskaber 1897/98—1901/02 .	»	207	»
Assistenshusregnskaber 1898/99—1902/03 .	62	17	»
Skovkasseregnskaber 1897/98—1900/01 . . .	»	74	»
Forstrandsregnskaber 1898/99—1901/02 . . .	»	32	»
Diverse Regnskaber 1896/97—1902/03	»	13	»
VI. Indenrigsministeriet.			
Kommunekontor.			
Brevbøger 1882—89	24	»	»
Resolutionsprotokoller (Journaler) 1882 —89	16	»	»
Journaler 2. Halvår 1899—1. Halvår 1904	»	181	»
Pakkesager:			
Indfødsretslovene 1900—1904	»	14	»
Sager ang. Søulykker 1899—1903 .	»	13	»
Rentebevillingsregnskaber 1900—1904	»	131	»
VII. Landbrugsministeriet.			
a. Expeditionskontor for Domænesager.			
Journaler 1881—1885	»	16	»
b. Landvæsenkontor.			
Kopibøger og Brevlister 1882—84 . . .	7	»	»
Journaler med Registre 1882—84 . . .	6	»	»
Journaler 1897—1901	»	156	»
Diverse Sager 1850—1860	»	12	»
c. Matrikulkontor.			
Kopibøger og Brevlister 1882	6	»	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Journaler 1881 og 1882.....	6	»	»
Journalsager	»	668	»
VIII. Ministeriet for offentlige Arbejder.			
Ekspeditionskontor.			
Journalsager (Jærnbane-) 1886—89..	»	53	»
Journalsager (Kanal- og Havne-) 1888—92	»	44	»
IX. Justitsministeriet.			
a. 1ste Ekspeditons Kontor.			
Forestillingsprotokoller 1895—99....	5	»	»
Registranter 1895—99.....	5	»	»
Testamentprotokoller 1898 ^{II} —1903 ^I ..	10	»	»
Blanketregnskaber Juli Kv. 1899—Juli Kv. 1904.....	»	42	»
Brevbøger 1898—1901	20	»	»
Brevregister 1885—89.....	5	»	»
Journaler 1895—99.....	15	»	»
Journalsager 1900—04	»	444	»
b. 2det Ekspeditionskontor.			
Brevbøger 1890—94	15	»	»
Brevregistre 1890—94.....	5	»	»
Journaler 1887—91.....	5	»	»
Journalsager April Kv. 1898—Okt. Kv. 1902	»	104	»
Rejsepengeregnskaber April Kv. 1897—April Kv. 1900	»	15	»
X. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen.			
2det Ekspeditionskontor.	Bd.	Pkr.	Stkr.
Kongelige Ekspeditioner 1854—92...	»	10	»
Brevbøger 1854—92	41	»	»
Brevregister 1892.....	1	»	»
Breve 1854—92.....	»	274	»
Journaler 1854—92.....	39	»	»
Henlagte Sager 1854—92	»	26	»
Ansøgninger om Embeder 1854—92 ..	»	14	»
XI. Den almindelige Enkekasse.			
a. Den landmilitære Pensionskasse.			
Resolutions- og Indskudsprotokoller 1739—75.....	11	»	»
Bilage til disse 1739—75	»	27	»
b. Den almindelige Enkekasse.			
Resolutionsprotokoller m. v. 1775—1848	58	»	»
Kopibøger 1775—1865.....	53	»	»
Ruller over Pensionisterne 1775—1890	92	»	»
Hoved- og Kassebøger 1840—1882...	34	»	»
Generalregnskaber 1775—18 ⁵⁹ / ₆₀	86	»	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Diverse Regnskaber 1834—18 ⁸¹ / ₈₂	43	»	»
Diverse Bøger 1798—1882.....	92	»	»
XII. Sparekasseinspektøren.			
Regnskaber 1896—1899.....	»	9	»
XIII. Sundhedskollegiet.			
Dødsattester fra Provinserne 18 ⁹⁹ / ₀₀ —1903	»	46	»
XIV. Stadslæggen i København.			
Fødsels- og Dødsattester 1899—1904..	»	97	»
XV. Det Kgl. Bibliothek.			
Et Pergamentsbrev fra 1625.....	»	»	1
Brev fra Ribe Kapitel til Mariager Kloster ca. 1450.....	»	»	1
De oprørske Rigsråders Opfordring til Købstederne om at opsigte Kristiern II Huldskab og Troskab 1523.....	»	»	1
Danmarks Riges Rettergang, Lovkommis- sionens orig. Forslag fra 1663.....	1	»	»
Vinding Herreds Provsterets Protokol 1685—1738.....	1	»	»
To i 1741 kongl. approberede Eksercer- Reglementer.....	2	»	»
En Pakke Indberetninger fra Statsgælds- direktøren til Kongen 1833—36...	»	1	»
Breve ang. Nakskov og Fredericia lærde Skoler 1783—1830.....	»	2	»
Aktstykker fra det 18. og 19. Årh.	»	»	20
XVI. Nationalmuseets 2. Afdeling.			
Lakaftryk af et Signet fra det 14. Aarh.	»	»	1
XVII. Vendsyssel historiske Museum.			
3 Pergamentsbreve fra Aabjerg 1464, 1493 og 1506.....	»	»	3
XVIII. Det Danske Bibelselskab.			
Dets Korrespondance- og Regnskabsbøger 1815—66, Breve og Regnskaber 1864 —73.....	6	1	»
XIX. Det Kongl. Danske Selskab.			
Genealogisk-heraldisk Selskabs Papirer 1777—1810.....	»	5	»
Papirer vedk. Udgivelsen af Adelslexi- konnet og Magasin til den danske Adels Historie.....	»	2	»
XX. Universitetets botaniske Museum.			
Regnskaber m. m. vedr. J. F. Schouws Dansk Tidsskrift.....	»	1	»
Pastor Rosens Dagbog paa en Rejse til Nicobarøerne.....	1	»	»

Tilsammen... 2192 5491 74

B. Provinsarkivet i København.

1. Som første Aflevering er modtaget fra:

	Bd.	Pkr.	Stkr.
I. Byfoged-, Herredsfoged- og Birke- dommerembeder.			
a. Stubbekøbing By og Herred.....	112	177	»
b. Maribo By og Birk.....	496	327	»
c. Nakskov By	214	161	»
d. Lålands Nørreherred.....	180	184	»
e. Lålands Sønderherred.....	212	95	»
f. Fejø Birk	39	33	»
II. Magistratseembeder.			
a. Stubbekøbing.....	23	20	»
b. Maribo.....	50	53	»
c. Nysted	14	3	»
d. Svaneke.....	3	12	»
e. Rønne.....	31	66	»
III. Helsingørs Færgelav og Ligbærerlav	35	41	»
IV. Kristianshavns Straffeanstalt	133	96	»
V. Hospitaler.			
a. Slagelse Hospital.....	291	95	14
b. Nykøbing på Falster Hospital...	30	26	»
VI. Sygehus- og Distriktslægeembeder.			
a. Det kgl. Frederiks Hospital.....	412	165	»
b. Horns Herreds Lægedistrikt	29	2	»
c. Københavns Amts søndre Læge-			
distrikt.....	52	32	»
d. Holbæk Lægedistrikt.....	62	3	»
e. Skelskør »	23	2	»
f. Slagelse »	97	9	»
g. Sorø »	44	9	»
h. Præstø »	52	6	»
i. Stubbekøbing »	37	5	»
VII. Forstvæsenesembeder.			
a. 1. Overførsterinspektion.....	11	165	79
b. 2. »	49	58	146
c. 2. Frederiksborg Skovdistrikt ..	4	15	1
d. 1. Kronborg » ..	»	12	9
e. 2. » » ..	50	91	16
f. 3. » » ..	11	21	9
g. 4. » » ..	12	39	5
h. 5. » » ..	17	23	30
i. 6. » » ..	15	60	17
k. 2. Københavns » ..	19	42	40
l. Lystskovdistriktet.....	»	1	»
m. Tisvilde-Frederiksværk Skovdi-			
strikt	84	53	5
n. Odsherreds Skovdistrikt.....	7	47	7

	Bd.	Pkr.	Stkr.
o. Falsters Skovdistrikt og Til- synet med Privatskovene i Ma- ribo Amt.....	21	26	10
p. Bornholms Skovdistrikt.....	15	21	9
q. Kronborg Skovkasse.....	192	6	>
r. Odsherreds ».....	80	7	>
s. Tisvilde-Frederiksværk Skov- kasse.....	78	7	>
t. Overinspektionen for Sorø Aka- demis Skove.....	8	75	88
u. Sorø Akademis 1. Skovdistrikt.	33	30	14
v. » » 2. » »	>	14	28
VIII. Københavns Overtoldinspektorat...	558	315	>
IX. Sorø Akademis Godskontor.....	743	415	156
X. Bygningsinspektører.			
Arkitekt Martin Borch i København....	43	100	43
» Alb. Jensen i ».....	>	34	>

2. Som *anden Aflevering* er modtaget fra:

XI. Sø- og Handelsretten i København.			
Justitsprotokoller 1862—68.....	3	>	>
Domprotokoller 1862—70.....	2	>	>
Forligsprotokol 1862—67.....	1	>	>
Protokol til Søforklaringer 1862—66 ...	1	>	>
Retssager 1862—70.....	>	34	>
Forligsklager 1862—70.....	>	24	>
Udmældelser 1862—70.....	>	9	>
Søforklaringer 1862—70.....	>	2	>
XII. Kriminal- og Politiretten i København.			
a. Justitskontoret.			
Justitsprotokoller 1866—74.....	2	>	>
Voteringsprotokoller 1858—70.....	2	>	>
Dombøger i offentlige Sager 1864—74	14	>	>
» i private » 1864—72	3	>	>
Paadömte Sager 1865—74.....	>	497	>
Grundlovsforhørsprotokoller 1864—74	8	>	>
Kopibøger 1864—72.....	2	>	>
Journaler 1865—74.....	6	>	>
Registre til samme 1865—73.....	2	>	>
b. 1ste Kriminalkammer.			
Forhørsprotokoller 1864—74.....	20	>	>
Sager 1865—74.....	>	40	>
Journaler 1865—73.....	4	>	>
c. 2det Kriminalkammer.			
Forhørsprotokoller 1862—74.....	28	>	>

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Sager 1865—74	»	27	»
Journaler 1866—73	2	»	»
d. 3die Kriminalkammer.			
Forhørsprotokoller 1864—74	36	»	»
Sager 1865—74	»	31	»
Journaler 1863—68, 1871—73.....	3	»	»
e. 4de Kriminalkammer.			
Forhørsprotokoller 1864—74	27	»	»
Sager 1865—74	»	41	»
Journaler 1865—73	4	»	»
f. 5te Kriminalkammer.			
Forhørsprotokoller 1863—74	21	»	»
Sager 1869—74	»	20	»
Journal 1871—73	1	»	»
g. 1ste Civilkammer.			
Behandlings-Protokoller 1864—73...	8	»	»
Journaler 1865—67, 1869—70.....	4	»	»
Protokol for kriminelle Sager 1847—77	1	»	»
Journal » » » 1847—74	1	»	»
Sager 1865—74	»	10	»
h. 2det Civilkammer.			
Behandlings-Protokoller 1863—73...	10	»	»
Journaler 1864—69	5	»	»
Protokol for kriminelle Sager 1847—80	1	»	»
Journal » » » 1847—80	1	»	»
Sager 1865—74	»	10	»
i. 1ste Afdeling for offentlige Po- litisager.			
Protokoller 1863—74	12	»	»
Journaler 1863—74	7	»	»
Domregistre 1863—74	3	»	»
Sager 1863—74	»	56	»
k. 2den Afdeling for offentlige Politisager.			
Protokoller 1863—69	5	»	»
Journaler 1863—69	3	»	»
Sager 1863—69	»	22	»
XIII. Præstembeder udenfor Købstæderne.			
Kirkebøger ¹ indtil 1891 iberegnet og enkelte andre Arkivalier, nemlig fra Embeder i:			
a. Lynge-Kronborg Herredes Provsti	40	»	»
b. Horns, Ølstykke og Lynge-Frederiksborg Herreders Provsti..	58	»	»

¹ Kirkebøgerne ere i Reglen de af Klokkerne i Byerne eller Kirkebylærerne på Landet førte Eksemplarer.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
c. Holbo og Strø Herreders Provsti	68	5	»
d. Merløse og Tudse » »	77	2	»
e. Ods og Skippinge » »	38	1	»
f. Arts og Løve » »	63	1	»
g. Sokkelunds og Smørum Herreders Provsti	108	43	»
h. Sømme og Voldborg Herreders Provsti.....	50	4	»
i. Ramsø og Tune Herreders Provsti	50	»	»
k. Fakse, Bjevskov og Stevns Herreders Provsti	84	»	»
l. Hammer og Tybjerg Herreders Provsti	69	1	»
m. Baarse og Mønbo Herreders Provsti.....	47	1	»
n. Ringsted og Alsted Herreders Provsti.....	118	3	»
o. Vester og Øster Flakkebjerg Herreders Provsti.....	92	»	»
p. Slagelse Herreds Provsti.....	34	»	»
q. Bornholms Provsti	71	»	»
r. Lålands Sønder og Nørre Herreders Provsti	61	1	1
s. Fuglse Herreds Provsti	50	4	»
t. Musse » »	45	»	»
u. Falsters Provsti	52	2	»

XIV. Præsteembeder i Købstæderne.

a. Frederiksberg Kirke: Kirkebog 1882—95, At-	} Antallet er medregnet i det ovf.		
tester til Kirkebøgerne 1863—1901.			
b. De Classenske Bolig-	} under XIII g op-		
ers Kirke: Kirkebog 1880—92.			
c. Helsingør St. Olai Kirke: Kirkebog (Døde) 1857—69	1	»	»
d. Helsingør St. Marie Kirke: Jævnførelsesregister 1828—45	1	»	»
e. Nykøbing Kirke på Sælland: Kirkebog 1851—70 og Tillysningsbog 1853—74	2	»	»
f. Roskilde Domkirke: Kirkebog 1863—70	1	»	»
g. Køge Kirke: Kirkebog 1843—66 ..	2	»	»
h. Næstved St. Mortens Kirke: Kirkebog 1857—68, Jævnførelsesregister 1868—73, Embedsbog 1820—56 ...	3	»	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
i. Næstved St. Peders Kirke: Kirkebog 1854—68, Jævnførelsesregister 1862—68	2	»	»
k. Storehedinge Kirke: Kirkebog 1855—66	1	»	»
l. Stege Kirke: Kirkebog 1847—75..	2	»	»
m. Vordingborg Kirke: Kirkebog 1859—67	1	»	»
n. Slagelse St. Mikkel's Kirke: Kirkebog 1861—73, Kommunionbog 1869—76, Tillysningsbog 1869—76	3	»	»
o. Slagelse St. Peders Kirke: Kirkebog med Døbte 1851—73, Konfirmerede 1851—66, Viede 1851—66, Døde 1850—66	2	»	»
p. Ringsted Kirke: Kirkebog 1850—63	1	»	»
q. Skelskør Kirke: Kirkebog 1854—66, Journal 1843—71, Kopibog 1862—66	3	»	»
r. Sorø Kirke: Kirkebog med Konfirmerede 1838—54 og Viede 1838—73	1	»	»
s. Rødby Kirke: Kirkebog 1854—68	1	»	»
t. Maribo Kirke: Kirkebog 1849—79	1	»	»
u. Sakskøbing Kirke: Kirkebog 1864—74	1	»	»
v. Nysted Kirke: Kirkebog med Døbte 1842—66	1	»	»
x. Stubbekøbing Kirke: Kirkebog 1851—71	1	»	»
y. Nykøbing Kirke på Falster: Kirkebog med Døbte 1850—74, Konfirmerede 1850—73, Viede 1847—64, Døde 1850—59	5	»	»
Kommunionbog 1857—75, Tillysningsbog 1869—74.....	3	»	»
Svaneke Kirke: Kirkebog 1845—76	2	»	»
Åkirkeby Kirke: Kirkebog 1847—91	4	»	»

3. *Efterleveringer til tidligere Afleveringer er modtaget fra:*

XV. Amtmandsemeder.	Bd.	Pkr.	Stkr.
a. Præstø Amt: En Skifteakt.....	1	»	»
b. Bornholms Amt: Tamperetsprotokol 1681—1703	1	»	»
Sandflugtssager 1854—1864.....	»	1	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
XVI. Sællands Bispeembede.			
Kopi- og Resolutionsprotokoller 1730, 1732, 1735, 1735.....	4	»	»
Regnskabsprotokol for Bispekontoret 1793—99	1	»	»
Sællands Stifts gejstlige Enkekasses Kopibøger og Journaler 1819—45	15	»	»
Sællands Stifts gejstlige Brandsocietets Indtægtsbog 1728—81.....	1	»	»
Den ved Reskr. 1715 12. April oprettede Slavekasses Hovedbog 1715—45 ...	1	»	»
Journaler over Slavekassens Indtægter og Udgifter 1715—57.....	2	»	»
Slavekassekommissionens Kopibøger og Mødeprotokol 1715—58	6	»	»
»Specification über die bey der kgl. Zollkammer zu Flensburg eingekommene Rantzions-Gelder« 1729.....	1	»	»
XVII. Stiftsøvrigheder.			
a. Sællands Stiftsøvrighed.			
Privilegium der deutschen Friedrichskirche 1759 16. Novbr.....	»	»	1
Diverse Korrespondancesager vedrør. samme 1832—87	»	1	»
Stuhlmiethe in der deutschen Friedrichs Kirche auf Christianshafen 1832—40	1	»	»
Tagebuch über die laufenden Einnahmen und Ausgaben sammt andere Vorfällenheiten, die Deutsche Garnisons und Friedrichs Kirche auf Christianshafen betreffend 1826—86	1	»	»
Kassebog for Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn 1881—86....	1	»	»
Kirchen - Rechnung der Deutschen Friedrichs Kirche auf Christianshafen 1803—45.....	5	»	»
Sammes Skole-Regnskab 1871—86 .	1	»	»
Sammes »Bog for de Fattige« (=: Bog over Indsamling af Tavlepenge m. v.) 1834—86.....	1	»	»
Einsammlung des Predigeropfers für den Hauptpastor an der Friedrichskirche auf Christianshafen 1871—86	1	»	»
b. Låland-Falsters Stiftsøvrighed.			
Tiendeforeninger og -kendelser for Låland og Falster 1804—64.....	»	6	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Journal over Sager ang. Tiendelisterne (eft. Cirk. 1866 28. Novbr.) 1867 —70.....	1	»	»
Kopibog over udgaaede Skrivelser vedr. Tiendevæsenet 1867—72...	1	»	»
Korrespondancesager vedr. Tiende- væsenet c. 1866—72.....	»	1	»
XVIII. Gouvernømentet i Vestindien.			
Herfra er afleveret følgende Bind, som ere forefundne i Underretsdommer- og Skriverembedets Arkiv på St. Thomas:			
Overretsprotokoller 1747—56, 1773—98	6	»	»
Gældskommissionsprotokoller 1755—71, 1778—87	5	»	»
Registreringsprotokol 1742—45.....	1	»	»
Fogedprotokol 1754—62	1	»	»
Skiftebrev efter afg. Jens Grönkier 1765	1	»	»
Bytings-, Justits- og Doms-Protokol i Sagen: Madame Dardnaud ctr. Ge- neralgouvernør v. Roepstorff 1773 ..	1	»	»
XIX. Den kgl. Landsøver- samt Hof- og Stadsret i København.			
Ekstraordinære Boer m. m.	3	5	»
Konceptstævninger til Sællandsfar Lands- ting.....	»	8	»
XX. Kriminal- og Politiretten i Køben- havn.			
1ste Kriminalkammers Journaler 1845 —50, 1862—65	3	»	»
2det Kriminalkammers Journaler 1845 —66.....	5	»	»
4de Kriminalkammers Journaler 1845 —64.....	3	»	»
5te Kriminalkammers Journaler 1854— 56, 1859—71	4	»	»
1ste Civilkammers Journaler 1845—63	19	»	»
» » Hovedbøger 1847—60	5	»	»
2det Civilkammers Journaler 1845—64	12	»	»
» » Hovedbøger 1845—56, 1858—62.....	9	»	»
XXI. Københavns Politidirektør.			
Synsforretninger over Dampkedler m. m.	19	14	»
XXII. Byfoged-, Herredsfoged- og Birke- dommerembeder.			
a. Amager Birk.			
Domprotokoller 1822—70.....	5	»	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Skøde- og Pantebøger 1771—1849 med Registre	15	»	»
Hartkornsekstrakt 1851	1	»	»
b. Københavns Amts nordre Birk. Skøde- og Pantebøger 1795—1805 med Registre	6	»	»
c. Helsingør By. Skøde- og Pantebøger 1682—1862 med Register	20	»	»
Pergamentsbreve	»	»	3
Papirsbreve, St. Olai Kirke vedrørende	»	»	8
d. Kronborg vestre Birk. Skøde- og Pantebøger 1739—1827 . Kopier af Arvefæsteskøder.....	10 12	»	»
e. Hillerød By og Frederiksborg Birk. Skøde- og Pantebøger 1712—1831 . Do. for Slingerup og Frederikssund 1738—1806.....	12 2	»	»
f. Køge By. Skøde- og Pantebøger 1777—1825 .	2	»	»
g. Lejre Herred. Skøde- og Pantebøger 1755—1847 . Do. for Ledreborg Birk 1769—1848 . Do. for St. Jørgensbjerg og Duebrødre Klosters Birk 1718—1809	10 2 3	»	»
Do. for Bidstrupgårds Birk 1801—09 Registre til Skøde- og Pantebøger 1755—1859.....	1 6	»	»
h. Roskilde By. Skøde- og Pantebøger 1727—1829 .	9	»	»
i. Stege By og Møns Herred. Skøde- og Pantebøger for Byen 1738 —1849.....	5	»	»
Do. for Herredet 1739—1847	12	»	»
Diverse Arkivalier ældre end 1867..	9	31	»
k. Storehedinge By og Stevns- Fakse Herreder. Skøde- og Pantebøger for Byen 1720 —1805.....	3	»	»
Do. for Herrederne 1739—1820 ...	5	»	»
l. Bregentved-Gisselfeld Birk. Skøde- og Pantebøger for Bregentved Birk 1748—1843	2	»	»
Do. for Gisselfeld Birk 1771—1834 Kopier af Skøder fra Ejeren af Holme- gaard 1803	5 »	»	»
		1	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
m. Sorø By og Birk.			
Skøde- og Pantebøger 1738—1829 med Registre	9	»	»
n. Antvorskov Birk.			
Skøde- og Pantebøger 1738—1849 med Registre	40	»	»
o. Slagelse By.			
Skøde- og Pantebøger 1807—35 ...	6	»	»
p. Korsør By.			
Skøde- og Pantebøger 1684—1849 .	10	»	»
q. Samsø Birk.			
Skøde- og Pantebøger 1791—1846 .	5	»	»
Diverse Arkivalier	62	4	»
r. Nakskov By.			
Diverse Dokumenter (19. Aarh.)....	»	»	2
Auktionskataloger 1827	»	1	»
Sammenbundne Bind, Nakskov Fri- skole vedr. 1854—80.....	»	1	»
Vintersborg Birks Tingbog 1714—22	1	»	»
Korrespondancesager fra Vintersborg og Juellinge Birker 1801—14 ...	»	»	1
s. Nysted By og Birk.			
Skøde- og Pantebøger for Nysted 1772—1823.....			
Do. for Christiansholms Birk 1800— 1832.....			
Kopier af tinglæste Dokumenter 1861 —90.....			
Skifteprotokol for Christiansholms Gods 1833—47 m. m., i alt	21	12	»
t. Nykøbing By p. F.			
Skøde- og Pantebøger 1691—1781 .	3	»	»
u. Rønne By.			
Skøde- og Pantebøger 1720—1820 (tillige for Vester Hrd. 1720—81)	9	»	»
Diverse Arkivalier, delvis tillige vedr. Vester Herred.....	23	17	»
Bornholms Landstings Dombog 1778 —99.....	1	»	»
Bornholms Landstings Stævningsbog 1778—93.....	1	»	»
Bornholms Landstings Skøde- og Pante- bog 1778—1804.....	1	»	»
Bornholms Landstings Retsdokumenter c. 1789—1812.....	»	5	»
v. Bornholms Vestre Herred.			
Skifteprotokol 1786—1808.....	1	»	»

Bd. Pkr. Stkr.

x. Svaneke By og Bornholms Østre Herred.

Skøde- og Pantebøger for Byen 1736—1783.....	1	»	»
Do. for Herredet 1770—1802 (indtil 1798 tillige for Sønder Herred)..	2	»	»
Skifteprotokol for Østre Herred 1775—1803.....	1	»	»
Overformynderibog for Svaneke 1743—1827.....	1	»	»
y. Hasle By, Bornholms Nørre Herred og Hammerhus Birk.			
Dombog 1830—54	1	»	»
Skøde- og Pantebøger for Hasle 1721—90.....	1	»	»
Do. for Nørre Herred 1678—1814..	5	»	»
Do. for Hammershus Birk 1693—1790	2	»	»

XXIII. Magistratsembeder.

a. Stege: Rådstuebog 1649—1727...	1	»	»
b. Roskilde: Brandretsprotokol m. m.	3	»	»

XXIV. Præstø Amts sællandske Amtstue.

a. vedkommende Amtstuen i Vordingborg.

Hovedbøger over indirekte Indtægter 18 ⁵⁷ / ₅₈ —18 ⁶⁵ / ₆₆	5	»	»
Kassebøger 18 ⁵⁷ / ₅₈ —18 ⁶⁴ / ₆₅	8	»	»
Bikassebøger 18 ⁵⁷ / ₅₈ —18 ⁶⁴ / ₆₅	8	»	»
Regningsbog over udbetalte Renter 1859—64.....	1	»	»
Regnskaber 1842—45, 1847—49, 18 ⁵⁷ / ₅₈ —1868	»	7	»
Kasse-Ekstrakter 18 ⁵⁸ / ₅₉ —1866	»	2	»
Brandkontingentberegninger 1858—75	»	2	»
Brevbøger 1852—66.....	4	»	»
Journaler 1855—57, 1859—66....	3	»	»
Indkomne Breve 1850—51, 1853—55, 1857—69	»	5	»
Rentebog over modtagne Renter 1855—61.....	1	»	»
Renteudbetalinger 1859—63.....	3	»	»
Bikassebog for Afdrag på og Renter af Gæld til Statskassen 1864—69	1	»	»
Hovedbog over Stempelpapirforhandlingen 1862—77	1	»	»
Månedsekstrakter ved do. 1862—66	»	1	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Fortegnelse over Amtstuedistriktets Gammelskat, Hartkorn, Skov- og Mølleskyld 1860.....	1	»	»
Obligations Ombytnings- og Indskrivnings-Journal 1860—73.....	1	»	»
Fortegnelse over Debitorer til Statskassen 1861—71.....	1	»	»
Sager vedk. Obligationsombytning...	»	1	»
Krigsskat 1864—65.....	»	1	»
Fortegnelse over de til Stat og Amt Højtbeskattede 1865—83.....	»	1	»
b. vedkommende Amtstuefilialen i Rønnede.			
Kassebøger 18 ⁶¹ / ₆₂ —18 ⁶⁴ / ₆₅	4	»	»
Bikassebøger 18 ⁶¹ / ₆₂ —18 ⁶⁴ / ₆₅	4	»	»
Brandkontingentberegninger 1862—72	»	1	»
Kopibog for Tryggevælde Amt 1856—61, fortsat for Amtstuefilialen i Rønnede (?) 1861—72.....	1	»	»
Indkomne Breve 1861—66.....	»	2	»
Udbetalinger for Invalidebest. 1859—61, 1867—68.....	»	1	»
Godsernes Regnskaber 1864—73...	»	1	»
Bygningsafgiftsberegninger 1869—82	»	1	»
c. vedkommende Marienlyst Gods.			
Afregningsprotokol 1811-19, 1828-84	1	»	»
d. vedkommende Petersgårds Skovdistrikt.			
Bog over Indtægter og Udgifter for Petersgårds Skovkasse 1837—58.	1	»	»
Kassebøger 1857—69.....	22	»	»
[Kassebogens] 2den Afdeling for Indtægterne ved Petersgårds Skovkasse 1863—68.....	1	»	»
Bikassebøger 1857—68 (mglr. for $\frac{1}{4}$ 1862— $\frac{30}{9}$ 1863 og $\frac{1}{4}$ — $\frac{30}{9}$ 1865)	17	»	»
Skovauktionsprotokoller 1856—18 ⁶⁷ / ₆₈	3	»	»
XXV. Provsteembeder.			
a. Vester og Øster Flakkebjerg Herreders Provsti.			
Kopibøger 1861—74.....	2	»	»
Indkomne Skrivelser 1863—71....	»	4	»
Kollegieskrivelser til Skoledirektionen 1836—69.....	»	1	»
b. Musse Herreds Provsti.			
Diverse Dokumenter, mest Skolevæsenet vedkommende 1857—91.	1	8	»

XXVI. Præsteembeder.

a. St. Petri Kirke i København. Register til Dåbsprotokollen 1728 —56	1	»	»
b. Almindeligt Hospitals Præste- embede i København. Abel Cathrines Stiftelses Lighog 1806—13	1	»	»
c. Græsted-Mårum Kirker. Kirkebog 1754—1827	1	»	»
d. Værsløv-Jordløse Kirker. Kirkebog 1805—26	1	»	»
e. Torup Kirke. Kirkebog 1781—1825	1	»	»
f. Desuden er modtaget Afskrifter af følgende Kirkebøger: Romersk-katolsk Menighed i Køben- havn 1647—1830	2	»	»
Alsted Sogn 1814—52	2	»	»
Hagested Sogn 1814—32	1	»	»

XXVII. Kirkeinspektioner og -Styrelser.

a. Nykøbing på Sælland Kirke- inspektion: Dokumenter	»	»	2
b. Sællands Stiftsskriver. Dokumenter vedr. Stiftslandsbykir- kerne	»	1	»

XXVIII. Statsskolers Rektorembeder.

a. Metropolitanskolen. Rektoratets og Skolerådets Korre- spondance 1801—36 (div. Aar)	»	8	»
Overskudsfondens Korrespondance 1804—43	»	1	»
Lærerindberetninger om Undervis- ningen Jan. 1808—Sept. 1809..	»	1	»
Skolens Regnskaber 1798—1801, Regnskabsantegnelser og Kvit- tancer 1806—32	»	1	»
Forskellige Dokumenter, Overskuds- fondens Regnskaber vedr., 1806 —35	»	1	»
Fortegnelse over udlånte Bøger [efter 1829]	»	1	»

XXIX. Fra Søkvæsthusets Inspektør.

Kirkebøger for Søkvæsthuset 1743— 1815	4	»	»
---	---	---	---

Tilsammen... 6912 4351 744

C. Provinsarkivet i Odense.

1. Som *første Aflevering* er modtaget fra:

I. Krydstoldinspektoratet.	Bd.	Pkr.	Stkr.
Kopibøger og Korrespondancesager 1824—1904	211	25	»
Regnskabsbøger og Regnskaber 1859—1903	81	53	»
Krydsfartøjernes Journaler, Ordrebøger m. v. 1850—1903	360	7	»
Diverse Sager 1863—1904	51	74	»

II. Inspektionen for Straffeanstalten paa Christianshavn.

a. Odense Tugthus vedkommende.			
Domme 1825—65	»	7	»
Deliberationsprotokol 1816—53	1	»	»
Straffeprotokol 1850—61	1	»	»
Fortegnelse over Fangerne 1752—1865	2	»	»
Kassebog 1844—65	1	»	»
Protokol for Søndagsskolen 1856—65.	1	»	»
26 Eksp. af Foundationen for Tugt- og Manufakturhuset	»	1	»
b. Nyborg Fæstning vedkommende.			
Domme m. m. 1729—1839	»	3	»
Relationsprotokol 1850	1	»	»
Straffeprotokol 1850	1	»	»

2. Som *anden Aflevering* er modtaget fra:

III. Amtmanden over Svendborg Amt.			
Kopibøger 1855—70	5	»	»
Journaler 1856—70	35	»	»
Tilhørende Sager	»	271	»
Diverse Protokoller og Sager 1856—70 ..	»	11	»
IV. Amtsforvalteren i Assens.			
Matrikels- og Hartkornsvæsen 1831—1900	2	4	»
Skattehovedbøger 1841—82	129	»	»
Hoved- og Bikassebøger 1885—98	»	6	»
Hovedbøger for indirekte Oppebørsler 1849—93	»	1	»
Regnskaber og Kasseekstrakter 1826—1900	2	19	»
Skatteberegninger, Skattetilsigelser, Restancelister 1860—98	»	4	»
Likvidationer, Balancebøger 1802—80 ...	»	3	»
Sager vedr. Bygningsafgiften 1852—89 ...	»	3	»
Sager vedr. Stempelvæsen 1862—1900 ...	»	8	»
Sager vedr. Brandpenge 1854—1900	»	10	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Korrespondance 1843—1901.....	»	9	»
Sager vedr. Fourage, Ægter, Marschpenge 1866—1900	»	3	»
Diverse 1816—95.....	»	24	»

V. Præsteembeder uden for Købstæderne.

Kirkebøger indtil 1891 iberegnet, nemlig fra Embeder i:

a. Odense Herreds Provsti.....	43	»	»
b. Bjerger-Åsum Herreders Provsti	35	»	»
c. Lunde-Skam-Skovby Herreders Provsti.....	84	»	»
d. Båg Herreds Provsti.....	65	»	»
e. Vends Herreds Provsti	51	»	»
f. Sunds Herreds Provsti	33	»	»
g. Salling Herreds Provsti	61	»	»
h. Vinding-Gudme Herreders Provsti	72	»	»
i. Langelands Herreders Provsti ..	43	»	»
k. Ærø Provsti.....	21	»	»

Endvidere er modtaget fra:

l. Longelse-Fuglsbølle Sognekald. Korrespondancesager 1814—83	»	1	»
m. Marstal Sognekald. Kommunionbøger 1855—83.....	2	»	»
n. Ovre-Vejstrup Sognekald. Kvitteringsbog vedr. Fæstegods i Lunde- borg 1763—1869.....	1	»	»
o. St. Jörgens-Sørup Sognekald. Kommunionbog 1801—26	1	»	»
Skolekommissionsprotokoller 1815—55	4	»	»
Fattigkommissionsprotokoller 1803—48	4	»	»
p. Søllinge-Hellerup Sognekald. Kvitteringsbog for Landemode-Expenser 1814—92	1	»	»
q. Ørsted Sognekald. Kommunionbøger 1800—46.....	4	»	»
Tillysningsbøger 1854—99	3	»	»
Katekisationsbog 1805—08.....	1	»	»
Skolekommissionsprotokol 1808—22 ..	1	»	»
Skolekasseregnskabsbog 1847—57	1	»	»
Skoleprotokol 1817—23	1	»	»
Sundhedskommissionens Forhandlings- protokol 1831—32.....	1	»	»
Menighedsrådets Forhandlingsprotokol 1857—67	1	»	»

3. *Efterleveringer til tidligere Afleveringer* er modtaget fra:

	Bd.	Pkr.	Stkr.
VI. Byfoged-, Herredsfoged- og Birke- dommerembeder.			
a. Herredsfogden i Odense Herred.			
Dombøger 1805—48.....	5	»	»
Notarialprotokol 1805—45.....	1	»	»
Eksekutionsprotokoller 1840—65....	2	»	»
Politiretsprotokol 1861—62.....	1	»	»
Register til Journal 1860—62.....	1	»	»
Skifteretssager 1840—42.....	»	1	»
Overformynderisager 1820—29....	»	1	»
Ekstraretssager 1810—20.....	»	1	»
Eksekutionssager 1862—65.....	»	1	»
Skøde- og Pantebøger 1770—1848..	16	»	»
b. Birkedommeren i Wedellsborg Birk.			
Justitsprotokoller (Tingbøger) 1673— 1719.....	5	»	»
Auktionsprotokol 1698—1763.....	1	»	»
c. Byfogden i Fåborg og Herreds- fogden i Salling Herred.			
Skifteretsakter 1780—1845.....	18	12	»
2 Pergaments-Skøder 1602 og 1616.	»	»	2
Kopibøger for Inspektionen ved Kon- venthuset med flere Fattigvæsenets Stiftelser i København 1754—65, 1770—75.....	4	»	»
VII. Nyborg Lægedistrikt.			
Jordemoderprotokoller 1867—92.....	11	»	»
VIII. Provsten over Ærø Provsti.			
Auktionsprotokol i Boet efter Provst H. Holm i Marstal 1800.....	1	»	»
Kirkeregnskabsbøger for Rise og Tranderup 1691—1741.....	2	»	»
Katekisations- og Skolebesøgsbog for Sogne- præsten for Bregninge og Søby 1805—19	1	»	»
IX. Odense St. Hans Kirkes Inspektion.			
Regnskaber 1841—78.....	31	»	»
Tilsammen... 1518 563 2			

D. Provinsarkivet i Viborg.1. Som *første Aflevering* er modtaget fra:

	Bd.	Pkr.
I. Fysikus- og Lægeembeder.		
a. Stiftsfysikus for gamle Skanderborg og Vejle Amter.....	21	10

Bd. Pkr.

b. Stiftsfysikus for [Hjörning og Alborg Amter.....	22	35
c. Distriktslægen for Kær Herred	44	4
d. Stadslægen i Ålborg.....	43	7
e. Distriktslægen på Læsø.....	14	13
f. Distriktslægen for Randers Distrikt....	52	26
g. Distriktslægen for Grenå og Distrikt ..	46	6
h. Distriktslægen for Vejle og Distrikt....	74	14

II. Inspektionen for Straffeanstalten på Kristianshavn.

Viborg Straffeanstalts Arkiv 1745—1875.....	326	139
---	-----	-----

2. Som *anden Aflevering* er modtaget fra:

III. Holstebro Amtstue.

a. Vedkommende Ringkøbing Amtstue. Hovedbøger, Kassebøger, Kassejournaler, Konzeptregnskaber, Kopibøger, Brevjournaler, diverse Bøger og Pakker. 1850—67.....	28	15
Specifikation over Hartkornet 1789	1	>
Indberetninger om Hartkornsforandringer 1845—62.....	>	1
b. Vedkommende Holstebro Amtstue. Hovedbøger, Kassebøger og Bikassebøger, Kasseekstrakter, Konzeptregnskaber, Kopibøger, Brevjournaler, Korrespondancesager, diverse Bøger og Pakker 1830—69.....	56	14

IV. Distriktslægen for Frijsenborg og Distrikt.. 8 4

V. Provsteembeder.

a. Horns Herreds Provsti. Skolevisitatsprotokol 1851—62	1	>
Indkomne Skrivelser 1863—74 (ordnede efter Pastorater)	>	7
Indkomne Skrivelser 1862—74 (ordnede efter År)	>	13
b. Støvring-Galten Herreder. Kvitteringsbog for Degnepensioner til Randers og Århus lærde Skoler 1826—49	1	>
Blandingspakker	>	38
(11 Pakker modtoges fra Provsten, 27 fra Harriidslev-Albæk Pastorat).		

VI. Præsteembeder udenfor Købstæderne.

Afleveringerne omfatter bl. a. Kirkebøger indtil 1891 iberegnet. I Aflevering er modtaget fra Embeder i:		
a. Horns Herreds Provsti	50	3
b. Vennebjerg Herreds Provsti	53	>
c. Droninglund Herreds Provsti.....	63	1
d. Børglum og Hvetbo Herrederes Provsti	95	2

	Bd.	Pkr.
e. Vester og Øster Han Herreders Provsti	117	1
f. Hundborg og Hillerslev Herreders Provsti	48	20
g. Revs og Hassing Herreders Provsti...	80	23
h. Morsø Sønder og Nørre Herreders Provsti.....	76	11
i. Ålborg Købstads og Kær Herreds Provsti.....	80	3
j. Fleskum og Hornum Herreders Provsti	76	34
k. Hindsted og Hellum Herreders Provsti	86	25
l. Slet Herreds Provsti.....	46	4
m. Års og Gislum Herreders Provsti.....	55	6
n. Nørre, Hindborg, Harre og Rødding Herreders Provsti.....	104	37
o. Fjends Herreds Provsti.....	94	2
p. Rinds og Nørlyng Herreders Provsti..	97	14
q. Middelsom og Sønderlyng Herreders Provsti.....	98	12
r. Lysgård, Hids og Hovlbjærg Herreders Provsti.....	26	»
s. Nørhald, Gerlev og Onsild Herreders Provsti.....	26	3
t. Støvring og Galten Herreders Provsti.	22	»
u. Rovsø, Sønderhald og Nørre Herreders Provsti.....	7	»
v. Øster Lisbjerg, Mols og Sønder Her- reders Provsti.....	20	»
x. Sabro, Vester Lisbjerg og Framlev Her- reders Provsti.....	1	»
y. Hads og Ning Herreders Provsti.....	9	»
z. Hjelmlev og Gern Herreders Provsti.	23	»
æ. Vor og Nim Herreders Provsti.....	14	»
ø. Tyrsting og Vråds Herreders Provsti..	1	»
ö. Bjerre og Hatting Herreders Provsti..	20	»
aa. Samsø og Tunø Provsti.....	12	»
bb. Nørvang og Tørrild Herreders Provsti	100	»
cc. Elbo, Holmans og Jerlev Herreders Provsti.....	67	»
dd. Brusk og N. Tyrstrup Herreders Provsti	42	»
ee. Skodborg og Vandfuld Herreders Provsti	6	»
ff. Hammerum Herreds Provsti.....	1	»
gg. Ulvborg og Hind Herreders Provsti...	2	»
hh. Vester og Øster Herreders Provsti....	14	»
ii. Skads Herreds Provsti.....	6	»
VII. Præsteembeder i Købstæderne.		
a. Frederikshavn 1860—70.....	1	»
b. Sæby. Jævnførelsesregister 1869—80.....	1	»

	Bd.	Pkr.
c. N. Sundby.		
Af- og Tilgangslister 1856—72	1	»
d. Ålborg Budolfi Sogn.		
Fødte 1855—73, Konfirmerede 1825—65, Viiede 1826—64	4	»
e. Ålborg Vor Frue Sogn.		
Jævnførelsesregister 1858—70	1	»
f. Nibe 1851—72	1	»
g. Skive.		
Fødte 1849—66; Konfirmerede og Kopulerede 1846—75; Til- og Afgangslister 1852; Jævn- førelsesregister 1852.....	5	»
h. Viborg Domsogn.		
Fødte. 1858—71; Af- og Tilgangslister 1833 —73	3	»
i. Viborg Søndersogn.		
Fødte 1862—71	1	»
j. Æbeltoft.		
Af- og Tilgangslister 1845—75; Jævnførelses- register 1845—74.....	3	»
k. Århus Vor Frue Sogn 1865—71.....	1	»
l. Vejle 1714—1815.....	2	»
m. Fredericia Trinitatis Sogn.		
Fødte 1855—64; Kopulerede 1843—67; Døde 1847—70	3	»
n. Fredericia Michaelis Sogn.		
Fødte 1851—68; Til- og Afgangslister 18 ⁴⁹ / ₄₈ — 54; Jævnførelsesregister 1848—57	3	»
o. Holstebro.		
1762—1815; Af- og Tilgangslister 1834—53	4	»

3. *Efterleveringer til tidligere Afleveringer* er modtaget fra:

VIII. Byfoged-, Herredsfoged- og Birkedommer- embeder.	Bd.	Pkr.
a. Ålborg By.		
Fleskum Herreds Justitsprotokol 1845—66...	2	»
b. Randers By.		
Dødsanmeldelsesprotokol 1813—23.....	1	»
c. Frijsenborg-Favrskov Birk.		
Skifteprotokol til Brug ved sådanne Skifter, hvor Greven til Frijsenborg optrådte som Amt- mand 1794—1845.....	1	»
Dødsanmeldelsesprotokol 1811—60, til ca. 1851 for Frijsenborg Administration, derefter for Frijsenborg-Favrskov Birk	1	»
Skifteprotokol for Frijsenborg Gods 1827—49	1	»

	Bd.	Pkr.
Overformynderiprotokol for Frijsenborg-Favrskov Gods 1785—1850	1	»
Frijsenborg Administrations Overformynderiregnskabskoncepter 1830—50	»	1
Skifteprotokol for Hagsholm m. fl. Godser 1841—50	1	»
Overformynderiprotokol for Hagsholm Gods 1833—50	1	»
Diverse Dokumenter henh. til Hagsholm Godsarkiv 1841 ff.	»	1
Skifteprotokol for Søbygård Gods 1834—51	1	»
Dokumenter hertil 1840—50	»	1
Overformynderiprotokol for Søbygård Gods 1789—1849	1	»
Skifte- og Overformynderiregnskabskoncepter for Søbygård Gods 1845—55	»	1
IX. Magistratseembeder.		
a. Nibe Borgemesterembede.		
Kopibog over Kæmnerregnskaber, Fattigregnskaber, Byens konfirmerede Privilegier m. m. [1743]—1828	1	»
X. Stiftsfysikus for Tisted og Viborg Amter.		
Indkomne Embedsskrivelser 1870—72	»	2
Medicinalberetninger 1870—72	»	2
Mortalitetstabeller for Byerne 1870—72	»	2
Jordemoderanmeldelser om Dødfødte 1890—92	»	3
XI. Provsteembeder.		
a. Hassing-Revs Herreders Provsti.		
Arkivregistratur 1812—44	1	»
Journal 1845—74	2	»
Indholdsregister til Journalerne 1849—78..	1	»
Indkomne Breve	»	12
Protokol over Kirke- og Præstegårdssyn 1846—68	1	»
b. Hjelmslev-Gern Herreders Provsti.		
Arkivregistratur 1813	1	»
XII. Kirkeinspektionen i Ringkøbing	9	3
Tilsammen..	2535	575

**Bil. B. Fortegnelser over de ved Indkøb eller Bytte
erhvervede Arkivalier og Korrespondancesager
1901—1905.**

A. Ved Indkøb.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Avktion efter Grosserer L. E. Winding.			
Breve m. m. tildels fra og til Medlemmer af Kongehuset, Teaterdirektionen etc. 1786— 1859	»	»	10
Boghandler Mansa.			
Uniformstegninger 1801 med Generalitets- og Kommissariats Kollegiets Påtegning	»	»	2
P. Høeberg i Husum.			
Tingsvidner m. m. fra Hvidding Herred 1557— 1624 (Perg.).....	»	»	5
Skandinavisk Antikvariat.			
En Pakke Breve til Notarius publicus i Køben- havn 1720—1810.....	»	1	»
Enkefru Anna Møller, Nørresundby.			
En Pakke Arkivalier fra Vestervig Stamhus' Godsarkiv.....	»	1	»
3 Perg.- og 33 Papirdokumenter vedrør. jyske Ejendomme.....	»	»	36
Avktion efter Justitsråd D. Mazar de la Garde.			
Breve, Forestillinger og Ansøgninger 1684—1828 bl. a. til og fra Medlemmer af Kongehuset..	»	»	10
Boghandler Høst.			
Brev fra Hertug Johan Adolf af Pløn til Chri- stian V 1674.....	»	»	1
Kunsthandler F. Andersen.			
Prins Kristian Frederiks egenhændige Dagbog 1806	1	»	»
Bestallinger, Patenter etc. for A. S. von der Osten m. fl. 1698—1823.....	»	»	9
Proprietær Sønnichsen, Egensekloster.			
3 Perg.- og 23 Papirdokumenter 1634—1808 vedr. Hillerød.....	»	»	26
Baronesse U. Dahlerup.			
Breve til og fra Admiral H. B. Dahlerup....	»	1	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Valgmenighedspræst Jens Jörgensen, Skærbæk.			
Et Skiftebrev 1514 og en Vidisse 1626 af et Skøde 1512, bægge af Hvidding Herreds- ting (Perg.).....	»	»	2
Antikvar N. P. Petersen i Lyngby.			
Arkivalier fra Spøttrup Godsarkiv 1616—1793	»	»	6
Konservator Steffensen jun.			
Slægten Rothes Adelsnaturalisationspatent 1808 (Perg.).....	»	»	1
Autografavktion i Graz efter Greve Victor Wimpffen.			
Brev fra Otto Fred. Müller til Albr. von Haller 1772 14. Marts.....	»	»	1
Oscar Langkilde.			
Adkomstbreve til og et Kort over nordsælland- ske Ejendomme 1769—83.....	»	»	10
Fuldmægtig Ravn.			
Tingsvidne af Viborg Byting 1619 (Perg.)...	»	»	1
Forpagter Brønnum, Gudumlund.			
73 Perg.- og Papirdokumenter fra Kongsted- lund, Dalsgård m. fl. Godsarkiver	»	»	73
Tilsammen...	1	3	193

B. Ved Bytte¹.

Fuldmægtig, Baron C. H. Adeler.			
Dokumenter 1533—1793 fra Herregården Spøt- trups Arkiv, det første dog kun i Afskrift..	»	»	4
Stud. art. Gustav Starecke.			
Tingsvidne af Viborg Landsting 1509 om Hu- stru Ingers Skøde på Bonderup til Niels Cle- mentssen	»	»	1
Gårdejer Øvli Christiansen i Malling.			
4 Perg.- og 23 Papirdokumenter om hans Gård i Malling.....	»	»	27
Tilsammen...	»	»	32

¹ Som Byttegenstande er benyttet Doubletter i Rigsarkivets Segl-
samling eller Afskrifter af de pågældende Dokumenter.

Bil. C. Fortegnelser over Arkivernes Tilvækst ved
Gaver af Arkivalier, Korrespondancesager, Håndskrifter
og Optegnelser 1901—1905.

A. Hovedarkivet¹.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Oberstløjtnant Steinmann, Tybjerggård. Breve til Generalløjtnanterne P. F. Steinmann sen. & jun. samt to Dokumenter	»	1	»
Jacob Langebek. Langebekske Familjepapirer	»	1	»
Arkitekt A. M. Sørensens Bo. 5 Pergaments- og 10 Papirs-Adkomstbreve på en Ejendom på Amagertorv	»	»	15
Proprietær T. H. Teilman, Gellerupholm. T. Reenbergs Beretning om Statuerne Hesten og Løven i Rosenborg Have	»	»	1
Forlagsboghandler O. B. Wroblewski. 8 Breve og Aktstykker 1812—47	»	»	8
Kammerjunker, Fuldmægtig K. V. Bauditz. Generalmajor, Hofchef C. F. Bauditz' Dag- og Regnskabsbøger 1815—49, Sammes og hans Faders Levnetsløb m. m. (22 Hæfter).....	»	1	»
Overretssagfører H. M. Madsen. Skriv. af 1719 16. Juni fra Slotsloven på Akers- hus til Fogden over Neder Romerige	»	»	1
2 Breve til Amtmand Urne 1743 og et til Danske Kancelli 1801	»	»	3
Retsformand J. N. A. Madvig. Breve til Gehejmekonferensråd J. N. Madvig og til Kommandørkaptajn H. B. Thomsen og den- nes Hustru	»	2	»
Akter i Sagen mell. Ministeriet f. offentlige Ar- bejder og Ingeniør Fibiger	»	1	»
Frøken Tekla von Gähler. Kgl. Konfirm. 1662 27. Maj på et Skøde på Vester Hougnrud m. m. Gods	»	»	1
Forskellige Dokumenter, Skrivelser og Aktsty- ker 1698—1787	»	»	11

¹ De til dette indløbne Gaver, som rigtigst høre hjemme i et af
Provinsarkiverne, ere afgivne til dette.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Bemerkungen über den sogenannten Margarethen Wall oder der Dannewirk.....	»	»	1
Kasserer F. C. Sommer.			
Samlinger om Slægten Abbestée og Westermann Kaptajn Bruun.	1	»	15
Chiffer Depeche fra General Peymann til General Castenschiold 1807 27. Avg.	»	»	1
Justitsråd Calundans Dødsbo.			
Et Pergamentsskøde af Københavns Byting 1646 9. Marts.....	»	»	1
Rigsarkivar, Dr. C. F. Bricka.			
Stambog for Kronprinsens Livkorps 1801....	1	»	»
Fru B. Secher, f. Rasch.			
Nordisk Samfunds Forhandlingsprotokol 1865 —75	1	»	»
Oberstløjtnant P. F. Rist.			
En Pakke blandede Papirer af personalhistor. og topogr. Indhold	»	1	»
Teaterchef, Greve Danneberg-Samsøe.			
Adresse fra det danske Folk til det engelske Kongepar 1901 10. Marts (Underskrivernes Navne og Kongeparrets Svar)	»	1	»
Cand. mag. J. Lindbæk.			
2 Læg med Afskrifter fra Dokumenter i Arkivet i Mantua.....	»	»	2
Provst L. Koch.			
Uddrag af et Brev fra A. Regenburg til Provst Th. Sørensen 1894 20. Oktbr.....	»	»	1
Folketingsmand Svend Høgsbro.			
Venstres Forhandlingsprotokoller og Kopibøger 1870—93	6	»	»
Etatsråd Knudsen.			
Et Kaperbrev af 1659 2. Maj og Engelsk Salvogarde for Præsten i Tjæreby 1807 17. Sept.	»	»	2
Kaptajn J. Wahl i Bergen.			
Afskrift af to Optegnelser i det Svenske Rigsarkiv om Felttoget 1718	»	»	1
Stationsforstander O. Feddersen, Lejre.			
Brev 1844 26. Nov. til Amtsforvalter Feddersen om Kong Christian VIII's Besøg i Kalundborg	»	»	1
Landinspektør Heinr. Ohrt.			
Tegninger og Akter vedr. forskellige Baneanlæg	»	3	1
Korrespondance om en Skelsag i Frederiksberg	»	1	»
Matrikuleringen af Danmarks Købstæder 1863	»	1	»
Kammerjunker J. Rosenørn.			
Breve til Gehejmekonferensråd M. H. Rosenørn,			

	Bd.	Pkr.	Stkr.
dennes Udnævnelses- og Afskedigelsespatenter m. fl. Familjepapirer	»	1	»
Løjtnant, Landbrugskandidat A. Michelsen. Brev fra Kong Frederik VI til Admiral Wleugel af 1798 15. Dec.	»	»	1
Grosserer Otto Just. To Breve til Postdirektør Monrad af 1807 8. Sept. og 20. Okt.	»	»	2
Sognepræst, Dr. H. Rørdam i Lyngby. Brevveksling mellem Dronning Karoline Amalie og Dr. C. H. A. Kalkar	»	1	»
Professor, Dr. jur. H. Matzen. Oplysninger om Familien Stub	»	»	1
Ekspeditionssekretær H. Ploug. Breve, Koncepter og Telegrammer vedr. Carl Ploug og Skandinavismen.....	»	1	»
Fuldmægtig B. Købke. 42 Breve til Professor Jul. Lange.....	»	1	»
Amtsforsvalter Holst i Maribo. Et Tingsvidne af Tudse Herredsting 1480 og et Skøde til Sorø Kloster 1482 (Perg.) ...	»	»	2
Borgmester Andersen i Nørresundby. Regnskabsbog for Langholt 1792—1802.....	1	»	»
Kammerherre, Amtmand E. Vedel, Sorø. Optegnelser om slesvigske Forhold i Fred. VII's Tid	»	1	»
Akter ang. Kommissionen for Indlemmelse af de nordligste slesvigske Sogne i Kongeriget i Henhold til Wiener-Freden	»	1	»
Signeter for Slesvigske Ministerium og dets 1. Departement	»	»	2
Postmester A. von Eyben, Horslunde. Breve og Aktstykker vedr. Slægten von Eyben	»	2	»
Stadsarkivar A. J. Servaas van Rooyen, Haag. J. H. von Stöckens Kopibog over Korrespon- dance med Mr. de la Bassecour 1741	1	»	»
Baronesse U. Dahlerup, Charlottenlund. Breve til Professor Gamburg 1826	»	»	2
H. Greve Schack, Schackenberg. Fortegnelse over den ældre Del af Arkivet på Schackenberg.....	»	»	1
Overhofmarskal Løvenskiolds Dødsbo. C. F. Wegener: Det Kongl. Danske Våben 1863. Afskrift.....	»	»	1
Ancienniteter for Livgarden til Fods 1761— 1857	1	»	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Prlt. Krag's Optegnelser om Fodgardens Delta- gelse i Krigen 1864.....	>	>	1
Breve til og fra C. L. Løvenskiold 1858—98.	>	1	>
Fru Nana Bertelsen, Nykøbing p. F. Geneal. Samlinger til Slægterne Thestrup, Vi- borg m. fl.....	>	1	>
Fru Elise Jörgensen. Breve til Fru J. L. Heiberg, A. F. Krieger og F. W. Treschow.....	>	1	>
Proprietær N. Heymann. Overenskomstdokument om Mindesmærket for Kapt. J. C. la Cour 1903.....	>	>	1
Kammerherre, Hofjægermester B. Greve Wedell Wedellsborg. Det norske Statholderskabs Brevbog 1735—36	1	>	>
Kammerjunker Andræ. Breve til Gehejmeetsråd Andræ 1853—70..	>	>	15
Kammerjunker, Branddirektør W. Malthe Bruun, Lienlund. Stambog for Slægterne Rosenvinge og Sperling	1	>	>
Frøken Sophie Caroline Urne. 4 Pergaments- og 77 Papirdokumenter vedr. Slægten Urne; Skøde 1619 til Hr. Albrecht Skeel, Perg.; et af Tønne Juul 1660 udstedt Pas; Oberst Erasmus Casimir von Bassens 16 Aner.....	>	>	84
Etatsråd, Stifts skriver Hiort Lorenzen. Gavebrev til St. Nicolai Kirke i Køge 1494, Perg.	>	>	1
Hofdame, Frøken Bluhme m. fl. Gehejmeråd C. A. Bluhmes efterladte Familie- og Privat-Papirer	>	3	>
Hans Højhed Prins Hans af Glücksborg. Kgl. Ordre og Breve til Generalkvartermester W. Haffner 1801—10	>	>	9
Etatsråd, fhv. Birkedommer J. J. Holten. Gehejmekonferensråd N. A. Holtens Kopibøger 1839—50	3	>	>
Kaptajn F. Meidell. Oberst Otto Vaupells Papirer, 2den Aflevering	>	1	>
Professor C. Nyrop. Dokumenter vedr. Smede i Roskilde.....	>	>	2
Den kgl. Porcellænsfabriks Regnskab 1775—79	1	>	>
Sager vedr. Frederiksværk etc.....	>	1	6
Kammerherreinde Heltzen, f. Stemann. Patenter og Diplomer for Gehejmeråd Ste- mann.....	>	>	3

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Dr. phil. Moltesen.			
Afskrifter af Dokumenter i Vatikanarkivet 1316—77 (trykte i Acta Pontif. Danic. I)	»	1	»
Frøken Corinna Lassens Bo.			
Breve, Optegnelser, Dokumenter, Billeder, Tryksager m. m. vedr. det russiske Hof i Horsens, Slægterne von Saldern, Ployart, Gunderoth, Michaelsen, Wetche, Lassen, Regenburg samt Sagen C. St. A. Bille ctr. Heltzen.	1	3	25
Dr. phil. Åge Friis.			
En forsejlet Pakke Meddelelser om Ministeriet Deuntzers Dannelselse 1901.	»	1	»
Journalist Albert E. Rønne.			
Alb. E. Rønne: Slægterne Bønsøe, Møller, Olsen-Lier samt Sparre.	1	»	»
Oberstløjtnant Tuxen.			
Estat du régiment Royal Danois 1693	1	»	»
Baronesse C. A. Düring Rosenkrantz.			
Friherrediplom for Carl Frederik Düring Rosenkrantz 1845, Perg.	»	»	1
Lensgrevinde Louise Scheel-Plessen.			
Arkivalier vedr. Selsø, Lindholm, Fusingø fra Chr. Ludv. Scheel-Plessens Besiddelsestid.	»	1	»
Kammerherre, Hofchef Rothe.			
Breve fra Medlemmer af Kongehuset til Kammerherre C. T. Falbe og Hustru 1824—47	»	1	»
Universitetsbiblioteket i Upsala.			
Breve til Biskop Hans Lavesen i Ribe udtagne af gamle Bogbind	»	»	10
Tilsammen	21	36	236

B. Provinsarkivet i København.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Industriforeningen i København.			
Helsingør Skomagerlavs Indskrivningsbog c. 1662—1861	3	»	»
Vordingborg Skomagerlavs Protokoller og Dokumenter c. 1738—1852.	»	1	»
Lærer H. J. Hansen, Køge.			
Diverse Arkivalier vedr. Køge By	»	1	»
Lærer Pedersen, Helsingør.			
Dokumenter hjemmehørende i Helsingørs Færgelavs Arkiv.	»	1	»
3 Pergam. og 10 Papirdokumenter 1601—1730 ang. Helsingørs st. Olai Kirke	»	»	13

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Lærer J. P. Sørensen.			
Dokumenter vedr. Gerlev Skole og Lundforlund Sprøjte	»	1	»
Museumsbestyrer J. A. Jørgensen, Rønne.			
Præsten Hans Dominicis Tiendebog 1674— 1705	1	»	»
Skoleinspektør Bergmann.			
Vordingborg Sognekalds Liber daticus 1735..	1	»	»
Forretningsfører Edv. Hansen, København.			
Halsted-Avnede Kirkebog 1687—1708	1	»	»
Amtsforvalter Holst, Maribo.			
Brudstykke af Kirkebog for Sorø, Pedersborg og Kindertofte 1690—98	1	»	»
Sognepræst, Dr. phil. H. Rørdam.			
Kalkarske Papirer	»	2	»
Politiassistent C. Hald.			
Herredsfoged Halds Papirer	»	1	»
Enkefrue A. D. Hoffmann, Slagelse.			
J. E. Hoffmann: Den danske Skole i Slagelse 1.—4. Bd.	4	»	»
Forfatterens Familje.			
A. Frost: Topogr.-histor. Beskrivelse af Køben- havn og Fredriksbergs Gader 1.—7. Bd....	7	»	»
Assistent Madsen, Bidstrup.			
Nogle Arkivalier fra Låland	»	1	»
Grevinde L. Scheel-Plessen, Zierhagen.			
Arkivalier fra Selsø, Lindholm m. fl. Gods- arkiver	»	14	»
Frøken Ida Kiellerup, København.			
Forskellige Familjepapirer	»	1	»
Sognefoged P. H. Heye, Købelev.			
Udskiftningsforretning om Købelev Skov 1788.	»	»	1
Beregning over Udskiftningen af Vesterbo Skov og Eng 1800	»	»	1
Regning for Udskiftningen af Gestelev By 1796.	»	»	1
Hofjægermester Sehested-Juel, Ravnholt.			
Beretning om Møns Land af Peder Olsen i Borre 1689	1	»	»
Tilsammen...	19	23	16

C. Provinsarkivet i Odense.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Pastor emer. C. Knudsen.			
Avernakø Bylov 1738	1	»	»
Højskolelærer Poul Bjerger, Askov.			
Ryslinge Byskrå 1736	1	»	»

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Kærby (Asperup Sogn) Byskrå i Afskrift 1629, 1704, 1813.....	1	»	»
Dyrlæge P. Jensen, Kværndrup. Kværndrup Bys Vedtægt 1706.....	1	»	»
Redaktør Bro, Rudkøbing. Rudkøbing Begravelsesforening 1866—1901..	6	»	»
Komiteen til Opførelse af den i 1902 ind- viede Ansgars Kirke i Odense. De af dens Virksomhed fremgæede Arkivalier.	»	8	»
Odense Kongl. priv. borgelige Skyttelav. Lavsøger 1704—1897	3	»	»
Højskolelærer, cand. mag. la Cour, Lyngby. Regnskaber m. m. vedr. Rejsningen af Tomas Kingos Mindestøtte ved St. Knuds Kirke i Odense 1870—75	1	1	»
Pastor emer. A. Crone, Odense. Afskrifter af Arkivalier i Stamhuset Ravnholts Arkiv	25	»	»
Breve fra J. G. Burman Becker til Fr. Crone ang. Nyborgs Historie.....	»	1	»
Pastor Crones Samlinger til Danmarks, speciel Fyns Historie og Topografi	105	»	»
Hofjægermester C. Sehestedt Juul, Ravn- holt. Kommissionsakter vedk. Hellerup Gård og Gods 1696—1755	2	»	»
Hellerup og Søllinge Kirkers Regnskabsbøger 1578—1677	4	»	»
Sager vedk. Gården Kejrup	»	1	»
Jægermesterinde Steenbach, Ålækkegård. Ålækkegårds Arkiv.....	6	»	»
Afg. Provst E. Højer Møllers Efterladte. Afdødes Personalia, Korrespondance m. m. 1836—1902	4	5	»
Fabrikant S. Hempel, Odense. Kancelliråd Søren Hempels Dagbøger 1836, 1838 og Breve til ham 1820—40	1	1	»
Tilsammen...	161	17	»

D. Provinsarkivet i Viborg.

	Bd.	Pkr.
Grevskabet Lindenborg. Tingbøger for Lindenborg Birk 1689—1700, 1705—56	11	»
Forligskommissionsprotokoller for Grevskabet Linden- borg 1796—1849	3	»
Skifteprotokoller for samme 1692—1763, 1790—1818	5	»

	Bd.	Pkr.
Postekspedient Klitgård, Alborg.		
Forligskommissionsprotokol for Hvetbo Herred 1834		
—58	1	»
Udskiftningsforretning for Hune Sogn 1823	1	»
Redaktør Nielsen, Århus.		
Tingbog for Børglum Birk 1665—68	1	»
Kommissionsdomsakt fra 1720	1	»
Tingsvidneakt af Børglum-Jerslev Herreders Ting 1727	1	»
Etatsrådinde L. F. L. Bruun, f. Buchwald, Viborg.		
Kirkeregnskabsbog for Vinge, Langå og Torup Kirker		
1678—89	1	»
Dokumenter vedr. Landsoverretsassessor P. D. Bruuns		
Værgemål for Biskop, Dr. teol. Blochs Døtre Hen-		
riette Christine og Hanna Justine Sophie 1830 flg.	»	1
Betænkninger m. m. tilstillede Medlem af Landbo-		
kommissionen af 1849 9. Februar, Fabrikejer M.		
P. Bruun	»	1
Lærer Ant. Gårdboe, Sindal.		
Tingbog for Gårdbo Birk 1739—96	1	»
Fhv. Proprietær Rindtorff, Viborg.		
Skattekvitteringsbog for Hjerminde Kirke 1767—1898	1	»
Anonymt. (Poststempel: Højrup, Fyn).		
Dokumenter henhørende til Flade, Gærum og Flad-		
strand Pastorats Arkiv	»	1
Herredsfoged Heltzen, Odder.		
Areal- og Udstykningsberegning over Store Restrups		
Jorder 1850	1	»
Dokumenter, henhørende til Store Restrups Godsarkiv	»	1
Vendsyssels historiske Musæum.		
Fæsteprotokol for Rask Gods 1719—1837	1	»
Sofus Petersen, Overgårds Mølle.		
Dokumenter, henhørende til Viffertsholms Godsarkiv ..	»	1
Ingeniør Fox-Maule, København.		
Fæsteprotokol for Vinderslevgårds Gods 1751—1849	1	»
Dokumenter af Vinderslevgårds Godsarkiv	»	1
Højesteretsassessor Faurholt, København.		
Domskoncepter i Sager, hvori Giveren som Overrets-		
assessor i Viborg har været første voterende 1892		
—1904	»	3
Biblioteksassistent Mørk-Hansen, Århus.		
1 Ægtprotokol for Ferring Sogn 1795—1836	1	»
Tilsammen...	31	9

Bil. D. Fortegnelse over de Arkiverne som Deposita
betroede Arkivalier m. m. 1901—1905.

A. Hovedarkivet.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Professor C. Nyrop.			
Lavsskråer fra 1452 og 1460 (Perg.) og et Do- kument fra 1523 vedr. Odense Smedelav 1523	»	»	3

B. Provinsarkivet i København.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Dansk Folkemuseum.			
Kalundborg Skomageres Lavsbog 1695—1860	1	»	»
» Skomagersvendens Lavsbog 1683— 1840.....	1	»	»
Helsingør Bageres Lavsbog 1681—1747, 1810	1	»	»
Skelskør Skomagerlavs Dokumenter 1720—1830	»	1	»
Industriforeningen i København.			
Nysted Smedes Lavsbog 1727—1862.....	1	»	»
Industriforeningen i Ringsted.			
Ringsted Skomagersvendens Lavsbog 1750—1844	1	»	»
Kammerherre Castenschiold, Borreby.			
Borreby Birks Tingbog 1689—92.....	1	»	»
Magleby Sogns Konge- og Frirejse-Protokol 1809—16	1	»	»
Cirkulære-Protokol 1780—85	1	»	»
Tilsammen...	8	1	»

C. Provinsarkivet i Odense.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Hofjægermester Cederfeld de Simonsen, Erholm.			
Stamhuset Erholm og Søndergårdes Arkiv ...	16	87	7
Kammerherre, Baron Blixen Fineke, Hesselagergård.			
Hesselagergårds og Godsens Arkiv.....	26	12	»
Tilsammen...	42	99	7

D. Provinsarkivet i Viborg.

	Bd.	Pkr.	Stkr.
Hofjægermester Estrup, Ormslev.			
Regnskaber vedr. hans Gård	»	1	»
Proprietær Schou, Havnø.			
Dokumenter vedr. Havnø Gods	»	1	»
	<hr/>		
Tilsammen...	»	2	»

Bil. E. Fortegnelse over de Embeds- m. m. Arkiver (Fonds), som ere blevne gennemsete og inventariserede i de forskellige Provinsarkiver fra deres Oprettelse og indtil 1900¹.

A. Provinsarkivet i København 1893—1900.

Stiftamtsarkiver: Sællands Stiftamts Arkiv 1717—1822.

Amtsarkiver: Gamle Københavns Amts Arkiv 1673—1887.
Gamle Roskilde Amts Arkiv 1729—1869.

Stiftsøvrighedsarkiver: Sællands Stiftsøvrigheds Arkiv 1453—1889.

Bispearkiver: Sællands Stifts Bispearkiv 1540—1843.

Landstingsarkiver: Sællandsfar Landsting 1630—1805.
Mønbo Landsting 1679—1681. Lålandsfar- og Falsters Landsting 1664—1805. Bornholms Landsting 1671—1813. Viborg Landsting: Kopier af protokollerede Breve² 1665—1805.

Landsover- samt Hof- og Stadsretten i København 1805—63.

Københavnske Retter: Hofretten i København 1681—1771. Borgretten i København 1681—1771. Københavns Byting 1722—1771 med Pantebøger 1645—95. Kristianshavns Pantebøger 1653—84. Københavns Skiftekommission 1681—1771². Inkvisitionskommissionen 1696—1771. — Hof- og Stadsretten 1771—1805. Københavns Politiret 1776—1845. Kriminal- og Politiretten 1845—64. Den københavnske Soret 1683—1862.

Byfogedarkiver: Helsingørs Byfoged 1549—1866. — Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birk 1709—1873. — Slangerup Byfoged 1744—1809.

Herredsfoged- og Birkedommerarkiver: Amager-Land eller Birk (Tårnby Birk) 1623—1821. Ny Hollænderby

¹ De for de forskellige Fonds anførte Tidsangivelser angive selvfølgelig ikke, at vedkommende Fond haves komplet for den angivne Tid. Dette gælder særlig Slutningen af en Tidsangivelse, som rækker langt op i 19. Årh. Her kan f. Eks. ofte haves Pakker med Journalsager, medens tilsvarende Kopibøger og Journaler endnu findes og benyttes ved vedkommende Embede selv.

² Da Skøde- og Pantebøgerne med tilhørende Registre findes i Provinsarkivet i Viborg, ere Kopierne af Bekvemmelighedshensyn overførte til Provinsarkivet i København. Den, som fra Viborg får Meddelelse om et der ved Landstinget læst Dokument, vil derfor i mange Tiffælde kunne efterse dets Ordlyd i København.

1691—99¹. Schoutembedet i Store Magleby 1784—1821. Amager Birk 1822—80. — Sokkelund Herred 1621—83. Smørum Herred 1624—83. Ølstykke Herred 1624—83. Københavns Birk 1683—1721. Københavns Amts Rytterdistrikts Birk 1721—1819. Københavns Amts Rytterdistrikts Birks Vejfskalembede 1800—5. Københavns Amts Rytterdistrikts Birks Politimesterembede 1802—19. Københavns Amts nordre Birk 1819—64. Københavns Amts søndre Birk 1819—65. — Hørsholm Birk 1761—1873. — Kronborg Rytterdistrikts Birk 1724—1849. Hellebæk Birk 1775—1865. Kronborg østre Birk 1849—65. Kronborg vestre Birk 1849—66. — Frederiksberg Birk 1649—52. Frederiksberg Birk 1709—1863. — Halsnæs og Frederiksværk Birk 1773—1870.

Kystpolitiarkiver: Kystpolitidistrikterne på Kysten fra København til Helsingør 1817—65.

Rådstuearkiver: Helsingør Rådstuearkiv 1555—1870.

Amtsforvalterarkiver: Københavns Amtsforvalterembede og de i dette opgaaede Embeder (Ridefogderne på Amager, i Sokkelund, Smørum og Ølstykke Herreder til 1691; Regimentsskriverne i Københavnske Rytterdistrikter 1630—1863. — Halsted Klosters Amtstue 1663—1802. Ålholm og Maribo Klosters Amtstue 1663—1801. Maribo Amtstue 1802—1891. — Nykøbing p. F. Amtstue 1721—1878.

Provstearkiver. København: Vor Frue Provsti 1852—64. Holmens Provsti 1623—1841. — Gl. Københavns Amt: Sokkelund Herreds Provsti 1679—1807. Smørum Herreds Provsti 1676—1808. Gl. Københavns Amts Provsti 1808—1824. Sokkelund og Smørum Herreders Provsti 1825—63. — Gl. Roskilde Amt: Sømme Herreds Provsti 1687—1791. Voldborg Herreds Provsti 1724—1816. Tune Herreds Provsti 1673—1809. Ramsø Herreds Provsti 1712—1812. Roskilde Amts Provsti 1812—1823. Sømme- og Voldborg Herreders Provsti 1823—62. Tune og Ramsø Herreders Provsti 1823—63. — Frederiksborg Amt: Lyngø-Kronborg Herreds Provsti 1661—1812. Lyngø-Frederiksborg Herreds Provsti 1731—1817. Ølstykke Herreds Provsti 1684—1811. Horns Herreds Provsti 1709—1808. Holbo Herreds Provsti 1730—1820. Strø Herreds Provsti 1761—1811². Frederiksborg Amts Provsti 1811—24. Lyngø-Kronborg Herreds Provsti 1824—63. Lyngø-Frederiksborg, Ølstykke og Horns Herreders Provsti 1825—68. — Holbæk Amt: Arts Herreds Provsti 1641—1808. Løve Herreds Provsti 1647—1808. Tusse Herreds Provsti 1647—1808. Merløse Herreds Provsti 1708—1808. Skippinge Herreds Provsti 1647—1808. Ods Herreds Provsti c. 1554—1808. Holbæk Amts Provsti 1808—24. Arts og Løve Herreders

¹ Ny Hollænderby hørte fra 1699—1721 under Tårnby Birk og henlagdes derefter under Københavns Amts Rytterdistrikts Birk.

² Holbo-Strø Herreders Provsti: Arkivet brændt ved Helsingø Præstegårds Brand 1864.

Provsti 1824—63. Tusse og Merløse Herreders Provsti 1824—63. Skippinge og Ods Herreders Provsti 1824—67. — Sorø Amt: Ringsted Herreds Provsti c. 1647—1808. Alsted Herreds Provsti 1689—1814. Slagelse Herreds Provsti 1682—1807¹. Vester Flakkebjerg Herreds Provsti 1583—1835. Øster Flakkebjerg Herreds Provsti c. 1647—1815. Sorø Amts Provsti 1808—30. Ringsted og Alsted Herreders Provsti 1830—67. Vester og Øster Flakkebjerg Herreders Provsti 1830—74. — Præstø Amt: Fakse Herreds Provsti 1729—1820. Bjæverskov Herreds Provsti 1677—1814. Stævns Herreds Provsti 1684—1855. Hammer Herreds Provsti 1740—1809. Tybjerg Herreds Provsti 1755—1815. Bårse Herreds Provsti 1699—1808. Mønbo Herreds Provsti 1681—1815.

Præstearkiver: Samtlige Præstearkiver fra Sællands og Låland-Falsters Stifter, derunder også Skibspræsternes Ministerialbøger, ere gennemgaaede og inventariserede, forsaavidt de ere afleverede, altsaa ogsaa Kirkebøger fra de vestindiske Øer. Derimod ere Kirkebøger fra Færøerne ikke afleverede. Det er anset for unødvendigt her at opregne de enkelte Embeder, da disse kunne ses af de bekendte Håndbøger over Præsteembeder.

Kirkeinspektionsarkiver. København: Bremerholms Kirke med Skole og Fattigvæsen 1617—1869. Garnisonsk. med Skolevæsen 1703—1866. Helligåndsk. 1623—1733. Frederiks Tyske K. på Kristianshavn 1749—1866 med Kirkeskolen (1785—1886) og Fattigvæsen (1760—71, 1834—86). — Sællands og Møns Købstæder: Helsingør St. Marie K. 1575—1868 og St. Olai K. 1557—1845. Hillerød K. 1624—1737. Holbæk St. Lucii K. 1705—1875. Kalundborg K. 1614—1868. Korsør St. Povls K. 1666—1867. Køge St. Nicolai K. 1625—1845. Nykøbing K. 1559—1856. Næstved St. Mortens og St. Peders Kirker 1579—1872. Ringsted St. Knuds K. 1806—71. Skelskør K. 1697—1872. Slagelse St. Mikkel K. 1683—1876. Slagelse St. Peders K. 1683—1872. Slangerup K. 1781—1875. Stege K. 1728—1862. Store Hedinge K. 1669—1868. Vordingborg Vor Frue K. 1453—1856. — Låland-Falsters Købstæder: Maribo K. 1633—1845. Nakskov K. 1613—1860. Nykøbing K. 1705—40. Nysted K. 1610—1876. Rødby K. 1679—1862. Saksø K. 1306—1848. Stubbekøbing K. 1677—1819. — Bornholms Købstæder: Allinge K. 1684—1815, 1851—63. Hasle K. 1684—1750. Rønne K. 1684—1869. Svaneke K. 1684—1802.

Roskilde Domkirkes Forvalter og Sællands Stiftsskrivers Arkiv 1709—1840.

Sællands Landsbykirkers Arkiver: Ågerup K. 1616—72. Allerslev K. 1616—72. Asminderød K. 1661—1728. Asminderup og Højby Kirker 1645—72. Asnæs K. 1645—72. Bårse K. 1571—1719. Dåstrup 1616—89. Øster Egesberg K.

¹ Slagelse Herreds Provsti: Arkivet brændt ved Stillinge Præstegårds Brand 1860.

1687—1768. Esbønderup K. 1579—1705. Fårevejle K. 1645—72. Farum K. 1603—1718. Fensmark K. 1601—64. Fløng K. 1616—1716. Gadstrup K. 1616—72. Gershøj K. 1616—72. Gævninge K. 1616—72. Glim K. 1616—72. Græsted K. 1657—1803. Hammer K. 1719—60. Haverdrup K. 1616—72. Herrestedvester K. 1700—1710. Herslev K. 1616—72. Himmelev K. 1681—1803. Hvedstrup K. 1616—72. Hörve K. 1645—72. Jersi K. 1616—72. Jyllinge K. 1616—72. Kagstrup (Karlstrup) K. 1616—72. Kalvslunde (Karlsunde) K. 1616—72. Kastrup K. 1758—68. Kidserup K. 1616—72. Kirkerup K. 1634—72. Kornerup K. 1616—72. Kregme K. 1604—1716. Køng K. 1698—1768. Lillerød K. 1604—1712. Lundby K. 1679—1768. Lyndby K. 1616—72. Kongens Lyngby K. 1603—1707. Måløv K. 1603—1716. Mogenstrup K. 1606—87. Nøddebo K. 1604—1716. Olstrup K. 1610—85. Ovsted K. 1616—72. Ramløse K. 1583—1725. Rerslev K. 1616—72. Rislev K. 1589, 1604—85. Rorup K. 1616—72. Roskilde Vor Frue K. 1616—72. Roskilde St. Jørgens K. 1681—1822. Rørvig K. 1645—72. Sejro K. 1645—72. Sigerslevvester K. 1604—1716. Skensvedmagle 1616—72. Slagslunde K. 1603—1725. Snesløv K. 1629—73. Solrød K. 1616—72. Svogerslev K. 1616—72. Særløse K. 1616—72. Tibirke K. 1651—1749. Tikøb K. 1757—1846. Tjæreby K. (Frederiksborg Amt) 1604—1716. Torup K. 1604—1716. Tune K. 1616—72. Tusse K. 1665—1803. Udesundby K. 1606—1716. Uggeløse K. 1606—1716. Uvelse K. 1678—1753. Valby K. 1583—1712. Vejby K. 1583—1712. Vinderød K. 1604—1716. Vindinge K. 1616—72. Ølseagle K. 1616—72. Ørslev K. 1664—1768. Ørsted K. 1616—89.

Møns Landsbykirkers Arkiver: Borre K. 1728—70. Damsholte K. 1743—70. Elmelunde K. 1728—70. Fanefjord K. 1728—70. Keldby K. 1728—70. Magleby K. 1728—70.

Lålands Landsbykirkers Arkiver: Herridslev K. 1630—1710. Sandby K. 1690—1704. Stokkemarke K. 1692—1704. Toreby K. 1630—1715.

Falsters Landsbykirkers Arkiver: Brarup K. 1630—80. Eskildstrup K. 1630—80. Karleby K. 1597—1680. Lillebrænde K. 1630—80. Maglebrænde K. 1630—80. Nørre Alslev K. 1630—80. Nørre Kirkeby K. 1630—80. Nørre Vedby K. 1589—1680. Stadager K. 1630—80. Systofte K. 1589—1680. Tingsted K. 1589—1680. Torkildstrup K. 1630—78. Vålse K. 1589—1680. Veggerløse K. 1589—1680. Ønslev K. 1630—80. Fejø K. 1692—98.

Bornholms Landsbykirkers Arkiver: Å K. 1677—1745. St. Bodils K. 1654—1802. St. Clemens K. 1684—1735. St. Ibs K. 1684—1764. St. Knuds K. 1684—1803. Ny K. 1684—1744. Nylars K. 1684—1766, 1859—79. St. Ols K. 1832—64. St. Peders K. 1684—1749. St. Povls K. 1684—1745.

St. Ruths K. 1684—1794. Vestermarie K. 1684—1744, 1785—1824, 1833—63. Østerlars K. 1684—1745.

Færøernes Kirker 1694—1789.

Skovriderarkiver: Bornholms Skovdistrikt 1775—1859.

Godsarkiver fra Sælland: Basnæs 1696—1893. Benzonsdal 1800—50. Benzonseje 1757—1810. Bernstorff 1807—43. Borreby 1581—1893. Edalgave 1771—1850. Egholm 1811—50. Frederiksdal 1755—1850. Knabstrup 1577—1867. Krabbesholm 1800—46. Krågerup 1673—1809. Rygård og Trudsholm 1715—1843. Vibygård 1743—1818. Østrup 1779—1813. — Strøgods: Svenstrup Strøgods 1808—17. Forstvæsenets Gods i Frederiksborg Amt 1703—16. Kommunitetets Gods i Gl. Roskilde Amt 1799—36. Københavns Magistrats Gods i Københavns Amt 1790—1850. Etatsråd Nissens Stiftelses Gods i Københavns Amt 1791—1850. — Mensalgods: Store og Lille Fuglede Sognekalds Mensalgods 1751—1874.

Diverse Arkiver: Den kongl. Porcellænsfabrik 1774—1867. — Kristiansø Kommandantskab 1684—1863. — Sorø Akademis Hofret 1749—1816. — Pædagogisk Selskab 1820—90. — Det juridiske praktiske Selskab 1750—89.

B. Provinsarkivet i Odense 1893—1900.

Amtsarkiver: Odensegårds (st. Hans Klosters) Læn 1540—1661. Odensegårds, Dalum og st. Knuds Klosters samt Rugårds Amter 1662—1808. Assens og Hindsgavls Amter 1661—1809. Odense Amt 1809—53.

Amtsrådsarkiver: Odense Amts Råd 1841—53. Assens Amtsråd 1841—50.

Landstingsarkiver: Fynbo Landsting 1646—1805. Langelands Landsting 1663—77.

Skifteretsarkiver: Odense Skifteret 1556—1862.

Det fynske Rytterdistrikts Regimentsskriverarkiv 1718—66.

Provstearkiver: Lunde Herred 1571—1787. Skam Herred 1572—1787. Lunde og Skam Herreder 1787—1818. Skovby Herred 1600—1812. Bjerger Herred 1740—1808. Åsum Herred 1685—1818. Odense Herred 1666—1811. Odense Amtsprovsti 1808—1836.

Lærde Skolers Arkiver: Odense Katedralskole 1616—1874.

Præstearkiver: Samtlige Præstearkiver fra Fyns Stift ere gennemgåede og inventariserede. Det er ligesom ovenfor S. anset for uforment at opregne de enkelte Embeder.

Godsarkiver: Ålykkegård 1765—1891. Bramstrup og Lindved 1675—1875. Fravdegård 1711—1879. Nybøllegård 1826—1870. Sellebjerg 1719—1883. Tarupgård 1651—1804. Torpegård 1719—1872.

C. Provinsarkivet i Viborg 1891—1900.

Amtsarkiver: Astrup, Børglum og Sejlstrup Amter 1687—1714. Hjørring Amt 1793—1851. — Dueholm, Ørum og Vestervig Klosters Amter 1680—1793. Tisted Amt 1793—1850. — Skivehus Amt 1749—89. — Silkeborg og Mariager Amter 1707—08. Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter 1716—93. Kalø Amt 1683—1793. Randers Amt 1793—1850.

Amts- og Stiftamtsarkiver: Ålborghus Amt og Ålborg Stiftamt 1686—1714. Ålborghus, Åstrup, Børglum og Sejlstrup Amter samt Ålborg Stiftamt 1714—93. Ålborg Amt og Stiftamt 1793—1859. — Hald Amt og Viborg Stiftamt 1688—1789. Hald og Skivehus Amter, senere Viborg Amt, samt Viborg Stiftamt 1789—1850.

Byfogedarkiver: Skagen 1627—1860. Hjørring 1629—1860. Frederikshavn 1818—60. Sæby 1633—1860. Tisted 1638—1860. Nykøbing 1664—1860. Ålborg 1584—1860.

Herredsfogedarkiver: Horns Herred 1629—87. Vennebjerg Herred 1627—87. Horns og Vennebjerg Herreder 1687—1815. Horns Herred 1816—60. Vennebjerg Herred 1816—60. — Børglum Herred 1576—1688. Jerslev Herred 1631—88. Børglum og Jerslev Herreder 1688—1826. Dronninglund Herred 1826—60. Børglum Herred 1826—60. — Hvetbo Herred 1630—88. Kær Herred 1630—88. Kær og Hvetbo Herreder 1688—1844. Hvetbo Herred 1844—60. Kær Herred 1844—60. — Han Herred 1630—87. Øster og Vester Han Herreder 1687—1860. — Hillerslev Herred 1666—88. Hundborg Herred 1666—88. Hillerslev og Hundborg Herreder 1688—1860. — Hassing Herred 1630—88. Revs Herred 1629—88. Hassing og Revs Herreder 1688—1860. — Morsø Nørre Herred 1664—88. Morsø Sønder Herred 1664—88. Morsø Herreder 1688—1860. — Fleskum Herred 1629—88. Hornum Herred 1636—84.

Birkedommerarkiver: Gårdbo Birk 1739—96. Læsø Birk 1689—1860. Dronninglund og Hals Birker 1749—1813. Børglumklosters Birk 1665—1820. Vorgårds Birk 1780—1820. Sæbygårds Birk 1703—1831. Hals Birk 1630—88. Øklosters Birk 1725—1811. Hannæs Birk 1631—87. Nørhå Birk 1636—88. Tanderup Birk 1736—79. Vestervigklosters Birk 1760—1800. Ålborg Birk 1625—1860. Mov Birk 1668—84. Storvorde Birk 1662—84. Nørholm Birk 1670—85. Nibe Birk 1631—1710. Lundbæk Birk 1721—1833. Torstedlund og Albæk Birker 1710—1814.

Ryttergodsarkiver: Det andet jyske Regiments Ryttergods 1687—1718. Det fjerde jyske Regiments Ryttergods 1680—1718. Dronningborg Rytterdistrikt 1719—63. Skanderborg Rytterdistrikt 1718—67.

Landfogedarkiver: Læsø Landfogderi 1707—1842.

Præstearkiver: Heraf blev gennemgået og inventariseret:

1. Alle fra Viborg Stift indkomne.
2. Af Århus Stift: De fra Randers Amt samt Vester Lisberg, Sabro, Framlev og Hasle Herreder indkomne.
3. Af Ribe Stift: De fra Nörvang, Törrild, Jerlev, Elbo, Holmans og Brusk Herreder indkomne.

Godsarkiver: Abildgård i Hassing Herred 1800—13. Aggersbøl 1756—1816. Albæk 1719—1898. Allinggård 1730—1811. Asdal 1790—99. Asmild Kloster 1778—1808. Astrup 1766—1844. Attrup 1776—1818. Avnsbjerg 1784—1802. Avsumgård 1734—1850. Baggesvogn 1811—47. Balle 1736—1801. Barritskov 1817—50. Benzon 1726—1850. Bidstrup 1760—1850. Birkelse 1756—1851. Bjellerup Ladegård 1777—1802. Bjerre 1684—1790. Bjørnkær 1729—1815. Bjørns-
holm 1747—1850. Blidstrup 1725—1850. Boddum Bisgård 1701—1806. Bogensholm 1800—11. Boller i Børglum Herred 1688—1813. Boller i Nörlyng Herred 1793. Boller i Bjerre Herred 1808—50. Bramminge 1748—1828. Brandholm 1780—98. Brantberg 1775—1816. Bratskov 1763—1849. Brusgård 1706—1801. Buderupholm 1776—1855. Bustrup 1824—40. Bygholm 1761—1850. Bælum Nörgård 1827—52. Bøgsted 1792—1816. Børglum Kloster 1719—1850. Bådsgård 1763—73. Dalsgård 1719—1834. Damsgård på Mors 1719—1811. Dem-
strup 1775—1810. Djernæs 1780—1810. Dronningborg 1765—1850. Dronninggård 1716—1818. Dronninglund 1716—1817. Dueholm 1755—1846. Dybvad i Dronninglund Herred 1795—1850. Dybvad i Hads Herred 1733—98. Egense Kloster 1717—1817. Eget 1806—14. Nörre Elkær 1720—1850. Sønder Elkær 1789—98. Ellinggård 1775—1815. Endelave 1770—1816. Endrupholm 1753—1804. Engelsholm 1737—97. Eskær i Horns Herred 1772—1806. Eskær i Salling Nörre Herred 1695—1818. Estrup i Malt Herred 1733—1801. Estrup i Sønderhald Herred 1739—1850. Estruplund 1712—1850. Estvad-
gård 1719—1818. Faddersbøl 1718—90. Fannerupgård 1836—40. Fastruplund 1740—1809. Favrskov 1736—1834. Flad-
strand 1770—90. Frisenborg 1788—1850. Frisenvold 1696—1802. Frisholt 1778—1806. Frøslevgård 1784—1843. Fuglsig 1721—1813. Fuglsøgård 1807—17. Furland 1748—1816. Fussingø 1627—1850. Følle 1777—1800. Gersdorfslund 1717—1850. Gessinggård 1765—90. Gettrupgård 1798—1816. Glomstrup 1754—1850. Gravballegård 1730—1810. Grinderslev Kloster 1788—1806. Grundet 1771—1805. Gudum Kloster 1791—1814. Gudumlund 1761—1838. Gunderupgård 1722—1850. Hageholm 1741—1850. Hald 1776—1846. Halkær 1717—1809. Hammelse 1800—1851. Hanborg Hovgård 1765—91. Haraldkær 1721—1812. Haraldslund 1721—1811. Havnø 1620—1842. Havrholm 1778—1804. Hegnet 1790—1821. Hejselt 1776—1811. Helligkildegård 1754—93. Hemme-

strup 1715—1849. Hennegård 1720—55. Herningholm 1749—88. Herschendsgave 1776—1816. Hersomgård 1719—88. Hessel i Gislum Herred 1775—90. Hessel i Sønder Herred 1756—1847. Hesselmed 1758—1808. Hevringholm 1688—1811. Hindsels 1742—90. Hirtsholmene 1790—1812. Hjermeslevgård 1800—1851. Hjortshöjlund 1780—1810. Holbækgård 1664—1850. Holmgård i Rinds Herred 1737—1803. Hostrup 1737—1815. Hundsbæk 1793. Hvidstedgård 1719—1812. Hvilshøjgård 1777—1801. Hvolgård 1762—1813. Høgholm 1772—1821. Høgholt 1777—1807. Højgård 1771—1801. Højris på Mors 1719—1850. Hörbylund 1740—1805. Høstemark 1728—1834. Ingvorstrup 1730—1804. Irup 1756—1800. Isgård 1762—1812. Jensgård 1776—1850. Jungetgård 1768—1851. Jølbygård 1780—93. Kabel 1776—1807. Kalbygård 1767—1813. Kalø 1822—50. Karmark 1802—15. Katholm 1799—1850. Vester Kejlstrup 1755—91. Keldgård 1803—51. Keldkær 1792—1816. Kellerup 1720—1850. Kettrupgård 1729—1817. Klags Mølle 1776—1840. Klarupgård 1706—80. Klavsholm i Dronninglund Herred 1777—1806. Klavsholm i Galten Herred 1696—1850. Knivholt 1736—1849. Knudseje 1795—1817. Kokkedal 1735—1842. Koldbygård 1797—1804. Kollerup 1716—1817. Øster Kondrup 1792—1811. Kongstedlund 1722—1826. Konstantinsborg 1674—1814. Kornumgård 1710—90. Korsøgård 1809—34. Kovstrup 1772—1825. Krabbesholm 1593—1833. Krogsdal 1721—1802. Krogsgård i Skads Herred 1732—95. Kvelstrup 1762—94. Kvistrup 1756—79. Kærbygård 1720—89. Kærgård i Gørding Herred 1719—88. Kærgårdsholm 1778—1807. Kærsgård 1744—1817. Kærsholm 1791—1810. Kølbygård 1676—1818. Kølskegård 1776—1835. Kås 1729—1801. Landting 1744—1803. Langholt 1754—1843. Lerbæk i Horns Herred 1726—71. Lerbæk i Törrild Herred 1730—1808. Lergrav 1778—1800. Lerkenfeld 1478—1850. Lindenberg 1692—1840. Lindtorp 1722—99. Lund 1725—1802. Lundbygård 1800. Lundbæk 1741—1850. Lundergård 1695—1840. Lundgård 1778—1803. Lydomgård 1785—92. Lykkesholm 1802—15. Lynderupgård 1777—1850. Lyngbygård 1769—1850. Lyngholm 1721—88. Lyngsbækgård 1719—1817. Løjstrup 1703—1801. Løvenholm 1675—1834. Låge 1723—66. Mariager Kloster 1724—1810. Marselisborg 1674—1719. Marsvinslund 1797—1813. Mattrup 1820—50. Mejlgård 1749—1850. Merringgård 1794—1817. Mindstrup 1762—98. Mosgård 1719—1850. Mylenborg 1830—49. Møgelkær 1808—50. Møldrækrog 1776—1818. Mølgård i Års Herred 1794—1850. Møllerup 1746—1817. Nandrup 1680—1830. Nebbe 1699—1804. Nedenskov-Vilholt 1820—32. Nesgård i Hundborg Herred 1745—95. Nibstrup 1754—1830. Nielsbygård 1753—91. Norringtoft 1745—62. Nöragergård 1719—90. Nörgård i Salling Nørre Herred 1783—1817. Nörgård i Torup 1785—88. Nørhedegård 1791. Nørholm

1730—1850. Nørhågård 1718—90. Nörlund 1738—1850. Nörtorp 1719—66. Odden 1794—1829. Oddersbøl 1752—1807. Ottestrup 1717—1850. Ovegård 1805—19. Ovegårds Mølle 1454—86. Overgård i Gerlev Herred 1801—09. Overklit 1740—1818. Oksholm 1739—1834. Pallesbjerg 1720—1816. Palsgård 1826—50. Palstrup 1791—1810. Pandum 1741—1817. Rammegård 1765—1802. Randrup i Hellum Herred 1838—63. Randrup i Middelsom Herred 1789—1812. Rantzausgave 1720—36. Rask 1719—1839. Rathlausdal 1717—1850. Nörre Ravnstrup 1737—1817. Revsnæs 1730—1814. Lille Restrup 1779—1826. Store Restrup 1477—1850. Ristrup 1719—1830. Roden 1793. Rodstenseje 1720—1817. Rolsegård 1778—1816. Rosenholm 1778—1850. Rosenvold 1722—1850. Rostrup 1720—90. Rugtved 1751—1850. Rugård 1786—1804. Ryhave 1790—1825. Ryomgård 1777—1809. Ryssensten 1770—1802. Rævskærgård 1766—1851. Rødslet 1717—1850. Rønnovsholm 1719—1810. Sejlgård 1739—97. Sejlstrup 1719—1810. Serridslevgård 1759—1816. Silkeborg 1767—1817. Sindinggård 1723—90. Skafføgård 1776—1851. Skavngård 1779—1814. Skern 1715—1815. Skerrildgård 1721—89. Skerringmunkgård 1776—1817. Skibstedgård 1755—1806. Skivehus 1763—1820. Skodborghus 1733—1801. Skovgård 1734—98. Skovsgård i Onsild Herred 1734—98. Skærso 1729—1817. Skærvad 1836—50. Skårupgård i Horns Herred 1798—1834. Skårupgård i Øster Lisbjerg Herred 1782—1845. Slette 1737—1817. Slumstrup 1727—1840. Sneumgård 1757—1803. Sofienlund 1774—1841. Sohngårdsholm 1719—1802. Sorvad 1785—99. Spangsbjærg Mølle 1785—98. Spøttrup 1771—1851. Stenalt 1721—1850. Stensballegård 1684—1850. Stensbæk 1776—1804. Stenumgård 1733—96. Stubbergård 1790—1824. Støvringgård 1711—1850. Stårupgård 1719—1813. Sæbygård 1717—1850. Sø 1750—90. Søby Mølle i Fjends Herred 1790—1813. Søbygård 1775—1851. Sødal 1740—1818. Sødringholm 1742—1811. Søgård i Hind Herred 1723—1843. Søholt 1740—1812. Sønderriis 1771—1812. Sønderkov 1719—1804. Søndervang 1711—87. Søvig 1786—90. Tamdrup Bisgård 1729—1815. Tanderup i Hassing Herred 1728—1846. Tim 1720—98. Tirsbæk 1732—1819. Tjæle 1786—1851. Todbøl 1758—73. Toftnæs 1798—1808. Torstedlund 1719—1850. Vester Torup i Vester Han Herred 1734—1806. Trinderup 1759—1865. Trudsholm 1773—1808. Tustrup i Sønderhald Herred 1723—73. Tvilumgård 1769—85. Tyrrestrup 1754—1815. Tøftinggård 1770—90. Tårupgård 1763—1819. Udstrup 1765—69. Ullerup i Hillerslev Herred 1713—1802. Ullerup på Mors 1742—1850. Ulstrup i Hundborg Herred 1720—1805. Ulstrup i Middelsom Herred 1715—1842. Ulsund 1719—1817. Urup i Vor Herred 1768—1818. Ussinggård 1794—1817. Vang 1789—1851. Wedelslund 1790—1828. Vedø 1777—1811. Vennergård 1718—93. Vennersborg 1736—1802.

Vesløsgård 1749—1801. Vesterladegård 1783—1810. Vesterris 1796—1816. Vestervig Kloster 1762—1805. Vilbelmsborg 1719—80. Villerup 1744—1821. Villiamsborg 1732—90. Vinderslevgård 1730—1849. Visborggård 1466—1874. Viskumgård 1715—1839. Vissegård 1806—10. Vistoft 1739—97. Vivebrogård 1770—1821. Voldborg 1776—93. Volstrup i Hjerm Herred 1779—1812. Vorgård i Dronninglund Herred 1742—1850. Nørre Vosborg 1754—1808. Sønder Vosborg 1741—1807. Vosnæsgård 1736—1850. Vrejlev Kloster 1719—1836. Vrå 1720—1816. Våbensholm 1820—30. Vår 1717—90. Øland 1795—1803. Ørbækgård 1836—40. Ørndrup på Mors 1762—95. Ørslev Kloster 1790—1818. Ørum 1764—1805. Østerbygård 1771—1821. Østergård i Harre Herred 1738—1848. Østergård i Nørre Dyr Herred 1754—1809. Østergård i Ning Herred 1783—88. Østerå 1776—1817. Aberg 1723—1811. Ågård 1719—1849. Åkær 1676—1843. Ålegård 1709—1815. As 1799—1802. Åstrup 1740—1818.

Om Organisationen af Arkivvæsenet i Norden.

Foredrag holdt på det tyske Arkivarmøde i Bamberg
den 25. September 1905

af Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher.

På det 4. tyske Arkivarmøde i Danzig 1904 den 8. Avgust blev af Statsarkivar i Danzig Dr. Bär indledet en Forhandling om Indførelse af en lovmæssig Beskyttelse for Arkivalier mod Ødelæggelse og om Ordning af Opsynet med de ikke af Fagmænd styrede Arkiver, derunder Embedsarkiver. Rigsarkivassessor Dr. Knapp fra München havde den Opgave som Korreferent at meddele Oplysninger om de pågældende Forholds Ordning i forskellige Lande. Han gav da også udførlige Meddelelser om Ordningerne i Østrig, Italien, Frankrig, Schweiz, Belgien, Holland og samtlige tyske Stater, medens han om Norden kun vidste at meddele følgende¹:

»Hvad endelig det skandinaviske Norden angår, så består der tilsyneladende intet Tilsyn af nogen Art med Kommunalarkiverne, om end et Tilsyn fra Staten her vilde være meget ønskeligt. Man sekulariserede Klostrene allerede i 16. Årh., ved hvilken Lejlighed Dokumenterne blev afgivne til Lønsmændene, men de blev snart adspalttede på Grund af manglende Tilsyn. Fra Privathænder kom de dog tilsidst for en stor Dels Vedkommende i Statsarkiverne«.

På Grund af de talrige Urigtigheder, som denne Meddelelse indeholder, anså jeg det ikke for forsvarligt at lade den henstå uimodsagt, og det så meget mindre som de store Nydannelser eller Forsøg på sådanne, som den sidste Snes År kan opvise for Nordens Arkivvæsen, syntes aldeles ukendte i Tyskland, skönt der i Literaturen foreligger tilstrækkelige Oplysninger om dem, ganske

¹ Se de trykte Forhandlinger i »Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine« 1904 S. 395 og Særtrykket heraf »Protokolle des Vierten Deutschen Archivtages zu Danzig 1904.« Berlin 1904 S. 33.

vist kun på de nordiske Sprog. Da Æmnet kom for igen næste År på det 5. tyske Arkivarmøde, i det et på Mødet i Danzig nedsat Udvalg her skulde fremsætte Forslag til en Beslutning i Sagen, greb jeg Lejligheden til i et Foredrag at oplyse Deltagerne i Mødet om det rette Forhold, og dette Foredrag blev derefter i noget udvidet Skikkelse optaget i Beretningen om Mødets Forhandlinger¹. Det er dette Foredrag, der nedskrevet på tysk her meddeles i Oversættelse.

Jeg var ganske vist nærværende, da Hr. Kollega Dr. Knapp på sidste tyske Arkivarmøde fremstillede Tilstandene i Tysklands Nabostater med Hensyn til det Værn, som ydes Arkivalier i de under ikke fagligt Tilsyn stående Arkiver. Men uheldigvis overhørte jeg, at han, om end kun kort, også kom ind på Tilstanden i de nordiske Riger, og først, da hans Foredrag forelå trykt i »Korrespondenzblatt«, ere hans Udtalelser kommet mig for Øje. Dels fordi det af ham meddelte ikke er ganske rigtigt, dels fordi jeg i al Beskedenhed mener, at vi i nævnte Henseende i Norden, i det mindste i Danmark og Sverrig, ere komne nogle Skridt forud for Tyskland, maa jeg ønske ved denne Lejlighed at forelægge en Beretning om, hvad der i Norden er gjort for at værne om Arkivalierne.

Jeg begynder med Danmark. Her blev, efter at man forud i Årene 1880—84 havde ladet hele Riget gennemrejse af Arkivembedsmænd og ladet de vigtigere Myndigheders og Retters Arkiver undersøge, summarisk registrere og deres Indhold opmåle, Statens Arkivvæsen organiseret fra nyt ved Loven af 30. Marts 1889. De hidtilværende store københavnske Arkiver, »Gehejmearkivet« og Ministeriernes Arkiv², der ganske vist endnu bestode formelt, men siden 1883 bægge vare undergivne Gehejmearkivarens Ledelse, gik nu op i et Rigsarkiv,

¹ Korrespondenzblatt o. s. v. 1905 S. 405—19 og Særtrykket heraf: »Protokolle des Fünften Deutschen Archivtages zu Bamberg 1905«, Berlin 1905 S. 12—35.

² Også kaldet »Kongerigets Arkiv« eller »Kongerigets Arkivvæsen« i Modsætning til Ministerialarkiverne for Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, jfr. Lov 19. Febr. 1861 og min Afhandling i Archival. Zeitschrift 6, 88, som i øvrigt nu er forældet for Sverrigs og Danmarks Vedkommende.

og den hidtilværende Gehejmearkivar fik Titlen »Rigsarkivar«, fordi der blev overdraget ham Overledelsen over samtlige de Statsarkiver, som nu skulde oprettes. Hovedarkivet i København skulde overtage alle Centraladministrationens Arkivalier såvel den militæres som den civiles¹, og man kender således i Danmark ikke noget særligt »Krigsarkiv«, hvad jeg anser som en Fordel. Med Hovedarkivet er forbundet det kgl. Husarkiv og Rigsarkivaren fungerer som kgl. Husarkivar. Desuden blev der 1889 oprettet tre Kres- eller Provinsarkiver: for Jylland, for Fyn og for Sælland med Øerne Bornholm, Låland og Falster. Provinsarkiverne skulde overtage hele den lokale og provinsielle Administrations Arkivalier med Undtagelse af den militæres², samt Under- og Overretternes Arkivalier. Højesterets Arkivalier befinde sig i Rigsarkivet. I Loven af 1889 udtales endvidere, at Kommunalarkiver og Godsarkiver kunne optages i Provinsarkiverne. Antydningerne i Loven af 1889 om Dannelsen af Provinsarkiver ere videre udførte i en ministeriel Bekendtgørelse af 10. Marts 1889. Denne Bekendtgørelse angiver nøje, hvor gamle Arkivalier de forskellige Retter, Myndigheder og Embeder skulde aflevere til Provinsarkiverne, nemlig de henholdsvis 50, 40, 30 og 20 År gamle. Dette er nu ikke således at forstå, at man ganske rolig venter til Myndighederne ønske at afgive deres Arkivalier. Tvertimod: Provinsarkiverne have Anvisning på at indkræve de »arkivmodne« Akter, og, om nødvendigt, at aftale Afleveringstiderne med de vedkommende Myndigheder. Siden År 1891 har Arkivstyrelsen 4000 Kro. årlig til Rådighed til Bestridelse af de med Arkivaliernes Aflevering forbundne Omkostninger³.

¹ Udenrigsministeriet har endnu sine Arkivalier fra 1750, som bestyres af en særlig Arkivar. De bleve for nogle År siden tilbudt Rigsarkivet indtil 1840, men kunde ikke modtages på Grund af Pladmangel. Ellers har kun undtagelsesvis et ministerielt Kontor sine Akter 50 År tilbage.

² Afdelingsarkiverne afleveres til Krigsministeriet, som har en særlig Arkivar for sine Arkivalier efter 1848.

³ Såsom Provinsarkivarernes Rejser, Udarbejdelse af summariske Fortegnelser over Bøger og Pakker, som skulde afleveres; Indpakning og Forsendelse af disse o. s. v.

Jeg skal herefter på Grundlag af Bestemmelserne i Bekg. 1891 gøre Rede for, hvorledes man har sørget for Bevarelsen af de mindre Arkiver:

1. Den lavere Gejstligheds Arkiver. Ethvert Stift er delt i Provstier, og under Provsterne ressortere igen Præsterne. Provsterne og Præsterne skulle aflevere deres 30 År gamle Akter kun med Undtagelse af nogle praktisk vigtige Bøger og Akter. Kirkebøgerne blive uden videre regnede med til Præstearkivets Akter. Forholdet med disse er i øvrigt følgende. Indførsel af Kirkebøger blev påbudt ved Reskripter af 20. Maj 1645 og 17. Maj 1646, og kun undtagelsesvis forekomme ældre Kirkebøger. Siden Årene 1812—14 blive de førte in duplo dels af Præsten dels af Kirkebylæreren. I Henhold til Bekg. 1891 ere nu først og fremmest alle kun i ét Eksemplar foreliggende Kirkebøger blevne inddragne. Derefter skulde Kirkebylærerens Række afleveres, når et Bind er underskrevet og det er blevet forevist Biskoppen ved en Visitats. En ministeriel Skrivelse har dog indskrænket denne Tidsfrist for Landmenighedernes Kirkebøger til 10 Åar. Senere har imidlertid en ministeriel Bekg. af 31. Oktbr. 1891 fra 1. Jan. 1892¹ indført en ny Indretning af Kirkebøgerne, og Indførslerne i de ældre Bind ophørte fra den nævnte Dag. Alle Landsbykalds Kirkebøger indtil 1891 skulle altså nu afleveres til Provsarkiverne, og i 1922 ville disse også komme i Besiddelse af alle Købstadmenigheders Kirkebøger indtil hint År.

2. Købstadkirkernes Arkiver. Disse skulle aflevere deres Dokumenter og Akter, når de ere 50 År gamle, dog med Undtagelse af Kirkernes Jordebøger. Landsbykirkerne have kun undtagelsesvis Arkiver. De ere siden det 18. Årh. mest i Privateje d. v. s. en eller anden Privatmand har erhvervet sig Ret til at hæve Kirketienden; han skal ganske vist under Provstens Tilsyn vedligeholde Kirken, men kan selv beholde Nettooverskuddet. Kun når Staten, et Greve- eller Friherreskab eller en Stiftelse har Krav på Kirketienden, vil der være Tale om Kirkearkivalier, men i så Fald hører Akterne til vedkommende Statsmyndigheds, Grevskabs, Friherreskabs eller

¹ I den tyske Tekst står ved en Trykfejl 1902.

Stiftelses Arkiv. Mange Landsbykirkers ældre Arkiver ere dog ad Omveje komne til Provinsarkiverne. Et kgl. Reskr. 22. Marts 1647¹ bestemte, at alle originale Privilegier og Benådnings, som vare givne Præsterne, Præstegårdene eller Kirkerne, skulde indlægges i »Landekisten«, medens der skulde gives Præsterne og Kirkerne Afskrifter. Dermed vare disse lige så godt hjulpne og Dokumenterne ere blevne reddede, i det »Landekisten« senere overgik til Stiftsøvrighederne (Stiftamtmand og Biskop), som have Tilsynet med og til Dels Direktionen af de kirkelige Kapitaler og Grundejendommene.

3. De lærde Statsskolars Arkiver aflevere deres Akter, når de ere 50 År gamle. Man har i Danmark nogle ældre private lærde Skoler, som endnu ikke have afleveret deres Akter. Derimod befinde Arkiverne fra nogle Skoler, der ere gåede ind, sig i Provinsarkiverne. Købstædernes lærde og andre Skolars Akter komme i Byernes Arkiver og med disse til Provinsarkiverne.

4. Magistratsarkiverne d. v. s. Byernes ældre Arkiver, skulde aflevere deres Akter, når disse ere 30 År gamle. Byernes Selvstyre blev nemlig afskaffet i Slutningen af 17. Årh. og Byens Ledelse overdraget en af Kongen udnævnt Borgemester. I Løbet af det 19. Årh. have Byerne dog fåt deres Selvstyre tilbage, dog stadig under Ledelse af en af Kongen beskikket Borgemester. Hvorledes der skal forholdes med denne ny Styrelses Akter, er ikke ganske klart, men Spørgsmålet er heller ikke f. T. påtrængende. Med Magistratsarkivalierne have Provinsarkiverne oftere modtaget de ophævede Lavs Arkivalier, i det det, når et Lav med Regeringens Billigelse hæves, bliver pålagt den lokale Øvrighed at tage sig af Lavsarkivet². De nu eksisterende Lav ere af Indenrigsministeriet ved Cirkulære af 8. Avgust 1887 opfordrede til at deponere de dem tilhørende Genstande, som minde om ældre Tidens Skik og Brug, i det såkaldte Folkemusæum, som får Statsunderstøttelse og står under Statstilsyn, og dette Musæum er derefter også kommet i Besiddelse af mange Lavsarkivalier. Kun Byen København har et eget, til moderne Krav delvist svarende Arkiv-

¹ I den tyske Tekst står ved Trykfejl: 22. Mai 1647.

² Schou: Købstædernes Forfatning og Styrelse. Kbh. 1901 S. 201.

lokale i sit ny Rådhus, og Byarkivet står under Ledelse af en akademisk og fagmæssig uddannet Arkivar. Skönt dette Arkiv egentlig efter Ordlyden i Begg. 1891 er pligtig at aflevere sine Magistratsarkivalier til Provinsarkivet, er der under de anførte Omstændigheder ikke tilstrækkelig Anledning til at ønske eller kræve en sådan Aflevering.

5. Begg. 1891 fastsætter fremdeles, at der med Hensyn til Afleveringer fra de Institutioner og Embeder under de civile Ministerier, som ikke ere nævnte i det foregående, træffes særlige Aftaler under Forbehold af det pågældende Ministeriums Approbation. Man ser let, at Ordet »Institutioner« er meget elastisk, og at der derunder lader sig indbefatte alle Hænde. Provinsarkiverne have også lykkelig gjort Forsøg på efter denne Bestemmelse at erhverve sig Arkivalier fra forskellige Stiftelser, som stå under Statstilsyn. Man har således til Dels opnået Afleveringer af Dokumenter og Akter fra de såkaldte »Hospitaler«. Disse ere Fattigstiftelser i Byerne, vare forhen Klostre og besidde ofte Dokumenter fra Middelalderen. Endnu for nylig har Ministeriet resolveret, at Godsarkivalierne fra Sorø Akademi, som Historikeren og Digteren Ludvig Holberg overlod sit Jordegods, og som nu er en lærd Skole og Opdragelsesanstalt, skulle afleveres til Provinsarkivet, skönt Akademiets Forvalter og Universitetets Kvæstor rejste stærk Modstand derimod. Derimod er endnu ingen Ordning truffet med Hensyn til Arkivalierne fra Universitetet, Jomfruklostrene, Vaisenhuset, det kgl. Fredriks Hospital m. fl.

En meget vigtig Bestemmelse for Værnet om Embedsarkiverne må endnu omtales her. Begg. 1891 foreskriver selvfølgelig, at det er enhver Embedsmands Pligt at holde sit Arkiv i god Orden og i den Tilstand, som udkræves, når det skal indlemmes i Provinsarkivet. Den tiltrædende Embedsmand er derfor berettiget til af sin Formand at kræve Godtgørelse for de Omkostninger, som forårsages ved mulige Manglers Afhjælpning. For at nu dette ikke skal være et tomt Ord, tilføjes, at ved Overleveringen af større Arkiver vil som Regel Provinsarkivarens Nærværelse og Påtegning af Overleveringsforretningen være ønskelig; den skal finde Sted, når en af Parterne forlanger det. Jeg har anset det for nødven-

digt, at Provinsarkivarerne indtil videre¹ selv indfinde sig ved hver Aflevering af et større Embedsarkiv. Dels viser det sig meget ofte, at Akter, som burde have været afleveret til Provinsarkivet, endnu befinde sig i Embedsarkiverne, dels kan en ureglementeret Behandling af Embedsarkivet lettere blive påtalt i Overleveringsforretningen, når Provinsarkivaren repræsenterer Sagskundskaben. I de sidste År have også Provinsarkivarerne med godt Resultat overværet nye Embedsmænds Overtagelse af Embedsarkiverne.

Den ministerielle Bekg. 1891 gentager Bestemmelsen i Lov 1889 om Kommunal- og Godsarkiver i den Form, at Kommuner, Godser og private Personer kunne til Provinsarkiverne aflevere sådanne Arkivalier, som skønnes at kunne have historisk Betydning. Landkommunerne, der hos os først fik Selvstyre ved Frdg. 13. Avgust 1841, falde i to Klasser: Først de mindre, som sædvanlig danne et Præstekald. Disse have kun sjældn ældre Akter og Dokumenter af Værd. Kirkebøger eller Kirkearkivalier høre ikke hertil, og i øvrigt ere disse Kommuners ældste Akter ofte komne i Provinsarkiverne sammen med Præstekaldsarkivalierne, fordi Præsten tidligere sædvanlig var Formand i Sogneforstanderskabet, og Arkivalierne siden den Tid ere forblevne i Præsteembedsarkivet. Den større Landkommune er Amtskommunen. Danmark er nemlig delt i 18 Amter og Amtmanden er øverste Civilmyndighed næst Ministeriet. Amtskommunens Forretninger blive behandlere af Amtsrådet, hvis Formand Amtmanden tillige er, og hvis løbende Forretninger blive besørgede dels af Formanden dels af stående Udvalg. Amtskommunernes Arkiver begynde først med Året 1841 og Afleveringen til Provinsarkiverne fremkalder ingen Vanskeligheder.

Tilladelsen til at optage historisk vigtige Arkivalier fra Godser eller private Personer bliver anvendt på den Måde, at Provinsarkivarerne søge at erhverve slige Dokumenter og Akter enten som Foræring eller som Depositum. Kan Erhvervelsen ikke lade sig ordne på anden Måde, ere vi også rede til at indkøbe ønskede Arkivalier. Der står årlig 300 Kro.

¹ I den tyske Tekst står ved Trykfejl: »bisweilen« for »bisweiter«.

til Disposition for Rigsarkivaren til den Slags Indkøb og denne Sum bliver så vidt muligt brugt. Således har jeg endnu i indeværende År erhvervet en Samling Dokumenter fra 15.—18. Årh., der stamme fra et Godsarkiv i Jylland, for 500 Kro. og for få Dage siden købt en Bondegårds Arkiv med Pergaments- og Papirdokumenter fra 16.—18. Årh. for 40 Kro.

De se, mine Herrer! at man i Danmark har gjort overmåde meget for at værne om Arkivalierne, og at man med Hensyn til Spørgsmålet om, hvilke Arkivalier der kunne indtages i Statsarkiverne, absolut ikke lider af begrebsmæssige Betænkeligheder. Efter min Mening er det en Lykke, at vi hidtil ikke have haft nogen Arkivteori. Man er hos os i Bestræbelserne for at værne om Historiens arkivalske Kilder ikke blevet hæmmet af Definitioner af, hvad et Arkiv egentlig er efter sit Væsen og sit Begreb, og den tyske Arkivteori har ingen Indflydelse øvet, netop fordi den er forblevet aldeles ubekendt hos os. Man er derfor også forblevet upåvirket af den tyske Adskillelse mellem Arkiv og Registratur¹ og man forstår overhovedet ikke at værdsætte denne Distinktion. Man er af den Mening, at en Sags Akter, når Sagen er afgjort og endelig ekspederet, straks bliver et Arkivstykke, og den ovennævnte Bekg. 1891 har derfor også kun efterladt hos Myndighederne de nødvendige Håndakter til Besørgelsen af den løbende Ekspedition. I Rigsarkivet overtager man på Grund af Pladsmangel i Kontorlokalerne f. Eks. Aktpakker, men ikke Kopibøger, Journaler o. l., fra Justits- og Indenrigsministeriet, når de ere 1¹/₄ Åar gamle. Man opstiller hos os ingen Distinktion mellem de egentlige Statsmyndigheders Akter og de kommunale Myndigheder, af hvilke de første høre hjemme i Statsarkiverne, de sidste derimod ikke. Man har overhovedet hos os simpelthen taget hele Sagen fuldstændig praktisk. Man opfatter Statsarkiverne som Indretninger, der have at sørge for Opbevaringen af de håndskrevne Kilder til Fædrelandets Historie, som ikke have en literær

¹ Ved »Registratur« forstår man i Tyskland de Arkivalier, som endnu bero ved de enkelte Embeder. Et Arkiv er derimod et Depot af Dokumenter og Akter, der er afleveret fra de forskellige Registraturer.

Karakter. Der bliver derfor i Arkiverne optaget ikke alene Privatdokumenter, men også Privatkorrespondance af Folk, som have spillet en Rolle i Politiken eller i det offentlige Liv overhovedet, og man er absolut ikke af v. Löhers Mening, at en sådan så vel som Privatdokumenter høre hjemme i Bibliotekerne. Man hylder heller ikke i Danmark Hr. Dr. Knapps Anskuelse, at det er uigennemførligt at lade Statens Arkivarer opsøge de kirkelige og verdslige Kommuners og Herregårdenes Arkiver. Tvertimod: dels skulle disse Arkivalier afleveres lige til ind i den nyeste Tid, dels blive de opsøgte og, såfremt de have Værd, så vidt muligt erhvervede for Provinsarkiverne. Ikke heller deler man hans Mening, at »først må Statens Arkivskatte ligge for os i mønsterværdig Klarhed«, inden Statens Arkivarer må beskæftige sig med kommunale og private Arkiver. Hvis man vilde afvente det Tidspunkt, vilde man aldrig kunne komme til Kommunal- og Privatarkiver.

Endnu en for Værnet om Arkivalier meget vigtig Bestemmelse er truffet i den oftnævnte ministerielle Bekg. af 1891. Ingen lokal Myndighed må efter § 5 på egen Hånd kassere Arkivalier, og endelig har en kgl. Resol. af 22. Juli 1902 bestemt, at Kassation af Kontorerne Arkivalier i samtlige civile og militære Ministerier kun må finde Sted efter indhentet Til ladelse fra Rigsarkivaren, eventuelt Kultusministeriet, medens hidtil vel Rigsarkivarens Erklæring skulde indhentes over formentlig kassable Akter, men den endelige Afgørelse af Akternes Skæbne var dog overladt det pågældende Ministerium. Fortegnelse over kassationsværdige Akter skulde tilstilles Rigsarkivaren in duplo, og denne er berettiget til at undersøge dem selv eller ved en af hans Personale. Ved denne Bestemmelse er der, fordi man i Danmark ikke har faste Kassationsbestemmelser for Arkivalier, der ikke ere i Arkivvæsenets Besiddelse, sat Krone på hele Systemet for Værnet om Arkivalierne, i det det ligger i Rigsarkivarens Hånd at udøve en bestemmende Indflydelse på Stats- og Kommunalarkivalierne Skæbne.

Arkivvæsenet på Island er siden 1900 ved Indretning af et Landsarkiv med en særlig Arkivar i Reykjavik¹ indtrådt i

¹ Formelt består Landsarkivet siden Bekg 3. Apr. 1882, men det har først siden 1900 fået en Arkivar og et Budget.

et nyt Trin af sin Udvikling. Dette Arkiv har overtaget den ældre Del af de islandske ministerielle Akter siden 1848, i hvilket År et særligt islandsk Departement blev oprettet i København. Disse Akter blev 1905 sendt til Reykjavík, den islandske Regerings Sæde, efter at Island i Henhold til Forfatningslov 3. Oktbr. 1903 har fåt en egen på Island bosat Minister. De kollegiale islandske Akter for Tiden før 1848 danne ingen særlig Afdeling i det danske Rigsarkiv, men høre til Fonds, der også bestå af andre Akter f. Eks. grønlandske og færøske, og en Udskillelse er derfor ikke praktisk. Landsarkivet fungerer tillige som lokalt Kresarkiv for Island. Et Reglement, udstedt 10. Avg. 1900 af den daværende islandske Provinsialregering, som tillige indeholder Landsarkivarens Instruks, foreskriver Aflevering af alle 30 År gamle Akter fra 16 Klasser af Myndigheder, Embeder og Retter. Blandt disse Myndigheder forekomme alle de, der på Island overhovedet kunne have Akter af historisk Interesse; deriblandt det islandske Alting. Således må f. Eks. Provste- og Præsteembederne, Kommunerne, endog de laveste Politimyndigheder o. s. v. aflevere Akter, og kun de allernødvendigste Håndakter overlades Myndighederne. Landsarkivets Akter må ikke uden Regeringens Tilladelse sendes bort fra Reykjavík; derimod skal Landsarkivaren til Veje bringe bekræftede Afskrifter til de udenbys Myndigheder. Til den Ende er der stillet 500 Kro. årlig til Disposition for ham.

Under de beskrevne Forhold bliver der naturligvis ikke Tale om Kassation af Akter fra Myndighedernes Side. Derimod skal Landsarkivaren udarbejde Kassationsforslag, som eventuelt kunne blive billigede af Regeringen.

I Norge¹ har man tidligere end i Danmark givet sig af med at værne om provinsielle Arkivalier. Da man i sin Tid efter Norges Udskillelse af det dansk-norske Rige fik de køben-

¹ Jfr. min Afhandling i Archiv. Zeitschr. 1. Ræk. 4. Bd. og et åttesidet Hæfte uden Tittelblad med Overskrift: »Oplysninger om de norske Stiftsarkiver, (Avgust 1889)«, trykt i København og affattet af A. D. Jörgensen. Efterretninger om det norske Rigsarkiv i Årene 1896—1902 ere givne i »Meddelelser fra det norske Rigsarkiv« II, 401—51.

havnske Kollegiers norske Arkivalier sendt til Kristiania, så man sig nødsaget til at danne et Rigsarkiv, og med det samme kom også den Tanke op at indsamle historisk vigtige Dokumenter og Akter fra de provinsielle Embedsarkiver. En kgl. Resol. af 10. Juni 1837 bød, at sådanne skulde indsendes. I Arkivrummene i Kristiania blev Pladsen snart for ringe og 1850 blev oprettet et Centralarkiv i Trondhjem og 1883—84 kom endnu et Stiftsarkiv til i Bergen, medens Rigsarkivet i Kristiania endnu stadig tillige fungerer som Provinsialarkiv for det sydlige Norge. Først ved kgl. Resol. 25. Marts 1904 ere Stiftsarkiverne blevne underordnede Rigsarkivaren, der samtidig fik en ny Instruks, hvorved Rigsarkivvæsenets Overledelse i det Hele blev ham overdraget. Afleveringen til Arkiverne fra de provinsielle Myndigheder af Akter, som ikke mere ere nødvendige til den løbende Tjeneste, er endnu ikke almindelig reguleret. Arkiverne må i hvert enkelt Tilfælde aftale Afleveringen med den pågældende Myndighed. Følgen heraf er, at enkelte Myndigheder have afleveret deres Akter næsten lige til den nyeste Tid, medens andre endnu ere i Besiddelse af alle deres Akter. Således har f. Eks. Biskoppen i Trondhjem allerede 1867 afleveret sine Arkivalier til 1846, medens f. Eks. Biskoppen i Tromsø, som 1877 opbevarede sit Arkiv i en Privatmands »Stabbur«, endnu ikke har afleveret noget. En kgl. Resol. af 9. Decbr. 1893 har dog foreskrevet Afleveringen af et større Antal Retsprotokoller fra det sydlige Norge til Rigsarkivet. Om en Tilsynsret fra Statsarkivarernes Side med Embedsarkiverne, som endnu ikke have afgivet deres Arkivalier, er der aldeles ikke Tale, og Byernes, Kommunernes, Kirkernes, Stiftelsernes o. s. v. Arkivalier savne endnu aldeles den ønskelige Regulering af deres Forhold til Statens Arkiver. Kun et Par Undtagelser forekomme. 1878 blev de 100 År gamle Kirkebøger indkaldte¹ og forskellige Cirkulærer fra det norske Kirkedepartement af 23. og 25. til 29. Januar 1904 pålægge yderligere Præsterne at aflevere alle Kirkebøger, der ere ældre end 1814,

¹ Allerede omtalt af mig i Archiv. Zeitschr. 4, 256, hvad Hr. Dr. Knapp synes at have overset.

og desuden alle Kirkesangernes Kirkebøger, som ikke nødvendig bruges på Stedet, så snart de ere udskrevne, til vedkommende Stiftsarkiv. Den ovenfor under Danmark omtalte Indretning med Kirkebøger in duplo fra Årene 1812—14 blev nemlig også indført i Norge. Fremdeles skulle alle i Henhold til Frdg. 31. Juli 1801 indgåede Tiendeforeninger in originali afleveres til Stiftsarkiverne. Endnu må nævnes, at § 2 i den ovennævnte Instruks gør det til Pligt for Rigsarkivaren at indberette for Kirkedepartementet, når han erfarer, at et offentligt Arkiv ved Forsømmelse, Flytning eller på anden Måde er udsat for Tab eller Undergang. Under de givne Forhold kan man dog ikke tillægge denne Bestemmelse nogen videre Betydning som Værn for Arkivalierne.

Med Hensyn til Privatarkivalier forholder man sig i Norge principielt som i Danmark. Statens Arkiver søge at erhverve sig, hvad der har Værdi uden at fortabe sig i Overvejelser om, hvorvidt sligt også hører hjemme i Statens Arkiver eller ikke.

Organisationen af Statsarkivvæsenet er begyndt senere i Sverrig end i Danmark og Norge og befinder sig endnu stadig i Udvikling. De første Impulser til en Organisation lade sig føre tilbage til den tidligere Arkivar i Rigsarkivet Friherre B. Taubes Bestræbelser. Disse blev senere optagne af den 1901 afskedigede, senere afdøde Rigsarkivar Odhner, og han så det første Kres- eller Landsarkiv træde i Virksomhed. Under hans Eftermand, den nuværende Rigsarkivar E. Hildebrand, øjensynlig et organisatorisk Talent af første Rang, komme Reformen frem i det svenske Arkivvæsen i hurtig Rækkefølge¹.

I Stokholm findes den øverste Centraladministrations² Hovedarkiv: Rigsarkivet. Det modtager Ministeriernes Akter omtrent i samme Omfang som det danske Rigsarkiv sine Ministeriers Akter, altså indtil ind i de sidste År. Ved Siden heraf er endnu tilgængelig for Forskningen Generalstabens så-

¹ Kilderne til det følgende er dels det svenske Rigsarkivs Meddelelser, hvori Rigsarkivarens forskellige Erklæringer og Forslag ere aftrykte, dels den officielle svenske »Författningssamling« med Bihang 1901—1903.

² Meddelanden från svenska riksarkivet N. F. 1, 160.

kaldte »Krigsarkiv« og Kammerkollegiets Arkiv. Krigsarkivets Stilling til Rigsarkivet synes ret uklar¹, i det Krigsdepartementets Akter efter Hånden afleveres til det sidstnævnte og ikke til det førstnævnte, og dette overhovedet ikke modtager nogen regelmæssig Tilvækst. Derimod har der oftere været Tale om at forene Kammerkollegiets for Finanshistorien meget vigtige Arkiv med Rigsarkivet, men denne Reform er al Tid strandet på Kammerkollegiets Modstand².

På anden Måde er dog f. T. denne og endnu en anden Udvidelse af Rigsarkivet forberedt. Den svenske Rigsdag havde 1901 anholdt om Foretagelse af en Undersøgelse af de centrale Myndigheders ældre Håndarkiver ved sagkyndige Personer og om Aflevering til Rigsarkivet af deres ældre Dele, der meget ofte strække sig ud over et Håndarkivs Grænser og ere at anse som gamle og utilgængelige Arkivdepoter. I Skrivelse af 19. Marts 1903 har Rigsarkivaren meddelt Beretning om Udfaldet af de anstillede Undersøgelser og i et Bilag B givet en Fortegnelse over sådanne Myndigheder, derunder Krigsarkivet og Kammerkollegiets Arkiv, med Oplysninger om deres Arkivers Lokaler, Indhold og Hyldelængde (ialt omtrent 29000 M.)³. Han androg derhos om, at der måtte blive oprettet et nyt stort »administrativ-historisk Arkivdepot« i Forbindelse med Rigsarkivet⁴. Den 14. Maj s. Å. forelagde han Ministeriet Udkast til en Forordning derom⁵. Endelig har han i Skrivelse af 27. Oktbr. 1904 ytret sig om de Lokaler, der må til Veje bringes til et sådant Depot, og indsendt Tegninger hertil⁶. Sagen er dog endnu ikke afgjort af Ministeriet.

Organisationen af de svenske Kresarkiver, de såkaldte »Landsarkiver«, begyndte med Indretningen af Vadstena Slot til Lokale for et mellemsvensk Landsarkiv. En Lands-

¹ Tiltøjelse: I Følge senere modtagen Meddelelse indeholder Krigsarkivet i Stokholm de militære Afdelingers Arkiver, medens Rigsarkivet i Stokholm modtager den militære Centraladministrations Arkivalier.

² Forskellige Skrivelser fra Rigsarkivaren a. St. 1, 155 til 156; 162; 218 til 225.

³ a. St. 1, 138—45.

⁴ a. St. 1, 95—153.

⁵ a. St. 1, 168—71 sml. 214—17.

⁶ a. St. 1, 287—294.

arkivar blev ansat den 1. Oktbr. 1899; hans Instruks er dateret 22. Septbr. 1899¹. Herefter fulgte i Året 1903 Landsarkiverne i Lund for det sydlige Sverige og i Upsala for det nordlige². Desuden har Øen Gulland fåt sit eget Arkiv i Visby³, og dette vil være trådt i Virksomhed siden 1. Marts 1905. Hermed skulde egentlig Organisationen være sluttet, men Rigsarkivaren har imidlertid i to Erklæringer af 25. August 1902 og 22. Oktbr. 1904 eftervist, at det er upraktisk at lade den nordligste og største Del af Sverrig, det såkaldte Norrland, sende sine Arkivalier til Landsarkivet i Upsala. Han har derfor indstillet, at Norrland skal have sit eget Landsarkiv f. Eks. i Byen Østersund, hvis Byråd har tilbudt gratis Byggegrund for det eventuelle Landsarkiv⁴. Man er for Tiden i Færd med at lade udføre Tegninger til et sådant Arkivs Installation.

Arkivvæsenets Omorganisation har foranlediget en ny Instruks af 25. Oktbr. 1901 for Rigsarkivet og ligeledes en ny Instruks af 14. Novbr. 1902 for Landsarkiverne i Upsala, Vadstena og Lund. I Henhold til den sidste stå samtlige Landsarkiver under Rigsarkivarens Tilsyn og Ledelse.

För jeg efter denne Oversigt over Arkivalieværnets Organisation i Sverrig omtaler det egentlige Værn i dets Enkeltheder, må det nævnes, at de administrative Myndigheder i Sverrig ere leddelte på en noget anden Måde end i Danmark og Norge⁵. Medens Amtmændene i disse Riger er de øverste Myndigheder udenfor Hovedstaden og der kun undtagelsesvis gives Centralmyndigheder udenfor Ministeriet, er Sverrig nok delt i 24 Læn, der hvert styres af en Landshøvding, men desuden gives der et større Antal Centralmyndigheder, der også danne Melleminstanser mellem Ministerierne og de lavere Myndigheder og Statsborgerne⁶. Mange Sager, hvis Akter man i Danmark og Norge vilde søge i Rigs-

¹ a. St. (1. Ræk.) 24, 201—14 og 25, 281.

² a. St. (Ny Ræk.) 1, 184.

³ a. St. 1, 196.

⁴ a. St. 1, 73—77; 305—309 og 256.

⁵ Jfr. herom Fremstillingen i »Nordisk Retsencyklopædi« 5. Bd. (Blomberg: Den nordiska förvaltningsrätten) § 6.

⁶ a. St. § 9 (S. 31).

arkiv eller Provinsarkiver (Afdeling for Amterne), ville i Sverrig findes hos de nævnte Centralmyndigheder. For disse Myndigheder er det, at Rigsarkivaren har planlagt det ovennævnte administrativ-historiske Arkivdepot i Stockholm.

En kgl. Frdg. 14. Novbr. 1902 bestemmer nu nærmere, hvilke Arkivalier der skulle afgives til Landsarkiverne, og de i denne Henseende gældende Regler vise sig langt fra så summariske som de i Danmark og Island foreskrevne.

I Almindelighed skulle Myndighederne kun afgive deres Akter, når de ere 100 År gamle. Den første Aflevering omfatter Akterne för 1801, og senere skulle Akter afleveres hvert 10. År (§ 3), dog kunne (§ 4) Myndigheder, hvis Arkivrum f. Eks. ere slette eller for små, aftale en videregående Aflevering med Landsarkivaren, dog således, at Rigsarkivaren skal træffe Bestemmelse, hvis der er Spørgsmål om en omfangsrigere Aflevering. Den 100årige Tidsgrænse er vel truffet i Myndigheders Interesse, og principielt har man intet imod også at optage yngre Akter i Landsarkiverne, hvad også fremgår af nævnte § 4 i Slutningen, hvori det foreskrives, at Myndigheder, som ikke på tilstrækkelig Måde bevare deres Akter, have at aflevere dem til Landsarkivet i det Omfang, som Ministeriet i hvert enkelt Tilfælde vil bestemme. I Praksis er også f. Eks. Lænsstyrelsens Akter i Malmø allerede overtagne af Landsarkivet til langt ind i det 19. Årh.

Ubetinget Afleveringspligt (§ 1 jfr. § 5) have kun Domstolene i 1. Instans, Lænsstyrelserne, Retsskriverne og Politimyndighederne. Domkapitlerne¹, Statens lærde Skoler, Sygehospitaller og Bjærgværksmyndigheder skulle derimod kun aflevere deres Akter i det ovennævnte Tilfælde efter § 4 i Slutningen. Købstad- og Kirkearkivalier (§ 2) skulle kun ubetinget afgives, forsåvidt Akterne ikke gennemgående ere af kommunal Art. Dog kunne disse Akter også blive afleverede, når den ledige Plads i Landsarkiverne tillader det. Her må nu erindres, at man i Sverrig lader Ordet »Kirkearkiv« om-

¹ Disse Myndigheder ere i Danmark, Island og Norge for længe siden blevne afakaffede.

fatte såvel Kirkens egentlige Arkiv som Præsteembedets og Landkommunens Arkiver.

Af denne Fremstilling vil man have sét, at man i Sverrig dels fuldstændig lader Myndighederne beholde deres Arkivalier, dels først forlanger dem afleverede, når de ere 100 År gamle. Men hertil indskrænker Værnet for Arkivalierne sig ikke. For det første udkom en, ved en yderligere Frdg. 22. Maj 1903 noget forandret kgl. Frdg. af 31. Decbr. 1900 »angående visse offentlige Arkiver«. I Slutningen af denne Forordning er opregnet en Række af forskellige Myndigheders Arkiver, på hvilke Forordningen ikke kommer til Anvendelse. Disse Myndigheder ere dels Centralmyndigheder, hvis Arkiver man tænker at bevare på anden Måde, dels Myndigheder, hvis Arkiver skulle ordnes efter Anvisninger og Instrukser, som senere skulle udfærdiges, dels atter Myndigheder, hvis Arkiver ere af meget ringe Værdi, såsom Post- og Telegrafstyrelsens Lokalmyndigheders. Det bliver nu foreskrevet, at hvert Arkiv nøje skal konserveres, ordnes, registreres og inspiceres. Der bliver givet Forskrifter såvel for Historieforskernes Benyttelse som om Udlån til Embedsmænd og Myndigheder. Med Hensyn til den nærmere Udførelse i det enkelte af Forordningens Bestemmelser kunne de verdslige og gejstlige Overmyndigheder og de respektive Centralmyndigheder, eventuelt efter at der er givet Rigsarkivaren Lejlighed til at ytre sig over Sagen, udfærdige de nærmere Anvisninger.

Det vilde ikke have nyttet meget alene at give den nysnævnte Bestemmelse om Forpligtelse til at repertorisere Myndighedsarkiverne, ti hvorledes skal et Arkiv repertoriseres? Der udkom nu også en videre kgl. Kundgørelse af 22. Maj 1903 om »almindelige Grundsætninger for Ordning og Repertorisering af visse offentlige Arkiver«. Disse Grundsætninger skulle anvendes på alle Arkiver, der ikke ere repertoriserede på en af Rigsarkivaren godkendt Måde, og hvile gennemgående på det såkaldte Proveniensprincip, som her for første Gang officielt indføres i Sverrig¹. Ved Siden heraf bemyndiges

¹ Samme År offentliggjorde Rigsarkivar E. Hildebrand a. St. 1, 85—92 en Afhandling om Proveniensprincipets Anvendelse på Ordningsarbejder i offentlige Arkiver.

Rigsarkivaren til at give de nærmere Anvisninger til den nærmere Anvendelse af hine Grundsætninger. Under 22. Juni 1903 har Rigsarkivaren også udstedt et Cirkulære med Hensyn hertil¹. Foruden den nævnte Bekendtgørelse er der endvidere udgivet en Række Skemata og Forskrifter for den mere specielle Repertorisering af forskellige Klasser af Embedsarkiver. Der kan nævnes de forskellige kgl. Forordninger af 22. Maj 1902 med Skemata for Repertorisering af visse Centralmyndigheders Arkiver, af Domkapitlernes Arkiver, af de lærde Skolers Arkiver, af Rådstueretternes og Magistraternes Arkiver (de såkaldte Byarkiver). Disse Anvisninger skulle dog ikke forstås således, at det er overladt Myndighederne at praktisere dem efter Behag. Tværtimod! Myndighederne skulle sende Rigsarkivaren Planerne for deres Repertoriseringsarbejder til Gennemsyn og Bedømmelse², og de færdige Repertorier skulle (efter § 3 i Frdg. 1900) indtil År 1900 udfærdiges i to Eksemplarer. Det ene skal blive ved det pågældende Myndighedsarkiv, medens det andet skal tilsendes Rigsarkivet eller, når Myndighedsarkivet hører under Krigs- eller Sømagten, henholdsvis til Krigsarkivet eller Flådens Stab. Disse Repertorier blive heller ikke uden videre approberede af Rigsarkivaren. Dennes Kritik er effektiv, og det er flere Gange forekommet, at Arbejdet er blevet kasseret af Rigsarkivaren som ubrugbart, og at Repertoriet er blevet tilbagesendt til Omarbejdelse³.

En Aflevering af Magistratsarkivalier til Landsarkiverne kan dog frafaldes, når Byen overtager en virkelig Omsorg for sine Arkivalier. Der må til Veje bringes et af Rigsarkivaren godkendt, brandsikkert Lokale, og Tilsynet med Akterne må overdrages en som Arkivar fungerende Person. Rigsarkivaren overtager Overtilsynet og må selv eller ved pågældende Landsarkivar årlig inspicere Arkivet, og Arkivaren må afgive en Årsberetning til Landsarkivaren, som indsender en Afskrift til Rigsarkivaren. Der kan også opstilles andre Betingelser såsom Bestemmelser om Benyttelse af Arkivet, Instruks for Stadsarkivaren, dennes Uddannelse o. s. v. jfr.

¹ Sml. a. St. 1, 197.

² a. St. N. F. 1, 198 og 264.

³ a. St. 1, 198 og 264.

Minister. Skriv. af 12. Decbr. 1902 om Malmø Stads Arkiv¹. Byer, som have ønsket på denne Måde at beholde deres Arkivalier og selv sørge for dem, ere f. T. Malmø², Arboga³ og Stokholm⁴, medens Göteborg sandsynligvis vil nære det samme Ønske.

Når man som i Sverrig ikke inddrager alle ældre Myndighedsarkivalier i Kredsarkiver, men overlader flere Myndigheder deres Arkiver ubeskårne, kan en Repertorisering alene ikke være tilstrækkelig til Arkivernes Bevaring. Bestemmelser om Arkivlokaliteterne ville være højst nødvendige. Frdg. 1900 § 2 giver nu også i denne Henseende en lovmæssig Ordning og tillader kun undtagelsesvis at anbringe et Arkiv i en privat Bolig og det endda [kun med Overmyndighedens Tilladelse, efter at der har været givet Rigsarkivaren Lejlighed til at ytre sig i Sagen. Hvis et Arkivlokale lider af Fugtighed eller ikke er brandsikkert, skulle de Arkivalier, som ikke på passende Måde kunne konserveres på Stedet, afleveres til et andet offentligt Arkiv.

Endelig må endnu omtales Kundgör. 1902 § 14, som åbenbart er affattet under Indflydelse af den danske Bekg. 1891 § 4. Det hedder her: »Andre offentlige Myndigheder eller Institutioner end de forannævnte såvelsom også Kommuner, Korporationer og private Personer og Indretninger kunne, forsåvidt Pladsen tillader det, aflevere til Landsarkiverne eller hos dem deponere Arkivalier, som i historisk eller administrativ Henseende ere af Værdi.« Om disse Bestemmelsers Konsekvenser og de teoretiske Overvejelser, som ligge til Grund for dem, er det nødvendige sagt ovenfor under Danmark. For Privatarkiver nærer man dog i Sverrig usædvanlig Interesse, og man har fra Statsarkivernes Side her mindre end andet Steds tilstrækkelig Anledning til at tage sig af Privatarkivalier.

I Henseende til Kassationer gælder en kgl. Frdg. af 5.

¹ a. St. 1, 71 og 261.

² Instruks for Stadsarkivaren der, dateret 10. Novbr. 1903, se a. St. 1, 270.

³ a. St. 1, 258.

⁴ En udførlig Erklæring af Rigsarkivaren af 10. Novbr. 1902 er trykt a. St. 1, 77—84 jfr. S. 161, 262.

Juni 1885. Herefter må ingen Myndighed, ingen Domstol og intet Embede kassere eller afhænde nogensomhelst Arkivalier uden at give Rigsarkivaren Lejlighed til i hvert enkelt Tilfælde at udtale sig om Kassationen.

I det store og hele har Rigsarkivaren, som det fremgår af den her givne Fremstilling, allerede lidt efter lidt fået Overledelsen af den større Del af det svenske Arkivvæsen. Det står endnu tilbage at overdrage ham Overledelsen af Krigsarkivet, af Kammerkollegiets Arkiv, af det projekterede administrativ-historiske Arkivdepot og at løse det Spørgsmål, hvorledes en Overinspektion over Arkivvæsenet skal indrettes. Dette Spørgsmål, som næppe kan stilles i Danmark eller Island, fordi man her har ladet Myndighederne beholde forholdsvis få Årgange af Akterne, og fordi Provinsarkivarernes Virksomhed ved Embedsskifte former sig som en Inspektion, er i Sverrig af særlig Betydning, fordi her mange Myndigheder forblive i Besiddelse af deres samtlige Arkivalier, og fordi deres Arkiver derfor ubetinget fra Tid til anden ville trænge til en sag- og fagkyndig Inspektion. Rigsarkivaren betoner da også i en Skrivelse af 8. Juni 1903¹, at den manglende Inspektion over Myndighedsarkiverne har været en Hovedårsag til den beklagelsesværdige Tilstand, i hvilken det offentlige Arkivvæsen er kommet i Sverrig. Den nu afdøde Rigsarkivar Odhner har i en Erklæring af 20. April 1901 foreslået efter fransk Mønster at indrette en Arkivkommission med Rigsarkivaren som Formand og med en Arkivinspektør². Kammerkollegiet, som stadig gør Modstand mod at aflevere sit Arkiv til Rigsarkivet, har sluttet sig til Tanken om en Arkivkommission. Den nuværende Rigsarkivar E. Hildebrand har udtalt sig om dette Spørgsmål i fire udførlige Skrivelser af 19. Marts³, 8. Maj⁴, 8. Juni⁵ og 18. Novbr. 1903⁶. Han kan ikke overbevise sig om Nyttens og Nødvendigheden af en Arkiv-

¹ a. St. 1, 171.

² a. St. 1, 174—78.

³ a. St. 1, 160—64.

⁴ a. St. 1, 164—68.

⁵ a. St. 1, 171—74.

⁶ a. St. 1, 226—229.

kommission for de små Forhold i Sverrig, og det så meget mindre som Organisationen af det svenske Arkivvæsen hidtil Skridt for Skridt har ladet sig gennemføre ved Rigsarkivarens Arbejde alene; han er af den Mening, at Rigsarkivaren selv eller ved Arkivarerne i Rigsarkivet kan overtage Inspektionen over de større Myndighedsarkiver, medens Inspektionen over de mindre Arkiver kan overlades vedkommende Landsarkivar; denne kunde da sende sine Indberetninger til Rigsarkivaren. Rigsarkivar Hildebrand har tillige forelagt Ministeriet Udkast til en ny Instruks for Rigsarkivaren¹ for det Tilfælde, at der i det Hele blev overdraget ham Overinspektionen over Arkivvæsenet, og til en Forordning om Inspektion over visse offentlige Arkiver².

Om end det svenske Arkivvæsens Udvikling endnu ikke har opnået sin foreløbige Afslutning, og om end flere rejste Spørgsmål endnu vente på deres Løsning, er der dog her allerede ydet et stort og højst ejendommeligt Arbejde, som har Krav på alle Fagmænds Opmærksomhed. Specielt kunde jeg ønske at fremhæve den store teoretiske Værd i de mange ovenfor kun kort anførte Skrivelser og Erklæringer fra Rigsarkivar E. Hildebrand. Det lønner sig ganske særligt at gøre sig bekendt med de i disse Udarbejdelser nedlagte Tanker og Fremstillinger.

Arkivvæsenet i Finland må vel også regnes med til det nordiske. I hvert Fald plejer man ved Møder af »nordiske« Jurister, Filologer, Historikere, Naturforskere, Skolemænd o. s. v. al Tid at regne med Finnernes Deltagelse.

Finlands Statsarkiv i Helsingfors, som til 1869 kaldtes »det kejserlige Senats Arkiv«, er i Hovedsagen den finske Centraladministrations Arkiv. Ganske vist indeholder det tillige Akter af lokal Karakter f. Eks. Underretternes Protokoller til 1750, som stamme fra Hofretternes (Overretternes) Arkiver, men i Almindelighed spiller det ingen Rolle for Bevarelsen af de lokale Myndigheders og Domstoles Akter.

I Finland har man nu også i de senere År holdt Øjnene åbne for de lokale Myndigheders og Retters Arkivers Betyd-

¹ a. St. 1, 165—68.

² a. St. 1, 173—74.

ning og Værd, og i en Petition af 15. Maj 1897 have Finlands Stænder andraget om, at »Kirkearkiver og andre lokale Arkiver« må blive beskyttede mod Ødelæggelse og gjorde tilgængelige for Forskningen. Senatet har derpå den 22. Marts 1898 overdraget det til en »Delegation« nærmere at undersøge det rejste Spørgsmål, og der foreligger nu en i 1900 udgivet Betænkning fra Delegationen med Datum 24. Oktbr. 1899. Det bliver her i fastslåt, at det er i højeste Grad presserende, at der drages Omsorg for Bevarelsen af de lokale Myndighedsarkiver, hvad også bliver nærmere påvist og på Grundlag af Indberetninger, der ere indhentede fra de enkelte Myndigheder og Embeder, og som i Tabelform ere vedføjede Betænkningen, foreslås det nu at indrette fire Provinsarkiver: i Åbo, Tavastehus, Nyslott og Nikolaistad. Delegationen har derhos udarbejdet Koncepter til en Forordning herom og til en Instruks for de eventuelle Provinsarkivarer. Man ser let af disse Koncepter, at de dels støtte sig på danske, dels på svenske Forbilleder. Der er for såvidt benyttet danske Forlæg som der er foreslået en ubetinget Afleveringspligt for alle Statens Myndigheder og Embeder. Disse skulle aflevere alle Akter indtil 1850, dog Kirkearkiverne (dette Ord forstået som i Sverrig) kun til 1810, og fremdeles derefter hvert 10. År de 10 ældste Årgange af Akterne. Derimod synes svenske Forlæg at være lagt til Grund, når det bliver tilladt Kommunerne, hvis Arkiver ere bevarede på tilfredsstillende Måde, og som ere tilgængelige for Forskningen, at beholde deres Arkiver. Der er ikke foreslået Aflevering af Magistratsarkiver, fordi det syntes Delegationen tvivlsomt, om Regeringen er berettiget til uden videre at disponere over disse i deres Helhed. De fleste Byer have dog samtykt i, at deres Arkiver overføres til eventuelle Provinsarkiver. Derimod har Delegationen uden videre foreslået at inddrage »Kirkearkiverne«s Akter med Kirkebøgerne til Trods for, at kun 227 Menigheder af 363 have været enige her i, medens 136 have gjort Indsigelse. Endelig tager Delegationen Ordet for Indretningen af en »Arkivkommission«. Som Opgave for en sådan Kommission tænker den sig kun Inspektionen over de fire Provinsarkiver, men den har overset, at den Slags Bestanddele

af en Arkivorganisation, der, som ovenfor påvist, i Sverrig kunde begrunde Indførelsen af en Arkivkommission, ikke ere medtagne i Delegationens øvrige Forslag, og at det vil være meget simplere og meget billigere at overdrage Inspektionen til Statsarkivaren i Helsingfors alene.

Til Klarlægning af den Opfattelse, som man i hele Norden ikke mindre end i Danmark nærer om Statsarkivernes Opgave og Formål i Modsætning til den i Tyskland næsten almindelige Anskuelse, skal endnu omtales, at Delegationen ikke alene i Almindelighed anser det for ønskeligt, at der bliver givet Kommunerne og Privatfolk Lejlighed til at tilbyde Provinsarkiverne Dokumenter og Akter, som have Interesse for Rigs- og Lokalhistorien, som Gave eller til Opbevaring; den har også i sit nævnte Udkast optaget en særlig Bestemmelse herom.

Desværre synes den på nævnte Måde så ivrig påbegyndte Organisation af Finlands Arkivvæsen at være stanset under Indflydelse af de senere Års politiske Forhold, men forhåbentlig er Sagen ikke uddød dermed.

Efterskrift: Efter modtagen Meddelelse fra Helsingfors er der al Udsigt til, at den Forandring i Finlands statsretlige Forhold, som de sidste Års Udvikling har medført, også vil komme Arkivvæsenet til Gode og snart fremkalde en Organisation af dette.

Indhold.

	Side
1. Meddelelser om Rigsarkivet med Provinsarkiverne for Årene 1901—5	1
1. Arkivvæsenets Organisation og almindelige Forhold	1
2. Budget og Regnskab	6
a. Embedslønningerne	6
b. Hovedarkivets andre Bevillinger.....	6
c. Provinsarkivernes andre Bevillinger.....	13
3. Arkivernes Tilvækst ved Afleveringer, Gaver, Depositum og Indkøb	15
4. Afgang ved Kassationer og Udlevering af Arkivalier.....	21
5. Arkivvæsenets Ekspeditioner og Benyttelse.....	24
6. Ordnings- og Registreringsarbejder	39
a. I Rigsarkivets 1. Afdeling	40
b. I Rigsarkivets 2. Afdeling	50
c. Provinsarkiverne.....	52
Provinsarkivet i København	53
— i Odense	55
— i Viborg	56
7. Literær Virksomhed	61
8. Bogbinderiet	64
9. Arkivlokalerne	69
10. Arkivernes Personale	84
Bil. A. Fortegnelser over Arkivernes Tilvækst ved Afleveringer fra Hof-, Stats- og Kommunal-Myndigheder og Embeder	
o. l. 1901—5	98
A. Hovedarkivet	98
B. Provinsarkivet i København	104
C. — i Odense	116
D. — i Viborg	118
Bil. B. Fortegnelser over de ved Indkøb eller Bytte erhvervede Arkivalier og Korrespondancesager 1901—5	123
A. Ved Indkøb	123
B. Ved Bytte	124

Bil. C. Fortegnelser over Arkivernes Tilvækst ved Gaver af Arkivalier, Korrespondancesager, Håndskrifter og Optegnelser 1901—5	125
A. Hovedarkivet	125
B. Provinsarkivet i København	129
C. — i Odense	130
D. — i Viborg	131
Bil. D. Fortegnelse over de Arkiverne som Deposita betroede Arkivalier	133
B. Provinsarkivet i København	133
C. — i Odense	133
D. — i Viborg	134
Bilag E. Fortegnelse over de Embeds- m. m. Arkiver (Fonds), som ere blevne gennemsete og inventariserede i de forskellige Provinsarkiver fra deres Oprettelse og indtil 1900 ...	135
A. Provinsarkivet i København	135
B. — i Odense	139
C. — i Viborg	140
2. Om Organisationen af Arkivvæsenet i Norden. Foredrag holdt på det 5. tyske Arkivarmøde i Bamberg den 25. September 1905	145
Danmark	146
Island	153
Norge	154
Sverrig	156
Finland	164

Rettelser.

- S. 94 Lin. 11 f. n.: cand. mag. N. Lange har gjort Tjæneste siden 1893 Decbr.
- S. 96 Lin. 5 f. n.: 15 Biografier, læs: 20 Biografier.

Om to Palimpsester fra Kongstedlunds Arkiv.

Meddelelse om et Falsknøri fra det 18. Aarh.

af Arkivar i Rigsarkivet A. Thiset.

Efterat Hr. Justitsraad Lønborg Friis i Hjørring havde henledet Rigsarkivets Opmærksomhed paa, at en stor Del fra Hovedgaarden Kongstedlunds Arkiv stammende Pergaments- og Papirsbreve fandtes paa Gudumlund, lykkedes det i 1905 Rigsarkivet ved Imødekommen fra Eierens, Hr. Forpagter Brønnums, Side at faa Brevene til Gjennemsyn og derefter ved Kjøb at erhverve den langt overveiende Del, 73 Stykker, af denne Samling, hvorimod Hr. Brønnum forbeholdt sig følgende 4 Dokumenter;

1. Dom af Kongens Retterthing i Biskopsgaarden i Aarhus den Løverdag næst for St. Eriks Dag 1500 i en Trætte mellem Tyge Jensen af Dalsgaard og Hr. Niels Høg, Ridder, om Grevelund.

2. Et af samme Tyge Jensen erhvervet Sognevidne om Grevelund, Midfaste Søndag 1473.

3. Et af Biskop Niels Clausen i Aarhus m. fl. udstedt Forlig imellem Hr. Niels Høg og Tyge Jensen St. Jacobi Apostoli Aften 1504 og endelig

4. En gode Mænds Granskning af 1561, som siden skal omtales.

Efterat der var taget Afskrift af disse Dokumenter, fik Hr. Brønnum dem derfor tilbage, men han har atter godhedsfuldt udlaant det sidstnævnte til Rigsarkivet i Anledning af nærværende Udarbeidelse.

Da Samlingen var kommen til Rigsarkivet, konstateredes det, at kun en Del af disse Breve, og da navnlig de yngste af dem, angaa Kongstedlund selv, hvorimod Brevene fra en ældre Tid, det 15. og 16. Aarhundrede, vedrøre Dalsgaard, Visborggaard, Vraagaard og Randrup, hvad imidlertid turde være let forklarligt.

Dalsgaard i Hindsted Herred var Slægten Seefelds Stam-sæde og eiedes alt af Slægtens første kjendte Mænd, Ridderen Thomes Magnussen, der levede i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede. Den gik saa i Arv til hans Søn Jens Thomesen, dennes Søn Tyge Jensen, hvis Søn Jens Tygesen forenede Visborggaard og Randrup med Dalsgaard, idet han ægtede Fru Inger Andersdatter Bjørn til Randrup, Enke efter Munk Jensen til Visborggaard, og derefter havde de tre Gaarde fælles Eiere af deres Afkom i over 100 Aar. Jens Tygesens og Fru Inger Bjørns Sønnesøn Jakob Seefeld erhvervede dertil 1597 Vraagaard, som han købte af Fru Ide Kaas, der nys havde arvet den efter sin Broder, Kansleren Niels Kaas, som 1588 havde købt den af Fru Karen Banner. Her var dog kun Tale om en vis Anpart i Vraagaard, idet denne Gaard, der forøvrigt var gammelt Arvegods i Banner-Slægten, ialtfald siden Fru Karens Farfaders Fader Hr. Anders Nielsens Tid, i sin Tid var bleven delt mellem Fru Karens Fader Erik Banner og hans to Halvsøstre Helvig og Anne Nielsdatter Høg, hvis Arvinger endnu vare lodtagne i Gaarden.

Da Jakob Seefelds Søn Enevold Seefeld efterlod sig flere Sønner og en Datter, adskiltes de fire Gaarde paany. Peder Seefeld, som fik Dalsgaard, mistede den ved Indførsel, men den gjenkøbtes 1675 af hans Svigersøn Frederik Eiler Giedde, der 6 Aar før havde købt Vraagaard af Jomfru Sophie Seefeld. Visborggaard tilfaldt Jørgen Seefeld, hvis Søn Claus Seefeld 1681 mistede den ved Indførsel; Randrup blev af Peder og Jørgen Seefelds Broder Jakob Seefeld 1637 solgt til Iver Krabbe, som s. A. ligeledes havde tilkøbt sig Kongstedlund, og disse to Gaarde vare siden forenede under fælles Eier i henved 150 Aar.

Det er da ikke at undres paa, at disse fem Gaardes Arkiver i Tidens Løb ere blevne sammenfiltrede og for en stor

Del ere havnede paa Kongstedlund, men efterat Samlingen var kommen til Rigsarkivet, maatte selvfølgelig de enkelte Gaardes Adkomstbreve ordnes hver for sig, og under dette Arbeide viste det sig, at Størstedelen af de ældste Pergamentsbreve just var de Adkomstbreve, som ovennævnte Jakob Seefeld til Visborggaard, Dalsgaard, Randrup og Vraagaard fremlagde paa Kongens Retterthing, da han i Aaret 1598 førte Proces med Erik Lykke til Eskjær (Dattersøn af Fru Anne Nielsdatter Høg) og Fru Christence Nielsdatter Rotfeld, Bjørn Kaas' Efterleverske (Datter af nysnævnte Fru Anne Høg), angaaende en Skov, Grevelund, som de forment at høre til Viveterp, medens den blev Jakob Seefeld tildømt som værende Vraagaards rette Grund og Eiendom. Denne Dom, af hvilken en samtidig Udskrift paa Pergament findes blandt Arkivalierne fra Kongstedlund, er udtogsvis trykt efter Dombogen i V. A. Secher: Samling af Kongens Rettertings Domme 1595—1604 S. 211—219.

Af de af Jakob Seefeld under Sagen fremlagte, i nysnævnte Værk med Nr. 1 til Nr. 27 betegnede Adkomstdokumenter ere følgende nu komne til Rigsarkivet: Nr. 1, 2 (dog kun i en Afskrift fra Begyndelsen af det 18. Aarh., paa Papir), 3, 4, 5, 6 (udstedt paa Helligum Herredsting, ikke som i Dommen angivet paa Hindsted Herredsting), 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15 og 17 (er af 1550, ikke, som i Dommen feilagtig angivet, af 1460). Ogsaa Nr. 14 har i Midten af det 19. Aarh. endnu været i Behold paa Kongstedlund, baade Originalen paa Pergament og en Afskrift fra det 18. Aarhundredes Begyndelse, thi de nævnes i en af T. A. Becker i sin Tid forfattet Fortegnelse over Dokumenter paa Kongstedlund¹; men ingen af dem findes blandt de nu til Rigsarkivet komne Arkivalier. Ogsaa synes tabt det manglende Nr. 10, et af 13 Adelsmænd 1503 Mandag efter Søndag Misericordia udstedt Vidne om, at Tyge Jensen med Oluf Mortensen og Enevold Jensen red Markeskjel over Grevelund Mark, og ligeledes Nr. 16, en af Erik Ottesen, Mogens Pedersen til Lynderup, Jakob Andersen til Vorgaard m. fl. 1499 udstedt Erklæring om, at det Skjel, som Hr. Niels

Høg havde ladet gjøre om Viveterp Mark, vilde han ikke frembære for dem, saa at de kunde granske derom. Til dette sidste manglende Brev skulle vi senere komme tilbage.

Til Gjengjæld for disse manglende Aktstykker — ogsaa de i Dommen nævnte Adkomstbreve Nr. 18—27, alle af forholdsvis nyere Datum, mangle i Samlingen — findes blandt Brevene fra Kongstedlund to Adkomstdokumenter, der ikke citeres i Dommen og heller ikke angaa Grevelund.

Det ene Dokument bærer en ældre Datum end alle de førnævnte Dokumenter, nemlig fra Aar 1464, medens de under Nr. 1 og 2 i Dommen paaberaabte Aktstykker ere fra 1473. Dette Brev foreligger alt trykt i Saml. til Jydsk Hist. og Topogr. 2. R. 1. B. S. 469, men efter en Hindsted Herredsthings Vidisse af 1723, ligesaa unøiagtigt som defekt; selve Brevet (Tavle I) aftrykkes¹ derfor her:

Alle mæn, som thz br^eff feer heller hør, helf^e wi Nis Jenß, fogzt thil Hindshrs thingh, Nils Ormß aff Kolbo skriffer, Jens Matisß aff Wisbargh, ridder, Bertell Hørby, Powel Nilß i Rostrop, Las Paalß, Anders Jebß och Jens Pß i Owe ewinligh meth guth, och kundgør wi, ath aar epter gutz byrd medlxiiij then thorfdag nest for Olaiuj regis *et² martiris*, tha war welbaarn man Jens Thomess aff Dalsgaardh inen alle fire stoke paa Hinß hrs thing, eskith och loffligh sich och fremlide jeth fuldstanden thingß witne aff viij tro dande men, so som war Powel Nilß i Rostrop, Bertell Hørby, Las Paalß, Anders Jepß och Jens Prß i Owe, Marqwor Troelß, Nis Hanß och Crifthen Prß ibm., thesse fore^{de} viij dandemen wune po theris gohte tro, siell och sanden, ath Jens Thomass och hans fader hr Thomes Mowensß, huis siell guth haffwe, the haffue haffueth Dalsgaard och Dalsgaardz fang ulaft och ukiert i fyrefinthstyffwe aar meth alth sin tilliggelse, som thenom i gudtz sandheth fuldkommen war witherligh, fra theth marckekiell imellem Øfter Steffns och Wester Steffns till Hepoldam och fiskewadtheth, Dywaths krog och Lille Hylche, item thn ejendom och fang fra Hans Backhiß odthe i wester langs meth fundtheth till Gamlboe gröfft i øfther och Fieldthbroeh wadtheth och therfra i nordh Helthelis bech op och Lunthahl op i wester till Gaaßetweedhen, som then stehn staar nordthen weth then weij,

¹ De i Dokumentet anvendte Forkortelser ere kun opløste, naar de ikke paa anden Maade lode sig gjengive i Bogtryk; Opløsningen er da sat med Kursiv.

² Her skal staa et, men Figuren i Dokumentet ligner ikke den sædvanlige Forkortelse for Ordet.

som løber fra Høygaardth till Wißborre, som er reth skell jmellem Wißborre och Dalsgaardth skoufwe, och aldrigh the haffuede hørðth therpaa ath were giorth noghen lafth eller klagemahl i noghen maadther. Aldth thenne forfkreffwene eyemon indthen theßse skell indwårdth the hand thil Dalsgaardth for eth frith ennemercke meth aldh sin retthe tilliggelse indthn och udthen marcheßkell waht och thiyrdth rørende och urørende indthet undthhagen i nogen maadher, och war hanß laughørige indhen tinge, ther thetthe gich beskreffwen och meldhthe the hanß laughæwffth weth macht, effterfom samme war loulichen laughbuddhen, som lowen udwißer. Ath faa gich och foor, som forschreffweth staar, thet wihner wi meth woriß indzeigl hengendthes nedthen for thette breff. Da^m anno die *et loco ut supra*.

Paa Bagsiden med samme Haand som i Brevet:

Laug hæffueth paa Dalsgaardtz eyendomb mcdlxiiij then thorßdagh neft for Olaiuj.

Enhver, der har om end blot et flygtigt Kjendskab til Palæografi, til Fortidens Dokumentstil og Ortografi, vil sikkert tro, at ogsaa nærværende Aftryk er taget efter en slet Vidisse fra det 18. Aarhundrede. Retskrivningen er ialtfald ikke den, der anvendtes 1464; den ligner nærmest en Ukyndigs keitede og uforstaaende Forsøg paa at fremstille en svunden Tids Retskrivning. Man bemærke i saa Henseende blot den ganske vist kun et Par Gange forekommende, men altid ganske meningsløse Anvendelse af Bogstaver over Linien, eller Stavemaader som »gohte«, »Fieldthbroeh wadtheth«, »fundtheth« etc., der nok tør siges at være ganske ukjendte i ægte Dokumenter fra det 15. Aarhundrede. Gjengivelsen af den anden Brevudsteders Navn »Nils Ormß aff Kolbo, fkriffr« synes at være en grov Afskriverfeil for »Nils Cristenß aff Kolby, ridder«¹. Det er jo ganske utænkeligt, at en simpel ufri Mand skulde som Udsteder blive nævnt foran en saa anset Adelsmand som Ridderen Hr. Jens Madsen Munk af Visborg, naar han da ikke selv optraadte som Herredsfoged. Sigillet burde have kunnet oplyse, om den anden Udsteder virkelig var en Skriver Niels Ormsen eller Ridderen Niels Christiernsen Munk; men samtlige Dokumentets 9 Sigiller mangle; Sigilhullerne ere der, i

¹ Jvf. Danm. Adels Aarb. XXII. S. 302f.

Hullerne 2—8 hænge Remme, men ethvert Spor af Sigillerne er borte. Dokumentet selv vil imidlertid ikke gaa for en Afskrift; det er skrevet paa et hæderligt gammelt Stykke Pergament, der efter alle Julemærker at dømme er om ikke just fra 1464, saa dog fra det 15. Aarhundrede, og skrevet med en tilsyneladende gammel Haandskrift, hvis Ærværdighed dog ikke staaer for en nærmere Prøvelse.

Den Tvivl om nysnævnte Dokuments Ægthed, som netop den dertil anvendte Haandskrift m. m. maa fremkalde, bliver til en fast Overbevisning om dets Uægthed, naar det sammenholdes med det andet bevarede, men i Dommen af 1598 ikke citerede Dokument, den foran nævnte, nu tilbagelaante Granskingsforretning. Skjøndt denne skal være af 1561, gjør dog Haandskriften Indtryk af at være samtidig med den i Brevet af 1464; mulig har een og samme Haand skrevet dem begge, men har i saa Fald ikke uden Held tilstræbt at give Skriften i det foregivne ældste Brev en mere kaligrafisk Karakter end i det nyere. Det til begge Brevene anvendte Blæk havde en paafaldende rødbrun Farve, der nok kunde tænkes opstaaet ved en kemisk Forbindelse mellem det og en eller anden ætsende Vædske, hvormed Pergamenterne kunde have været fugtede, og hvad der navnlig maatte vække Mistanke mod Brevet af 1561, var dels dets i høi Grad ætsede eller skrabede Forside, der har bevirket, at Skriften hist og her er løben slemt ud, dels dets Indhold (Tavle II), der lyder saaledes¹:

Vij epthr skreffne Othe Brahde thil Bradfkouffs, befaliings man offuer Skiffwhwß, Jørgen Roffenkrandß thill Tierß bek, Erik Otß thil Sneedthegaardt, Jacob Anderß thill Worgaardth, Swend Knudthß thill Lindrwp och Biørn Anderß thil Stienalth gjør vittrligt meth thez worth aabne breff, ath epthers som wi hafwe bekommeth wor naadige herre och konningß naadige befalningh, ath vj epthers Enuol Jenß thil Dalßgaardt hanß begier skulle grandfke och forfahre thet sandmændß thouff, som ærlig och velbyrthige man Nilß Høegh thil Owegaardt hafthe ladthet fwære af viij sandmen af Slethherriht aar mdxxxvij emoth hanß farfader Thyge Jenßenß laaßebreff och thz sandmanß breff Thyge Jenß ther emoth hafde af xvj sandmen

¹ Aftrykket er foretaget paa samme Maade som Aftrykket ovenfor af det første Dokument.

af for^{ne} Slethherritz ladtheth swære aar mdxxxix, hwilke af thesse ther kwnde vere the rette skel emellem Østher och Westher Stefnß, ilghemodther ath vij skulde grandske och eptherfee the rette skell emellem Dalßgaardth och Vißborre skowfwe och Hafnøeß eiendom, tha hafwer vj vereth forfamleth weth Øster Stefnß aar epther Gudtz byrdth mdlxj paa thn nesthe mandagh epther ft. Hans thagh och therfra begiffweth oß thil thn markeskell emellem Øster och Vesthr Stehfnß fra Mariagherß fiordth och nordth paa, hwor ther findtheß stheen, thil Hesseldam alth paa thn østher sidthe och thilhøræ Østher Stehfnß och paa thn vesther sidthe thil Vesther Stehfnß, thernesth fooldthe wj forⁿ Thyge Jensenß sandmanß breff thil Leelholm, som er indsworen thil Thygge Jensen och hans arffwinge, thrende wegge thil markmoedth, westhen, nordthen och østhen om forⁿ gaardth, først fra then stheen, the fathe weth Fiskewath veth beken, och saa beken nordth udth thil midthstrøm, som the fatte en anden stheen och reth nedth ath samme bek, thil hwn løber i thn østher aae, som kaldeß Dybwadtskroegh, som the fatte en stheen, och saa fyndther op meth samme aae thil mithstrøm, som the fatte en andthen stheen, och fremtheeliß op meth forⁿ aae thil then stheen, the fatte vestn och nordthn weth Lille Hylke, och fremdehliß op ath aeen thil thedt gamle dighe wedthaggen, som the fatte en stheen i dighe endthen, och saa westher ath . . .¹ ffeth, som the fatte en stheen i then andhen endhe af samme dighe, som thn gamble rødthe wedthager, och rødthen op thill landtheth, som the fatte then sidthsteh stheen for østhn endis aff thn th . . .¹ i heedthen, ther swore the reth marke skiell, som samme theriß breff uthwißer, huilketh uj och dømme ath were thz rette markeskiell, som forskreffveth sthaar, och velbyrdthige mann Niels Høgs sandmannß thouff, som hand loedth swære . . .¹ ht Thyge Jensenß laaße breff, ath were wgyldth och icke ath giøre noghen skaar i Thyge Jensenß laaße breff men² ath beholdthe sin fuldthe kraffth. Thernesth epther fohre wj the skowff skiell emellem Dalßgaardth och Vißborre² och Haaffnøe grwndthe, som sandmen aff Hindstzheridth haffwedthe sworeth aar mdlj, tha haffwedthe the begyndt thz² nordth weth Westher mølle aae och therfra thil Krawffwelß bek och samme beck reth wth thil Halkier och therfra . . .² thill Sandthahl, som thn stheen sthaar veth thn sønder kandth aff Østher Sandthahl, och ther fra owffwer heedthn thil Goß², som thn stheen sthaar weth thn søndther sidthe af thn wej, som løber fra Høygaardth och thil Vißborre, och ther fra . . .² thil thn stheen, som sthaar i thn nordther sidthe aff thn gamble brødthe, ther gaar fran, som thn griim bøegh sthandthen, som war bordthe, saa ther fra i sønder thil Østher Lyndthahl, som och kaldeß thn mørke Lyndthahl, som thn stheen sthaar weth thn øffwersthe endthe aff bæcken weth thn westher

¹ Hul i Perg.

² Pergamentet beskadiget i Randen af Musegnav.

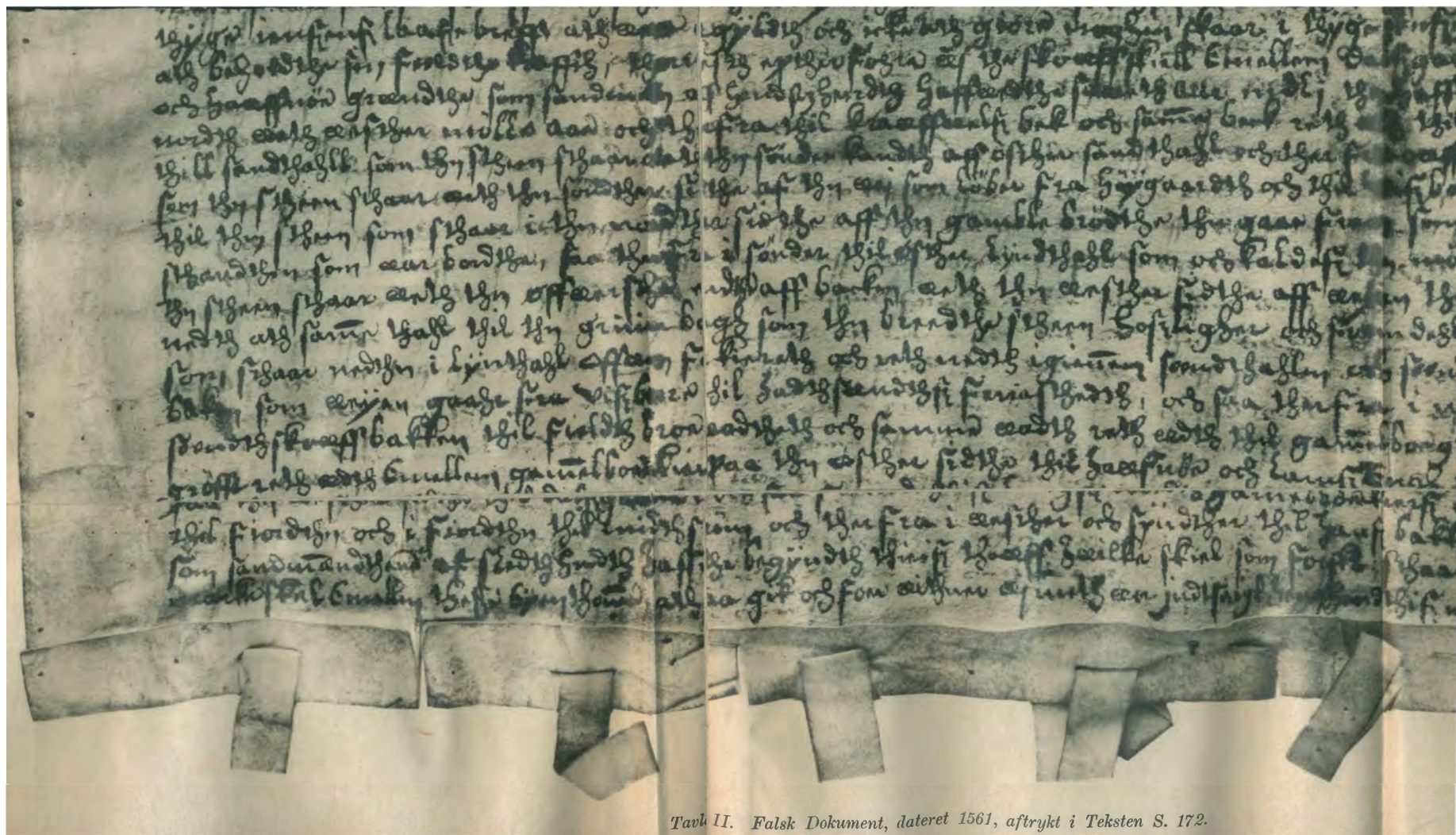
fidthe aff weyen, ther gaar nedth, och nedth ath samme thahl thil thn griim bøegh, som thn breedthe s'theen hoßligher, och fremdehlis nedth thil thn . . .¹, som s'thaar nedthn i Lynthahl, offwen for kiereth och reth nedth igiennem Swndthahlen och Swndthammen reth w . . .¹baken, som weyen gaahr fra Vißborre thil Hadthfundthß feriefthedth, och saa ther fra i nordth owesth langf Swndthfkowffbakken thil Fieldth broe wadtheth och samme wadth reth wdth thil Gammelboe grøffth wndthaghn . . .¹grøffth reth wdth emellem Gammelbou kier paa thn østher fidthe thil Hawfnøe och Lamß engh, Tykken kier och Sunsengh(!) paa thn wether fidthe thil Dalsgaardth och saa fremdehlis langß medth Gammelboe kierß grøffth i sydth wefth thil fiordthn och i fiordthn thil midthstrøm, och ther fra i vefther och fyndther thil Hansß Bakkeß odthe och thn s'theen, som sandmændthene af Sledth heredth haffdthe begyndth thiriß thowff. Hwilke skiel, som forskr. s'thaar, wj kiendthe for rethe markeskel emellm thesse eyenthomme. Ath saa gik och foer withner wj meth wor jndtfeigl henghendthiß nedthn for thz breff.

At her foreligger et ualmindelig plumpt Falskneri fra en langt senere Tid end 1561 er let at eftervise. Skjøndt Jydske Lov 2, 1 og 3 udtrykkelig foreskriver, at Sandemænd skulle være otte i hvert Herred, og aabenbart forudsætter, at de om Markeskjel kun skulle sværge i det Herred, hvori de ere Sandemænd, saa optræde i ovenstaaende Brev først 1537 otte Sandemænd og 1539 hele sexten Sandemænd fra det fjerne Slet Herred og sværge nok saa freidig om Lokalteter i Hindsted Herred. Intet Under, at de kom daarligt fra det. Da Udstederne ere saa uhøflige at betegne Brevets Erhverver slet og ret som »Enuol Jenß til Dalsgaard«, uden det »velbaarne«, »velbyrdige« eller »ærlige og velbyrdige Mand«, som ellers betegner Adelsmanden, kan det ikke forbause, at de berøve hans Modpart Niels Høg den ham tilkommende Ridderværdighed. Derimod kan der nok være Anledning til at forundres over, at Niels Høg her 1537 skrives til Ovegaard, eftersom denne Gaard var et Len under Viborg Bispestol, hvis daværende Ihændeher Jørgen Friis alt før 1532 havde givet Lenet til sin Broder Christiern Friis², der beholdt det til sin Død 1561³,

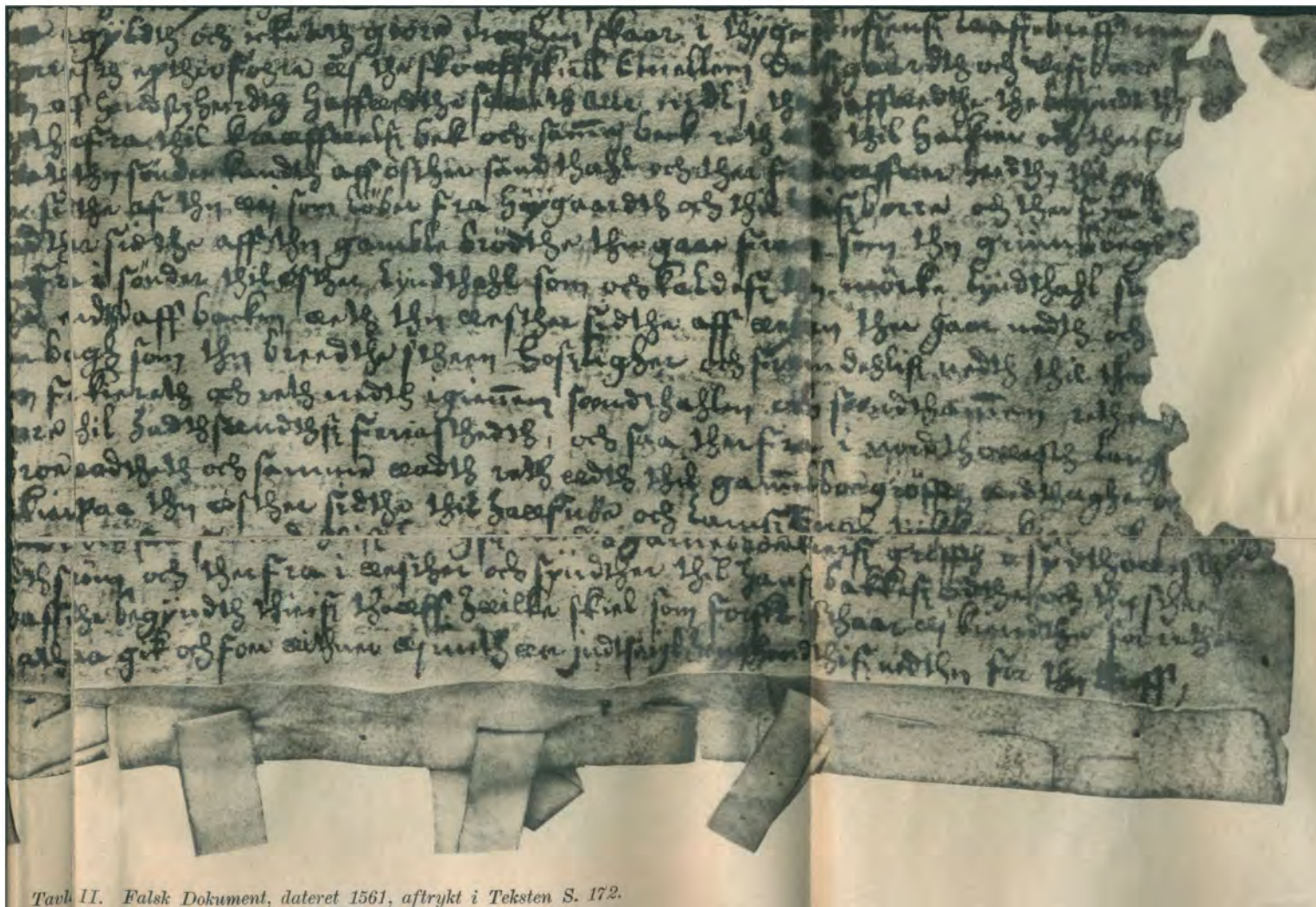
¹ Pergamentet beskadiget i Randen af Musegnav.

² Erslev og Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter S. 425.

³ L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1561—65 S. 42.

Tavle II. Falsk Dokument, dateret 1561, aftrykt i Teksten S. 172.

Tav. II. Falsk Dokument, dateret 1561, aftrykt i Teksten S. 172.

ogsaa efterat det ved Reformationen var gaaet over i Kronens Eie. Der er altsaa slet ikke Plads for Hr. Niels Høg paa Ovegaard 1537, men han havde saa vist heller ikke Brug derfor, thi 1537 laa han paa trettende Aar i sin Grav. Ved Aar 1524 beretter Huitfeldt nemlig: »Paa samme Herredag til Kiøbenhaffn 1524 paa S. Laurentij Dag bleff Her Niels Høg aff Eskilstrup (o: Eskjær), fordum Marsk, Popelsy slagen, oc paa 9. dagen der efter døde hand. Hand vaar Maalløs oc sindisløs en tid lang. Hand vaar en veltalende Mand paa vort Danske Tungemaal¹. — En tilsvarende Uoverensstemmelse med de faktiske Forhold frembyder Listen over Brevudstederne: Otte Brahe har aldrig eiet Bratskov, som først ved hans Søn Steen Brahes Ægteskab 1590 med Kirsten Holck kom i Slægten Brahes Besiddelse. Desuden var Otte Brahe 1561 Høvedsmand paa Aalborghus, ikke paa Skivehus, der da indehavdes af Iver Krabbe. Jørgen Rosenkrantz har aldrig eiet Tirsbæk; denne Gaard tilhørte 1561 Iver Lunge. Jakob Andersen (Bjørn) af Vorgaard nævnes alt som død i Aaret 1525 og Vorgaard eiedes 1561 af hans Datter Fru Dorte Jakobsdatter, Oluf Globs Efterleverske, og endelig vil man forgæves i alle andre Kilder søge Adelsmænd af Navnene Erik Ottesen til »Sneedthegaardt« og Svend Knudsen til Lindrup.

Røber saaledes Dokumentets Forside et begaaet Falskneri, saa gjør Bagsiden det ikke mindre. Den bærer nemlig foruden forskjellige senere tilkomne Paategninger en Angivelse af Indholdet, der umulig kan angaa Dokumentets nuværende Text, da Paategningen er skrevet med en Haandskrift fra Tiden om ved Aar 1500, altsaa meget ældre end det Aarstal, det nu bærer. Den lyder²:

»Granske breff paa fannemend; breff, om fannemend haffuer fworet emod Tyge Jensns laaff breff.«

At disse to Breve, angivelig fra 1464 og fra 1561, ere Falsknerier fra en senere Tid, turde nu være hævet over enhver Tvivl; tilbage staaer at oplyse, saavidt muligt, hvorledes, hvornaar og i hvilken Anledning Falskneriet er begaaet.

¹ A. Huitfeldt: Danmarckis Rigis Krønike, in Folio S. 1269, in quarto VIII. S. 75.

² Se Afbildningen af Dokumentets Bagside (Tavle III).

Skjøndt de to Pergamenter, og særlig det af 1464, ikke ved Modtagelsen i Rigsarkivet frembød Spor af udslettet Skrift, laa det dog allerede paa Grund af den nys omtalte Paategning paa det ene Dokuments Bagside nær at formode, at Forfalskningen var udført paa den velkjendte Maade, at man havde benyttet et ægte Pergamentsdokument, hvis oprindelige Text man i den Anledning havde bortskrabet eller borttætset, og denne Formodning bestyrkedes ved, at navnlig Dokumentet fra 1561 bar tydelige Spor af at have været underkastet en saadan Behandling. Denne var dog i saa Fald udført med saa stor Omhu, at ethvert synligt Spor af den ældre Text var fjernet, men da en vis Sandsynlighed talte for, at det ikke var lykkedes at fjerne enhver Rest af det i det gamle Blæk indeholdte Jernvitriol, bleve begge Pergamenterne gjentagne Gange fugtede med Garvesyre, der ikke blot gjengav den falske Text dens sorte Farve, men efterhaanden ogsaa fremdrog saa umiskjendelige Spor af en ældre Text, at denne endogsaa ret tydelig fremtræder paa de omstaaende Facsimiler af begge Dokumenter. Særlig i Dokumentet af 1464 ere disse Spor saa fremtrædende, fordi den senere paaskrevne falske Text ikke overalt er skreven lige oven paa den oprindelige, at de fristede til et grundigt Studium for om mulig at udfinde den oprindelige Text, og dette Studium lykkedes navnlig ved Arkivsekretær, Dr. Will. Christensens gode Øjne og skarpe Divinationsevne saa godt, at den oprindelige Text paa nogle faa Ord nær nu kan gjengives med tilnærmelsesvis Sikkerhed, som følger:

Jeg Crifstiern Hegg[i]¹dal, vepner, gør th₃ alle vittherligt m₃ th₃^o
 mit opne breff, at
 ieg haffuer ff[æ]jet ower [wen]l[i]gt f[k]iffte [o]c jeffn₃ m₃ vel[boren
 man] T[y]gi Jenff₃,
 myn kiere modher brodher, om arff, jordgot₃ oc bopennig effther
 Jes Thommef₃

¹ Medens de anvendte Forkortelser, som ikke have kunnet gjengives i Tryk, ere opløste og gjengivne med Kursiv, ere fuldkommen ulæselige Bogstaver, hvis Tilværelse man imidlertid kan slutte sig til, satte i Klammer. For at lette Sammenligningen med den hosføjede Afbildning i Lystryk (Tavle I), er der ved Aftrykket begyndt en ny Linie for hver Linie i Dokumentet.

Handwritten text at the top left, partially obscured by damage.

Capitulum Commissionis
Helsingorum d. 29 April
1723.

Capitulum in Formam
Capituli d. 3 Nov. 1784,
in Lychnis Mariageris Scond.

Actum

Handwritten text on the right side, top section.

Handwritten signature or name in the middle right section.

Handwritten text on the right side, bottom section.

Handwritten letters 'H' and 'K' with numbers, possibly a stamp or reference.

Tavle III. Bagside af det falske Dokument, dateret 1561.

aff Dalssgordh, myn oldefader, oc hans hofv, ff^v Kerstin, myn
 oldhemodh[er], . . . hwess
 fielle gudt haffue, f[w]o at meg tilfall oc ieg skall haffue Saling-
 gort, som
 Seuerin Jeibfß nw i bo[e]r, oc eet bool i same ftz, som Jeff Olffß
 i [boor, oc] e[e]n
 gordh i same ftz, Per Gøtffß i bo[er], oc een gordh i Farstv^p,
 som Per smet i bo[e]r, oc
 boopenning oc rørendis gotz . . . myn modher . . fik oc forne
 Tygi Jenfß
 [til]fall i for^{ne} skiff oc skal haffue thz^e efftherscreffne gotz, som er
 Dalffgort
 [mz] alt thz gotz, wii samel haffue i Wiwe fog[en] oc i Hinftzherrit,
 [fwo] oc
 [R]y[ns]her^{it} oc i [M]olsherrit, bode mølne oc annet gotz, ødhe
 oc bygget, oc
 i Gisflomherrit i Tand^vp oc i Arffherrit, oc two gorde i Owd^vp
 i Sletherrit oc
 øde bygge ther hoff, tw[o] gorde i Saling i Sletherrit, Neefborg,
 som er een øde
 [gor]dh, oc e[et] booll oc Boff gordftz oc eet øde bygge i Tolft^vp
 oc een
 øde gord oc eet booll i Byornumflethæ, oc hwat boopening oc
 rørendis
 [got]z, som for^{ne} Tygi haffuer inde mz fig, thz for^{ne} gotz ødhe oc
 bygget
 two gorde i Tyy i Østril fogen oc alt andet gotz, i hwor thz were
 kan, pante
 gotz oc kiøbe gotz oc arff gotz, boopening oc rørendis gotz efter
 for^{ne} [Jeff]
 Thammeffß oc ff^v Kerstin rettelig oc skiillig tilfal for^{ne} Tygi Jenfß
 [, fwo]
 at ieg kendis mig enghen ydermere ret eller deel ther vdi at
 haffue efter thenne
 dag i noget mode, oc lader ieg for mig oc myne arffuinge for^{ne}
 Tygi
 Jenfß oc hans arffuinge aldels qvit oc fri for all ydhermere
 [fki]fft[e] oc
 ieffning i arffgotz, kiøbegotz, pantegotz oc rørendis gotz efter for^{ne} Jeff
 Thomess oc ff^v Kerstin, oc takker ieg h[ann]o[m] f[or] goodh
 fkiifte oc ieffning,
 oc giffuer ieg ydermere ther pa en f[ul] aff ka[l]l mz thz^e same
 til vitnesbyrdh h[en]ger ieg mz myn fri [ja] oc velie mit
 incigle
 [ne]dh[en]for thz^e breff mz werdige fader [mz] gwt biscop Nielf
 [vd]i W[i]borg
 [her] H[artvi]g Jwlff, domprouest, mester Kieldz, [cantor ibid.],
 Mattes, prouest

i [Ow]gordz, velborn mantz Oleff Perføn pa Eftwadh gord, J. .
Oloffß . . .

Jenß oc Niclis sc'ffuers incigle, f[om] ieg haff[uer] ther kierligen
tilbedit

Datum anno domini mcdlxxx secundo tiffdag neft effter sancte
Lucie dag virginis.

At hvert enkelt Bogstav i ovenstaaende Gjengivelse er absolut rigtigt læst, tør naturligvis ikke overalt hævdes med lige stor Bestemthed. Hist og her er Læsningen endog ret usikker, men det meddelte Facsimile giver tilstrækkeligt Materiale til Kritik. I Hovedsagen er Læsningen sikkert rigtig. Ganske vist angiver Stamtavlen over den adelige Slægt Seefeld i T. Hofmans: Efterretn. om velfortiente Danske Adelsmænd II S. 293, at »Tyge Seefeld til Dalsgaard« var en Søn af Jens Seefeld til Visborg og Inger Flemming, og nævner ingen Søskende til bemeldte Tyge Seefeld, medens han, Tyge Jensen af Dalsgaard, ifølge ovenstaaende Dokument skal have været Søn af Jens Thomesen til Dalsgaard og en Fru Kirsten eller Christine og have haft en Søster, der var Moder til Brevudstederen Christen Hegedal; men det er Hofman, der er urigtigt og ufuldkomment underrettet, thi 2. April 1486 stifter ved efterstaaende Dokument Tyge Jensen til Dalsgaard i Mariager Kloster Begængelse for »Niels« Thomesen af Dalsgaard¹, hans Husfrue Christine og deres Forældre, item for »Jep Heggidall«, hans Husfrue, Fru Anne, og deres Børn og Forældre item for Tyge Jensen selv og Fru Bodil og deres Afkom osv.²

Wy søfther Bærthæ Clawfdather, abbatiffa, brodher Niels Ywerfß, generalis confessor, oc alth menighe ganfke conuenth j war frwæ oc sancte B'gitte clofther i Ma'eagher i Nørrejutlandh j Aars biskopfdom i Omerføsell liggendis, gøræ witherlikth for alle m₃ th₃^o warth oppne breff, ath wii haffwe fith offwer eth goth oc wænligth maghe skyffthæ meth hedherligh oc welborn man Thyghe

¹ Navnene Niels og Jens brugtes i det 15. Aarh. ofte i Flæng, jvf. Personalhist. Tidsskr. 2. R. 5. B. S. 107.

² Danske Selsk. Membraner i Rigsarkivet. Dokumentet er aftrykt paa samme Maade som de to første ovenfor meddelte. Brudstykker af 6 Segl hænge ved.

Jensß aff Dalsgardh j swa madhe, som her effther skreffweth standher, ath for^{de} Thyghe Jensß skall haffwe, nydhæ, brughe oc beholdhe till ewigh thiidh een warth clofthers gardh j Wywe j Hyntzeherreth, som kalles Abelgardh, oc gyffwer till aarligh skyldh fyræ ørtug korn oc een ß *grot* m₃ dags gærninghæ, hwicken gardh oc eydom warth for^{ne} clofther fik meth søsther Annæ Marthenfathers *prowent*es oppholdelsæ meth all then for^{de} gardj oc eydoms tilhørelfæ, hwath th₃ helfth ær eller neffnes kan, inth₃ meth alle vndhenthagh₃, e hwar th₃ hælfth ligghe, skall for^{de} Thyghe Jensß oc hans arffwinge haffwe till ewyndeligh eydom meth swadanth wilkor oc vndherskedningh, ath warth for^{de} clofther skall jghen haffwe een gardh i Spæntorpp till ewigthiidh, som Anders Thygeß nw i boer, i Nørrehalherreth j Omerløfell liggendis oc gyffwer till aarligh skyldh sex ørtug korn ij ß *grot* oc sex dags gærninghæ m₃ all then for^{de} gardj tilhørelfæ, jnth₃ meth alle vndhen thagh₃, e hwar th₃ hælfth ligghe eller næffnes kan; skall warth for^{de} clofther haffwe nydhæ, brughe oc beholdhæ till ewyndeligh eydom. Thy tilbyudhe wii off oc waræ efftherkommeræ ath frij oc frælsæ, hemlæ oc tillstandhæ for^{de} Thyge Jensß for^{ne} gardh j Wywe for hwær mantj tillthalæ eller ghenfigelsæ, ther paa kan thalæ m₃ ræthæ, andelighe eller wærdelighe, j nogher madhæ. *Jtem* skedhe th₃ swa, ath for^{ne} gardh j Wywæ warth for^{de} Thyge Jensß eller hans arffwinghe aff wondhen m₃ nogher ræthæ, tha tilbyudhe wy off och waræ efftherkommeræ j for^{ne} Ma'eagher clofther ath wedherlegghæ for^{de} Thyghe Jensß oc hans ræthæ arffwinghe swa godh een gardh ighen oc holdhe hannum oc hans ræthæ arffwinghe vdhen all theris skadhæ. Thy kiændes wii off oc ware efftherkommere enghen ydhermeræ deel, ræth eller ræthehedh at haffwe j for^{ne} gardh i Wywæ eller nogher hennes eydom effther thenne dagh, mæn aldeles borthskyffth oc borthskøth fran warth for^{de} clofther oc till for^{ne} Thyghe Jensß oc hans ræthæ arffwinghe till ewyndeligh eydom. *Jtem* till een forbedhringh, at war for^{de} clofthers gardh eller eydom ey war eller er swo godh som then gardh, ther warth for^{de} clofter fik ighen aff for^{de} Thyghe Jensß, som hans oppeth *breff* vdhwifer, ther han off ther paa gyffweth haffwer, skulle wii oc ware efftherkommeræ for for^{de} Thyghe Jensß forælderens feelæ, som wii gøræ for *thennem*, ther off mærkelighæ tillgodhe gøræ m₃ jordhe got₃, haldhe een beghængels aarligh aar till ewigh thiidh wedh *sancti Pauli* dags thiidh conuersionis meth vigiliis om affthenen till foren oc mæffer andhen daghen, som th₃ sik bør, ffor Niels Thomeß aff Dalsgardh, ffrwe C'istinæ, hans huffrwæ, oc theris forældheræ, *jtem* ffor Jepp Heggidall, frwe Annæ, hans huffrwæ, och beggis theris børn oc forældher. *Jtem* ffor for^{de} Thyghe Jensß, ffrwæ Bodell oc beggis theris affkommæ oc for alle *thennem*, som the haffwe fangh₃ got₃ eller eydom effther, oc for alle c'ftnæ feelæ till roo oc liifæ aff theris pynæ. *In cuius rei testimonium et omnium ac singulorum premifforum firmiorem*

euendenciam et permanenciam sigilla nostri vt'usque conuentus presentibus infe'us sunt appensa. Datum Ma'eagher anno domini Mcdlxxxvexto dominica quasi modo geniti.

Paa Bagsiden staar:

Mageskiff^eff paa Abeldgord i Viwe.

Et Thingsvidne af Gjerlev Herredsting 13. Febr. 1492 oplyser desuden, at velbyrdig Mand Tyge Jensen i Dalsgaard med Lovhævd indværgede Vindbylund («Winbærlnwd») for et ret Enemærke og Cristiern Heggedals rette old Arvegods¹. Sammenholdes de tre Dokumenter, give de til Resultat, at Jens Thomesen Seefeld til Dalsgaard og Fru Kirsten, der ifølge Jakob Seefelds Ahnevaaben paa hans Epitafium i Visborg Kirke ikke var af Slægten Flemming, men en Tornekrands, foruden Sønnen Tyge Jensen have havt en Datter Anne, der i Ægteskab med Jep Hegedal var Moder til Christiern Hegedal.

En særlig Anstødsten ved Tydningen af den oprindelige Text voldte det i dennes fjerde Linie forekommende Navn »Salinggort«, idet dets store Begyndelsesbogstav først blev tydet som et G, men en Eiendom af Navnet »Galinggort« var ikke til at finde. Heldigvis fandtes imidlertid ved et mærkeligt Træf det samme Navn i let læselig Form bevaret paa den anden af Dokumentets Sigilremme (den første er udfalden), der nemlig bærer følgende Ord: »...ygi Jenß i Dalffgort mit gotz, fom er Salinggort, fom Seueren Je...« Ogsaa en af de øvrige Sigilremme, den, der hænger i Nr. 8 af de 9 Sigilhuller, giver Bidrag til Læsning af den oprindelige Text i Dokumentet, nemlig: »... een gordh i Farftyp, fom Perfmet i boor oc alt...«, men den i det femte Sigilhul hængende Rem, paa hvilken kan læses: »... thz nw i pant stor for, oc gør ieg for^{ne} Tygi Jenß ind at løse²...«, viser, da en tilsvarende Ordsamling ikke findes i det udslettede Dokument, at de enten stamme fra et helt andet Brev eller maa ske fra et ændret Udkast til den endelige Text af det udslet-

¹ Top. Sml. Perg. Gjerlev Herred.

² Disse tre Ord ere atter udstregede.

tede Brev, som er bleven skaaret itu til Anvendelse til Sigilremme.

Heller ikke en Gaard af Navnet Sallinggaard findes forøvrigt mere, men at den har existeret er sikkert nok, thi i den jyske Adels Hyldingsfuldmagt af 1580¹ nævnes en Adelsmand ved Navn Jens Brun »af Sallinggaard«; han var en Brodersøn af den Niels Brun, som 1552 eiede Kongstedlund og var gift med en Seefeld fra Refsnæs i Hllum Herred². Formodentlig har denne Sallinggaard ligget i Byen Salling i Slet Herred, i hvilken By Christen Hegedal, som det oven S. 177 aftrykte Brev viser, eiede Gods.

Ogsaa i det foregivne Brev af 1561 fremkaldtes ved Behandlingen med Garvesyre tydelige Spor af en ældre Text, men Læsningen af denne vanskeliggjøres i en næsten uovervindelig Grad derved, at Falskeren gjennemgaaende med Held har bestræbt sig for at dække den gamle Text med sin Skrift. Han anvender endog i denne sidste nogle ganske meningsløse Forkortelsestegn, naar han blot derved har kunnet opnaae at dække et ældre Skriftræk. Saaledes anbringer han i første Linie Forkortelseskrøllen for »er« over Ordet »offuer«, skjøndt dette Ord er skrevet helt ud, og Forkortelsesstregen for »m« eller »n« over Bogstaverne »ør« i »Jørgen«, simpelthen fordi der under Ordet »offuer« har staaet »andersß« og under »Jørgen« har staaet »Bjørn« og det gjaldt om at skjule den over »andersß« anvendte Forkortelse af »er« og over »Jørgen« den store Krølle paa Bogstavet »b« i »biørn«. Det er nemlig lykkedes at læse omtrent de to første Linier af det oprindelige Dokument, der har begyndt saaledes: »Vij Eric Ottesß till Skerne, ridder, Mogens Perß i Løndrvpp, Jacob Andersß till Woergard, Biørn Andersß till Steenollt, Cristiern Knudß och Matis Knudß wæbnere gør alle witterlig, thz wi m3 wor kieriste nadige heris befalings breff« og hvis denne Læsning er rigtig, turde der være stor Sandsynlighed for, at dette oprindelige Dokument er det samme, nu manglende, som i Uddraget af Dommen 1598 i V. A. Sechers Samling af Kongens Rettertingsdomme betegnes som Nr. 16, nemlig:

¹ Hyldinger 36.

² Danm. Adels Aarb. 1889 S. 114.

Erklæring af 1499 fra Erik Ottessen, Mogens Pederssen i Lønderup, Jacop Anderssen m. fl. gode Mænd, at det Skjel, som Hr. Niels Høg havde ladet gjøre om Vibtorp Mark, vilde han ikke frembære for dem, saa at de kunde granske derom. - I den ovenfor omtalte originale Domsudskrift navngives fire Udstedere, nemlig: »Erick Ottheßenn, Mogenns Perßenn i Lønderup, Jacop Anderßenn i Lønderup, Jacop Anderßenn till Worgaardt m; flere gode Mendt«, men dette Antal er formentlig kun fremkommet ved, at Skriveren er kommen for Skade at skrive Ordene »i Lønderup, Jacop Anderßenn« to Gange. Ganske vist har det falske Brer af 1561 paa Bagsiden to Indholdsangivelser, der maa antages at referere sig til det ægte Brev, om de end ogsaa passe paa Forfalskningen, nemlig den før omtalte, med en Haand fra det 16. Aarhundredes Begyndelse: »Granske breff paa lænnemendz breff om sanemend haffuer sworet emod Tyge Jensns laaff breff.« Den anden med en Haand, der synes at være 100 Aar yngre: »Gode Menndtz grandfkning, att Sandmend haffuer Suoret Emod Tyge Jennßsens laaße Breff wnder sin Datum 1561«; men dette sidste Aarstal synes tilsat efter en Rasur, om end Tallene selv bære det 17. Aarhundredes Præg. Disse Angivelser af det oprindelige Brevs Indhold synes dog ikke at være uforenelige med den i Dommen refererede Indholdsangivelse. Fuld Vished vilde man have kunnet faae, ifald en Thingbog for Hindsted Herred for Aar 1597 havde existeret og været bevaret til vore Dage; thi Paategningen paa Dokumentets Bagside: »Lest paa Hensted heridz thing thorsdagen den 9. Juni, før domb gick aar 1597«¹ maa utvivlsomt ogsaa angaae den oprindelige Text; men en saadan Thingbog haves desværre ikke.

Spørges der nu om, fra hvilken Tid Forfalskningerne stamme, tør man nok gaae ud fra som givet, at de maa hidrøre fra en forholdsvis ny Tid. Mænd som Otte Brahe paa Aalborghus og Rigsraaden, siden Medlem af Regjeringsraadet Jørgen Rosenkrantz, Hovedsmand paa Koldinghus, Dronningborg og i 33 Aar paa Kalø, maa antages at have været saa vel kjendte af deres Samtid og at være mindedes saa længe

¹ Jvf. den meddelte Facsimile af Dokumentets Bagside.

efter deres Død, at det Ubekjendtskab med deres Lens- og Eiendomsforhold, som det falske Brev af 1561 aabenbart forudsætter, neppe kan tænkes opstaaet før i sidste Halvdel af det 17. Aarh. De i nysnævnte Aktstykke nævnte Udstederes Navne ere aabenbart til en vis Grad laante fra det udslettede ægte Brev, ikke blot Jakob Andersen til Vorgaard og Bjørn Andersen til Stenalt, der ere slupne skadesløst fra Flytningen, men ogsaa »Erik Otsen thil Sneedthegaardt«, der sikkert kun er en skodesløs Læsning af »Erik Otteffs till Skerne ridder« og »Swend Knudthß thill Lindrwp«, der turde være en Sammendragning af det originale Brevs »Mogens Perffs i Løndrwp« og »[Cri]ftiern Knudß«. Derimod ere Navnene Otte Brahe og Jørgen Rosenkrantz visselig ikke hentede fra det oprindelige Dokument; men da der sammen med de øvrige af de her omtalte, senest fra Kongstedlund stammende Adkomstbreve ogsaa har været et, ialtfald saavidt skjønnes kan, ægte Dokument netop fra Aar 1561, begyndende: »Otte Brade til Knudstrup, Høvedsmand paa Aalborghuus, Jørgen Roesenkrandts til Schabygaard, Høvedsmand paa Drondningborg, Hans Stygge til Holbechgaard« etc. etc., ligger det nær at formode, at de nævnte to Navne ere hentede fra dette Dokument, om man end maa blive Svar skyldig paa det nærliggende Spørgsmaal, hvorfor i al Verden de til disse Navne virkelig knyttede Eiendoms- og Lensforhold ere blevne ombyttede med andre, som ere ganske urigtige.

Dette nys nævnte ægte Dokument fra Aar 1561, der er en gode Mænds Granskning i en Trætte imellem Fru Dorete Jakobsdatter (Bjørn) til Vorgaard, Oluf Glob's Efterleverske, og Fru Agate Pogwisch til Visborggaard, Enevold Jensen (Seefeld)s Efterleverske, angaaende Markeskjel imellem Randrup og Svanfolk Marker, findes nu ikke mere i Original, men kun i en Afskrift, der efter Haandskriften at dømme, stammer fra Tiden nærmest før eller efter Aar 1700. Lignende Afskrifter med samme Haand ere tilstede af næsten samtlige ældre Dokumenter i Samlingen, og da der i Begyndelsen af 1720'erne førtes en langvarig Markeskjelsproces mellem Eierinden af Dalsgaard Fru Anne Høg, afg. Capitain Ove Gieddes, og Eierne af Havnø, Kancelliraad Severin Benzon, til hvilken Sags Paakjendelse en Kommission blev nedsat ved

kgl. Kommissorium af 10. Juli 1722¹, tør man vistnok gaae ud fra, at det er denne Retssag, som har givet Stødet til, at der toges Afskrifter af alle Dalsgaards gamle Adkomstbreve og mulig af Havnøs tillige. Da disse saa viste sig at være uden virkelig Betydning for den da foreliggende Trætte, er man ikke vejet tilbage for ved Forfalskninger at fabrikere andre, hvis Indhold dog ialtfald angik den paagjældende omtvistede Eiendom. Denne var en Engstrækning ved Hadsund, kaldet Sundengen, som i lange Tider havde været brugt under Dalsgaard, men desuagtet efter Severin Benzons Formening skulde høre til Havnø, medens den ældre Trætte af 1598 og de ved denne benyttede Adkomstbreve angik et Enemærke Grevelund, der laa en Mils Vei Vest for Sundengen.

Retssagen om sidstnævnte Eng 1722—23 er ret udførlig behandlet af F. Fribert i Historiske Efterretninger om Havnø og dens Eiere (Saml. til Jydsk Hist. og Top. 2. R. 1. B, særlig S. 465—488). Han meddeler, at selve Kommissionsakten er gaaet tabt, men han er dog i Stand til at oplyse, at den har udgjort ikke mindre end 1311 Pagina. Hans udførlige Omtale af Sagen synes da ogsaa nærmest at være hentet fra Thingbogen for Hellum-Hindsted Herreder. Ikke uden Grund beklager nævnte Forfatter sig over, at Forholdet var noget indviklet og at de Oplysninger, som Thingsvidner og Indlæg give, ikke ere fri for at være noget forvirrede; men han forøger unægtelig paa forskellige Punkter Forvirringen. Han opfører f. Ex. paa Stamtavlen S. 252 Tyge Jensen Seefeld af Dalsgaard, gift med Bodil Splid, som Søn af Jens Tygesen og Inger Bjørn, skjøndt det af de Aktstykker, han selv S. 467 f. aftrykker, klart fremgaaer, at Tyge Jensen og Fru Bodil ere Jens Tygesens Forældre. Endvidere oplyser han, at Lovhævden paa Dalsgaard af 1464, den han aftrykker efter en Hindsted Herredsthings Vidisse af 1723², fremlægges af Fru Anne Høg Paa Forhaand skulde man af Aktstykets Indhold være til-

¹ Jydske Tegnelser XXIV. Nr. 55 (Fol. 467).

² S. 469. I Aftrykket mangler to af Udstedernes Navne, nemlig efter Jens Madsen af Visborg, Ridder: »Bertell Hørbye, Powell Nielsen i Rostrup«, skjøndt disse findes i den i Hellum-Hindsted Herreds Thingbog indførte Gjengivelse.

bøilig til at give ham Ret heri, men dog er Oplysningen urigtig; thi saavel af et af Hindsted Herredsting udstedt Vidne af 9. Febr. 1723 — i en til Provindsarkivet for Nørrejylland fra Havnø afgiven Pakke Adkomstdokumenter — som af Thingbogen for Hellum-Hindsted Herreder 1722—25 Nr. 4 Fol. 244 b fremgaaer det aldeles afgjort, at det tvertimod er Fru Anne Høgs Modpart Severin Benzon, der producerer det falske Brev paa Thinget, dog vel at mærke ikke dette selv, men en notarialiter udfærdiget Vidisse af det. I Thingbogen hedder det herom: »Følger nu dend i Dag for omrørte af Mons. Frantz Iversen paa velbr. Hr. Cancellie Raad Benzons Wegne i Rette lagde notoriall Instrument saaledes paa Nr. 20 24 B Papir, Copia Videmata: Alle Mæn som dette Bref Æer eller høre læse, hilse wi Nis Jensen, Foged till Hinsted Herredsting« etc. etc. Denne Copia vidimata indeholder endvidere to andre Aktstykker, nemlig en Forretning og Forlig om Skovskjæl ved Gaasetveden under Datum 1515 den Mandag, som var St. Georgii Dag, imellem Hr. Peder Lycke og Erik Lycke paa den ene, og Tyge Jensen og Jens Tygesen paa den anden Side, udstedt af »Peder(!) Kaas, med Guds Naade Biskop i Wiborg, Jacob Andersen, Jochum Lyche, Ridder, Jens Kaas, Christoffer Kruuse, Christiern Sommer, Webner, og Hr. Christiern Nielsen, Forstander i Testrup«, — og et Vidne af Hindsted Herredsting af samme Aar næste Torsdag for St. Hans Dag, bl. A. udstedt af »Jens Munch til Alstrup, som webnet(!) er«, lydende, at de nys nævnte stridende Parter i Haand tog hinanden og vedgik det Forlig, som Hr. Biskop Peder(!) Kaas udi Viborg, Jacob Andersen etc. etc. havde gjort imellem dem, og slutter den saaledes: »Forrestaaende at were lige lydende med trende wel forseiglede Originall Documenter, som mig er lefverit til Translat. herpaa testerer som Birche-skrifver ved Wißborg Gaards Bircheting eller som sammesteds Notarie publicus dat. 25. Janv. 1723 Anders Andersøn. L. S.«

Det er altsaa Severin Benzon, der har ladet det falske Brev af 1464 udføre eller i alt Fald benytter det saavel som de to Breve af 1515, hvis Ægthed ogsaa turde være Tvivl underkastet, da Bispen i Viborg 1515 hed Erik Kaas og ikke Peder Kaas, og en Væbner Jens Munk af Alstrup ikke kjendes andet-

steds fra; ja, der findes end ikke et Sted af Navnet Alstrup i Hindsted Herred. Tanken ledes nok hen paa den fra Opsigelsen til Kong Christiern II saa bekjendte Mogens Munk til Volstrup, men ham kan man visselig ikke vente at møde som Medudsteder af Thingsvidner paa Hindsted Herredsting, eftersom Volstrup ligger i en ganske anden Egn af Nørrejylland, i Hjerm Herred. Spørgsmaalet om Ægtheden af disse to Aktstykker fra 1515 kan naturligvis ikke afgjøres paa Grundlag af den ovenikjøbet i Kopis Kopi foreliggende Copia Vidimata. Bispens urigtige Fornavn kan jo skyldes en Feilskrift eller en Feillæsning, om end det er mistænkeligt, at det urigtige Navn gaaer igjen i begge Brevene, — men hvorledes kunde Benzons see sin Regning ved at møde i Retten med disse tre 1464 og 1514 daterede Dokumenter, aldeles bortset fra al Tvivl om Dokumenternes Ægthed? Paa selve den Thingdag, da Kopierne blev læst, vidnede gamle Mænd, »at dend Eng, som ligger imellem Sundskov paa norder Siide og Fiorden paa syndere Side samt med væster Ende gaar til Færgestedet og med dend østre Ende till Fiellbroewadet i Nør og till Gammellboekiær i synder, hvor Lunddals Bæch eller som nu kaldes Hedeligs Bæch nedflyder, har ald sin Tiid og endnu det Nafn af Sund Eng«; men de tre i Copia Vidimata indeholdte Dokumenter bevise netop, at dette Terrain — vest for Fjelbrovad, Gammelbogrøft og Hedeligs Bæk — tilhører Benzons Modpart, Eierne af Dalsgaard. Udførligst fremgaaer dette af Vidnet af Hindsted Herredsting 1515, i hvilket det hedder: » . . . men dend Eng, som ligger imellem Sundskoven og Fjorden, og imellem Linddall og Lunddall, fra dend Alvey i Vester, som gaar till Hadsunds Færgested og i Øster till Gammellboe Kiers Grøft, som Lunddalls Bæch nedflyder, skall her effter som før følge og tillhøre Dalßgaard og Dalßgaards Eiere for et friit og frelst Eeneværche till evig Tiid«.

Da nu Lovhævden af 1464 siger det samme, er det let forklarligt, at Fribert mener, at denne maa høre til de fra Dalsgaards Eiers Side fremlagte Bevisligheder, men desuagtet har han her taget feil. Derimod er det saare mærkeligt, at ikke Fru Anne Høgs paa Herredstinget tilstedeværende Repræsentant øieblikkelig tog sig de af Kancelliraad Benzons

fremlagte Dokumenter til Indtægt; maaske Forklaringen er den, at Fru Anne Høg ligesaalidt som Kancelliraad Benzon paa vedkommende Thingdag var repræsenteret ved sin virkelige Sagfører, for hende Monsr. Thøger Nørkier af Mariager, for Kancelliraaden Monsr. Peder Hansen Steinfeldt af Solbjerg, idet for hende kun var mødt »hendes Tjener Christen Lang«, der aabenbart har været en sølle Fyr, ogsaa i social Henseende, aldenstund Thingbogen ikke bærer ham med det »Monsr.«, som dog tillægges Severin Benzons da mødte Befuldmægtigede, Frantz Iversen. Ialtfald Monsr. Thøger Nørkier havde ved anden Leilighed godtgjort en vis Evne til at tyde gamle Breve, thi da Benzon fremlagde nogle andre gamle Adkomstbreve, en Lovhævd af Hindsted Herredsting af 1465 Torsdag næst efter St. Poulsdag (eller 1468 Torsdag næst før St. Poulsdag), et Laasebrev paa Visborg og Havnø af 1477 næste Fredag efter Laurentii¹ og en Landstingsvidisse af 15. Jan. 1640 (el. 1641), gjorde Nørkier spydigt Retten opmærksom paa, at disse Dokumenter »intet mæle om Sund Engen, Lams Engen, Tychen Kjær, Gammelbo Grøft, Kolbechs Dam eller noget af Dalsgaards Eiendom«², og at de angik Skovskjel, men ikke Engskjel³. Dette sidste passer ogsaa paa en af Benzon fremlagt Dom, afsagt af Biskop Stygge Krumpen m. fl. 1522 Torsdag efter Mikkelsdag, imellem Jakob Munk paa Visborg og Peder Lykke paa Havnø, thi ved den blev kun Sundskoven tildømt Havnøs Eier⁴.

Det andet falske Brev, Granskningsforretningen af 1561, omtales, saavidt skjønnes kan, ikke i Thingbogen for 1722—23 fra Hellum-Hindsted Herreder; men fra regnet en gammel Paategning af 9. Juni 1597, der, som alt bemærket, antagelig angaaer det ægte Aktstykke, som Pergamentet oprindeligt indeholdt, har det paa Bagsiden ogsaa kun Læsnings-Paategninger af 29. April 1723 — i Kommissionen angaaende Trætte mellem Fru Anne Høg og Severin Benzon — og af 3. Nov. 1784 — i en Forretning angaaende Fiskeriet i Mariager Fjord. Da den

¹ Trykt i Sml. t. j. Hist. og Top. 1. R. 10 B. 367 ff.

² Thingb. Fol. 84.

³ Smst. Fol. 115.

⁴ Smst. Fol. 124.

første Kommissionsforretning ikke haves, er det ikke muligt fuldt at bedømme Rigtigheden af Friberts Angivelse, at Kommissionens Kjendelse, der gik Benzon imod, væsentligst baseredes paa nogle af Fru Anne Høg producerede Dokumenter, nemlig et Sandemændstog fra 1551 og et Granskningsbrev af 1561. Formodentlig har Fribert sin Viden fra en senere Markeskjelsforretning af 6. Sept. 1759 (blandt Dokumenterne fra Havnø), i hvilken er indført den ældre Kommissions Afgjørelse af 29. April 1723, thi her hedder det: »Anno 1723 dend 29. Aprill vare Comissarierne effter Indhold af Christian Fossis sidste tagne Stevning paa de omtvistede Aaestæder udi Parternis eller deris Fuldmægtiges Overværelse, da Christian Foss paa Frue Anne Høeghs Vegne producerede et gammel Sandemænds Tog, daterit 1551, saa og et andet Grandsknings Brev, daterit 1561, hvilke begge lydelig blev oplæste for at efftersee, om de udi bemelte tvende Breve indførte Skiel endnu kunde findes« At det sidstnævnte Granskningsbrev er det falske Brev, og at dette har været Kommissionen forelagt in originali, fremgaaer med Vished af Paategningen paa Originalens Bagside, og vi faae altsaa her den overraskende Oplysning, at medens det falske Brev af 1464 blev lagt i Retten af Severin Benzon, saa er det hans Modpart Fru Anne Høg, der møder op med det falske Brev af 1561 og ved dets Hjælp vinder sin Sag, i hvis Realitet hun ogsaa, saavidt skjønnes kan, havde Retten paa sin Side.

Det sidste Dokument kom endvidere til at spille en Rolle af væsentlig Betydning i en senere Kommissionssag, som dets Paategning: »Læst ved en Forretning holt paa Ovegaard d. 3. Nov. 1784 om Fiskeriet i Mariagers Fiord. S. Testrup«, viser.

En Del Borgere i Mariager havde med kraftig Støtte af Byens Borgermester N. Just indgivet Andragende til Kongen om at maatte bevilges frit og uhindret Fiskeri overalt i Mariager Fjord, hvad de Fjorden omliggende Lodseiere bestemt modsatte sig. To Skjønsmænd udmeldtes af Stiftamtmanden i Aalborg, nemlig Krigs- og Landkommissair S. Testrup til Viffertsholm og Herredsfoged i Hellum-Hindsted Herreder C. Nissen paa Sigsgaard, og for disse fremlagde da, sikkert i god Tro paa Brevets Ægthed, Dalsgaards daværende Eier, Wium, det falske Aktstykke af 1561, idet han forment, at

dette hjemlede ham Ret til Fiskeriet udfor hans Lod midtstrøms i Fjorden. Skjønsmændene gave ham Medhold heri og vedhæftede en Afskrift af Dokumentet, ligesom af de af de øvrige Proprietairer fremlagte Adkomstdokumenter, ved den af dem under 3. Nov. 1784 til Stiftamtmanden afgivne Erklæring. Men den for sine Bysbørns Interesser nidkjære Borgermester N. Just saae med mindre velvillige Øjne paa disse Adkomstbreve. I et Indlæg til Stiftsbefalingsmanden i Aarhus Geheimeraad Høegh-Guldberg af 28. Jan. 1785 udtaler han om disse Afskrifter: »...de Forretningerne vedhæftede gamle og uefterrettlige Copier siiger slet intet nu, da Originalerne deraf ere passerede længe for Souverainiteten, og ieg veed ikke, hvorleedes nogle saadanne Personer tør vove sig ved med slikt Flikkerie at ville vinde Rettigheder fra en Enevolds Konge og til ubodelig Skade for allerhøistsammes trængende Undersaatter«. Hvor snildt det end var af den brave Borgermester at gjemme sine kjære Bysborgere bagved selveste den enevældige Konge, vilde hans mere fornøielige end overbevisende Argumentation dog sikkert have faaet en ganske anden Ordlyd, om han havde ahnet, at det mindre var Kopierne end ialtfald den ene af Originalerne, der var »uefterrettelig«, men derom havde hverken han eller Stiftamtmanden ringeste Mistanke. Den sidste skriver under 15. Febr. 1785 til Rentekamret bl. a. følgende: »Udi den af Hr. Geheime Raad Levetzau indsendte Undersøgnings Forretning har vel Dalsgaards Eyer fremlagt et saa kaldet Laase Brev eller rettere Riidemænds Tog om Markeskiøll af det 16. Aar Hundrede, som skulle tilhæmle ham Endeels Fiske Rettighed for hans Grund i Mariagers Fiord, men samme Markeskiølls Forretning, forsaavidt Stranden angaaer, kan efter mine Tanker ikke agtes paa, fordi den hverken kommer overeens med den benevnte saameget yngre Forordnings¹ Grundsetning om Salt Vands Fiskeriet eller med den nu giældende Allernaadigste Lovs Pag. 125 Art. 14², som forbyder Sandemænd at sværge om Eyendom, hvilken med lovlige Adkomster alleene kan beviises, og ikke af desliige Mænd

¹ c: af 2. Jan. 1740.

² D. Lov 1. 16. 14

skiænkes, da de og kuns med Markeskjællets Bestemmelse paa Land-Jorden have at bestille«. —

Generalprokurøren O. L. Bang var af en ganske anden Mening om Markeskjælsforretningens Betydning. I hans Erklæring til Rentekammeret af 25. Marts 1785 hedder det: »Saaledes finder man i Markegangs Forretningen af 1651 (o: 1561), at de Kongelige anbefalede Commissarier, som skulle kiende paa et Sandemands-Tog imellem Dalsgaard og Ovegaard(!), er sat en Skieldsteen i Dybvads Krogen (Eendeel af Mariager Fiord) i Midstrøms, hvoraf kan sees, at denne Deel af Mariager Fiord er paa den Tid anseet at være under privat Mands Eyendom, ligesom og i Slutningen af samme Document er indført, at Dalsgaards Eye gaaer i Fiorden til Midstrøms og derfra i Vester og Synder til Hans Bakes Odde«. Forøvrigt indstillede han, at Maribo Borgeres Ansøgning ikke blev bevilget, forinden Proprietærernes Rettigheder vare prøvede ved Dom, og denne Indstilling fulgtes af Rentekammeret³. Heller ikke Generalprokurøren har Ahnelse om, at Markeskjæls-Forretningen var et Falsum, men det taler til nogen Undskyldning saavel for ham som for Geheimeraad Høegh-Guldberg, at neppe »Originalen«, men kun den af Testrup og Nissen foranstaltede Afskrift af denne har været dem forelagt; og at selve dens Indhold og dens foregivne Udstederes Navne skulde have vakt Mistanke turde være for meget forlangt af Datiden, selv hvor Talen var om to saa fremragende og kyndige Mænd som O. Høegh-Guldberg og O. L. Bang.

³ Jvf. Sagens Dokumenter ved General Land-Økonomi og Kommercekollegiets Journ. Z Nr. 385 (1785).

Om Proveniens- (Hjemmehørs-) Principet

som Ordningsregel i de danske Statsarkiver og om andre der
gældende Ordningsregler¹

af Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher.

I Året 1898 udgav tre hollandske Arkivarer, de Herrer Müller, Feith og Fruin en Bog med Tittel: »Handleiding voor het ordenen en beschrijven von Archieven«, som i 1905 udkom i tysk Oversættelse ved H. Kaiser under Tittel: »Anleitung zum Ordnen und Beschreiben von Archiven«. Bogen er et Aftryk af et Regulativ i 100 §§ for Ordningsarbejder i de hollandske Arkiver, som er blevet forhandlet og vedtaget på Møder af hollandske Arkivarer og derefter udfærdiget som sådant af den hollandske Regering. Til dette Regulativs enkelte §§ have Udgiverne knyttet Forklaringer og Bemærkninger, som drøfte de enkelte Spørgsmål, hvortil §§ Bestemmelse kan give Anledning, samt oplyse, hvorfor den enkelte § har fåt netop den foreliggende og ikke en anden Affattelse. Denne Bog har i Udlandet vakt en ikke ringe Opsigt og fremkaldt en Del Forhandling i den arkivalske Literatur, fordi den ikke alene har sat de Hovedprinciper for Ordning og Gruppering af Arkivalier under Debat, som man i de sidste Par Hundrede År har fulgt i de fleste af Evropas Lande og da særlig i

¹ Et Uddrag af Afsnit C i denne Afhandling er blevet benyttet til et Foredrag på det 6. tyske Arkivarmøde i Wien den 24. September 1906. Foredraget er blevet optaget i Mødets Protokol og i »Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine« for 1906 S. 515—28.

Tyskland, men tilmed har brudt Staven over disse Principer ved at forfægte et Grundlag for Ordning af Arkivalier, som vil medføre, at et Par Hundrede Års Arkivordningsarbejde mangfoldige Steder og da ikke mindst i Holland selv må gøres om.

Her i Danmark, hvor arkivteoretiske Spørgsmål hidtil ikke ere blevne behandlede i Literaturen, og hvor den ovennævnte Forhandling heller ikke har tildraget sig nogen Opmærksomhed end sige da nogen Forståelse, vil det vel nu være på Tide, at der fra vort Arkivvæsens Side tages Stilling til Sagen og gøres Rede for, i hvad Omfang man allerede her har været inde på den af de hollandske Arkivarer anviste Vej. Det vil imidlertid være heldigt først at give et Omrids af den ældre særlig i Tyskland uddannede Arkivteori og derefter at fremstille det Ejendommelige ved den ny Teori og det danske Arkivvæsens Forhold til den.

A. Arkivalieordning efter den ældre Teori.

For den ældre Arkivteori stod det som den eneste mulige Måde, paa hvilken Arkivalier kunde ordnes, at gruppere dem biblioteksmæssig efter Indholdet, altså efter de Æmner (Personer, Steder), som de angå, enten alfabetisk eller kronologisk, en Måde, som også for den umiddelbare Betragtning på Forhånd har noget tiltalende. Når man om en hvilken som helst Opgave kun behøver at slå efter i Arkivrepertoriet på et vist eller et Par Rubra for at finde alle de Aktstykker, som behandle Æmnet, kan man ikke ønske sig en bedre Ordning. Det mest praktiske måtte herefter være at opstille for Arkiverne, ligesom for Bibliotekerne, et logisk gennemtænkt og så omfattende som muligt affattet Ordningsskema og indlægge Arkivets Akter på dettes Rubra¹.

¹ For Folk i Almindelighed, som intet kende til Arkivaliernes Ejendommeligheder, stiller den i Teksten nævnte Opfattelse sig stadig som den eneste naturlige. Det hændte, medens jeg var Arkivar for Provinsarkivet i København, at der en Dag indfandt sig en Gårdmand fra Holbæknegnen, som ønskede Oplysninger om sin Ejendoms Tiendeforhold uden at kunne give noget som helst kronologisk eller reelt Holdepunkt for en Undersøgelse. Han blev meget fornærmet, da jeg forklarede ham Nødvendigheden af et sådant

Ad denne Vej er da også den fyrstelig Ötting-Wallerstein-ske Hofråd og Arkivar Karl Friedrich Bernhard Zinkernagel gåt i sin tidligere meget benyttede »Handbuch für angehende Archivare und Registratoren«, Nördlingen 1800. Zinkernagel gav i dette Værk en »Plan til Indretning af et fyrsteligt Arkiv i 5 Hovedafdelinger«, hvis Berettigelse godtgøres rent logisk ud af Begrebet Arkiv: »Da Arkivet,« skriver han, »er en Samling af skriftlige Opsæt over en Stats Forfatning og Rettigheder, men Staten består af Regenten, de Regerede og disses Religion og Forbindelse med andre Stater, så falder hele Planen i følgende 5 Hovedafdelinger: 1. Personlige Sager, nemlig angående Regenten og dennes Familje. 2. Landssager. 3. Rigssager. 4. Kirke- og Religionssager. 5. Udenrigssager¹.« Disse 5 Hovedafdelinger deles atter i Underafdelinger og disse igen i et større eller mindre Antal Afsnit. Meget almindelige Rubra er: »Almindelige Sager« og »Specielle Sager«. Under »Personlige Sager« vedkommende Regenten og Familje findes Rubriker for alt, hvad der kan forekomme i en Fyrstes Liv, end ikke Mesalliance, Konkubinat og Ægteskabsskilsmissen er glæmt. Under »Landssager«, Underafdeling I: almindelige Landssager, Afsnit i indordnes bl. a.: »Regalier« såsom Bjærgværks-, Mønt-, Landevejs-, Toldvæsens-, Forstvæsens-, Jagtm. fl. Sager. Under II specielle Landssager kommer bl. a. »Kriminal-sager« med Rubriker for alle Slags Forbrydelser; »Civil- og Politisager« med Afdelinger fra a—z, »Kameral- og Økonomisager« o. s. v.

På dette Grundlag, hvis Udgangspunkts logiske Berettigelse ikke synes så umiddelbar indlysende, som Forf. antog, arbejdede man videre i Tyskland og udviklede, da det selvfølgelig viste sig, at Zinkernagel ikke havde kunnet overse Livets Mang-

Udgangspunkt, og mente, at alle Aktstykker om hans Gård måtte ligge samlet under Gårdens Navn eller Matrikelnummer. Nogen Tid efter indfandt sig en akademisk dannet Folketingsmand, til hvem Gårdmanden havde klaget, og ønskede at vide, hvorfor jeg ikke havde villet give denne de forlangte Oplysninger; han fandt det også selvfølgelig, at et Depot af Embedsarkiver måtte være ordnet således, som Gårdmanden havde ment, men gav sig dog, da jeg forklarede ham et Arkivs Ejendommeligheder.

¹ a. St. S. 271.

foldighed, Skemaet med flere og flere Hovedafdelinger, Underafdelinger, §§ o. s. v., og man fik efter Hånden Registraturplaner i Massevis. En Række sådanne findes meddelt hos Holtzinger: »Registratur- und Archivkunde«, Leipzig 1888. De ere alle baserede på, at Akterne, således som de afleveres fra de forskellige Regeringsmyndigheder, for at de kunne svare til »vor Tids udtalt logiske Trang«¹, skulle undergå en Omlægning efter et Realskema, i hvilke de intetsigende Rubriker: »Generalia«, »Specialia« og »Varia« atter og atter vende tilbage. Som et non plus ultra af den Slags Arbejder kan nævnes »Registraturplan für die Grossherzoglich Hessischen Kreis-Räthe«. Denne Ordningsplan omfatter 26 Hovedafdelinger, begyndende med »Staats-Verfassung«, derunder »Staats-Oberhaupt«, og endende med »Feuer-Polizei«. Nogle af disse Hovedafdelinger have Underafdelinger, og i alt falde de i 204 Afsnit. Disse ere jævnlig delte i indtil 18 Underafsnit, medens dog også 45 kan forekomme. Underafsnittene kunne igen være delte i indtil 15 Rubriker. Man kan således komme ned til Rubriker som: »Klingelbeutelgelder«, »Geburtshelfer«, »Gebäraparate«, »Bären-Affen und Kamelführer«, »Feuerspritzen«, »Feuerleiter«, »Feuereimer«, »Spritzenhäuser«, »Kaminfegen«, »Tabakrauchen« o. s. v. Det behøver næppe at påvises, at Anbringelsen af Arkivalier efter Rubriker i et sådant Skema, der i meget minder om Indretningen af de »Nögler«, hvorefter man i en floristisk Håndbog bestemmer Planters Henførelse under de rigtige Genera og Species, er meget vanskelig, ikke mindst, når ét Aktstykke angår et Æmne, der hører under forskellige Afsnit eller Underafsnit; ikke heller, at en Akt eller et Aktstykke, som anbringes urigtigt, er tabt indtil dets urigtige Anbringelse ved et Tilfælde opdages.

De praktiske Ulæmper ved Gruppering efter et sådant vilkårligt Realsystem ville nedenfor nærmere blive belyste. Her skal navnlig fremhæves en Hovedfejl og Misforståelse, som ligger til Grund for en sådan Gruppering. Det er den doktrinære Opfattelse af »Begrebet« Arkiv.

Alle de omtalte Repertoriseringskemaer gå ud fra, at

¹ a. St. S. 121.

Arkivalierne ligesom Bøgerne i et Bibliotek ere løse Stykker uden andet Sammenhæng end højst det, som består mellem en Akts Hovedstykker og de dertil hørende Bilag. »Arkivet er en Samling af skriftlige Opsæt over en Stats Forfatning og Rettigheder,« hedder det, som nys omtalt, hos Zinkernagel. En anden gammel Arkivteoretiker¹ kunde 1817 i en Embeds-erklæring skrive: »Efter de i min Vejledning i Arkivvidenskab opstillede rigtige Grundsætninger høre Akter aldeles ikke hjemme i et Arkiv.« Det gör efter hans Mening kun egentlige Dokumenter (Urkunden), og det var da også en ret almindelig Mening blandt Tysklands ældre Arkivarer, at man, når man kun havde det endelig afsluttende Dokument i en Sag, meget vel kunde undvære dennes Akter. Den nysnævnte Arkivteoretiker udtrykte da også sin Mening således: »Som Regel er kun Dokumenter (Urkunden) Genstand for Arkiver.« Vel have de tyske Arkivarer måttet akceptere Akterne i Arkiverne, men Forestillingen om, at disses Bestanddele kun ere løse Enkeltheder, holdt sig længe. I denne Retning går Holtzinger endnu 1883², i det han betoner, at »først Ordning og Systematisering fuldender Begrebet Arkiv«. Et Arkiv er derfor: »En Samling af systematisk ordnede, mest embedsmæssige Skriftstykker af enhver Art, som ere opståede i Fortiden og i Nutiden tjæne et bestemt permanent Formål.« Heller ikke denne Forklaring har Øje for, at Skriftstykkerne kunne have anden indbyrdes Sammenhæng eller Forbindelse end den, som de først få ved at indordnes under det systematiske Arkivskemas vilkårlige Grupperinger. Ja, en bajersk Arkivembedsmand, Dr. Georg Hansen, oplyser fremdeles 1899³, at man endog »sædvanlig« ved »Arkiv« forstår: »En efter Behag sammenbragt og efter et med mere eller mindre Skarpsindighed udtænkt System ordnet Samling af Skriftstykker.«

Grunden til, at disse Opfattelser alle som én forudsætte, at et Arkiv kun er Hjemsted for løse Skriftstykker, må søges i, at Arkiverne i Middelalderen og op i den nyere Tid i

¹ Korrespondenzblatt 1905 S. 436.

² Anførte Værk S. 121, hvor der fra det 18. Årh.s Arkivlitteratur også er samlet andre kuriøse Definitioner af Begrebet »Arkiv«.

³ Archival. Zeitschrift. N. F. 8, 265.

Virkeligheden ikke gæmte andet end alle Slags Dokumenter (Urkunden), på hvilke Staten støttede sine Rettigheder, medens de fåtallige Akter og Aktpakker endnu henlå hos de Myndigheder, hos hvem de vare dannede¹. Da Dokumenterne kom til at indeholde Kvintessensen af Akterne, Optegnelsen om det endelige Resultat, hvortil Akterne havde ført, vare de selvfølgelig de fornemste, medens Akterne kun havde Betydning af 2. Rang. Medens Arkivarerne kælede for Dokumenterne, så de ned på Akterne som egentlig overflødige, når de Dokumenter, der dannede deres Afslutning, vare indlagte i Arkiverne. Denne Modsætning mellem »Urkunden« og Akter holdes den Dag i Dag højt i de tyske Arkiver og er Grundlaget for et Ordningsprincip, hvorefter »Urkunden« og Akter skal skilles fra hverandre og opbevares særskilt, de første i fine Skabe, hver »Urkunde« emballeret i sit Omslag, de sidste i almindelige åbne Reoler. »I ethvert kun nogenlunde ordnet og godt ledet Arkiv gælder Reglen om Udskillelse af »Urkunden« fra de øvrige Arkivalier og om deres særskilte Opbevaring«, hedder det hos en arkivalisk Forfatter fra den nyeste Tid². Afdelingerne for »Urkunden« er Arkivernes Stolthed, og et Arkivs Betydning måles efter Antallet af dets »Urkunden«. »Wie viele Urkunden haben sie denn?«, er gærne det Spørgsmål, hvormed man mødes af en tysk Kollega, og Spørgeren kan i Reglen sjælden forstå det danske Standpunkt, hvorefter man aldrig har og forhåbentlig heller ikke nogensinde kommer til konsekvent at udpille Dokumenter af Akterne, men rolig lader dem ligge, hvor de høre hjemme.

B. Arkivalieordning efter Proveniensen (Hjemmehørs-) Principet.

I Modsætning til den beskrevne, i lange Tider i Tyskland og andre Steder enerådende Arkivteori betoner det hollandske Værk, at Arkivalierne i et offentligt Arkiv, hvorom der her alene er Tale, ingenlunde danne løse Enkeltheder, men at der

¹ Indtil op i det 18. Årh. indeholdt vort Gehejmearkiv heller ikke stort andet end Dokumenter og lignende Skriftstykker.

² Helfert: Staatliches Archivwesen. Wien 1893, S. 20.

al Tid består en vis Forbindelse mellem dem. Arkivalierne opstå gennem de administrative eller dømmende Myndigheders Virksomhed. Om hver sådan samler sig en Række Akter (Bøger med tilhørende Pakkerækker), gennem hvilket Mindet om dens Virksomhed bevares. Grupperne af Myndighedernes Arkivalier have derfor et organisk Sammenhæng, som på ingen Måde må forstyrres ved Adsplittelse af Akterne og Omlægningen af disse i Forbindelse med andre Akter efter et nok så vel udtænkt og i Enkelthederne nok så forgrenet System. Kun når hver enkelt Myndigheds Arkivalier holdes sammen for sig, kan den historiske Forsker bestemt vide, hvor en bestemt Sags Aktstykker skal søges, få Sikkerhed for, hvilke Aktstykker der høre til en bestemt Sags Behandling og få dem sét i den rette kritiske Belysning. Denne Betragtning fører til, at Arkivalierne skulle grupperes historisk, efter deres Oprindelse, efter de Myndigheder, de Kollegier og Kontorer, de Retter og Domstole, de Korporationer og Stiftelser, ved hvilke de ere opståede (på tysk: »erwachsen«), og om hvilke de have samlet sig, efterladte som de ere ligesom Kalken, der afsættes på en Korallstok om hvert enkelt Dyr, som hører til Koralsamfundet¹. Denne Grundtanke for Arkivordningsarbejdet er først blevet opstillet i Frankrig i Cirk. 1841 24. April om Ordning af Departementsarkiverne og skal skyldes den daværende Chef for Nationalarkivets administrative Afdeling Natalis de Wailly². I det franske Arkivprog kaldes den Samling af Arkivalier, som er opstået af en Myndigheds etc. Virksomhed »Fond«, og Ordningsprincippet »le respect des fonds«. I Tyskland bruger man Udtrykket »Proveniensi-principet«, medens Rigsarkivar E. Hildebrand har søgt³ at

¹ Man har ved forskellige Billeder søgt at klargøre Dannelsen af et Arkiv om en Myndighed og de pågældende Akters organiske Sammenhæng. »Ein Archiv ist viel mehr ein lebender Organismus, ein Baum, der stets neue Zweige und Blätter ansetzt; eben so wie das Staatsleben, dessen Niederschlag das Staatsarchiv darstellt«, se Foredrag af H. Ermisch på det første tyske Arkivarmøde i Strassburg 1899 (Korrespondenzblatt etc. 1899 S. 176).

² Clason: Studier öfver archivväsendet i utlandet (Meddel. från svenska riksarkivet (N. F. 2) Stockh. 1902 S. 29).

³ Meddelanden från svenska riksarkivet N. F. 1, 85 fig.

gengive Ordet på svensk som »Ursprungsprincipet«. Dette sidste synes dog mindre heldigt. At give Anvisning på at ordne Arkivalierne efter »Oprindelsen« kan let føre til at lægge en udgået Skrivelse efter Afsenderen og ikke efter Modtageren. På dansk kunde Principet måske kaldes »Hjemmehørighedsprincipet«¹ eller kort »Hjemmehørsprincipet«. Arkivalierne skulle nemlig anbringes, hvor de i Virkeligheden høre hjemme, d. v. s. der, hvor de ad den regelmæssige administrative Forretningsgangs Vej ere ankomne for at forblive. Arkivalier af forskellig Proveniens eller som høre hjemme i forskellige Fonds, må følgelig under ingen Omstændigheder under Ordningsarbejderne blandes eller sammenstikkes, men skulle ubetinget holdes hver for sig, selv om de nok så meget angå samme Æmner. Heraf følger, at Konceptet til en Skrivelse hører hjemme der, hvor den er blevet til, medens den ekspederede Skrivelse må opbevares der, hvor den sidst ankommer og journaliseres som ankommen. Derimod kan der vel være Tale om at dele en enkelt Fond, men hver Del må da oprettholdes som særskilt Helhed. Generaldirektøren for det pröjsiske Arkivvæsen har klart formuleret Embedsarkivernes Selvstændighed i følgende Anvisning: »Registraturen² können geteilt, sie dürfen aber nie mit einander vermischt werden.«³

Et større Arkiv kommer herefter i Virkeligheden til at bestå af et større eller mindre Antal Småarkiver eller »fonds« for de forskellige Myndigheder og Embeder, som have afgivet deres Arkivalier til det, og i Frankrig anvender man derfor om en Samling af »fonds« Udtrykket: et »Arkivdepot«. Vort Rigsarkiv er således et Depot af Kollegiernes, senere Ministeriernes og Højesterets Arkiver; Provinsarkiverne Depoter af den lokale Administrations, Over- og Underretternes Arkiver eller Fonds, og den Sprogbrug som hersker hos os med Hensyn til Brugen af Ordet »Arkiv« er derfor dobbelttydigt, i det vi snart bruge det enstydig med »fond«, snart med »Arkivdepot«.

¹ Foreslået af Provinsarkivar G. Hornemann.

² Det tyske Udtryk for Embeds- eller Myndighedsarkiver.

³ Anført af Bär i Korrespondenzblatt 1904 S. 429.

Ordning efter Proveniensprincipet er efter Hånden akcepteret i de fleste Landes Arkivvæsen. I Statsarkivet i Slesvig blev det fulgt straks fra Arkivets Oprettelse i 1870¹. I de øvrige prøjssiske Statsarkiver påbød Arkivstyrelsen dets Anvendelse ved et Regulativ af 1881 1. Juli, efter at det havde vist sig umuligt at indordne den moderne Administrations Arkivaliemasser i Fortidens Realsystemer og en Udvidelse af disse viste sig uoverkommelig. I Bajern synes man efter den ovenfor anførte Anmeldelse i det bajerske Arkivvæsens Tidsskrift for 1899 at dømme oprindeligt at have stillet sig ret uforstående overfor Værdien af Proveniensen som Ordningsprincip, men der har, efter hvad jeg har erfaret, her i fundet et Omslag Sted, og man er nu kun i Tvivl om, i hvilket Omfang man skal omgøre sine ældre Ordninger. I Italien er Proveniensprincipet som Ordningsprincip for det italienske Arkivvæsen blevet indført ved et Reglement 1902 9. Septbr.² Også i Sverrig er Principets Anvendelse blevet officielt foreskrevet ved Kundgör. 1903 22. Maj »angående allmänna grunder för ordnande och förtecknande af visse offentliga arkiv« jfr. den svenske Rigsarkivars Cirk. 1903 22. Juni »med närmare anvisningar i afseende på tillämpningen af nådiga kundgörelsen den 22. Maj 1903«. Derimod synes »den prøjssiske Arkivstyrelses Proveniensordning« ikke at vinde Bifald hos Arkivarerne for de små tyske Fyrstendømmer, som årlig samles til »det Thüringske Arkivarmøde«³. Oplysninger om, hvorledes Arkivvæsenet i Norge og Finland stiller sig i denne Henseende, foreligger ikke.

Selv om man nu ikke sammenblander Arkivalier fra forskellige Fonds i Grupper efter et Realsystem, men holder dem adskilte, kunde det være tænkeligt, at Realgrupperingen lod sig anvende inden for de enkelte Fonds. Dette vilde nu også være langt mindre forkasteligt end den førstnævnte Grupperingsmåde, men dog også have sine store Ulæmper, særlig fordi et

¹ Hille: Übersicht über die Bestände des Staatsarchivs zu Schleswig. S. 3.

² Jfr. en Anmeldelse af dette i Korrespondenzblatt 1903 S. 143—44.

³ Jfr. Udtalelse af Arkivaren i Weimar på Mødet i 1904 i Erfurt, Korrespondenzblatt 1904 S. 455).

kunstig udtænkt System al Tid vanskelig lader sig tilpasse på Akter, der ere blevne til uden Hensyn til Systemet, og man al Tid vil være i Tvivl om Anbringelsen af en Sag, som passer på flere Rubriker. Enhver, som har prøvet på at anbringe de enkelte Bestemmelser i en Lovsamling eller Reskriptsamling under Sagregistrets forskellige Rubra, vil vide, hvor vanskeligt Indordningen ofte kan være. I sidste Tilfælde kan man selvfølgelig hjælpe sig ved at anbringe en og samme Bestemmelse under forskellige Rubra, men en Akt kan kun lægges på ét Sted og indeholder ofte så mange Ting, at et System af Henvisninger umulig lader sig gennemføre, i hvert Fald ikke ved Ordningen af Arkiver af ikke ganske ubetydeligt Omfang. Endvidere vil det i mange Tilfælde være meget vanskeligt at finde Oplysningerne om en bestemt Sag, fordi man ofte ikke kan tænke sig til, under hvilken Rubrik de skulle søges. Det er ikke al Tid Tilfældet, at den, som har indordnet Akterne, har udvist den fornødne Skarpsindighed, og en Oversigt over den Mangfoldighed af Rubriker, som man efter Hånden må danne, kan ikke erhverves uden mangeårig Indøvelse i det foreliggende System. Man er derfor mere og mere kommet ind på at lade den Ordning, som vedkommende Myndighed eller Embede selv har benyttet, og hvorved den har befundet sig vel, bestå. Har man i den Tid, da Arkivalierne endnu vare levende, da de toges frem for at benyttes til de løbende Forretninger, kunnet finde hver enkelt Sag, for hvilken der var Brug, må man kunne gøre det samme også senere, når Akterne ere landede i Arkivdepoterne; det gælder kun om at sætte sig ind i Fortidens Forretningsordning og at udfinde de enkelte Kollegiers eller Kontorers Forretningsområde og Kompetence.

I et Kontor fra nyere Tid (hos os fra de sidste Par Hundrede År) vil man gerne finde et af to Systemer fulgte ved Henlæggelsen af Kontorets Akter, Seriesystemet, efter hvilket Akterne anbringes i Rækkefølge efter Numrene i Kopi-bogen eller i Journalen, eller Dossiersystemet, hvorefter de henlægges samlede om visse Æmner. Selv om Seriesystemet anvendes, vil dog i Reglen Dossiersystemet ofte til

en vis Grad være forbundet dermed. Dette gælder hos os særlig i de Kollegier og Ministerier, som i Journalføringen følge det såkaldte Rentekammersystem. Efter dette får en løbende Sag, hver Gang der har været udsendt en Skrivelse i den og Svar indløber, et nyt Nummer, og de tidligere foreliggende Aktstykker lægges under dette, medens Frem- og Tilbagevisninger tilføres i Journalen ved de pågældende Numre. Når nu Korrespondancen føres om et stadig tilbagevendende Æmne, f. Eks. en bestemt fast Ejendoms Udstykning, en Stats-ejendoms Bestyrelse o. s. v., vokser Aktens Omfang År for År, og dens Anbringelse i Rækken af Journalsager volder Vanskelighed. I mange Kontorer bruges det derfor at holde slige omfangsrige Akter for sig udenfor den almindelige Række (»Pakkesager«). Det samme vil ofte være Tilfældet med f. Eks. Kommissionsakter, der afleveres til et Kontor, gennem hvilket Kommissionens Udnævnelse er blevet ekspederet, o. s. v. At gribe ind i den Art Ordninger og forsøge på at lave noget bedre, vil fra et moderne arkivalisk Synspunkt være forkasteligt. Man maa indskrænke sig til at revidere Ordningen, bringe vildfarne Akter på Plads og berigtige Fejl, men i øvrigt kun fuldstændiggøre Benytteligheden, hvis sådant tiltrænges, ved Udarbejdelsen af ny og bedre Registre eller Inventarier end de med Arkivalierne fulgte: kun hvor ingen sådan oprindelig Ordning påtræffes, kan det være tilstedeligt at anvende Ordning efter sagligt Indhold, og selv da vil Anvendelse af Seriesystemet med tilhørende Fortegnelse og Registre ofte være heldigere, fordi man ikke herved vildledes til at forudsætte, at Arkivalierne virkelig udtømmende kunne anbringes under saglig bestemte Rubriker. Således blev en Del af Danske Kancellis Akter fra Tiden før 1660, der ikke vare ordnede i Serier, men henlå i helt tilfældig dannede Pakker med mere eller mindre urigtige Påskrifter, ordnede i en kronologisk Række således, at sammenhængende Aktstykker, såsom Skrivelser med Bilag, flere Besvarelser af samme Cirkulære o. s. v., indordnedes under den ældste Hovedskrivelses Datum. Over hele Rækken optoges en Registrant på Sedler, som tillader at indordne efter Hånden tilkomne Sager, og i Virke-

ligheden kom til at danne en »Brevjournal«. Når Arbejdet er færdigt, bør en sådan Registrant renskrives og forsynes med fornødne Registre.

Her påtrænger sig nu det videre Spørgsmål, i hvilket Omfang man i Kraft af Proveniensprincipet skal søge gamle Embedsarkiver, som historisk have eksisteret, genoprettede. Man er enig om, at Principet kommer til ubegrænset Anvendelse som Ordningsprincip indenfor hvert enkelt Arkivdepot, men Spørgsmålet er derefter, hvorvidt det bør komme til Anvendelse som Fordelingsprincip mellem de forskellige Arkivdepoter. For nylig har der mellem det prøjsiske Statsarkiv i Magdeburg og Byarkivet i Erfurt fundet en stor Udveksling af Arkivalier Sted, som nærmest har været til Fordel for Byarkivet. Man har her i set en Anvendelse af Proveniensprincipet, og derved er det ovennævnte Spørgsmål kommet under Diskussion. Det har ikke f. T. megen Interesse for Danmark, hvis Territorium falder i naturlig begrænsede Områder, som simplest lægges til Grund for Provincialarkivinddelingen. I Tyskland, hvor Omlægningerne af Territorieinddelingerne med tilhørende Arkivalieafståelser have været meget talrige, stiller Forholdet sig anderledes. Hvis her Proveniensprincipet skulde forstås således, at alle de gamle Myndighedsarkivers Arkivalier skulde søges genforenede i deres oprindelige Omfang, og man derfor skulde tilbagelevere fra det moderne Arkivdepot Akter, som i Kraft af den i Tidens Løb stedfundne Forandring i Administrationen for det pågældende Territorium retmæssig og ad regelmæssig Vej ere komne Arkivdepotet i Hænde, vilde man, er det blevet sagt, komme til praktiske Urimeligheder og Ulæmper. Man har derfor i Tyskland hævdet, at Administrationens Arkivalier skulle følge Territoriet, som de angå, uden Hensyn til, at dette Princip Gennemførelse måske vil medføre Delingen af ældre Embedsarkiver, og man har påstået, at Proveniensprincipet anvendt på anden Måde også vil føre til konstruerende Vikarlighed, altså til sin Modsætning¹. Så tiltalende nu end dette

¹ Rosenfeld: »Zum archivalischen Provenienzprinzip«. Korrespondenzblatt o. s. v. 1905 S. 22—25 jfr. Bår i et Foredrag på Arkivarmødet i Danzig a. St. 1904 S. 428—29 og Korresp.blatt 1903 S. 142.

kan se ud, kan en konsekvent Gennemførelse heraf dog heller ikke billiges, i hvert Fald ikke efter dansk administrativ Forretningsorden. Efter denne benyttes stadig i stort Omfang Forretningsbøger og indbundne Protokoller, og de løse Akter ere ofte således Bilag til disse, at de ikke kunne benyttes uden, at Protokollerne have ved Hånden, og selv hvor disse måske kunne undværes, ville Akterne jævnlig lettere kunne benyttes, når de pågældende Journaler og disses Registre have til Disposition. Men ere Sagerne fra et Embedsdistrikt indførte i Flæng i samme Protokol, kan man dog, når Distriktet deles, ikke godt dele Protokollen, selv om man kan fordele de løse Akter. Hos os er dette særlig blevet af praktisk Betydning med Hensyn til Skøde- og Pantebøgerne ved Omlægninger af Jurisdiktioner. Her har man set sig nødsaget til i stort Omfang at lade foretage Afskrivning efter Skøde- og Pantebøgerne af Dokumenter, som endnu har Betydning for de Ejendomme, som omlægges til en anden Jurisdiktion, men man har kun i ringe Omfang brudt sig om at dele de løse Akter, og disse tillige med andre Protokoller ere derfor blevne liggende ved det Distrikt, som i det Hele beholder de oprindelige Bøger. Alle slige Omlægninger få nu ingen Betydning, når Arkiverne senere samles i det fælles Arkivdepot: Provinsarkivet, således som disses Forretningsområder f. T. ere begrænsede. Der findes dog et Embede, med Hensyn til hvilket dette Spørgsmål har Betydning mellem danske Provinsarkiver, nemlig Fyns Bispeembede. Herunder hørte tidligere også Låland og Falster, der 1804 blev et særligt Stift, som nu hører under Provinsarkivet for Sælland m. m. Spørgsmålet, som er rejst af tyske Arkivarer, er i dette Tilfælde da det, om Proveniensprincippet fører med sig, at Arkivalierne i Låland-Falsters Bispearkiv, som ere ældre end Adskillelsen og i sin Tid ere udskilte af Fyns Stifts Bispearkiv og afleverede til Bispen over Låland-Falsters Stift, nu igen skulle forenes med Fyns Stifts Bispearkiv og altså sendes til Provinsarkivet for Fyn i Odense, eller om de rettelig høre hjemme i Provinsarkivet for Sælland m. m. For Tiden er Spørgsmålet løst således, at de låland-falsterske Bispearkivalier fra Tiden før 1804 findes i det sidstnævnte Provinsarkiv, men ved Benyttelsen

af dem er det unægtelig en Ulæmpe, at samtidige Journaler og Brevbøger og andre fælles Embedsbøger dog må søges i Odense. Noget lignende vil gælde Overtoldinspektoratet for Østifterne og Bygningsinspektoratet for Fyn og det sydlige Nørrejylland, men Spørgsmålet har dog i det Hele f. T. ikke videre Betydning for Danmark. Skulde det dog ved en Deling af de nuværende Provinsarkivkredse, f. Eks. af Nørrejylland mellem flere Provinsarkiver, få større Betydning, vil det dog sikkert vise sig praktisk ikke at følge den skarpe Teori, som opstilles i Tyskland, men at dele de pågældende Embedsarkiver kronologisk, ikke på langs ned gennem Tiderne, men på tværs, således at det falder i bestemte, efter organiske Hensyn delte Grupper, hvoraf de ældre, som ikke mere have praktisk Anvendelighed eller dog kun ringere, anbringes komplette i det ene Arkivdepot, medens de yngre holdes delte, indtil de også kunne samles i det samme Arkivdepot. Selvfølgelig vil dette medføre, at det andet Arkivdepot ikke vil kunne udføre en Undersøgelse længere tilbage i de pågældende Akter, end det har disse, og for Resten må overlade Undersøgelsen til det første Depot, men det vil jo al Tid kunne blive Tilfældet, at det Depot, der ikke har Fællesbøgerne, må henvende sig til det ældre Depot om Oplysninger af disse således, at en Samarbejden under alle Omstændigheder bliver nødvendig.

Princippet om, at Arkivalierne skulle følge Territoriet, kan heller ikke gennemføres konsekvent eller rigoristisk. Særlig gælder dette, hvor der Staterne imellem har fundet Omlægning af Territorier Sted. Selv om det her var muligt at gennemføre en skarp Deling af Arkivalierne, må dog den Territoriet afstående Stat gøre Krav på mange Slags af de ældre Arkivalier i deres Helhed, fordi de ville være af Betydning for det Heles Historie, hvis Behandling vil blive vanskelig ved en Deling, der river Arkivalierne ud af de oprindelige Helheder, hvortil de høre. En sådan Deling kan derfor kun forsvares, forsåvidt de daglige, løbende Administrationsforretninger har Brug for de pågældende Akter, og i øvrigt må man henvise de pågældende Arkivarer til ven-skabeligt og kollegialt Samarbejde, som formentlig i Nutiden heller ikke vil støde på større Vanskeligheder.

C. Arkivalske Ordningsprinciper i Danmark.

Gå vi efter den foregående Fremstilling over til at undersøge de arkivalske Ordningsprincipers historiske Udvikling i Danmark, så vil man snart se, at det her har gentaget sig, hvad man også har erfaret i andre Lande, at de gammeldags Ordninger af Arkivalier, efter mere eller mindre vilkårlig valgte og opstillede Realsystemer, ikke slå til, når man kommer til den ny Tids Arkivaliemasser. Reformerne i vort Arkivvæsen kom derfor heller ikke til at udgå fra det Arkiv, som fra gammel Tid blev anset for det fornemste, Gehejmearkivet, men fra de kongerigske civile Ministeriers Arkiv, oprindeligt Kamrenes forenede Arkiver, der ved Lov 1861 19. Februar blev forenet med det tidligere Danske Kancellis, nu Justitsministeriets og Indenrigsministeriets Arkiv, og kaldet »Kongerigets Arkiv« i Modsætning til det slesvigske og det holstenske Ministeriums Arkiver.

1. Ordningsarbejder i Gehejmearkivet under de ældre Gehejmearkivarer.

I Gehejmearkivet, der egentlig var Kancellernes gamle Arkiv, hvori Kongehusets Arkivalier også vare optagne, havde Gehejmearkivarerne fra det 18de Århundrede ordnet Samlingerne af Rigets løse Pergamentsdokumenter efter reale og topografiske Hensyn og dannet enkelte små tilsvarende Samlinger af Papirsbreve og Papirsakter. Den arbejdsivrige Gehejmearkivar Thorkelin gik videre ad denne Bane. Han modtog adskillige Afleveringer fra Kollegiearkiverne, som opløstes og indordnedes i Systemerne uden Hensyn til Oprindelsen. Således opstod Samlingen »Danica«, også kaldet »Danske Kongers Historie«, i hvilken Pakker og Bøger vedkommende Kongehuset, Krigene, de højere Regeringsmyndigheder, private Brevskaber, f. Eks. fra Esge Billes og Mogens Gyldenstjærnes Brevkister m. m., bleve stukne ind »kronologisk« uden nogen bestemt Plan; »Danske Samlinger«, også kaldet »Repertorium reale«, som mest dannedes af Kancelliakter, enkelte Sager fra Forsvarskollegierne eller Partikulærkamret samt en stor Del private Brevskaber (f. Eks. af Esge Billes Arkiv) m. m., der indordnedes under Realrubriker i alfabetisk Rækkefølge;

»Norske Samlinger«, som dannedes efter samme Principer, og bl. a. optog andre Dele af Esge Billes Arkiv; »Oldenborg og Delmenhorst«, som bestod af Tyske Kancellis Akter vedkommende disse Landsdele, der efter Afståelsen 1773 vare blevne udskilte og afleverede til Gehejmearkivet; »Gamle svenske Jordebøger m. m.«, der kun for en mindre Dels Vedkommende bestod af »Jordebøger«, men i øvrigt dannedes af Danske Kancellis skånske, hallandske og blekingske Akter. Forskellige ældre Akter fra Kancellierne vedkommende Forholdet til Udlandet blev af Thorkelin grupperet efter de Lande, som de angik, og af ham registrerede, ligesom han også omskrev og supplerede forskellige Registranter over de för ham registrerede Samlinger af Pergamentsbreve, navnlig en Registrant i 5 store Foliobind over Hovedgrupperne i Arkivets ældre Bestanddele. Den af Gehejmearkivar Voss dannede og registrerede væsentlig topografisk ordnede Del af Pergamentsbrevene »den Vossiske Samling«, senere kaldet »topografisk Samling på Pergament«, skönt den indeholdt også andre Rubriker end topografiske, fik dog intet nyt Repertorium. Af de ovennævnte nyere Samlinger registrerede Thorkelin summarisk »Danske Kongers Historie« og »Oldenborg og Delmenhorst«. Under Gehejmearkivar Finn Magnusen optoges specielle Repertorier over »Danske Samlinger« og »Norske Samlinger« samt Danske Kongers Historie Nr. 1—95 ved N. M. Petersen, dog således, at Aktstykke efter Aktstykke og Bind efter Bind registreredes eller rettere noteredes uden nogen nøjere Undersøgelse eller Forståelse af det, som registreredes eller noteredes, såsom når to Stykker af Rigsråd Niels Clementssøns private Gældbøger opførtes henholdsvis som »Gammelt (privat) Regnskab 1500« og »Landehjælp fra en Del af Jylland«¹. Alle Registreringer, som hidtil vare udførte, indførtes straks i Bøger i Folio eller i Kwart.

2. *Gehejmearkivar C. F. Wegeners Ordningsprinciper og de under ham i Gehejmearkivet udførte Arbejder 1848—82.*

I Året 1848 overtog C. F. Wegener Gehejmearkivar-embedet. Hans tidligere Beskæftigelse og Indsamlingen af et

¹ Samlinger til jysk Historie og Topografi 2. R. 1, 126.

Privatbibliotek, der, som bekendt, efter Hånden blev Danmarks største, havde givet ham en biblioteksmæssig Uddannelse, og han så på Gehejmearkivets Samlinger med Bibliotekarøjne. Om Arkivets Inventarier og Repertorier udtaler han kort efter sin Embedstiltrædelse¹ i en Erklæring til Kultusministeriet, at der vel fandtes »nogle nyere og meget fortrinlige«, men de fleste ere »dog ældre og mindre tilfredsstillende«. I denne Henseende oplyser han følgende: »Den væsentligste Mangel består deri, at Arkivalierne ere delte i for mange Samlinger, så at man for at komme til Kundskab om alt, hvad der haves til en vis Materies Oplysning, ikke sjældent må forsøge på flere Steder end billigt og ønskeligt er.« Han fremhævede, at Afleveringerne ere indløbne til ubestemte Tider, og Fejlen har været, at de »bevaredes stundom som egne Samlinger«. »Arbejdsmetoden,« tilføjede Wegener, »gjorde disse Samlinger faste, efterdi Registraturen blev indført i Bøger, hvori senere Akkvisitioner ikke let kunde finde Plads på rette Sted, og det blev således helt vanskeligt for Efterfølgerne at fortsætte Arbejder, som Forgængerne havde begyndt.«

Man vil straks se, at dette er en rent biblioteksmæssig Anke; i et Bibliotek er det selvfølgelig en Ulæmpe at have særskilte Samlinger af Bøger, som ikke må indordnes efter det almindelige System, men Bemærkningen er i Henhold til det ovenfor udviklede aldeles ikke på sin Plads overfor Arkivalier, der ere afgivne fra forskellige Kollegier og andre Regeringsmyndigheder og derfor netop skulle bevares som lige så mange forskellige Fonds. Imidlertid mente Wegener², at den påpegede Ulæmpe ikke kunde afhjælpes på én Gang, men at man dog måtte anvende »al Kraft på at forberede, til Veje bringe Betingelserne for en ny almindelig og velordnet Registratur«. Der burde derfor »begyndes på en hel ny Registratur, baseret på en omhyggelig Gennemlæsning af Dokumenterne selv³, i det man på løse Registrantsedler, alle af lige Størrelse og

¹ Årsber. fra Gehejmearkivet 1, VII.

² a. St. S. VIII.

³ Wegener bruger her Ordet »Dokument« i en så vid Betydning, at det omfatter både det tyske »Urkunden« og Akter.

hver for sig foreløbig betegnet med de nu bestående Arkivmærker, skulde optegne hvert enkelt Stykkes væsentlige Indhold i passende Korthed og dog med stræng Nøjagtighed«. Registrantsedlerne skulde opsamles foreløbig i Kapsler, indtil den Tid kom, »da et organisk Hele af dem lader sig danne«. Der vilde herved, efter Wegeners Mening, være »begyndt et Grundlag for en ny Registratur på den Måde, at Arbejdet uden Forvirring kan fortsættes gennem Menneskealdre, og af den Beskaffenhed, at Fremtiden forhåbentlig skal modtage et pålideligt og bekvemt Materiale til en ny almindelig kronologisk og real Registratur«. Derimod angav Wegener ikke, hvorledes man af det sig »gennem Menneskealdre« ophobende Seddelmateriale skulde danne den projekterede Registratur, eller efter hvilke nærmere Principer denne burde sammensættes. Wegener har åbenbart ikke selv haft nogen Anelse herom, men ikke desto mindre lod han sit Personale tage fat på Seddel-skrivningen, i det der dog af og til over visse Sager optoges en ganske kort Registratur »som Forberedelse til en virkelig Registrering, som Gehejmearkivet fordrer denne«¹.

Man begyndte med forskellige Småsamlinger såsom: »Rigsrådets Breve«² (3 Kapsler med Sedler), Joakim Gersdorfs Breve³ (2 Kapsler med Sedler), Christianus secundus⁴ (1 Kapsel), Sturernes Arkiv⁵ (4 Kapsler), Kristian IV.⁶ (3 Kapsler), for så at fortsætte med det såkaldte »Gemeinschaftliches Archiv«⁷ (9 Kapsler) og »Danske Kongers Historie« fra Nr. 96⁸ (16 Kapsler); dernæst med forskellige Samlinger af Pergamentsdokumenter. Endvidere fortsattes med rent tilfældig valgte

¹ Årsberetninger 4, LIV.

² Årsberetninger 1, XXX og XLII.

³ a. St. 1, XLII.

⁴ a. St. 1, XLII.

⁵ a. St. 1, LIII.

⁶ a. St. 1, LIV.

⁷ a. St. 1, XXX; XLII; LXV; LXXVII.—2, VII; XIX; XXX.

⁸ a. St. 1, LXV (her står ganske vist Nr. 97, men det må være en Fejl); LXXVII.—2, VIII; XIX; XXXI; XLIII; LV.—3, VII; XIX; XXXI; XLIII; LIV.—4, VII; XIX; XXX; XLIII; LIV.—5, VI. Arbejdet sluttedes, da det havde taget sågodtsom hele en Mands Kontortid i 18 År.

Arkivaliegrupper, med »Svenske Jordebøger«¹, der væsentlig bestod af skånske, hallandske og blekingske Kancelliakter (3 Kapsler); »Processer«² (10 Kapsler); nogle Korrespondancesamlinger, som man kaldte »Samlingen til den danske Adels Historie«, og hvoraf Pakker öjensynlig fremtoges til Registrering aldeles i Flæng, nemlig: Chr. von Lente³, Bierman von Ehrenschild⁴, Fr. Ahlefeldt⁵, Conrad Reventlow⁶, Gabriel Milan⁷; fremdeles med »Skrivelser til det danske Kancelli«⁸, senere kaldet »Breve til Oversekretæren«⁹ eller »Breve til Kanslere og Oversekretærer«¹⁰. Metoden var stadig den samme: Hvert enkelt Dokument, Aktstykke eller Brev blev således, lige meget om Hovedstykke eller Bilag, registreret på sin Seddel og hver Bog på sin. På Seddelen over en Embedsbog blev af og til optegnet »Prøve på Indholdet«. Kapsel efter Kapsel blev År efter År fyldt med Sedler, som af og til lagdes kronologisk efter Aktstykkernes Datum, af og til ikke. Hvorledes denne Registrering udførtes aldeles mekanisk og uden Forståelse fra Personalets Side vil let ses af et i Flæng grebet Eksempel: Behandlingen af Akterne fra Kommissionsundersøgelserne mod Generalfeldmarskal Magnus Stenbock.

De Magnus Stenbockske Kommissionsakters Bøger og Pakker, som selvfølgelig oprindelig have dannet en Helhed, bleve af Gehejmearkivar Thorkelin lagde ind i Samlingen »Danske Kongers Historie« under Numrene 259—62, 265, 266, 267 b, 268—72, 273, 274—316, 320—22, 327—33 og 349 a. Man vil af Numrenes Rækkefølge se, at der var blevet stukket andre Pakker ind imellem dem uden Hensyn til, at det sammenhørende derved skiltes fra hverandre. Kommissionssagerne be-

¹ a. St. 5, VI; XIX.

² a. St. 5, VI; XIX; XLIII; LV.—6, VII; XVIII; XXX; XLIII; LV.

³ a. St. 5, XIX; XLIII; XXX; L.—6, VII; XVIII; XLIII; LV; LXVII; LXXIX.—7, V.

⁴ a. St. 5, XLIII; LV.—6, VII; XVIII; XXX; LXVII; LXXIX.—7, V.

⁵ a. St. 5, LV.—6, LXXIX.

⁶ a. St. 6, XXX; LV; LXVII; LXXIX.—7, V.

⁷ a. St. 7, V.

⁸ a. St. 6, LV.

⁹ a. St. 6, LXVII.

¹⁰ a. St. 6, LXXIX.—7, V.

stå dels af Protokollerne, som optoges i de to i 1714 nedsatte Undersøgelseskommisioner med tilhørende Bilag, dels atter af Stenbocks private Breve og hans Krigskancellis Breve, der ere registrerede i tre Bind, kaldet »Ekstrakter«. Nummereringen i »Danske Kongers Historie« er foretaget uden Kendskab til eller Forståelse af denne Sammenhæng og er derfor aldeles vildledende. De tre Bind »Ekstrakter« ere selv indførte under Nr. 330, 332 og 333, men ingen kan af den summariske Registrant over »Danske Kongers Historie« se, at de indeholde Fortegnelser over de Stenbockske Breve. Uden nu at foretage nogen Undersøgelse over Kommissionernes Udnævnelse og Formål eller om, hvorledes Akterne vare ordnede, inden Thorkelin indnummererede Pakkerne i »Danske Kongers Historie«, registrerede man hvert enkelt Stykke i Pakkerne på en særskilt Katalogseddel og blev således ved efter Nummerrækken, i det man, når man efter Nummerordenen kom der til, ved Registreringen også medtog de Pakkenumre, som ikke angik Magnus Stenbock. Man lagde ikke Mærke til, at Brevene allerede vare registrerede i de tre Ekstraktbind, og at Arbejdet altså egentlig var overflødigt eller dog hellere burde anvendes på uregistrerede Sager. De ovennævnte Ekstrakter fik hver sin Seddel, på hvilken yderligere noteredes »Prøver på Indholdet«, altså på de ekstraherede Breve, uden at det bemærkedes, at selve Brevene allerede i Forvejen vare registrerede på tidligere skrevne Sedler.

Det samme Indtryk af Planløshed og Tilfældighed får man af Meddelelserne i Gehejmearkivets Årsberetninger om Registreringen af »Samlingen til den danske Adels Historie«. Rent i Flæng registreres snart en Pakke af en Gruppe, snart en af en anden. Pakkerne ere åbenbart tagne frem til Registrering i den tilfældige Uorden, i hvilken de lå i Hvælvingens Reoler.

Imidlertid medførte den i 1850 trufne Bestemmelse om Aflevering til Gehejmearkivet af Ministeriernes Arkivalier, der vare ældre end 1750, at der tilflød dette Arkiv store Arkivaliemasser, hvis Ordning ikke lod sig magte i en Håndevending, særlig da Arkivalier i større Mængde ikke lod sig, selv midlertidig, anbringe i de Rammer, som Gehejmearkivet allerede besad, og man begik nu netop den samme formentlige Fejl,

som Wegener nogle År i Forvejen havde bebrejdet sine Forængere så stærkt. I Stedet for at opløse og inddrage de bestående »mange Samlinger«, udvidede han de bestående eller forøgede endog deres Tal. »Topografiske Samling på Papir« udvides betydelig, og her i anbragtes mange af danske Kancellis Koncepter og Indlæg og navnlig den fra det tidligere Kammerarkiv modtagne store Samling af Konceptskøder med Bilag, hvis Forbindelse med Rentekammerets Skødeboøger derved aldeles afbrødes. Denne Samlings Aktstykker registreredes på den tilvandrede Måde med alle Sedler ordnede kronologisk (42 Kapsler), og til Seddelregistranten udarbejdedes et topografisk Register (5 Kapsler)¹. Fra samme Arkiv modtog Wegener Forarbejderne til Fredrik III.s Jordegodsmatrikel af 1664. Heraf i Forbindelse med enkelte Lænsjordebøger og lignende samt de efter Svenskekrigene 1645 og 1658—60 optagne Synsforretninger, af hvilke de sidste høre til den nedsatte Kommissions Akter, der i øvrigt henlå ved Rentekammerets Arkivalier, blev nu dannet en særlig Samling »Jordebøger, Matrikler, Sognebeskrivelser, Synsforretninger, Skødeboøger etc.«², hvorover der, aldeles i Modstrid med Wegeners Teori om det store Seddelrepertoriums Nødvendighed, optoges en summarisk Registrant i Folio med alle Jordebøgerne blandede mellem hverandre, hvorved Fler-tallets Karakter af Forarbejder til Matrikler ganske udviskedes og helt gik i Glæmme. Den opdagedes først påny, da hele Samlingen efter Wegeners Afgang opløstes og omordnedes³. Endvidere dannedes Samlingen »Skånske Handlinger, det er Regnskabssager vedrørende Landsdele, afståede til Sverig«⁴, der ligeledes registreredes i et Repertorium i Folio, hvis sidste 100 Sider optages af »Prøver på Indholdet«. Selv om man nu vil regne Blekingske og Hallandske Regnskaber

¹ a. St. 1, LIV; LXV; LXXVII.—2, VIII; XIX; XXXI; XLIII; LV.—3, VII (Indlemmelse af Skøder og Afregninger); XIX (ligeledes); XXXI (ligeledes); XLIII (ligeledes).—4, VII (ligeledes); XIX (ligeledes); XXXI (ligeledes); XLIII.

² a. St. 4, XVIII; XXX.

³ Vejledende Arkivregistraturer 2, 29—32.

⁴ Årsberetninger 6, XXX; XLII (her får Samlingen Navnet »Skånske Handlinger«); LV; LXVI.

til de »skånske«, går dette dog ikke an med dem fra Båhus Læn, Øsel og Gulland, der ligeledes optoges i Repertoriet. Af en tilfældig Aflevering fra Udenrigsministeriets Arkiv dannedes en Samling »Forhandlinger med fremmede Magter«¹, ret som om dette Navn ikke ligeså godt passede på den største Del af de fra samme Ministerium ellers afgivne Arkivalier, og den registreredes i en Seddelregistrant, som voksede til 17 Kapsler. Der registreredes i to Foliobind »en Samling af de fra Indenrigsministeriet afleverede Registerbøger, Tegnebøger, Jævnførelsesbøger, Restancebøger o. desl.«², også kaldet »en Del Sager, som i sin Tid var leveret fra Indenrigsministeriet«³ eller »de fra Indenrigsministeriets Arkiv tidligere afleverede Sager«⁴. Af den varierende Betegnelse fremgår, at Gehejmearkivets Leder ikke var klar over, at det her drejede sig om Rentekammerets gamle Arkiv. Først efter fire Årsberetninger er han blevet klar over, at der er Tale om »de gamle Rentekammersager« med tilhørende »Afregninger«⁵. Der dannedes fremdeles en »Personalhistorisk Samling«⁶, hvortil en Seddelregistrant, som fylder 7 Kapsler, udarbejdedes. Den falder ikke sammen med »Samlingen til den danske Adels Historie«. — Det blev i sin Tid opgjort⁷, at der i Wegeners 35 Embedsår i Seddelrepertorier, der fyldte c. 200 Kapsler, som selv optage 20 løbende Alen Plads, og i de fire ovenomtalte Repertorier i Folio var blevet registreret 80 løbende Alen Arkivalier, og at der på denne Måde var registreret lidt over én Procent af de Arkivalier, som i Wegeners Embedstid blev samlet under hans Bestyrelse. Det er let at regne ud, at Registreringen af det hele Gehejmearkiv efter den af ham lagte Plan, uden forøget Personale, vilde kræve c. 3500 År, medens

¹ a. St. 3, XLIII; LIV. 4, VII; XIX; XXX; XLIII (»den Samling, som her haves under Benævnelsen »Forhandl. med ... Magter«); LIV. 5, VI; XIX; XXXI; XLIII; LV.

² Årsberetninger 4, XLII; LIV.

³ a. St. 5, VI.

⁴ a. St. 5, XIX.

⁵ a. St. 5, XXX; XLII—XLIII.—6, VII; XVIII.

⁶ a. St. 6, XXX; XLIII; LV; LXVI.

⁷ A. D. Jörgensen: De danske Rigsarkivers Historie. Kbhvn. 1884 S. 132.

det »bekvemme Materiale« til den af Wegener planlagte Registratur da vilde være vokset op til en Samling af c. 20000 Kapsler med Registratursedler, og så vilde der endda i denne Tid ikke kunne arbejdes med de imidlertid tilblevne eller til Arkivet afleverede Arkivalier.

Den hele således mislykkede Wegenerske Repertoriseringsplan er et afgørende Bevis for Urigtigheden af den stadig almindelige Anskuelse, at en dygtig og lærd Historiker eller Historieskriver, fordi han er vant til at beskæftige sig med Arkivalier og Bøger, eo ipso er egnet til at lede et større Arkiv eller et Riges Arkivvæsen. Denne Anskuelse svarer til at antage, at en dygtig Krigshistoriker nødvendigvis må være en dygtig Taktiker. »Et er et Søkort at forstå, et andet Skib at føre,« siger dog allerede Holberg. Man er dog heldigvis kommet bort fra den Tanke, at en Professor i Historie eller Filologi, fordi han arbejder med Bøger, derfor også uden videre er skikket til at styre et stort Bibliotek, og man kræver nu Faguddannelse til en sådan Stilling¹. Så meget mere må man kræve alsidig Faguddannelse af Chefen for Arkivvæsenet. Det er ubestrideligt, at Wegener, da han udnævntes til Gehejmearkivar, stod i første Række blandt sin Tids Historikere, og man skulde derfor, hvis den almindelige Mening havde Ret, vente at se stort Udbytte af hans Arkivstyrelse. Når imidlertid hans 35 Års Virksomhed som Arkivleder har bragt et så forsvindende ringe Udbytte for Arkivaliernes Ordning og Repertorisering, er Grunden netop den, at han fra Begyndelsen manglede arkivalsk Uddannelse og aldrig tilegnede sig en sådan. Hverken i hans store Privatbibliotek — Danmarks største — eller i Gehejmearkivets Håndbibliotek fandtes nogen arkivalsk Håndbog eller Vejledning. Han vedblev at være den store Historiker og Bogsamler og dokumenterede tilstrækkelig, at Biblioteksprinciper, de eneste Ordningsprinciper, som han kendte, ere ganske uforenelige med Arkivaliers Væsen og kun føre til Misfostre, når de anvendes på Arkivalier. Hertil kommer, at en Arkivar selvornøgtende skal arbejde for andre

¹ Efter at ovenstående var skrevet, har man ganske vist set en teologisk Professor blive Overbibliotekar for Berlins store Bibliotek(!).

og lægge Arkivalierne til Rette for disse, medens den produktive Historiker let falder for den Fristelse at reservere for sig selv og sine Studier visse Arkivalier eller Arkivafdelinger, eller at ordne og samle Arkivalierne efter sine Privatstudiers Fornødenhed, og Eksempel herpå har man også set andet Steds end hos os¹. Det anførte må imidlertid være nok til at forklare, at en brugbar Reform af Ordnings- og Repertoriseringsreglerne ikke kunde udgå fra Gehejmearkivar Wegener og Gehejmearkivet. Det blev derfor også, som nævnt, gennem Ministeriernes Arkiv, at ny Ideer om Ordningsprinciper for Arkiver udviklede sig hos os.

3. *Ordning af Ministerialarkiver ved Joh. Grundtvig.*

I de civile Kollegiearkiver (Danske Kancellis Arkiv, Tyske Kancellis Arkiv, Kamrenes forenede Arkiver) var der i Løbet af 18. Årh. blevet foretaget summariske Repertoriseringsarbejder til Brug for den daglige Ekspedition af Udlån til Kollegiernes Kontorer.

Et af de mest omfattende af disse var Udarbejdelsen af et stort Repertorium over Danske Kancellis ældre Registranter indtil 1699² og dets diverse Sager. Dets Tittel er »Protocol over Archivets Papirer«, og der findes dertil et alfabetisk Navne- og Sagregister. Dette Arbejde blev udført på den Måde, at man begyndte fra en Ende i et af de Arkivskabe, hvori Arkivalierne lå, pakkede disse sammen lidt efter lidt og forsynede dem med Skilte og Påskrifter med Anførsel af det Nummer, som Pakken havde i det Skab, i hvilket den henlagdes. Derefter optegnede man Påskriften i Repertoriet selv, i det man tit yderligere specificerede de enkelte Læg, hvori Pakken kunde falde. Man forsøgte ikke nogen Realgruppering, og sammenhørende Akter fandtes stadig i forskellige Pakker, anbragte i forskellige Skabe. Et andet omfattende Arbejde var det af Arkivaren P. v. Sixtel udarbejdede Realrepertorium over Tyske Kancellis Aktpakker, der nu findes i Statsarkivet

¹ Se R. Koser i Forordet til Bär: »Übersicht über die Bestände des Staatsarchivs zu Hannover.« Leipz. 1900.

² Der tilføjes: »De øvrige findes ovenpaa i Cancelliet.«

i Slesvig. De ældre Arkivregistraturer fra Kamrenes forenede Arkiver bestod mest af Afskrifter af Afleveringsdesignationer. Men medens man i Tyske Kancellis Arkiv fortsatte Sixtels Repertorium og ved Arkivarerne Hargens og Schmidt lod dets første 3 Bind omarbejde til 5 Bind, var Repertoriseringsarbejderne i Danske Kancellis Arkiv og Kammerarkiverne i 1. Halvdel af 19. Årh. længst gåt i Stå. Dette fik mindst praktisk Betydning i Danske Kancellis forholdsvis lille Arkiv, hvor man bare indordnede modtagne Arkivalier i de alt dannede Rækker. I Kamrenes Arkiver (gærne kaldt Rentekammerarkivet), der havde et betydeligt større Omfang, nøjedes man med de Afleveringsdesignationer, hvormed Arkivalierne ankom fra de forskellige Kontorer, og opgav efter Hånden at opstille Arkivalierne efter noget bestemt System. De enkelte Afleveringer blev stillede ind, hvor der var Plads, ganske uden Hensyn til, om de hørte hjemme her eller ikke, og sammenhørende Akter måtte søges på indtil syv forskellige Steder, ofte i forskellige Lokaler. Alt beroede på Personalets Stedsans og Hukommelse.

Under disse Omstændigheder blev daværende Løjtnant, senere Kontorchef Joh. Grundtvig 1861 ansat som Bestyrer (Fuldmægtig) for den Del af Kongerigetets Arkiv, som bestod af det tidligere Rentekammerarkiv med Fortsættelser, og som oftest benævnes herefter. Det galdt nu for ham om snarest muligt at bringe et ordnet Hele ud af det Kaos, hvori Arkivafdelingen var kommet. Der var her Tale om Arkivaliemasser, som i Omfang flere Gange oversteg dem, der vare blevne samlede i Gehejmearkivet og det forbød sig således ubetinget af sig selv endog at prøve på at gennemføre en Realsystemsordning og Registrering som den, der brugtes i Tyskland, end sige da en Registrering som den, der stod som Gehejmearkivar Wegeners yderste Mål¹. Det var her på Forhånd givet, at en dertil sigtende Arbejdsplan vilde vise sig ude af Stand til, selv i en ret fjærn Fremtid, at skaffe Oversigt over Arkivet².

¹ Det blev i sin Tid udregnet, at den i dette Tilfælde vilde have krævet 35000 År med et Personale, som det Gehejmearkivet rådede over.

² Når det i Meddelelser om Rigsarkivet 1895—97 S. 18 hedder, at Gehejmearkivet ved A. D. Jörgensens Tiltrædelse af Gehejmearkivar-

Grundtvig blev derfor nødvendigvis drevet ind på den eneste mulige Vej, ad hvilken Oversigt kunde opnås, nemlig at gruppere Arkivalierne efter Hjemmehørigheden, efter de Kollegier og Kontorer, i hvilke de vare opståede eller hvorfra de vare blevne afleverede. Dette lod sig så meget lettere gøre, som Afleveringerne stadig henlå efter Afleveringsdesignationer, som derfor kunde lægges til Grund for Arbejdet. For ikke i det enkelte Tilfælde at være bunden til Rækkefølgen af Arkivalierne efter de enkelte Designationer, blev der skrevet Registrantsedler ud over disses Indhold, således at man kunde samle de på forskellige Designationer stående, sammenhørende Dele af forskellige Rækker Embedsbøger og Pakker og lægge Registrantsedlerne om i den ønskede Rækkefølge. Opstillingen blev derefter udført således, at de enkelte Kollegiers eller Ministeriers Arkivalier, så vidt de uden dyberegående Undersøgelse kunde sondres fra hverandre, holdtes hver i sær for sig, og at indenfor hvert Kollegium hvert af dets Kontorers Arkivalier atter blev opstillet for sig. Opstillingen faldt således af sig selv i en Række Kollegie-, (Ministerie-) og Kontor-Arkiver. Man måtte derfor, for at kunne finde en bestemt Sag eller Oplysning til et bestemt Spørgsmål, vide, under hvilket Kollegium Sagen ressorterede og så atter, i hvilket af Kollegiets Kontorer det var blevet behandlet, og forsåvidt havde man altså fåt Magt over Materialet og Oversigt over dette. Da det imidlertid ikke havde været muligt samtidig med det store Omgrupperingsarbejde, at foretage indgående Studier over Kollegieinddelingen og de enkelte Kontorers Oprindelse og skiftende Kompetence, blev i Hovedsagen den moderne, administrative Inddeling lagt til Grund, og til de nyere Kontorers Arkivalier knyttedes deres nærmest bekendte Forgængeres¹. Dette måtte naturligvis medføre, at Benyttelsen

embedet »bestod af henved 100 Arkiver«, beror dette på en terminologisk Misforståelse. Der fandtes ikke tilnærmelsesvis så mange selvstændige »Fonds«. Derimod fandtes der en Mængde særskilt opstillede »Arkivalie-Afleveringer« eller Brudstykker af forskellige Fonds, der kun skulde sammenarbejdes og forenes til et mindre Antal Arkiver (Fonds), samt en Del »Samlinger« eller Pulterkamre, dannede af Brudstykker af forskellige Fonds.

¹ A. D. Jörgensen a. St. S. 138.

af Arkivalierne i de Tilfælde, hvor f. Eks. det ældre og yngre Kontors Kompetence ikke dækkede hinanden, ikke blev ganske let, i det man i Kraft af Opstillingen vilde være tilbøjelig til på Forhånd at gå ud fra, at bægge Kontorer havde samme Kompetence og navnlig den Kompetence, som tilkom det yngre. Slog dette ikke til, var det i mange Tilfælde omtrent umuligt at finde de ældre efterspurgte Arkivalier.

I Henseende til Detail-Opstillingen af Arkivalierne fulgte Grundtvig Traditionen. Der anvendtes fra gammel Tid i de danske Arkiver et Opstillingsprincip, som endnu benyttes i mange tyske Arkiver, og såvidt vides den Dag i Dag i det norske Rigsarkiv. Man samlede den Gang alle Bøger (Protokoller) for sig og alle Pakker for sig. Til den Ende indrettede man i mange Arkivlokaler Reoler med høje og lidet dybe Hylder til Bøger i Folioformat (Protokolreoler) og Reoler med lave og dybe Hylder til Aktpakker (Pakkereoler), således at de første kunde stå op, de sidste ligge ned på Kant, hvorved kunde opnås, at to Pakker aldrig kom til at ligge ovenpå hinanden. Sådanne særlige Protokol- og Pakkereoler findes endnu i Kancelliarquivets og Marineministeriearkivets Hvælvinger. For Principet om Bøgers og Pakkers særskilte Opstillinger kunde man altså endnu under den ny Ordning ikke helt frigøre sig. Man læmpede det dog således, at man holdt de enkelte Kontorers Arkivalier sammen og først opstillede Kontorets samtlige Bøger i en fortløbende Række og derefter som oftest alle Aktpakkerne i en ny Række. Undtagelsesvis forekom en blandet Opstilling med Pakkerne efter de Bøger, til hvilke de var Bilag. Alle Regnskabsbøger samledes end videre for sig i en Afdeling for reviderede Regnskaber. Kontorets Bøger opstilledes dog ikke i Flæng mellem hverandre, men Grundtvig gennemførte et og samme System for alle Kontorer. Først opstilledes Bøger, som indeholdt den afsluttende kongelige Afgørelse (Forestillingsprotokoller, Rotuli over Forestillinger o. s. v.). Dernæst Kopibøger over Ekspeditionerne af de kongelige Resolutioner (Registranter, Ekspeditionsprotokoller eller hvad Navn, de nu kunne have); så Bøger over Sagernes Behandling i vedkommende Kollegium eller Kontor og derpå Korrespondancebøgerne således,

at Kopibøger eller Brevbøger eller lignende stilles først og Journaler over indkomne Breve følge. Sidst i Rækken opstillede Grundtvig Bøger af forskelligt Indhold.

Det vil let ses, at den Grupperingsmåde, som Johan Grundtvig således valgte for det Arkivdepot, hvis Ordning han skulde gennemføre, i Virkeligheden var Proveniensprincipet, selv om han ikke førte det ud i sine Konsekvenser eller måske ikke var klar over, at han havde indført et Princip for Arkivalieordning, som skulde få en vidstrakt Anvendelse, når det først fuldstændig havde afklaret sig og dets Væsen var blevet forstået, og som langt senere skulde opdages andet Steds.

Grundtvigs Ordnings- og Inventariseringsarbejde sluttedes 1868, og derefter begyndte en Renskrivning af de optagne Seddelinventarier. Der blev færdig et Inventar over Regnskabsafdelingen, som benyttes endnu, og et Inventar i fem små Foliobind over en Del af Kollegiearkiverne. Renskrivningen blev ikke fortsat videre, uden at jeg bestemt kan huske Grunden hertil, men den var sikkert de senere af A. D. Jørgensen udførte Revisioner, som han til en Begyndelse lettere kunne komme til at foretage overfor de Fonds, til hvilke der ikke forelå kodificerede Inventarier. Da det har sin historiske Interesse at se, hvorledes Grundtvig sluttede sit Arbejde, meddeles her en Oversigt over de i de 5 nævnte Bind inventariserede Fonds. I de første 4 Bind findes Rentekammerets (Indenrigsministeriets, Landbrugsministeriets, Ministeriet for offentlige Arbejders samt til Dels Finansministeriets) og Generaltoldkammerets (Finansministeriets) med enkelte andre Kollegiers Kontorer. I 5. Bind findes Kommercekollegiets Kontorer og Handelskompagnier. Ved Jævnføring med Kontorfortegnelserne i »Den civile Centraladministrations Embedsetat 1660—93« og »Vejledende Arkivregistraturer« 2. Bd. vil man let kunne konstatere, i hvilken betydelig Grad de i den siden forløbne Menneskealder i Arkivvæsenet foretagne Studier i Centraladministrationshistorien har formået at udskille ny Fonds af de fra gammel Tid blandede Arkivalier, men dette Arbejde hviler ubetinget på den af Grundtvig lagte Bund og på videre Udvikling af den samme Metode.

Oversigt over de forskellige Fonds i de første fire Bind af Grundtvigs Inventarium:

Kammerkancelliet med Indenrigsministeriets Sekretariat; Skatte- og Stempelkontor; Hof- og Københavns Militær Etats Renteskriverkontor; Københavns do.; Sællandske do. (fra 1841 Domænekontoret); Fynske do.; 1. jyske do.; 2. jyske do.; Rytterdistrikternes do.; Islandske og færøske do.; Københavns Toldkontor; Sællandske do.; Fynske do.; Fynske og jyske do.; Overjægermesterens Arkiv; Overforstmesterens do.; Forstkontoret; Landvæsenskottoret; Kontoret for offentlige Arbejder, derunder Vejkontoret, Bygningskontoret og Havnekontoret; Anvisningskontoret; Hovedbogholderikontoret; Statsbogholderiet; Fonden ad usus publicos; Skatkammeret 1769—1803; Skatkammerfondet; Pensionsfondet; Nådeseekretariatet; Den almindelige Forsørgelsesanstalt; Pensionskontoret.

Oversigt over de forskellige Fonds i det femte Bind af Grundtvigs Inventarium:

Kommercekollegiet (Danske Kontor; Kontrolkommissionen; Den kgl. Porcellænsfabrik; Tobakshandelen; Tyske Kontor; Konsulat Kontor; Paskontoret 1773—97; Fabrikdirektionen; Fiskeri- og Handelsinst. i Altona; Industri- og Fabrik-Faget; Det kgl. Klædeudsalg; Produktions- og Fiskerifaget; Handels- og Konsulatkontor; Kolonial- og Handelskontor; Fragtafgiftssager; Paskontoret 1796—1835). Ostindisk Kompagni; Kgl. Kommercekollegiets Ostindien; Vestindisk-Guinæisk Kompagni.

4. A. D. Jörgensens Ordningsprinciper og dertil knyttede Arkivarbejder.

Den senere Rigsarkivar A. D. Jörgensen begyndte (1869) sin Arkivtjeneste i den af Joh. Grundtvig ledede Arkivafdeling, men først efter at Grundtvig var blevet færdig med Omflytning, Inventarisering og Opstilling af de betydelige Arkivaliemasser, som fandtes under hans Bestyrelse. Jörgensen kom således til at arbejde på Grundlag af den Ordning, som Grundtvig selvstændig havde skabt. Han har da også i »De danske Rigsarkivers Historie«¹ erkendt, at Grundtvig havde til Veje bragt »et godt Grundlag for den rent ydre Orden, Muligheden for at oplede, hvad der søgtes og at få et tydeligt Overblik over, hvad der fandtes«. Dette er dog en noget for kølig Anerkendelse af Grundtvigs Arbejde, foruden at Jörgensen retter den ret uforståelige og heller ikke nærmere forklarede Anke mod Grundtvigs Ordning, at den »væsentlig

¹ S. 138 og 140.

støtter sig til en skematisk Adskillelse¹. Jörgensen har benyttet det »gode Grundlag«, som Grundtvig skabte, men ingen véd, om han selv kunde have fundet på det, og det, at han, som det nedenfor bliver påvist, senere delvis forlod Grundlaget, tyder på, at han også kunde være slået ind på andre Ordningemetoder, hvis han skulde have begyndt på bar Bund.

a. A. D. Jörgensens Forhold til Proveniensprincipet. Om det af Jörgensen selv udførte Arbejde udtaler han sig således²: »Efter at have sat mig ind i det foreløbig ordnede Arkiv, stillede jeg mig den Hovedopgave overalt at tilbageføre den historiske Orden, d. v. s. til Veje bringe naturlige Grupper af de Arkivalier, som har deres Oprindelse fra en bestemt Institution, et enkelt Kontor o. s. v. og da at bestemme hver sådan Gruppens Indhold og Betydning.« Et andet Sted³ nævner han, at hans Ordningssprincips »Formål er at lade Arkivaliernes Indhold og Oprindelse komme til sin Ret«. Der er næppe ret mange, som af disse svævende og ubestemte Udtalelser have fåt nogen klar Forståelse af, hvori Jörgensens Arbejde i Modsætning til Grundtvigs egentlig bestod, og hvad der var det ejendommelige ved hans Arbejdsmetode. Når jeg nu tror mig i Stand til at give den nødvendige Forklaring, ligger min Berettigelse hertil dels i, at jeg, fra jeg i Efteråret 1875 trådte ind i den Arkivafdeling, i hvilken A. D. Jörgensen var ansat, nøje har kunnet følge hans Arkivarbejde, dels i, at jeg meget ofte arbejdede sammen med ham, og dels atter i, at han atter og atter forklarede mig, hvad han tilsigtede med sine Ordninger.

Jörgensen var ved at foretage længere tilbagegribende Arkivundersøgelser kommet til det Resultat, at Grundtvigs Opstilling og Ordning af Arkivalierne væsentlig på Grundlag af den moderne administrative Inddeling i Kontorer vel kunde slå til til de almindeligste og kuranteste Undersøgelser i den nyere Tids Arkivalier, men at det al Tid var vanskeligt at forfølge Kompetencen tilbage i de ældre Kontorer, fordi denne

¹ a. St. S. 139.

² a. St. S. 140.

³ Meddelelser 1886—88 S. 47.

ikke var tilstrækkelig udredet, og fordi disse Kontorers Arkivalier ikke al Tid stod særskilt udsondrede og opstillede, men tit måtte søges under forskellige yngre Kontorers, mellem hvilke deres Arkivalier ved deres Omlægning eller Ophævelse var blevet delt tilligemed deres Kompetence. Han kom herved ind på vidtløftige Undersøgelser af disse Forhold for Rentekammerets og de derfra udgående Kollegiers, Direktioners og Kommissioners Vedkommende. Studiet måtte selvfølgelig i omfattende Grad baseres på til Dels utrykte Instrukser, Forordninger, kgl. Resolutioner og Kollegieskrivelser. Det til Veje bragte Materiale offentliggjorde Jörgensen i »Meddelelser fra Rentekammerarkivet«¹. Efterhånden som han fik udredet og tit opdaget et ældre Kontors eller en administrativ Kommissions Tilblivelse og Kompetence, blev de fra Kontoret eller Kommissionen hidrørende Arkivalier stillede sammen som en særlig Gruppe, altså som Kontorets etc. særlige Arkiv, adskilt fra yngre Kontorer, med hvis Arkivalier de til Dels havde været sammenblandede, eller hvorfra de vare blevne afleverede til Arkivet, og hvoriblandt de nu tit møjsommelig måtte opsøges. Dette gav påny Anledning til store Omflytninger af Arkivalierne. Jörgensen kom dernæst ind på ved Grupperingen af disse at gennemføre Periodeinddelinger på den Måde, at ældre Grupper af Arkivalier sluttedes med År, i hvilke mere eller mindre gennemgribende Reforme af Administrationen eller dennes enkelte Kollegier og Kontorer indførtes. Han kom således til som en særlig Gruppe at udskille de Bøger og Akter, der skreve sig fra den korte Periode, i hvilken J. F. Struensees Omdannelse af Kammerkollegierne varede, og han havde ligeledes Öjet åbent for Året 1848 som på ny gennemgribende for Ordningen af Forretningerne i den Del af Centraladministrationen, som afleverede Arkivalier til Rentekammerafdelingen af Ministerialarkivet, men han gennemførte dog hverken som underordnet Embedsmand eller senere som Chef for Rigsarkivet en fuldstændig systematisk Opstilling af Arkivalierne med Struenseeperioden og 1848 som Periodegrænser, hvad selvfølgelig i høj Grad vilde have fremmet Over-

¹ for 1877 S. 1—129; 1878 S. 1—106.

skueligheden og nu står som et Fremtidsmål, når Rigsarkivet en Gang får den i høj Grad tiltrængte Udvidelse af sine Lokaler, i det Pladsen f. T. er så optaget, at store Omflytninger vanskelig kunne foretages. Man vil imidlertid let se, at der ikke er nogen principiel Forskel mellem disse Arbejder og de af Grundtvig udførte. De første ere kun en videre Udførelse og direkte Fortsættelse af de sidste. Bægges Arkivordningsarbejder bygge på Proveniensprincipet, selv om Jörgensen gennemførte dette Ordningsprincip med større Konsekvens.

Da Jörgensen 1883 blev Gehejmearkivar, lod han straks og med Rette tage fat på en Opløsning af de gamle Realsamlinger i Gehejmearkivet, da han efter den ham tilvante Arbejds måde måtte medføre og medførte et skarpt Blik for disses store Mangler. De udtyndedes lidt efter lidt, i det de i Kancellikollegiernes, Rentekammerets, Forsvarsvæsenkollegiernes, Partikulærkammerets m. fl. Arkiver hjemmehørende Arkivalier udtoges og anbragtes, hvor de oprindeligt havde haft hjemme, inden de store Aflæveringer til Gehejmearkivet fandt Sted i 1850 og følgende År. Ligeledes samledes Kongehusets Arkivalier efter 1660 om de enkelte Medlemmer af dette.

Således opløstes enten helt eller i større eller mindre Omfang:

Danske Kongers Historie¹.

Danske² og Norske Samlinger³.

Topografisk Samling på Papir⁴.

Jordebøger, Matrikler m. m.⁵

Skånske Handlinger⁵.

Forhandlinger med fremmede Magter⁶.

Gamle svenske Jordebøger⁷.

Stemanniana⁸.

¹ Meddelelser om Rigsarkivet 1889—91 S. 24; 1892—94 S. 23; 1898—1900 S. 26.

² a. St. 1883—85 S. 28.

³ Opløsningen af disse er ikke særlig omtalt a. St.

⁴ a. St. 1889—91 S. 23; 1892—94 S. 22.

⁵ jfr. a. St. 1886—88 S. 44.

⁶ Ikke særlig omtalt i »Meddelelser«.

⁷ a. St. 1892—94 S. 23.

⁸ a. St. 1883—85 S. 39.

Den »Personalhistoriske Samling« blev udtyndet for de Arkivalier, som i Virkeligheden var Akter og Aktstykker fra Administrationsarkiverne, og derefter udvidet således, at den kom til at omfatte de Privatarkiver, som efter Hånden var kommet i Rigsarkivets Besiddelse. Disse ordnedes efter de Personer og Familjer, hvem Korrespondancesagerne og de øvrige Skriftstykker i sin Tid har tilhørt.

Det var også Jörgensens Hensigt at omordne de forskellige Samlinger af Pergamentsbreve efter Proveniensen, men Arbejdet hermed blev udsat indtil det Tidspunkt, da der vilde foreligge den Gruppering af Danmarks Dokumenter ældre end 1450 efter de Arkiver, i hvilke de have hørt hjemme, som Prof. Kr. Erslev havde erklæret at ville meddele i Indledningen til det af ham udgivne »Repertorium diplomaticum mediævalis«.

Samtidig med, at Jörgensen således i Kraft af det af ham selv hidtil praktiserede Arkivaliegrupperingsprincip i Værk satte en Opløsning af Gehejmearkivets ganske irrationelt dannede Samlinger, brød han ikke desto mindre det Grundlag, som gav disse Samlingers Opløsning sin Berettigelse, i det han påny dannede Samlinger på reale Grundlag, der til Dels stode i Forbindelse med hans egne Studier.

Han dannede således et »politisk-historisk Arkiv«¹ af Akter, som han tillagde »politisk« Betydning, af private Korrespondancesamlinger og af Optegnelser, der vare efterladte af Mænd, som i en eller anden Stilling havde spillet en Rolle i det politiske Liv eller i den højere Administration. Samlingen forøgedes med »politiske« Akter fra Kollegierne og Afskrifter af sådanne, og det Hele anbragtes i den fra »Danske Kongers Historie« bekendte »kronologiske« Orden. Den blev derfor i Virkeligheden kun en ny Udgave af »Danske Kongers Historie«, selv om den ikke fik et så omfattende og broget Indhold som denne. Det er efter det i det foregående udviklede klart, at en sådan Samling savner al rationel Eksistensberettigelse. Det vil være umuligt at samle alle »politiske« Akter i det »politiske

¹ Meddelelser om Rigsarkivet 1883—85 S. 38—39.

Arkiv«, fordi man ikke, for at berige dette, konsekvent bør eller kan lemlæste alle kollegiale eller ministerielle Arkiver, der uundgåelig må rumme mangfoldige Akter af »politisk« Art i så organisk faste Forbindelser, at de selv med bedste Vilje ikke kunne udrives. Dernæst må en sådan Samling komme til at rumme mange Slags ganske upolitiske Arkivalier, og den må derfor uundgåelig lidt efter lidt blive et rent, vilkårligt Pulterkammer, til hvis Indhold ingen på Forhånd kan tænke sig. Anbringes, således som det er sket, f. Eks. J. N. Madvigs eller A. F. Kriegers efterladte Korrespondancer i denne Samling, fordi disse Mænd have spillet en aktiv politisk Rolle, er det ganske vist muligt, at der kan komme Breve af politisk Indhold ind i den, men det er ikke udelukket, at de samme Breve tillige kunne have andet Indhold. Dernæst vil en stor Del af Korrespondancen være af literær, lærd eller andet Indhold, som aldeles ikke vedkommer et »politisk Arkiv«. I Virkeligheden er Afdelingen også udartet til et rent Pulterkammer. Der er f. Eks. i den anbragt en Pakke med H. J. A. Raasløffs »efterladte Papirer«, men den, som med Spænding åbner denne Pakke for at studere dens »politiske« Indhold, vil med Skuffelse finde, at den kun indeholder Raasløffs Embedsbestallinger, Ordensudnævnelser og lignende Papirer af udelukkende privatpersonligt Indhold. En lang Række tilsvarende Eksempler vil kunne opregnes.

Endvidere dannede A. D. Jörgensen en Samling »Griffenfeldt« af de fra gammel Tid henliggende Kommissionsakter med Bilag fra Sagen mod Peder Griffenfeldt i Forbindelse med alle de Aktstykker angående P. Griffenfeldt, som kunde findes omkring i de forskellige Kollegiers Pakker, og som således udreves af de Serier, i hvilke de fra gammel Tid have hørt hjemme.

Også på forskellige andre Måder fraveg A. D. Jörgensen de arkivalske Ordningsprinciper, efter hvilke han oprindelig arbejdede. Skönt man fra Tiden för 1660 ikke har noget særligt Landforsvarskollegium, men ekspederede Sagerne vedkommende Landforsvarsvæsenet på sædvanlig Måde efter som Ekspeditionen skulde ske på dansk eller tysk, henholdsvis i Danske eller Tyske Kancelli, anbragte han en Række

Pakker med Korrespondancesager i militære Anliggender fra Kristian IV.s og Fredrik III.s Tid i Spidsen for de efter 1660 organiserede Forsvarskollegiers Arkivalier, som om de hørte herhen og ikke under Tyske Kancelli, til hvis »Inländische Registrant« de i Virkeligheden ere Indlæg. Her forelå, som Følge af det anførte, den Mærkelighed, at nævnte Registranter opstilledes i en Hvælvning på 2. Sal, medens Pakkerne med de Skrivelser, som gav Anledning til de i Registranterne indførte Svarbreve, måtte søges i en helt anden Hvælvning i Stueetagen i en anden Bygning. Derimod bleve de gennem Danske Kancelli ekspederede Sager »vedkommende Rigets Hærvæsen udskilt fra Hærarkivet og indordnet ved Kancelliet«¹.

Fremdeles er Grupperingen af Rentekammerkontorenes »diverse Dokumenter«, som er givet i »Vejledende Arkivregistraturer« 2. Bd. S. 86—153, og hvorved de pågældende Pakker ere ordnede efter Realrubriker ganske uden Hensyn til, fra hvilket Kontor de stamme, udført efter hans udtrykkelige Anvisning.

A. D. Jörgensen havde ladet Tyske Kancellis udenrigske Afdeling (»Geheime Registraturen«, »Ausländische Registrant« med tilhørende Korrespondanceakter) opstille i en særlig Hvælvning, som netop kunde rumme disse Arkivalier. Efter Hånden blev Hvælvingen til den »udenlandske« (»Rigets Forhold til Udlandet«², »alt, hvad der vedkom udenrigs Forhold«³, »de udenlandske Sager«⁴) og alle Slags Arkivalier af udenlandsk Proveniensen, som aldrig havde haft noget med Tyske Kancelli at gøre, men som ved Krig eller på anden Måde er kommet i dansk Besiddelse, lod han nu indordne blandt Tyske Kancellis Korrespondanceakter. Hvor uheldig en sådan Behandling efter Hånden må blive for Erkendelsen af Arkivaliernes Art og Proveniensen, kan ses af Meddelelser om Rigsarkivet 1898—1900 S. 27—28, hvor på den ene Side omtales »Arkivalierne angående Rigets Forhold til Udlandet«, på

¹ Arkivmeddelelser 1883—85 S. 29.

² Meddelelser fra Rigsarkivet 1883—85 S. 27; 1889—91 S. 21.

³ a. St. S. 32.

⁴ a. St. S. 33.

den anden »Tyske Kancellis Sager vedrørende Hertugdømmerne«. Her er det endog officielt gåt ud af Bevidstheden, at de første også i det Væsentlige høre til Tyske Kancellis Sager.

En anden Sammenblanding i Strid med Proveniensi-principet blev foretaget af Jörgensen med Hensyn til Breve fra Medlemmer af Kongehuset til Personer udenfor dette. Sådanne Breve udtog han overalt af Arkivets Samlinger af Privatbreve og lagde dem ind mellem Kongehusets Arkivalier¹.

Det er ikke nødvendigt at udføre dette nærmere, men det anførte er formentlig tilstrækkelig til at vise, at den Art Ordninger absolut ikke er »at til Veje bringe naturlige Grupper af de Arkivalier, som have deres Oprindelse fra én, bestemt Institution« o. s. v. jfr. ovenfor S. 220. Tværtimod! Det anførte godtgør, at der blev til Veje bragt i høj Grad vilkårlige og kunstige Grupper af Arkivalier. Det er derfor ikke nok ved Arkivordningsarbejde at have en genial, men uklar Følelse for, hvorledes det rigtige omtrent må være. Det er nødvendigt,

¹ En sådan Fremgangsmåde har nylig i den tyske Faglitteratur fåt den skarpeste Fordømmelse. Gehejmestatsarkivdirektör i Berlin Bailleu har i en Anmeldelse af den tyske Oversættelse af det ovenfor omtalte hollandske Værk bebrejdet Forfatterne, at de opstille alt for mange Regler, der ere selvfølgelige, når man har accepteret Proveniensi-principet, og nyttige overfor den, som ikke vil anvende eller forstå dette Ordningsprincip, som f. Eks. når de advare imod at sammenlægge Konzeptet, den originale Udfærdigelse og Afskrift af den samme Skrivelse. Han udtaler herom (Korrespondenzblatt o. s. v. 1906 S. 97): »Diese Vorschrift folgt doch aber ganz selbst verständlich aus dem Provenienzprincip oder, wenn man will, aus der historischen Betrachtungsweise. Wenn in einem Archiv etwa ein Brief König Friedrichs des Großen existiert: 1. im Konzept. 2. in der an den Prinzen Heinrich gegangenen Reinschrift. 3. in einer an den Minister des Auswärtigen Graf Finckenstein gesandten Abschrift, so gehört natürlich 1. zu den Kabinettpapieren des Königs. 2. zum Nachlaß des Prinzen Heinrich. 3. zur Registratur des Ministerium des Auswärtigen. Diese drei Ausfertigungen desselben Schriftstückes je etwa zusammenlegen zu wollen, verriete einen solchen Mangel an historischen Sinn und an archivalischem Denken, daß dagegen auch die gelehrtesten Auseinandersetzungen und die genauesten Einzelvorschriften der Herren Verf. wirkungslos bleiben würden.«

at Principerne herfor gennemtænkes og præciseres rationelt, og at bestemte Ordningsregler fastsættes reglements­mæssig, også for at de ikke skulle gå i Glæmme eller forvanskes under Hænderne på det skiftende Personale.

b. Provinsarkivernes Benyttelse af Proveniens­principet. I Modsætning til de af A. D. Jörgensen i hans senere År således specielt foreskrevne eller af ham selv udførte Arbejder i Hovedarkivet stode Ordningsarbejderne i Provinsarkiverne. Iværksættelsen af dem overlod han aldeles til Provinsarkivernes Ledere, og han var særdeles tilfreds, når disse arbejdede efter Proveniensprincipet, og indvendte intet imod, at man fulgte det i dets yderste Konsekvenser. Dette skete først ved Provinsarkivet i København, i hvilket der søgtes udarbejdet Ordning­smønstre for de forskellige Klasser af Embedsarkiver, hvis Forretninger gruppevis er af samme Art og derfor også må efterlade sig Arkivalier af samme Sort og Indretning. Af de fra mange forskellige Sider modtagne Afleveringer søgtes sammenbragt de oprindelig sammenhørende, i Tidens Løb mellem yngre Embeder med ny Forretningsområder delte Arkivalier, hvorpå de rekonstruerede ældre Embedsarkiver opstilledes i en Rækkefølge, som viser Udviklingens Gang. Selvfølgelig oprededes denne gennem Opsøgning af de Love, Skrivelser og andre Bestemmelser, som i Tidens Løb havde reguleret Omlægningen. Man arbejdede således i det Hele på samme Måde, som Jörgensen havde gjort, før han blev Gehejmearkivar. Et Eksempel fra Jurisdiktionsarkiverne i Gamle Københavns Amt vil bedst vise dette og Anvendelse af Gruppering efter Proveniensprincipet i det Hele. Der modtoges vedkommende disse Arkiver Arkivalieafleveringer fra Københavns Amts nordre og søndre og Fredriksbergs Birkers Kontorer og fra Københavns Amts Arkiv. Sorterede og grupperede historisk efter Oprindelsen blev Opstillingen udført efter Nummerbetegnelsen i følgende Tabel, der tillige viser de Omlægninger og Sammenlægninger, som have fundet Sted¹.

¹ Omlægninger af enkelte Sogne, som ikke få nogen Indflydelse på Embedsbogføring, forbigås. Begyndelsesårene for Nr. 1—3 give kun de År, med hvilke de bevarede Arkivalier begynde.

1. Sokkelunds Herred 1621—83.	2. Smørum Herred 1624—83.	3. Ølstykke Herred 1624—83.
4. Københavns Birk 1683—1721 (vgl. Resol. 1683 3. Marts).		Ny Hollænderby ¹ (Fredriksberg).
5. Københavns [Amts] Rytterdistrikts Birk 1721—1819 (vgl. Resol. 1721 7. Juli.		
6. Københavns Amts nordre Birk 1819— (Reskr. 1819 25. Avgust).	7. Københavns Amts søndre Birk 1819— (Reskr. 1819 25. Avgust).	
	8. Fredriksberg Birk 1888— (udskilt ved Bekg. 1888 11. Apr. jfr. Lov s. A. 5. April).	
	11. Apr. jfr. Lov s. A. 5. April).	

Da det Arkivpersonale, hvormed de andre Provinsarkiver efter Hånden blev besat, havde fåt sin Uddannelse eller dog gennemgået et afsluttende Kursus ved Provinsarkivet i København, medførte de de her lærte Ordningsregler til deres ny Stillinger, og Manglen af videre Indgriben fra A. D. Jörgensens Side, der foranledigedes ved, at han så Arbejderne skride frem af sig selv, gav Anledning til en stærkere Sammenslutning mellem Provinsarkivarerne, der under disse Forhold søgte Belæring om arkivalske Spørgsmål hos hverandre indbyrdes i Stedet for hos Hovedledelsen. Dette fortsattes i de følgende År, og Resultatet blev, at Arkivalieordningen efter Proveniensenprincipet blomstrede frodig og konsekvent i Provinsarkivernes Ordningsarbejder, medens den mere og mere afslappedes i Hovedarkivet, hvorfra den dog oprindelig var udgået.

Således forløb Udviklingen til Forandringen i Hovedledelsen i 1903, der, som det vil kunne forstås, nu måtte medføre, at Proveniensenprincipet herefter i hele Arkivvæsenet er blevet det ledende Princip for Arkivaliernes Gruppering og Ordning.

c. Forskellige Opstillingsregler for Arkivalier. Det er ovenfor nævnt, at Grundtvig ved sit store Ordnings- og Opstillingsarbejde ikke havde kunnet frigøre sig for at følge den traditionelle Regel om Anbringelse af Protokoller og Bøger for sig og Pakker for sig. Også her kom A. D. Jörgensen frem med en god og praktisk Tanke, som siden konsekvent er gennemført i Hovedarkivets Afdelinger så vel som i Provinsarkiverne, nemlig den, at Pakkeserier al Tid skulle an-

¹ Tidligere under Tårnby Birk (Amager Birk).

bringes umiddelbart efter de Protokolserier, hvortil de høre som Bilag, og hvorefter de ville være nummererede. Dette vil altså sige, at Korrespondancesager skulle ligge efter Brevkopibøgerne, hvis de ere nummererede efter disse, efter Journalerne, hvis de ligge efter Nummer i dem; at Dokumenter til en Domstols »Justitsprotokol« skulle anbringes efter denne, Dokumenterne til Politiretsprotokollen efter denne o. s. v. Denne Opstillingsmåde har den store praktiske Betydning, at den, når Protokoller og Pakker er forsynet med ordentlige Påskrifter om Indhold, i stort Omfang gør den i Arkivmagasinet arbejdende Arkivar uafhængig af Inventarer og Repertorier og af Lister over Arkivaliernes Reolplads i Magasinet. Man ved nemlig al Tid på Forhånd Besked om Forholdet mellem de på hinanden følgende Protokol- og Pakkeserier og kan derfor ikke være i Tvivl om, hvor Aktstykkerne til den i Protokollen påtrufne Sag vilde være at søge. Det er indlysende, at dette er lettere og mere praktisk end at skulle søge Protokollerne i den ene Ende af Arkivmagasinet i en Protokolreol og de tilhørende Bilag i den anden Ende i en Pakkereol¹. Når derfor Inventarierne registrere Arkivalierne i den Orden, i hvilken de ere opstillede, vil i disse selvfølgelig Titler på Protokollrækker også komme til at skifte med Titler på Pakkeserier. Hele denne Grupperingsmåde² er så ligefrem og praktisk bekvem, at den, som en Gang er blevet indlevet med den, ikke kan tænke sig, at man fornuftigvis kan anbringe Protokol- og Pakkeserier anderledes. Opstillingsmåden medfører fremdeles den Fordel, at en gennemført Nummerering af Pakker og Bøger gennem hele Arkivdepotet bliver overflødig. Herved vil der, da det atter som Følge heraf er unødvendigt i Inventarierne at henvise til Reol og Hylde, i hvilke de enkelte Pakker og Bind findes, igen vindes den Fordel, at Arkivaliemasserne blive ganske anderledes bevægelige og tillade større og mindre Omflytninger, uden at alle Henvisningerne i Inventarierne blive ubrugelige. Opstillinger, som efter senere

¹ Se ovenfor S. 217.

² Den er i øvrigt allerede omtalt af mig i »Vejledende Arkivregistraturer« 1, 165—68.

foretagne Undersøgelser bør ændres, kunne straks berigtiges og de pågældende Inventariesedler omlægges, og Indføjelse eller Anbringelse af senere tilkomne Bøger eller Pakker kan på samme Måde ske uden videre Vanskelighed. Selvfølgelig må de enkelte Hoved- og Undergrupper Begyndelse være afmærket i Reolerne ved påhæftede Etiketter, men disse kunne ved Omflytninger let flyttes med.

Imidlertid har A. D. Jörgensen i denne Henseende været betydelig forud for sin Tid. I en Anmeldelse af det ovenfor nævnte hollandske Værk om Ordningsarbejder i Arkiverne nævner den bajerske Arkivembedsmand Dr. G. Hansen, at Konsekvensen af de af Hollænderne vedtagne Ordningsregler bliver, at Akter, Bøger, Dokumenter m. m. ville komme til i Opstillingen at »skifte i broget Rækkefølge«. »Das geht natürlich nicht an!« udbryder han forfærdet. Han går nemlig ud fra, at der skal særlige Reoler til Opbevaring af Bøger, af Aktpakker, af Æsker med Dokumenter o. s. v. Men dette er i og for sig aldeles unødvendigt. En anden Sag er, at Dokumenter på Pergament helst bør opbevares for sig, men dette kan heller ikke medføre nogen Ulæmpe ved Opstillingen.

d. Udarbejdelse af Hjælpe midler til Benyttelse af Arkiver, der ere ordnede efter Proveniensprincipet. A. D. Jörgensen havde fremdeles under de geniale Syn, der overalt i hans Virksomhed glimtvis kunde kaste Lys over Situationen, selv om han ikke al Tid selv formåede at gennemføre dem, allerede tidlig set, at der under Arkivalieordninger af den Art, som Proveniensprincipet medfører, stilles langt større Krav til Arkivpersonalet, end om Arkivalierne kunde ordnes efter et biblioteksmæssig tillæmpet System, som det Wegener og den gamle Arkivpraksis i det Hele tilstræbte. Han udtrykte dette lejlighedsvis i det Paradoks: »En Arkivar må have det i Hovedet, en Bibliotekar kan have det i Benene.« Han mente herved, at en Bibliotekar kan nøjes med at forelægge Publikum sine Kataloger; i disse kan dette opsøge Titlerne på de Bøger, for hvilke det skønner at have Brug, og så rekvirere dem, hvorpå Bibliotekaren kun har at opsøge og bringe det rekvirerede. Hermed vil derimod en Arkivar, hvis Arkivalier ere grupperede efter Proveniensprincipet, efter

Jørgensens Mening i Reglen ikke kunne lade sig nøje. Publikum vil være dårlig tjænt med at få de bare Arkivinventarier forelagt. For at forstå og bruge disse må man have mange Slags Kundskaber til Administrationens og Domstolenes i Tidernes Løb stadig skiftende Organisationer samt til de forskellige Myndigheders ligeledes hyppig skiftende Competence. Kender man intet hertil, kan man umulig få noget ud af Arkivinventarierne uden stadig at ty til Arkivpersonalets Hjælp og Forklaring. Dette bør nemlig såvidt mulig have alt sådant i Hovedet eller dog have udarbejdet Hjælpe midler, hvorefter de pågældende Spørgsmål let og hurtig kunne løses, og ved Hjælp af hvilke Historikerne, når de ville være over det, selv kunne orientere sig, hvis de ville sikre sig, at de virkelig få forelagt det forhånden værende Arkivaliemateriale til den Opgave, hvormed de beskæftige sig, i hele dets Omfang. Hertil kommer, at Forretningsgangen hos de forskellige Myndigheder eller Kontorer og som Følge heraf også Arkivaliernes Ordning kan være meget varierende. Et Kontor henlægger sine Arkivalier på én Måde, et andet på en anden Måde, og disse Måder må kendes for hvert enkelt Kontor og hver enkelt Myndighed, hvis man vil være sikker på hurtig og fuldstændig at finde Akterne til den Sag, man søger udredet¹. Endelig vil der ved mange

¹ Beskæftiger man sig f. Eks. med Undersøgelser efter 1700 på Danske Kancellis Område, må man vide, at i dens Korrespondancejournal (»Suppliquen«) får hver Sag sit Nummer, og at hver senere indløbende Skrivelse i Sagen indføres på dette Nummer, under hvilket også noteres, hvad der fra Kancelliets Side foretages i Sagen. Dennes Akter ligge dog ikke i Serier, der slutte sig til denne Journal, men enten, hvis Sagen er endt med en kongelig Ekspedition, blandt Koncepter og Indlæg til Registranterne over kongelige Ekspeditioner efter Ekspeditionens Nummer i Registranten, eller, hvis ingen kgl. Ekspedition er blevet Følgen, i Serien af »Oversekretærens (Kancelliets) Breve« under det Nummer, som den i Sagen sidst udgåede Skrivelse har i Kancelliets Brevbog. En indløben Skrivelse, i Anledning af hvilken Kancelliet intet foretager sig, må derimod søges blandt »ad Acta lagte Sager«. Ganske anderledes er derimod Ordningen i Rentekammerets og de derfra udgåede Kollegiers Kontorer. I disses Korrespondancejournaler får Sagen for hver Gang, der indløber en ny Skrivelse i den, et nyt Nummer, hvorfra der henvises til Sagens sidste Nummer med tilsvarende Fremvisning, og Sagens Akter lægges stadig på sidste Journalnummer og må opsøges under dette Nummer

Slags forberedende Studier behøves en Sort Hjælpemidler, hvis Udarbejdelse, om den nødvendige Pålidelighed skal opnås, er så omstændelig og vidtløftig, at den kun kan udføres af Arkivpersonalet selv, nemlig Etater over de Embedsmænd, som i Tidernes Løb have været virksomme i Statstjænesten. Det skal nu påvises, hvorledes A. D. Jörgensen søgte at få de nævnte Opgaver løste, og hvorledes han her fik til Veje bragt Håndbøger for Arkivforskere, der i Plan og Anlæg vare enestående i den arkivalske Literatur og formentlig, selv om man i Tyskland f. T. har savnet Forståelsen herfor, angive den Retning, i hvilken man i Arkivdepoter, som følge Proveniensi-principet, vil blive nødt til at arbejde, hvis Benyttelsen af de enkelte Fonds skal blive let og sikker. Embedsetaterne skulle omtales først.

Allerede 1875¹ blev på A. D. Jörgensens Initiativ påbegyndt Indsamling af Materiale til civile Embedsetater for Tiden efter 1660, i det hver Embeds- og Titteludnævnelse, der forekommer i de forskellige Kollegiers Kopi-bøger over kgl. Bestallinger eller i deres Protokoller over Forestillinger til Kongen med kgl. Resolutioner, blev udskrevet på sin Seddel, og Sedlerne ordnedes derefter alfabetisk for hvert Kollegium for sig. Samtidig udskreves der Sedler på alle påtrufne Bestemmelser, som ordnede eller omorganiserede Administrationen og dens Forretningsgang. Der er i Tidens Løb på denne Måde blevet indsamlet et meget omfattende Materiale, hvis Bearbejdelse har været overdraget Arkivar G. Kringelbach, for Amtmænds og Stiftamtmands Vedkommende dog til Arkivsekretær J. Bloch. Udgivelsen åbnedes med: »Den danske civile Centraladministrations Embedsetat 1660—1848«, som udkom

i Serien af Journalsager, hvis den ikke er så omfattende, at den kan danne en Pakke for sig, da den henlægges blandt de såkaldte »Pakkesager« jfr. ovenfor S. 201.

² Joh. Grundtvig var nok på en Måde gåt i Spidsen, i det han i »Meddelelser fra Rentekammerarkivet« for 1872 havde udgivet: »Kristian IV.s Hof- og Regeringspersonale 1596—1648« og a. St. 1873—76 udgav: »Fredrik II.s og Formynderregeringens Hof- og Regeringspersonale 1559—96«, men han har dog ligesom Kr. Erslev i dennes Fortegnelser over Læn og Lænsmand mere stræbt efter andre Mål end at levere Hjælpemidler til Brug for Arkivstudier.

1889 og indeholder Fortegnelser over de forskellige Regeringskollegiers Medlemmer og de enkelte Kollegiekontorers Bestyrere. I Indledningen til hvert Kollegium og hvert Kontor blev tillige gjort Rede for de Kollegiet eller Kontoret vedkommende organisatoriske Bestemmelser, dets Oprettelse og Ophævelse og Forretningernes skiftende Fordeling mellem Kontorerne. Dette Værk blev 1894 fortsat med et tilsvarende om »Den civile Centraladministration 1848 — 1893« og 1899 med »Civile Direktioner og Kommissioner samt andre overordnede Myndigheder under Enevælden«. Endelig er i 1895 udgivet: »Stiftamtmand og Amtmand i Kongeriget Danmark og Island 1660—1848«. Det skulde uden nærmere Påvisning synes klart, i hvilken overordentlig Grad sådanne Værker ere uundværlige Håndbøger ved Benyttelsen af Arkivdepoter, hvis Arkiver ere grupperede efter Proveniensprincipet. Alene Indholdsfortegnelsen til det førstnævnte Værk giver overhovedet for aller første Gang en fuldstændig Oversigt over de mangfoldige Kontorer, i hvilke Enevældens Centraladministration har spaltet sig til de forskellige Tider, og den fylder ikke mindre end 9 Sider. Disse Kontorer repræsenterer efter Proveniensprincipet lige så mange Småarkiver, af hvilke dog en Del nu må søges i Rigsarkivet i Kristiania eller i Statsarkivet i Slesvig. Hertil kommer yderligere, at det i mangfoldige Tilfælde må være af største Betydning for en Historiker at vide, hvilke Embedsmænd der have udarbejdet de forskellige Forestillingers, Resolutioners eller Ekspeditioners Tekst eller have påvirket denne. Forudsætningen for at kunne bestemme dette er dog, at man kender de Embedsmænd, som have fungeret til enhver Tid. Endelig er det for den ældre Tids (c. 1660 — c. 1870) Vedkommende i i mangfoldige Tilfælde nødvendigt gennem særskilt Undersøgelse at konstatere, til hvilket Embede en Skrivelse, som man påtræffer under Arkivundersøgelser, er udfærdiget. Tjenesteskivelser adresseredes nemlig den Gang ikke således som nu til Embedet (til Amtmanden, Herredsfogden, Amtsforvalteren o. s. v. i N.), men til Embedets Indehaver personlig, og denne tituleredes kun med sin »Karakter«, ikke med sin Embedsbenævnelse, Adressen lød altså: til Hr. Kammerherre, Etats-, Justits-, Kancelli-, Kammerråd o. s. v. N. N., og Statskalenderne,

der også først begynde 1734, ere altfor fejlfulde til her at kunne tjæne som pålidelige Håndbøger, bortset fra at Årgangene fra 18. Årh. vanskelig kunne opdrives. En Håndbog, som i de nævnte Henseender kan spare megen Tid for Historikerne, måtte derfor vel have sine Fortjenester og være på sin Plads ikke mindre end Regestværker, diplomatiske, palæografiske, kronologiske o. s. v. Hjælpemidler, i hvis Udarbejdelse man særlig i Tyskland udmærker sig; i hvert Fald kræve de ikke mindre Ulejlighed og Besvær end de sidstnævnte literære Arbejder. Det er imidlertid meget oplysende og interessant at se, i hvilken Grad Tanken om sådanne Hjælpemidler har været forud for sin Tid, og hvor fuldstændig uforstående man i det lærde Tyskland, som ellers plejer at gå i Spidsen på mange videnskabelige Områder, forholder sig overfor Håndbøger som disse Embedsetater. I det bekendte og højt ansete Ugeskrift for literær Kritik »Literarisches Centralblatt« for 9. Juni 1900 S. 976 kunde en Anmelder »K.-L.« ved at omtale Kringelbachs »Civile Direktioner« o. s. v. i Forbindelse med Embedsetaten 1660—1848 udlade sig på følgende Måde¹:

»Ob und wieweit solche Sammlungen für Dänemark von praktischem Wert sind, vermag Ref. natürlich nicht zu entscheiden; für die Wissenschaft dürften sie doch wohl, etwa die Familiengeschichte abgerechnet, kaum irgend welche Bedeutung haben.«

Disse ere virkelig Ordene. De udtaltes 19 — nitten — År efter, at H. v. Sybel ved et Reglem. af 1881 1. Juli havde fastslået Proveniensprincipet som Ordningsprincip for det gehejme Statsarkiv i Berlin! og hvad Realiteten angår, så vil det løseste Blik i de ovenfor omtalte Bøger straks vise, at de ikke ere udarbejdede med »Familiehistorie« for Øje. Skönt det i de fleste Tilfælde også meget vel kunde have ladet sig gøre, gives der ingen Oplysninger om Ægteskab eller Familjeforhold, og bortset fra Afsnittene om Statsrådenes Medlemmer, hvis hele Embedskarriere er medtaget, gives ingen Oplysninger om Fødsel og heller ingen om Død, når pågældende ikke er død i Embedet, eller om Embedsforhold, som ikke angå de Embeder,

¹ Fremhævelserne ere foretagne her.

der forekomme i Embedsetaterne, kun at der lige nævnes de pågældendes foregående og efterfølgende Embedsstilling. Det fremgår således tilstrækkelig tydelig af Bøgerne selv, at deres Formål er Embedshistorie og ikke Personal- og Familjehistorie.

Efter at A. D. Jörgensen havde fåt Ledelsen af vort Arkivvæsen, lagde han Planen til et andet ovenfor antydningvis berørt litterært Hjælpemiddel for Arkivstudier, nemlig »Vejledende Arkivregistraturer«¹. Disse skulde først og fremmest tilfredsstille Historikernes Krav om summariske, let tilgængelige, trykte Inventarier over Arkivalierne, disse selvfølgelig ordnede og grupperede på den Grundtvig-Jørgensenske Måde, og dernæst være ledsagede af de nødvendige Indledninger, Forklaringer og Vejledninger om Kontorordningerne, Bogføringen, Kollegiernes Forretningsgang og den Måde, hvorpå de forskellige Forretningsbøger og Aktpakkeserier ere indrettede og på mest hensigtsmæssig Måde kunne benyttes; Oplysninger om Arkivaliernes Historie, om Kassationernes Omfang og om andre Tab af Arkivalier. Han betroede mig at udføre hans Plan nærmere i en Fortegnelse over Danske Kancellis Arkiv indtil 1848, der udkom 1886 som 1. Bd. af »Vejledende Arkivregistraturer« og vist i det Hele kan gælde som Prøve på, hvad Jörgensen tilsigtede. Det gik ikke dette Arbejde bedre end Embedsetaten 13 År senere. Dets Mål og Med var aldeles ufattelig for de tyske Historikere, som ikke havde andet Begreb om Arkivordning end det, som opstilledes af den gamle Zinkernagel i ældre og af Holtzinger i nyere Tid, og der var da den Gang heller ikke forløbet mere end 6 År efter Proveniensenprincipets Godkendelse af den prøjsiske Arkivstyrelse. I »Literarische Centralblatt« 1888 Nr. 16 lægger en Anonym følgende Forståelse af A. D. Jörgensens Tanker for Dagen:

»... V. A. Secher berichtet über das dänische Kanzleiwesen ... eine eingehende, werthvolle Arbeit, die aber doch nur Specialinteressen entgegenkommen möchte. Wenn es Aufgabe der Archivpublicationen ist, wie Geheimearchivar Jörgensen hervorhebt, das Interesse des Publikums für die Archive zu wecken und zu bewahren, so möchte es sich doch empfehlen das Gebiet der äusseren Beziehungen Dänemarks, das den früheren »Årsberetninger« manche

¹ Arkivmeddelelser 1883—85 S. 28—29.

werthvolle Aufklärung verdankt, nicht zu sehr aus den Augen zu verlieren. Allzu eingehende Darlegung des Archiv- und Kanzleiwesens in Vergangenheit und Gegenwart möchte diesem Zwecke kaum entsprechen und auch historisch viel weniger fruchtbar sein, als man jetzt im Allgemeinen geneigt ist anzunehmen.«

Forfatteren af denne Udtalelse er så desorienteret på det Område, hvorpå han her bevæger sig, at det helt er undgået ham, at det bedømte Værk og dets påtænkte Fortsættelser er udarbejdet netop for det arkivforskende Publikums og ikke for Specialinteressernes Skyld, medens han forudsætter som givet, at dette Publikum tværtimod ved sådanne Arbejder vil tabe Interessen for Arkiverne. Men dette er da også skrevet 11 År før Generallandsarkivet i Baden som det første af alle tyske Statsarkiver¹ begyndte at udgive trykte Fortegnelser over sit Indhold og 12 År før den pröjsiske Arkivstyrelse begyndte at udgive sine »Mittheilungen« med Oversigter over sine forskellige Arkivdepoters Indhold og Indledninger over disses Historie med arkivteoretiske og arkivtekniske Meddelelser m. m., men Vejledninger til at forstå og benytte disse Oversigter fattes dog fremdeles fuldstændig. Det er selvfølgelig ikke Meningen med Fremdragelsen af de to Udtalelser fra »Litter. Centralblatt« at ville klage over de i dem foreliggende Misforståelser. Da det imidlertid er min Overbevisning, at man også i Tyskland vil komme til at udarbejde Arkivinventarier af den af A. D. Jörgensen angivne Art — og den Sejr, som Proveniensprincippet som Ordningsprincip utvivlsomt efter Hånden vil tilkæmpe sig, vil tvinge dertil —, ønsker jeg overfor de anførte Udtalelser at slå fast, at man i det danske Arkivvæsen først har fåt Öje på sådanne Inventariers Vigtighed og Betydning og først har begyndt på sådannes Udarbejdelse.

Imidlertid må det nævnes, at Fortsættelserne af de »Vejledende Arkivregistraturer« udkom uden de i Titlerne tilsagte Vejledninger. Grunden hertil er dog ikke Anmeldelsen i »Literarisches Centralblatt«; den lå i andre Omstændigheder.

Nu skulde man tro, at de virkelig geniale Tanker om Arkivinventariers Affattelsesmåde, som A. D. Jörgensen således har haft længe før, man andet Steds har fåt nogen Forestilling

¹ Se Arkivdirektor Wiegand i »Korrespondenzblatt« 1899 S. 168.

herom, også vare blevne realiserede i de utrykte Inventarier, som han lod udarbejde i Hovedarkivet. Men herom var der ikke Tale. Grunden lå vel nærmest i, at han mere og mere udviklede sig til Historieskriver, hvem det daglige Arkivordningsarbejde en detail og det stadige Tilsyn med dettes Udførelse bød mindre Tillokkelse¹. Derimod lød den af ham for Provinsarkiverne givne Instruks 1891 10. Marts B § 3 2. Stykke på, at den over hvert enkelt Arkiv udarbejdede Registratur (Inventar) skulde »gøres så fyldig og vejledende, som et fornuftigt Hensyn til den Tid, der haves til Rådighed, tillader«. Det blev derfor Provinsarkivarerne, som toge hans Tanker op og konsekvent gennemførte dem, konsekventere end han måske selv havde tænkt sig dem udførte, i det hver lille Arkivgruppe (Fond) i de optagne Inventarier forsynedes med alle fornødne Oplysninger, der indsamledes Hånd i Hånd med Ordningarbejdet til Vejledning ved dette. I Henhold til den nys anførte § i den nævnte Instruks tilstilledes der Hovedarkivet Afskrifter af de således udarbejdede Inventarier, men disse påvirkede mærkelig nok heller ikke Jörgensen således, at han gav Personalet i Hovedarkivet samme Instruks som Provinsarkiverne, og disses Inventarier fik derfor ingen Betydning for Hovedarkivets Inventeringsarbejder. Det blev derfor også på dette Område Provinsarkiverne, som bare Fremskridtet frem.

Det er formentlig overflødigt nærmere at omtale, at der nu også i denne Henseende vil blive gennemført den ønskelige Ensartethed i vort Arkivvæsen.

Der vil imidlertid være Anledning til at gå videre, end A. D. Jörgensen havde tænkt sig, i Retning af fra Arkivvæsenets Side at udarbejde Vejledninger til Benyttelse af Arkivalierne. Forskellige af Fortidens Administrationsgrenes og Retters Kompetencefordeling er så afvigende fra den moderne, at det jævnlige falder ret vanskeligt at skaffe sig den fornødne Oversigt herover, og en sådan er, som nu ofte fremhævet, en Betingelse for, at Arkivalier, som ere ordnede efter Proveniensprincippet, kunne udnyttes rationelt. Det må derfor også blive en Opgave at levere samlende Over-

¹ Se Meddelelser for Rigsarkivet 1895—97 S. 20.

sigter på sådanne Områder. Der bør f. Eks. udarbejdes Oversigt over de forskellige Skiftemyndigheders Kompetence indtil den Tid, da disse alle afskaffedes og Skiftemyndigheden kombineredes med den ordinære Domstol, som oprindeligt intet havde med Skiftevæsenet at gøre. Fremdeles Vejledninger til Benyttelse af visse Embedsklassers Arkivalier med Angivelse af, hvad man kan vente at finde i de forskellige Embedsbøger, hvis Navnes Betydning ikke er umiddelbart indlysende for den ikke særlig sagkyndige Benytter.

Der kan endvidere blive Tale om Udarbejdelse af Vejledninger til Foretagelse af Arkivundersøgelser på visse historiske Områder med Redegørelse for de Kilder, som haves til Rådighed, og Påpejning af Kilder, som helt eller dog delvis kunne træde i Stedet for tabte samt med Påvisning af, i hvilken Rækkefølge man helst må benytte Kilderne. Sådanne Vejledninger kunne udarbejdes til Brug for genealogiske og personalhistoriske Undersøgelser og må antages at ville være kærkomne for de mange Arkivforskere, som begynde deres historiske Studier netop på disse Områder. Slige Vejledninger kunne sikkert også udarbejdes til Foretagelse af Undersøgelser på andre historiske Specialiteters Område, for hvilke Kilderne ikke umiddelbart frembyde sig, fordi deres Område ikke eller ikke til enhver Tid har haft sine klart udtalte administrative Organer (f. Eks. Industri- og Håndværkshistorie, Landbrugshistorie), medens Arkivernes Personale atter og atter få Anmodninger om at angive, hvor eller i hvilke Arkivalier det kan tænkes, at Stoffet til sådan Specialhistorie må søges.

Der vil i Tidens Løb sikkert fremkomme Ideer til Udarbejdelsen af andre af den Slags Vejledninger og Hjælpemidler dels til Brug for det arkivstuderende Publikum, dels for at dygtiggøre Arkivpersonalet til at løse de Opgaver, som stilles det af dette Publikum eller fra Administrationens Side. Indenfor sidstnævntes Kredse bliver Traditionen om den nu halvgamle Tid stadig svagere, Kendskabet til den ældre Tids Forhold, der ligge bag Grundlovens Forandringer, stadig ringere. I voksende Grad må den ty til Arkivpersonalets Indsigt ved Bearbejdelsen af dens egne Arkivalier. Samtidig bliver det

Publikum, som, uden selv at kunne benytte Arkivalierne, henvender sig til Arkivvæsenet, særlig Provinsarkiverne, om Hjælp til Belysning af Fortidens for det praktiske Liv betydningsfulde personlige og Ejendomsforhold, større og større. Alle disse Omstændigheder ville tvinge Arkivvæsenet videre frem ad de ovenfor beskrevne Baner.

5. *Ejendommelighederne ved nuværende dansk Arkivteori og -Teknik.*

Af den i det foregående givne Fremstilling vil det formentlig fremgå, at Hovedvægten i det moderne danske Arkivvæsen i Forbindelse med Studiet af Administrationshistorien ligger på den rigtigst mulige og praktisk bedste Opstilling og Gruppering af Arkivalierne således, at man i de fleste Tilfælde kan finde ud af disses Sammenhæng i Kraft af Opstillingsprinciperne, hvorimod Udarbejdelsen af detaillerede Repertorier, på hvilke man i det sydlige Udland lægger så stor Vægt, fordi man her kan se tilbage på et Par Hundrede Års Repertoriseringsarbejder, hos os er kommet til at spille en mindre vægtig Rolle. Hvis man hos os var begyndt med sådanne Arbejder, vilde det ikke have været muligt for Rigsarkivets Personale i Løbet af de c. 45 År, som ere forløbne siden Joh. Grundtvig begyndte Ordningsarbejderne i det Kaos, som Ministerialarkiverne den Gang frembød, at nå til, hvad faktisk er opnået, at have Indsigt i og beherske særlig de sidste Par Hundredårs Arkivaliemasser i Rigsarkivet således, at ethvert Spørgsmål, til hvis Besvarelse, der i disse overhovedet findes Materiale og for hvis Undersøgelse der gives tilstrækkelige Holdepunkter, sikkert al Tid vil kunne besvares. Det er imidlertid klart, at en Behandlingsmetode overfor Arkivalierne som den anførte kræver god og rigelig Plads til de stadig nødvendige Omflytninger og Omstillinger af Arkivalierne efter Hånden, som en forbedret Ordning viser sig mulig, og at de hertil sigtende Arbejder hæmmes og lammes i samme Grad, som den disponible Plads optages og indskrænkes af Tilvæksten, og så vidt er man allerede nu kommet på Grund af Overfyldningen af Rigsarkivets Lokaler, der hidtil ikke har modtaget en Udvidelse, som svarer til den sidste Menneskealders Tilvækst ved Afleveringer.

Når jeg herefter til Slutning skal reassumere, hvad der efter den i det foregående skildrede Udvikling er ejendommeligt for den Arkivteori og -teknik, som forhåbentlig vil blive fulgt og vil kunne følges i det danske Arkivvæsen i Fremtiden, kan dette sammenfattes i følgende Punkter:

1. Konsekvent Gennemførelse af Proveniensprincipet som Grupperingsprincip indenfor de enkelte Arkivdepoter i Forbindelse med Periodeinddeling af de enkelte Fonds efter År, som have haft gennemgribende Betydning for vedkommende Forvaltningsgrens eller Domstols Kompetence eller Forretnings-ordning.

2. Blandet Opstillingsmåde indenfor de enkelte Fonds, dog ensartet for alle Fonds af samme Art. Dokumenter på Pergament og løse Kort anbringes dog for sig.

3. Som Følge heraf: Undværligheden af et almindeligt gennemført Nummereringssystem på Pakker og Bøger, og den herved betingede lette Adgang til at foretage Omflytninger med Omstillinger af Arkivalierne og Indskydning af senere tilkomne Bind og Pakker.

4. Affattelse af summariske Inventarier, der nøje svare til Opstillingsmåden i Arkivmagasinet.

5. Forsyning af disse Inventarier (Registraturer) med Oplysninger om de pågældende Embeders og deres Arkivers Historie, med Forklaringer over Protokol- og Pakkeseriens Indretning og deres indbyrdes Forhold samt Vejledninger til at benytte dem på den bekvemteste og mest praktiske Måde.

6. Affattelse af mere omfattende Anvisninger til Udnyttelse af Arkivalierne til historiske Studier på visse specielle Områder.

7. Ved Siden af Udarbejdelsen af Inventarier: Affattelse af specielle Repertorier over Indholdet af enkelte Arkivaliesamlinger, som ikke kunne benyttes uden sådanne detaljerede Fortegnelser.

8. Udarbejdelse af Etater over de forskellige Klasser af Embedsmænd på Grundlag af officielle Kilder.

afgøres efter Indholdet. Kan Stykket herefter høre hjemme i flere Fonds, anbringes det i et af dem, og en Henviſning her- til anbringes i Registraturerne over de andre. Bliver der Tale om at opløse indbundne Arkivalier, må Spørgsmålet i hvert enkelt Tilfælde forelægges Afdelingschefen, som i Tvivl- tilfælde forelægger Spørgsmålet for Rigsarkivaren. Indholdet behandles i øvrigt ligesom Aktpakker, hvis Indhold fordeles.

§ 5.

Hånd i Hånd med Ordningsarbejdet går al Tid Optagelsen af en summarisk Seddelregistratur efter Hånden som Bind og Aktpakker gås igennem.

Som almindelig Regel for Affattelse af en Seddelregi- stratur gælder: Enhver Registraturseddel affattes såvidt muligt straks således, at Afskriveren, som skal renskrive Seddelregi- straturen på det til Arkivregistraturerne bestemte skematiske Papir, kan finde ud af, hvorledes han på dette skal anbringe Registraturseddels Indhold.

Af hver, som er beskæftiget med Ordningsarbejder, skal føres en Liste over påtrufne Arkivalier, som trænge til Re- paration.

Påtræffes ellers beskadigede Arkivalier, hvis Reparation ikke bør udsættes eller som ere Genstand for ret hyppig Be- nyttelse, skal deres Tilstand meddeles Afdelingschefen, som fører Fortegnelse over dem.

§ 6.

Ethvert Ordnings- og Registreringsarbejde i Arkivalie- Afdelinger, som bestå af Bind og Akter, skal begynde med Registrering af Bindene eller Embedsbøgerne og af de større Rækker af Aktpakker. Hver Registraturseddel forsynes for- oven med en Betegnelse af, til hvilken Fond, eventuelt Afde- ling af et Fond, den hører. Arkivalier på Pergament op- bevares og registreres for sig. Det samme gælder Kort, som ikke kunne ligge i Pakkerne med indkomne Sager.

B. Behandling af Embeds- og andre Bøger.

§ 7.

Bøgerne gennemgås nøje, deres Formål og Anvendelighed undersøges og de registreres en for en, ikke summarisk jfr. § 9. Deres Titler registreres, hvis Tittelblade findes, ligesom Titlerne på trykte Bøger, omhyggelig uden Omskrivning, i andet Fald den oprindelige Tittel uden paa Bindet. Er denne sidste andet end et Uddrag eller forkortet Gengivelse af den første, noteres bægge, dog den første som Hovedtittel (se Bil. Nr. 1, 6). Ligeledes noteres Tidsbestemmelser (herved må agtes på, om der i Bindrækker findes Bøger, som ere førte samtidigt, hvad der kan være Tilfældet med Kopi-, Brev- og Konzeptbøger, Dombøger o. s. v.), Nummer eller Bogstavbetegnelser (se Bil. Nr. 11) for hvert enkelt Bind såvel som alle gamle Arkiv- eller Kontormærker, som kunne tænkes at ville blive Hjælpemidler til Bestemmelse af Bogrækkens Fuldstændighed eller at være benyttet til Betegnelse af de Akter, der muligvis høre til Bindet som Bilag, eller som kunne være medtagne i ældre Fortegnelser og derfor tjæne til at identificere Bøgerne (se Bil. Nr. 2). Det er en Selvfølge, at der altid skal være nøje Overensstemmelse mellem Registraturseddelen og den herpå noterede Bogs Tittel. Det er derfor aldeles utilstedeligt at oversætte Titlerne, hvis disse ere skrevne på tysk, latin, fransk eller andre Sprog, eller at omskrive eller forkorte Titlen uden ved Prikker at betegne, at noget er udeladt. Er der noget ejendommeligt ved Titlen i den gammeldanske, tyske eller latinske Form, anføres denne med den gamle Retskrivning og anbringes mellem Anførselstegn (se Bil. Nr. 1, 3).

Hvis en Embedsbog savner Tittel, forsynes den på første Side, hvis denne er ubeskreven, eller på 1. Bindplades indvendige Side med en saadan, som da må afpasses efter de for sådanne Bøger ved pågældende Embede eller Institution på den Tid sædvanlige. Således bør Bogen over Forhandlinger på Tinget i det 16. og 17. Årh. kaldes Tingbog, i det 19. Årh. Justitsprotokol, medens Benævnelsen i Mellemtiden må rettes efter det til enhver Tid i Jurisdik-

tionen brugelige. Hører Bogen ikke til en Række, hvis Tittel kendes af andre Bind, skal den Tittel, som tænkes givet den, forelægges Afdelingschefen til Billigelse.

Er en Embedsbog defekt, angives Defektens Omfang.

§ 8.

Forsåvidt den officielle Tittel på de pågældende Bøger ikke tilstrækkelig klart og forståelig betegner deres Formål og Anvendelse f. Eks. fordi der efter Hånden i Bogen er blevet optaget Ting, som ikke tænkes indførte i den, da Titlen blev affattet, vil der i hvert enkelt Tilfælde være at gøre Notitser med de fornødne Oplysninger herom på Registraturseddelen som en Anmærkning til Titlen (se Bil. Nr. 3, 4, 5), ikke indskudt i denne eller tilføjet i Parentes eller på anden Måde. Forsåvidt den officielle Tittel er usædvanlig eller særlig knap i sin Betegnelse, noteres den mellem Anførselstegn (se Bilag Nr. 4). Derimod må gamle Titler ikke rettes, forbedres eller overklæbes med Papirsedler til Påskrivning af ny Titler uden vedkommende Afdelingschefs, eventuelt Rigsarkivarens Billigelse. Findes gamle Rygtitler overklæbede, vil det overklæbede Papir være at bløde af, således at de gamle Titler komme frem igen.

Hvis en Embedsbog har et uensartet Indhold, som måske tillige ikke står i den rette Følgeorden, således som det f. Eks. er Tilfældet med mange ældre Kirkebøger, der have været benyttet til mange Slags Tilførsler og Optegnelser, vil der til Bogen være at skrive en speciel Indholdsfortegnelse enten på et ubeskrevet Blad foran i Bogen eller på et særligt Blad Papir, som klæbes på første Bindplades indvendige Side. Eventuelt pagineres Bindet. Årsangivelsen på Registraturseddelen bør da kun omfatte Hovedindholdet af Bogen, medens en sammenfattende Fortegnelse over det øvrige Indhold meddeles på Registraturseddelen (se Bilag Nr. 12).

Også til andre Bind, som have uensartet Indhold, eller som bestå af sammenbundne Akter, kan det være heldigt at skrive Indholdsfortegnelser.

§ 9.

Forsåvidt flere Embedsbøger eller en Række sådanne kunne samles under én fælles Tittel, indrettes Registraturseddelen på følgende Måde:

Først sættes Rækkens Begyndelses- og Slutningsår, så Rækkens fælles Tittel, endelig det samlede Antal Bind (se Bil. Nr. 5, 6, 7, 8). Er Rækken ikke komplet, må det angives, hvilke År den omfatter (se Bil. Nr. 6, 7).

Derefter i en ny Linje Anmærkning med Oplysninger om Rækken: tidligere Afdelingssignaturer, Indhold, Betydning o. s. v. hvor sådanne Oplysninger ere nødvendige og ikke fremgå af Titlen.

Under Overskrift: »nemlig«, specificeres derefter de enkelte Bind med deres Nr., Mærker og Tidsangivelser og det angives, om de ere forsynede med Registre, faste eller løse. Er der Tale om Bøger, som have modtaget Avtorisation til deres Anvendelse, som Tingbøger, Skøde- og Pantebøger, Domkopibøger o. s. v., vedføjes Avtorisationsdatoerne (se Bil. Nr. 7, 9, 11).

Bliver der ikke Plads på Sedlens Forside, kan der fortsættes på Bagsiden, idet den vendes om sin Længdeakse; derefter på en ny Seddel, på hvilken fælles Titlen sættes med Tilføjelse af: (Fortsættelse).

C. Behandling af Pakker.

§ 10.

Ved Ordning af ordinære, nummererede Samlinger af Akter (Journalsager, Bilag til Protokoller) må først og fremmest undersøges, om den Pakning, som forefindes, er en oprindelig Kontorordning eller en Arkivordning. Den første bør ikke uden højst tvingende Grunde forandres, hvad enten Akterne ligge efter Nummer i Rækker (Seriesystem) eller ere ordnede efter Indhold (Pakkesager, Dossiersystem). Forsåvidt flere Rækker ere samlede årsvis, f. Eks. når Dokumenter til Justitsprotokol, Politiretsprotokol, Fogedretsprotokol, Skifteretsprotokol o. s. v. ere lagte sammen

henholdsvis med et Læg for hvert År, vil det dog al Tid være rigtigst at udskille de enkelte Rækker og anbringe dem efter de Protokoller, hvortil de høre (jfr. § 28). Opløsning og Ændring af en tidligere Arkivordning kan derimod uden Betænkelighed finde Sted, hvis den findes ønskelig (se Bil. Nr. 13).

§ 11.

Hvis de efter gammel Kontorordning liggende Aktpakker ere forsynede med gamle Kontor-Betegnelser, hvad enten disse ere på dansk, tysk eller latin, bør de bevares som Benævnelse på Pakkerne og eventuelt på Registratursedlen opføres mellem Anførselstegn (se Bil. Nr. 14, 17). Giver en sådan Benævnelse ikke med tilstrækkelig Klarhed Udtryk for Akternes Indhold, tilføjes den fornødne Oplysning på Registratursedlen i en Anmærkning efter Titlen (se Bil. Nr. 13, 14, 17).

Pakketitlen må al Tid opføres aldeles nøjagtig på Registratursedlen uden Omskrivning eller Forkortelse.

§ 12.

Det må al Tid omhyggelig undersøges, om Aktrækker eller Pakker slutte sig som Bilag til bestemte Embedsbøger (Journaler, Dagjournaler, Register over indkomne Breve, Korrespondancejournaler, Suppliker, Ekstraktbøger, Akceptbøger, Brevbøger, Kopibøger, Justits-, Politirets-, Forhørs-, Fogedrets-, Auktionsrets- eller Skifteretsprotokoller) og derfor ere nummererede eller mærkede efter sådanne (se Bil. Nr. 16). Forsåvidt deres ældre Titler ikke bestemt oplyse herom og disse, i Lighed med, hvad i Henhold til § 8 gælder for Protokoller, bør bevares, tilføres der Registratursedlen fornøden Oplysning. Forsynes sådanne Aktpakker med ny Titler, skal det i disse udtrykkes, at Akterne høre til bestemte Bøger, forsåvidt dette er Tilfældet.

Gamle Nummereringer på Akter bør nøje påagtes, noteres og deres Betydning søges udfundet.

§ 13.

Forsåvidt de i § 10 nævnte Akter hidtil kun ere forsynede med Arkiv-Betegnelser, kunne disse, hvis de ikke findes til-

strækkelig betegnende, ombyttes med ny og bedre. Disse skulle søges gjorte korte og betegnende. Eventuelle nøjere Forklaringer og Specifikationer kunne tilføjes på Registratursedlen (se Bil. Nr. 13). I visse Tilfælde kan en gammel Arkivordning have været så indgribende, at den ikke kan omgøres uden dybt gående Studier. Den må da, i hvert Tilfælde indtil videre, bevares og dens Betegnelser registreres eventuelt med fornødne Forklaringer (se Bil. Nr. 14, 17).

I øvrigt registreres Pakkerækker på samme Måde som i § 9 er angivet med Hensyn til Rækker af Embedsbøger (se Bil. Nr. 16).

§ 14.

Aktpakker, som ikke efter § 12 ville være at henføre til bestemte Embedsbøger, skulle nøje undersøges med Hensyn til Anledningen til, at de befinde sig i pågældende Embedsarkiv eller, forsåvidt de ikke befinde sig i noget bestemt Arkiv, hvad Årsagen har været til deres Tilblivelse. I sidste Tilfælde bør de henføres til det Arkiv (den Fond), hvori de høre hjemme. Er Akterne fremkomne som Svar på udsendte Cirkulærer eller som Indberetninger eller Erklæringer, indkaldte fra underordnede Myndigheder, bør Datum for de pågældende overordnede Myndigheders Cirkulærer eller Skrivelser opsøges og disses Indhold kort optages i Pakkens Tittel (se Bil. Nr. 18, 19). Ere Indberetningerne Årsberetninger, betegnes de som sådanne med Tilføjelse af deres Genstand og Årene, for hvilke de gælde.

§ 15.

Hvis en Pakkes Indhold af Akter består af Koncepter eller Afskrifter som Hovedaktstykker, bør dette udtrykkes i den Betegnelse, som Pakken får, ligesom det også må angives, om Bilag findes vedlagt, f. Eks. »Koncepter og Indlæg«.

§ 16.

Består en Pakke af flere Læg, som have Påskrift om deres Indhold, må dette ikke specificeres på Pakkeskiltet, der skal udvise en Fællesbetegnelse og ikke være

en Arkivregistratur. Efter den på Registratursedlen optagne Fællestittel kan derimod de enkelte Lægs Titler optegnes under Overskriftens Indhold. Kan ikke en virkelig Fællestittel findes, fordi Indholdet er altfor forskelligartet, må Pakken efter Omstændighederne enten betegnes som »Forskellige Akter« eller »Blandede Akter« og Indholdet angives på Registratursedlen, eller den må deles i flere Pakker.

§ 17.

Opløses en Pakke, som hidtil har været opbevaret under en fælles Signatur, bør der gives de enkelte Stykker med sort Blyant en Påtegning om det tidligere Gemmested. Påtegningen bør gøres så lidet fremtrædende som muligt. I den pågældende ældre Registratur indføres derhos Oplysning om, hvorledes Pakken er fordelt.

Udtages kun enkelte Stykker af Pakken, gøres Vedtegning om, hvor disse ere blevne anbragte. Forsåvidt det måtte være hensigtsmæssigt, kan et Halvark Konzeptpapir, på hvilket de udtagne Stykker optegnes, indlægges i Pakken.

Undtagelse fra disse Bestemmelser kan gøres i Tilfælde, hvor det drejer sig om Nyordning af Aktpakker, som ere afleverede til Arkiverne i mere eller mindre uordnet Tilstand.

§ 18.

Kun forsåvidt Aktstykker aldeles utvivlsomt hører hjemme på et andet Sted end det, hvor de påtræffes, må de anbringes på dette Sted uden forud indhentet Billigelse af vedkommende Afdelingschef, eventuelt Rigsarkivaren. I modsat Fald skal Samtykke til Anbringelse på det påtænkte Sted al Tid indhentes.

§ 19.

Skriftstykker, som i Format ere større end den største Del af de i øvrigt i Pakken liggende, skulle bøjes sammen på tværs, forsåvidt der ikke findes så brede ubeskrevne Rande, at de, uden at noget af det beskrevne bortfalder, kunne skæres ind til den almindelige Størrelse, hvortil Afdelingschefens Samtykke i hvert enkelt Tilfælde indhentes.

§ 20.

Stærkt beskadigede eller af Fugtighed medtagne Skriftstykker indlægges i et Omslag af Konzeptpapir mindst af Kvalitet Stofklasse 2, Styrkeklasse 3. Eventuelt stilles Forslag om, at særlig medtagne eller værdifulde Stykker reparerer af Arkivets Bogbinder.

§ 21.

Findes der Specialregistraturer over Pakke-Serier, i hvilke påtrufne Skriftstykker indlægges, skal disse indføres i Specialregistraturerne.

§ 22.

Bilagene til en Skrivelse lægges i den Orden, i hvilken de omtales i denne. I Skrivelsen kan anbringes Bilagsmærket: ÷ i Randen udenfor Omtalestederne. Findes kun få Bilag til en Skrivelse, kunne de lægges ind i den. Er der så mange Bilag, at disse ikke kunne ligge i Hovedskrivelsen uden at beskadiges på den yderste Kant, lægges Bilagene efter Skrivelsen og samles med denne i et Omslag, som efter Omstændighederne kan bestå i et Ark Konzeptpapir eller egentlig Chartequapapir.

§ 23.

Når en Korrespondanceakt skal indbindes, ordnes dens enkelte Hovedskrivelser og Koncepter kronologisk, medens Bilagene anbringes i Orden efter de Skrivelser, hvortil de høre. Bladene folieres derefter med Undtagelse af de ubeskrevne, som eventuelt kunne bortskæres af Bogbinderen.

§ 24.

Forsåvidt det for at ordne Skrivelserne i en Pakke er nødvendigt at forsyne dem med Datum nederst til venstre, gøres Påtegning herom med sort Blyant eller med Blæk. Rød eller blå Blyant eller såkaldet »Blækstift« må ikke benyttes hertil. Datum på udaterede Hovedskrivelser må søges bestemte, i hvert Fald tilnærmelsesvis.

§ 25.

Ubeskrevet Papir med Vandmærke, som findes i Pakker, eller ubeskrevne Halvark med Vandmærke, som findes at burde skæres fra det andet beskrevne Halvark, må ikke kasseres eller benyttes, før det er undersøgt, om det ikke vil behøves til Forøgelse af vedkommende Afdelings Samling af Papirsorter med Vandmærker.

§ 26.

Alle Akt-Pakker indrettes til at ligge ned og forsynes med Skilte for Enden. Til rent midlertidige Skilte kan anvendes alt Slags Papir. Til endelige Skilte må kun anvendes $\frac{1}{2}$ Ark Konzeptpapir (mindste Kvalitet Stofkl. 2, Styrkekl. 3) eller ligeså godt Skrivpapir, som lægges sammen i Oktav-Format, böjes efter Pakkens Tykkelse og anbringes således, at den lukkede Ende vender til Pakkens højre Side. Pakkerne forsynes på øverste og nederste Side med tilskårne Papplader og ombindes med Snor eller Sejlgarn på sædvanlig Måde med to i hinanden trukne Løkker. På Pakker, hvis Indhold har Nummeret på Foden, føres Snoren først over den øverste Ende; har Indholdet Nummeret for oven, føres Snoren først over nederste Ende af Pakken. I Pakkeserier bør Pakketykkelsen være 4—5 Tommer.

Registratursedlen på Pakker indrettes ligesom Sedlerne på Embedsbøger, jfr. §§ 8—9 (se Bil. Nr. 13—14, 16).

D. Om Grupperingen af de ordnede Arkivalier.

§ 27.

Opstillingen i Arkivlokalerne af en Administrationsgrens (Kollegiums, Ministeriums, Kontors) Arkivalier (en Fond) vil i første Linje være at foretage i Tidsgrupper, som bestemmes efter Vendepunkter i Forretningsgangens Historie, der som oftest ville være præciserede ved organisatoriske Bestemmelser eller ny Instrukser og derfor medføre forandret Bogføring over Forretningerne, eller efter Forandringer i Kompetencen. Således vil for den civile Centraladministrations

Vedkommende i Reglen være at foretage Hoved-Delinger ved 1660 og 1848 ligesom Arkivalierne fra Struensee-Perioden ville komme til at danne særskilte Grupper. I Overretsarkiverne vil være at gøre Adskillelse ved 1805 (Bornholms Landstings 1813) mellem Landstingsarkivalierne og Landsoverrettens; i Retsskriver- og Politimester-Arkivalierne vil der i Reglen være at gøre Adskillelse ved større Jurisdiktionsomlægninger o. s. v. Rækkefølgen af de enkelte Arkiver (Fonds) bør indrettes således, at Arkiverne for Embeder, som ere dannede ved Deling eller Sammenlægning af andre Embeder, så nær som muligt følge på disse Embeders Arkiver.

I Embedsarkiverne med meget omfattende Ressorts, som f. Eks. Amsarkiverne, Retsskriver- og Politimesterarkiverne i hvilke der desuden ofte findes særskilt Bogføring for de forskellige Ressorts, ville Arkivalierne indenfor de enkelte Periodegrupperinger være at gruppere efter disse Ressorts.

§ 28.

Inden for de i § 27 nævnte Grupper af Arkivalierne vil Opstillingen dernæst altid være at udføre således i Reolerne, at de Aktpakker, som høre til bestemte Bøger som Bilag (jfr. §§ 7, 12), lægges umiddelbart efter Rækken af disse, altså Registrantkoncepter og Indlæg efter Rækkerne af Registranter, Brevkoncepter og Indlæg efter Brevbøgerne, Journalsager efter Journalerne, Dokumenter til Justitsprotokollerne, Politiretsprotokollerne, Skifteretsprotokollerne, Avktionsretsprotokollerne o. s. v. efter Rækkerne af disse Bøger. Forsåvidt Bilagspakker skulde høre til flere Rækker af Bøger, opstilles de, efter at disse Bøger ere helt opstillede, forsåvidt de ikke behandles efter § 10.

§ 29.

Opstillingen udføres derefter nærmere således, at et særskilt udsondret Embedsarkiv eller en Hovedafdelings Arkiv (Fond) indledes med de ældre Registraturer, Reversaler, Arkivaliefortegnelser eller Designationer, som ere indgåede til Rigsarkivet eller vedkommende Landsarkiv (Arkivdepot) fra vedkommende Embede sammen med Arkivalierne.

I Afdelinger for Centraladministrationen følger derpå mulige instruksoriske eller reglementerende Bestemmelser, som giver Anledning til, at Gruppen udsondres som en særskilt Afdeling.

Herefter kommer:

1. Bøger eller Pakker, som indeholde den afsluttende originale kgl. Afgørelse, hvad enten nu denne findes på egentlige Forestillinger, Ekstrakter af sådanne (Rotuli) eller er tegnet på Ansøgninger eller andre Aktstykker eller Uddrag af sådanne (Gratiabøger), med eventuelle Bilagspakker.
2. Bøger over Ekspeditioner af de kgl. Resolutioner (Registranter, Ekstraktprotokoller) med tilhørende Bilagspakker.
3. Akter, som vedkomme Sageres Behandling i selve Kollegiet eller Kontoret:
 - a. Forhandlingsprotokol.
 - b. Bøger med udgående Breve (Brevbøger, Kopibøger, Konceptbøger) med Bilag.
 - c. Bøger over indkomne Breve (Supplikbøger, Journaler, Resolutionsprotokoller, Akceptbøger) med Rækker af Bilag eller særskilt til visse Æmner samlede Grupper af disse (»Pakkesager«).
 - d. Andre Bøger og Akter, som angå Kollegiets eller Kontorets Forretninger.
 - e. Flere eller færre Afdelinger af diverse Dokumenter (Akter) eller Bøger, ordnede i saglig bestemte Grupper, hvis Betegnelser må gøres så almindelige og neutrale, at de ikke blive vildledende ved at lade slutte til, at Akter, som findes i dem, ere mere omfattende, end de i Virkeligheden ere.
 - f. De ofte i særlige Pakker samlede Indberetninger eller Besvarelser af Cirkulærer fra underordnede Myndigheder bør danne Afsnit for sig, ordnede efter vedkommende Cirkulæres Datum, og ikke blandes ind under de saglige Grupper.

Reviderede Regnskaber danne al Tid særskilte Grupper indenfor de Afdelinger, hvortil de høre.

De forskellige Fonds i Landsarkiverne opstilles

efter de for hver enkelt Embedsklasse udarbejdede Schemæer. Hvor sådanne måtte savnes for visse Embedsklasser, aftales det nødvendige under Forhandling mellem Rigsarkivaren og samtlige Landsarkivarer.

§ 30.

De udarbejdede Registratursedler ville være at anbringe i den Orden, hvori de registrerede Arkivalier opstilles, og Arkivalierne, som gennemgås, lægges straks om efter Sedlerne efter Hånden, som Ordningen skrider frem.

E. Håndskrifter.

§ 31.

Skriftstykker, som ikke ere Arkivalier, må i Reglen ikke sammenblandes med disse, men skulle ordnes for sig som Håndskriftsamling efter Planen for det store kongelige Biblioteks Håndskriftkatalog.

Hertil kunne også henføres Afskrifter, som ikke let kunne anbringes i Fondene af Forvaltningsarkivalier, om de end ere påtrufne i disse.

Danske Kancellis Arkiv. A. 1. IV. b.

(Bilag Nr. 1.)

1632. »Søfarende oc Skudeschippernes Laugsrett oc Artickeler, som di sambtligen haffuer vedtaget oc Borgemestere oc Raad her wdi Helsingøer dennem haffuer beuilgett oc samtøckt, huorepter enhuer skall wiide sig at rette oc forholde«. 1 Bd.

På Bindet står: »Køibmænd oc skvdeskibernes efterretning 1632«.

Gml. Sign.: Skab 15, 77.

Anm. Artiklerne ere daterede 1632 23. Februar.

L.O. s. H. og St. Rettens Arkiv.

(Bilag Nr. 2.)

G. Inkvisitionskommissionen 1771—1842.

1773—1844. Justitsprotokoller 45 Bd.

Anm. Efter Hovednummereringen bag på Bindene skulde man tro, at der manglede 9 Bd. foran det ældst bevarede. Men en Nummerering inden i de 7 første Bind viser, at der kun mangler 1 Bind.

Nemlig:

- (1). 1771—72 mgl.
- 9^b(2). 1773 Juli — 1777 April 1 Bd.
- 10 (3). 1775 Novbr. — 1778 Decbr. 1 »
- 11 (4). 1777 April — 1782 Avgust 1 »
- 12 (5). 1778 Decbr. — 1783 Avgust 1 »
- 13 (6). 1782 Avgust — 1785 Novbr. 1 »
- 14 (8). 1786 7. Jan. — 1787 Juli 1 »
- 15. 1787 Juli — 1791 Juli 1 »
- 16. 1787 Novbr. — 1790 Decbr. 1 »
- 17. 1791 Marts — 1794 Oktbr. 1 »
- 18. 1793 Jan. — 1794 Oktbr. 1 »
- 19. 1794 Novbr. — 1796 Maj 1 »
- 20. 1796 Maj — 1798 Maj 1 »

o. s. v.

Danske Kancellis Arkiv. A. 1. II.

(Bilag Nr. 3.)

1591—1654. »Thiende-Bogh« 2 Bd.

Gml. Sign.: Skab 14, 247 og T. Beckers Pakker.

Anm. Er en Registrant over Tiendefæstebreve, der ikke findes indførte i Kancelliets sædvanlige Registranter.

Nemlig:

- 1591—1643 1 Bd.
- 1648—1654 1 »

Lyng-Kronborg Herreds Provstearkiv.

(Bilag Nr. 4.)

1684—1692. »Copiebog Nr. 1« 1 Bd.

Anm. Udtaget af Afleveringen fra Tikøb Præsteembede. — Er en Embedsbog, som indeholder Kopier af Bispe-, Stiftsøvrigheds og andre indkomne Breve, kgl. Resolutioner og Reskripter.

Bag i er indført:

1. Fortegnelse på Gaver og Donationer i Lyng-Kronborg Herred.
2. Forklaring over Skolerne s. St. 1742.
3. Skifteforretning efter Konrektor ved Helsingørs Skole Sören Aagaard 1755.

Sejling og Sinding Præstearkiv.

(Bilag Nr. 5.)

1833—61. Tillysningsbog for Sejling Sogn 6 Bd.

Nemlig:

1833—35	1 Bd.
1835—39	1 »
1839—43	1 »
1843—48	1 »
1848—53	1 »
1854—61	1 »

Helsingørs Byfogeds Arkiv B.

(Bilag Nr. 6.)

1549—56	} Tingbøger (Justitsprotokoller) 92 Bd.
1559—1612	
1613—1730	
1741—83	
1785—1860	

Anm. Indtil 1611 tillige: Rådstuebøger.

Nemlig:

1549 28. Marts—1554 12. Jan. 1 Bd.

Fra 1549 findes kun Optegnelser om 3 Tingdage, men under Åaret er indført en Del Dokumenter uden at det dog kan ses, om de ere tinglæsto.

1554 15. Jan.—1555 20. April 1 »

1555 22. April—1556 16. Marts 1 »

1559 6. Maj—1560 15. Jan. 1 »

1561 17. Novbr.—1565 1 »

»Helsingørs Bys Bog indeholdende alle Sager, som til Ting og udi Borgemesters, Raadsens og Fogdens Nærværelse ere forhandlede«. Udenpå Bindet: »Sagebog«.

1566—1570 1 »

»Bys Bog paa Sager«. Udenpå Bindet: »Tingbog«.

1571—1575 1 »

»Bys Bog paa Sager«. Udenpå Bindet: »Sagebog«.

o. s. v.

Lynge-Kronborg Herreds Provstearkiv.

(Bil. Nr. 7.)

1691—1739	} Avktionsprotokoller 3 Bd.
1753—1808	

Nemlig:

- 1691—1697 (avtoris. u. Dato) 1 Bd.
 Indeholder tillige: Optegnelser om konfirmerede
 i Tikøb Sogn 1744—45 og Koncepter til Re-
 gistreringsforretninger 1746—49.
- 1699—1739 1 >
 Tillige: Skifteprotokol 1753—75 og Justitspro-
 tokol 1774.
- 1777—1797 findes i Skifteprotokollen for samme
 Tidsrum.
- 1798—1808, avtoriseret 1797 5. Septbr. 1 >

Kronborg østre Birks Arkiv L. (Bil. Nr. 8.)

1849—65. Journaler 8 Bd.

Nemlig:

- 1849 1. Jan.—1851 15. Juli 1 Bd.
 1851 9. Juli—1853 31. Avgust 1 >
 1853 30. Avgust—1855 16. April 1 >
 1855 16. April—1856 31. Jan. 1 >
 1856 31. Jan.—1858 7. Febr. 1 >

o. s. v.

Horns Herreds Provstearkiv. (Bil. Nr. 9.)

1735—1808. Skifteprotokoller 2 Bd.

Anm. Udtagne af Afleveringen fra Lejre Herred.

Nemlig:

- 1735—1791 med alfabetisk Register 1 Bd.
 1791—1808, avtoris. 1792 29. Marts 1 >
 Er tillige: Skifteprotokol for Lejre Herred (verds-
 lig Jurisdiktion) 13. Oktbr. 1808—1811 29. Juni.

Horns Herreds Provstearkiv. (Bil. Nr. 10.)

1791—1808. Avktionsprotokol 1 Bd.

Er tillige: Avktionsprotokol for Lejre Herred (verds-
 lig Jurisdiktion) 1815—1817 7. Maj.

Kronborg Rytterdistrikts Birks Arkiv. B. (Bil. Nr. 11.)

1799—1849. Domprotokoller 7 Bd.

Nemlig:

- [A]. 1799 27 Marts—1806 26. Novbr. (avtoris. 1799 20.
 Marts.)

[B]. 1806 19. Novbr.—1814 1. Juni (avtoris. 1810 12. April.)

[C]. 1814 1. Juni—1823 22. Oktbr. (avtoris. 1822 25. Jan.)

D. 1823 29. Oktbr.—1836 20. Juli (avtoris. 1824 1. Maj.)

E. 1836 3. Avg.—1842 26. Oktbr. (avtoris. 1837 30. Juni.)

F. 1842 31. Oktbr.—1847 24. Novbr. (avtoris. 1843 13. Marts.)

[G.] 1847 1. Decbr.—1852 12. Decbr. (avtoris. 1847 19. Novbr.). fra 1849 18. Febr. for Kronborg vestre Birk.

Havrum og Søby Præstearkiv.

(Bil. Nr. 12.)

1778—1818. Kirkebog for Havrum og Søby Sogne.. 1 Bd.

Indhold¹:

1. 1778—99 Havrum og Søby (døbte, konfirmerede, trolovede, viede, døde).

2. 1800—13 Havrum (døbte, konfirmerede, trolovede, viede, døde).

3. 1800—2 Søby (døbte, viede døde).

¹ En specificeret Indholdsfortegnelse er anbragt i Kirkebogen selv.

Tyske Kancelli. U. A. Oldenburg.

(Bil. Nr. 13.)

1648—51. Akter fra og om Konferencerne i Uetersen 1648 og i Rensborg 1649 om Sukcessionen i Oldenburg og Delmenhorst 1 Pk.

Anm. Fra kgl. dansk Side deltog: kgl. Råd Dr. jur. Christoph v. d. Lippe og Amtmand på Flensborghus Kai v. Ahlefeldt til Sakstorf og Melbæk; fra hertugelig gottorpsk Side: Kansler Dr. jur. Joh. Ad. Kielmann og Amtmand på Tønderhus Wulf Blome, og fra grevelig oldenburgsk Side: Matth. Wolzogen zu Wissingdorf, Joh. Heringius og Christian v. Hatten.

Indhold:

1. Original og Konzept-Instruks for de kgl. og hertugelige Kommissarier med Konzept til det danske Kreditiv.

Gml. Sign.: Reg. (Oldenburg) 48 Nr. 43 og 39.

2. kgl. Breve til de danske Kommissarier.

Gml. Sign.: Reg. 48 Nr. 43.

3. De danske Kommissariers Relationer 1648 Nr. 2—5.

Gml. Sign.: Reg. 48 Nr. 40—41.

4. Sammes Relationer 1649 Litr. a—f.

Gml. Sign.: Reg. 48 Nr. 41.

5. »Briefschaften die oldenburgische Succession betreffende«, 1649 Nr. 1—6 med Designation.

Gml. Sign.: Reg. 48 Nr. 53. Indeholder Relationer fra de Samme med forskellige Aktstykker.

6—9 (udelades her).

Rogeringskancelliet i Glückstadt.

(Bil. Nr. 14.)

1460, 1474, 1487, 1524, 1550, 1553, 1555—56, 1561—62, 1565, 1569, 1573 —75, 1577—80	}	»Stadt Hamburg Nr. 1«. Korrespondancesager.....	1 Pk.
---	---	--	-------

Indhold: »Acta und Protocolla der zu unterschiedlichen Mahlen zu Zeiten der Regierung der Könige Christian des dritten und Friederich des andern mit der Stadt Hamburg wegen Hinderung der Unterthanen in dem Fürstenthum Holstein Ausschiffung auf der Elbe etc. und der desfalls entstandenen Weiterungen, gepflogenen Handlungen und gewechselten Schriften«. Designation er vedlagt over Nr. 1—130.

Helsingørs Byfogeds Arkiv B.

(Bil. Nr. 15.)

1810. »Fortegnelse over Helsingørs Grundejendomme, Markjorderne undtagen, indeholdende tillige, hvad ved ethvert Nr. er videværdigt saavidt saadant indeholdes i de ældre og nyere Pante- og Skøde-Protokoller«..... 1 Bd.

Anm.: Indrettet 1810 l. Avg. af Lavrids Kristian Estrup, By- og Rådstueskriver i Helsingør.

Kronborg østre Birks Arkiv L.

(Bil. Nr. 16.)

1849—65. Journalsager

Nemlig:

1849 I Nr. 1—900	1 Pk.
» II » 901—1747	1 »
1850 I » 1—700	1 »
» II » 701—1943	1 »
1851 I » 1—800	1 »
» II » 801—1879	1 »

o. s. v.

Regeringskancelliet i Glückstadt.

(Bil. Nr. 17.)

1531, 1573—76,	} »Oldenburg und Delmenhorst« Nr. 11—12. Korrespondancesager.....	1 Pk.
1586, 1594, 1638,		
1640—41, 1645—49,		
1653—56, 1664—68,		
1676—77		

Indhold: 2 Læg med Påskrifterne:

11. »Acta betreffend:

1. die Frage, ob die Fürstin Magdalena zu Anhalt und deren Sohn Fürst Johann zu Anhalt oder der Graf Christian zu Delmenhorst nach dem Ableben des Grafen Anton Günter zu Oldenburg der nächste Lebenserbe zu den Herrschaften Jever und Kniphausen sein werde, und den desfalls getroffenen Vergleich.
 2. den Erbvergleich zwischen den Allodialerben des Grafen Christian zu Delmenhorst und dem Grafen Anton Günther zu Oldenburg.
 3. Die zwischen dem Könige zu Dännemark, den Herzogen zu Holstein-Gottorf und dem Grafen Anton Günther zu Oldenburg in pto. successiois in den Grafschaften Oldenburg und Delmenhorst; in gleichen in pto. separationis allodii a feudo in specie intuitu der Herrschaften Jever und Kniphausen, der Clöster Rastedt und Hude und der eingeteichten und zugekauften Ländereien etc. zu Uetersen, Rendsburg und Oldenburg vorgewesenen Tractaten.
 4. Die Gränze zwischen Oldenburg und Varel«. Designation er vedlagt over Nr. 1—104.
12. »Betrifft die Instruction für den Grafen Anton von Oldenburg als königl. und fürstl. Statthalter« u. Å.

Søllands Bispearkiv VI.

(Bil. Nr. 18.)

1795. Besvarelser af Biskoppens Cirkulære af 1795 31. Juli om Opfostringshusets Börns Optagelse i Privatfolks Hjem.....	1 Pk.
---	-------

Søllands Bispearkiv VI.

(Bil. Nr. 19.)

1815—18. Indberetninger, afgivne i Henhold til kgl. Resolution 1812 22. April (Kanc. Prom. 25. April) om indgivne og ikke afgjorte Suppliker	1 Pk.
--	-------

Om Bestemmelse af Året for en Tingbog,

hvis Avtorisation mangler, og hvori Retsdagene ere ufuldstændig daterede.

Af Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher.

I 16. og 17. Årh. dannede der sig ingen Embedsarkiver hos Tingskriverne. Tingbøgerne skulde vel indeholde Optegnelse om alt, hvad der foregik i Retten¹, men Retsskriverne måtte ikke selv beholde dem. De udskrevne Tingbøger skulde derimod indlægges i Fjærdingskirken eller Landekisten eller anden god Forvaring². Det blev dog Regelen, at Tingbøgerne årlig afleveredes til Lænsmanden og opbevaredes blandt Lænets Arkivalier. Udskrifter af dem leveredes derfor også af Lænsmanden. I Jylland avtoriseredes Tingbogen i Tiden før Danske Lov for et År ad Gangen enten af Lænsmanden eller på dennes Vegne af hans Skriver, og hvert Års Snapsting begyndte Skriveren en ny Bog. Kun undtagelsesvis omfattede en Tingbog fra Jylland, hvad enten det gælder Nørre- eller Sønderjylland, to eller flere Års Tingforhandlinger og måtte da for hvert År avtoriseres paa ny³. Normalt begynder derfor en Tingbog med et Blad, som på første Side indeholder Avtorisationen, der al Tid er dateret; på anden Side findes gerne Liste over Årets Sandemænd og Nævninger, og Navnene på Jurisdiktionens Dommer og Skriver. Næste Blad indledes

¹ Reces 1551 § 3 og 1558 § 11 jfr. kgl. Missive 1578 29. Marts § 1.

² Reces 1558 § 11.

³ F. Eks. Skagens Tingbog 1650, avtoriseret på ny til Brug for 1651.

gærne straks med, at Snapsting indfaldt den og den Dag, meget ofte uden at Året anføres, da dette jo allerede fandtes angivet i Avtorisationen, og således fortsattes Tingdag efter Tingdag jævnligen uden Tilføjelse af Årstal til Tingdagens Datum. I Lænsmandenes og senere Amtmændenes Arkiver have de gamle Tingbøger ikke fristet nogen blid Skæbne, og da man i 1880 og følgende År som Indledning til Oprettelse af Provinsarkiver foreløbig samlede dem og andre Arkivalier i København, var i mange Tingbøger det Blad, som i sin Tid viste Avtorisationens Årstal, afrevet og bortkommet sammen med Bogens Bind og tit tillige med Bogens første Blade. Under disse Omstændigheder var det selvfølgelig ofte vanskeligt at bestemme, hvad Årgang Bogen repræsenterede. Af de Årstal, som omtaltes rundt om i Bogen kunde man vel slutte, at Bogen ikke kunde være ældre end det yngste af disse, måske også, at den rimeligvis måtte være netop fra dette År eller fra et af de nærmest påfølgende, og man kunde finde dette bekræftet af Skriftens Udseende, som forandrer sig en Del gennem det 16. og 17. Årh., men det var selvfølgelig for mange Slags historiske Undersøgelers Skyld ønskeligt at kunne bestemme Årgangen ganske nøjagtig.

Da det nu for en Snes År siden blev overdraget mig at optage Fortegnelser over disse Tingbøger, faldt det mig ind, at man måtte kunne bestemme Tingbogens Årstal ved Hjælp af de bevægelige Festedage, særlig Påskens Festedage. Som Regel er nemlig i Tingbøgerne den ugentlige Tingdag betegnet ikke alene med Månedsangivelse og Dagtal, men også med Ugedag; når man derfor kun undersøgte, hvilken Kalenderdag der udgik som Tingdag, fordi den faldt i Påskedagene, måtte det være let at bestemme, på hvad Dag første Påskedag faldt. Hermed vilde så Årets Kalender være bestemt og dermed Valget mellem de År, for hvilke Tingbogen kunde have været gældende, stærkt begrænset. Valget måtte herefter i Reglen ikke kunne være vanskeligt efter de ovennævnte Mærker for Tidsbestemmelsen. Men selv om hele den Del af Tingbogen var bortkommet, i hvilken Påskehelgen faldt, vilde man dog ikke al Tid være uden Holdepunkt, når Tingbogen blot omfatter Pinsehelgen. Er Tingdagen nemlig Mandag, Tirs-

dag eller Torsdag, vil Udfaldet af den Tingdag, som skulde have været afholdt henholdsvis 2. Pinsedag, 3. Pinsedag eller Kristi Himmelfartsdag, også give Udgangspunkt for Bestemmelse af Datum for Påskedag og dermed Årets Kalender¹. Hvor Valget vil komme til at stå mellem flere nær på hverandre følgende År, måtte det endvidere kunne få Betydning om et af Årene er Skudår. Hvis Tingdagens Ugedag er angivet for Januar og Februar måtte det nemlig være let at finde en Afvigelse, som kunde afgøre Valget mellem Årene. En nærmere praktisk Prøve af denne Tanke viste til fulde dens Rigtighed, og den nævnte Metode til Bestemmelse af Årstallet for Tingbøger med bortkommet Åarsangivelse er senere blevet fulgt i Provinsarkivet for Nørrejylland og i Rigsarkivet ved Registreringen såvel af Tingbøger og Fragmenter af sådanne, som af Justitsprotokoller fra 18. Årh., der også ofte forekomme i meget defekt Tilstand. Da det imidlertid ikke i de enkelte Tilfælde kan ses, efter hvilke Beregninger det i Arkivregistraturen anførte Årstal for en Tingbog er blevet bestemt, har jeg anset det for heldigt en Gang for alle at gøre Rede for Metoden og vise dens Anvendelighed på forskellige Eksempler. Enhver kan da selv prøve efter, om en Årsbestemmelse for en defekt Tingbog er rigtig gjort.

Vi tage for os en Hanherreds Tingbog uden Tittelblad; Skriften tyder på Midten af 17. Årh. Herredets Tingdag er Mandag. Der holdes Ting den 23. Marts og 6. April, derimod ikke den 30. Marts. Følgelig må 2. Påskedag falde på denne Dag og Påskedag på 29. Marts. Årets Kalender er således Nr. 8. Af de År, for hvilke denne gælder, kan her kun komme i Betragtning Årene 1635, 1646 og 1657, af hvilke intet er Skudår. Blad 71 i Bogen nævnes 23. Marts 1646, men iøvrigt nævnes ikke yngre Årstal i Bogen. Denne må derfor gælde 1646.

¹ De 35 Kalendere, der udtømme de Variationer, som overhovedet kan forekomme i denne Henseende, findes i enhver kronologisk Hånd- eller Lommebog, f. Eks. Bauer: Calender for Aarene fra 601 til 2200 efter Christi Fødsel. Kbh. 1868. Grotfend: Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. 2. Ausg. Hannov. og Leipz. 1905.

At Metoden er rigtig, kan ses af en anden Årgang for samme Herred, hvis Avtorisationsblad ligeledes er borte. Tingdag holdes 4. April og derpå først 18. April. Udfaldet er således 11. April, som må være 2. Påskedag. Påske Dag er altså 10. April og Kalenderen Nr. 20. Denne gælder Årene 1631, 1642, 1653 og 1664, hvilket sidste Åar er Skudår, uden at dette dog får nogen Betydning. I Tingbogen forekommer Bl. 118: 1630 og Bl. 120: 1631, men ingen yngre Årstal. Herefter må Årgangen bestemmes til 1631, hvormed stemmer, at sidste Tingdag i Januar tilfældig er fuldt dateret som: »Mandagen den 31. Januar 1631«.

I en Tingbog for Skagen, hvor der ligeledes holdtes Ting Mandag, mangler Avtorisationsbladet. Under 23. September nævnes i et indført Dokument Årene 1649, 1650 og 1648. Der holdes Ting den 18. Marts; derimod »efter kgl. Majestæts Forordning« ikke 25. Marts »som Mariæ Bebudelsesdag på faldt«, men i det Sted den 26. Marts; dernæst 1. og 8. April; ikke 15. April som »2. Påskedag på faldt«, men derimod den 22. April. Her har Tingbogen selv angivet Påsken og Kalenderen bliver herefter Nr. 24, som giver Valg mellem 1650 og 1661. Årstallet er efter det foreliggende formentlig 1650. Hermed stemmer, at Bogen, som ikke var blevet udskrevet i Løbet af Året, den 8. Januar 1651 er blevet avtoriseret bag i til fremdeles at benyttes i 1651.

Herefter kan man med Sikkerhed tage fat på en anden Tingbog fra Hanherred fra 1. Halvdel af 17. Årh. Der holdtes Ting den 23. Marts og 13. April. Her imellem er indført Forhandlinger på en særskilt Tingdag, men i Overskriften til denne er der Hul i Papiret således, at det ikke kan ses, om der skal stå 30. Marts eller 6. April. Påskedag kan altså have været 29. Marts eller 5. April og Valget står mellem Kalenderne Nr. 8 og Nr. 15. Den første giver atter Valg mellem Årene 1635, 1646 og 1657, af hvilke intet År er Skudår; den sidste mellem 1629 og 1640, hvilket sidste er Skudår. Under Tingdagen 21. Decbr. nævnes Årstallet 1634 og yngre Årstal findes ikke i Bogen. Det må da antages, at Tingbogens År er 1635. Den kan i hvert Fald ikke være fra 1640, da dette År er Skudår og Tingbogen viser, at der er

blevet holdt Ting den 9. Februar, som i 1640 falder på en Søndag.

På samme Måde kan Året bestemmes for en Tingbog for Vennebjerg Herred, hvor Tingdagen ligeledes er Mandag. Tingbogen må efter Skriften være fra sidste Halvdel af 17. Årh. Der holdtes Ting den 28. Marts og 11. April, men herimellem fattes nogle Blade ligesom Blade også fattes efter 11. April. Det kan således ikke med Bestemthed ses om Mandag den 4. April er udgåt som 2. Påskedag eller om Påskedag falder efter 11. April. Det ses imidlertid, at Tingdagsforhandlingerne den 16. og 30. Maj findes på samme Blad, og at der ikke er holdt Ting den 23. Maj, som altså er 2. Pinsedag. Påskedag er derfor faldet på 3. April, og Årets Kalender er Nr. 13. Valget står da mellem Årene 1659, 1670 og 1681, af hvilke intet er Skudår. Mange Steder i Bogen nævnes År 1670 og intet yngre År. Tingbogens År er derfor 1670.

I Lø Herred er Lørdag Tingdag. I en af Herredets Tingbøger, hvori Begyndelsen mangler, ses intet Ting at være holdt 20. April. Påskedag har herefter været den 21. April, hvad der passer på Kalenderen Nr. 31, som for 17. Årh. gælder for Årene 1622, 1633 og 1644. Da der nu under 15. Juni procederes en Gældssag, hvori omtales betalte Afdrag fra 1622-25, og der i øvrigt ikke forekommer yngre Årstal i Bogen, må denne være fra 1633, hvad også stemmer med Skriftens Udseende.

I en anden Lø Herreds Tingbog er Tingdagen: 12. April, udfaldet. Påskedag er altså pågældende År den 13. April, der svarer til Kalenderen Nr. 23. Denne gælder i 17. Årh. kun for 1623 og 1628. Sidste År er Skudår og har 15. Februar på en Fredag, der ikke er Tingdag i Lø Herred. Da Tingbogen viser, at der er holdt Ting »Lefverdagen thend 15. Februarii«, kan dette altså ikke gælde 1628, hvorimod det passer på 1623, der derfor er Tingbogens År.

Slet Herred har Torsdag til Tingdag. Efter en Tingbog uden Tittelblad holdtes der Ting den 4. April og 18. April. Den 11. April må altså have været Skærtorsdag. Påskedag faldt altså det pågældende År på 14. April, hvorefter

Årets Kalender er Nr. 24. I 17. Årh. forekommer denne Kalender kun for 1639, 1650 og 1661, af hvilke intet År er Skudår. I Tingbogen forekommer under 28. Marts og 27. Juni Årstallet 1650; altså er Muligheden for 1639 udelukket. Tingbogen for 1661 haves, og følgelig er den foreliggende fra 1650.

I en Tingbog for samme Herred mangler de første 107 Blade og dermed alle Tingdage omkring Påsken. Derimod findes Bladene fra Juni af. Der holdes Ting den 5., 12., 19. og 26. Juni, 10., 17. Juli o. s. v., medens der fattes et Blad for 3. Juli. Her kunne Retsferierne ikke hjælpe, idet ingen Tingdag i Juni er udfaldet i Fragmentet af Tingbogen på Grund af Pinsehelgen. Efter Skriften at dømme må Tingbogen være fra Midten af 17. Årh. Bl. 209 forekommer Årene 1652 og 1653, Bl. 216: 1651. Nu haves Tingbøgerne for Herredet for Årgangene 1651—55, 1661, 1663 og 1668 og flg. År. Tingbogen må derfor formentlig være fra 1656—60, 1662 eller 1664—67. Af de pågældende Kalendere har kun Nr. 16 for 1656 og Nr. 8 for 1662 Torsdag på 5. Juni og det tør derfor antages, at 1656 er det rette År for Tingbogen.

Noget vanskeligere stiller Opgaven sig, når Tingdagen er Onsdag. Dette er Tilfældet i Jerlev Herred. Herfra haves en Tingbog uden Tittelblad fra Tiden omkring 1650. Der holdtes Ting den 19., 26. Marts, 2., 9., 16., 23. April. Herefter kan Påskedag i det År, da Tingbogen blev ført, have været 23., 30. Marts, 6., 13., 20. April, hvad der svarer til Kalenderne Nr. 2, 9, 16, 23 og 30. Disse give for 17. Århundrede Valg mellem følgende År:

Nr. 2: 1600.

» 9: 1651, 1662, 1673, 1684.

» 16: 1634, 1645, 1656.

» 23: 1623, 1628.

» 30: 1606, 1617, 1679, 1690.

Da denne Tingbog er yngre end Kristian V.s Danske Lov, kan den ikke være fra 1684 eller 1690 og Valget står da kun mellem 1662, 1673 og 1679, af hvilke intet er Skudår. Efter de almindelige, i det foregående fulgte Regler (Bl. 159

nævnes Året 1661; Bl. 191: 1652; Bl. 12 og 13: 1662, medens yngre Årstal ikke findes) må man afgøre Spørgsmålet til Fordel for 1661, og at dette er rigtigt ses også af Tingdagene 29. Januar, 12. Marts, 2. April og 14. Maj, hvor Årstallet undtagelsesvis er føjet til Datum.

Dette er imidlertid ikke Tilfældet i en anden Tingbog uden Tittelblad fra samme Herred. Der holdtes i det pågældende År Ting den 24., 31. Marts, 7., 14., 21., 28. April. Påskedag kan altså være faldet på 28. Marts, 4., 11., 18., 25. April, hvortil svarer Kalenderne Nr. 7, 14, 21, 28 og 35. Disse Kalendere gælde således i 17. Årh.:

Nr. 7: 1619, 1624, 1630.

» 14: 1613, 1675, 1686, 1697.

» 21: 1658, 1669, 1680.

» 28: 1647, 1658.

» 35: 1641.

Da der i Tingbogen Bl. 127 og 138 nævnes 1669 og da den efter Skriften at dømme må være yngre end Danske Lov, kan der af de anførte År kun være Tale om 1669, 1675 og 1680 (Skudår), og man må da i Overensstemmelse med det tidligere antage, at Bogen er fra 1669.

Langt vanskeligere bliver Bestemmelsen, når Tingbogen ikke angiver den Ugedag, men kun meddeler Månedsdagen, da der holdes Ting. Den er dog heller ikke i dette Tilfælde uløselig. Det anførte gælder således en Tingbog fra Elbo Herred. Efter denne holdtes der Ting den 20., 27. Marts, 3., 10., 24. April. Tingdagen den 17. April er altså udgået på Grund af Påskehelgen. Heraf kan kun sluttes, at Onsdag ikke kan have været Tingdag, da så ingen Retsdag vilde have manglet, men ikke til, på hvilken af de 5 øvrige Sögnedage Tingdagen faldt. En heldig Omstændighed hjælper her til Afgørelsen. Gennemgås Tingbogens Blade for Maj og Juni, ses nemlig, at der også mellem 29. Maj og 12. Juni er udfaldet en Tingdag, og dette kan kun være sket på Grund af Pinsen. Den 5. Juni må altså have været enten 2. eller 3. Pinsedag og Herredets Tingdag således Mandag eller Tirsdag. At denne Slutning er rigtig, stadfæstes af Tingbogen for 1672—73, som under 1673 7. Januar undtagelsesvis næv-

ner Tingdagen som Tirsdag. Den 17. April har altså været 3. Påskedag og Påskedag kan herefter for den førstnævnte Tingbogs År bestemmes til 15. April, Kalenderen til Nr. 25. Da der Bl. 14 omtales Årene 1664—65, kommer Valget til at stå mellem 1666 og 1675 og Tingbogens År er derfor utvivlsomt 1666. Men selv om der ikke af Tingbogen for 1672—72 havde kunnet fås Oplysning om Tingdagens Ugedag, måtte Resultatet være blevet det samme. Anden Påskedag 17. April og Tingdag Mandag, vilde have givet Påskedag 16. April og Kalender Nr. 26, som i 17. Årh. gælder for 1609, 1620, 1682, 1693, men der foreligger aldeles intet, som kunde berettigede Tingbogens Henføring til et af disse År fremfor til 1666.

De nævnte Eksempler vilde kunne forøges med mange flere, men dette vilde kun medføre Gentagelser, og det anførte må også være tilstrækkeligt til at vise Fremgangsmåden.

Vejledning til at opsøge og udnytte Arkivalierne¹ om Afløsningen af Tienden in natura² og om Tiendekonstatering.

Anvendelsen af Lovene Nr. 102 af 1894 8. Maj og Nr. 100 af 1903 15. Maj om Kapitalafløsning og Tvangskapitalafløsning af Tienderne har medført, at der til Rigsarkivets 2. Afdeling fra alle Rigets Egne er indløbet et meget stort Antal Anmodninger om at få oplyst de Tiendeverderlag, som i de enkelte Tilfælde i tidligere Tider er fastsatte ved Afløsningen af Tiendeydelsen i Kærven med et årligt Vederlag enten i Korn eller i Penge. Man synes nemlig på Grund af en Ytring i Landbrugsministeriets Skrivelse 1904 2. April³ at gå ud fra, at der i Rigsarkivets 2. Afdeling findes Materiale til at løse ethvert Tvivlsmaal om Tiendeverderlag, og Henvendelsen har derfor i mange Tilfælde måttet berede den Pågældende en uventet Skuffelse. Det turde derfor være praktisk, såvel til Vejledning for de i Henhold til Loven af 1903 udnævnte Tiendekommissioner som til Brug for selve Arkivvæsenets Personale, i det følgende at gøre Rede for det Materiale i Arkivalier om Tiendeafløsningerne, hvorover Arkiverne og øvrige Myndigheder i det Hele råde, hvor det befinder sig, og hvorledes det bedst kan udnyttes, hvorimod det på ingen Måde er Meningen her at skrive Tiendeafløsningens Historie. Der har derfor ikke været Grund til at anføre alle de denne vedkommende Lovsteder, og der er kun henvist til dem, som angå Arkivaliernes Tilblivelse eller Opbevaring.

- ¹ Forsåvidt det modsatte ikke er angivet i det følgende, findes alle de omtalte Arkivalier i Rigsarkivet eller i Landsarkiverne. I disse danne Stiftsøvrighedsarkiver og Amtsarkiver særlige Afdelinger.
- ² En Fremstilling af Tiendeafløsningens Historie i Danmark er sammenstillet i Indr. Min. Skr. 1866 5. Maj jfr. i øvrigt Lunn: Håndbog over det danske Tiendevæsen. Kbhvn. 1839.
- ³ Trykt i et Hæfte: »Skrivelser fra Landbrugsministeriet vedrørende Afløsning af Tienden i Henhold til Lov af 15. Maj 1903« (6 Sider uden Titel), som er udsendt til de forskellige Tiendekommissærer.

Den her givne Redegørelse er ledsaget af et Inventar over en Del af de i Henhold til Frdg. 1810 8. Jan. om Tiendevæsenet i Danmark og Lov 1871 11. Februar organiserede Tiendekommissioners og Overtiendekommissioners efterladte Arkivalier. En sådan Fortegnelse har ganske vist været meddelt tidligere¹, men den er her givet så summarisk, at den kun i ringe Grad kan være til Nytte nu, da det kommer an på en mere omfattende Benyttelse af Arkivalierne end tidligere og savner desuden de i de enkelte Tilfælde nødvendige Vejledninger til Benyttelsen. Hertil kommer, at Samlingen senere er blevet betydelig forøget. Endelig gives en Fortegnelse over de til Stiftsøvrighedsarkiverne hørende Pakker med Kendelser og Foreninger om Tiendeafløsning.

Den følgende Vejledning er dernæst et Forsøg på at give en af de ovenfor S. 237—38 som fremtidige Opgaver for Arkivvæsenet omtalte arkivalske Vejledninger til Studier og Undersøgelser på visse historiske Områder. Det må være selvfølgeligt, at en sådan sjælden vil kunne gøres fuldstændig udtømmende i den første Udarbejdelse, og at en stadig Benyttelse af den vil give Anledning til Supplering og Udvidelse, måske også Berigtigelse. Ny Udgaver fra Tid til anden af den Art Vejledninger vil derfor kunne blive nødvendige.

Inventariet over Overtiendekommissionens og Tiendekommissionernes Arkivalier viser endelig i visse Enkeltheder den Plan, hvorefter Arkivinventarier ere blevne udarbejdede i Landsarkiverne siden disses Oprettelse, og hvorledes de nu også blive udarbejdede i Rigsarkivet. Det er således en Prøve på Anvendelsen af de ovenfor S. 240—60 meddelte Bestemmelser for Ordning og summarisk Registrering af Arkivalier. Det er imidlertid klart, at der i Reglen ikke vil kunne blive Tale om at udgive Inventarier i den Udførlighed, hvori de efter det her meddelte Eksempel må udarbejdes for at være tilfredsstillende. Der vil kun kunne trykkes mere sammenfattende Oversigter uden særlig Specifikation og Beskrivelse af Seriernes enkelte Bind eller Pakker, og det nærmere må da efterses i vedkommende Arkivafdelings håndskrevne Inventarium.

Den nedenfor givne Vejledning, der vil vise, at der ligesåvel kan være Anledning til at henvende sig til Landsarkiverne eller Retsskriverne (Skøde- og Pantebøgerne, forsåvidt disse ikke findes i Landsarkiverne) som til Rigsarkivets 2. Afdeling om Oplysninger om Afløsning af Tiendeydelsen i Kærven, er delvis udarbejdet på Grundlag af Forarbejder, som ere leverede af Arkivar i Rigsarkivet G. Kringelbach og Landsarkivar G. Hornemann, og den er gennemset såvel af dem som af Landsarkivarerne G. Saxild og G. L. Wad. Inventarierne ere under mit Tilsyn udarbejdet af Arkivassistent Holger Hansen med Assistance af Arkivskriver J. Bidstrup.

V. A. Secher.

¹ Vejledende Arkivregistraturer 2. Bd. S. 216—17.

A. Afløsning af Kvæg¹- og Småredselstienderne² in natura.

Den ved Frdg. 1740 7. April jfr. Frdg. 1810 8. Jan. § 6 fastsatte Afløsning med Penge af Kvægtienden og ved Frdg. 1810 8. Jan. § 7 bestemte tilsvarende Afløsning af Småredselstienden gav ikke Anledning til Dannelse af Arkivalier. En sådan fandt først sporadisk Sted, når Kvæg- og Småredselstienderne i Henhold til kgl. Indb. 1796 18. Marts § 2 blev afløst under ét med Korntienden³, i hvilket Tilfælde det i Henhold til Cirk. 1800 22. Marts udtrykkelig i Tiendeforeningen skulde nævnes, om Småredselen indbefattedes under den, og dernæst i Henhold til Bestemmelserne i Lov 1861 19. Februar om Forandring i Udredelsen af Tiendeafgiften for Føl, Kalve, Lam, Kid og Bismærke samt Småredsel m. m. Forandringen efter denne Lov gennemførtes ved Kommissioner, der udnævntes for hver Amtsrådsreds (§ 3) og ved en af Indenrigsministeren udnævnt Overkommission (§ 7). Kommissionerne fik de fornødne Bøger til Protokolførsel tilsendt fra Indenrigsministeriet (§§ 5 og 8). Bøgerne skulde, når de ikke kunde forventes mere afbenyttede, afgives til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til Opbevaring, og her bero de fremdeles (§ 5). Desuden skulde Udskrift af hver Forretning tilstilles Sogneforstanderskabet, der skulde sørge for dens Tinglæsning (§ 5). Ved Lov 1862 23. Jan. § 5 pålagdes det endvidere Retsbetjentene at notere Afgifterne på hver afgiftspligtig Jordbrugs Konto i Registret over Skøde- og Pantebøgerne, for Fæstestedernes Vedkommende på Registret over Fæstebreve. Da der på denne Tid overalt var indført moderne indrettede Skøde- og Pantebogsregistre, må Oplysning om Afløsning af Kvæg- og Småredselstienden al Tid kunne faas ved Udskrift af vedkommende Register.

Afløsningen af Kvægtienden og af Småredselen i de i

¹ Lunn: Håndbog S. 267 og 277.

² a. St. S. 279.

³ Denne Afløsning kan ske for Tiendekommissionerne, og disses Protokoller indeholde, da Oplysning herom, hvorved dog må erindres, at Småredselstienden ikke eo ipso er indbefattet under Kvægtiende, når kun denne nævnes som afløst, se Kanc. Skr. 1814 30. Juli.

Kongeriget i Henhold til Wienerfreden indlemmede tidligere slesvigske Sogne efter Lov 1870 26. Marts er indført i de i Henhold til denne Lov oprettede Tiendekommissioners Protokoller, se Afsnit E ndfr.

B. Frivillig Afløsning af Korntienden i Kærven forinden den kongelige Indbydelse 1796 18. Marts¹.

Bestræbelserne for at ophjælpe Landbruget og Bondestanden, som begyndte i Begyndelsen af sidste Halvdel af det 18. Århundrede, tog blandt andet Sigte på Afløsningen af Korn-tienden i Kærven, og Regeringen søgte på forskellig Måde at fremkalde en sådan ad frivillig Vej. Bestemmelser i denne Henseende findes i:

1. Generallandvæsenskollegiets Instruks for Landvæsenskommissærerne 1768 Maj² § 3, som pålægger disse i Forbindelse med vedkommende Amtmænd at arbejde på at få Afløsningskontrakter sluttede mellem Tiendetager og Tiendeyder. Sådanne Kontrakter kunde indsendes til Kollegiets Approbation.

2. Samme Kollegiums Skrivelse 1768 7. Maj til Biskopperne om, at Kongen vil, at den Gejstligheden tilkommende Tiende i Kærven skal søges omsat til en årlig Afgift i Korn eller Penge, som dog skal fastsættes med begge Parters »utvungne Samtykke«.

De anførte Bestemmelser forudsætte, at Afløsningsoverenskomsterne affattes skriftlig, men der er ikke draget Omsorg for Bevaringen af Kontrakternes Ordlyd. Selv om de ere blevne indsendte til den omtalte Approbation af Kollegiet, er dog sikkert alene den originale Kontrakt, ikke tillige en Afskrift, indkommet. Da Originalkontrakten er blevet tilbagesendt med Påtegning om Approbationen eller vedhæftet denne, kan der

¹ Lunn: Håndbog S. 146 fig.

² Instruksen er i Reskriptsamlingen indført med Datum som ovenfor anført efter en trykt Blanket med Dagtalet in blanco. Instruksen blev nemlig udleveret trykt til Landvæsenskommissærerne med deres Bestallingers Datum, og der findes i Generallandvæsenskollegiets Arkiv tilbagesendte Instrukser, i hvilke Blankettens Datum er rettet endog til en Dag i 1769.

næppe af Kollegiets Arkiv skaffes Oplysning om Kontrakternes Ordlyd, om man end kan vente at finde de mulig indsendte Kontrakter omtalte i Kollegiets eller dets Efterfølgers Korrespondancejournal. De originale Kontrakter, der ere afsluttede om Tiender, der tilkom Gejstligheden, kunne næppe mere findes i pågældende Embedsarkiver, hvorimod de snarere kunne bero i vedkommende Bispe- eller Stiftsøvrighedsarkiv. De kunne også findes omtalte i de til Amterne fra Præsterne og andre i 1828 flg. indsendte Indberetninger om Tiendekendelser og Foreninger jfr. nærmere ndf. S. 280. Der er dog sikkert ikke kommet meget ud af de anførte Bestemmelser. Der findes i Generallandvæsenskollegiets Arkiv Indberetninger fra flere Amtmænd, om hvorledes Beboerne i en Række Sogne have nægtet at indlade sig paa nogen Tiendeafløsning¹.

Derimod gav Tiendeafløsningsbestræbelserne sig Udtryk i, at i hvert Fald en Del af den store Mængde Krongods, som i sidste Halvdel af 18. Århundrede bortsolgtes ved offentlig Avktion, solgtes befriet for Konge-, Kirke-, Præste- og Degne-Tiende in natura mod, at der årlig svaredes Tiendetageren en vis Tienderefusion. Refusionen for Degnetraven var da en Tredjedel af Præstetienden².

¹ At de ovennævnte Bestræbelser dog ikke blev aldeles uden praktiske Resultater, kan ses af følgende Tiendeafløsninger:

a. 1770 13. Juni. Forening sluttet mellem Giesegårds daværende Administratorer og Sognepræsten og Degnen i Nordrup og Farringløse om Afløsning af den Giesegårds Hovedgårdstakst påhvilende Tiende med en Pengerefusion, kgl. konfirmeret 1770 28. Septbr. (D. Kancellis Sæll. åbne Breve). I dette Tilfælde er Foreningen indført i Konfirmationsdokumentet.

b. 1794 13. Oktbr. Forening sluttet mellem Sognepræsten i Vordingborg og Amtsforvalter Reiersen s. St. om årlig Refusion for Tienden af et denne tilhørende Vænge, kgl. Konfirmation 1795 20. Marts (Reskr. Saml.).

Yderligere Foreninger se Kanc. Prom. 1796 13. Aug. (Præsten i Tømmerup).

² Se f. Eks. »Conditioner til Auctionen over det hans kongelige Majestæt forbeholdne Jordegods, Kirker og Tiender under Antvorschou Rytter District og derpaa stødende Amter i Siælland, som bliver den 26de May 1774 til offentlig Forhandling paa Antvorschou Slot opbudne«, § 12.

C. Frivillig Afløsning af Korntienden i Kærven i Henhold til den kgl. Indbydelse 1796¹.

Ved den kgl. Indbydelse af 1796 18. Marts »til mindelige Foreninger imellem Tiendeydere og Tiendetagere om denne Afgifts Bestemmelse til Korn og Penge i Stedet for den hidtil brugelige Oppebørselsmåde at tælles på Ageren og ydes i Kærven«, hvis Forskrifter i Henhold til Frdg. 1810 8. Jan. fremdeles skulde vedblive som gældende og endvidere ere opretholdte ved Lov 1852 14. April § 9, fastsattes i § 8a, at Foreningerne skulde forfattes skriftlig, og i § 8c, at alle Foreninger bør læses til Tinge for den Ret, under hvis Jurisdiktion den tiendepligtige Jord ligger, uden at det dog angives, inden hvilken Tid efter Afløsningskontraktens Afslutning Tinglæsningen bør finde Sted. Da der imidlertid ikke er blevet ført nogen Kontrol med, at Tinglæsningen virkelig fandt Sted, er den sikkert i mange Tilfælde undladt, særlig da det i Indbydelsens § 8d fastsatte Tinglæsningsgebyr ikke var ganske ringe. Men selv om Tinglæsningen virkelig har fundet Sted på hin Tid, jfr. derimod nedenfor om Frdg. 1828 12. Marts, vil det dog ikke være let at fremskaffe Kontraktens Tekst, fordi man ikke kan vide, hvorlænge efter Afslutningen Tinglæsningen har fundet Sted, og fordi Registrerne til Skøde- og Pantebøgerne på den Tid ikke var så særlig gode. Dernæst er der en Mulighed for, at Tinglæsning nok har fundet Sted, men at Retsskriveren ikke har indført Teksten i Skøde- og Pantebogen, hvad på hin Tid nok lader sig tænke.

Med Hensyn til det almindelige Spørgsmål om, hvorvidt en Tiende er blevet afløst i Henhold til den kgl. Indb. 1796, må mærkes Kanc. Cirk. 1796 17. Maj til Stiftsøvrighederne om, at ingen Tiende, som tilhører offentlige Stiftelser, må bortforpagtes, før der er prøvet Forening om Tienden. Kan en sådan ikke opnås, bør dog Kancelliets Resolution indhentes inden Bortforpagtningen. Det samme gælder Bortfæstning, se Kanc. Prom. 1802 6. Novbr. Kan det derfor oplyses, at en sådan Tiende er blevet bortforpagtet eller bort-

¹ Lunn: Håndbog S. 147—58.

fæstet efter den anførte Tid, er der Sandsynlighed for, at den er blevet afløst. I hvert Fald må Forholdet kunne oplyses af Danske Kancellis Arkiv. Er Kancelliets Resolution ikke indhentet, har Bortforpagtningen kun været i to År, se Kanc. Prom. 1770 11. Juni.

Hvis det ikke lykkes at finde Afløsningskontraktens Ordlyd i Pantebogen, kan den dog i visse Tilfælde være bevaret paa anden Måde:

a. Kgl. Indbydelse 1796 § 8b fastsætter, at Tiendeforeningen, når Tiendeyderen er af Bondestanden, skal vedtages for Amtmanden¹. Herved er ganske vist ikke sagt, at denne skal sørge for Bevaring af Tiendeforeningens Ordlyd, men Følgen er dog blevet, at enkelte Amtmænd have ført Protokol over Forhandlingerne om Tiendeafløsningen i Amtet, jfr. Kanc. Prom. 1798 17. Febr.

Men selv om der ikke ligefrem er blevet ført Forhandlingsprotokoller over Amtmandens Mægling mellem Tiendetager og Tiendeyder, har hans Virksomhed i denne Retning ofte dannet andre Arkivalier, der have fulgt de øvrige Amtsarkivalier til Landsarkiverne. Dette er særlig blevet Følgen af Kanc. Prom. 1797 11. April til Amtmændene om, når Præsteembeder blive ledige, i Forbindelse med Herredsprovsten at forsøge at til Veje bringe en mindelig Forening med Sognemændene om Tiendens Afløsning og sende Indberetning til Kancelliet, selv om Forening ikke opnåedes. Ved Kanc. Prom. s. D. fik Provsterne gennem Bisperne tilsvarende Meddelelse. Kanc. Cirk. s. År 21. Oktbr. påbød dernæst, at Mæglingerne ved Amtmand og Provst skulde være til Ende bragte inden 6 Uger, og det fornødne indsendes til Kancelliet, for at der ikke skulde forårsages Ophold med Kaldenes Besættelse. Her i gjorde Tiendeforordningen af 1810 ingen Forandring, se Kanc. Prom. 1810 24. Marts.

De nævnte Indberetninger må søges i danske Kancellis Arkiv og ville i hvert Fald vise, inden hvilken Tid Afløsning ikke har fundet Sted, og at Oplysning om denne må søges i

¹ Derimod skulde Borgeres Tiendeforeninger ikke vedtages for Stiftamtmanden, under hvem vedkommende Købstad ressorterede, men nok indsendes til Stadfæstelse inden Tinglæsningen, se Kanc. Prom. 1797 3. Juni.

ynge Arkivalier. Bestemmelsen i Kanc. Prom. 1797 hævedes ved kgl. Resol. 1822 17. Juli (Kanc. Cirk. 3. Avgust). De konfirmerede Foreninger må være tinglæste i hvert Fald kort Tid efter vedkommende Præsteembedes Besættelse, jfr. Kanc. Skr. 1828 20. Septbr.

I Henhold til de nævnte Kanc. Prom. 1797 11. April og 1798 17. Febr. er blevet dannet følgende Arkivalier:

1. 1796—1824. Københavns og Roskilde Amts Tiendeforeningsprotokol, indrettet i Anledning af Frdg. 1796 18. Marts 1 Bd.
2. 1796—1813. Protokol angående de efter den kgl. Indb. af 18. Marts 1796 sluttede Tiendeforeninger udi Antvorskov, Korsør, Sorø og Ringsted Amter . . 1 Bd.
Anm. Dette Bind indeholder særlig Mæglinger i Henhold til Kanc. Prom. 1797.
3. 1798—1808. Tiendeforeninger mæglede af Amtmand og Provster i Præstø Amt i Henhold til Kanc. Prom. 1797 11. April 1 Pk.
Anm. Heri findes Protokoller over de enkelte Tiendesager, førte hver på sit særskilte Læg.
4. 1798—1812. Tiendeforeningsprotokol for Forhandlinger af Amtmanden i Ribe Amt og vedkommende Provster med Bønderne om Præstetiendernes Bestemmelse 1 Bd.
5. 1812—1825. Ribe Amts Tiendeforenings Protokol. 1 Bd.
6. 1796—1809. Dokumenter til Tiendeforeningsprotokollerne for Ribe Amt 1 Pk.
7. 1803—43. Protokol over, hvad der forhandles i Hensigt til at træffe Tiendeforeninger i Tisted Amt i Følge det kongelige danske Kancellis Skrivelse . . 1 Bd.
8. 1798—1820. Tiendeforeninger mæglede af Amtmand og Provster i Odense Amt i Henh. til kongl. Indb. 1796 18. Marts og Kanc. Prom. 1797 11. April . . 2 Pkr.
9. 1796—1809. Tiendeforeninger mæglede af Amtmand og Provster i Assens-Hindsgavls Amt i Henh. til kgl. Indb. 1796 18. Marts og Kanc. Prom. 1797 11. April. 1 Pk.

b. Kgl. Indb. 1796 § 5 foreskriver, at Tiendeforeninger, som sluttes for offentlige Stiftelser, Kirker, Beneficiarier, Læn og Fideikommisser, skulle indsendes til Danske Kancelli til kongelig Stadfæstelse, jfr. Plak. 1798 18. Maj. I Henhold til denne Bestemmelse burde Kopi af Stadfæstelsen i hvert enkelt Tilfælde kunne findes i Kancelliets

Arkiv, men det er, da det ikke blev påbudt, at en Kopi af Tiendeforeningen skulde følge med Ansøgningen om Stadfæstelse, ikke al Tid givet, at Tiendeforeningens Tekst er indført i Kancelliregistranten sammen med Stadfæstelsen. Derimod må den originale, stadfæstede Forening, der vil findes vedhæftet Stadfæstelsen, for offentlige Stiftelser, Skoler, Hospitaler eller lign. søges hos de Vedkommende, som har det nærmeste Opsyn med Stiftelsen, se Kanc. Skr. 1814 30. April, medens den for Læns og Fideikommissers Vedkommende må søges hos Læns- eller Fideikommissbesidderen.

Bestemmelsen om kgl. Stadfæstelse på Tiendeforeninger forstodes således, at alle de i Kong Kristian VII.s Tid stadfæstede Tiendeforeninger i Anledning af Kong Frederik VI.s Regeringstiltrædelse påny måtte indsendes til Stadfæstelse, se Kanc. Prom. 1811 9. Febr. jfr. Kancelliplak. 1810 30. Oktbr. Litr. C, og der må altså i de i den Anledning til Kancelliet indløbne Sager kunne fås Oplysninger om alle de hidtil stadfæstede Tiendeforeninger. I øvrigt må mærkes, at ingen Forhandling om Stifts[landsby]kirkernes¹ Tiender måtte sluttes uden Kancelliets Samtykke, og at det nødvendige om disse Kirkers Tiender derfor må søges i Kancelliets Arkiv, se Kanc. Skr. 1815 15. April.

Der viste sig imidlertid under Landbrugets økonomiske Vanskeligheder i Årene efter 1814 forskellige Ulemper ved de i Henhold til kgl. Indbydelse 1796 § 1 indgåede Tiendeafløsninger med Korn i Skæppen, som igen skulde tilsvares efter Middeltallet af 10 Års Kapitelstakster. Kancelliet modtog jævnlig Ansøgninger om Tilladelse til at betale Præstetiende efter hvert Års Kapitelstakst i Stedet for efter den anførte Beregning. Amtmændene fik da ved Kanc. Cirk. 1821 29. Maj Pålæg om ved indtræffende Vakancer i Præsteembeder at indhente og til Kancelliet indsende Erklæring fra Tiendeyderne om, hvorvidt de ønskede sådan Forandring i Tiendeforeningerne. For yderligere at afhjælpe Ulæmperne udgik et Kanc. Cirk. 1822 19. Oktbr. (kgl. Resol. 9. s. M.) til Amtmænd, Biskopper

¹ Herved forstås en Del sællandske Landsbykirker, hvis Tiender tidligere varo tillagte forskellige Beneficiarer, men hvis Forhold nu styres af Stiftsskriveren i Roskilde.

og Amtsprovster, der opfordrede de førstnævnte og, forsåvidt Præstetienden angik, tillige Provsterne til at søge ny Overenskomster til Veje bragte mellem dem, som kunde kræve og skulde erlægge Afgifter efter den først nævnte Målestok, om, at Afgiften udredes enten i Korn in natura eller med Penge efter hvert Års Kapitelstakst. Sådanne ny Foreninger, som angik offentlige Stiftelser, Kirker, Embeder, Læn eller Fideikommissar, skulde indsendes til Kancelliet for at forsynes med kongelig Konfirmation.

Det må formodes, at Foreninger om sådan forandret Ydelsesmåde også er blevet tinglæst, og i så Fald er der Mulighed for, da de kunde påtegnes det oprindelige Dokument (Kanc. Skr. 1830 4. Maj), at dette er blevet protokolleret i Skøde- og Pantebogen sammen med Påtegningen. Den samme Regel gælder fremdeles, når Tiende, som er blevet konverteret til Korn in natura, i nyere Tid ønskes endelig ombyttet med et Vederlag i Penge efter hvert Års Kapitelstakst. Man vil imidlertid ikke al Tid, hvor en sådan Betaling ydes, kunne gå ud fra, at der må foreligge en kgl. Konfirmation af Forholdet. Ofte modtog og modtage f. Eks. Præster, til hvem Tienden egentlig skal ydes i Korn in natura, Betaling herfor efter Kapitelstakst i Henhold til en fra den ene Præst til den næste løbende Aftale.

Her bør dog erindres, at man, selv om man kan finde Antydning om, at en Tiende har været afløst i ældre Tid ved mindelig Forening, dog ikke ubetinget kan gå ud fra, at det har drejet sig om, hvad den kgl. Indb. 1796 § 6 kalder en »bestandig og uforanderlig Regel«, og derfor bør opgive Eftersøgning i Arkivalier fra yngre Tid.

Dels kan der være Tale om en Forening, hvis kgl. Konfirmation er blevet nægtet¹, dels var der intet i Vejen for, at temporære Tiendeforeninger kunde indgås for Tiendetagerens Besiddelsestid eller Tiendeyderens Levetid². Der er derfor, når en Tiendeforenings Tekst ikke til Veje bringes, al Tid Mulighed

¹ Lunn: Håndbog S. 165.

² Lunn: Håndbog S. 158—62, se Kanc. Prom. 1796 16. Juli (Århus Bisperembedes Tiender).

for, at den har været temporær, og at den endelige og bestandige Afløsning er foregået senere og må søges i yngre Arkivalier.

D. Tvungen Afløsning af Korntienden i Kærven i Henhold til Frdg. 1810 8. Jan. og Lov 1852 14. April¹.

Da Tiendeafløsningen ad mindelig Vej ofte strandede på Modstand fra én af de Interesserede, fastsatte Frdg. 1810 8. Jan. om Tiendevæsenet i Danmark i sin 3. Afdeling en Ordning, hvorefter den, som ønskede Afløsningen af Korntienden gennemført, Tiendetageren dog kun i visse Tilfælde, kunde få den fremtvungen. Dette skete ved Indførelse af Tiendekommissioner, der skulde beskikkes for hvert Amt eller for Dele af et sådant (§ 28, 1) og efter foretaget forgæves Forligsmægling, jfr. endnu Indenr. Min. Cirk. 1855 2. Jan., dømme Tiendetager og Tiendeyder imellem, og en overordnet Tiendekommission for hele Riget med Sæde i København, til hvilken Tiendekommissionernes Kendelser skulde kunne indankes (§ 28, 5).

Da Indankning fandt Sted i betydeligt Omfang, må man i hvert enkelt Tilfælde, hvor man har en Tiendekommissionskendelse for sig, sikre sig, at denne ikke er blevet forandret under Appel til Overtiendekommissionen. Medens denne og Tiendekommissionernes upåankede Kendelser vare endelige, galdt dette ikke alle de under Tiendekommissærernes Forligsmægling indgåede Tiendeforeninger. Når disse angik Præster, Beneficiarier og offentlige Stiftelser, skulde de af Kommissionerne indsendes til Kancelliet til Stadfæstelse (Frdg. 1810 § 33). Man kan derfor til Oplysning om en bestemt Tiende ikke nøjes med den i vedkommende Tiendekommissions Protokol indførte Tiendeforening: det må al Tid konstateres, om denne har opnået kongelig Stadfæstelse i den foreliggende Affattelse.

Alle Kommissioner skulde føre Protokoller, der, når de vare fuldskrevne, skulde afleveres, Tiendekommissionernes²

¹ Lunn: Håndbog S. 162 fig., 174 fig.

² Kanc. Skr. 1828 5. Juli til Ålborg Amt ytrer, at Afleveringen også skal omfatte de til Protokollerne hørende Dokumenter, for så vidt disse ikke in extenso ere indførte i dem (Lunn: Håndbog S. 178).

til vedkommende Amtsarkiv (§ 28 Nr. 1), Overtiendekommissionens til Danske Kancellis Arkiv (§ 28 Nr. 5). For så vidt var der dog blevet draget nogen Omsorg for Opbevaringen af de ved Kommissionernes Virksomhed til Veje bragte Tiendeordninger. Derimod var det ved Frdg. 1810 § 34 blevet overladt til Parternes eget Forgodtbefindende, om de vilde lade de afsagte Kendelser eller den af Tiendekommissionen mæglede Forening tinglæse, og samme Sted er det endvidere udtalt, at den ved kgl. Indb. 1796 befalede Vedtagelse for Amtmanden ikke skal gælde de ved Tiendekommissionernes Virksomhed til Veje bragte Tiendeforeninger eller Kendelser. Det er derfor meget usikkert, om man kan finde disses Tekster i de samtidige Skøde- og Pantebøger.

Kun med Hensyn til den overordnede Tiendekommissions Kendelser bestemte Kanc. Skr. 1820 8. August, at de, da de i de allerfleste Tilfælde angå Tiender, der ere beneficerede til Embeder, offentlige Stiftelser eller Kirker, som alle stå under Stiftsøvrighedens Tilsyn, skulle tilstilles vedkommende Stiftsøvrighed og in originali forblive i Stiftsarkiverne.

I Tidens Løb blev man alligevel opmærksom på det uheldige i, at Bevarelsen af Tiendeafsløsningens Bestemmelser hyppig skulde være alene afhængig af Tiendekommissionsprotokollernes Skæbne. Ved Frdg. 1828 12. Marts ansås det derfor »med Hensyn til Vigtigheden af, at der stedse vil kunne fås pålidelige Afskrifter af de Kendelser, hvorved Tiendevederlaget ordnes, så vel som af de Tiendeforeninger, som ved Amtstiendekommissionernes Mægling til Veje bringes, nødvendigt at træffe en sådan Foranstaltning, at disse Kendelser og Foreninger foruden at opbevares i vedkommende Kommissioners Protokoller også blive at finde i vedkommende Stiftsarkiv samt i Tingprotokollen«. Der gjordes i denne Henseende Forskel mellem Kendelser og Foreninger.

1. Alle Kendelser til Tiendens Bestemmelse, enten de afsagdes af en Amtstiendekommission eller Overtiendekommissionen, skulde efter § 4 tilsendes vedkommende Stiftsøvrighed, der skulde foranstalte dem tinglæste ved den tiendepligtige Jords Værneting, altså efter Om-

stændighederne ved flere Retter, hvorhos de efter § 5 skulde indføres i Skøde- og Pantebogen. Originalen skulde af Rettens Betjænte tilbagesendes til Bevaring i Stiftsarkivet, medens to Udskrifter skulde tilstilles Tiendetager og Tiendeyder.

2. Tiendeforeninger, som til Veje bragtes ved Amtstiendekommissionernes Mægling, skulde ligeledes tinglæses, og en Udskrift af dem skulde opbevares i Stiftsarkivet¹. Forsåvidt de Foreninger angik, som skulde have kgl. Konfirmation, skulde Stiftsøvrigheden besørge Tinglæsningen, medens Tiendekommissionerne i andre Tilfælde skulde foranstalte den.

3. Tidligere afsagte Kendelser eller Tiendeforeninger, til Veje bragte ved Amtstiendekommissionernes Mægling, skulde ved Kancelliets Foranstaltning tinglæses og afgives til Opbevaring i Stiftsarkivet, forsåvidt dette ikke allerede var sket. Hertil sigtende Kanc. Cirkulærer, udsendtes 1828 5. April til alle Amtmænd og Stiftsøvrigheder. Disse skulde sørge for Tinglæsningen af Amtstiendekommissionernes Kendelser og af de ved disses Mægling sluttede Foreninger, på hvilke der var givet kgl. Konfirmation, hine for Tinglæsningen af den overordnede Tiendekommissions Kendelser og de øvrige konfirmerede Tiendeforeninger. Dokumenterne skulde derefter opbevares i Stifts[øvrigheds]arkiverne.

I Henhold til de således trufne kraftige Foranstaltninger må det antages, at Skøde- og Pantebøgerne fra 1828 og nærmest følgende År må indeholde en stor Mængde Kopier af de ved Tiendekommissionerne til Veje bragte Tiendeforeninger eller afsagte Kendelser fra Tiden 1810—28. Dernæst have Amtmændene sikkert overalt tilskrevet Beneficiarierne og de respektive Tiendekommissioner om Oplysninger og vist gennem Politimestrene søgt sådanne hos andre Tiendeejere. Man kan derfor vente også i Amternes Korrespondance fra 1828 og følgende År at finde Oplysninger om en stor Del af de i Årene 1810—28 afløste Tiender samt om, hvorvidt og hvornår en Kendelse eller Forening tidligere

¹ Ved »Udskrift« skal her forstås »Original«, se Kanc. Skr. 1828 17. Juni.

er blevet tinglæst og herigennem få et Holdepunkt til at søge Teksten i Skøde- og Pantebogen¹. Navnlig har Bestemmelsen i Frdg. 1828 § 7 jfr. Kanc. Cirk. 1825 5. April om, at de hidtil afsagte Tiendekendelser og for Tiendekommissionerne indgåede Tiendeforeninger kunne tinglæses på Bekostning af Justitsvæsenets Fond, givet Anledning til Indsendelse af Regninger fra Retsskriverne med Fortegnelser over de tinglæste Dokumenter. Heri vil Tinglæsningsdagen være angivet og således Udgangspunktet for at finde Teksten i vedkommende Skøde- og Pantebog. Forsåvidt Amtmanden tillige var Stiftamtmand og ekspederede Stiftsøvrighedssagerne, kan det ske, at de tinglæste Dokumenter endnu ligge ved Regningerne.

Normalt skulde man efter Frdg. 1828 ikke vente at kunne finde noget i de nævnte Korrespondancesager om de Tiender, som ere blevne afløste uden Tiendekommissionernes Medvirkning, jfr. Kanc. Skr. 1828 20. Septbr., nemlig:

1. i Henhold til kgl. Indb. 1796 18. Marts, ovfr. S. 274;
2. i Henhold til Kanc. Cirk. 1797 11. April under Vakance i Præstekald, ovfr. S. 274;
3. ikke heller om de i Henhold til Kanc. Cirk. 1822 19. Oktbr. forandrede Foreninger om Pengerefusion.

I ikke få Tilfælde vil der dog ikke alene være givet Meddelelser til Amtmanden om de således afløste Tiender, men der kan endog være indsendt Afskrifter af selve Foreningerne, der altså nu henligge blandt vedkommende Amts Korrespondancesager².

Stiftsøvrighederne kommunicerede Amtmændene Kanc. Cirk. 1828 og anmodede dem om at drage Omsorg for, at Tiendekendelser og Foreninger indsendtes, eventuelt efter at de vare tinglæste. Endvidere tilskreves samtlige Inspektører for de offentlige Stiftelser, Forstanderne for de lærde Skoler, Stifts-

¹ I Sorø Amts Journalsager findes således udførlige Indberetninger fra Præsterne, og Amtsprovsten indsendte »Opgivelse over approberede Tiendeforeninger, der ere beroende i Amtsprovstiarkivet«, ialt 38 Stykker.

² F. Eks. Sorø Amts Journalsager 1828 B 13 Nr. 65: Tiendeforeninger for Haraldsted og Alindemagle.

skriverne, Amtsovrighederne m. fl. I de herefter til Stiftsovrighederne indkomne Indberetninger ville ligeledes Oplysninger af Værdi kunne findes, især vil der kunne findes kortere eller længere Fortegnelser over kgl. konfirmerede Tiendeforeninger også fra Tiden for Tiendekommissionernes Beskikkelse. Selvfølgelig burde også Provstearkiverne her kunne komme i Betragtning, se ovenfor S. 283 Note 1, men efter den Tilstand, hvori disse i de fleste Tilfælde ere afleverede til Landsarkiverne, vil Forsøg på at benytte dem til en Undersøgelse om her henhørende Spørgsmål i de fleste Tilfælde ikke bringe noget Udbytte.

I Stiftsovrighedsarkiverne ville de modtagne Kendelser og Foreninger gjerne findes samlede i særlige Pakker, og Fortegnelser over disse meddeles nedenfor.

Heller ikke Frdg. 1810 førte til en almindelig gennemført Afløsning af Korntienden, og Lov 1852 14. April fastslog da, at al Korntiende, der endnu ydedes i Kærven, inden 1856 1. Jan. skulde være bestemt til faste, aarlige Afgifter.

Det trak ikke desto mindre ud med Afløsningen af forskellige Tiender, og Lov 1860 12. Dec. om Tillæg til Tiendelov 1852 14. April gav derfor følgende Bestemmelser, som skulde medføre en endelig Afslutning af Reformen.

1. Tiendetagere til ikke afløste Tiender, hvis Afløsning endnu ikke var indbragt for Tiendekommissionen, skulle inden 1862 15. Maj gøre Anmeldelse herom for Kommissionen (§ 1). Forsåvidt dette ikke skete, kunde Tienden ikke efter 1863 1. Jan. fordres erlagt i Kærven (§ 5).

2. Er Tiendeydelsen i Kærven således bortfaldet uden Ansættelse af fast Vederlag, men den dog efter Vedtægt eller udtrykkelig Overenskomst har været ydet med et vist årligt Vederlag, skulde dette for Fremtiden træde i Stedet for et af Tiendekommissionen fastsat (§ 5).

3. Ejer vedkommende Yder selv Tienden og ikke har anmeldt den til Afløsning inden 1862 15. Maj, betragtes Vederlaget som ansat til samme Beløb, som de 2 andre Tiender eller, hvis dette er af ulige Størrelse, til Middelværdien.

De under Nr. 2 og 3 anførte Bestemmelser ville gøre det

overmåde vanskeligt nu eller i Fremtiden at oplyse Forholdet med Hensyn til de Tiender, på hvilke de ere komne til Anvendelse, da der sikkert ikke nogen Sinde er blevet til Veje bragt Fortegnelser over dem. I Reglen vil det være umuligt at eftervise Hjemmelen for Vederlagets Størrelse.

4. Tiendeaflysningens Tilendebringelse blev endelig fremskyndet ved Bestemmelsen i Lov 1860 § 4 om, at Amtstiendekommissionerne og Overtiendekommissionen skulde afslutte deres Virksomhed henholdsvis til 1863 1. Jan. og 1865 1. Jan., og at de derefter kun kunde foretage Forretninger efter særlig Bemyndigelse fra Indenrigsministeriet. Afslutningen af disse Forretninger sikredes ved Fastsættelsen af ugentlige Bøder.

Forskrifterne i Frdg. 1810 § 28 Nr. 1 og 5 om Afleveringen af Tiendekommissionernes Protokoller ere ikke til at misforstå, jfr. ovfr. S. 279—80. Ikke desto mindre har Kancelliet i et Cirk. 1828 24. Maj til Amtmændene under Henvisning til, at det i Frdg. 1810 § 28 Nr. 5 er befalet, at Amtstiendekommissionernes udskrevne Protokoller skulde indleveres til Bevaring i Kancelliets Arkiv(!), anmodet dem om at tilholde Tiendekommissionerne fremtidig nøje at i Agt tage dette. Dette Cirkulære er formentlig Anledning til, at Lov 1852 § 20 ligeledes pålagde Amtstiendekommissionerne, som afsluttede deres Virksomhed, at afgive deres Arkivalier til Indenrigsministeriets Arkiv, hvorfra de senere ere overgåede til Rigsarkivet eller dettes Forgængere, til hvilke de forhen til Kancelliarkivet afgivne Tiendekommissionsarkivalier ligeledes vare afleverede.

Imidlertid var i Forvejen i Henhold til Frdg. 1810 § 28 Nr. 1 en Mængde udskrevne Amtstiendekommissionsprotokoller afleverede til de pågældende Amter. Disse have sikkert beholdt sig til Ordlyden i det anførte Kanc. Cirk. 1828, der kun omtaler, hvad der »fremtidig« skal ske med Tiendekommissionsprotokollerne, og ikke nævner de allerede til Amterne afleverede Protokoller. Disse bleve derfor, da deres Afsendelse til København vilde have påført Amtmændene Ekstraomkostninger, rolig liggende i Amtsarkiverne, hvorfra en Del sikkert ved ukontrollerede Udlån, senere bortkom.

Forhåbentlig ere de ikke alle gåede til Grunde, og en Del findes måske endnu i privat Besiddelse. Mærkeligt nok tænkte

man ikke i sin Tid på at lade Lov 1852 § 20 komme til Anvendelse på dem.

Efter Landsarkivernes Oprettelse er de til disse indkomne Amtstiendekommissionsarkivalier afgivne til Rigsarkivets 2. Afdeling til Supplering af den her i Forvejen beroende Samling.

E. Om Korntiendeafløsning på Bornholm¹ og Bågeø.

Det nu i Gang værende Arbejde på en Kapitalafløsning af Tienden har også fremkaldt Henvendelser til Arkivvæsenet om Oplysninger om tidligere Tiendeafløsninger på Bornholm. Her er der imidlertid ikke fundet Spor af Tiendekommissioners Virksomhed, og der vil heller ikke i den nedenfor meddelte Fortegnelse over Tiendekommissionernes Arkivalier findes sådanne fra Bornholms Amt. Det ovenfor S. 281 omtalte Cirk. til Amtmændene 1828 5. April² om Besørgelse af Tinglæsningen af Tiendeafløsningskendelser og Forlig har heller ikke efterladt sig direkte Spor i Bornholms Aptsarkiv eller i et i den Anledning undersøgt Retsbetjæntearkiv. Under fortsatte Undersøgelser er det dog lykkedes at opklare det virkelige Forhold hermed. Stiftsøvrigheden tilskrev nemlig 1828 8. April i Anledning af det af den modtagne Kanc. Cirk. 1828 5. April Kirkekommissionen for Bornholm, af hvilken Amtmanden var Medlem, med Anmodning om at måtte få tilstillet de forskellige af Kancelliet angivne Tiendekendelser og Foreninger³. Der svarede derpå s. Å. den 18. April⁴ ved at »gøre opmærksom på, at på Bornholm eksisterer ikke Tiendekommissioner, altså heller ikke Tiendekendelser eller Tiendeforeninger. Her ydes ingen Tiender i Kærven, men Præster, Kirker og andre erholde Tienden i Skæppen med gammelt Mål af 32 Potter pr. Skæppe og 160 Potter pr. Tønde, efter hvad der fra umindelige Tider er blevet vedtaget eller bestemt og efter hvad der findes antegnet i Præsternes gamle Bøger, og som desuden enhver Bonde selv ved, at der påhviler hans Gård. Når

¹ Om Tiendevæsenet på Bornholm, se Lunn: Håndbog S. 295 fig.

² Det udgik dog til »samtlige Amtmænd i Danmark«.

³ Sæll. Stiftsøvrigheds Kopibog.

⁴ Indført i Bornholms Apts Kopibog.

eller hvorledes en sådan Bestemmelse er blevet indført, have vi ikke nogen Sinde kunnet komme til Kundskab om af Arkiverne«¹.

Der tilføjes, at der på Bornholm ikke ydedes Kongetiende².

Beboerne på Båggø i Lillebælt have fra gammel Tid svaret en ubetydelig Refusion (en fast bestemt Afgift) for Kirke- og Præstekorntienden, uden at Oprindelsen hertil har kunnet opspores, og Retten hertil er anerkendt ved Højesteretsdom 1835 12. Novbr.³

F. Om Korntiendeafløsning på Ærø⁴ og nogle forhen blandede Sogne i Ribe Stift.

Der blev først Tale om Tiendeafløsning i de tidligere under Hertugdømmet Slesvig hørende Territorier, da Tiendekommissionerne efter Frdg. 1810 8. Jan. havde sluttet deres Virksomhed i de pågældende Amter, og Lov Nr. 26 af 1871 11. Februar gav derfor Anvisning på Udnævnelse af ny Tiendekommissioner til at gennemføre den i hine Territorier nødvendige Tiendeafløsning, der skulde være til Ende bragt inden 1873 1. Juli (§ 1). Eventuelt skulde Overtiendekommissioner udnævnes, til hvilke Tiendekommissionernes Kendelser kunde indankes (§ 8), og deres Forretninger skulde være fuldførte inden Udgangen af 1874 (§ 11). Alle Kommissionerne skulde føre Protokoller (§§ 2, 11). Overtiendekommissionernes og Tiendekommissionernes Protokoller skulde også denne Gang indsendes til Opbevaring i Indenrigsministeriets Arkiv (§§ 6, 11), og de findes nu i Rigsarkivet.

G. Tiendekonstatering efter Lov 1862 28. Januar.

Ved de forskellige ovenfor anførte Love var vel en Tinglæsning af Tiendeforeninger eller Tiendekendelser påbudt, men

¹ Hermed stemmer Angivelsen hos Lunn a. St. S. 296 og en Udtalelse i en Forestilling til Kongen (vgl. Resol. 1870 7. Novbr.) om Beskikkelse af de første Tiendekommissærer: »Bornholm undtagen, hvor aldeles ingen Tiende ydes i Kærven og en slig Kommission altså er uforuden.«

² Lunn a. St. S. 296.

³ Lunn a. St. S. 285.

⁴ Om Tiendevæsenet på Ærø, se Lunn: Håndbog S. 298 fig.

kun for at sikre Adgang til en med offentlig Troværdighed udstyret Gengivelse af pågældende Tekst, hvis Originalteksten skulde gå tabt. Derimod savnedes en Bestemmelse om Tiendens Notering på de enkelte Ejendommers Konti i de i nyere Tid indrettede Skøde- og Pantebogsregistre og i Tilfælde af Ejendommens Udstykning om en offentlig kontrolleret Fordeling af Tiendevederlaget på de enkelte Parceller. Dette medførte i Tidens Løb flere og flere Vanskeligheder ved Køb og Salg af faste Ejendomme.

Ved Lov 1862 23. Jan. om lettet Adgang til at erholde Tiendevederlagets Størrelse og Ydelsesmåde oplyst og berigtiget, blev derfor søgt rådet Bod på denne Ulæmpe. Efter en i Loven nærmere angivet Fremgangsmåde foregår Konstateringen for vedkommende Retsbetjent efter Begæring af Tiendetageren og på Grundlag af en af denne udarbejdet Fortegnelse over det hver enkelt Ejendom påhvillende Tiendevederlag (§ 3, 1). Alt hvad der passerer under Konstateringsforretningen skal indføres i en af Amtet i dette Øjemed avtoriseret Protokol. I Udskrifter af denne indlemmes også den nævnte Fortegnelse, og en sådan Udskrift kan Tiendetageren lade tinglæse, hvorhos han kan fordre det fornødne om Tiendevederlagenes Størrelse og Ydelsesmåde noteret på de pågældende Ejendommers Konti i Registrene til Skøde- og Pantebøgerne (§ 5). Udstykkes sådanne Ejendomme senere, skal den, som foretager Udstykningsforretningen, fordele Tienden på de enkelte Parceller, og Fordelingen revideres i Indenrigsministeriet i Forbindelse med Udstykningsforretningen (§ 6). Tiendekonstateringskendelser kunne appelleres til Overretten og Højesteret (§ 4).

Oplysninger om konstaterede Tiender kan herefter enten fås ved Udskrifter af sidstnævnte Register (»Tiendeattester«), hvis Tiendetageren i sin Tid har ladet Konstateringsforretningen tinglæse, eller ved Udskrifter af Tiendekonstateringsprotokollerne med Bilag, derunder Tiendetagerens Fortegnelse. Disse Arkivalier ville kun undtagelsesvis være afleverede til Landsarkiverne og må derfor i Reglen søges hos Retsbetjæntene. Eventuelt må der til Veje bringes Udskrift af en Overrets- eller Højesteretsdom.

Hvis i sin Tid alle Tiendetagere havde benyttet den ved Lov 1862 givne lette Adgang til at få sine Tiendevederlag konstateret og noteret i Pantebogsregistre, vilde der ikke nu kunne være nogen Tvivl om deres Størrelse eller Ydelsesmåde. Men Adgangen benyttedes ikke således, som man havde ventet.

Der var ganske vist i Lovens § 10 givet vedkommende Minister Bemyndigelse til at påbyde offentlige Stiftelser og gejstlige Beneficiarer at lade deres Tiender konstatere og notere i Overensstemmelse med Loven; det tillodes tilmed for Beneficiariernes Vedkommende, at Omkostningerne ved Konstateringen måtte udredes af det Offentlige, og i et Cirk. 1863 19. Oktbr. pålagde Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet alle Præster at lade deres Embeders Tiender konstatere, men det Hele stilledes ved en Skriv. 1864 10. Maj til Stiftsøvrighederne i Bero af Hensyn til, at så mange Tiendeydere for Krigens Skyld vare bortkaldte fra deres Hjem og således hindrede i at varetage deres Tarv. Ved Cirk. 1866 28. Februar gentoges Cirk. 1863, og det indskærpedes Præsterne »at anvende stor Agtpågivenhed og stræng Nøjagtighed ved Tiendefortegnelsernes Affattelse, da der ellers kunde forvoldes Embederne uoprettelige Tab,« hvorhos det ved Cirk. 1866 8. Novbr. jfr. Skriv. 1867 20. Decbr. pålagdes Stiftsøvrighederne at drage Omsorg for Berigtigelsen af mulige Fejl ved den stedfundne Notering. Ved Cirk. 1869 30. Decbr. pålagdes det Stiftsøvrighederne at drage Omsorg for, at Konstateringen bragtes til Ende inden 1870 1. Septbr. og inden s. Å. 1. Novbr. at indberette, i hvilke Tilfælde dette ikke var sket. Dog skulde dette Pålæg ikke angå Tiender af Købstadjorder, med mindre det ved Lov om den kommunale Beskatning i Købstæderne udenfor København 1863 11. Febr. påbudte Matrikuleringsarbejde allerede er til Ende bragt i den pågældende By. Videre end som anført blev Konstatering ikke påbudt af det nævnte Ministerium¹.

Forsåvidt de under Justitsministeriet ressorterende Stiftelser, Hospitaler m. m. angik, satte dette Ministerium Spørgsmålet om Konstateringen af de Stiftelserne tilhørende

¹ Jfr. også Matzen og Timm: Kirkeret S. 292.

Tiender under Forhandling ved i Skriv. 1863 2. Maj at udbede sig Meddelelse fra Stiftsøvrighederne om, hvorvidt der måtte være Anledning til at gøre Brug af Lov 1862 § 10 med Hensyn til de Stiftelser tilhørende Tiender. Der indløb meget afvigende Svar, og navnlig var visse af Stiftsøvrighederne betænkelige ved uden Vederlag at pålægge Hospitalsforstanderne det med Tiendekonstateringerne formentlig forbundne store Arbejde. Under Hensyn til den den følgende Vinter udbrudte Krig stillede Sagen imidlertid i Bero (Skriv. 1864 18. Marts), og den blev ikke optaget senere af Ministeriet. Derimod meddelte dette enkeltvis Tilladelse for enkelte Stiftelser til at lade deres Tiender konstatere. Sådant Tilladelse blev givet:

1. Ved Skriv. 1866 15. Septbr. til Stiftsøvrigheden over Århus Stift for Randers Hospitals Vedkommende.
2. Ved Skriv. 1866 5. Decbr. til Stiftsøvrigheden for Fyns Stift for Gråbrødre Hospital i Odense.

Derimod anmodede Indenrigsministeriet i Skriv. 1867 8. Juli efter gennem Statistisk Bureau at have søgt Oplysning om, til hvilke Kommissioner der måtte være henlagt Tiender, de vedkommende Amtmænd om, at pålægge de pågældende kommunale Myndigheder at foranstalte det fornødne til den i Loven omhandlede Konstatering og Notering af den Kommune tilhørende Tiende, forsåvidt sådan Konstatering ikke allerede måtte have fundet Sted. Derimod foretoges intet overfor de under Indenrigsministeriet hørende Stiftelser, af hvilke ikke nogen vidstes at eje Tiender.

H. Afløsning af Degnetraven.

Om Beregningen af Degnetraven har ikke kunnet oplyses videre, end at den er blevet beregnet med en Tredjedel imod Præstetienden jfr. Frdg. om Tiendevæsenet 1810 8. Jan. § 31 og ovfr. S. 273.

I. Opbevaring af Tiendeafløsningsforeningers Tekster på uregelmæssige Steder.

Efter i det foregående at have fremstillet, hvor man normalt kan vente at finde opbevarede Teksten til en Tiende-

forening, må Opmærksomheden endnu henledes på Muligheden af at finde sådanne Dokumenter på visse Steder, hvor man efter Reglerne ikke skulde vente dem.

Foreninger om Afløsning af Tiender, der oppebæres af Kasserere, som skulle aflægge Regnskaber for deres Oppebørseler, der undergives Revision, vil jævnlig kunne findes som Bilag i den Årgang af Regnskabet, som aflægges første Gang efter Tiendens Afløsning, måske særlig som Bilag til en Antegnelse om, at Tiendens Afløsning må dokumenteres. Dette vil gælde Tiender, der tilhøre kgl. Godser, Kirker o. s. v., for hvilke Regnskaberne revideredes henholdsvis i Rentekammeret eller på Foranledning af vedkommende Stiftsøvrighed. For at finde Dokumentet må man følge den pågældende Regnskabspost tilbage i de forskellige Årgange, til man første Gang støder på Tiendevederlaget, og da ikke glømme at eftersøge Antegnelserne¹.

Endelig må her erindres det allerede ovenfor S. 262 fremhævede Forhold, at Tiendeforeninger kunne ligge ved de Regninger, som af Retsbetjæntene tilstilledes Amtmændene for deres Tinglæsning på Bekostning af Justitsvæsenets Fond.

¹ Herom kan jævnføres Skrivelse 1831 5. Marts fra Administratoren for de kgl. falsterske Godser til Maribo Amt: »Den Forening, som er indgået med N. N. om Vederlag for Tienden til N. Alslev Kirke, fulgte mine Regnskaber fra 1. Maj 1827 — 1. Maj 1828 og er ej senere tilbagesendt fra Rentekammeret.«

Vejledende Arkivregistratur.

I. Den overordnede Tiendekommissions Arkivalier 1811—1864.

Om Kommissionens Oprettelse se ovfr. S. 279. Kommissionens Hovedprotokoller (Decisionsprotokollerne) avtoriseredes af Danske Kancelli. Registret til dem har for hver Tiendesag Henvisning til, hvor findes indført:

1. Voteringen.
2. Den påankede Kendelse.
3. Den endelige Kendelse.

Dokumenterne til de enkelte Sager ligge derimod ikke efter Decisionsprotokollerne, men efter Nummer i Kommissionens Journal. Da imidlertid Journalnummeret er angivet ved hver enkelt Sag, kan dennes Dokumenter let findes ved Hjælp af dette Nummer. Derimod gives i Journalen ikke Henvisning til Decisionsprotokollerne. En i Journalen fundet Tiendesag må derfor opsøges i Decisionsprotokollerne ved Hjælp af Registerne til disse, i det man, fordi flere Bind af disse ere førte samtidig, ikke på Forhånd kan vide, i hvilket Bind Sagen vil være at søge. Ved Sagens Dokumenter ligge Koncepterne til de afsagte Kendelser.

1812—64. Decisionsprotokoller 35 Bd.

Rygtittel: Den overordnede Tiendekommissions Protokol.

Anm. I disse Bind, der på Ryggen er mærkede Nr. 1—35, er indført Afskrifter af Kommissionens Kendelser, uden at der ved Indførelsen er overholdt nogen bestemt Orden. Ved hver Forretning er tilføjet Sagens Nummer i Kommissionens Journal. Alle Bindene have Register, nogle af de sidste mangle Rygtittel.

Ved den følgende Opregning af de enkelte Bind er for hvert opgivet den ældste og yngste Dato på de i Bindet indeholdte Kendelser; de Aar, til hvilke de i Bindet indførte Sagers Journal-Nr. høre, samt Bindets Avtorisationsdag.

Nømlig:

1. 1812 30. Juni—20. Dec., Journalnr. fra 1811, avtoriseret 1812 12. Maj.
2. 1812 12. Okt.—1813 16. Dec., Journalnr. fra 1811—12, avtoriseret 1813 6. Marts.
3. 1813 20. Okt.—1815 24. Januar, Journalnr. fra 1812—13, avtoriseret 1814 23. Juli.
4. 1814 4. Maj—1816 10. April, Journalnr. fra 1811—13, avtoriseret 1815 3. Avg.

5. 1815 31. Dec.—1818 25. Marts, Journalnr. fra 1813—14, avtoriseret 1817 28. Okt.
6. 1814 11. Maj—1819 15. Sept., Journalnr. fra 1814—15, avtoriseret 1820 6. Maj.
7. 1816 26. Sept.—1820 20. Sept., Journalnr. fra 1815, avtoriseret 1820 22. Avg.
8. 1817 16. Maj—1820 16. Okt., Journalnr. fra 1814—16, avtoriseret 1821 24. April.
9. 1818 24. Febr.—1821 14. Juli, Journalnr. fra 1814—17, avtoriseret 1821 21. Juli.
10. 1818 16. Maj—1821 10. Sept., Journalnr. fra 1817—18, avtoriseret 1821 8. Nov.
11. 1820 18. April—1822 21. Marts, Journalnr. fra 1816—19, avtoriseret 1822 29. Januar.
12. 1821 29. Januar—1822 24. Sept., Journalnr. fra 1819—20, avtoriseret 1822 20. Juli.
13. 1822 21. Juni—1823 13. Marts, Journalnr. fra 1820—21, avtoriseret 1823 21. Januar.
14. 1823 13. Marts—1824 11. Sept., Journalnr. fra 1815—16 og 1821—23, avtoriseret 1823 5. Juli.
15. 1824 6. Juli—1827 9. Maj, Journalnr. fra 1815—25, avtoriseret 1825 5. Febr.
16. 1826 20. Marts—2. Maj, Journalnr. fra 1823—25, avtoriseret 1827 18. Avg.
17. 1826 22. Marts—14. Nov., Journalnr. fra 1815 og 1823—26, avtoriseret 1828 1. Juli.
18. 1825 11. Juli—1828 16. Sept., Journalnr. fra 1822—27, avtoriseret 1829 3. Febr.
19. 1828 20. Febr.—1829 9. Nov., Journalnr. fra 1824—27, avtoriseret 1831 22. Januar.
20. 1830 20. April—1832 14. Juni, Journalnr. 1827—32, avtoriseret 1833 22. Januar.
21. 1832 25. April—1834 16. Juni, Journalnr. fra 1828—31 og 1833, avtoriseret 1839 22. Januar.
22. 1833 26. Sept.—1836 29. Marts, Journalnr. fra 1832—34, avtoriseret 1839 10. Okt.
23. 1836 28. Marts—1838 12. Juni, Journalnr. fra 1833—37, avtoriseret 1839 17. Dec.
24. 1838 12. Juni—1840 16. Juli, Journalnr. fra 1837—40, avtoriseret 1841 9. Dec.
25. 1838 10. Juli—1842 20. Juli, Journalnr. fra 1835—39 og 1841, avtoriseret 1842 7. Juni.
26. 1838 13. Juni—1841 16. Juni, Journalnr. fra 1837—39, avtoriseret 1843 28. Marts.
27. 1841 1. Marts—1845 21. Juli, Journalnr. fra 1840—42, avtoriseret 1845 15. April.
28. 1842 31. Marts—1848 12. Febr., Journalnr. fra 1841—44, avtoriseret 1850 16. Januar.

29. 1823 8. Juli, 1847 18. Dec.—1851 28. Avg., Journalnr. fra 1823 og 1844—47, avtoriseret 1854 21. April.
 30. 1848 27. Juli—1856 29. Marts, Journalnr. fra 1846—48 og 1851, avtoriseret 1856 3. Febr.
 31. 1851 14. April—1856 26. Sept., Journalnr. fra 1846—50, 1852 og 1854, avtoriseret 1856 31. Marts.
 32. 1854 11. Avg.—1856 12. Dec., Journalnr. fra 1853—55, avtoriseret 1856 1. Juli.
 33. 1855 19. Dec.—1857 16. Dec., Journalnr. fra 1855—56, avtoriseret 1857 12. Febr.
 34. 1857 5. Dec.—1860 21. Maj, Journalnr. fra 1855—60, avtoriseret 1857 14. Dec.
 35. 1860 29. Januar—1864 19. Febr., Journalnr. fra 1857—63, avtoriseret 1860 14. Juli.

1812—38. Kopibog over udgæede Skrivelser..... 1 Bd.

Anm. Er ført fra 15. Avgust 1812—8. September 1838.
 Indhold: Begynder med en Efterretning om Kommissionens første Organisation og indeholder derefter mest Indberetninger, Betænkninger og Erklæringer til DKancelli, samt enkelte Skrivelser til Stiftsøvrigheder og Tiendekommissioner.

1811—33. Koncepter til udgæede Skrivelser..... 1 Pk.

Anm. Koncepterne ere kun til Dels indførte i Kopibogen.

1811—64. Journaler 52 Bd.

Anm. Et Bind for hvert Aar indtil 1861; det sidste Bind omfatter 1862—64. Hvert Bind indeholder et alfabetisk Register.

1811—64. Dokumenter til Journalen..... 123 Pkr.

Nemlig:

- 1811 Nr. 1—20, 21—40, 41—52, 53—71..... 4 Pkr.
 1812 » 1—12, 13—32, 33—62 3 »
 1813 » 1—9, 10—16, 17—34, 35—56, 57—70, 71—79,
 80—89, 90—102 8 »
 1814 » 1—34, 35—63, 64—85 3 »
 1815 » 1—35, 36—57, 58—75 3 »
 1816 » 1—32, 33—51, 52—65, 66—87 4 »
 1817 » 1—11, 12—35, 36—52, 53—78 4 »
 1818 » 1—21, 22—50 2 »
 1819 » 1—21, 22—49 2 »
 1820 » 1—17, 18—39, 40—51, 52—59 4 »
 1821 » 1—20, 21—37 2 »
 1822 » 1—35, 36—57, 58—75 3 »
 1823 » 1—8, 9—14, 15—19, 20—34, 35—49 5 »
 1824 » 1—30 1 »

1825	Nr. 1—25, 26—38, 39—54	3 Pkr.
1826	» 1—22, 23—35, 36—51	3 »
1827	» 1—25, 26—46, 47—68	3 »
1828	» 1—10, 11—21, 22—41, 42—59, 60—68	5 »
1829	» 1—5, 6—23, 24—37, 38—47	4 »
1830	» 1—19, 20—34	2 »
1831	» 1—28, 29—38	2 »
1832	» 1—35	1 »
1833	» 1—6, 7—25	2 »
1834	» 1—15, 16—28, 29—35	3 »
1835	» 1—20, 21—34	2 »
1836	» 1—23	1 »
1837	» 1—12, 13—30, 31—35	3 »
1838	» 1—24, 25—34	2 »
1839	» 1—12, 13—23, 24—32	3 »
1840	» 1—20	1 »
1841	» 1—15, 16—22, 23—29	3 »
1842	» 1—22, 23—43	2 »
1843	» 1—15, 16—29	2 »
1844	» 1—23	1 »
1845	» 1—24, 25—34	2 »
1846	» 1—21, 22—37	2 »
1847	» 1—14, 15—32, 33—40	3 »
1848	» 1—17, 18—38	2 »
1849	» 1—23	} 1 »
1850	» 1—14	
1851	» 1—12	} 1 »
1852	» 1—21	
1853	» 1—28	1 »
1854	» 1—58	1 »
1855	» 1—21, 22—58, 59—80, 81—98	4 »
1856	» 1—28, 29—50, 51—88	3 »
1857	» 1—19, 20—34, 35—46	3 »
1858	» 1—36	1 »
1859	» 1—22	1 »
1860	» 1—23	1 »
1861	» 1—16	} 1 »
1862	» 1—13	
1863	» 1—5	
1864	» 1—3	

1811—53. Ujournaliserede Breve 1 Pk.

Anm. Mest vækslede mellem Kommissionens Medlemmer indbyrdes.

II. Amtstiendekommisionernes Arkivalier 1810—63.

Amtstiendekommisionerne udnævntes i Henhold til Frdg. 1810 8. Jan. § 28—1 med en eller flere for hvert Amt undtagen for Bornholm jfr. ovfr. S. 285. Ofte blev i Årenes Løb et Kommissionsdistrikt delt, et Par Distrikter sammenlagte eller flere Distrikter helt omlagte. Den ene af de ny Kommisioner fortsatte Benyttelsen af den oprindelige Kommissions Protokoller, og det er derfor ofte ikke straks klart, i hvilke Bind man skal søge en bestemt Afløsningssag. Nedenfor er nu for hvert Amt gjort Rede for de deri forekommende Tiendekommisioner og så vidt muligt for hver Kommissions Område til forskellige Tider. Ved »Herred« forstås her den gamle Rigsinddelings Herreder. Hvor der derimod er Tale om private Birker, har det ikke været muligt hermed at angive et bestemt afgrænset Distrikt. Birket omfattede det til enhver Tid under Hovedgården henlagte Gods, og dette var igen meget ofte Strøgods, spredt om i forskellige Sogne.

Tiendekommisionernes Protokoller skulde avtoriseres af hvert Steds Amtmand, og Følgen heraf blev, at de avtoriseredes under forskellige Betegnelser, såsom: »Tiendekommisionsprotokol«, »Tiendeprotokol«, »Forhandlingsprotokol«. »Protokol for Tiendekommisionen«, men Indholdet er overalt det samme: vedkommende Kommissions Forhandlinger, Granskningsforretninger, Kendelser i Tiendeafløsningssager og Tiendeforeninger, indgåede for Kommisionen i Henhold til Frdg. 1810 § 28—1 i Slutningen. Kun i Odense Amt har en Kommision en Tid en særskilt Kendelseprotokol.

Med Hensyn til Ordningen af Kommisionernes Dokumenter til de enkelte Sager må endnu gøres nogle Bemærkninger. Strængt taget burde disse have været sorterede efter hver sin Kommision og hver Sag til hvilken de henhøre. Da de imidlertid ere blevne afgivne til Arkiverne i stor Uorden og i meget defekt Tilstand, ere de ikke ansete for at være så meget Arbejde værd, som hertil vilde udkræves. Det er derfor blevet foretrukket at samle dem sognevis for hvert Amt og anbringe dem for hvert sådant i en fælles alfabetisk efter Soggenes Navne ordnet Række.

Da Korrespondancesagerne ere af meget ringe Omfang, ere de ligeledes samlede for hvert Amt, men indenfor vedkommende Pakke ordnet særskilt for hver Kommision.

1. Københavns Amts Tiendekommisioner.

I 1810 indrettedes i Københavns Amt to Tiendekommisionsdistrikter:

1. Københavns Distrikt, omfattende gamle Københavns Amt.
2. Roskilde Distrikt, omfattende gamle Roskilde Amt.

Disse to Distrikter holdt sig uforandrede.

1811—1853. Tiendekommissionsprotokol for gamle
Københavns Amt 3 Bd.

Nemlig:

- 1811 11. Marts—1820 8. Juni for gl. Københavns
Amt, avtoriseret 1810 19. Decbr..... 1 Bd.
1819 1. Juni—1853 10. Decbr. for gl. Københavns
Amt og Amager Land, avtoriseret 1820 4. Oktbr.... 1 »
1854 18. Marts—1856 24. Maj for gl. Københavns
Amt, avtoriseret 1854 6. Marts 1 »

1811—1862. Tiendekommissionsprotokol for gamle
Roskilde Amt..... 3 Bd.

Nemlig:

- 1811 31. Maj—1837 8. Nov.: for forrige Roskilde
Amt, avtoriseret 1811 9. Maj (på Ryggen: for
Københavns Amts 2. Distrikt)..... 1 Bd.
1837 9. Nov.—1850 20. Juli: Tiendeprotokol for
Københavns Amts 2. Distrikt, avtoriseret 1837
16. Okt. 1 »
1851 25. Sept.—1862 5. Juni (samme Tittel), avto-
riseret 1850 9. Nov..... 1 »

1811—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 7 Pkr.

Nemlig:

- Sognene A—F 1 Pk.
» G—Hi 1 »
» Hv—J 1 »
» K—L 1 »
» M—Sm 1 »
» Sn—Sæ 1 »
» T—Ø 1 »

1810—59. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne. 1 Pk.

Indhold:

1. Københavns Amt 1810—59.
2. Roskilde Amt 1817—59.

2. Fredriksborg Amts Tiendekommissioner.

I Frederiksborg Amt indrettedes i 1810 først to Tiende-
kommissioner:

1. For Kronborgs og Hirschholms Distrikter samt Frederiks-
værks Gods.
2. For Frederiksborgs Distrikt og Horns Herred.

Hirschholms Distrikt faldt sammen med Hörsholms Birk,
Frederiksborg Distrikt med Frederiksborg Birk og Kronborg Distrikt
med Kronborg østre og vestre Birker.

Ved kgl. Resol. 1854 1. April inddeltes Amtet derimod i 3 Tiendekommissionsdistrikter:

1. Distrikt, bestående af Kronborgs Distrikt og Frederiksværks Gods.

2. Distrikt, bestående af Hörsholms Birk samt Farum, Gandløse, Slagslunde, Uggeløse, Lyngø, Lillerød, Uvelse, Herløv, Frederiksborg Slotsmenighed, Tjæreby og Alsynderup Sogne af Frederiksborg Distrikt.

3. Distrikt, bestående af Horns Herred samt Lille Lyndby, Ølsted, Skævinge, Görlose, Strø, Græse, Sigerslevvester, Slangørup, Udesundby, Oppesundby, Hjørlunde, Snodstrup, Ølstykke, Stenløse og Veksø Sogne af Frederiksborg Distrikt.

1811—47. Tiendekommissionsprotokol for Kronborg og Hirschholms Distrikter samt Frederiksværks Gods. 1 Bd.
1811 25. Juli—1847 23. Juli, avtoriseret 1811 23. Juli.

1839—52. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Fredriksborg Distrikt og Horns Herred ... 1 Bd.
1839 17. Juni—1852 7. Juni, avtoriseret 1839 14. Juni.
Anm. Fortsat 1854 8. Maj—1856 29. Nov. for Fredriksborg Amts 3. Distrikt.

1854—62. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Fredriksborg Amts 1. Distrikt..... 2 Bd.
Nemlig:
1854 29. Sept.—1855 21. Sept. (Rygtittel: »Tiendeafløsningsprotokol«), avtoriseret 1854 15. Juli 1 Bd.
1855 22. Sept.—1862 5. Dec., kaldet Forhandlingsprotokol for Tiendens Afløsning (samme Rygtittel), avtoriseret 1855 25. Avg. 1 »

1854—62. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Fredriksborg Amts 2. Distrikt 1 Bd.
1854 26. Maj—1862 26. Sept. (Rygtittel: Protokol for 2. Tiendekommissionsdistrikt i Fredriksborg Amt), avtoriseret 1854 20. Maj.

1854—56. Tiendekommissionsprotokol for Fredriksborg Amts 3. Distrikt
1854 8. Maj—1856 29. Nov. findes i Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Fredriksborg Distrikt og Horns Herred 1839—52, se ovenfor.

1853—63. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 1 Pk.
Indhold: Sognene A—Ø.

- 1824 31. Juli—1828 Nov., avtoriseret 1824 26. Juni
som foreg. Bind..... 1 Bd.
- 1828 Nov.—1840 14. Okt., avtoriseret 1828 8. Nov.
som »Tiendekommissionsprotokol« 1 »
- 1840 27. Okt.—1845 26. Sept., avtoriseret 1841 29.
Januar som foreg. Bind..... 1 »
- 1845 23. Okt.—1853 25. Juni, avtoriseret 1845 12.
Nov. som foreg. Bind..... 1 »
- Anm. Fra 1854 23. Marts—6. April benyttet som Tiende-
kommissionsprotokol for østre Distrikt.
- 1854—59. Tiendekommissionsprotokol for Holbæk Amts
østre Distrikt 2 Bd.
- Nemlig:
- 1854 23. Marts—6. April findes i Tiendekommissionsprotokol
for Holbæk Amt 1845—53.
- 1854 7. April—1855 18. Juni, avtoriseret 1854 6. April. 1 Bd.
- 1855 28. Juni—1859 18. Maj, avtoriseret 1855 26. Juni. 1 »
- 1854—59. Forhandlingsprotokol for Tiendekommis-
sionen i Holbæk Amts vestlige Distrikt 2 Bd.
- 1854 31. Marts—1855 18. Dec., avtoriseret 1854 20.
Marts 1 Bd.
- 1855 18. Dec.—1859 22. Juni, avtoriseret 1855 29. Nov. 1 »
- 1814—59. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 5 Pkr.
- Nemlig:
- Sognene A—F..... 1 Pk.
- » G—J 1 »
- » K—R..... 1 »
- » S 1 »
- » T—Ø..... 1 »
- 1813—53. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne
m. m..... 1 Pk.
- Indhold:
1. Indkomne Breve 1813—53.
 2. Fortegnelse over Forordninger og Bestemmelser om
Tiendevæsenet 1796—1842.
 3. Hartkornsfortegnelser.
 4. Register over afholdte Tiendeforretninger, ordnede alfa-
betisk efter Sognene 1814—34.

4. Sorø Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes kun én Tiendekommission i Sorø Amt.
Først ved kgl. Resol. 1819 13. Juli beskikkedes to Kommissioner:

1. For Ringsted og Alsted Herreder.
2. For Slagelse, Øster og Vester Flakkebjærg Herreder.

- 1811—18. Forhandlingsprotokol for den for Sorø Amt anordnede Tiendekommission 1 Bd.
 1811 14. Juni—1818 31. Juli, avtoriseret 1811 31. Maj.
 Anm. Fra 1819 28. Avg.—1842 6. Avg. fortsat af Kom-
 missionen for Ringsted og Alsted Herreder.
- 1819—60. Tiendekommissionsprotokol for Ringsted og Alsted Herreder 2 Bd.
 Nemlig:
 1819 28. Avgust—1842 6. Avgust findes i Protokollen for Sorø Amt 1811—18.
 1842 6. Avgust—1855 8. Avgust, avtoriseret 1842 22. Juli 1 Bd.
 1855 7. Avgust—1860 10. Juli, avtoriseret 1855 22. Juni som »Forhandlingsprotokol for Ringsted og Alsted Herrederes Tiendekommission« (Rygtittel: Tiendekommissionsprotokol) 1 »
- 1811—18. Afskrift af Forhandlingsprotokol for den for Sorø Amt anordnede Tiendekommission 1811—18 Bl. 1—68 1 Bd.
 Anm. Denne Afskrift er formentlig taget til Brug for Tiendekommissionen for Slagelse, Øster- og Vester-Flakkebjerg Herreder, som ikke efter Amtets Døling i to Distrikter havde Adgang til den ældre Forhandlingsprotokol.
- 1819—58. Tiendekommissionsprotokol for Slagelse, Øster- og Vester-Flakkebjerg Herreder 3 Bd.
 Nemlig:
 1819 24. Sept.—1845 13. Avg., avtoriseret 1819 21. Avg. 1 Bd.
 1846 3. Juni—1855 6. Okt., avtoriseret 1846 26. Maj. 1 »
 1854 6. Juni—1858 5. Okt., avtoriseret 1854 31. Okt. som »Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen for Slagelse samt Øster- og Vester-Flakkebjerg Herreder« (Rygtittel: Tiendekommissionsprotokol). 1 »
- 1810—60. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 12 Pkr.
 Nemlig:
 Sognene A—B 1 Pk.
 » E—F 1 »
 » G—Ham 1 »
 » Har—Ho 1 »
 » Hy—Kin 1 »
 » Kir—Kr 1 »
 » Kv—M 1 »
 » N—Sk 1 »
 » Sl—So 1 »

- Sognene St—Te 1 Pk.
 » Th—Va 1 »
 » Ve—Ø 1 »
- 1810—19. Sorø Amts Tiendekommissions Journal og
 Konceptbog 1 Bd.
 Indhold:
 1. Sorø Amts Tiendekommissions Journal 1810—19.
 Anm. Den er inddelt i Rubriker efter Sognene, som
 ere opførte i alfabetisk Orden. Fortsættes 1819—52
 af Kommissionen for Ringsted og Alsted Herreder.
 2. Sorø Amts Tiendekommissions Konceptbog 1810—19.
 Anm. Fortsat 1819—27 for Ringsted og Alsted Herreder.
- 1819—58. Konceptbøger for Ringsted og Alsted Herred-
 ers Tiendekommission 2 Bd.
 Nemlig:
 1819 16. Aug.—1827 9. Juni findes i Sorø Amts Tiende-
 kommissions Journal og Konceptbog 1810—19.
 1833 18. Maj—1851 8. Nov. 1 Bd.
 1851 17. Nov.—1858 11. Sept. 1 »
- 1819—58. Journal for Ringsted og Alsted Herreders
 Tiendekommission 1 Bd.
 Nemlig:
 1819—52 findes i Sorø Amts Tiendekommissions Journal
 og Konceptbog 1810—19.
 1854—58 1 Bd.
- 1819—64. Kopibøger for Tiendekommissionen i
 Slagelse, Øster- og Vester-Flakkebjerg Herreder .. 2 Bd.
 Nemlig:
 1819 12. Avg.—1851 26. Januar 1 Bd.
 1852 31. Marts—1864 2. April 1 »
- 1811—37. Journal for Vester-, Øster-Flakkebjerg samt
 Slagelse Herreds Tiendekommission 1 Bd.
 Anm. På første Side står: »Denne Journal er ikke fuld-
 stændig og ejheller fortsat længere end til 1834, da den
 ikke er funden ganske nødvendig.«
- 1810—63. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne
 m. m. A—B 2 Pkr.
 Nemlig:
 A. Indhold:
 1. Tiendekommissionen for Sorø Amt:
 Indkomne Breve 1810—19.

2. Tiendekommissionen for Ringsted og Alsted Herreder:

- a. Indkomne Breve 1819—58.
- b. Koncepter til udgåede Breve 1828.
- c. Valg af Tiendekommissionsformænd 1853.
- d. Fortegnelser over Aflevering af Tiendekommissionens Arkiv (u. År og 1853); over uekspederede Begæringer om Tiendens Aflysning 1852; over udfærdigede Afskrifter; over Tiendekornet (1853 og u. År).

B. Indhold:

1. Tiendekommissionen for Slagelse, Øster- og Vester-Flakkebjærg Herreder:

- a. Indkomne Breve 1819—63.
- b. Koncepter til udgåede Breve 1824—54.
- c. Fortegnelser over Tiendekommissionens Arkiv 1819; over Sager behandlede 1852—59 og over Tiendekornet.
- d. Regninger 1824—39.
- e. Kapitelstakster.

5. Præstø Amts Tiendekommission.

I 1810 indrettedes i Præstø Amt 3 Tiendekommissionsdistrikter:

1. Tryggevælde Distrikt, d. v. s. det gamle Tryggevælde Amt, omfattende Stævn, Fakse og Bjæverskov Herreder.

2. Vordingborgs Distrikt, omfattende Tybjærg, Hammer og Bårse Herreder.

3. Møn.

Ved kgl. Resol. 1854 19. April deltes Vordingborgs Distrikt i:

a. det nordre vordingborgske Distrikt, bestående af Sognene: Sandby, Vrangstrup, Skelby, Næsby, Tyvelse, Glumsø, Bavelse, Herlufmagle, Tybjærg, Fensmark, Rislev, Næstved, Togs-værd, Vesteregede, Everdrup, Nestelsø, Mogenstrup, Rønnebak og Holmstrup.

b. det søndre vordingborgske Distrikt, bestående af Sognene: Bårse, Beldringe, Skibbinge, Allerslev, Jungshoved, Udby, Ørslev, Østeregesborg, Kastrop, Vordingborg, Hammer, Sundby, Snesere, Vejlø og Vesteregesborg.

1811—55. Protokol for Tiendekommissionen for Tryggevælde Distrikt 2 Bd.

Nemlig:

1811 18. Juli—1854 3. Febr., avtoriseret 1811 3. Juli som »Protokol for Tiendekommissionen for det forrige Tryggevælde Amt« (Rygtittel: Tryggevælde Amts Tiendekommissionsprotokol) 1 Bd.

1854 18. Febr.—1855 25. Nov., avtoriseret 1854 27. Febr.
som Forhandlingsprotokol for Tryggevalde Distrikts
Tiendekommission 1 Bd.

1811—52. Tiendekommissionsprotokol for Vording-
borg Distrikt 4 Bd.

Nemlig:

1811 3. April—1838 20. Juni, avtoriseret 1811 5. Marts
som Protokol for Tiendekommissionen i det forrige
Vordingborgske Distrikt 1 Bd.

Anm. Mærket A. Foran i Bindet er indført Rente-
kammerets Skrivelse af 1810 10. Nov. ang. Tiende-
kommissionens Udnævnelse, kommuniceret For-
manden af Amtmanden 1810 15. Nov.

1838 20. Juni—1845 12. Juni, avtoriseret 1838 18.
Juni som Tiendekommissionsprotokol for det forrige
Vordingborg Amt 1 >

1846 11. Maj—1852 23. Juni, avtoriseret 1811 5. Marts
som Protokol for Tiendekommissionen i det forrige
vordingborgske Distrikt 1 >

Anm. Mærket C. Først benyttet som Kopibog for
ind- og udgåede Skrivelser 1817—25.

1852 27. Marts—28. Maj, avtoriseret 1845 16. Maj
som Forhandlingsprotokol for Amtstiendekommis-
sionen for det vordingborgske Distrikt i Præstø
Amt 1 >

Anm. Fortsat 1854—56 for det nordre vordingborgske
Distrikt.

1854—56. Tiendekommissionsforhandlingsprotokol for
det vordingborgske nordre Distrikt.

1854 7. Maj—1856 10. Nov. findes i Tiendekommissions-
forhandlingsprotokol for Vordingborgs Distrikt 1852.

1854—57. Forhandlingsprotokol for Vordingborg
søndre Distrikts Tiendekommission 1 Bd.

1854 18. Maj—1857 25. Nov., avtoriseret 1854 9. Maj.

1811—62. Protokol for Tiendekommissionen på Møn. 3 Bd.

Nemlig:

1811 13. Maj—1822 3. Okt., avtoriseret 1811 1. Maj. 1 Bd.

1823 24. Juni—1841 12. Avg., avtoriseret 1822 18. Okt. 1 >

1844 5. Juni—1862 4. Nov., avtoriseret af Kommis-
sionens Formand 1844 5. Juni og af Amtmanden
1854 4. Marts som Forhandlingsprotokol for Møns
Amtstiendekommission (Rygtittel: Tiendekommis-
sionsprotokol for Møn) 1 >

1811—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 5 Pkr.

Nemlig:

Sognene A—E.....	1 Pk.
> F—H.....	1 »
> I—M.....	1 »
> N—S.....	1 »
> T—Ø.....	1 »

1811—62. Protokol for Tiendekommissionen for det forrige Vordingborgske Distrikt 1 Bd.

1811 11. Marts—1862 28. Maj, avtoriseret 1811 5. Marts.

Anm. Mærket B. Benyttet udelukkende som Kopibog for det Vordingborgske Distrikt over både ud- og indgåede Skrivelser indtil 1854 6. Marts; derefter fortsat på samme Måde for det Vordingborgske nordre Distrikt. — Kopibog over ud- og indgåede Skrivelser 1817 11. Okt. —1825 9. Marts for det Vordingborgske Distrikt findes i »Protokol for Tiendekommissionen i det forrige Vordingborgske Distrikt« C 1846—52.

1811—62. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne m. m. 1 Pk.

Indhold:

1. Vordingborgske Distrikt:

- a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1811—53.
- b. Fortegnelse over de Protokoller, Forordninger og Plakater samt Dokumenter, Tiendevæsenet vedkommende, som jeg (Proprietær Hastrup til Rosenfeldt) i Anledning af min Entledigelse fra Tiendekommissionen for det Vordingborgske Distrikt overleverer til Kommissionens nuværende Formand (Kancelliråd Lautrup på Kristianslund) 1841.
- c. Privata memoranda ved Tiendeforretninger.
- d. Hartkornsfortegnelser for Hammer og Tybjærg Herreder.

2. Vordingborgske nordre Distrikt:

Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1854—62.

3. Møns Distrikt:

- a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1842—61.
- b. Regninger over Omkostninger 1844—58.
- c. Hartkornsfortegnelse.
- d. Trykte Forordninger og Plakater 1740—1862.

6. Maribo Amts Tiendekommissioner.

I Maribo Amt indrettedes 1810 to Tiendekommissioner:
en for Låland og en for Falster.

Ved kgl. Resolution af 1854 20. Marts deltes Låland i to Distrikter:

a. det østlige Distrikt, bestående af Musse og Fuglse Herreder undtagen Fejø, Femø og Askø.

b. det vestlige Distrikt, bestående af Nørre og Sønder Herreder samt Fejø Birk (Fejø, Femø og Askø).

1811—53. Tiendeprotokol for Låland 2 Bd.

Nemlig:

1811 6. Maj—1844 5. Juli, avtoriseret 1811 30. April. 1 Bd.

Anm. På Bindet mærket: Nr. 1.

1846 19. Juni—1853 17. Okt., avtoriseret 1846 27. Maj. 1 »

Anm. På Bindet mærket: Nr. 2. — Fra 1854 3.

Maj—1857 5. Juni benyttet som Protokol for
Tiendekommissionen i Lålands vestre Distrikt.

1854—57. Tiendeprotokol for Lålands vestre Distrikt.

1854 3. Maj—1857 5. Juni findes i Tiendeprotokol for Låland 1846—53.

1854—56. Protokol for Tiendekommissionen for Fuglse og Musse Herreder 1 Bd.

1854 22. Maj—1856 20. Febr., avtoriseret 1854 6. Maj.

1811—62. Tiendekommissionsprotokol for Falster ... 3 Bd.

Nemlig:

1811 11. Juni—1843 20. Maj, avtoriseret 1811 5. Marts for Falster Land med vedliggende Øer (uden på Bindet: for Falsters Birk Litra A) 1 Bd.

1843 3. Juni—1854 28. Dec., avtoriseret 1842 10. Nov. som Protokol til Brug for Tiendekommissionen på Falster (uden på Bindet: Tiendekommissionsprotokol for Falster Litra B) 1 »

1855 18. April—1862 20. Dec., avtoriseret 1855 10. Marts som Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i det Falsterske Distrikt. 1 »

1811—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 2 Pkr.

Nemlig:

Sognene A—M 1 Pk.

» N—Ø 1 »

1854—59. Kopibog, Tiendevæsenet vedkommende... 1 Bd.

1854 7. April—1859 6. Juli.

Anm. Indeholder Kopier af udgåede Skrivelser fra Tiendekommissionen for Lålands østre Distrikt. Bagfra i Bindet er indført Kopier af Indvarslinger til Tiendeforretninger.

1810—58. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne
m. m. 1 Pk.

Indhold:

1. Lålands østre Distrikt:

- a. Indkomne Breve 1849—58.
- b. Fortegnelse over uafløste Tiender, u. År.
- c. Fortegnelser over Tiendeforretninger 1854—56.
- d. Protokol over Kommissionens Møde 1854 2. Maj med en Plan for Tiendeforretningerne.
- e. Hartkornfortegnelser, u. År.
- f. Regninger over Omkostningerne 1853—56.
- g. En Fortegnelse over Arkivalier, u. År.
- h. Trykte sammenhæftede Forordninger 1810—52.
- i. Bemærkninger til Anordninger om Tiendevæsenet (et håndskrevet Hæfte).
- k. Fortegnelser over Kapitelstakster.

2. Lålands vestre Distrikt:

Indkomne Breve 1854—55.

3. Falsters Distrikt:

Et Brev fra Stiftamtet af 1. Avg. 1821.

7. Odense Amts Tiendekommissioner.

I 1810 deltes Odense Amt i to Tiendekommissionsdistrikter, der holdt sig uændrede:

1. Odense og Rugårds Amter.
2. Assens og Hindsgavls Amter.

1811—41 } Forhandlingsprotokoller for Odense og Ru-
1852—56 } gårds Amters Tiendekommission 5 Bd.

Anm. Indeholde indtil 1829 ikke Kendelser.

Nemlig:

1811 13. Marts—1813 19. Juli, avtoriseret 1810 28.

Nov. som Protokol for Tiendekommissionen for Odense og Rugårds Amter (Mærket på Ryggen:

Nr. 1) 1 Bd.

1813 31. Maj—1821 25. Sept., avtoriseret 1813 30.

Maj som Behandlingsprotokol for Odense og Rugårds Distrikters Tiendekommission (Mærket på på Ryggen: Nr. 2) 1 >

- 1822 22. April—1834 24. Sept., avtoriseret 1822 21. April som Forhandlingsprotokol for Odense og Rugårds Amters Tiendekommission (Rygtittel: Tiendeforhandlingsprotokol Nr. 3.) 1 Bd.
- 1834 24. Sept.—1841 2. Juni, avtoriseret 1834 27. Sept. som Tiendekommissionsprotokol for Odense og Rugårds Amter 1 »
- 1852 26. Sept.—1856 29. Nov., avtoriseret 1852 7. Juli som Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen for Odense og Rugårds Distrikter..... 1 »
- Anm. Heri er til Slut indført en Skrivelse af Stiftsøvrigheden af 1854 14. Maj.

1811—29. Tiendekendelsesprotokoller for Odense og Rugårds Amter 6 Bd.

Nemlig:

- 1811 9. Maj—1812 14. Febr., avtoriseret 1811 6. Maj som Protokol til derudi at indføre Kendelser af Tiendekommissionen i Odense og Rugårds Amter (Rygtittel: Tiendekendelsesprotokol Nr. 1)..... 1 Bd.
- 1812 24. Sept.—1814 4. Nov. og 1829 28. Dec. (på Bindet: Tiendekendelsesprotokol Nr. 2), avtoriseret 1812 28. Juni som foregående Bind 1 »
- 1812 3. Dec.—1815 20. Dec. (på Bindet: Kendelsesprotokol Nr. 3), avtoriseret 1812 29. Nov. som de to foregående Bind 1 »
- 1815 27. Dec.—1819 19. Juni. Kendelsesprotokol for Odense og Rugårds Amter (Rygtittel: Kendelsesprotokol Nr. 4), avtoriseret 1816 24. Febr..... 1 »
- 1820 20. Juni—1822 14. Dec. Tiendekendelsesprotokol for Odense og Rugårds Amters Distrikt (Rygtittel: Kendelsesprotokol Nr. 5), avtoriseret 1820 17. Sept. 1 »
- 1823 14. Januar—1829 20. Nov. Protokol til derudi at indføre de af Tiendekommissionen for Odense og Rugårds Amter affattende Kendelser (Rygtittel: Tiendekendelsesprotokol Nr. 6), avtoriseret 1823 13. Febr. 1 »
- Anm. Disse 6 Bind indeholde kun Kendelser.

1811—57. Tiendekommissionsprotokoller for Assens og Hindsgavls Amter 4 Bd.

- 1811 5. April—1817 15. Avg. (på Bindet: Nr. 1), avtoriseret 1811 31. Marts 1 Bd.
- 1817 13. Avg.—1826 14. Avg. (på Bindet: Nr. 2), avtoriseret 1817 8. Avg. 1 »
- 1826 24. Avg.—1838 10. Okt. (på Bindet: Nr. 3), avtoriseret 1826 15. Avg. 1 »
- 1836 3. Maj—1857 13. Febr. (på Bindet: Nr. 4), avtoriseret 1836 1. Maj 1 »

1811—57. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 7 Pkr.

Nemlig:

Sognene A—E	1 Pk.
» F—H	1 »
» I—L	1 »
» M—O	1 »
» P—Ska	1 »
» Ske—Sø	1 »
» T—Ø	1 »

1810—64. Korrespondanceprotokol for Tiendekommissionen i Odense og Rugårds Amter..... 3 Bd.

Nemlig:

1810 27. Dec.—1813 2. Nov., 1833 31. Juli og 1836 30. Juli—1854 29. Marts, kaldet »Korrespondanceprotokol ved Tiendevæsenet«, mærket: Nr. 2.....	1 Bd.
1828 28. April—1831 23. April og 1833 23. Nov.—1835 17. Nov., kaldet »Koncepter«	1 »
1854 29. Marts—1864 10. April, kaldet »Korrespondanceprotokol ved Tiendekommissionen«, mærket: Nr. 1.....	1 »

1811—64. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne m. m. 1 Pk.

Indhold:

1. Odense og Rugårds Amters Tiendekommission:

- Indkomne Breve 1811—64.
- Koncepter og Kopier af udgåede Breve samt Rundskrivelser fra Formanden 1812—35.
- Fortegnelser over Tiendeforretninger 1811—28.
- Kapitelstakster 1811—12, 1817, 1825—43, 1855.
- Regninger 1813—14, 1854—55.

2. Assens og Hindsgavls Amters Tiendekommission:

- Generalforhandling 1856 7. Januar.
- Slutningsmøde 1857 11., 12. og 13. Febr.
- Bilag ved Slutningsmødet.
- Hartkornfortegnelser for Båg og Vends Herreder.

8. Svendborg Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes to Tiendekommissioner i Svendborg Amt:

- For Salling, Sunds og Gudme Herreder, undtagen Hesselager og Moltkenborg Birker, samt Langeland.
- For Vinding Herred samt Hesselager og Moltkenborg Birker i Gudme Herred.

Ved Rentekammerskrivelse af 1818 11. Juli bifaldes, at de to Tiendekommissioner i Svendborg Amt forenes til én.

1811—18. Protokol for Tiendekommissionen i Salling,
Sunds, Gudme og Langelands Herreder 3 Bd.

Nemlig:

- 1811 18. Febr.—1817 18. Nov., avtoriseret 1811 21.
Januar som »Protokol til deri at indføre Tiende-
kommissionens Forretninger« 1 Bd.
1811 22. og 23. Okt. og 1812 18. Nov., avtoriseret
1811 1. Okt. som »Taksations- og Decisions-
protokol« 1 »
Anm. For 1822 24. Maj—11. Dec. benyttet for
det samlede Svendborg Amt.
1818 17. Juni—29. Juni, avtoriseret 1817 12. Okt.
som »Protokol til deri at indføre Tiendekommis-
sionens Forhandlinger« 1 »
Anm. 1819 4. Febr.—1820 12. Okt. benyttet for
den samlede Svendborg Amts Kommission.

1811—17. Protokol for Tiendekommissionen i Vinding
Herred samt Moltkenborg og Hesselager Birker i
Gudme Herred 2 Bd.

Nemlig:

- 1811 7. Maj—1814 19. Okt., avtoriseret 1811 16. Marts. 1 Bd.
1814 19. Okt.—1817 6. Okt., avtoriseret 1814 12. Maj
som »Tiendeprotokol« 1 »
Anm. 1819 14. April—1822 24. Maj benyttet for
det samlede Svendborg Amt.

1819—57. Tiendekommissionsprotokol for Svendborg
Amt 8 Bd.

Nemlig:

- 1819 4. Febr.—1820 12. Okt. findes i Protokollen for Salling
m. fl. Herreder 1818.
1819 14. April—1822 24. Maj findes i Protokollen for Vinding
Herred m. m. 1814—17.
1822 24. Maj—11. Dec. findes i Protokollen for Salling
m. fl. Herreder 1811—12.
1823 24. Marts—1829 15. Okt., avtoriseret 1823
22. Marts 1 Bd.
1829 15. Okt.—1854 9. Juni, Rygtittel: »Tiende-
protokol«, avtoriseret 1829 7. Okt. 1 »
1854 8. Dec.—1856 22. Okt., avtoriseret 1854 6. Maj
for Sunds Herred 1 »
1854 4. Juli—1856 30. Sept., avtoriseret 1854 6. Maj
for Salling Herred 1 »
1855 27. Marts—1857 5. Maj, avtoriseret 1854 6. Maj
for Gudme Herred 1 »

1854 14. Avg.—1855 5. Dec., avtoriseret 1854 6. Maj for Vinding Herred	1 Bd.
1854 18. Sept.—1856 27. Febr., avtoriseret 1854 6. Maj for Langelands nordre Herred	1 »
1854 12. Sept.—1856 26. Febr., avtoriseret 1854 6. Maj for Langelands søndre Herred	1 »

1811—57. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 9 Pkr.

Nemlig:

Sognene A—Bre	1 Pk.
» Bro—D	1 »
» E—F	1 »
» G—Her	1 »
» Hes—Hö	1 »
» I—N	1 »
» O—Ska	1 »
» Ske—Sø	1 »
» T—Ø	1 »

1855. Ekstraordinær General Amtstiendekommisjons
Forhandlinger i Svenborg Amt..... 1 Pk.

Indhold: fem Hæfter for:

1. Sunds Herred.
2. Gudme do.
3. Salling do.
4. Vinding do.
5. Langelands Sønder Herred.

9. Hjørring Amts Tiendekommissioner.

I 1810 inddeltes Hjørring Amt i to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Det nordre Distrikt, omfattende Horns, Vennebjerg og Børglum Herreder.

2. Det søndre Distrikt, omfattende Hvetbo, Øster Han og Jerslev Herreder.

Anm. Herredsinddelingen var i 1810 en anden end nu: Børglum Herred bestod af Sognene: Tårs, Vrejlev, Hæstrup, Rakkeby, Vejlbj, Sejlstrup, Børglum, Furreby, Lyngby, Vrå, Em, Understed, Karup, Voldstrup, Hörby, Torslev, Skæve, Albæk og Vor; Jerslev Herred af Sognene: Dronninglund, Hellevad, Ørum, Helligum, Hallund, Vrensted, Tise, Tolstrup, Stenum, V. Brønderslev, Serritslev, Jerslev og Ø. Brønderslev.

Ved Reskript af 1825 21. Sept. omlagdes Herrederne således, at Jerslev Herred ophævedes, og der oprettedes et Dronninglund Herred, som kom til at bestå af Sognene: Understed, Karup, Voldstrup, Hörby, Torslev, Skæve, Albæk og Vor af det

gamle Børglum Herred og Dronninglund, Hellevad, Ørum, Hellum og Hallund af Jerslev Herred; medens det nye Børglum Herred kom til at bestå af Sognene: Tårs, Vrejlev, Hæstrup, Rakkeby, Vejby, Sejlstrup, Børglum, Furreby, Lyngby, Vrå og Em af det gamle Børglum Herred og Vrensted, Tise, Tolstrup, Stenum, V. Brønderslev, Serritslev, Jerslev og Ø. Brønderslev af Jerslev Herred.

Tiendekommissionsdistrikterne forblev dog uforandrede til 1842. Ved kgl. Resolution 1842 4. Maj dannedes én Tiendekommission for hele Amtet. Ved kgl. Resolution 1854 28. Febr. deltes Hjørring Amt påny, denne Gang i 3 Tiendekommissionsdistrikter:

1. Børglum og Dronninglund Herreder.
2. Vennebjerg og Horns Herreder.
3. Hvetbo og Ø. Han Herreder.

Ved kgl. Resolution 1854 30. Dec. deles Børglum og Dronninglunds Herreders Tiendekommissionsdistrikt atter i:

1. Børglum Herreds Distrikt.
2. Dronninglund Herreds Distrikt.

Ved kgl. Resolution 1855 3. Juli deles Vennebjerg og Horns Herreders Tiendekommissionsdistrikt i:

1. Vennebjerg Herreds Distrikt.
2. Horns Herreds Distrikt.

Anm. For Børglum og Dronninglund Herreders Tiendekommission, der bestod fra 1854 28. Febr. til s. Å. 30. Dec., er ingen Protokol afleveret.

1811—39. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Hjørring Amts nordre Distrikt 2 Bd.

Nemlig:

1811 28. Febr.—1833 9. Januar, avtoriseret 1811 25.

Febr. for Horns, Vennebjerg og Børglum Herreder. 1 Bd.

1833 9. Januar—1839 3. Juni, avtoriseret 1832 9. Nov.

som Protokol til Brug ved Forhandlingerne ved

Hjørring Amts nordre Distrikts Tiendekommission. 1 .

Anm. Fortsat 1844 30. Maj for den samlede Hjørring Amts

Kommission og 1855 7. Febr.—1857 13. Januar for Dronninglund Herreds Kommission.

1813—40. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Hjørring Amts søndre Distrikt 2 Bd.

Nemlig:

1813 10. Juli—1828 12. Okt., avtoriseret 1814 21. Marts

for Jerslev og Hvetbo Herreder 1 Bd.

Anm. Et tilsvarende Bind for Han Herred findes ikke.

1828 6. Okt.—1840 11. Okt., avtoriseret 1828 26.

Januar til Protokol til Brug ved Tiendekommissionsforhandlingerne af Hjørring Amts søndre Distrikts Tiendekommission (Tittel på Bindet: Tiendekommissionsprotokol for Øster Han, Hvetbo og gammel Jerslev Herreder i Hjørring Amt) 1 Bd.

Anm. Fortsat 1852 29. Juli—15. Nov. af Kommissionen for det samlede Hjørring Amt.

1844—52. Forhandlingsprotokol for Hjørring Amts Tiendekommission.

1844 30. Maj findes i Forhandlingsprotokollen for nordre Distrikt 1833—39.

1852 29. Juli—15. Nov. findes i Forhandlingsprotokollen for søndre Distrikt 1828—40.

1855—62. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen for Børglum Herred 3 Bd.

Nemlig:

1855 27. Febr.—16. Okt., avtoriseret 1855 10. Febr. 1 Bd.

1855 16. Okt.—1859 9. Marts, avtoriseret 1855 27. Sept. 1 »

1859 8. Marts—1862 26. Maj, avtoriseret 1859 22. Febr. 1 »

Anm. Heri er indført to Skrivelser af 26. Januar og 1. Marts 1865 om Afleveringen af Kommissionens Arkiv.

1855—58. Forhandlingsprotokol for Dronninglund Herreds Tiendekommission 1 Bd.

1855 7. Febr.—1857 13. Januar findes i Forhandlingsprotokollen for Hjørring Amts nordre Distrikt 1833—39.

1857 15. Januar—1858 18. Juni, avtoriseret 1856 21. Juli. 1 Bd.

1854. Protokol til Brug for Tiendekommissionen for Horns og Vennebjerg Herreder 2 Bd.

Nemlig:

1854 10.—21. Okt. (Tittel på Bindet: Horns og Vennebjerg Herreders Tiendekommissionsprotokol), avtoriseret 1854 5. Okt. 1 Bd.

Anm. Kun benyttet for Vennebjerg Herred.

Fortsat 1855 5. Nov.—1862 23. Maj af Tiendekommissionen for Vennebjerg Herred.

1854 23. Okt.—22. Nov., Tittel på Bindet: Tiendekommissionsprotokol for Horns Herred, avtoriseret 1854 17. Okt. til Brug ved Tiendeforhandlingerne i Horns Herred 1 »

Anm. Kun benyttet for Horns Herred. Fortsat 1855 5. Okt.—1860 3. Avg. af Tiendekommissionen for Horns Herred.

- 1855—60. Protokol til Brug for Tiendekommissionen for Horns Herred.
1855 5. Okt.—1860 3. Avg. findes i Protokollen for Horns og Vennebjerg Herreder 1854 23. Okt.—22. Nov.
- 1855—62. Protokol til Brug for Tiendekommissionen for Vennebjerg Herred.
1855 5. Nov.—1862 23. Maj findes i Protokollen for Horns og Vennebjerg Herreder 1854 10.—21. Okt.
- 1854—62. Protokol for Tiendekommissionen for Øster Han og Hvetbo Herreder 1 Bd.
1854 9. Maj—1862 30. Dec., avtoriseret 1854 31. Maj.
- 1813—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 4 Pkr.
Nemlig:
Sognene A—B.....	1 Pk.
» D—H	1 »
» I—S.....	1 »
» T—Ø.....	1 »
- 1813—63. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne m. m. 1 Pk.
Indhold:
1. Nordre Distrikt:
 - a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1813—40.
 - b. Fortegnelse over det tiendeydende Hartkorn 1827.
 2. Søndre Distrikt:
Indkomne Breve 1829 og 1835.
 3. Børglum og Dronninglund Herreder:
 - a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1854.
 - b. Fortegnelse over Kommissionens Arkiv 1854 18. Juli.
 4. Børglum Herred:
Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1855—63.
 5. Dronninglund Herred:
 - a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1855—61.
 - b. Nogle Regninger 1855—56.
 - c. Hartkornsfotegnelser.
 6. Øster Han og Hvetbo Herreder:
 - a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1854—58.
 - b. Hartkornsfotegnelser.

- 1811—55. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Ålborg Amts østre Distrikt 1 Bd.
 Nømlig:
 1811 15. Sept.—1833 24. Juni findes i Protokollen for Ålborg Amt 1811.
 1833 9. Okt.—1855 21. Dec., avtoriseret 1833 5. Okt. 1 Bd.
- 1812—57. Protokol til Brug for Tiendekommissionen i Ålborg Amts vestre Distrikt 3 Bd.
 Nømlig:
 1812 14. April—1816 14. Juni, avtoriseret 1812 21. Jannar for Hornum, Års, Slet og Gislum Herreders Kommission 1 Bd.
 1816 15. Juni—1854 27. Marts, avtoriseret 1816 19. Avg. af Kommissionens Formand, 1816 31. Avg. af Amtmanden, for Ålborg Amts vestre Del eller Hornum, Års, Slet og Gislum Herreders Kommission 1 »
 1854 15. Maj—1857 25. Marts, avtoriseret 1854 5. Maj for Ålborg Amts vestre Distrikts Kommission.... 1 »
- 1811—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 1 Pk.
 Anm. Indeholder Sognene A—V.
- 1811—25. Ålborg Amts vestre Distrikts Kopibog... 1 Pk.
 1811 3. Avg.—1825 8. April.
 Anm. 2 uindbundne Hæfter i en Pakke.
- 1813—64. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne m. m. 1 Pk.
 1. Ålborg Amts vestre Distrikt:
 a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1825—56.
 b. Fortegnelse over uafgjorte Tiender 1854(?).
 c. Hartkornsfortegnelser.
 d. Regninger over Omkostninger 1813—54.
 e. Fortegnelser over Arkivet 1838, 1845.
 f. » » Formænd for Sogneforstanderskaber.
 g. Fortegnelser over Sognefogder 1854.
 h. » » Kapitelstakster.
 2. Ålborg Amts vestre Distrikt:
 a. Indkomne Breve 1832—64.
 b. Plan for Tiendeaflysningen 1854.
 c. Fortegnelse over de Tiendepligtige.
 d. Hartkornsfortegnelser.
 e. Koncepter og Udregninger.

12. Randers Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes i Randers Amt kun ét Tiendekommissionsdistrikt, som dog ved kgl. Resol. 1813 7. Sept. deltes i to:

1. Røvsø, Sønder Hald, Nørre, Sønder og Mols Herreders Distrikt.

2. Gerlev, Onsild, Støvring, Nørre Hald, Galten og Øster Lisbjerg Herreders Distrikt.

1811—12. Bog for Tiendekommissionen i Randers Amt. 1 Bd.

1811 25. Marts—1812 3. Juli, autoriseret 1811 25. Marts.

Anm. Fra 1814 4. April—1820 23. Maj benyttet af Tiendekommissionen for »Randers Amts vestre Del (ø: Gerlev Onsild m. fl. Herreder).

1815—27. Protokol for den anordnede Tiendekommission i Røvsø, Sønderhald, Nørre-, Sønder- og Mols Herreder af Randers Amt 1 Bd.

1815 20. Marts—1827 30. Juni, autoriseret 1815 14. Marts.

1853—60. Tiendekommissionsprotokol for Tiendekommissionen for Randers Amts vestre Del, nemlig: Gerlev, Onsild, Støvring, Nørre Hald, Galten og Øster Lisbjerg Herreder 1 Bd.

1853 15. Juni—1860 22. Maj, autoriseret 1853 11. Juni for Randers Amts vestre Del.

1853—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollen for Gerlev m. fl. Herreder 1 Pk.

Anm. Indeholder Sognene Å—Ø.

13. Viborg Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes i Viborg Amt to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Fjends, Lysgård og Sallings 4 Herreder, i kgl. Resol. 1824 kaldet »vestre og søndre Del«.

2. Sønderlyng, Nørlyng, Middelsom, Hovbjerg og Rinds Herreder.

Ved kgl. Resol. 1824 27. Maj lægges Hids Herred, som ved kgl. Resol. 1821 13. Juni vel var blevet lagt fra Skanderborg Amt til Viborg Amt, men dog var forblevet ved et Tiendekommissionsdistrikt under Skanderborg Amt, til Viborg Amts vestre og søndre Dels Tiendekommissionsdistrikt.

Ved kgl. Resol. 1846 17. Sept. dannes ét Distrikt af hele Viborg Amt. Ved kgl. Resol. 1854 22. Juni bliver Viborg Amt atter delt i to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Det nordvestlige Distrikt, omfattende Rinds, Fjends, Nørlyng og Sallings Herreder.

2. Det sydøstlige Distrikt, omfattende Lysgård, Hids, Middelsom, Sønderlyng og Hovlbjærg Herreder.

Anm. Delingen er allerede gennemført for den kgl. Resol., nemlig i Maj 1854.

1811—46. Tiendekommissionsprotokol for Fjends, Lysgård og Sallings Herreder 3 Bd.

Nemlig:

1811 23. April—1824 22. Maj, avtoriseret 1811 22.

April 1 Bd.

1825 11. Marts—1845 12. Juni, avtoriseret 1824 8.

Marts 1 >

1846 20. April—20. Juni, Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen for Viborg Amt, avtoriseret

1846 17. April 1 .

Anm. Siden den kgl. Resol. 1824 27. Maj omfatter disse Bind også Hids Herred. Det sidste Bind fortsættes fra 1847 14. Maj til 1854 27. Febr. af Viborg Amts Tiendekommission for samme Område som hidtil.

1811—46. Tiendekommissionsprotokol for Sønderlyng, Nørlyng, Middelsom, Hovlbjærg og Rinds Herreder. 3 Bd.

Nemlig:

1811 29. April—1819 4. Juni, avtoriseret 1811 23.

April 1 Bd.

1819 26. Juli—1826 28. Okt., avtoriseret 1819 16.

Avgust 1 >

1827 14. Maj—1846 4. Maj, avtoriseret 1827 4. Maj. 1 >

Anm. Fortsat 1847 14. April—1853 8. Juni af Tiendekommissionen for det samlede Viborg Amt for de samme Herreder som den ældre Kommission.

1847—54. Tiendekommissionsprotokol for Viborg Amts Tiendekommission.

1847 14. Maj—1854 27. Febr. Findes forsåvidt angår Fjends, Lysgård, Hids og Salling Herreder i Protokollen for Fjends m. fl. Herreder 1846.

1847 14. April—1853 8. Juni. Findes forsåvidt angår Sønder- og Nørlyng, Middelsom, Hovlbjærg og Rinds Herreder i Protokollen for Sønderlyng m. fl. Herreder 1827—46.

1854—61. Tiendeprotokol for Viborg Amts nordlige og vestlige Del, bestående af Salling Land samt Rinds, Fjends og Nørlyng Herreder 2 Bd.

Nemlig:

1854 8. Maj—1861 8. Avgust, avtoriseret 1854 27.

April 1 Bd.

1854 11. Maj—1859 4. Juni, avtoriseret 1855 1. Okt. 1 »

Anm. Dette Bind indeholder særlig Kendelser i Sager angående Tiender, som ejes af Yderne selv.

1854—62. Tiendeprotokol for Viborg Amts sydlige og østre Del, bestående af Lysgård, Hids, Hovlbjærg, Middelsom og Sønderlyng Herreder 2 Bd.

Nemlig:

1854 26. Juli—1862 3. Nov., avtoriseret 1854 27. April. 1 Bd.

1862 10. Nov.—22. Dec., avtoriseret 1862 11. Avg. for

Viborg Amts sydøstlige Distrikt..... 1 »

1835—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 2 Pkr.

Nemlig:

Sognene A—L 1 Pk.

» M—Ø 1 »

1830—36. Kopibog 1 Bd.

Indhold (fra hver sin Ende af Bindet):

1. 1830 17. Dec.—1836 20. Juli for Amtets østre Del.

2. 1830 8. Sept.—1832 11. Avg. for Amtets vestre Del.

Anm. Kopibogen er ført af Proprietær Lars Djørup, som var Medlem af begge Kommissioner.

1854—63. Indkomne Breve til Tiendekommissionerne m. m. 1 Pk.

Indhold:

1. Det nordvestlige Distrikt:

Indkomne Breve 1855—63.

Koncept-Indberetninger om uakkorderede Tiender 1854.

Fortegnelser over Kapitelstakst.

Hartkornsfortegnelser.

2. Det sydøstlige Distrikt:

Koncept-Indberetninger om uakkorderede Tiender 1854.

Hartkornsfortegnelser.

Skema til Amtstiendekommissions-Forretninger.

14. Århus Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes i det daværende Århus Amt to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Det østre Distrikt, bestående af Haslev, Vester Lisbjærg, Framlev, Sabro, Hads, Ning og Vor Herreder.

2. Det vestre Distrikt, bestående af Hids, Hjælmslev, Gern, Tyrsting og Nim Herreder.

Ved kgl. Resol. 1824 27. Maj omlagdes Distrikterne i to ny:

1. Århus Amts Distrikt, omfattende Haslev, Vester Lisbjærg, Framlev, Sabro, Hads og Ning Herreder.

2. Skanderborg Amts Distrikt, omfattende Gern, Hjælmslev, Nim, Vrads (der 1822 var lagt fra Ringkøbing Amt til Århus Amt) og Vor Herreder, medens Hids Herred lagdes til Viborg Amts vestre og søndre Distrikt.

Ved kgl. Resol. 1854 8. Marts deltes Skanderborg Amts Distrikt i tre Tiendekommissionsdistrikter:

1. Hjælmslev og Gern Herreders Distrikt.

2. Vor og Nim Herreders Distrikt.

3. Tyrsting og Vrads Herreders Distrikt,

og ved kgl. Resol. 1855 16. Maj deltes Århus Amts Distrikt i to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Nordre Distrikt, omfattende Hasle, Vester Lisbjærg, Framlev og Sabro Herreder.

2. Søndre Distrikt, omfattende Hads og Ning Herreder.

Anm. Fra Tiendekommissionen for Tyrsting og Vrads Herreders Distrikt er intet Bind afleveret.

1811—23. Protokol for Tiendekommissionen for Haslev, Vester Lisbjærg, Framlev, Sabro, Hads, Ning og Vor Herreder 1 Bd.

1811 22. Januar—1823 22. Maj, avtoriseret 1811 21. Januar.

Anm. Fortsat 1825 9. Maj—1854 30. Nov. af Tiendekommissionen for Århus Amt.

1811—24. Protokol for Tiendekommissionen for Gern, Hids, Hjælmslev, Nim og Tyrsting Herreder. 1 Bd.

1811 1. April—1824 8. Juni, avtoriseret 1811 30. Marts.

Anm. Fra 1825 27. Maj—1834 10. Juni fortsat af Tiendekommissionen for Skanderborg Amt.

1825—54. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Århus Amt 1 Bd.

1825 9. Maj—1854 30. Nov. findes i Protokollen for Haslev m. fl. Herreder 1811—23.

1854 13. Dec., Rygtittel: Tiendekommissionsprotokol, avtoriseret 1854 8. Dec. 1 Bd.

Anm. Fortsat 1855 16. Juli—21. Dec. af Tiendekommissionen for Århus Amts nordre Distrikt.

1824—34. Protokol for Tiendekommissionen for Skanderborg Amt.

1825 27. Maj—1834 10. Juni findes i Protokollen for Gern m. fl. Herreder 1811—24.

- 1854—62. Tiendeprotokol for Hjelslev og Gern Herreder 1 Bd.
 1854 4. Juli—1862 30. Dec., avtoriseret 1854 4. Juli. Rygtittel: Tiendekommissionsprotokol.
- 1854—62. Tiendekommissionsprotokol for Vor og Nim Herreder 1 Bd.
 1854 8. Maj—1862 20. Nov., avtoriseret 1854 29. April.
1855. Forhandlingsprotokol for Århus Amts nordre Distrikt.
 1855 16. Juli—21. Dec. findes i Forhandlingsprotokollen for Århus Amt 1854.
- 1855—57. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen for Hads og Ning Herreder 1 Bd.
 1855 25. Juni—1857 1. Avg., avtoriseret 1855 23. Juni. Rygtittel: Tiendekommissionsprotokol.
- 1810—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 4 Pkr.
 Nømlig:
 Sognene A—G 1 Pk.
 » H—N 1 »
 » O—Ti 1 »
 » To—Ø 1 »
- 1847—51. Korrespondance Tiendekommissionsforretningerne vedkommende 1 Bd.
 Anm. Er Kopibog over Breve, udgåede fra Skanderborg Amts Tiendekommission.
- 1810—62. Indkomne Breve til Amtets Tiendekommissioner m. m. 1 Pk.
 Indhold:
 1. Tiendekommissionen for Århus Amts østre Del:
 a. Indkomne Breve 1810—11.
 2. Tiendekommissionen for Århus Amt:
 a. Indkomne Breve 1834—40.
 b. Koncepter til udgåede Breve 1835.
 3. Tiendekommissionen for Århus Amts søndre Distrikt:
 a. Indkomne Breve 1856—57.
 b. Hartkornsfortegnelser.
 4. Tiendekommissionen for Århus Amts vestre Del:
 a. Indkomne Breve 1817.

5. Tiendekommissionen for Skanderborg Amt:
 - a. Indkomne Breve 1835—54.
 - b. Koncepter til udgæede Breve 1836—54.
 - c. Kapitelstakster.
6. Tiendekommissionen for Tyrsting og Vrads Herreder:
 - a. Indkomne Breve 1854—62.
 - b. Koncepter til udgæede Breve 1854—57.
 - c. Forslag til Kommissionens Forretninger 1854.
 - d. Fortegnelse over afløste Tiender ved Kommissionens Mellemskomst 1854—56.
 - e. Hartkornfortegnelser.
 - f. Regnskaber 1854—55.

15. Vejle Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes i Vejle Amt kun ét Tiendekommissionsdistrikt, som dog ved kgl. Resol. 1855 11. Maj deltes i to:

1. Vejle Amts nordre Del, bestående af Bjerre og Hatting Herreder samt Jellinge Sogn af Tørrild Herred.
2. Vejle Amts søndre Del, bestående af Elbo, Brusk, Holman, Jerlev, Nørvang og Tørrild Herreder, undtagen Jellinge Sogn.

1811—54. Protokol for Tiendekommissionen for Vejle Amt 2 Bd.

Nemlig:

1811 2. April—1832 6. Juli, Rygtittel: Tiendeprotokol, avtoriseret bagi 1810 13. Dec. 1 Bd.

1854 18. Marts—12. Okt., avtoriseret som Tiendeprotokol 1853 19. Dec. 1 »

Anm. Fra 1855 6. Juni—27. Dec. fortsat af Tiendekommissionen for Vejle Amts søndre Del.

1855. Protokol for Tiendekommissionen for Bjerre og Hatting Herreder 1 Bd.

1855 6. Juni—21. Dec., avtoriseret 1855 4. Juni.

Anm. Under 1862 4. Febr. er indført en Erklæring om, at ikke mere tiendepligtigt Hartkorn i Bjerre og Hatting Herreder står uafløst.

1855—57. Protokol for Tiendekommissionen for Elbo, Brusk, Holman, Jerlev, Nørvang og Tørrild Herreder. 1 Bd.

1855 6. Juni—27. Dec. findes i Protokollen for Vejle Amt 1854.

1855 16. Avg.—1857 2. Sept., avtoriseret 1855 8. Nov. 1 Bd.

1857 og } Indkomne Breve til Tiendekommissionen for
1862 } Vejle Amts søndre Del 1 Pk.

16. Tiendekommissionerne for Ribe Amt.

I 1810 indrettedes i Ribe Amt to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Nordre Del, bestående af Øster og Vester Horne, Slavs og Skads Herreder. Ved kgl. Resol. 1858 11. Marts udskiltes herfra Vorbasse, Grene og Grindsted Sogne af Slavs Herred og henlagdes til søndre Dels 2. Distrikt.

2. Søndre Del, bestående af Gørding, Anst og Malt Herreder, Hunderup Birk og de Jurisdiktioner, som ligge sønden for Kongeåen.

Ved kgl. Resol. 1854 17. Sept. deles søndre Del i 3 Distrikter:

1. Søndre Dels 1. Distrikt, bestående af Gørding Herred samt Føvling og Holsted Sogne af Malt Herred.

2. Søndre Dels 2. Distrikt, bestående af Anst Herred samt Vejen, Læborg, Brørup, Lindknud, Malt og Folding Sogne af Malt Herred, hvortil ved kgl. Resol. 1858 11. Marts endvidere lagdes fra nordre Del: Vorbasse, Grene og Grindsted Sogne af Slavs Herred.

3. Søndre Dels 3. Distrikt, bestående af Riberhus Birk, Lø Herred, Møgeltønder og Ballum Birker.

Anm. Hunderup Birk var allerede fra 1791 2. Dec. henlagt til Riberhus Birk; 1812 7. Juli henlagdes det til Gørding og Malt Herreder.

1811—58. Tiendekommissionsprotokol for Ribe Amts nordre Del 4 Bd.

Nømlig:

1811 24. Maj—1844 23. Avg., avtoriseret for Øster,

Vester, Slavs og Skads Herreder 1810 22. Dec. . . 1 Bd.

1845 30. Juni—1855 31. Juli, avtoriseret for Øster,

Vester, Slavs og Skads Herreder 1845 30. Maj . . . 1 »

1855 20. Avg.—1858 6. Juli, avtoriseret til Brug for Tiendekommissionen i Ribe Amts nordre Del 1855

15. Avg. 1 »

1858 21. Juli—28. Dec. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen for Øster og Vester Horne

samt Skads Herreder, avtoriseret 1858 30. Juni . . 1 »

Anm. Fra det fjerde Sogn i Slavs Herred, Heinsvig, som stadig skulde høre til nordre Del, findes ingen Forretning efter den kgl. Resol. 1858 11. Marts.

1811—53. Tiendeprotokol for Ribe Amts søndre Del. 2 Bd.

Nømlig:

1811 30. April—1834 7. Juni (Rygtittel: Tiendekommissionsprotokol for Ribe Amts søndre Del),

avtoriseret for Gørding, Malt og Anst Herreder,

Hunderup Birk og de Jurisdiktioner, som ligge

sønden for Kongeåen 1810 31. Dec. 1 Bd.

1846 8. Juni—1853 18. Maj, avtoriseret 1846 27. Maj
som Forhandlingsprotokol for Gørding, Malt og
Anst Herreder samt Jurisdiktionerne sønden for
Kongeåen 1 Bd.

Anm. Fra 1855 9. Januar—1858 10. Febr. fortsat
for søndre Dels 3. Distrikt.

1855—62. Tiendekommissionsprotokol for Ribe Amts
søndre Dels 1. Distrikt 1 Bd.

1855 1. Marts—1862 6. Avg., avtoriseret for Gørding Herred
samt Føvling og Holsted Sogne i Malt Herred 1854 18. Dec.

Anm. Under 1864 31. Dec. og 1865 5. Marts er tilføjet
Bemærkninger om afløst Tiende 1855—62.

1855—59. Forhandlingsprotokol for Tiendekommis-
sionen for Ribe Amts søndre Dels 2. Distrikt . 1 Bd.

1855 21. Maj—1859 12. Januar (Tittel på Bindet: Tiende-
kommissionsprotokol), avtoriseret 1855 16. Maj.

Anm. Heri er indført et Cirkulære fra Indenrigsministeriet
1861 12. Febr.

1855—58. Protokol for Tiendekommissionen for Ribe
Amts søndre Dels 3. Distrikt.

1855 9. Januar—1858 10. Febr. findes i Protokollen for
søndre Del 1846—53.

1810—77. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 4 Pkr.

Nemlig:

Sognene A—G	1 Pk.
» H—N	1 »
» O—S	1 »
» T—Ø	1 »

1810—58. Kopibog Tiendekommissionen for Ribe
Amts søndre Del vedkommende 1 Bd.

Indhold:

1. Kopier af ud- og indgåede Skrivelser 1810 14. Nov.—
1858 18. Maj,

og fra den anden Side af Bindet:

2. Journal over indgåede Skrivelser 1853 4. Juni—1858
10. Marts.

1858—63. Kopibog Tiendekommissionen for Ribe
Amts søndre Dels 3. Distrikt vedkommende 1 Bd.

Indhold:

1. Indgåede Skrivelser 1858—63.

2. Udgåede Skrivelser 1858—63.

1811—62. Indkomne Breve til Amtets Tiendekommissioner m. m. 1 Pk.

Indhold:

1. Tiendekommissionen for Ribe Amts nordre Del:
 - a. Indkomne Breve 1822.
 - b. Tiendefortegnelse 1854.
2. Tiendekommissionen for Ribe Amts søndre Del:
 - a. Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1811—54.
 - b. Kapitelstakster og Tiendefortegnelser.
3. Tiendekommissionen for Ribe Amts søndre Dels 1. Distrikt:

Hartkornsfortegnelser.
4. Tiendekommissionen for Ribe Amts søndre Dels 2. Distrikt:

Hartkornsfortegnelser.
5. Tiendekommissionen for Ribe Amts søndre Dels 3. Distrikt:

Indkomne Breve og Koncepter til udgåede Breve 1854—62.

17. Ringkøbing Amts Tiendekommissioner.

I 1810 indrettedes i Ringkøbing Amt to Tiendekommissionsdistrikter:

1. Nordre Distrikt, bestående af Skodborg, Vandfuld, Hjerm og Ginding Herreder.

Anm. Bording Sogn, der ligger dels i Ginding, dels i Vrads Herred, men ved Reskr. 1832 6. Januar henlagdes under Hammerum Herreds Jurisdiktion, hører til nordre Distrikt indtil 1854, da det regnes til mellemste Distrikt. Sognene Idom, Nørre Felding, Vinding og Vind i Ulvborg Herred og Tvis Sogn i Hammerum Herred, hvilke alle fem høre til Ulvborg Herred i gejstlig Henseende, regnes ligeledes indtil 1854 til nordre Distrikt, da de alle høre til Hjerm og Ginding Herreders Jurisdiktion.

2. Søndre Distrikt, bestående af Hammerum, Ulvborg, Nørre, Bølling, Hind og Vrads Herreder.

Anm. Bording Sogn i Vrads Herred, Idom, Nørre Felding, Vinding og Vind Sogn i Ulvborg Herred samt Tvis i Hammerum Herred høre til nordre Distrikt (se foregående Anm.).

Ved kgl. Resol. 1824 27. Maj skiltes Vrads Herred fra søndre Distrikt og henlagdes til Skanderborg Amts Tiendekommission.

Ved kgl. Resol. 1854 8. Marts dannes Ringkøbing Amts mellemste Distrikt af Ulvborg og Hammerum Herreder fra søndre Distrikt, medens nordre Distrikt bliver uforandret, indtil

ved kgl. Resol. 1854 19. Maj ligeledes de fem Sogne Idom, Nørre Felding, Tvis, Vinding og Vind henlægges til mellemste

Distrikt; også Bording Sogn, der ikke nævnes i Resolutionen, regnes nu til mellemste Distrikt.

1811—60. Protokol for Tiendekommissionen for Skodborg, Vandfuld, Hjerm og Ginding Herreder 3 Bd.

Nemlig:

- 1811 29. April—1816 4. Juni, avtoriseret 1811 10. Januar 1 Bd.
- 1816 27. Febr.—1854 24. Maj, avtoriseret 1816 31. Juli. 1 »
- 1854 15. Maj—1860 22. Avg., avtoriseret 1854 15. Febr. som Tiendekommissions-Forhandlingsprotokol 1 »

1811—62. Protokol for Tiendekommissionen for Ringkøbing Amts søndre Distrikt 4 Bd.

Nemlig:

- 1811 3. Okt.—1828 17. Juni, avtoriseret 1811 19. Febr. for Ulvborg, Hind, Nørre, Bølling, Hammerum og Vrads Herreder 1 Bd.
- 1827 6. Juni—1854 18. Maj, avtoriseret 1827 8. Maj til Brug for Tiendekommissionen for den søndre Del af dette Amt 1 »
- 1854 29. Maj—1855 23. Avg., avtoriseret 1854 24. April som Forhandlingsprotokol 1 »
- 1855 27. Avg.—1862 16. Juni, avtoriseret 1855 18. Juli (samme Tittel) 1 »

1854—60. Forhandlingsprotokol for Tiendekommissionen i Ringkøbing Amts mellemste Distrikt 1 Bd.

- 1854 22. Maj—1860 18. Juli, avtoriseret 1854 22. April. Anm. Heri er tillige indført Kopier af to Kendelser, afsagte 1861 26. Febr. af den overordnede Tiendekommission.

1812—62. Dokumenter til Kommissionsprotokollerne. 3 Pkr.

Nemlig:

- Sognene A—G 1 Pk.
- » H—R 1 »
- » S—Ø 1 »

1817—62. Indkomne Breve til Amtets Tiendekommissioner m. m. 1 Pk.

Indhold:

1. Nordre Distrikt:
 - Indkomne Breve 1853—62.
2. Søndre Distrikt:
 - a. Indkomne Breve 1817—45.
 - b. Konditioner, hvorefter Mægling foretages.
 - c. Observanda.

- d. Kapitelstakster 1845—49.
 - e. Tiendefortegnelser 1817.
 - f. Fortegnelser over Kommissionens Arkiv 1842, 1853.
3. Møllestø Distrikt:
- a. Indkomne Breve 1856—62.
 - b. Beregninger af Omkostninger 1862.
 - c. Hartkornsfartegnelser.

III. De i Henhold til Lov 1871 11. Februar beskikkede Tiendekommissioners Arkivalier.

(se ovfr. S. 286¹).

1871—73. Protokol for Tiendekommissionen for Ærø. 2 Bd.

Nemlig:

1871 20. Sept.—1872 3. Okt., avtoriseret 1871 15.

Juli..... 1 Bd.

1872 8. Okt.—1873 4. Januar, avtoriseret 1872 20.

Sept..... 1 »

1871—77. Protokol for Tiendekommissionen for nogle
forhen blandede Sogne i Ribe Stift..... 2 Bd.

Nemlig:

1871 24. Avg.—1872 27. Avg, avtoriseret 1871 25.

Juli til Brug for den i Følge Lov 1871 11. Febr.
udnævnte Tiendekommission (på Bindet: »i nogle
forhen blandede Sogne i Ribe Stift«) 1 Bd.

1872 27. Avg.—1877 26. Febr., avtoriseret 1872 13.

Sept. 1 »

1871. Indkomne Breve til Tiendekommissionen for de
blandede Sogne i Ribe Amt..... 1 Pk.

IV. De hos Stiftsøvrighederne samlede Beskrivelser af Tiendeforeninger og Tiendekendelser.

De i Henhold til Frdg. 1828 12. Marts hos Stiftsøvrighederne samlede Tiendeforeningsdokumenter og Udskrifter af Tiendekendelser blev ikke al Tid afleverede til Landsarkiverne sammen med de øvrige Stiftsøvrighedsarkivalier, og først Udarbejdelsen af ovenstående Vejledning gav da Anledning til at forlange dem indsendte. Medens de i Landsarkiverne i København og i Odense samlede Dokumenter ere gennemgåede og lagte i en bestemt Orden, er man i Landsarkivet i Viborg, hvortil Afleveringen fra de fire jyske

¹ Overtiendekommissionsprotokoller ere ikke modtagne i Rigsarkivet.

Stiftsøvrigheder først fandt Sted i Foråret 1907, endnu ikke kommet så vidt. En præcis Registratur har her kun kunnet gives delvis. Man har valgt at ordne Dokumenterne sognevis inden for visse Administrationsdistrikter, for Østifterne efter Amter, for Nørrejylland efter Stifter og Herreder. Det er anset for tilstrækkeligt i den følgende Liste at opføre Pakkernes summariske Titler med det ældste og yngste Dokuments Årstal. Hver Tittel omfatter således én Pakke, der atter omfatter en Række Sogne i alfabetisk Orden. Desværre har man i Årenes Løb ikke fra Stiftsøvrighedernes Side anvendt tilstrækkelig Omhu for at holde sammen på disse praktisk vigtige Dokumenter. Ikke sjældnen mangler Dokumenter, som skulde findes i Pakkerne. Grunden er formentlig den, at man, i Stedet for at meddele Afskrift, har lånt vedkommende Dokument ud og ikke påset, at det blev leveret tilbage. Under Revisionen af Pakkerne har man i Landsarkiverne fundet indlagt uberigtigede Kvittringer for Udlån af Tiendeforeninger eller Kendelser. Der er Anledning til at antage, at en Del af de således udlånte Dokumenter af Låntagerne ere indsendte til Landbrugsministeriet som Bilag til Andragender, og at de derfor må bero blandt Ministeriets Korrespondancesager. Et Held er det da, at Frdg. 1828 12. Marts har krævet, at alle sådanne Dokumenter skulle tinglæses og indføres i Skøde- og Pantebøgerne. Man bør derfor ikke undlade i påkommende Tilfælde at tage Udskrift af den heri indførte Tekst.

1. Københavns Amt:

Sognene: Allerslev-Hyllinge 1796-1857. — Højelse-Såby 1797-1856. — Sengeløse-Ørsted 1798-1855.

2. Fredriksborg Amt:

Sognene: Alsønderup-Kyndby 1799-1857. — Lille Lyndby-Skøvinge 1796-1857. — Slagslunde-Ølstykke 1796-1857.

3. Holbæk Amt:

Sognene: Ågerup-Grevinge 1797-1857. — Hagested-Nørre Jærnløse 1797-1857. — Odden-Svinninge 1796-1857. — Sæby-Ørslev 1796-1857.

4. Sorø Amt:

Sognene: Agersø-Førslev 1806-1858. — Gimlinge-Jydstrup 1797-1856. — Karrebæk-Munkebjergby 1807-1857. — Nordrup-Stillinge 1797-1856. — Sønderup-Ørslev 1797-1858.

5. Præstø Amt:

Sognene: Allerslev-Gunderslev 1798-1849. — Hårlev-Rønnebæk 1796-1854. — Sandby-Øster Egesborg 1797-1849.

6. Maribo Amt:

a. Låland.

Sognene: Ageby-Hunseby 1806-64. — Kappel-Rødby 1813-58. — Sandby-Østoftø 1804-58.

b. Falster.

Sognene: Åstrup-Horreby 1805-64. — Idestrup-Systofte 1804-59. — Tingsted-Ørslev 1820-63.

7. Odense Amt:

Sognene: A-Asperup 1803-58. — Assens-Birkende 1803-55. — Bogense-Dalby 1803-56. — Dalum-Ejlby 1803-55. — Fangel-Gamtofte 1803-56. — Gelsted-Hårby 1814-55. — Hårslev 1812-55. — Harrendrup-Kavslunde 1798-1866. — Kærte-Kølstrup 1803-55. — Køng-Lunde 1811-73. — Marslev-Mesinge 1812-55. — Middelfart-Næsbyhoveds Broby 1800-56. — Nørre Åby-Nørre Nørå 1803-55. — Nørre Landager-Orte 1799-1855. — Ollerup-Rolfsted 1791-1857. — Rynkeby-Sandager 1811-55. — Sanderum-Skamby 1803-56. — Skeby-Skovby 1803-56. — Skydebjærg-Søby 1806-55. — Søllested-Ubberud 1803-56. — Udby-Vigerslev 1811-61. — Vissenbjærg-Østrup 1803-56.

8. Svenborg Amt:

Sognene: A-Bovense 1803-56. — Brahetrolleborg-Egense 1790-1856. — Ellested-Flødstrup 1803-55. — Frørup-Håstrup 1811-59. — Heden-Herringe 1804-56. — Hesselager-Horne 1818-63. — Humle-Hundstrup 1799-1856. — Jordløse-Kværndrup 1821-69. — Landet-Lyø 1797-1857. — Magloby-Nørre Broby 1813-57. — Ollerup-Ringe 1810-57. — Rudkøbing-Skårup 1803-55. — Skellerup-Stenstrup 1797-1856. — Stoense-Sønder Broby 1803-57. — Sønder Højrup-Tved 1799-1856. — Ulbølle-Vester Åby 1803-57. — Vester Hæsinge-Øksendrup 1816-57.

9. Ålborg Stift:

Herrederne: Horns 1814-60. — Vennebjærg 1811-54. — Dronninglund 1811-58. — Børglum 1811-57. — Kær 1813-57. — Hvetbo 1813-59. — Øster Han 1811-56. — Vester Han 1811-56. — Hillerslev 1811-59. — Hundborg 1811-59. — Hassing 1812-61. — Revs 1798-1860. — Morsø Sønder 1800-59. — Morsø Nørre 1812-58. — Sognene Syd for Limfjorden 1799-1855.

10. Viborg Stift:

Herrederne: Fleskum 1810-55. — Hornum 1803-54. — Hellum 1803-55. — Hindsted 1811-57. — Års 1812-54. — Gislum 1804-55. — Slet 1812-58. — Hindborg 1815-56. — Nørre 1796-1856. — Harre 1819-55. — Rødding 1811-55. — Fjends 1817-57. — Rinds 1805-55 (2 Pkr.). — Nørlyng 1798-1857. — Sønderlyng 1811-55. — Middelsom 1811-62.

11. Århus Stift:

Herrederne: Lysgård 1811-64. — Hids 1834-56. — Hovlbjærg 1838-62. — Onsild 1819-70. — Gerlev 1815-57. — Nørhald 1811-59. — Støvring 1802-58. — Galten 1811-60. — Rovsø 1815-55. — Sønderhald 1816-62. — Nørre Dyrs 1816-72. — Sønder Dyrs 1812-59. — Mols 1831-60. — Øster Lisbjærg 1802-59. — Vester Lisbjærg 1817-54. — Sabro 1846-55. — Framlev 1831-55. — Hasle 1827-55. — Ning 1828-62. — Hads 1820-60. —

Hjælmslev 1808-58. — Gern 1813-63. — Tyrsting 1831-62. — Vrad 1828-57.
— Vor 1797-1857. — Nim 1824-62. — Bjerre 1826-55. — Hatting 1800-55.
— Samsø 1855-56.

12. Ribe Stift:

Herrederne: Nörvang 1812-90. — Törrild 1801-57. — Jerlev 1822-55.
— Elbo 1803-55. — Holman 1812-56. — Brusik 1816-78. — Skodborg
1811-60. — Vandfuld 1815-59. — Hjerm 1811-57. — Ginding 1812-56. —
Hammerum 1811-56. — Ulvborg 1814-61. — Hind 1811-65. — Bølling
1811-56. — Nörre Horne 1812-60. — Vester Horne 1797-1862. — Øster
Horne 1798-1858. — Skads 1797-1859. — Slavs 1799-1860. — Anst 1796-
1871. — Malt 1799-1856. — Görding 1796-1872. — Ribe 1796-1873.

Mindre Meddelelser.

Rigsarkivassessor, Dr. Knapp i München og det danske Arkivvæsen. Ovenfor S. 145 er omtalt Assessor, Dr. Knapps mangelfulde Meddelelser om Arkivvæsenet i Norden i det Foredrag, som han på det 4. tyske Arkivarmøde i Danzig gav i sit der holdte Foredrag om Beskyttelse for Arkivalier og Tilsyn med de ikke under faglig Ledelse stående Arkiver og Embedshåndarkiver (»Registraturen«) i Sydtyskland og i de fremmede Nabostater. Af dette Foredrag har han nu leveret en revideret Udgave i »Archivalische Zeitschrift«, Ny Følge 13. Bd., og deri S. 93—96 indlemmet et, jævnlig mindre eksakt, Uddrag af mit ovenfor S. 146—66 meddelte, på det 5. tyske Arkivarmøde i Bamberg holdte Foredrag om Organisationen af Arkivvæsenet i Norden. Han undskylder nu sine tidligere mangelfulde Meddelelser om dette Spørgsmål ved at påberåbe sig mine 26—28 År gamle Afhandlinger om det nordiske Arkivvæsen i »Archivalische Zeitschrift« 1. Række 4.—6. Bd., som udvise de samme Mangler. Han havde dog burdet regnet med den Mulighed, at der i den forløbne Menneskealder også kunde have fundet Fremskridt Sted i det nordiske Arkivvæsens Udvikling, og hvis han i sin Tid i Stedet for at nøjes med mine forældede Meddelelser havde henvendt sig til mig, vilde jeg med største Fornøjelse have forsynet ham med alle fornødne Oplysninger.

Jeg vilde dog ikke have grebet Pennen for at konstatere dette Forhold, hvis ikke Assessor Knapp tillige havde fundet sig kaldet til at påpege et højst uheldigt Forhold (»einen großen Mißstand«) i det danske Arkivvæsen: »I Danmark kender man endnu ikke¹ Forskellen mellem Arkiv og Håndarkiv (»Registratur«); Ministerialakter, som næppe ere et År gamle, blive således overførte til Rigsarkivet.« Han tilføjer, at hvis dette System skulde indføres i bajerske Arkiver, vilde disses Embedsmænd »på Grund af stadig Håndlangertjeneste for Administrationen og Domstolene ikke nå til at levere historiske Referater og Arkivaren faktisk blive

¹ Fremhævet af mig.

nedværdiget («herabgewürdigt») til at være Registratør¹.

Assessor Knapp har imidlertid gengivet min Udtalelse ovenfor S. 152 om Justits- og Indenrigsministeriernes Afleveringer meget unøjagtig. Jeg har her kun talt om Afleveringer fra disse to Ministerier, der savne fornøden Plads til Arkivalier i deres Kontorlokaler, medens jeg slet ikke har nævnt de andre Ministeriers Akter. Det af Assessor Knapps påtalte formentlige »højest uheldige Forhold« viser imidlertid, at man i Tyskland har »Begrebsarkivarer« ikke mindre end »Begrebsjurister«. Assessor Knapp er på Forhånd så overbevist om Rigtigheden af de gængse tyske »Begreber« om »Arkiver«, »Arkivarer«, »Håndarkiver« (»Registraturer«, se ovfr. S. 152 Note) og »Registratører«, at han aldeles ikke kan tænke sig, at Arkivforholdene andre Steder kunne have formet sig anderledes, end hine »Begreber« tillade. Det fremgår nu med tilstrækkelig Tydelighed af mit Foredrag på Arkivarmødet i Wien², at de danske Arkivarer, skönt man i Danmark hverken kender eller overhovedet har i Sinde at acceptere den tyske tekniske Forskel mellem »Arkiv« og »Registratur«, dog ikke ere »Registratører« i tysk Forstand og således heller ikke have »en Registratørs Opgave«³. Denne Opgave er »at inddele Aktpakkernes Indhold efter Materien« og at registrere det i Realrepertorier⁴. Men sådanne Repertorier blive overhovedet ikke udarbejdede hos os og anses her for aldeles overflødige, netop fordi Proveniensprincippet er Grundlaget for vore Arkivalieordninger, og fordi vi kunne fremtage de moderne Akter ved Hjælp af Administrationens Journaler over indkomne Sager m. m. i Kraft af de Studier i Administrationens og dens Forretningsgangs Historie, der i de danske Arkiver drives i et Omfang, hvorom man i Tyskland og specielt Hr. Assessor Knapp ikke synes at kunne danne sig nogen klar Forestilling. Ved de hos os på Grundlag af disse Studier udarbejdede Håndbøger og Vejledninger⁵ kunne vi, efter Hånden som Ordningsarbejderne skride frem, med Lethed konstatere, i hvilket Fond Akterne om hvilket som helst Spørgsmål vil være at søge.

Når Assessor Knapp derefter med tydelig Adresse til de danske Arkivarer taler om et Arkivaren »nedværdigende Håndlangerarbejde«, som pålægges denne ved Afleveringen af de nyere ministerielle Akter, forstår jeg ikke denne Bemærkning. Efter den hos os gængse Opfattelse er Arkivarens Opgave i første Linje netop at præstere Håndlangerarbejde for Administrationen,

¹ Fremhævet af mig.

² Ovenfor S. 239 jfr. S. 199—200.

³ Jfr. Holtzinger: Registratur- und Arkivkunde, S. 11.

⁴ Holtzinger a. St.

⁵ Se ovenfor S. 230 ff.

at deltage i Forberedelsen af Sagernes Ekspedition¹. Jeg for mit Vedkommende lægger aller største Vægt på, at de vordende Arkivarer til en Begyndelse beskæftige sig med de nyeste Akter og yde Administrationen Håndlangerarbejde. Dette giver dem efter den Måde, hvorpå Undersøgelserne drives hos os, en fortrinlig Forberedelse for den fremtidige Arkivartjeneste, i det den praktisk erhvervede Indsigt i den moderne Administrations mangfoldige Forgørelser og i disses Forretningers Art giver en Indøvelse, hvis Betydning for den senere Beskæftigelse med den ældre Administrations Akter og disses Ordning efter Proveniensprincippet ikke må undervurderes, og som vanskelig vindes ad anden Vej, om den overhovedet kan erhverves ad sådan. Jeg tør formode, at de tyske Arkivarer gennemgående ikke ere i Besiddelse af den, og dette er formentlig Årsagen til, at så mange af dem ikke ere i Stand til at forstå Betydningen af Ordning efter Proveniensprincippet. Den nævnte Uddannelsesmåde giver endvidere den Fordel, at de vordende Arkivarer ikke føle sig for gode til noget Arkivararbejde og navnlig ikke blive tilbøjelige til at anse »Håndlangerarbejde« overfor Historieforskerne for »nedværdigende« for sig, men søge at fremme og tjæne disses Undersøgelser og Arbejder i alle Retninger. Jeg har Anledning til at antage, at de nævnte Egenskaber hos de danske Arkivarer have fundet Anerkendelse også hos de tyske Forskere, som have gjort Studier i de danske Arkiver. *V. A. Secher.*

Skoleinspektør P. Lauridsen. I Historisk Forenings Festskrift til Prof. E. Holms 80års Fødselsdag Kbh. 1913 har Hr. Skoleinspektør P. Lauridsen i en Note til en Afhandling om »Kong Christian VIII og Reskriptet af 2. Dcbr. 1842« S. 125 udtalt: »Den 9de Septbr. d. A. (1912) indgav jeg en Ansøgning til Rigsarkivet om at faa Adgang til Kongens Brevveksling med J. Reventlow-Criminil, . . . men endnu d. 3. Dcbr. har jeg ikke modtaget endeligt Svar.« Denne Udtalelse har den beklagelige Fejl at være aldeles urigtig, i det Hr. Lauridsen netop har modtaget det for Rigsarkivets Vedkommende endelige Svar af 1912 28. Septbr., at Adgang til Kong Kristian VIII.s Korrespondance kun kan meddeles ved kgl. Resolution efter Ansøgning til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. *V. A. S.*

Kr. D. Reventlow og »Johann, der muntre Seifensieder«. — I sit Værk »Danmark-Norges Historie 1720—1814« VI. 1. Del S. 52 omtaler Professor E. Holm, at Kr. D. Reventlows Hustru i et af sine Breve »formodentlig med et Citat af en Komædie eller en Fortælling« kalder sin Mand »Johann, der muntre Seifensieder«. Ved denne Benævnelse sigtes imidlertid til et Digt af Friedrich von Hagedorn († 1755) om den lystige

¹ Jfr. nærmere mine Bemærkninger ovenfor S. 34.

Sæbesyder, hvis Sange fra Morgen til Aften forstyrrede hans morgengnavne Nabo. Begyndelsen lyder:

Johann, der muntre Seifensieder,
 Erlernte viele schöne Lieder,
 Und sang mit unbesorgtem Sinn
 Vom Morgen bis zum Abend hin.

V. A. S.

Statstrykpapiret. Da det atter og atter viser sig, at der hersker almindeligt Ukendskab hos de rette Vedkommende om deres Berettigelse til fra »De forenede Papirfabriker« at kunne rekvirere det såkaldte »Statstrykpapir« : det af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet med Fabrikerne omkontraherede Kludestrykpapir, til den mellem Ministeriet og disse aftalte Pris, skal her meddeles den pågældende Bestemmelse i Regl. Nr. 101 af 1888 26. Maj for Anvendelse af de Papirsorter, som af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet anskaffes eller bestilles til Brug i Statstjænesten (Lovtidende 1888 S. 278). Det hedder her:

»Papiret udleveres til denne [o: den med Leverandören aftalte] Pris fra Fabrikens eller Forretningens Udsalg til Statens »Institutioner og Embedsmænd til alt, hvad disse lade trykke i »Embeds Medfør. Berettigede til at forlange Papiret til samme »Pris ere endvidere Professorerne og Lærerne ved Universitetet, »den polytekniske Lærestalt, Officersskolen m. m. til de Skrifter, »som de udgive paa eget eller paa vedkommende Undervisnings- »anstalts Forlag. Endvidere Institutioner, som faa Statsunder- »støttelse; Forfatterne af Skrifter, som udgives med Understøttelse »af Staten og offentlige Stiftelser eller af Videnskabernes Selskab »og Landhusholdningsselskabet. — Ingen er forpligtet til at an- »skaffe mere af det nævnte Papir, end han har Brug for til det »paagældende Skrift, dog er vedkommende Leverandør ikke for- »pligtet til at regne med mindre Enheder end hele Bøger.«

Prisen er f. T. 66 Øre pr. Kilo for de Trykpapirformater, som skal holdes på Lager (Dobb. Ordinær; Dobb. Postil; Dobb. Median; Dobb. Median R; Lovtidende), og Papirets Kontraktmæssighed kontrolleres fra Tid til anden af Statens tekniske Bureau for Papirundersøgelse (Stormgade Nr. 1, 1. Sal).

Opdagelsen og Erhvervelsen af Kong Kristiern II.s Arkiv fra hans Ophold i Nederlandene 1523-31.

Om det i Overskriften omtalte Spørgsmål foreligger en Fremstilling af Professor C. F. Allen i Indledningen til hans »Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern den Andens og Frederik den Førstes Historie«¹, hvortil han har kunnet benytte en Del af Udenrigsministeriets Akter om Sagen, men han har ikke haft Lejlighed til at dokumentere sin Fremstilling ved Aftryk af Aktstykker. Senere er nogle Allen ukendte Sider af det foregåede, særlig det fra svensk Side foretagne, i 1879 blevet belyst af den daværende svenske Rigsarkivar Bowallius i »Meddelanden från svenska riks-archivet« i en af Aktstykker ledsaget Fremstilling: »Bidrag til historien om K. Christiern II.s archiv och dess delning mellan Sverige, Norge och Danmark«². Det turde nu også være på Tide fra dansk Side at fremdrage forskellige Aktstykker³, som kan underbygge Allens Beretning og give et udførligere og mere levende Billede af det foregåede end Allens på visse Punkter noget knapt holdte Beretning. Her skal først gives en kort Oversigt over

¹ 1. Del. Kbhvn. 1854 S. XXII—XXIX.

² 1. Bd. S. 21—66. Denne Fremstilling med Udeladelse af Slutningen om Pastor Ekdahl og af Bilagene er meddelt i Oversættelse i Archival. Zeitschr. 7. Bd. 1882 S. 177—91.

³ Disse skrive sig fra en Tid, da man brugte en ordnet og rationel Retskrivning, og derfor er ingen Forandring foretaget i denne. Derimod er udeladt en Del Titulaturer og Høflighedsudtryk som kongelig, naadigst, skyldigst, hochachtungsvoll, ergebenst, underdanig, højtbegaagen m. fl., hvor disse Ord kun er Fyldekalk.

Sammenhængen mellem Aktstykkerne, og i øvrigt henvises til disse selv, der ofte levende fortælle det, hvorpå det her kommer an.

Efter at danske og svenske Historikere og Diplomater i henved 300 År atter og atter forgæves havde søgt at opspore de Arkivalier, om hvilke man vidste, at Kong Kristiern II. havde efterladt dem i Nederlandene, da han i 1531 drog til Norge¹, ansøgte Sællands Biskop Fr. Münter i 1823 Kong Fredrik VI om at foranledige en Undersøgelse anstillet i Arkiverne i Mannheim og München efter de savnede Arkivalier. Denne Eftersøgning blev Anledning til, at Arkivalierne i Sommeren 1825 opdagedes i det bajerske Kresarkiv i Amberg og derfra førtes til Rigsarkivet i München, hvor deres Identitet endelig blev fastslået. Opdagelsen førte til, at der i 1827 erhvervedes Tilladelse for den danske Regering til at lade Kammerjunker, senere Kammerherre og Udenrigsminister, H. Kr. Reedtz² og Legationssekretær M. P. Hvass³ tage Afskrifter af de vigtigste af Arkivalierne, et Arbejde, som sluttedes 1829. Den bajerske Regering tilbød samtidig den svensk-norske Regering, at denne måtte lade Arkivalierne undersøge, i det den forventede for de Sverige vedkommende af dem at kunne tilbytte sig Arkivalier eller Dele af det Würzburgske Bibliotek, som på Tredivårskrigen Tid formentes førte til Sverige. Herom indleddes Underhandlinger i 1827. Skönt man ikke fra svensk Side mente at kunne gå ind på Byttet, tilbød dog ved Skrivelse af 1829 2. Juni Kongen af Bajern uden Vilkår som Bevis paa velvilligt Sindelag at ville afstå til Kongen af Sverige og Norge alle de Dokumenter og Akter af Kristiern II.s Arkivalier, som måtte angå Sverige og Norge⁴. Imidlertid havde den tidligere Officer i den dansk-norske Hær, senere Professor i Økonomi og Teknologi ved Universitetet i Kristiania, Gregers Fougner Lundh, som ved Siden af sit egentlige Fag

¹ De danske Bestræbelser er omtalt af Allen a. St. S. XVI—XXII, de svenske i »Meddelanden från svenska riks-archivet« I S. 49—50.

² Biograf. Lexikon 13, 559.

³ F. Hvass: Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvass I. D. S. 60—66.

⁴ Meddelanden o. s. v. I S. 26—27.

gav sig af med Studier i norsk Historie og i Vinteren 1828 —29 i København havde samlet Afskrifter til et norsk Diplomatarium, her hørt om Fundet af Kristiern II.s Arkivalier, og at der blandt disse skulde findes norske Dokumenter fra Ærkebisparkivet i Trondhjem, som i 1537 var blevet ført fra Norge af Ærkebiskop Olaf Engelbrektson. Efter sin Hjemkomst virkede Prof. Lundh for, at man skulde søge at få disse Dokumenter tilbage og opnåede også, at han ved kgl. Resol. 1829 19. Septbr. blev udset til som den norske Regerings Kommissær at modtage de Arkivalier, som den bajerske Regering ved Skrivelse af 1829 2. Juni havde tilbudt at afstå, og som ved samme Resolution var blevet overdraget Universitetet i Kristiania. Han kom i Begyndelsen af næste November til München og fattede straks den Plan at ville erhverve for Norge eventuelt Sverige hele Kristiern II.s Arkiv med Tilbehør, altså også den Danmark vedkommende Del. Han skrev herom den 14. Novbr.¹ til den svenske Gesandt i Wien Grev Løwenhielm og udtalte i den Anledning: »Saameget bedre, omendskjønt det vil ærgre Danskerne, hvilket imidlertid ei kan skade. De have saa skjændigen udplyndret Norge for dets historiske Mindesmærker, især alle skriftlige Fornlevninger, at det ei kan være for meget, om vi beholde denne lille Rest, som lykkeligtvis er sluppen dem ud af Hænderne,« og i en Skrivelse af 25. Novbr.² anbefalede han sin Plan i følgende Ord: »Dette vilde give vort Hof en herlig Anledning til ved Bytning at faae ud af Hænderne paa de Danske det meget, de baade for Norges og for Skaanes, Hallands og Blekingens Vedkommende have tilladt sig at beholde, og som de nu ruge over som Dragen over sit Guld.« Grev Løwenhielm afslog dog i Svarskrivelse af 25. Novbr.³ aldeles at medvirke til i Værk Sættelsen af Prof. Lundhs smukke Planer. Samtidig med at denne således spekulerede i gamle Modsætninger mellem Sverige og Danmark og udlod sig i så bitre og hadefulde Udfald mod de Danske som de anførte, søgte han at blive Befuldmægtiget også for Danmark, og tilbød i et Brev af 22. Novbr. til Kammer-

¹ Bowallius i Meddelanden a. St. S. 29—30.

² Bowallius a. St.

³ Bowallius a. St.

junker Reedtz (Nr. 1), i hvilket han på Forhånd forsikrede om sin største Velvilje og Loyalitet mod Danmark, at ville medbringe den Danmark tilkommende Del af Kristiern II.s Arkiv, hvis det danske Hof skulde ville erhverve denne. I dette Brev indrømmer Prof. Lundh på Grundlag af den af ham foretagne Undersøgelse af Kristiern II.s Arkiv, at »den allerstørste Del« af dette vil komme til Danmark.

Det danske Departement for de udenlandske Affærer forelagde straks Kongen Prof. Lundhs Brev til Kammerjunker Reedtz, og ved kgl. Resolution af 10. Decbr. fik det Bemyndigelse til at give Prof. Lundh fornøden Fuldmagt. Denne blev den 12. Decbr. underskrevet af Gehejmestatsminister Schimmelmann (Nr. 3), der s. D. tilskrev den danske Forbundsgesandt i Frankfurt a/M Baron F. v. Pechlin, sendte ham Udskrift af Prof. Lundhs Brev af 22. Novbr., anbefalede denne som »früher Capitain in dänischem Dienste« og pålagde ham gennem den bajerske Forbundsgesandt at udforske, om dennes Regering vilde være tilbøjelig til at overlade Danmark den dette vedkommende Del af Kristiern II.s Arkiv, ligesom en sådan Overladelse allerede var sket overfor Sverige og Norge. Gesandten fik Bemyndigelse til at sætte sig i Forbindelse med Prof. Lundh, som »ist mit Vollmacht versehen« til også at modtage den danske Andel, og udstede de nødvendige Bevisligheder i den Anledning. Samtidig havde Kammerjunker Reedtz privat underrettet Prof. Lundh om det gode Udfald af hans Henvendelse i Brevet af 22. Novbr.

Da Prof. Lundh ikke havde haft Held med at påkalde Grev Löwenhielms Assistance til Gennemførelse af sine Planer til at skaffe den svensk-norske Regering Dispositionsret over Kristiern II.s Arkiv, greb han, uden at afvente Svar på sit under Hånds Tilbud til den danske Regering, den Udvej at henvende sig direkte til den bajerske Regering i en Skrivelse af 6. Decbr.¹ (Nr. 2), i hvilken han ikke undså sig ved at anbringe en Række Usandfærdigheder om den Mangel på Inter-

¹ Denne er allerede, uden Kommentar, meddelt af Bowallius a. St. S. 48—50, men aftrykkes nedenfor, da den nødig burde savnes i det Billede, som Prof. Lundhs egne Udtalelser tegner af ham.

esse, som de omspurgte Arkivalier måtte have for Danmark. Idet han reducerede denne til det mindst mulige, understregede han stærkt, at det egentlig var Norge og Sverige, for hvilke Arkivalierne havde Betydning, og havde mærkelig nok Held til at få den bajerske Minister til at tro på Sandheden af sin tendentiøse Fremstilling. Det bajerske Rigsarkiv meddelte i Skrivelse af 23. Decbr.¹ Prof. Lundh, at Kongen af Bajern ved Resol. 14. s. M. var gåt ind på hans Anmodning, og i Skriv. af 26. s. M.² undlod Prof. Lundh ikke hoverende at meddele Grev Løwenhielm sit Held og at tilføje yderligere Spydigheder mod Danmark, i det han stadig fortav, at det var ham selv, som havde henvendt sig til den danske Regering gennem den i Departementet for de udenlandske Affærer ansatte Kammerjunker Reedtz. Prof. Lundh benyttede nemlig Lejligheden til at udtrykke sine taknemmelige Følelser for den Tillid, som den danske Regering havde vist ham, den tidligere dansk-norske Officer, i følgende Vendinger: »I det heldigste Øieblik er denne Sag tilendebragt; thi samme Dag, som jeg modtog Arkivalierne, erholdt jeg et Brev fra Kiøbenhavn, hvori man underretter mig om, at den danske Gesandt ved Forbunds-dagen i Frankfurt a/M har faaet Instruktioner om hos den bayerske Regjering at indlede et kommende Andragende om at erholde den danske Andeel af Arkivalierne udleverede, hvorhos man tillige anmoder mig om paa det danske Hofs Vegne at modtage og quittere for samme og til den Ende sender en af Udenrigsministeren Grev Schimmelmänn udfærdiget Fuldmagt. Lykkeligtvis have de ogsaa denne Gang været for seent ude, og jeg har saaledes alene havt at svare, at det Hele allerede er os overdraget, og at jeg forøvrigt ei uden nærmere Til-ladelse³ vilde kunne have overtaget Udførelsen af den Kom-mission, hvormed man har bæret mig⁴. Dermed er den Ting

¹ Trykt hos Bowallius a. St. S. 50—51 og hos Allen a. St. S. XXVI—XXVII.

² Bowallius a. St. S. 31—32.

³ Som det ses af Nr. 1 havde Prof. Lundh ingen Antydning herom fremsat i sin Henvendelse til Kjkr. Reedtz.

⁴ Her burde have stået: »som jeg har søgt at opnå«.

opgiort.* Prof. Lundhs Optræden tager sig så meget grellere ud, som den danske Regering havde ilet med at efterkomme hans Ønsker om at måtte blive udnævnt til dens Fuldmægtig, og det er, selv med den daværende langsommere Postgang for Øje, tvivlsomt, om hans Foregivende om, at Svaret fra Danmark først kom ham i Hænde den Dag, da han fik Arkivalierne udleveret fra Rigsarkivet i München, er stemmende med Sandheden. I denne Henseende er det af Betydning, at det bajerske Rigsarkivs Anmodning til Prof. Lundh om at modtage Kristiern II.s Arkivalier den 24. Decbr. Kl. 11 Form., er dateret den 23. Decbr. S. D. (Nr. 4) er den danske Gesandt i Frankfurt a/M. i Stand til at besvare den ovenfor omtalte Skrivelse fra det danske Departement for de udenlandske Affærer af 12. Decbr., der formentlig er afgået fra København samme Dag som den ligeledes den 12. Decbr. daterede Fuldmagt til Prof. Lundh og Svarbrevet til denne fra Kammerjunker Reedtz. Endvidere skriver den danske Gesandt til den bajerske under 23. Decbr. Det må da antages, at de danske Breve også er kommet til München i god Tid, men det lå under de foreliggende Omstændigheder i Prof. Lundhs Interesse at fremstille dette omvendt.

Som Svar på sin Skrivelse til den bajerske Forbunds-gesandt i Frankfurt a/M. fik Baron v. Pechlin bl. a. tilsendt Afskrift af den bajerske Statsminister Greve von Armanspergs Skrivelse af 1830 6. Januar, af hvilken han atter den 13. Januar sendte Afskrift (Nr. 5) til København, i det han tilføjede en Bemærkning om, at han herefter ikke havde fundet Anledning til at sætte sig i Forbindelse med Prof. Lundh. Imidlertid var denne afrejst til Kristiania over Hamborg, og her kom den danske Konsul Bokelmann i Forbindelse med ham. Prof. Lundh gav Konsulen en Beretning om de Arkivalier, som han medførte, i Favør af de danske Ønsker og i Strid med, hvad han havde skrevet til den bajerske Indenrigsminister. Konsulen ilede med 1830 den 22. Januar (Nr. 6) at rapportere Indholdet af sin Samtale til København således, at man her fandt Anledning til straks den 28. Januar (Nr. 7) at tilskrive den danske Gesandt i Stokholm for at opnå, at Delingen af Arkivalierne kunde finde Sted i København. Af denne Skrivelse

ses, at Prof. Lundh først »med sidste Post« havde sendt Meddelelse til Kammerjunker Reedtz i København om, at den ham sendte Fuldmagt var kommet for sént. Han meddelte endvidere en Ekstrakt af »Overdragelsesakten« o: det bajerske Rigsarkivs Skrivelse til ham af 23. Decbr. 1829, med en Omstilling af Ordene i denne. Ved at sammenligne Ekstrakten med den fulde af Bowallius meddelte Tekst forstås det straks, hvorfor Prof. Lundh ikke har sendt ordret Afskrift. I Originalteksten står, at Kongen »d. d. 14. December l. J. den ausgesprochenen Wünschen des Herrn Bevollmächtigten zu entsprechen sich bewogen gefunden«. Dette var selvfølgelig Oplysninger, der ikke måtte meddeles dem, som skulde tro, at den danske Fuldmagt var kommet for sént, og at de bajerske Arkivarer, da de fandt Delingen af Arkivalierne »alt for vanskelig, frivilligen havde tilbudt at overlade Sverrig samtlige Archivalia«.

Den danske Gesandt i Stokholm meddelte i Indberetning af 1830 5. Februar (Nr. 8), hvad han havde erfaret af den svenske Regering om Prof. Lundh, men anmodede om, at man ikke i København vilde lade sig mærke med, at man vidste Besked om hans Adfærd, når han kom dertil. Departementet svarede derpå den 25. Februar (Nr. 9) og berettede om Prof. Lundhs Besøg. Denne drog videre til Kristiania med de medbragte Arkivalier og overgav disse efter Bestemmelsen til det akademiske Kollegium. Dette overdrog nu ham og Lektor i Historie ved Universitetet Keyser at optage et Katalog over dem og foreslå en Deling. Noget Rigsarkiv for Norge var endnu ikke oprettet, således at man ikke der rådede over et faguddannet og sagkyndigt Personale, og man følte heller ikke Savnet af et sådant. Man gik ud fra den sædvanlige, fejlagtige Forestilling om, at den første den bedste Historiker, særlig når han var ansat ved Universitetet, eo ipso måtte forstå sig på Arkivvæsen og kunne behandle og registrere Arkivalier. Imidlertid sendte den danske Gesandt i Stokholm den 15. Juni (Nr. 11) en Skrivelse til Departementet, hvori han fremsendte Afskrift af en Beretning fra den norske Regering af 27. April (Nr. 10) om Prof. Lundhs Sendelse til München og meddelte Tilbud fra den svensk-norske Udenrigs-

minister til den danske Regering om eventuelt at sende en kyndig Mand til Kristiania for at deltage i Registreringsarbejdet. Kong Fredrik VI. ønskede dog ikke at anvende Bekostning herpå og valgte ved Resol. 1830 3. Juli at modtage det subsidiære Tilbud om, at den svenske Regering vilde udlevere de Danmark udelukkende vedkommende Akter, så snart Kataloget herover var fuldendt, hvorefter Kongen af Sverige og Norge pålagde den norske Regering at våge over, at Valget af de Aktstykker, som skulde udleveres Danmark, skete på en Måde, som svarede til den af den danske Regering viste Tillid¹. De Herrer Kommissærer Lundh og Keyzers Arbejde med Kataloget trak imidlertid ud, fra dansk Side erindrede man om Sagen, og den danske Gesandt indberettede i Skriv. 1832 24. Juli (Nr. 12), at Forsinkelsen var såvel til den norske som til den svenske Statsministers Misfornøjelse, men nu vilde den svenske Regering sende den svenske Historiker Mag. N. J. Ekdahl til Kristiania for at deltage i Fordelingen af Arkivalierne². Der er ingen Grund til her nærmere at forfølge Fordelingens Vanskeligheder. Herom henvises til den af Prof. Allen i 1850 udarbejdede Fremstilling, som meddeles nedenfor under Nr. 16. Det viste sig, at Mag. Ekdahl ikke var mere kyndig end hans to norske Kollegaer eller rettere lige så ukyndig i Arkivspørgsmål som disse. De to Nordmænds Studier lå i Norges Middelalder, og de havde kun haft at gøre med løse Dokumenter som historiske Kilder. For dem stillede sig derfor Kristiern II.s Arkiv som en Samling løse Enkeltheder uden indre Forbindelse, og Mag. Ekdahl havde øjensynlig samme Opfattelse. Medens Samlingen var modtaget i Form af Akter, der dannede og var samlet som Helheder om de respektive Spørgsmål, som de angik, og de enkelte Stykker, der lå sammen, også hørte sammen, tog de Herrer Lundh og Keyser fat på Registreringen aldeles i Strid med den fornuftige Fremgangsmåde, som de sagkyndige Arkivarer i München havde fulgt, da de foretog deres Fordeling³. De enkelte Aktstykker registreredes og numereredes som løse Stykker, og de forskellige

¹ Bowallius a. St. S. 33.

² Hans Instruks af 1832 18. Juli er trykt hos Bowallius a. St. S. 51—52.

³ Se om denne Allens Fremstilling i Bilag Nr. 16 ndfr. S. 373.

Fordelingsplaner baseredes på Optællinger af disse Stykker i Stedet for på de samlede Akter. Følgen blev en så håbløs Forvirring, at man senere i det Norske Rigsarkiv, da dette var blevet oprettet, og da det fra det akademiske Kollegium havde overtaget Beholdningen af Kristiern II.s Arkiv, foretrak at lægge alle Stykkerne i kronologisk Rækkefølge. Da der så blev en Rest af udaterede Koncepter tilbage, som oprindelig lå sammen med de Aktstykker, der angik de omskrevne Spørgsmål, har man, da man ikke kunde vide, hvor disse Koncepter hørte hen, anbragt disse tilsidst som hjemløse og udaterede. Ved Fordelingen mellem de tre Riger er man gåt frem på samme Måde. Man har fordelt Aktstykkerne således, at Stykkerne, som hører til samme Akt, nu kan søges både i Kristiania, i Stokholm og i København. Hvad dette betyder af Forvirring, kan enhver forstå, som kender en moderne ministeriel Akt eller Journalsag med talrige modtagne Breve, Bilag til disse og Koncepter til udfærdigede Skrivelser, og forestiller sig alle disse Stykker splittet ad og fordelt til fjernt fra hverandre beliggende Steder, eller en Række sådanne Journalsager ordnet mellem hverandre efter den kronologiske Rækkefølge af de enkelte Stykker. De tre Kommissærers manglende Ævner til at forstå den dem foreliggende Opgave, har altså resulteret i en Ødelæggelse af Samlingens Brugbarhed, som næppe vil kunne genoprettes uden stort Arbejde, stor Tidsanvendelse og megen Pengespilde. Det ses i øvrigt, at Historikeren og Universitetsprofessoren Allen ikke viser større Forståelse for, hvad det kom an på ved Delingen, end de norske og svenske Fordelingskommissærer. Allen bedømmer også Vægten af de enkelte Andele efter de tildelte Stykkers Antal og forstår derfor ikke Forskriften i den af ham selv citerede kgl. Resol. af 1834 6. Februar, der omsider gjorde Ende på Forhalingen af Delingen. Resolutionen omtaler Klassificeringen af »Akterne« og deres Deling, medens Allen ved at gengive Resolutionens Regler indsætter Ordet »Archivalia« i Stedet for »Akter« uden at lægge Mærke til, at han derved slår sig sit eget Våben ud af Hånden.

Til såvel den svenske som den norske Regerings store Misfornøjelse trak det stadig ud med det Fordelingskommis-

særerne betroede Arbejde. Disse, der hurtig kom i Strid med hverandre¹, søgte hver fra sin Side at beskære den danske Anpart så meget som muligt, medens de respektive Regeringer stadig holdt på, at den bajerske Regerings Løfte om Danmarks Anpart (jfr. Nr. 5) skulde efterkommes loyalt. Selv da Kommissærernes forskellige Fordelingsforslag var forkastet og endelige Fordelingsregler var blevet fastsat ved kgl. Resol. 1834 6. Februar, søgte Kommissærerne ved spidsfindige Fortolkninger af Fordelingsreglerne at krydse deres Regeringers loyale Hensigter og gøre Resultatet så tarveligt som muligt for Danmark, medens Regeringerne som usagkyndige ikke var i Stand til at kontrollere Udførelsen af deres Ordre eller bryde den rejste Modstand. Professor C. F. Allen har derfor også sluttet sin nedenfor meddelte Beretning (Nr. 16) med de bitre Ord: »Delingen har ganske svaret til Erhvervelsesmåden,« og at dette ikke er en ensidig dansk Betragtning fremgår af den, i 1906 afdøde, norske Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas' Indrømmelse i en Artikel i »Aftenposten«², hvori han omtaler »den såkaldte Münchenersamling (Kristiern II.s udenlandske Arkiv), som Norge erhvervede c. 1830 og senere delte med de to andre nordiske Arkiver på en Måde, der ganske vist med Rette har været Genstand for Kritik,« ligesom også den afd. svenske Rigsarkivar Bowallius allerede i 1879 ved at anføre Allens ovennævnte Klage udtaler³, at denne »visserligen icke var utan skäl«. Det Påskud til at tilegne sig den største Del af Akterne, som det norske Universitets akademiske Kollegium med en vis Ret kunde gøre gældende, nemlig at det havde afholdt Omkostningerne ved Prof. Lundhs Rejse til München, burde ikke have været givet det. Det rimeligste og billigste havde været, at de tre Riger hvert havde båret sin Andel af Udgifterne.

I Juni Måned 1834 modtog endelig Departementet for de udenlandske Affærer fra den danske Gesandt i Stokholm Underretning om, at Fordelingen af Kristiern II.s Arkiv var til Ende bragt af de svenske og norske Kommissærer, og at den danske

¹ Se Bowallius a. St. S. 35—37.

² 1899 31. Oktober, Morgennummer.

³ a. St. S. 38.

Andel kunde erholdes udleveret i Kristiania. Departementet sendte den 12. Juni den danske Generalkonsul i Kristiania Legationsråd Gierlev Fuldmagt til efter en hoslagt Fortegnelse at modtage Arkivalierne og foranstalte dem sendt til Departementet. Skönt dette efter alt det foreliggende ikke kunde være i Tvivl om, at Danmark også ved Delingen af Arkivalierne var blevet taget ved Næsen på det grundigste, gjorde det gode Miner til slet Spil og anmodede Generalkonsulen om at »ville i forbindelige Udtryk bevidne den eller de svensk-norske Commissairer, hvor meget hans Maiestæt paaskiønner det af hans svensk-norske Maiestæt herved realiserede venskabelige Tilbud om at overlade allerhøistsamme disse Akter«. Man skulde nu tro, at den Sag var sluttet, men der var endnu et Stykke til Enden. Generalkonsulen indberettede 23. Juni, at han straks havde tilskrevet Kirkedepartementet i Kristiania som Universitetets Foresatte om Udleveringen af Dokumenterne, men endnu ikke fåt Svar. Den 18. Avgust (Nr. 13) indberettede han om de Påskud, under hvilke Prof. Fougner Lundh fremdeles søgte at udhale Afleveringen. Generalkonsulen måtte på ny tilskrive Kirkedepartementet, hvorom han beretter i en udateret Skrivelse (Nr. 14), og først i Oktober kunde han indberette, at han endelig den 3. s. M. havde modtaget Arkivalierne (Nr. 15) og påtegnet Kvitteringen med de Ytringer af Kongens Forbindlighed, som Departementet i Skrivelse af 12. Juni havde pålagt ham at udtale, jfr. ovenfor. Han bragte selv den lille Samling til København, og den 13. Oktober kunde Departementet for udenlandske Affærer i en Forestilling aflægge Beretning for Kongen om Sageus Tilendebringelse og indstille, at de modtagne Arkivalier skulde overdrages det kgl. Gehejmearkiv til Opbevaring. Dette bifaldt Kongen ved Resol. 1834 18. Oktbr., der tillige bestemte, at den danske Gesandt i Stokholm skulde bevidne Kongen af Sverige og Norge Kongens Erkendtlighed for Udleveringen af den danske Andel af de fra det bayerske Rigsarkiv modtagne Akter.

V. A. Secher.

Bilag af Aktstykker.

1.

1829 22. Novbr. Udtog af et Brev fra Professor ved Frederiks Universitet i Kristiania, Fougner Lundh, til Kammerjunker Reedtz, hvori han tilbyder den danske Regering sin Tjeneste til at medbringe den danske Del af Kristiern II.s Arkiv, hvis den vil erhverve denne.

Afskrift.

Med mit Arbeide her gaaer det langsommere, end jeg havde giort Regning paa. Aarsagen hertil er fornemmelig den, at man allerede inden min Hidkomst havde i Rigsarchivet foretaget et Slags Sorteren af Danske, Norske og Svenske Archivalia, hvilken Deling, da Ingen af Archivpersonalet forstaaer de nordiske Sprog, heel naturligen var falden noget broget ud. — Da jeg strax ved at faa Øinene paa Papirerne, opdagede dette, saa maatte jeg tage mig for at giennemgaae det Hele for at omsortere saaledes, at Enhver ærligen kunde faae Sit, og med dette ei ganske hurtige Arbeide er jeg endnu beskæftiget. At jeg ved denne Leilighed gaaer frem efter den strængeste Retfærdigheds Grundsætninger, og at jeg ei med min Villie skal bringe Noget over paa vor Part, der retmæssigen eller billigen bør tilhøre Danmark, derom haaber jeg at i det mindste De vil føle Dem overtydet. Den allerstørste Deel af disse Archivalier vil komme til Danmark, da — som Ingen bedre end De veed — det Meste angaaer Christian II. Person og personlige Forhold under hans Landflygtighed, og altsaa, saa at sige, udelukkende vedkommer det Dynasti, hvortil han hørte. — Saavidt jeg har kunnet mærke, er man her tilbøielig til at udlevere ogsaa den danske Andeel af Archivalierne, og derom har jeg troet at burde underrette Dem, da det maaskee turde være bedst at smedde, medens Iernet er varmt. Skulde det danske Hof ville giøre et saadant Skridt, og Forlangendet, hvorom jeg ikke kan tvivle, her bliver indrømmet, saa kunde jeg gjerne tage Papirerne med, naar jeg gaaer hjem, hvilket for mig vilde være en ønskelig Leilighed til i nogen Maade at vise min Erkiendtlighed for den udmærkede Velvillie, jeg har fundet og nydt under mine Efterforskninger i Kiøbenhavn. — Nogen Fare vilde man vel ei

derved befrygte, da Fasciklerne naturligvis bleve mig leverede under Rigsarchivets Forsegling. — Skulde De finde mit velmeente Tilbud antageligt, saa maatte det fornødne Skridt gøres strax eller dog snarest muligt, da mit Ophold her neppe bliver langt.

2.

1829 6. Decbr. Professor G. Fougner Lundh ansøger den bayerske Indenrigsminister v. Schenk om hos Kongen at udvirke Udleveringen af hele Kristiern II.s Arkiv til Sverige og Norge.

Efter Aftryk i »Meddelanden från svenska riks-archivet« 1. Bd. S. 48—50, med Rettelse af Trykfejl.

Der Unterzeichnete, beauftragt von der Schwedisch-norwegischen Regierung zur Uebernahme der im allgemeinen Reichsarchive aufbewahrten Dokumente und Akten, welche sich auf die drey¹ skandinavischen Reiche beziehen, hält sich für verpflichtet, Seiner Excellenz, dem Herrn Staatsminister, für die Bereitwilligkeit und für die höchst loyale Aufnahme, welche er in oben besagter Staatsanstalt gefunden hat, seinen aufrichtigsten und wärmsten Dank zu erstatten, und bei dieser Gelegenheit sich in Kürze über die fraglichen Dokumente und Akten selbst zu äussern.

Was die Urkunden betrifft, so sind selbe, gemäß den nach den drey Reichen gefertigten Verzeichnissen, fast ohne Ausnahme auf die vereinigten Kronen Schweden und Norwegen bezüglich, so daß nur 6—7 Urkunden² als Dänemark betreffend in denselben angegeben sind. Rücksichtlich dieser wird nun Euere Excellenz dem Unterzeichneten eine ergebnste Bemerkung verstaten. Bey Classification historischer Urkunden, die keine mehr bestehenden und geltend zu machenden Rechte betreffen, tritt häufig der Fall ein, daß, da in jeder Urkunde ein Aussteller und ein Individuum oder eine Korporation &c. vorhanden ist, an welche dieselbe gerichtet

¹ Efter sin egen senere Påstand havde Prof. Lundh ikke fåt nogen Bemyndigelse fra den danske Regering, da dette Brev blev skrevet den 6. Decbr., og den kgl. Resolution om Fuldmagt til ham faldt også først den 12. Decbr.

² Der blev dog senere afleveret 12 Stykker som vedkommende Danmark.

ist, oder für welche dieselbe ausgestellt wird, daß bald der eine, bald der andere Theil die Rubrik für die Classification abgeben kann, ohne daß gerade eine solche Vertheilung immer richtig wäre. Der Unterzeichnete erkennt mit ungeschminktem Lobe die so höchst mühsame Arbeit, jene Urkunden in Ordnung zu bringen, an, aber er glaubt Seine Excellenz versichern zu können, daß die unter die Rubrik Dänemark gebrachten 6—7 Urkunden durchaus nicht auf letzteres Reich allein bezüglich sind, oder gleichsam ausschließlich dessen innere Angelegenheiten betreffen, sondern daß sie eben so gut bald Schweden, bald Norwegen, bald beyde zugleich, bald auch alle drey gemeinschaftlich anbelangen.

Was die Akten betrifft, so ist der bey weitem größere Theil wiederum auf letztgenannte Länder bezüglich, und nur der geringere Theil enthält mehrere Briefe und Correspondenzen, welche als rein historische Momente für Dänemark, wenn auch nicht mehr, doch vielleicht eben so viel Interesse haben als für Norwegen.

An diese nicht im einseitigen¹ Interesse ausgesprochene Ueberzeugung knüpft der Unterzeichnete die Versicherung aus dem Standpuncte der Wissenschaft, daß seine Regierung es mit größtem und aufrichtigstem Danke anerkennen würde, wenn Seine Königliche Majestät von Bayern genannte Archivalien, die doch ein Ganzes für sich bilden, auch als ein Ganzes ihr überlassen würde, weil bey der ehemals engen Verbindung und Verknüpfung der drey skandinavischen Reiche durch die Calmarische Union auch nothwendig die Archivalien in engerer Berührung zu einander stehen. Daß aber das bey weitem größere Uebergewicht der Norwegischen und Schwedischen Urkunden und Akten jener Sammlung auch von den Dänischen Abgeordneten von Reedtz und Hwass anerkannt wurde, das beweist am besten, daß sie an Seine Königliche Majestät von Bayern nicht die Bitte zu bringen wagten, ihrer Regierung besagte Archivalien zu überlassen, welcher sie, wenn sie ja einen gültigen Besitztitel aufgefunden hätten, nicht

¹ Således hedder det virkelig!

würden unterlassen haben. Desshalb begnügten sie sich auch damit nach Möglichkeit Copien davon zu nehmen.

Der Unterzeichnete hat die Ehre Seine Excellenz den Herrn Staatsminister übrigens zu versichern, dass wenn Seine Königliche Majestät geruhen sollten, sämtliche Archivalien der Krone Schweden und Norwegen zu überlassen, bey genauerer Durchgehung der einzelnen Papiere, die häufig durch Alter verdorben sind und ohne Angabe von Tag und Jahr als blosse Notizen sich darbieten, dass — sodann die auf Dänemark bezüglichen in vidimirter Abschrift oder wohl auch Urschrift letzterer Regierung ohne Weigerung nachbarlich werden mitgetheilt werden.

Wenn die von den Schweden während des 30-jährigen Kriegs entführten Objekte aus Bayern nicht in verschiedenen Städten und Bibliotheken von Schweden zerstreuet wären, so würde Seine Majestät, mein allergnädigster König und Herr, ohne allen Zweifel selbe bereits jetzt schon zurück gegeben haben, aber soviel der Unterzeichnete weiss, sind die gemessensten Befehle bereits ertheilt worden um aus dem, was dem Laufe der Zeit und den elementarischen Unfällen entgangen ist, ein Æquivalent für die Krone Bayern zu bilden.

Schweden und Norwegen werden mit freudigstem Danke erkennen, daß jener edle Monark, der im Süden Deutschlands mit so vieler Liebe Kunst und Wissenschaft pflegt, auch ihrer gedenkt, und der Historie ihrer Vorzeit einige neuen Quellen mit königlicher Freygebigkeit und Hochsinn eröffnet.

Der Unterzeichnete ergreift diese Gelegenheit Seine Excellenz den Herrn Staatsminister zu ersuchen die Versicherung seiner ausgezeichnetsten Hochachtung zu genehmigen, mit welcher er zu seyn die Ehre hat

Seiner Excellenz
ergebenster Diener
Lundh.

München, d. 6. December 1829.

3.

1829 12. Decbr. Fuldmagt udfærdiget af Chefen for Departementet for de udenlandske Affærer for Professor Fougner Lundh til at modtage og kvittere for den danske Andel af Kristiern II.s Arkiv.

Koncept.

Der Unterzeichnete Chef des Departements der auswärtigen Angelegenheiten bevollmächtigt hierdurch nach dazu erhaltener Autorisation des Königs seines allergnädigsten Herren den bei der Norwegischen Friederichs Universität angestellten Professor Herren Fougner Lundh diejenigen in dem Bayerschen Reichsarchive befindlichen, die dänische Geschichte betreffenden Original-Urkunden und Acten, welche die Bayersche Regierung der Dänischen auszuliefern geneigt sein sollte, in Empfang zu nehmen und dafür zu quittiren, und soll die von besagtem Herrn Professor Fougner Lundh, kraft gegenwartiger Vollmacht, ausgestellte Quittung immer von der Dänischen Regierung als vollkommen gültig angesehen werden.

4.

1829 23. Decbr. Skrivelse fra den danske Forbundsgesandt i Frankfurt a/M. til Departementet for de udenlandske Affærer om hans Udførelse af Pålægget i Skrivelse af 12. s. M.

Original Udfærdigelse.

Unverzüglich nach Empfang eines verehrlichen Departementsschreibens von 12ten d. M., die Verabfolgung der im Reichs- Archiv zu München befindlichen Original-Akten aus dem Privat- Archive König Christians II. betreffend, habe ich mich wegen Ausführung des mir deshalb ertheilten Auftrags an den Bayerischen Bundestags Gesandten mit dem vertraulichen Ersuchen gewandt, wegen Erfüllung dieses Wunsches des Allerhöchsten Hofes die Geneigtheit des seinigen in Erfahrung bringen zu wollen. Der Freiherr von Lerchenfeld hat mir zugesagt, die gewünschte Einleitung deshalb ungesäumt machen zu wollen. Sobald ich, wie zu hoffen steht, auf diesem Wege eine entsprechende Antwort erhalte, werde ich den Professor Lundh zu München, nach der mir vom Departement ertheilten Autorisation, hievon officiell in Kenntniß setzen, damit er von den ihm beigelegten Vollmachten zur Empfangnahme jener Acten Gebrauch machen könne.

Frankfurt, den 23sten December 1829.

F. v. Pechlin.

5.

1830 6. Januar. Skrivelse fra den bajerske Statsminister Grev v. Armannsparg til den bajerske Forbundsgesandt i Frankfurt a/M. Stats-

minister Friherre v. Lerchenfeld til Besvarelse af en gennem denne modtaget Henvendelse fra den danske Forbundsgesandt om eventuel Overdragelse til Danmark af den danske Del af Kristiern II.s Arkiv.

Afskrift i Forbundsgesandtskabsarkivet.

Es bedurfte nur des von Eurer Excellenz in dem geehrten Schreiben vom 24sten v. Mts. angebrachten Winkes, daß Seine Majestaet der König von Dännemark die Acquisition der hier hinterliegenden dänischen Original-Archivalien von Wichtigkeit erachten, um unseres Herrn Majestaet zu bestimmen, diesem Wunsche bereitwilligst entgegen zu kommen. Es sind sonach die einst von Christiern II. geflüchteten, von Amberg hieher gediehenen schwedisch-norwegisch-dänischen Archivalien sämmtlich bereits dem Professor Foogner Lundh ausgehändigt worden, und zwar unter der zweifachen Bedingung, jeden Anspruch Dännemarks in dieser Beziehung zu vertreten, und den etwa nachträglichen Ansprüchen des dänischen Hofes zu genügen. Lundh hat desfalls vollkommen beruhigende Zusicherungen gegeben. Aus dem Schreiben des dänischen Staatsministers ist übrigens die zweifache Thatsache hervorgegangen, erstens daß dieser Gegenstand von gedachtem Professor selbst in Antrag gebracht, und zweitens daß er mit der nötigen Vollmacht von dem dänischen Ministerium versehen worden sei. Lundh wird seine Heimreise nach Christiania über Hamburg und Koppenhagen nehmen, und an letzterm Orte diese Angelegenheit persönlich beendigen.

Wenn Ew. Excellenz dem Dänischen Gesandten Freiherrn von Pechlin von dem Inhalte dieses Schreibens Kenntniß zu geben belieben, so wird derselbe vorläufig in den Stand gesetzt sein, seinen Hof zu unterrichten, wie man hier den Absichten und Wünschen desselben auch ohne weitere Einleitung bereitwilligst entsprochen hat.

Will nun der dänische Hof die in den Jahren 1827 und 1828 dahier genommenen Abschriften gegen die Originalien umtauschen und wieder anher zurücksenden, so werden sie als historische Reliquien und als ein Andenken des freundschaftlichen Verhältnisses der Höfe und der ihnen bezeugten Aufmerksamkeit gewiß willkommen sein. Genehmigen etc.

Eurer Excellenz ganz ergebenster

München, den 6ten Januar 1831.

Gf. von Armansperg.

6.

1830 22. Januar. Indberetning til det danske Departement for de udenlandske Affærer fra den danske Konsul i Hamborg om Udtalelser af Prof. Fougner Lundh under dennes Ophold i Hamborg på Hjemrejsen. Original Udfærdigelse.

Ich darf nicht unterlassen Einem hohen Departement zu berichten, daß der Professor Lunden aus Christiania, welcher von der dortigen Universität nach München geschickt worden ist, um die in den Archiven befindlichen sich auf die norwegische und schwedische Geschichte befindlichen Schriften nachzusehen und entgegen zu nehmen, hier angekommen ist und in wenigen Tagen nachdem die Kisten, welche die in München in Empfang genommenen Papiere enthalten, hier angelangt seyn werden, die Reise über Kopenhagen in seine Heimath fortsetzen wird. Der Herr Professor hat mir mitgetheilt, daß er in dem ihm eröffneten geheimen Archive noch viele Documente und Schriften gefunden, welche auf die Geschichte unsers Vaterlandes Bezug hätten und persönlich den König Christian den 2ten betreffen, die wahrscheinlich aus Unkenntniß der nordischen Sprachen bey einer vorgenommenen Trennung statt bey den die Krone Dännemark betreffenden Papieren beygelegt zu werden, bey den schwedisch-norwegischen geblieben. Man habe in München keinen Anstand genommen ihm dieselben größtentheils auszuliefern und bey seiner Durchreise werde er in Kopenhagen darauf antragen diejenigen Papiere, welche für das Dänische Königshaus und die Geschichte von Interesse seyn könnten, abzugeben oder auszutauschen. An Schriften die Krone Schweden betreffend sey gar nichts vorhanden gewesen; auch würden die von ihm mitgebrachten Papiere bey der Universität in Christiania verbleiben, da diese die Kosten der Reise zu tragen sich erboten und sie wirklich hergebe.

Da diese Mittheilung[en] Unserer Regierung von einiger Interesse seyn können, habe ich es für Pflicht gehalten sie wie vorstehend Einem Hohen Departement zu übermachen.

W. Bokelmann.

Hamburg, d. 22. Januar 1830.

7.

1830 28. Jan. Skrivelse fra Departementet for de udenlandske Affærer til den danske Gesandt i Stokholm med Fremstilling af Gangen i Forhandlingen med Professor Fougner Lundh og med Anmodning om at søge af den svenske Regering at opnå Ordre til Professor Lundh om i København at foretage Udskillelse af Danmarks Andel af Kristiern II.s Arkiv.

Koncept.

Det vil maaskee være Deres Excellence bekendt, at en stor Mængde Akter, henhørende til de nordiske Rigers og fornemmelig til Kong Christian II. Historie, for nogle Aar siden bleve opdagede i det kongelige Rigsarchiv i München, og at den Bayerske Regiering tilstedede, at 2 herfra udsendte Personer toge Afskrifter og Excerpter af disse Documenter. Dengang var Talen ikke om at erholde Originalakterne selv udleverede, da Afbenyttelsen deraf endog kun blev tilstedet under visse Indskrænkninger.

Professor Fougner Lundh ved det norske Frederiks Universitet, der beskæftiger sig med Udgivelsen af et norsk Diplomatarium, har i denne Anledning opholdt sig her i Kiøbenhavn, hvor Adgangen til Archiverne er bleven ham aabnet med den største Liberalitet. Da han under sit herværende Ophold fik Kundskab om, at det bayerske Archiv ogsaa indeholdt Documenter til den norske Historie, henvendte han sig til den svenske Regiering for ved dennes Mellemvirkning at erholde Adgang til hine Münchener Papirer. Fra svensk Side begierede man, at den bayerske Regiering vilde udlevere de Archivdocumenter, som maatte henhøre til den svensk-norske Historie, og efter nogle Vanskeligheder blev den Begiering ogsaa indrømmet, hvorpaa Professor Lundh i sidstafvigte Efteraar sendtes til München for at modtage disse Archivalia. Efter sin Ankomst derhen skrev han til Kiøbenhavn, at han troede at have bemærket, at de bayerske Authoriteter, da dog en Del af Archivet skulde aftrædes, vilde være villige til ogsaa at overlade den danske Regiering den Part, som nærmest vedkom Danmark. Han tilbød sig desuden, dersom den danske Regiering vilde gjøre de nødvendige Skridt for at erholde den bayerske Regierings Samtykke, at han, da han dog var i München, vilde modtage den danske Andeel og medbringe den

til Kiøbenhavn, hvorover han agtede at lægge Hiemreisen. — Det behagede H. Mt. Kongen allernaadigst at modtage dette Tilbud og at paalægge Departementet at forsyne Professor Lundh med de i saa Henseende fornødne Fuldmagter, samt at instruere den Kongelige Gesandt i Frankfurt a/M. derhen, at han hos den Bayerske Regiering indledede det Fornødne for at erholde den attraaede Udlevering. Tillige erholdt Departementet allerhøieste Befaling til »i sin Tid at underrette »Deres Excellence herom, for at forhindre, at der fra Svensk »Side ingensomhelst Demarcher skeer herimod.«

Med den sidst hertil ankomne Post har imidlertid Prof. Lundh indberettet, at den ham tilsendte Fuldmagt var kommen for sildig til München, da de bayerske Archivarer, som af Mangel paa Kiendskab til de nordiske Sprog havde fundet Delingen af Dokumenterne mellem Danmark og Sverrig alt for vanskelig, frivilligen havde tilbudet at overlade Sverrig samtlige Archivalia. Professoren, som endnu ikke havde modtaget nogen Fuldmagt fra Danmark, troede ikke at kunne forsvare for sin Regiering at afslaae dette Tilbud, dog blev Overdragelsesakten¹ affattet i følgende Udtryk:

»Das Königlich Bayrische allgemeine Reichs-Archiv bringt »diesen königlichen Beschluss (o: dasz sämmtliche auf den »drey nordischen Kronen bezühlichen Urkunden und Akten »ungetrennt und in historischem Zusammenhange allergnädigst verabfolgen sollen) hiemit zur Kunde des Herren Bevoll- »mächtigten, und fügt die nähere in demselben enthaltene allerhöchste Bedingung bei, dasz wie der Herr Bevollmächtigte »schon im Voraus auf das Bündigste verhiesz, die Krone »Schweden von nun an die Vertretung jeden Anspruches, »welche die Krone Dänemark auf diese Archivalien machen »könnte, übernehme.«

Ifølge af det Foregaaende skulde Departementet tjenstligst anmode Deres Excellence om at søge at udvirke, at den svenske Regiering samtykker i, at den Deel af dette Archiv, som

¹ Hermed menes Skrivelsen af 1829 23. Decbr. fra Rigsarkivet i München til Prof. Lundh, hvori kommuniseres den kgl. Resolution af 14. Decbr., trykt hos Bowallius a. St. S. 50—51 og hos Allen a. St. S. XXVI — XXVII.

nærmest eller udelukkende vedkommer Danmark eller Kong Christian II.s Person, bliver udleveret til vores Regiering. Den naturlige Billighed og Udtrykkene i det ovenomtalte Cessionsdocument tillader neppe at troe, at der fra den svenske Regierings Side skulde gøres Vanskeligheder herved.

Men Departementet maa derhos ansee det som høist ønskeligt, at denne Tilladelse erholdes snaarest muligt, fornemmelig om man kunde erholde af den svenske Regiering, at den tillagde Prof. Lundh Ordre til, naar han passerede giennem Kiøbenhavn, at forblive der for i Foreening med den eller de dertil fra vores Side udnævnte Commissærer at foretage Delingen af Archivalierne mellem begge Lande efter de ovenfor nærmere angivne Principer.

Dersom Deres Excellence skulde see Dem istand til at bevirke en saadan Ordre til Prof. Lundh, vilde Delingen kunne foretages temmelig hurtigen, da de fra vores Side før til München sendte Personer og som kiende til Archivet, for Tiden befinde sig her, og saaledes vilde ikke alene Tiden spares, men og de Omkostninger, som nødvendigviis maatte medgaae, dersom Archivet først bragtes til Sverrig eller Norge, og en Dansk siden maatte sendes derhen for at modtage den danske Andeel.

8.

1830 5. Februar. Skrivelse fra den danske Gesandt i Stokholm til Departementet for de udenlandske Affærer om Situationen med Hensyn til Kristiern II.s Arkiv.

Original Udfærdigelse.

Jeg har ikke undladt, strax efter Modtagelsen af det høye Departements Skrivelse under 28de f. M., at indlede Samtale med Statsminister Herr Greve Wetterstedt om sammes Gjensstand, nemlig: de til de Nordiske Rigers og fornemmelig til Kong Christian den 2dens Historie henhørende samt i det Kongl. Rigsarchiv i München forefundne Akter, forsaavidt disse ere blevne overladte i Original den Svenske Regjering med Vilkaar at tilstille Danmark den Deel deraf, som nærmest angaaer dette Rige.

Sagens væsentlige Beskaffenhed var H. E. Grev Wetterstedt fuldkommen bekjendt ved den norske Professor Lundh's

indløbne Beretninger; men ikke den Omstændighed, at han havde selv tilbudt den Danske Regjering sine Tjenester, hvorimod man forøvrigt ingenlunde finder her noget at indvende.

Hvad nu den udtrykkelig betingede Deeling af Documenterne betreffen, saa har jeg uden mindste Vanskelighed erholdt det meest bestemte Løfte om sammes Foretagende efter bedste Skjønnende og med muligst billige Hensyn paa gjensidig Krav og Interesse samt at, til dette Øjemeds desto sikkrere Opnaaelse, ingensomhelst Oplysning vedkommende Akternes Antal og Indhold skal vorde os forbeholdt; men i Henseende til den fra vores Side forønskede Delings-Maade, saaledes at den overlodes Professor Lundh alleene med Til-ladelse, paa sin Tilbagereyse, at aflevere i Kjøbenhavn de, efter hans Formeennig og Udvalg, os bestemte Manuscripter, — da har H. E. uopholdelig bevidnet mig sin Fortrydelse over, at man, med den bedste Villie ogsaa heri at komme Hs. Maje-stæts, vor Allernaadigste Konges, Ønsker imøde, seer sig for-anlediget til at lade samtlige Akter hidføre, og dernæst, efter derover affattet fuldstændig Catalog, som meddeles os, herpaa Stedet iværksætte den forestaaende Afsondring. — Den egentlige Grund hertil maa vist forklares ved nogen Frygt for, at en anden Adfærd skulde før eller senere kunne give Anledning i Christiania til Paa-anke eller Udtydninger af Mangel paa tilstrækkelig Opmærksomhed og Omhu, men hvorledes som helst har jeg den meest grundede Anledning til at formeene, at vores egen Interesse er forbunden med de Münchner Archivaliers Fordeeling i selve Stockholm under den Svenske Regjerings umiddelbare Tilsyn, og intet er lettere end at forsvare min Bedømmelse, hvortil jeg er pligtig, skjøndt det kuns kan skee ved at anføre nogle Facta, som blot ere blevne mig meddelte i al Fortrolighed, hvoraf følger at det er mig særdeles magtpaaliggende, de ikke maatte rygtes videre.

Efter Professor Lundh's egne Rapporter, som jeg selv har læst, gjør han sig, med Fortiende af at have selv tilbudt os sin Tjeneste, meget til af og saagar lystig over, at være kommet os i Forkjøbet og eene i Besiddelse af samtlige Archivalia, inden han modtog Fuldmagt til at handle paa

den Danske Regjerings Vegne¹. Der tales under 26. Decbr., om hans snart forestaaende Afreyse fra München og om Akternes begyndte Indpakning, men ingenlunde om hans Hensigt at tage Vejen over Kjøbenhavn, og i det han yttre Haab om at blive anbetroet det Hverv at forfatte en udførlig, raisonneret Catalog over sin lærde Fangst, eller sit høyst interessante Depositum, gjør han det liberale Forslag, at den Danske Andeel heraf maatte for det første tilbageholdes og tjene til Udbytte mod de, efter hans Formeening, fra vores Side endnu skyldige Akter, og, som han med egne Ord udtrykker sig, »Skaane, Halland og Blekinge, samt Norge vedkommende«².

Hvor haardt det nu end er at holde tilgode med en saa udmærket Duplicitet, hvori en løjerlig Attraae at spille Norsk Diplomat vel har ligesaa megen Deel som Eegennytte, tør jeg dog indstændigst anholde om, at den bliver overseet med Tausshed, hvorved jeg er overbeviist om, at vi bedst forebygger de Ulejligheder, som muligviis kunde følge deraf i modsat Fald og for mig personligen mere eller mindre. Den mig her udviste Tillid er Borgen for den Svenske Regjerings Redebonhed at gaae uegennyttig og venskabelig tilværks i Overensstemmelse med det Bayerske Hofs Hensigter, og da vi, medelst de os fra München forskaffede Afskrivter og Excerpter, ere istand til at bedømme den Catalogs Paalidelighed, der i sin Tid vil blive os meddeelt og hvis Affattelse uden Tvivl overdrages Professor Lundh, saa forekommer det mig ikke at vorde af en absolut Nødvendighed at lade de os tilkommende Akter modtage af særskildt i dette Øjemed hidsendte Commissarier; men at f. E. Kammerjunker Bille skulde kunne bemyndiges til at udføre dette Hverv efter visse paa hiin Catalog begrundede Instruxioner.

De dernæst med de udleverede Akters Oversendelse herfra til Søes forbundne Omkostninger, ere af for ringe Betydenhed til at kunne komme i mindste Betragtning.

Stockholm, den 5te Februar 1830.

ærbødigst
Krabbe.

¹ Prof. Lundhs Skriv. af 1829 26. Decbr. til Grev Løwenhielm, se ovfr. S. 338.

² Prof. Lundhs Skriv. af 1829 25. Novbr. til Grev Løwenhielm, se ovfr. S. 337.

9.

1830 25. Februar. Departementet for de udenlandske Affærer tilskriver den danske Gesandt i Stokholm yderligere Oplysninger om Professor Fougner Lundh.

Koncept.

Deres Excellences ærede Rapport af 5te dennes, Nr. III, har det været Departementet særdeles behageligt at modtage, fordi det derved erholdt Efterretning om den Redebonhed, hvormed den Svenske Regiering har mødt Hans Majestæts Ønsker med Hensyn til de Münchner Archivalia, og Vished om, at disse Ønsker i Hovedsagen ville blive opfyldte. Tillige maa Departementet med Tak anerkjende den Hurtighed, hvormed Deres Excellence har seet Dem istand at tilveiebringe det attraaede Svar, da det indtraf hertil i de samme Dage, som Professor Lundh kom herhen paa sin Hiemreise fra München. Saavel i Overensstemmelse med Sagens Natur som med Deres Excellences Ønsker har Hans Majestæt billiget, at de om Professor Lundhs Fremgangsmaade indberettede mærkelige Efterretninger afbenyttedes med største Discretion. Man lod Professoren intet mærke derom, men takkede ham for hans Bestræbelser og tilføjede, da hverken han eller hans Regiering kunde tilstede, at Akternes Deling foretoges nu i Kiøbenhavn, vilde de nærmere Skridt fra vores Side gøres ved Deres Excellence directe hos Grev Wetterstedt, hvorfor da for Øieblikket intet videre var her at gøre.

For imidlertid at sætte Deres Excellence istand til at bedømme Professorens hele Fremfærd, troer Departementet hosføiet tjenstligst at burde tilstille Dem Afskrifter af hans Breve til Kammerjunker Reedtz¹, hvem der var tildeelt Befaling at correspondere om denne Sag med Hr. Lundh. Ved at sammenligne disse Breve med de Deres Excellence bekiendte Indberetninger fra Professoren og med hans fremtidige Opførsel, vil De bedst kunne skjønde, hvilke Motiverne til hans Adfærd have været, hvad Tillid der fremdeles kan skienkes ham, og hvad Tak der kan skyldes ham fra vor Side.

¹ Det ene Brev se ovenfor Nr. 1. Det andet Brev er formentlig det ikke bevarede, hvori Prof. Lundh meddeler, at den danske Fuldmagt er kommet for sént.

10.

1830 27. April. Beretning fra den norske Regering til Kongen af Sverige og Norge om Prof. Fougner Lundhs Erhvervelse af Kristiern II.s Arkiv og Indsigelse mod Prof. Lundhs Forslag om at benytte den danske Andel af dette som Byttestand for at opnå Udlevering af Arkivalier fra Danmark.

Afskrift.

Stormægtigste, naadigste Konge!

Under 23de Marts sidstleden indkom, igjennem Universitetets Procantsler, collegii academici Indberetning om Resultatet af Professor Lundhs, ved Resolution af 19de September forrige Aar, befalede Sendelse til München for at modtage de af den Bayerske Regjering overladte Archivdocumenter, vedkommende Norge.

Indholdet af denne Beretning, som er dateret 19de Marts, er i det Væsentlige Følgende: Efterat Collegiet havde modtaget Meddelelse om ovennævnte Kongelige Resolution, hvorved de deri omhandlede Archivdocumenter overdroges Universitetet til Indlemmelse i dets Antiquitets-Samlinger, og det tillodes Professor Lundh at foretage en Rejse til München for at modtage og indpakke bemeldte Archivdocumenter og besørge deres Transport til Christiania, samt til Udgivters Bestridelse ved denne Rejse bevilliges af Universitetscassen en Sum af indtil 800 Spdlr. Sølv, for hvis Anvendelse Professor Lundh havde at aflægge Regnskab, communicerede det under 30te September Professor Lundh sammes Indhold, med Anmodning om, at Professoren snarest muligt vilde begive sig paa Rejsen til München samt sørge for at forskaffe sig den fornødne Fuldmagt. Collegiet anholdt endvidere om at Modtagelsen af Documenterne maatte, saavidt muligt, skee efter en af rette Vedkommende affattet Specification, og forsaavidt dette skulde være ugjærligt eller medtage en altfor lang Tid, at Documenterne maatte blive forseglede i Fælledskab af Modtageren og Overlevereren, samt Pakkerne især nummererede, hvorhos Collegiet, idet samme erklærede sig forvissat om, at Professoren vilde iagttage al mulig Forsigtighed ved Udførelsen af det ham overdragne Hverv, anmodede ham om at henvende sig til Collegiet, om noget Tilfælde maatte indtræffe, i hvilket dets Bestemmelse maatte ansees fornøden. Professor Lundh

tiltraadte derpaa Rejsen til München den 5te October, hvor han ankom den 10de November.

Med Hensyn til de Omstændigheder, som ledsagede Modtagelsen af de ham overleverede Archivalier, samt de Vilkaar, paa hvilke denne Overleverelse skedte, henviser Collegiet til en i Gjenpart vedlagt Rapport fra Professor Lundh, hvoraf erfares, at Professoren, paa Grund af de fra den Svensk-Norske Minister i Wien, Grev v. Löwenhjelm, føjede Foranstaltninger, strax ved sin Ankomst til München blev anerkjendt samt lovet den hurtigst mulige Expedition. Uagtet der imidlertid syntes at ville møde Hindringer, i det Ministeriet for det Indre troede, som en *conditio sine qua non*, at burde oppebie det officielle Svar paa en fra det Bayerske til vort Hof overleveret Note angaaende Restitution af nogle under Tredivaarskrigen af Svenske Tropper fra Aschaffenburg bortførte Documenter, lykkedes det dog Professoren at bringe Sagen derhen, at Overdragelsen af de nordiske Archivsager besluttedes uafhængig af hiin Underhandlings Tilendebrielse. Han erholdt nu den frieste Adgang til det Bayerske Rigsarchiv, hvor ham blev forelagt samtlige nordiske Archivalier, tilligemed de over samme i sin Tid forfattede Cataloger. Han underrettedes derhos om, at en Deling af disse Archiv-Sager tidligere var foretaget, saaledes at hvad der af disse ansaaes udelukkende eller dog hovedsageligen vedkommende de forenede Riger Sverrig og Norge var afsondret fra de øvrige Papirer og særskildt indpakket til Aflevering, hvorimod den som reen Dansk betragtede Andeel af Archivalierne var bestemt til indtil videre at henligge i det Bayerske Rigs-Archiv, hvor ogsaa en tredie Afdeling var disponeret at forblive som Bayersk Stats-Ejendom.

Uden Hensyn til denne forhen projecterede Deling var den samtlige Masse af Nordiske Archivalier befunden at bestaae af:

a) 172 Fascikler, indeholdende meest Papir- med Indblanding af enkelte Membran-Diplomer; nogle Codices o. s. v., af hvilke dog een, nemlig Fascikel Nr. 29, indeholdende 2de Stkr Claræ Kloster i Odense betræffende Documenter, allerede i Aaret 1827 paa Forlangende, var udleveret til Danmark, samt af:

b) 115 Pergaments-Diplomer og Acter af forskjellig Alder og Indhold.

Da heraf, ved den forhen effectuerede Deeling, kuns var bestemt 25 Fascikler som Norsk-Svensk Ejendom, hvorimod de øvrige vare ansete som Danmark udelukkende vedkommende, og af Diplomerne kuns 50 vare bestemte til Udleverelse, hvorimod det større Antal indtil videre skulde tilbageholdes deels som Bayersk Stats-Ejendom, deels som samtlige 3de Nordiske Riger saaledes angjældende, at man ikke fra det bayerske Hofs Side troede at kunne foretage nogen Deeling af samme, og det saaledes havde Udseende af, at Udbyttet for de forenede Rigers Vedkommende vilde falde heelt sparsomt ud og kuns lidet svare til de paa Sagen anvendte Omkostninger, begyndte Professoren paa at gennemgaae samtlige nordiske Fascikler for at erfare, om ikke, ved foromtalte Deeling Archivsager af reent Norsk eller Svensk Indhold vare blevne indblandede i den Danske Andeel. Uagtet dette Arbejde medtog nogle Ugers Tid, viste det sig dog, hvor fornøden denne Forsigtighed var, da Professoren under Arbejdet vindicerede flere Hundrede Aktstykker som reen Norske eller Svenske. Da Professoren imidlertid ansaae det ønskeligt at erholde den heele Samling, indleverede han, efterat de fornødne Præparativer vare gangne forud, den 6te December en Note til Indenrigsministeren med Begjæring om, at samtlige nordiske Archivalia maatte til ham, paa hans Hofs Vegne, udeelte blive udleverede, i hvilken Anledning det behagede Hans Majestæt Kongen af Bayern under 14de næsteften at resolve: »at samtlige de 3de nordiske Riger »Sverrig, Norge og Danmark vedkommende Diplomer og Acter »skulde overleveres den Afsendte udeelte og i deres historiske »Sammenhæng.« — Denne Resolution blev Professoren communiceret i en Skrivelse af 23de December fra Rigs-Archivet, hvilken Skrivelse er indsendt til Universitetet og der beroende som det eneste Hjemmelsdokument, Professoren erholdt for det af ham Modtagne. Ved Afleveringen, som allerede Dagen derpaa fandt Sted, modtog Professor Lundh samtlige Fascikler med Undtagelse af 2de, der tilbageholdtes som Bayersk Ejendom, og samtlige Membran-Diplomer med Undtagelse af 20 Stykker, der vindiceredes som Bayerske Personer og Steder

vedkommende. Professoren bemærker, at der, samtidigt¹ med Archivaliernes Aflevering til ham, fra det danske Hof var udstædt Befaling til dets Minister ved Forbundsdagen i Frankfurt am Mayn at indlede Underhandlinger med det Bayerske Hof om Afstaaelsen af alle danske Archiv-Sager, som mellem det Afleverede maatte forefindes; der var imidlertid i den under 14de December f. A. afgivne Resolution taget Forbeholden for Danmarks Vedkommenhed i saa Henseende.

Efterat Indpakningen, som medtog megen Tid fornemlig paa Grund af den mellemkommende Julehøjtid, var tilendebragt, tiltraadte Professoren strax Rejsen fra München og ankom til Christiania den 5te Marts.

I det Møde, som det akademiske Collegium afholdt efterat have modtaget Underretning om Professor Lundhs Ankomst, erklærede denne, at det ikke havde været ham muligt at opfylde Collegiets, som ovenanført, ham givne Forholdsregler med Hensyn til Documenternes Aflevering og Indpakning, saasom den Münchenske Rigsarchivar ligesaalet fandtes villig til at aflevere Samlingen efter noget specificeret Catalog — hvorimod dette skedte under Eet — som til i Fællesskab med Professoren at forsegle Pakkerne. Da Collegiet har anset det rigtigst, at Samlingen strax blev samme overleveret, og at Ordningen og Catalogens Forfattelse snarest muligt kunde paabegyndes og fuldendes, har det i saa Henseende truffet de fornødne Foranstaltninger, blandt hvilke bemærkes, at Lector Keyser er bemyndiget til, paa Collegiets Vegne, at modtage Archivsagerne og anmodet om i Forening med Professor Lundh at forfatte en fuldstændig Catalog, som Collegiet med Hensyn til de i Hs. Majestæt Kongen af Bayerns Resolution tagne Forbeholdenheder for Danmarks Vedkommende har troet at burde paaskynde saa meget som muligt især hvad Brevsamlingen angaaer, eftersom Udlevering af Breve og Documenter, der som blot vedrørende Danmark maatte fordres og indvilliges, ikke saa hensigtsmæssigt lader sig foretage, forinden en nogenlunde fuldstændig Kundskab er erhvervet om hele

¹ En af Prof. Lundhs sædvanlige Usandheder. Datum var den 12. December.

Samlingens Indhold. Af den af Lector Keyser til det academiske Collegium indgivne foreløbige Beretning erfares det, at Archivsagerne, der af Rejsen ubeskadigede ved Professor Lundh ere afleverede, dels bestaae af løse Pergamentsbreve, 95 Stk. i Tallet, med vedhængende vel conserverede Sigiller og dels af Papir-Documenter og Brevskaber, der efter en foreløbig Optælling ere befundne at udgjøre et Antal af 4445 Stykker, hvilke alle ere fordeelte i 169 Fascikler, i Anledning af hvilken Opgave Lector Keyser gjør den Bemærkning: at muligen undertiden frarevne Blade af Breve eller Omslag kunne være regnede for særskildte Stykker, ligesom paa den anden Side Breve indesluttede i hinanden kunne være regnede for eet istedetfor flere Nummere, hvilke mulige Fejltagelser ved en blot Optælling af gamle ved Forliggenhed ofte sammenklæbende, fortærede og højst utydelige Papirer vanskeligen aldeles kunde undgaaes, men maae vorde berigtigede ved Affattelsen af den udførlige Catalog, hvis Nummere derfor ej maae ventes aldeles stemmende med det angivne Antal.

Angaaende Fasciklernes Indhold har Lector Keyser kuns bemærket, at nogle faa af ham specificerede Fascikler angaae Trondhjems Erkestoels Indtægter &c; et større Antal Trondhjem Domkirkes Godser, men at den største Mængde af Brevskaber og Documenter synes at vedkomme Kong Christian den 2dens samt den Trondhjemske Erkebiskop Olaf Engelbretsens Historie.

Forinden man kunde underdanigst forelægge de her omhandlede Bemærkninger, betræffende Udførelsen af det Professor Lundh overdragne Hverv, indløb Deres Kongelige Majestæts Resolution af 23. Marts, »hvorved det med Hensyn til, at Professor Lundh under sit Ophold i Kjøbenhavn skulde have modtaget det Opdrag for Danmarks Vedkommende at modtage en Deel dette Rige ligeledes af den Bayerske Regjering overladte Archiv-Documenter, befaler den Norske Regjering at afgive Indberetning om, hvorvidt Professor Lundh har fremmet dette Anliggende? hvilke Archiv-Documenter han paa Grund heraf har overleveret til Danmark? eller hvilke endnu til samme skulde afleveres? ligesom det med Højstbemeldte Resolution er bestemt, at en Fortegnelse over de modtagne

Archiv-Documenter skal afgives til Deres Majestæt med Betænkning om, hvilke af disse Documenter der kunne ansees nærmest at vedkomme Sverrig, og som Følge deraf til samme blive at overlevere.

Med Hensyn til denne Resolution ansaaes det hensigtsmæssigt at udsætte det underdanigste Foredrag i Anledning af de fra Universitetet allerede modtagne Beretninger indtil de yderligere Oplysninger vare tilvejebragte, som af Deres Kgl. Majestæt vare befalede afgivne, og som ikke tilfulde kunde indhentes af hine Beretninger.

Efterat have communiceret Universitetets Foresatte den naadigste Resolution af 23de Marts er indkommet en omstændelig Erklæring fra Professor Lundh angaaende, hvorvidt han har modtaget noget Opdrag for Danmarks Vedkommende og fremmet et saadant Anliggende, m. m.

Af denne Erklæring oplyses i det Væsentlige Følgende:

1. Professor Lundh har ikke under sit Ophold i Kjøbenhavn paa Henreisen til München modtaget noget Opdrag som forommeldt. Denne Sag blev ej engang af nogensomhelst bragt paa Bane, end ikke af Kammerjunker v. Reedtz, som Professoren opsøgte paa Grund af gammelt Bekjendtskab og for af ham at vejledes med Hensyn til sin Sendelse, og hvem Sagen dog især maatte interessere, da han selv trede Aar tidligere havde opholdt sig i München og beskæftiget sig med Archivsagerne. Med andre diplomatiske Personer veed Professoren ikke paa den Tid at have talt, ligesom han heller ikke var hos Hs. Majestæt Kongen af Danmark eller nogen anden af det Kongelige Huus. Professoren erklærer forøvrigt at, om nogen Anmodning i fornævnte Henseende var bleven ham gjort, vilde han vist ikke have undladt at communicere den Kgl. Minister i Kjøbenhavn Hr. v. Hochschildt saadant, da han under den hele Expedition gjorde sig det til en ufravigelig Regel Intet at foretage paa egen Haand, hvor ikke Øjeblikkets Trang til at handle uden Opsættelse gjorde saadant uundgaaelig fornødent.

2. Med Hensyn til, hvorvidt han har fremmet noget saadant Anliggende i München, har Professor Lundh, efterat have gjentaget sin forhen afgivne Beretning om, hvorlunde Archivsagerne

ved hans Ankomst til München vare reparerede og han havde fundet sig beføyet til at foretage en Revision af dem samtlige, i hans vedlagte Erklæring af 5te April d. A. udførlig erklæret sig.

3. Professoren erklærer endvidere, at ingen Archiv-Documenter ere afleverede til Danmark, og anfører, at Rigtigheden heraf bedst vil oplyses, naar man i sin Tid sammenholder det udførlige Catalog over de fra München hjembragte Archivalier, hvorpaa der nu arbejdes, med det af ham, strax efter hans Ankomst hertil, indleverede og efter den af de münchenske Academikere, Ober-Consistorialraad Heintz og Professor Schmeller i 1826 forfattede afskrevne almindelige Fortegnelse over de særskildte Fasciklers Indhold.

4. Hvad endelig det Spørgsmaal angaaer, hvilke af disse Documenter der endnu skulle afgives til Danmark? saa anseer Professoren sig vel ubeføyet til derom at have nogen Dom, men som den Eneste, der endnu baade nøjere kjender de omhandlede Archivalsager og tillige har Kundskab om Betingelserne og Forholdene, under hvilke de ere acquirerede, har han ikke ganske kunnet undlade at afgive sin Mening, i hvilken Henseende han ytrer sig saaledes:

»Ved den Kongel. Bayerske Resolution af 14de December f. A., som fulgte paa min under 6te næst forhen til Ministeriet for det Indre indleverede Note, betræffende en udeelt Overdragelse til det Svensk-Norske Hof af samtlige nordiske Archivalier, hedder det vel, som af den fra mig med min Rapport under 12. Marts d. A. til det akademiske Collegium indsendte Communication af 23. December forrige Aar fra det Bayerske Rigs-Archivariat erfares: »at dette (vort Hof) fra »nu af skal overtage Berigtigelsen af enhver Fordring, som »den Danske Krone maatte gjøre paa disse Archivalier,« men hverken indeholder denne Reservation nogen absolut Bestemmelse for, at det Svensk-Norske Hof skal aftræde nogen større eller mindre Deel af disse, og desuden er det i ovenmeldte min Note, som ved enhver anden Lejlighed, hvor der blev handlet om denne Sag, udtrykkeligen bleven bemærket, at Grunden til det af mig fremsatte Ønske om en udeelt Overdragelse, foruden det Vanskelige og næsten Umulige ved

i München og uden en nøjere Revision af alle enkelte Dele, end der kunde finde Sted, at effectuere en retfærdig og tilfredsstillende Deling, fornemmelig var den: at mit Hof derved kunde sættes i Besiddelse af et vigtigt Bytningsmiddel, hvorved Erhvervelsen af de mange i Danmark endnu beroende Norske og Svenske Archivsager muligen kunde lettes, noget som jeg stedse, og jeg tilstaaer det, anseer som den *conditio sine qua non*, der bör etableres som Basis for en Underhandling med det Danske Hof om Overdragelsen af en Andeel af de münchenske Archivalier. Det lader sig imidlertid ikke nægte, at mange af disse Archivsager directe og udelukkende angaae Danmark, samt »at ej Faa blandt dem, fornemmelig »som Dynastisag betragtede, maa ansees at have for det Danske »Hof en høj Interesse. Men hvilke og hvormange af dem, i »Tilfælde af en Overenskomst i saa Henseende, billigen og »passende kunne blive at afstaae til Danmark, lader sig ikke »med nogen Sikkerhed bestemme, førend den vidtløftige Under»søgelse og Catalogisering af den samlede Masse (5—6000 Nos), »hvormed Undertegnede og Lector Keyser nu allerede i længere »Tid dagligen ere beskæftigede, er tilendebragt, da det vil »blive let at classificere Samlingen med Hensyn til de 3de »nordiske Rigers særskildte Fordringer til dens enkelte Dele.«

Ved at fremsende foranførte Professor Lundhs Erklæring har Collegium academicum henholdt sig til hin forhen under 19. Marts afgivne Beretning, og Procantsleren har for sit Vedkommende Intet havt at tilføje.

Det vil af det Ovenanførte erfares, at Deres Kgl. Majestæts Befaling om, at en Fortegnelse over de modtagne Archiv-Documenter skulde afgives, ikke for Tiden kan i alle Dele opfyldes og efterkommes; dog har man troet ikke længere at burde udsætte med saaledes at fremlægge for Deres Kgl. Majestæt de fra Universitetet modtagne Beretninger, betræffende dels Professor Lundhs Sendelse til München, for at modtage de af den Bayerske Regjering overladte Archiv-Documenter, dels det hidtil bekjendte Resultat af denne Sendelse.

Skjøndt vi saaledes ikke førend de erholdte Diplomers og Brevskabers fuldstændigere Ordning og Catalogisering kunne afgive nogensomhelst Formening om disse Documenters frem-

tidige Deling mellem Deres Majestæts Riger Norge og Sverrig paa den ene Side samt Riget Danmark paa den anden, kunne vi imidlertid ikke med Taushed forbigaae eller tiltræde Professor Lundhs yttrede Formening om, at de Danmark særskildt vedkommende Documenter kunde anvendes som Bytningsmiddel ved at udleveres til Danmark imod derfor at erholde som æquivalent flere der opbevarede Svenske og Norske Diplomer eller Archivsager, da man tydeligen seer, at det har været Hans Majestæt Kongen af Bayerns Ønske og Villie, at hvert af de 3de Nordiske Riger skulde erholde de hvert særskildt Rige vedkommende Documenter uanseet, at den hele i München beroende Nordiske Samling blev udleveret og anbetroet til den af Deres Majestæt Udsendte.

I den Anledning troe vi at burde henstille til Deres Majestæts Viisdom nærmere at bestemme, hvorvidt det Danske Hof enten kan gives Løfte om, saasart det fuldstændige Catalog over Samlingen, hvorpaa der daglig med Iver arbejdes, er fuldført og sammes Indhold derved er bekjendt og vitterligt, da uvægerligen at erholde udleveret alle Diplomer og Papirer, som udelukkende angaae Danmark og Danske Institutioner, eller hvorvidt det maatte behage Deres Majestæt at tilbyde det Danske Hof at sende til Christiania en i Diplomvæsenet kyndig Mand for i Forbindelse med Professor Lundh og Lector Keyser at deeltage i Samlingens Undersøgelse og Catalogisering.

Vi undertegner os med Ærefrygt Deres Kongel. Majestæts underdanigste og troe Undersaatte og Tjenere.

Christiania, den 27. April 1830.

Collett. Diriks. Motzfeldt. Krag. Holst.

11.

1830 15. Juni. Skrivelse fra den danske Gesandt i Stokholm til Departementet for de udenlandske Affærer med en Afskrift af den norske Regerings Indberetning om Professor Fougner Lundhs Erhvervelse af Kristiern II.s Arkiv.

Original Udfærdigelse.

I Fortsættelse af, hvad forud er blevet anført om de bedste Bayerske Archivalier, maa jeg have den Ære herved skyldigst at oversende i Gienpart en, under 27de April sidstl.

fra den Norske Regiering til Hs. Majestæt Kongen affattet Skrivelse, dette Anliggende betreffende.

Dens Udførlighed betager mig al Anledning til nogen egentlig væsentlig Bemærkning, da Sagen selv synes mig at være i den meest ønskelige Stilling, og jeg ikke kan betvivle, at det Høye Departement jo vil bifalde de tvende mod Slutningen fremførte Forslag med Hensyn paa den forestaaende Deeling, samt af disse i Særdeleshed anbefale det, »at sende en dansk Commissair til Christiania for, i Forbindelse med Professor Lundh og Lector Keyser, at deeltage i den lærde Samlings Undersøgelse og Catalogisering«. Thi med samme udmærkede Forekommenhed, hvormed Hs. Exc. Herr Greve Wetterstedt fra Begyndelsen af har sadt mig i fuldstændig Kundskab om enhver Omstændighed i Sagens Behandling, der kunde have Interesse for mig, har han nu atter uforbeholden meddeelt mig hosføyede Indstillings heele Indhold og derved, paa Hs. Svenske Majestæts Vegne, udtrykkeligen tilkiendegivet mig, at det maatte aldeles beroe af vores Allernaadigste Konges Eget Velbehag, hvilket af den Norske Regierings foreslaaede tvende Alternativer, i Henseende til Deelingsmaaden, burde gives Fortrinet.

Et uegennyttigere og forbindtligere Tilbud kunde ikke gøres os. Desuden bærer medfølgende Indstilling kiendelig Præg af, hvor lidet Professor Lundh's patriotiske eller diplomatiske Vildfarelser have fundet Medhold her, saa at vi fremdeles, hvad hans noksom udviiste og giennemskuede Tvetydighed angaaer, kan være ubekymrede for Indflydelsen og Virkningen deraf og følgelig ansee Alt, hvad hans Personlighed betreffen, som forglemt og Hvervet selv uvedkommende.

Stockholm, den 15de Juny 1830. ærbødigst

Krabbe.

12.

1832 24. Juli. Skrivelse fra den danske Gesandt i Stokholm til Departementet for de udenlandske Affærer om Afsendelse til Kristiania af Pastor Mag. Ekdahl for at påse, at en loyal Udførelse af Delingen af Kristiern II.s Arkiv finder Sted.

Original Udfærdigelse.

I Anledning af det Høye Departements Skrivelse Nr. XIV af 5te d. M. har jeg ikke undladt at bringe Sagen betræffende

de af Professor Fougner-Lundh fra München afhentede Akter i Erindring, saavel hos Hans Excellence Grev Wetterstedt som hos den Norske Statsminister Hr. v. Lövenskjold. Begge yttrede paa ny ved denne Lejlighed deres største Misfornøjelse med Professor Lundh's heele Opførsel i denne Sag og in specie med den Langsomhed, hvormed man er gaaet til Værks med Affattelsen af Cataloget over disse Akter, hvilket dog nu endeligen skal være færdigt.

Efter en Beraadslagning imellem Grev Wetterstedt og Hr. von Lövenskjold om, hvorledes man bedst kunde bringe Sagen til et ønskeligt Resultat, blev det besluttet at lade en Svensk Lærd, Magister Ekedahl afreise herfra til Christiania for at foretage Deelingen af de omtalte Akter. Bemældte Lærde er udtrykkeligen bleven instrueret til at paasee saavel dansk som svensk Interesse, samt til, i det Heele, at lægge den størst mulige Upartiskhed til Grund for sin Fremgangsmaade. Jeg har i denne Anledning gjort Hr. Ekedahl's Bekjendtskab. Han er allerede igaar afrejst til Christiania og syntes, saa vidt jeg kunde skjønne, at have opfattet sit Ærende fra den rette Synspunkt. Han er meget vel bekjendt med Professor Lundh's Adfærd i denne Sag, og han har forsikkret mig om, at han har havt Lejlighed til at overbevise sig om, at det er bemældte Professors og andre norske Lærdes egentlige Hensigt ikke allene at tilvende sig den Danmark nærmest vedkommende Andeel af hine Akter, men ogsaa at beholde den som med Rette maatte tilkomme Sverrig. Magister Ekedahl har nemlig, omtrent for et Aar siden, været afsendt, i andre videnskabelige Øjemed, af den svenske Regjering til Christiania, og havde da tillige en mundtlig Ordre af Grev Wetterstedt til foreløbigen at gjøre sig bekjendt med Samlingen af de fra München afhentede Akter. Da han i Overeensstemmelse hermed henvendte sig til Professor Lundh, blev nogle mindre vigtige Breve Provindsen Jemteland betræffende ham foreviiste; men da han insisterede paa at lære Samlingen nærmere at kjende, blev dette, efter mange Omsvøb, ham formeligen afslaaet. — Hr. Ekedahl er særdeles tilfreds med at indtræffe i Christiania under Hans Majestæts Ophold dersteds, for i Nødsfald, saa meget lettere, at kunne erholde behørig Understøttelse til at

overvinde de Hindringer, Udførelsen af hans Ærinde formodentligen vil møde.

Hans Excellence Grev Wetterstedt deeler fuldkomment Hr. Ekedahls Overbeviisning om det af de norske Herrer Professorer tilsigtede litteraire Bedragerie imod Danmark og Sverrig.

Den norske Statsminister har ved denne Lejlighed forelæst mig Hans Majestæts Resolution i Anledning af den Renonciation, som, i sin Tid, fra Dansk Side gjordes paa at sende nogen til Norge for at controllere Deelingen af de münchenske Archivalier. Det hedder heri: at det er Hans Majestæts Villie, »at en saadan Deeling skal skee paa en »Maade, som modsvarer den Tillid og loyale Fremgangsmaade »man i denne Sag har mødt fra dansk Side«.

Hans Excellence Hr. von Lövenskjold har derhos førend sin Afrejse til Norge, den 19de d. M., forsikkert mig om, at han skal bidrage alt, hvad der staaer i hans Magt, til, at denne kongelige Resolution maa vorde nøjagtigen efterlevet.

Stockholm, den 24. Juli 1832.

Bille.

13.

1834 18. August. Skrivelse fra den danske Generalkonsul i Kristiania til Departementet for de udenlandske Affærer om de Hindringer, som Prof. Fougner Lundh lagde Afleveringen af den danske Del af Kristiern II.s Arkiv i Vejen.

Original Udfærdigelse.

I mit Foregaaende af 21. f. M. gav jeg mig den Ære at yttre, at jeg haabede med det snarest at see den Danmark bestemte Deel af de fra München hertil bragte Archiv Documenter udleveret. Strax efter bragte jeg derimod i Erfaring, at Professor Foughner Lund, som havde modtaget og bragt den hele Samling hertil, nu var fremkommen i det academiske Collegium her, til hvis Erklæring Sagen var sendt, med det Forslag, forinden sammes Udlevering til Danmark, at tage Afskrifter af Dokumenterne, hvortil man hidtil havde havt mere end Tid nok, uden i mindste Maade at benytte den.

Da dette kun ved privat Meddeling var blevet mig bekjendt, troede jeg det rigtigst, at henvende mig mundtlig til Chefen for Kirke- og Underviisnings Departementet, af hvilket

Universitetet her resorterer, Hr. Statsraad Diriks, for at gjøre ham bekendt med denne saa uventede Indvending mod Archiv Documenternes Udlevering, hvilken jeg i Grunden maatte ansee som et chicanøst Paafund, for at trække Sagen saalænge i Langdrag, som man selv maatte ønske, og at den tilstundende Vinter vilde gjøre Documenternes Afsendelse herfra til Danmark baade vanskelig og usikker. Statsraaden var ganske af min Mening, ligesom at man af Professor Foughner Lunds noksom bekendte Karakter vil kunne formode de ikke reneste Bihensigter, som let kunne indgydes ham af hans Ultra-Patriotisme og skinsyge Anti-Danisme. Statsraaden lovede mig tillige meget forbindtlig at ville bidrage sit til at see Ende paa Sagen, hvilket imidlertid her ingenlunde altid er saa let for Autoriteterne, hvor enhver næsten troer sig baade berettiget og ofte forpligtet til at følge sin egen Villie for at vise sin Patriotisme ved Opposition mod Regeringen, især kommer Befalingen fra Stockholm.

Efter at have atter ladet hengaae 14 Dage, hvori intet Svar endnu var indløbet til Kirke Departementet fra det akademiske Collegium, har jeg igjen henvendt mig til Hr. Statsraad Diriks og er bleven enig med ham, paa nyt at tilskrive ham om Documenternes Overlevering, og anføre de Grunde, hvorfor samme ønskedes snarest mulig, hvorefter han da har lovet mig alvorlig at affordre bemeldte Collegiums endelige Svar, som skal vorde mig meddelt, og hvorom jeg da strag[s] skal have den Ære at underrette Deres Excellence, som heri indser et nyt Exempel paa de norske Patriots sædvanlige Færd. — — — — —

Christiania, den 18. August 1834.

C. Gierlew.

14.

1834 Septbr. Skrivelse fra samme til samme om det videre Forløb af samme Sag.

Original Udfærdigelse.

I Henhold til mit Sidste, af 18. f. M., giver jeg mig den Ære at melde, at efter Dagen derpaa at have tilskrevet det norske Kirke Departement, i Følge foregaaende Aftale med dets Chef, Hr. Statsraad Diriks, om at ville foranledige, at den

Deel af de Münchensche Archiv Documenter, som vare tilfaldne Danmark, snarest muligt maatte blive mig overleverede, for endnu inden Dampfartens Ophør i Aar herfra og ved min forventede Afreise til Kjøbenhavn at kunne med Sikkerhed see dem bragte dertil. To Dage efter modtog jeg et meget forbindtligt Svar med en Afskrift af Departementets Skrivelse til Collegium Academicum om at see Sagen tilendebragt paa de af mig anførte Grunde. Og endnu igaar har Hr. Statsraad Diriks havt den forekommende Godhed personlig at overbringe mig det academiske Collegiums Svar i Afskrift, hvori det paalægges Professor Fougner Lund og Lector Keyser, der, tillige med den svenske Magister Eckdahl, havde opgjort ommeldte Archiv Documenters Deling, snarest muligt at bestemme Tiden til Overleveringen og derom at underrette General-Consulatet for at modtage dem.

Allerede et Par Dage forinden havde Hr. Magister Eckdahl underrettet mig herom, som jeg skylder ved denne Leilighed at bevidne, hvor megen personlig Velvillie og Opmærksomhed for mig, og hvormegen Iver for Sagens hurtige og heldige Tilendebringelse han stedse har viist, ligesom han ogsaa har godhedsfuld tilbudt at forsyne mig med et specificeret Katalog over Documenterne, der vil tjene mig til megen Veiledning, da det mig fra Deres Excellence tilstillede ikkun anfører de blotte Numere. Saaledes haaber jeg endelig at see denne Sag heldig tilendebragt og personlig at have den Ære at medbringe Documenterne. — — — — —

C. Gierlew.

15.

1834 Oktober. Skrivelse fra samme til samme om den endelige Modtagelse af den danske Del af Kristiern II.s Arkiv.

Original Udfærdigelse.

Det er mig en saare behagelig Pligt, i Henhold til mine Foregaaende, at kunne have den Ære at tilmelde Dem, at Archiv-Documenterne fra München, endelig den 3die dennes ere blevne mig overleverede, efter den mig tilkomne Liste, af Hr. Professor Fougner Lundh, til hvem jeg har udstedt Qvittering for Modtagelsen, i Følge den mig tilsendte Fuldmagt, hvori jeg har troet det passende tillige at anføre de

Yttringer af Hs. Majestæts Forbindtlighed for denne hele Transaction i de Udtryk, som vare brugte i Deres Excellences Befaling af 12te Juni d. A.

Det kongelige norske Departement for Kirke- og Underviisnings Væsenet, hvis Chef Hr. Statsraad Diriks jeg fornemlig vel maa takke for den hele Sags endelig heldige Afgjørelse, har jeg strax skriftlig bevidnet Hs. Majestæts Erkjendtlighed i denne Anledning tilligemed General-Consulatets særdeles Forbindtlighed for den varme Interesse og den forekommende Velvillie, Departementet har viist under hele Sagen.

Afleveringen af Documenterne fandt Sted i det kongelige General-Consulat her, efter Hr. Prof. F. Lundhs i en høist forbindtlig Skrivelse gjorde Tilbud, hvorfor jeg mundtlig ven-skabeligst har takket ham. — — — — —

C. Gierlew.

16.

1850 30. Maj. Professor C. F. Allens Beretning om Kong Kristiern II.s udenlandske Arkiv eller den såkaldte Münchenske Samling og dens Deling.

Original med Allens Håndskrift. — Beretningen optager det væsentlige af Allens Artikler i »Fædrelandet« for 1850 Nr. 132—33.

Denne Samling bestaaer: 1. af Arkivsager, som efterhaanden dannede sig og samledes under Kongens tiaarige Landflygtighed ved Brevvexling og Underhandlinger med fremmede Fyrster og Herrer; ved Brevvexling med hans Dronning og nærmeste Slægtninge; ved Befalinger og Breve til hans Tjenere og Embedsmænd og disses Svar o. s. v. o. s. v. 2. af Dokumenter, som han medtog her fra Riget, da han flygtede. 3. af den sidste katholske Ærkebisp i Norge, Olufs Papirer, hvilke denne ved sin Flugt medtog til Udlandet, og som senere forenedes med Christian den Andens Arkiv.

Samlingen er af et betydeligt Omfang; den udgjør halvfemtetusinde Dokumenter, eller nøiagtigere 4430 Nummere, blandt hvilke 115 ere Pergamentsdiplomer, Resten Papir. Naar man undtager Ærkebisp Olufs Papirer, der kan anslaaes til $\frac{1}{7}$ eller høit $\frac{1}{6}$ af hele Samlingen, handler Resten næsten udelukkende om danske Personer, danske Forhold, danske Begivenheder. Den kom, efterat Christian den Anden var falden

i Fangenskab, i hans Svigersøns Pfaltzgrev Frederiks Besiddelse; flyttedes under Krigsuroligheder omkring paa forskjellige Steder i Tydskland og kom tilsidst til München. Omtrent 1825 blev det den danske Regjering bekendt, at denne for Landets Historie saa vigtige Samling fandtes i München, hvilket gav Anledning til, at man hendsendte tvende Mænd, som i Aaret 1827 toge Afskrifter af en Deel af Samlingen.

I Aaret 1828 opholdt Professor Fougner Lundh fra Christiania sig i Kjøbenhavn, og her blev han af een af de danske Afsendinge, som havde været i München, gjort bekendt med, at der i München ogsaa fandtes norske Arkivsager, navnlig Ærkebisp Olufs Papirer; han fik tillige velvillig meddeelt en Katalog over den münchenske Samling. Ved sin kort paafølgende Tilbagereise til Christiania gjorde han Universitetsbestyrelsen opmærksom paa denne Sag. Denne henvendte sig til Regjeringen med Begjæring om, at der maatte aabnes Underhandling med den bayerske Regjering om Udleverelsen af Ærkebisp Olufs Arkiv, thi kun om denne Deel af Samlingen var der ene og alene Tale. Underhandlinger desangaaende aabnedes, men den bayerske Regjering gjorde i Begyndelsen Vanskelighed, idet den opstillede den Betingelse, at Sverrig tilbagegav det Würzburgske Bibliothek, som det i Trediveaarskrigen havde erobret og ført til Sverrig. Men dette afsloges aldeles fra svensk Side, da hiint Bibliothek var indlemmet i de offentlige Bibliotheker i Sverrig, som vilde forstyrres, naar en saadan Bestanddeel af dem udtoges¹. Omsider erklærede dog den bayerske Regjering sig villig til at udlevere en Deel af den münchenske Samling, der, som det udtrykkeligen siges, fornemmelig angik Trondhjems, Bergens, Stavangers og Hammers Stift og flere norske Klostre.

Professor Fougner Lundh sendtes til München, hvor han ankom Nov. 1829 for at modtage de omtalte Dokumenter. Den bayerske Regjering havde allerede deelt den hele Sam-

¹ Der henvistes særlig til, at Biblioteket var et i åben Krig erhvervet retmæssigt Krigsbytte, se Bowallius ovenfor S. 335 anførte Sted S. 25.

ling, som bestod af 171 Fascikler, i to Deele, den ene paa 25 Fascikler, der var henlagt til Norge; den anden paa 146 Fascikler, der var bestemt til Danmark. Den danske Regjering var ganske rolig for Sagens Udfald (i det mindste til det var for silde og Sagen allerede havde taget en uventet Vending), og synes at have haft stor Tiltro til Prof. F. Lundh, idet den, medens han opholdt sig i München, overdrog ham at modtage ogsaa den danske Andeel og paa Tilbagereisen føre den til Kjøbenhavn, i hvilken Anledning den sendte ham en Fuldmagt undertegnet af den danske Udenrigsminister Grev Schimmelmänn. Men Prof. F. Lundh havde andet i Sinde. Han fandt, at Udbyttet for de forenede Riger (det vil her sige Norge) »vilde falde heel sparsomt ud«, og ikke svare til den gjorte Bekostning, naar de blot skulde have de 25 Fascikler. Han ansaa det derfor »først og fornemmeligst for sin Skyldighed« at undersøge, om der ingen norske Dokumenter vare indblandede i den danske Andeel, »samt derhos saavidt det stod i mine Kræfter arbeide derhen, at det Hele kunde blive os udeelt overdraget«. Han henvendte sig i dette Øiemed til den svensk-norske Minister i Wien, men denne vilde ikke have noget med Sagen at gjøre, navnlig fordi Sverrig ikke kunde eller vilde udlevere det würzburgske Bibliothek, og fordi den svensk-norske Regjering ikke havde begjæret og den bayerske Regjering ikke erklæret sig villig til at udlevere mere end de ovennævnte norske Sager. F. Lundh maatte derfor, som han et Sted selv siger, tye til »sin egen Smule Diplomatie«.

Dette lykkedes ham ogsaa ganske vel. Han forestillede den bayerske Regjering, at den danske Regjering allerede havde ladet afskrive alt (rettere: mindre end Halvdelen), hvad der havde Interesse for den, saa at det ikke kunde være den magtpaaliggende, at Delingen foretoges her i München, hvilket desuden i den kolde Aarstid var forbunden med saa mange Misligheder; dernæst naar den danske Regjering fik sin Andeel udleveret, var det næppe at antage, at den senere vilde beqvemme sig til en Tilbagelevering til Norge — hvis der fandtes norske Sager derimellem; men derimod naar Norge fik de danske Sager, kunde det siden bruge dem til at tilbytte

sig norske Dokumenter, som fandtes i de danske Arkiver¹. Og endelig gav han, tvertimod sin Regjerings bestemt udtalte Villie, paa egen Haand den bayerske Regjering Udsigt til at faae det würzburgske Bibliothek udleveret. Dette paadrog ham rigtignok den Paamindelse fra den svensk-norske Minister i Wien, at han for Øiemeddets Skyld var gaaet for vidt i Valget af Midlerne, og da han kom hjem, en Irettesættelse fra den svenske Regjering. Men Dokumenterne fik han imidlertid. Til Kjøbenhavn skrev han, at det gjorde ham ondt, at Sagen havde taget en saa uventet Vending, men han kunde ikke gjøre for det.

Den 24. December 1829 overdroges ham den hele Samling (paa to Fascikler nær, som den bayerske Regjering tilbageholdt) bestaaende af 169 Fascikler, der indeholdt halvfemtetusinde Dokumenter. Dog indeholdt den bayerske Regjerings Overdragelsesdokument af 23. December 1829² den Betingelse, »daß, wie der Herr Bevollmächtigte schon im Voraus auf das Bündigste verhiess, die Krone Schweden von nun an die Vertretung jeden Anspruchs, welchen die Krone Dänemark auf diese Archivalien machen könnte, übernehme.«

Efterat Dokumenterne vare hjembragte til Christiania, skulde der skrides til Deling (skjøndt Prof. F. Lundh rigtignok meente, at hiin Betingelse i det bayerske Overdragelsesbrev slet ikke indeholdt nogen Forpligtelse for Norge til at udlevere noget, men blot en Anviisning om, til hvem Danmark skulde henvende sig, om det meente at have noget at fordre). Til Fuldmægtige udnævntes fra norsk Side Prof. F. Lundh og daværende Lector Kayser, som senere, da Prof. Lundh blev syg, alene forestod Delingen; fra svensk Side udnævntes til Delingsfuldmægtig Pastor Ekdahl, som tillige skulde varetage Danmarks Interesse. Imellem Delingsmændene opkom hæftige

¹ Disse Prof. Lundh tillagte Udtalelser er øjensynlig kun Allens Gisninger. De stemme ikke med hans Ansøgning af 1829 6. Decbr. (Nr. 2), hvis Indhold er graverende nok.

² Det bayerske Rigsarkivs Kommunikationsskrivelse til Prof. Lundh. Allen kender øjensynlig, da ovenstående blev skrevet, kun Gengivelsen i Nr. 7. Når han senere i Indledningen til »Breve og Aktstykker« o. s. v. I S. XXVI—XXVII kan aftrykke hele Skrivelsen, har han sikkert fåt dens Tekst meddelt i eller fra Stokholm.

Stridigheder, der gik til Lidenskabens yderste Grændser, saavidt endog, at der en Tidlang nægtedes Pastor Ekdahl Adgang til Dokumenterne for at tage Afskrifter af dem; thi, sagde den norske Universitetsbestyrelse (Collegium Academicum), under hvilken Dokumenterne vare henlagte, Dokumenterne vilde tabe i Værdi, naar de bleve afskrevne og trykte!, ligesom ogsaa deres Afskrivning var et Indgreb i Besiddernes Eiendomsret; desuden var det mindre passende at give Fremmede Adgang til disse Archivsager, inden man vidste, om Nogen Indfødt vilde benytte dem.

Inden det kom til den endelige Deling ifølge Regler, som fastsattes af den svenske Regjering, da Delingsmændene ikke kunde blive enige, skete der adskillige foreløbige Forslag til Deling, der i flere Henseender ere karakteristiske.

Under 17. December 1831 fremlagde F. Lundh og Keyser for Universitetscollegiet et Delingsforslag, hvis Hovedpunkter vare følgende¹:

1. Alle Dokumenter af hvilkensomhelst Natur, der i nogen Maade angaar Norge, beholdes som norsk Eiendom, uanseet om der end i samme skulde forekomme enkelte Ting gjældende Danmark og Sverrig. Overhovedet beholder Norge Alt, hvad der ikke bestemt vedkommer noget enkelt af de tre Riger.

2. Alle Christian 2.'s og Dronning Elisabeths egenhændige Breve, forsaavidt disse blot angaae deres personlige og aldeles private Forhold, overlades Danmark.

3. Egenhændige Breve af Christian 2. og Dronning Elisabeth, som nærmest angaae Sverrig, overlades til Sverrig.

4. Breve og andre Dokumenter, som udelukkende angaae Christian 2. som Familiefader, overlades til Danmark.

5. Saadanne Archivalier, der angaae Norges gamle, den Gang endnu ufraskilte, men senere tabte Provindser og Skatte-lande, som Jæmteland, Herjedalen, Bahus Lehn, Island, Grønland, Færøerne o. s. v., ere norsk Eiendom; det Samme gjælder for Sverrig og Danmark saaledes at, hvad der angaaer Finland, tilfalder Sverrig, og hvad der angaar Skaane, Halland og Bleking og Gulland, kommer til Danmark.

¹ Jfr. Bowallius a. St. S. 33.

6. Breve og Dokumenter vedkommende Adelen Opstand i Danmark og Holsteen, tilfalder Danmark.

7. Dokumenter angaaende Stokholms Beleiring tilfalder Sverrig, ligesom de, der angaae Kjøbenhavns Beleiring, Danmark.

8. Archivalier, som udelukkende handle om S. Norbys Krigsforetagender paa Gulland og i Skaane 1523—26, tilfalde Danmark; men det som omfatter senere Begivenheder i hans Liv, forbliver — som noget der har fælleds Interesse for alle tre Riger (han var dog en dansk Mand og Danmarks Admiral) — i Besidderens, Norges, Hænder.

9. Breve vedkommende den oldenborgske Familie overlades til Danmark.

10. Af Doubletter beholder Norge et Eksemplar.

11. Alt hvad der angaaer Christian den Andens Ophold i Udlandet i Aaret 1523 og følgende Aar, hans Rustninger, Underhandlinger, Reiser o. s. v. o. s. v. tilfalder Norge som Besidder, da det har ligemegen Interesse for alle tre Riger. (Underhandlinger med Danmark og Krigsforetagender mod det have ikke lige megen Interesse.)

Skjøndt det, Danmark skal have, er opført under en Mængde Nummere, saa opveiedes det dog mange Gange ved et Par af de indholdsrige norske Nummere. Dette sees af Resultatet. Thi ved at følge de ovenfor fremsatte Regler, fik de norske Delingsmænd ud, at Danmark skulde have 334, Sverrig 40, Norge 4056 Dokumenter.

Under de Forhandlinger, som dette Delingsforslag gav Anledning til, holdt de norske Delingsfuldmægtige med stor Iver paa Besidderens Ret (beati possidentes), idet de paastode, at Besidderen Intet burde afstaae, uden det, hvortil den Anden godtgjorde en fuldgyldig uafviselig Ret. Ved den af Norge den Gang med saa megen Iver og i saa stor Udstrækning hævdede Besidderens Ret er iøvrigt at bemærke, at Norge ikke var Besidder af disse Dokumenter, men kun Depositarius. Et andet Punkt, som Nordmændene ligeledes eftertrykkeligen forsvarede, var, at naar et Rige afstaaer en Landsdel eller Provinds, saa bør de historiske Dokumenter, der angaae en Tid, som ligger forud for Afstaaelsen, blive hos

Hovedlandet, og ikke følge den nye Erhverver, der kun har Ret til at faae det, der hører til Administrationen. Ved Exempler tagne fra forskellige Riger oplyste de, at dette var Praxis. Paa Grund heraf forlangte de, at Dokumenter vedkommende Island og Færøerne o. s. v. skulde blive ved Norge, som disse Øer paa Christian 2.s Tid hørte til; ligesom det der angik Skaane, Halland, Bleking, Gulland skulde tilfalde Danmark.

Dette Delingsforslag og navnlig det sidst omtalte Punkt af det fandt imidlertid ikke Prokantsleren Grev Wedel-Jarlsbergs Bifald. Han forlangte, at Dokumenter vedkommende fraskilte Provindser skulde følge det Rige, som Provindsen nu tilhørte. Herpaa gik de norske Delingsfuldmægtige tildeels ind, idet de tog 41 Dokumenter fra den danske Andeel og lagde til den svenske; fra deres egen store Andeel toge de kun 12¹.

Endelig fremsatte ogsaa den svenske Fuldmægtig Pastor Ekdahl et Delingsforslag. Det havde det mærkelige, at, skøndt han havde det Hverv særlig at varetage Danmarks Interesse, da Danmark ingen Fuldmægtig sendte til Delingen, saa nedsatte han dog Danmarks Andeel til en Trediedeel af det Lidet, de Norske havde ansat den til, nemlig til 109 Dokumenter; Sverrigs beregnede han til 638, uagtet Samlingen næsten Intet indeholder Sverrig vedkommende².

Efter at Sagen havde staaet paa i 4 Aar forkastedes alle de foregaaende Delingsforslag, og ved en kongelig Resolution af 6. Febr. 1834³ fastsattes de Regler, hvorefter Delingen skulde foregaae, nemlig

a. Samtlige Archivalia⁴ skulle deles i 4 Klasser, nemlig Norske, Svenske, Danske og Almindelige, hvilken sidste Klasse skal tilfalde Norge. Hvert Rige forbeholdes Ret til at tage Afskrifter af de Dokumenter, der tilfalde de andre Riger.

b. Archivalier⁴, som vedkomme de noget af Rigerne forhen

¹ Jfr. Bowallius a. St. S. 34.

² Jfr. Bowallius a. St. S. 36.

³ Jfr. Bowallius a. St. S. 53—4.

⁴ Resolutionens Tekst har her »Akter«, ikke »Archivalia«.

tilhørende, men senere tabte Provindser og Skatlande, skulle tilhøre det Rige, hvis Regjering de nu lyde. Archivalier, som udelukkende angaae Christian 2. som Familiefader, saavel som de, der vedkomme Oldenburg og Delmenhorst, og endelig de, der angaae Skilsmisssagen imellem Kurfyrste Joachim af Brandenburg og hans Gemalinde Elisabeth, skulle afgives til Danmark.

Dersom disse Regler nøiagtigen vare blevne fulgte, og, hvor der var Anledning til Tvivl, de tvivlsomme Punkter afgjorte efter Billighed og Rimelighed, vilde der være udkommet et Resultat, der maaskee ikke var tilfredsstillende for Danmark, men dog langt gunstigere end virkelig blev Tilfældet.

Men Delingskommissionen tillod sig 1. at opstille en høist vilkaarlig, ene for Sverrig og Norge, og fornemmelig da for det sidste Rige gunstig Fortolkning af den kongelige Befaling, 2. at handle lige stik imod den kongelige Befaling.

Det hedder i Kommissionens Beretning om Delingen:

»Kommissionen har for Udførelsen af Delingen antaget som almindelig Grundsætning, at den Deel, som tilfalder hvert af de delende Riger, bør, saavidt det kan skee med streng Iagttagelse af de naadigst bestemte Regler, udgjøre et videnskabeligt Hele.

Heraf følger:

a. at hele Ærkebisp Oluf Engelbrechtsens Arkiv med Undtagelse af nogle faa historiske Aktstykker, som udelukkende angaae Jæmteland og Bahuus Lehn, opføres paa den norske Andeel.

b. at alle Søren Norby hovedsageligen angaaende Aktstykker opføres paa den svenske Andeel. Sverrig med de det senere tilfaldne Provindser er nemlig at ansee som den egentlige Skueplads for denne Helts Bedrifter, og da det, som forøvrigt angaaer ham og hans Forhold, er af den Beskaffenhed, at det uden Skade kan skilles fra de andre Hovedklasser, har Kommissionen troet ogsaa at burde overlade dette til Sverrig.

c. at paa den danske Andeel opføres foruden de historiske Aktstykker, som udtrykkeligen ere nævnte i de naadigst bestemte Regler for Delingen, tillige de, som oplyse den danske Adels Opstand mod Kong Christian 2. og Stemningen i Danmark mod denne Konge saavel før som efter hans Flugt, samt

endeligen alle de Dokumenter, som udelukkende eller fortrinsviis angaae Kjøbenhavns og Malmøes Beleiring 1523—24. Kommissionen har nemlig troet, at af disse tvende Stæder, som, hvad denne Begivenhed angaaer, altid omtales under Eet, Kjøbenhavn maatte ansees for den vigtigste og den, om hvis Besiddelse de stridende Partiers Underhandlinger og krigerske Foretagender især dreiede sig, og at altsaa den sidstnævnte Klasse af Aktstykker burde tilfalde Danmark.«

(Herved maa bemærkes, at det Tillæg, som Danmark her siges at faae paa »det videnskabelige Heles Vegne«, er mere tilsyneladende end virkeligt; thi Dokumenter om den danske Adels Opstand og om Stemningen i Danmark høre ligefrem ind under Rubrikken af danske Dokumenter, som omtales i den kongelige Resolution under *a*. Tillægget bestaar altsaa kun i Dokumenter, angaaende Malmøes Beleiring; men af slige Dokumenter findes der i hele Samlingen kun to eller tre.)

d. »at Hovedklassen Almindelige, som ifølge naadigst Resolution skal tilhøre Norge, omfatter saavidt muligt alle de Dokumenter, som hovedsageligen angaae Kong Christian den Andens Ophold i Tydskland og Nederlandene, hans Underhandlinger, Hvervning af Tropper for at tilbagevinde hans tabte Riger, samt hans Forhold i Religionsanliggender. Kommissionen har nemlig anseet det for urigtigt at adsplitte disse Dokumenter mere end høist nødvendigt, da ved en saadan Fremgangsmaade betydelige Hindringer vilde lægges i Veien for dem, som i Fremtiden kunde ønske at bearbejde Kong Christian den Andens Historie under hans Landflygtighed.«

Den sidstanførte Fortolkning af »almindelige Dokumenter« har berøvet Danmark en stor Masse, som retmæssigen tilkom det; thi Kongens fleste Foretagender indtil hans sidste Aar i Landflygtigheden vare rettede paa Danmark. Den Grund, som anføres for denne Fortolknings Hensigtsmæssighed, har ikke meget at betyde; thi enhver, som vil behandle dette Tidsrum, maa dog begive sig til alle de tre Stæder, hvorhen Dokumenterne ere fordeelte.

At Delingskommissionen har handlet lige stik imod den kongelige Resolution, skal jeg oplyse med nogle Exempler. Den kongelige Resolution bestemmer, at danske Aktstykker

skulle tilfalde Danmark. Skal nogen Dokumenter overhoved kunne kaldes danske i Modsætning til de tvende andre Rigers, saa maatte det vel være saadanne, som ere forfattede her i Landet, før Kongen flygtede; som angaae reent danske Forhold og som fra deres oprindelige Gjæmmested det kongelige Arkiv i Kjøbenhavn ere af Kongen førte til Udlandet. Alt dette gjælder blandt flere andre om de Dokumenter, som angaae Kong Christian den Andens Underhandlinger med hans Farbroder Hertug Frederik og med Lybekkerne i Aaret 1522. Ikke desto mindre ere disse Dokumenter forblevne i Christiania. Den kongelige Resolution bestemmer udtrykkeligen, at Dokumenter, som vedkomme Provindser, der tidligere have tilhørt et af Rigerne, men senere ere blevne skilte derfra, skulle følge det Rige, som Provindsen nu tilhører. Ikke desmindre ere Dokumenter vedkommende Island forblevne i Norge. Naar Rubrikken Dansk i den kongelige Resolution skal have nogen Betydning, saa synes Dokumenter, der angaae Personer, der ere baade indfødte Danske og i Danmarks Historie have spillet en vigtig Rolle, at maatte henføres derunder. I den münchenske Samling forekomme mange Dokumenter vedkommende flere slige Personer, deriblandt ogsaa Hans Mikkel-sen, der var en af de mærkeligste Personligheder i Danmarks Historie paa Reformationstiden, og det ikke blot i politisk men ogsaa i litterær Henseende. Ikke desmindre er hans Brevvexling forbleven i Christiania, selv de Dele af den, som angaae den første danske Oversættelse af det Nye Testamente, som han udgav. Ligesaa ere den berømte Christiern Pedersens Breve, hvem man pleier at kalde »den danske Litteraturs Fader« forblevne i Christiania.

Resultatet af Delingen var, at Danmark af de halvfemte-tusinde Dokumenter fik 347, Sverrig (om hvilket Rige Samlingen indeholder meget lidet) 281, og Norge 3800¹.

Til en rigtig Vurdering af denne Deling tillader jeg mig endnu at tilføie et Par Bemærkninger. Samlingen bestaaer, som ovenfor sagt, dels af de Arkivsager, som dannede sig

¹ Bowallius angiver a. St. S. 88 Tallene således: Danmark 347, Sverige 280, Norge 3802.

under Kongens Ophold i Udlandet, deels af dem, han medtog fra Danmark (som var et mindre Tal), deels af Ærkebisp Olufs Papirer, som senere forenedes med Samlingen. Hele Samlingen udgjør 4430 Dokumenter. Antallet af Ærkebisp Olufs Papirer lader sig ikke let med Nøiagtighed angive, da de ere blandede mellem de øvrige, men de lade sig tilnærmelsesviis anslaae; jeg antager ikke, at de udgjøre mere end 6—700 Nummere; men for hellere at sige for meget end for lidet, vil jeg anslaae dem til 800. Drages disse norske Dokumenter fra den hele Masse, saa bliver der tilbage 3630. Om disse tør jeg efter et nøie Kjendskab til Samlingen paa-staae, at de i deres Hovedmasse angaae danske Sager og Forhold — der kan i det Høieste reises Tvivl og Spørgsmaal om et Par Hundrede Stykker. Jeg er overbeviist om, at enhver upartisk Mand vil komme til dette Resultat, der ogsaa fuldkommen stemmer med det, hvortil den bayerske Regjering, der i dette Spørgsmaal kunde ansees for aldeles upartisk, kom, idet den af 171 Fascikler kun henlagde 25 eller $\frac{1}{7}$ af det Hele til Norge. Efter en upartisk Deling, der blot gik ud fra Indholdets Beskaffenhed, vilde saaledes Danmark istedenfor halvfjerdehundrede have faaet halvfjerdetusinde Dokumenter.

Hvad Indholdet af Samlingen angaaer, behøver jeg iøvrigt ikke at beraabe mig paa min egen Erfaring. Der er Syn for Sagen, idet Pastor Ekdahl har udgivet 3 Bind af Samlingen. Ved at gennemblade disse, vil man kunne overtyste sig om, at naar man undtager de norske Bispers og andres Brev-vexling og Forhandlinger med Ærkebisp Oluf, er Massen af det øvrige dansk.

Endnu fortjener at udhæves, at blandt det, som Norge overlod til Danmark, findes en uforholdsmæssig stor Mængde af lidet betydende og uvigtige Papirer, der blot fylde Tallet. Delingen har ganske svaret til Erhvervelsesmaaden.

C. F. Allen.

Kjøbenhavn, d. 30. Mai 1850.

Om Byttet med Hensyn til Kong Kristiern II.s Arkiv

m. m., vedtaget 1851 af det norske Rigsarkiv og den Arnamagnæanske Stiftelse under Københavns Universitets Konsistorium.

Der er næppe mange Danske, selv blandt Historikere eller Filologer, som har Rede på, hvorledes det rigtig hang sammen med det i Overskriften omtalte Bytte, og selv blandt Nordmænd, hos hvilke et Kendskab til det rette Forhold kunde formodes, synes Traditionen allerede stærkt i Færd med at forvanskes eller dog at stille sig meget uklar. Jeg skal her ikke tage Hensyn til mundlige Fremstillinger, men holde mig til den, som afdøde Rigsarkivar i Kristiania H. J. Huitfeldt-Kaas, der har haft Betingelserne for at give en pålidelig Fremstilling af Sagen, har meddelt i »Aftenposten« for 31. Oktober 1899, Morgenummeret. Hr. Huitfeldt-Kaas skriver officielt her: »Skønt Samlingens Diplomer¹ vitterligen er lånte fra de fire norske Stiftskister (Kapitelsarkiverne) og Bøgerne herfor endnu til Dels bevarede, har den suveræne dansk-norske Konges Konfirmation af Arne Magnussens Testamente givet hans Stiftelse en Ret og en juridisk Basis, som vistnok er urokkelig. Også her kunde alene en velvillig Overenskomst under Formen af et Mageskifte finde Sted. En sådan var virkelig i 1851 nær ved at komme i Stand, i det Rigsarkivar Lange og Professor P. G. Thorsen havde gjort en foreløbig Aftale om, at den arnamagnæanske Diplomsamling² skulde overlades det norske Rigsarkiv mod Afgivelse af de der nylig fundne Brudstykker af Sagaer m. m.³, men dette fandt Professorerne Keyser, Munch og Unger utilrådeligt, og denne Chance gik således tabt.« I denne officielle norske Fremstilling findes en Række Fejl, og det vil derfor findes betimeligt, at der nu leveres dokumenteret

¹ Der haves i Samlingen såvel islandske og danske som norske Pergamentsdokumenter, og Samlingen har hidtil stillet sig éns med Hensyn til Afståelsen af nogen Del af dem.

² Se ovenfor Note 1.

³ Der var også Tale om Afståelse af Kristiern II.s Arkiv, der var den vigtigste Del, se ndfr. S. 395.

Redegørelse for, hvad der virkelig foregik. Redegørelsen giver en kort Oversigt over Forhandlingernes Gang, medens det nærmere må søges i Aktstykkernes udførlige Fremstilling¹.

Det var oprindelig Meningen, at de Repræsentanter, som i Aret 1850 fra svensk-norsk og fra dansk Side udnævntes til at undersøge og drøfte den norske Regerings Krav på Arkivalier i danske Samlinger, og hvortil udnævntes den norske Rigsarkivar Chr. Lange og den danske Gehejmearkivar C. F. Wegener med Fuldmagter henholdsvis af 1850 3. (Nr. 1) og 25. August, også skulde behandle de Krav på Dele af den Arnamagnæanske Samling, som var blevet rejst fra norsk Side. Gehejmearkivar Wegener henledte imidlertid straks sin norske Kollegas Opmærksomhed på, at den Arnamagnæanske Samling var en privat Institution med egne Fonds, Ejendomme og Rettigheder, som, selv om de norske Krav på den måtte være juridisk begrundet, uden Tvivl måtte være berettiget til at lade Spørgsmålene prøves ved Domstolene, særlig da ansete Jurister var tilbøjelig til at anse de norske Krav for ikke tilstrækkelig begrundede. Hvis Samlingens Bestyrelse nu ikke vilde bøje sig for den Afgørelse, om hvilken Kommissærerne eventuelt blev enig, kunde dette føre til den ubehagelige Konsekvens, at den danske Regering på den norske Stats Vegne måtte føre Proces med Stiftelsen og derfor, hvis Udfaldet blev uheldigt, udsætte sig for Mistanke om ikke at have ladet Sagen føre med tilstrækkelig Ombu. Det vilde derfor være heldigst, at Norge selv optog Forhandlingerne med Stiftelsen og eventuelt selv procederede for sine formentlige Rettigheder. Rigsarkivar Lange indså det berettigede i denne Synsmåde². Der søgtes derfor Bemyndigelse hos de to Regeringer til, at det nævnte Punkt måtte udgå af Programmet for Forhandlingerne, og fra norsk Side fremkom der Tilbud om at ville indlede en Bytteforhandling med Stiftelsen.

I Kommissærernes Møde næste År 1851 den 10. Septbr. blev disse herefter enige om ikke at behandle Spørgsmålet om den Arnamagnæanske Samling. Den norske Kommissær erklærede specielt på sin Regerings Vegne, at han var tilfreds dermed og havde påtaget sig den Pligt særlig at komme overens med den Arnamagnæanske Stiftelses Foresatte. Fra Stiftelsens Side var nu også blevet rejst forskellige Indsigelser mod den oprindelig påtænkte Forhandling, hentet fra dens Stilling som selvstændig Stiftelse

¹ Ved Trykningen er fulgt de ovfr. S. 335 opstillede Regler.

² Wegeners Indberetning til Udenrigsministeriet af 1850 15. Oktober.

under Tilsyn af Universitetets Konsistorium. »Den kgl. bestandige Kommission for Arnæ Magnæi Stiftelse«, som da bestod af så betydelige Mænd som A. S. Ørsted, E. C. Werlauff, C. C. Rafn, K. Gislason og J. E. Larsen, af hvilke den første og sidste var ansete og berømte Jurister, havde udviklet dette nøjere i en Erklæring til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 1851 24. Juni, og Ministeriet (Minister J. N. Madvig) udbad sig derfor i to Skrivelser af s. Å. 2. og 7. Juli en nærmere Udtalelse af Konsistoriet, som svarede under 12. s. M. (Nr. 2), at det vel havde udnævnt en Komité, bestående af Bibliotekar ved det kgl. Bibliotek Werlauff, Professor Allen, Lektor Gislason og Universitetsbibliotekar Thorsen, til at forhandle med den norske Rigsarkivar Lange om et eventuelt Bytte mellem den norske Stat og Stiftelsen, men at det dog for en Sikkerheds Skyld havde anmodet det juridiske Fakultet om at erklære sig over Retsspørgsmålet med Hensyn til Stiftelsens Ejendomsret til sine Samlinger for det Tilfælde, at man ikke skulde kunne enes i Mindelighed med Rigsarkivaren om et Bytte. Med senere Skrivelse af s. Å. 13. Septbr. (Nr. 3) fremsendte Konsistorium et den 25. Avgust dateret udførligt Responsum af Fakultetet, der den Gang bestod af de ansete Jurister J. E. Larsen, F. C. Bornemann, A. F. Krieger, J. Gram og P. Vedel, for hvis Indhold Konsistorium gjorde Rede i Hovedtrækkene samtidig med, at det yderligere meddelte, at Flertallet af den nedsatte, ovennævnte Komité, af hvis Medlemmer Werlauff og Gislason havde Sæde i den Arnamagnæanske Kommission, i dens afgivne Betænkning af 28. Avgust s. Å. havde fremsat et Bytteforslag (Nr. 4), som den norske Kommissær i en Udtalelse af 29. s. M. (Nr. 6) i et og alt havde tiltrådt; Konsistorium indstillede derfor dette Forslag til Regeringens Stadfæstelse. I Henhold hertil indgik Ministeriet med Forestilling til Kongen om at approbere Bytteforslaget, og den 30. Septbr. s. Å. faldt den kgl. Resolution således: »Indstillingen bifaldes«, hvorom Ministeriet s. D. tilskrev den norske Kommissær Rigsarkivar Lange og Universitetets Konsistorium. Nu indtraf imidlertid det besynderlige, at den norske Regerings Departement for Kirke- og Undervisningsvæsen i en Skrivelse af 10. Februar 1852 (Nr. 7) til det danske Ministerium nægtede at godkende den Overenskomst, for hvis »Opfyldelse i et og alt fra norsk Side« dets egen officielle Fuldmægtig havde indestået, og ønskede den trufne Aftale modificeret på et Par Punkter, der skulde synes ret uvæsentlige i Forhold til, hvad der i øvrigt vilde opnås for Norge ved Byttet. Departementet gjorde først Udsættelse over, at dets Fuldmægtig var gåt ind på at afstå nogle som Bind om norske Regnskaber i det norske Rigsarkiv fundne Fragmenter

af Håndskrifter (Nr. 5), der var skrevne på norsk, hvilke Fragmenter det anså for uundværlige i Undervisningsøjemed ved det palæografiske Studium. Når man nu mindes, at den fotografiske Kunst den Gang forlængst var opfundet, og at man i Tyskland hurtig fik Øjet op for de fotografiske Afbildningers Betydning ved Undervisning i Palæografi, hvilket da også mere og mere har bekræftet sig i Praksis, tager den anførte Indvending sig noget søgt ud. Desuden var man ved Universitetet i Kristiania i Besiddelse af en stor Samling af Pergamentsdokumenter, derunder også Dokumenter skrevne på gammel norsk. Selv om nu disse norske Dokumenter er skrevet i Kursiv og afvigende fra Uncialskriften i de egentlige Codices, måtte de dog kunne frembyde tilstrækkeligt Grundlag for en Undervisning i norsk Palæografi for Begyndere. Man kan derfor ikke væрге sig mod det Indtryk, at de Rådgivere, som har forsynet det norske Kirkedepartement med dets palæografiske Indsigelser, snarere har villet hindre end fremme Overenskomstens Stadfæstelse, en Formodning, som Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas's ovenfor omtalte, formentlig på Tradition i det norske Rigsarkiv beroende, Beretning hæver til Vished, i det han lægger Skylden for, at Byttet ikke blev til noget, på de udenfor Rigsarkivet stående Professorer Keyser, Munch og Unger, af hvilke Prof. Keyser havde været Hovedmand for den for Danmark meget ugunstige Deling af Kristiern II.s Arkiv, med Hensyn til hvilket Bytteforslaget netop godkendte de danske tidligere forkastede Fordringer. Endelig fandt det norske Kirkedepartement det krænkende for Norge og antydende en Mistillid til en redelig Opfyldelse fra norsk Side af den trufne Overenskomst, at der i denne var indtaget en Bestemmelse om, at der til Danmark skal afgives af de Andersenske Samlinger, hvad der efter de Herrer Werlauffs og Thorsens Skøn angår Danmark. Kirkedepartementet skærpede denne Indsigelse ved at lægge sin Fuldmægtig Rigsarkivar Lange den Sigtelse mod de danske Forhandlere i Munden, at den nævnte Bestemmelse var indført i Overenskomsten mod hans Vidende og mod hans Opfatning af den gjorte Aftale. Denne Indsigelse fra norsk Side er endnu mærkeligere end den første. Når man lægger Mærke til det foreliggende, nemlig at den 1810 afdøde Kancelliråd H. Andersens, Kristiania Universitet testamenterede, Håndskriftsamling m. m. var blevet til Veje bragt i København, og at der formentlig ikke fandtes nogen Fortegnelse over den, medens den ikke synes at have haft noget stort Omfang, synes der hverken at være noget odiøst eller noget påfaldende i, at de danske Kommissærer betingede sig den oversendt til København og Ret til ved de Herrer Werlauff og Thorsen at lade udtage, hvad der af den måtte angå

Danmark. Endvidere kan man, når man fra Delingen af Kristiern II.s Arkivalier i Kristiania mindes, hvor vanskeligt det ved den Lejlighed faldt¹ for de Nordmænd, som forestod Delingen, at udfinde, hvad der burde tilfalde Danmark og hvad ikke, nok forstå, at de danske Komitémedlemmer måtte ønske at sikre sig mod, at det denne Gang skulde gå på samme Måde. Der er imidlertid næppe nogen dansk, som vil tillægge Sigtelsen mod de fire ansete og hæderlige danske Komitémedlemmer for mod den norske Kommissærs Vidende og Vilje at have ændret den af ham billigede Overenskomst nogensomhelst Betydning. Rigsarkivar Langes Skrivelse til Konsistorium (Nr. 6), som er dateret 29. Avgust, altså Dagen efter at Kommissionens Erklæring er blevet underskrevet (28. Avgust), viser tilstrækkelig tydelig, at han, inden han afgav sin tilsluttende Erklæring, har haft den af Komiteen underskrevne liggende for sig. Hvor fuldstændig grundløs og utilbørlig derhos den fremsatte Insinuation er, ses af Komitébetænkningen selv. Den er skrevet med Universitetsbibliotekar P. G. Thorsens velbekendte Håndskrift, og der findes på det omspurgte Sted ikke Spor af nogen Rettelse. Heller ikke i Datum findes nogen Rettelse eller Antydning om, at nogen sådan er blevet foretaget. Det må da antages, at Rigsarkivar Lange, da han kom hjem, helt har glæmt Sammenhængen og hvad det egentlig var, som han i sin Skrivelse af 29. Avgust så indtrængende havde anbefalet til Konsistoriums Bifald. Muligvis er han blevet presset til at lade sig desavouere.

Det danske Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsenet (Minister P. G. Bang) tog det norske Departements Indsigelse på en overlegen, men både velvillig og korrekt Måde. I sin Svarskrivelse af 1852 25. Februar (Nr. 8) udtalte det sin Beredvillighed til at indgå med en ny Forestilling til Kongen om Forandring af den kgl. Resolution af 1851 30. Septbr., så snart en ny Overenskomst var blevet til Veje bragt, men det kunde ikke selv gribe direkte ind. Det drejede sig her om en Forhandling mellem to selvstændige Myndigheder: det norske Rigsarkiv, repræsenteret ved Rigsarkivar Lange, og den Arnamagnæanske Stiftelse, repræsenteret ved Konsistoriet. Disse måtte derfor selv enes om en Modifikation af den trufne Overenskomst, hvis den ene Part måtte ønske en sådan. I Overensstemmelse hermed tilskrev Ministeriet også Konsistorium og oversendte det en Afskrift af det norske Kirkedepartementes Skrivelse med Bilag.

Som man nok kan tænke sig, følte Rigsarkivar Lange ingen

¹ Se Allens Fremstilling ovenfor S. 373 Nr. 15.

Tilbøjelighed til at genoptage Forhandlingen med de fire Mænd, mod hvem han havde ladet sit Departement fremsætte en både fornærmelig og formentlig i enhver Henseende uberettiget Insinuation. Avgust Måned 1852 løb ud, uden at den mellem ham og Konsistorium på den Arnamagnæanske Kommissions Vegne afsluttede Overenskomst fra norsk Side blev foranlediget optaget til ny Forhandling. Dermed faldt Overenskomsten endelig bort, og Skylden herfor falder således udelukkende på Norge.

Sagen har siden hvilet i to Menneskealdere, og der er nu, som den Arnamagnæanske Samlings Bibliotekar allerede udtalte det i »Berlingske Tidende« for 1899 7. Novbr., ikke megen Rimelighed for Sagens Genoptagelse med Håb om Resultat. I den Henseende skal her tilføjes følgende Bemærkninger. Da Overenskomsten blev sluttet i 1851, var det danske Statsarkivvæsen ikke rationelt organiseret, men var delt i forskellige Arkivdepoter, der stod under forskellige af hverandre uafhængige Bestyrelser; det var derfor omtrent ligegyldigt, under hvilken Bestyrelse de forskellige Fonds lå. Siden den Tid er Forholdet ændret radikalt: Arkivvæsenet er nu i alle Henseender fuldt ud organiseret og Arkivalierne rationelt fordelte. Arkivvæsenet har sin egen centrale Ledelse i Rigsarkivaren under Tilsyn af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Kristiern II.s Arkiv, som i 1851 blev tilbudt den Arnamagnæanske Kommission, og mod hvis Anbringelse i Stiftelsens Samlinger allerede den Gang rejstes berettigede Indsigelser (Nr. 2 og 4), hører nu utvivlsomt og ubetinget hjemme i Rigsarkivet. Skulde det vidunderlige ske, at man fra norsk Side skulde ville genoptage Forhandlingerne fra 1851 med Konsistoriet, måske med nogen Modifikation af sit den Gang fremsatte Tilbud, vil de fra dansk Side den Gang nærrede, men dog overvundne Betæneligheder formentlig blive fremsat med afgørende Vægt fra det danske Rigsarkiv, og det vil næppe kunne tænkes, at Universitetets Konsistorium vil gå med til at gribe ind i det danske Rigsarkivs Interessesfære. Skulde imidlertid Konsistorium og den Arnamagnæanske Kommission lejlighedsvis være villig til at gå ind på Ønskerne om Udlevering af Stiftelsens norske Dokumenter, må det antages, at Hensynet til Kristiern II.s Arkiv ikke vil komme til at spille nogen som helst Rolle som Motiv hertil. Det vil da kun dreje sig om at udvise Imødekommen og Velvilje mod de fra norsk Side fremsatte Ønsker, men hvorledes man fra denne vil kunne appellere til en sådan Imødekommen, er ikke let at forstå, efter at man selv i 1851 er optrådt på den ovenfor skildrede Måde og i henvend tre Menneskealdre, uden at føle sig besværet af den mod Danmark udviste Uret, rolig har kunnet beholde næsten

hele den Danmark tilkommende Del af Kristiern II.s Arkiv, som dog er erhvervet ved den af Nordmanden Professor Fougner Lundh såvel overfor den bajerske som overfor den danske Regering udviste »Duplicitet«¹, der nu almindelig misbilliges endogså fra norsk Side².

V. A. Secher.

Bilag af Aktstykker.

1.

1850 3. Avgust. Officiel Fuldmagt for Rigsarkivar Chr. C. A. Lange til på Norges Vegne at slutte en endelig Overenskomst om Udlevering af Arkivsager.

Afskrift, hvis Rigtighed er bekræftet af Rigsarkivar Lange.

Vi Oscar af Guds Naade Konge til Norge og Sverige, de Gothers og Venders, gjøre vitterligt, at ligesom vi under 30te April dette Aar have givet Rigsarchivar, Bureauchef Christian Christoph Andreas Lange naadigst Befaling til at begive sig til Kjøbenhavn for som norsk Commissair at sammentræde med den eller dem, som den Kongelige Danske Regjering dertil udnævner, og paa Norges Vegne modtage og quittere for de Archivsager m. v., som fra Danmark maatte blive udleverede, samt iøvrigt at varetage Norges Tarv med Hensyn til denne Sag, saaledes give vi ham herved yderligere Vor naadigste Bemyndigelse til med den fra Dansk Side udnævnte Commissair at forhandle og endelig at overeenskomme angaaende hiin Sag, og hvad der efter Forhandlingernes Gang dermed maatte komme i Forbindelse.

Givet paa Christiania Slot den 3de August 1850.

Under Vor Haand og Rigets Segl

Oscar.

(L. S.)

Fred. Due.

Schouboe.

2.

1851 12. Juli. Konsistoriets Erklæring til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet over det fra norsk Side fremsatte Tilbud om et Bytte med den Arnamagnæanske Stiftelse.

Original Udfærdigelse.

I Anledning af de fra den norske Regjerings Side fremsatte Fordringer paa Udleveringen af adskillige Haandskrifter

¹ Se ovenfor S. 357.

² Se ovenfor S. 344.

og Pergamentsbreve, som befindes i den Arna Magnæanske Stiftelses Samling, har det høie Ministerium ved Skrivelse af 2. d. M. forlangt Consistoriums Erklæring, og navnlig om følgende Punkter:

1. om Consistorium indrømmer og giver sit Samtykke til Udleveringen af Noget af de Stiftelsen tilhørende, fra norsk Side reclamerede Gjenstande, og da hvormeget og hvilket;

2. om Consistorium gaaer ind paa det fra norsk Side foreslaaede, i Commissionsbetænkningen ogsaa nærmere ommeldte Bytte, hvorom Forhandlingerne i saa Fald maatte føres ved Stiftelsens umiddelbare Bestyrelse, samt i hvilken Udstrækning Consistorium da erklærer sig herfor, enten blot for en vis Deel norske Diplomers Vedkommende, eller, saaledes som af Conferentsraad Werlauff er foreslaaet, for hele den norske Diplomsamlings Vedkommende.

Dette Punkt er imidlertid ved Ministeriets Skrivelse af 7. d. M. nærmere modificeret saaledes, at Consistorium bemyndiges til, i Stedet for at benytte den ovenmeldte Forhandling ved den Arna Magnæanske Stiftelses umiddelbare Bestyrelse, at nedsætte en Comité af Mænd saavel blandt som udenfor Consistoriums Medlemmer til med Rigsarchivar Lange at forhandle Spørgsmaalet om det fra norsk Side foreslaaede Bytte.

Eller endelig

3. Om Consistorium modsætter sig saavel en Udlevering af de reclamerede Gjenstande, alle eller endeel deraf, som en Bytning, og forsaavidt Regjeringen alligevel finder at burde gaae ind paa den ene eller anden Vei, troer at kunne fordre Sagens Afgjørelse henviist til Rettergang eller tilveiebragt ved en Lov.

I denne Anledning skulde man ikke undlade foreløbig at meddele, at Consistorium, skjøndt det ikke kan indrømme den fra norsk Side fremsatte Fordring om Udlevering af Documenter fra bemeldte Stiftelse som norsk Eiendom, dog i fuldeste Maade erkjender det særdeles Ønskelige i, at Sagen kan finde en Afgjørelse, med hvilken man fra begge Sider kan være tilfreds, og derfor gjerne gaaer ind paa, at der aabnes Forhandlinger om en Bytning.

Man har derfor, i Henhold til Ministeriets Skrivelse af 7. d. M., udnævnt Conferentsraad Werlauff, Professor Allen, Lector Gislason og Bibliothekar Thorsen til at træde sammen for at forhandle med Rigsarchivar Lange om Vilkaarene for et Bytte og derefter gjøre Forslag til Consistorium. Det vil da beroe paa Udfaldet af disse Forhandlinger, hvorvidt Consistorium vil kunne give sit Samtykke til et Bytte, samt i hvilket Omfang et saadant i saa Fald vil kunne finde Sted. Iøvrigt troer Consistorium allerede nu at burde henlede Ministeriets Opmærksomhed paa, at den største Deel af de Gjenstande, som kunne ventes tilbudne fra norsk Side som Vederlag for de Dokumenter, der maatte ønskes afgivne fra den Arna Magnæanske Stiftelse, ikke ville staae i en saadan Forbindelse med denne Stiftelses Formaal, at den, fra sit Standpunkt, kan ansees nogenlunde skadesløsholdt for det, den skulde afgive. Det var derfor særdeles ønskeligt, at den heri liggende meget væsentlige Betænkelighed mod at gaae ind paa det Forslag, som maatte blive fremsat fra norsk Side, kunde hæves ved at give den Arna Magnæanske Stiftelse Udsigt til ved Bytte med Geheimearkivet eller andre offentlige Samlinger at komme i Besiddelse af Codices og Documenter, der bedre ville svare til Stiftelsens Character end den største Deel af de Gjenstande, som kunne ventes tilbudne fra norsk Side.

Da Consistorium saaledes har besluttet at indlede Forhandlinger om det fra norsk Side fremsatte Bytningsforslag, vil det foreløbigt være ufornødent, at det erklærer sig over de i Ministeriets Skrivelse af 2. d. M. under Nr. 1 og 3 fremsatte Spørgsmaal, der, saafremt Forhandlingerne faar det ønskelige Udfald, af sig selv vilde bortfalde.

Imidlertid har Consistorium for den Eventualitet, at disse ikke maatte føre til noget Resultat, begjert det juridiske Facultets Betænkning over de Retsspørgsmaal, af hvilke Besvarelsen af hine Punkter beroer, idet man derhos har anmodet Facultetet om at fremskynde Sagen saaledes, at Betænkningen kan indkomme til det Møde, som afholdes umiddelbar efter Sommerferien.

Consistorium, den 12. Juli 1851.

F. C. Bornemann.

F. C. Petersen.

3.

1851 13. Septbr. Consistorium meddeler Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, at det indstiller et mellem den norske Rigsarkivar Lange og en nedsat Komité aftalt Mageskifte med den Arnamagnæanske Stiftelse til Regeringens Stadfæstelse, samt fremsender Komiteens Indstilling (Nr. 4) og Rigsarkivar Langes Tiltrædelseserklæring (Nr. 6).

Original Udfærdigelse.

Foranlediget ved Ministeriets Skrivelse af 2. Juli sidstleden og i Henhold til dets Skrivelse af 7. s. M. tillod Consistorium sig under 12. Juli foreløbigt at meddele Ministeriet de Skridt, der vare indledede i Anledning af de fra norsk Side reiste Forhandlinger om Udlevering eller Bytte af nogle Brevskaber, henhørende til den arnamagnæanske Samling.

Consistorium har nu fra det juridiske Facultet modtaget hosfølgende Betænkning over de Retsspørgsmaal, denne Sag frembyder. Det vil af denne Betænkning udentvivi tilstrækkelig fremgaa, at den Vindication, der fra norsk Side er forsøgt mod Stiftelsen, er ulovhjemlet, idet Stiftelsen har fuld Ejendomsret over alle til dens Samlinger henhørende Gjenstande, og ikke mindre, at Regjeringen er uberettiget til uden Consistorii Samtykke at opfylde den norske Begjering. Med Hensyn til den i Facul[te]tets Betænkning indeholdte Udvikling skal Consistorium alene særlig udhæve, at en Vindicationspaastand, fremkommet under Forhold, som de her foreliggende, mod en Stiftelse, hvis Besiddelse for Alles Øjne har været upaataalt gennem et Aarhundrede, efter Consistorii Skjøn ikke alene strider mod streng Ret, men netop ogsaa maa siges at stride mod al naturlig Billighed, der ingenlunde taaler, at et saadant gammelt for Alle vitterligt Besiddelsesforhold forrykkes og opprives. Men iøvrigt skal man saa meget mindre gaae nærmere ind paa de paapegede Retsspørgsmaal, som Consistorium har troet at kunne bifalde det Forslag til en mindelig Overenskomst om et Mageskifte, som i medfølgende Betænkning¹ fra den, i Henhold til Ministeriets Skrivelse af 7. Juli sidstl. nedsatte Comité er anbefalet af Comiteens Majoritet (d'Hrr. Werlauff, Allen og Thorsen) og som Rigsarchivar Lange i vedlagte Skrivelse af 29. August² formeligt har tiltraadt. Con-

¹ c: Nr. 4 nedenfor.

² c: Nr. 6 nedenfor.

sistorium har herved ikke overseet de Indvendinger, der ere fremførte af Comiteens Minoritet Gislason, men det har ikke kunnet tillægge dem afgjørende Vægt. Det kan nemlig ikke med Føie paastaaes, at det, der tilbydes Stiftelsen i Bytte, med faa og ubetydelige Undtagelser bestaaer af Sager, der ere Legatets Formaal uvedkommende. Denne af Minoriteten fremsatte Paastand, som, hvis den var begrundet, vilde have meget stor Vægt, gjendrives imidlertid tilstrækkelig med den Kjendsgjerning, at Stiftelsen allerede besidder en betydelig dansk Diplomsamling, der er tilveiebragt ved Stifterens egen Forsorg, foruden den islandske og den norske. Hvad derhos angaaer den palæografiske Interesse, som tillægges den norske Diplomsamling og den Fordeel for Oldtidsstudiet, som søges ved de omhandlede Gjenstandes Forbliven i Kjøbenhavn som Hovedsamlingsstedet for disse skriftlige Oldtidsminder, da kan det ikke oversees, at et betydeligt Antal daterede norske Diplomer findes i andre kjøbenhavnske Samlinger, og at paa den anden Side Norge allerede nu er i Besiddelse af et meget stort Antal gamle Brevskaber, der ganske slutte sig til de, om hvis Ombytning mod de münchenske, Danmark langt nærmere vedkommende Brevskaber, der er Spørgsmaal.

Med Hensyn til Formen for denne mindelige Overenskomsts Afslutning tør Consistorium, i Henhold til den af det juridiske Facultet udviklede Retsanskuelse, antage, at Ministeriet vil billige, at det er Consistorium, som paa Stiftelsens Vegne under Forbehold af Regjeringens Stadfæstelse tager den herhen sigtende Beslutning.

Consistorium har saaledes paa den arnamagnæanske Stiftelses Vegne efter foregaaende Forhandling med Rigsarkivar Lange paa den norske Regjeringens Vegne vedtaget følgende Mageskifte:

I. Den arnamagnæanske Stiftelse overlader den norske Regjering mod det under II omhandlede Vederlag:

- a. Pergamentshaandskrifterne i Samlingen Nr. 328, 329 a, 332 fol.;
- b. Stiftelsens norske Diplomsamling, dog herunder ikke iberegnet Fasc. 100, og de Diplomer af forskjellige Fascikler, der ere befundne at være danske eller svenske.

II. I Vederlag overlader den norske Regjering til den arnamagnæanske Stiftelse:

a. den hidtil i Christiania værende Del af de fra Baiern erhvervede Archivalier med Undtagelse af de Nummere, som af d'Hrr. Rigsarchivar Lange og Professor Allen ere fundne at maatte henregnes til Erkebiskop Olaf Engelbrektsens Arkiv;

b. de paa den vedlagte Fortegnelse Nr. I [ndfr. Nr. 5] under Nr. 1—58 opførte Membranfragmenter;

c. de paa den ligeledes vedlagte Fortegnelse Nr. II opførte danske Diplomer;

d. de Facsimiler, der i sin Tid ere tagne af nogle til den under Ib omhandlede Samling henhørende Pergamentsbreve til Brug ved Udgaven af Norges gamle Love;

e. af den det norske Universitet tilfaldne Andersenske Samling de Dokumenter, Breve og trykte Smaasager, som efter Conferentsraad Werlauffs og Bibliotekar Thorsens Skjøn angaae Danmark.

III. Det overlades D'Hrr. Rigsarchivar Lange og Bibliothekar Thorsen at aftale det videre Fornødne om Fuldbyrdelsen af Mageskiftet dog saaledes, at Overenskomsten i Eet og Alt skal være udført inden Udgangen af August Maaned næste Aar.

Idet vi bemærke, at Rigsarchivar Lange er enig i foranstaaende Affattelse af Comiteens Forslag, indstille vi saaledes den af os paa Stiftelsens Vegne vedtagne Beslutning til Regjeringens Stadfæstelse.

Consistorium, den 13. September 1851.

F. C. Bornemann.

Krieger.

F. C. Petersen.

4.

1851 28. August. Betænkning til Consistorium fra den af dette nedsatte Komité til at forhandle med Rigsarkivar Lange om et Mageskifte mellem den norske Stat og den Arnamagnæanske Stiftelse.

Original Udfærdigelse, renskrevet af P. G. Thorsen.

Ved Consistoriums Skrivelse af 12. Juli er det overdraget undertegnede at sammentræde i en Komité, for »i Anledning af de fra den norske Regjering Side fremsatte Fordringer paa

Udlevering af adskillige Haandskrifter og Pergamentsbreve, som befindes i den Arnamagnæanske Stiftelses Samling,« »at forhandle med Rigsarkivar Lange« om den »foreslaaede Bytning« af hine Sager, hvorpaa der gjøres Fordring, mod »danske, som nu ere norsk Ejendom.«

Komiteen, hvem den arnamagnæanske Kommissions i denne Sag afgivne Betænkninger ere meddelte, har afholdt flere Møder for at forhandle det herhen hørende, i hvilke den dog ikke har kunnet forene sig om en fælles Erklæring, men har maattet dele sig i en Majoritet og en Minoritet.

1. Majoriteten, de 3 Medlemmer (Allen, Thorsen, Werlauff) foreslaar, at de 3 Pergamentshaandskrifter i den arnamagnæanske Samling Nr. 328, 329a, 332, alle i fol., hvorpaa der gjøres Paastand, og ligeledes den arnamagnæanske Diplomsamling afgives til Norge imod det Vederlag, hvorom man er kommet overens med den norske Kommissær, saaledes som det nedenfor er angivet.

Til nærmere Oplysning om de nævnte 3 Haandskrifter og Diplomsamlingen meddeles følgende:

Ms. 328 fol. er Oslo Stifts Jordebog omtrent fra Enden af 14. Aarhundrede, den saakaldte røde Bog; den vil som vigtig endog i praktisk Henseende rimeligvis blive udgivet i Norge om faa Aar.

Ms. 329a fol. er et Fragment (omtrent fra samme Tid) af Bergens Stifts Jordebog, det saakaldte »Bergens Kalveskind«; det er allerede udgivet i Norge 1843 og her haves ved det arnamagnæanske Legat desuden en ældre god Afskrift.

Ms. 332 fol. er en i 16. Aarhundrede tilvejebragt Samling af Dokumenter vedkommende Trondhjems Stift og Domkirke, hvilke egne sig til Optagelse i Diplomatarium Norvegicum og ville uden Tvivl blive meddelte der. Oprindeligt tilhørte de alle 3 de 3 nævnte norske Domkirker og ere upaatvivlelig alle, ifølge offentlig Foranstaltning, i Aarene c. 1690 udlaante til Arnas Magnæus.

Paa Grund af deres Indhold staa disse Haandskrifter i et fjærnere Forhold til den gamle nordiske Litteratur, men som saadanne have de, især 328, en ikke ringe Betydning, nærmest dog for Norge.

Den arnamagnæanske norske Diplomsamling dernæst angaaende, da bestaar den af 100 Fascikler, der indeholde (foruden enkelte løse Diplomer, som ingensinde ere registrerede) efter Katalogen i alt 1876 Diplomer, omfattende Tiden 1200—1600. Den allerstørste Del er paa Pergament. Ved det fuldstændige Gjennemsyn, som nu i denne Anledning er blevet foretaget, ere dog 25 befundne fra ældre Tid at mangle. Ligesom Tilfældet var med hine 3 Haandskrifter, har vistnok ogsaa den største Part af denne Diplomsamling været oprindelig de 4 norske Stiftskisters Ejendom, og om en betydelig Part deraf vides det bestemt, at de fra disse Arkiver omtrent 1684—1700 udlaantes til Torfæus og A. Magnæus til Afbenyttelse. Mange af dem ere udgivne i *Diplomatarium norvegicum*, og de ville vistnok alle efterhaanden blive optagne deri. Den største Del af disse Diplomer haves i Universitets Bibliotheket i Afskrifter, dels samlede i Partier, dels enkeltvis, enten med A. Magnæi egen Haand eller ved hans Foranstaltning. Uden Vanskelighed ville Afskrifterne kunne fuldstændiggjøres, ligesom ogsaa Facsimiler kunde være hensigtsmæssige af de vigtigste iblandt dem. Til den Ende kunde det mulig være rigtigst, at man her maatte beholde den dertil fornødne Del af Diplomsamlingen i en bestemt Tid, f. Ex. til 24. Juni næste Aar. Ved en saadan Afskrivning og Facsimileren af de vigtigste Diplomer vil den originale Diplomsamling paa en Maade blive erstattet.

Til Vederlag for de 3 Haandskrifter og Diplomsamlingen, dog som der foreslaas med Undtagelse af Fascikel 100, da den indeholder *Færøensia* (tilligemed *Hialtlandensia* og *Orcadensia*) ialt 16 Stykker, og med Undtagelse af 11 Diplomer af forskjellige Fascikler, der ere befundne at være danske eller svenske, kan erholdes:

1. Omtrent 3100 Numre af den münchenske Dokument-samling, der er kommet til Norge (den allerstørste Del paa Papir, c. 50 paa Pergament) efter den foreløbige Opgjørelse, som efter Katalogen derom har fundet Sted. Den münchenske Samling bestaar i sin Hovedmasse af Dokumenter vedkommende Christian den andens Forhold under Landflygtigheden, enkelte angaa Kongens Regjeringstid; en mindre Del af Samlingen udgjør den sidste norske Ærkebiskop Olaf Engelbrektsens Arkiv,

som tidligere er blevet indlemmet deri. Ved den nærværende Deling er man gaaet ud fra, at hvad der har hørt til Ol. Engelbrektsens Arkiv bliver ved Norge, Resten tilfalder Danmark. Ligesom de oven anførte norske Dokumenter og Codices dels ere trykte, dels sandsynlig i den nærmeste Fremtid ville blive det, saaledes er den vigtigste Del af den münchenske Samling enten udgivet eller kan ventes snart at blive det.

2. Adskillige Fragmenter af Membranhaandskrifter efter en Fortegnelse derover, som er Komiteen meddelt. Den indeholder 58 Numre, af hvilke nogle indeslutte flere Brudstykker. Det er Fragmenter af norske og islandske Lov- og Saga-haandskrifter, af danske og svenske Love og Legender, nogle ere tyske og latinske. De ere af Interesse for den arnamagnæanske Haandskriftsamling og ere ikke uden Betydning, der dog kun kan tillægges i højere Grad nogle af de førstnævnte [se Nr. 5 nedenfor].

3. Omtrent 75 danske Pergamentsdiplomer, faldende i Tiden efter c. 1400 efter en lignende Fortegnelse.

4. De Facsimiler af den norske Diplomsamling her, som ere tagne til Brug for Udgaven af Norges gamle Love, — efterat disses 4. og sidste Del, hvis Udgivelse er forestaaende, er udkommet.

5. Af afd. Cancelliraad H. Andersens, † 1810, Haandskriftsamling, der er tilvejebragt her i Staden og nu ifølge Testamente tilhører det norske Universitet, det, der angaar Danmark af Dokumenter, Breve og trykte sjældne Smaating, saaledes at Samlingen sendes hertil senest 1 Maaned, efterat den arnamagn. Diplomsamling er afgivet, og at der udtages af den, hvad der af undertegnede Werlauff og Thorsen skønnes og antages at høre hid, og at Resten tilbagesendes til 24. Juni næste Aar.

Ved ovenstaaende Forslag til Udbytning af Haandskrifter og Dokumenter, tilhørende Danmark og Norge, har Majoriteten ikke saa meget ladet den absolute Værdi af de Sager, som afgives herfra, hvilken uden al Tvivl er større end det, som bydes til Vederlag, være det bestemmende for sig, som den har ladet sig lede af Billighedshensyn og det, der maa er-

kendes at være til den historiske Litteraturs Tarv i begge Riger.

2. Minoriteten (Gíslason) har derimod ikke kunnet tiltræde denne Betænkning, men formener, at man ikke kan indlade sig paa den forlangte Ombytning, da nemlig de, hvis Pligt det er at vaage over Legatet, umulig kunne være berettigede til at foretage eller tilraade noget, hvorved samme forringes eller fjernes fra dets væsentlige Formaal. Men at dette vilde være Tilfældet, hvis det nævnte Bytte virkelig kom i Stand, er indlysende af Foundationen for det Arnamagnæanske Legat § 1, hvor det hedder: »Legatum beati A. Magnæi . . . skal til evig Tid være bestemt og henlagt til at oplyse, forbedre og til Trykken at befordre lade alt, hvad der angaar de nordiske . . . Landes Historier, Sprog og Antikviteter, hvorunder de ældste Tider i Norden skal forstaaes.« Det, der tilbydes Legatet i Bytte, bestaar nemlig, saavidt vides, med faa og ubetydelige Undtagelser, af lutter saadanne Sager, der ere Legatets Formaal aldeles uvedkommende (og som tværtimod vilde, naar de indlemmes, bidrage til at afvende Opmærksomheden derfra), medens det, der forlanges, udgjør ikke blot en af den Arnamagnæanske Samlings 3 Hovedbestanddele (nemlig den norske Diplomsamling) hel og holden, men desuden 3 Membraner af selve Haandskriftsamlingen, der saaledes ogsaa angribes. Vel er det saa, at Legatets 2 Diplomsamlinger (den norske og den islandske), hvad deres Vigtighed angaar, ikke kunne sættes ved Siden af den arnamagn. Samlings egentlige Kjerne, de gamle Codices selv, men det er ligesaa vist, dels at enhver af Diplomsamlingerne taber i Betydning ved at fjernes fra Membransamlingen, dels at dennes Værd forringes ved Tabet af hine, da nemlig Diplomerne, trods deres fra Membranerne noget forskellige Karakter i palæografisk Henseende, ikke desmindre afgive et saare vigtigt Middel til kritisk Bedømmelse af Codices, saavel med Hensyn til Tiden og Stedet, hvor de ere blevne til, som undertiden ogsaa med Hensyn til Spørgsmaalet om, af hvem de ere skrevne; og at disse i og for sig vigtige Spørgsmaal netop i den nærværende Tid have, og i den nærmeste Fremtid efter al Sandsynlighed ville beholde, en forhøjet Interesse, forsaavidt de nordiske Old-

skrifter angaar, tør vel antages at være bekjendt. Ligeledes er det indlysende, at Legatets Interesse i det nærværende Spørgsmaal aldeles falder sammen med den nordiske Oldtidsvidenskabs Interesse. For denne er det nemlig en meget heldig Omstændighed, at den allerstørste Del af de skriftlige (saavel som af andre) Mindesmærker, der ere os levned fra den nordiske Oldtid, findes samlede i én By, og at denne By netop er Kjøbenhavn, hvis Beliggenhed og hele Stilling gjør det fremfor alle andre Steder skikket til at være et Opbevaringssted for nordiske Mærkværdigheder, saa at man i Alles Interesse, i Stedet for at adsplitte de herværende Samlinger, bør arbeide paa at forøge dem — noget, der, ogsaa med Hensyn til Samlingerne af skrevne Mindesmærker, vistnok endnu vilde lade sig gjøre, naar ikke en begyndende Opløsning af slige Samlinger svækker Interessen for dem. Iøvrigt maa jeg tillade mig hertil at knytte den Bemærkning, at selv naar man kunde afsee fra Legatets og Oldtidsvidenskabens Tarv og blot betragtede Gjenstandene for det foreslaaede Bytte i det almindelige Forhold til hverandre, saa have de norske Diplomer det Fortrin, at de, selv naar deres Indhold nok saa fuldstændig udtømmes ved Udgivelse, altid vilde beholde en høj Grad af palæografisk Interesse og kunne regnes iblandt bibliothekariske Seværdigheder. Var dette ikke Tilfældet, saa indses ikke, hvorfor man i Norge skulde ønske at beholde dem, naar de først ere udgivne. Jeg er i det foregaaende gaaet ud fra den Anskuelse, at Tilbøieligheden til at indlade sig paa et Bytte ogsaa fra vor Side havde sin Rod i den Pris, der sættes paa det, man har Udsigt til at komme i Besiddelse af. Men der kunde ogsaa være dem, der finde det billigt, at man selv uden Vederlag udleverer, hvad der fra norsk Side forlanges, fordi Arne Magnussen i sin Tid ikke skulde have vundet lovlig Ejendomsret derpaa. Men ikke at tale om, at saadant kun er en negativ Paastand, der altsaa ikke lader sig bevise med Hensyn til nogensomhelst Del af det forlangte, men som med Hensyn til største Delen endogsaa er usandsynlig: saa vilde et saadant Billighedshensyn ligeoverfor Norge vistnok være en Ubillighed paa den ene Side imod Personer i Island, forsaavidt deres ligesaa gyldige Fordringer paa Adskilligt i den arnamagn.

Samling ikke saa let vilde blive tilfredsstillende, paa den anden Side imod dem, der for Fremtiden grundig ville studere det gamle nordiske Sprog, og som blive nødte til at søge paa forskellige fra hinanden langt bortliggende Steder, hvad der nu haves samlet paa ét, — uden at engang Nordmændene blive fritagne for at ty til de kjøbenhavnske Samlinger. Desuden maa man ikke glemme, at selv naar A. Magnussen virkelig havde erhvervet de titnævnte norske Sager paa en ulovlig Maade, saa har han i alt Fald reddet dem fra en mer end sandsynlig Undergang.

Det er forhen bemærket, at Diplomsamlingerne have størst Betydning i deres nuværende Forbindelse med Samlingen af Membraner. De norske Diplomer kunne derfor ikke have en udelukkende eller i saa høj Grad overvejende Interesse for Norge, som deres oprindelige Hjemstavn, at sligt skulde være Grund nok til at udlevere dem. Desuden vilde Anvendelsen af en saadan Grund medføre en almindelig Udlevering fra Legatets Samlinger, ligesom paa den anden Side Tilbagefordring af de islandske Sager, der nu findes i Stokholm, Upsala, Wolfenbüttel, o. s. v. — Til Slutning kan jeg ikke undlade at udtale den Overbevisning, at Regjeringen ikke, uden Rigsdagens Samtykke, vil foretage en saadan Forandring ved et Legat, der ikke har til Hensigt at raade Bod paa en Mangel ved samme, men som tværtimod vil have en skadelig Indflydelse derpaa.

Kjøbenhavn, den 28. August 1851.

Werlauff. C. F. Allen. P. G. Thorsen. K. Gislason.

5.

1851 15. Juli. Fortegnelse over de i Rigsarkivet i Kristiania fra 1846 til 1851 opdagede Brudstykker af Håndskrifter fra Middelalderen. (Nr. I.)

Afskrift.

1. Fragmenter af flere forskellige Haandskrifter af norske Love og Retterbøder.
2. To Blade af en Formularbog (paa Dansk).
3. 5 Brudstykker af en Jordebog for Bergen (indeholdende Munkeliv-Gods i Hardanger og Sogn).
- 4a. Et Brudstykke af en svensk Gaardsret.

- 4b. To Blade af den ældre Vestgötalag.
5. To Blade af Valdemars sjælandske Lov.
6. Et Brudstykke af »Fagrskinna« (Side 144—146 i den trykte Udgave).
7. Olaf den Helliges Saga, eiendommelig Bearbejdelse, 16 Brudstykker, hvoraf nogle sammenhørende: a. de Brudstykker, der ere trykte som Anhang til den i Christiania 1849 trykte Udgave af St. Olafs Saga; b. en Bladstump i to Dele (Fortsættelse S. 91 & 92); c. en Bladstump i to Dele (Cap. 67 & 68).
8. Et Fragment af Heimskringla (Harald Haardraades Saga Cap. 41—44, 44—45, 46, 47, 48).
9. Fem Brudstykker af Sverres Saga (Fornmanna Sögur VIII p. 186—189, 214—215, 222—225; 231—234, 239—240; 242—3).
10. To Brudstykker af Haakon Haakonssøns Saga (a. Cap. 148—152, 161—167; b. 226—228, 235—237).
11. To sammenhørende Blade af Sturlunga Saga (Udg. III p. 138).
12. Karla-Magnúsarsaga: a. 2 Brudstykker fra Nordhordten; b. 4 Brudstykker fra Nordfjord; c. 12 Brudstykker fra Moss.
13. Flores og Blanceflores Saga, 3 Brudstykker ($\frac{3}{4}$ Blad).
14. Brandanus's Saga, 2 Brudstykker af 1 Blad.
15. Josaphats og Barlaams Saga, 2 Brudstykker (udlaante 1ste Juni 1850 til Kayser og Unger).
16. Biskop Jons Saga, 2 Bladstumper.
17. Erkebiskop Thomas Becket's Saga (af 2 Codices): a. 6 Brudstykker af en Qvartcodex i 2 Spalter; b. 12 Brudstykker af en Qvartcodex i 2 Spalter à 33 Linier.
18. St. Nicolaus's Saga, 1 Blad.
19. Legende om Scta Agatha, 1 Bladstump.
20. Apostelen Paulus's Saga, 2 Qvartbladsstumper.
21. Marie-Saga, 4 Bladstumper.
22. Mariæ Jærtegn, 2 Bladstumper.
23. a. Legende om Gregorius den Hellige, samt Samtale mellem Gregorius og Petrus om det andet Liv (4de Bog) og om Helgeners Jærtegn; b. Legendæ de inventione sanctæ crucis; c. Legende (om Abbed Suranus?).

24. Samtale mellem Gregorius og Petrus, 9 Bladstumper.
25. Rimbegla, 1 Bladstump (p. 444).
26. Stjorn (af 2 Codices): a. 2 sammenheftede Fragmenter af en Codex, skrevet med samme Haand som en i Kjøbenhavn (i Begyndelsen); b. 2 sammenheftede Fragmenter af en anden Codex (Achab og Jesabel).
27. Kongespeilet: a. 3 Membranblade svarende til p. 6—10, 16—23 i den i Christiania 1848 trykte Udgave; b. 4(?) Membranfragmenter (hvoraf de 2 sidste høre til samme Blad), svarende til pag. 116, 117. 151 i den i 1848 trykte Udgave.
28. Benedictinernes Klosterregler. 10(?) Brudstykker.
29. Broder Mauritius's Itinerarium med Calender o. a. m.
30. Svenske Prækner, 1 Blad i Qvart samt 16 Bladstumper.
31. Do. do., 2 Bladstumper.
32. Dansk Legendebog, 1 Blad om Juliana.
33. Dansk eller svensk(?) Legende om Birgithe. (1 Bladstump i 2 Dele.)
34. Dansk Bønnebog. 4 Stumper.
- 35a. Brudstykke af et middelhøitydsk Digt. (Heri nævnes »de vrou Larie«.)
- 35b. Plattyske Membranfragmenter: a. 16 Blade i Sedez af en Bønnebog fra Mandal; b. 6 Bladstumper fra Brunla; c. 2 Bladstumper fra Bergenhus; d. 1 Bladstump fra Nedenes. (36. Tydske Lægerecepter fra 16**, 2 Bladstumper.)
37. Hebraisk Membranfragment (af Salomons Ordsprog 23, 3 ff.)
- (38. 10 Membranfragmenter af et Søkort over Kysten af det nordlige Norge og Rusland, trykt i Amsterdam hos Wilem Jonsoon, Fader og Søn.)
39. Brudstykker af latinske Calendarier o. d.
40. Flere Brudstykker af en latinsk Octavcodex af encyclopædisk Indhold.
41. Brudstykker af 2 latinske Lægebøger.
- 42 og 43 ere ved Omordning i Vinter henlagte til Nr. 40.
44. Sallustius de bello Jugurthino (Cap. 56, 57, 84, 89—91, 101, 102, 105, 106), Brudstykker af flere Blade i stor Octav; paa Latin.

45. Theologisk Commentar. (Latin.)

46—56. Latinske Membranfragmenter, ordnede efter de Districter, ved hvis Regnskaber de ere fundne.

57. Trykte latinske Fragmenter, deels paa Pergament, deels paa Papir.

58. Diplomfragmenter.

Rigsarkivets Contoir, den 15. Juli 1851.

Gjenpartens Overeensstemmelse med den i Rigsarchivet forvarede Catalog bekræftes ifølge Bemyndigelse.

G. A. Hall.

in fidem copie

H. Høegh.

6.

1851 29. Avgust. Rigsarkivar Lange tilskriver Universitetets Consistorium, at han indgår på den nedsatte Komites Flertalsforslag af 28. s. M. (Nr. 4) og indestår for dettes Opfyldelse fra norsk Side.

Original Udfærdigelse.

Til

Consistorium ved Københavns Universitet.

Overenstemmende med den til mig i det høie Consistoriums Skrivelse af 12. f. M. stillede Opfordring, har jeg sammentraadt med de af Consistoriet udnævnte Herrer Conferentsraad Werlauff, Professor Allen, Lector Gíslason og Bibliothekar Thorsen og er med disses Pluralitet bleven enig om et Bytte af norske Dele af den Arnamagnæanske Samling imod forskjellige i Norge hidtil forvarede danske Archivalier m. v.

Da jeg tør antage, at Sagen selv allerede under dens foregaaende Behandling er tilstrækkelig drøftet og kjendt, anseer jeg det i dens nuværende Stilling ikke passende uden Opfordring her at imødegaa det af Minoriteten, Lector Gíslason, Anførte, uagtet dette visselig ikke vilde bringe mig i nogen Forlegenhed.

Jeg indskrænker mig derfor til at anbefale det af Comitèens Pluralitet igaar afgivne Forslag til Consistoriets Bifald, idet jeg — i Henhold til den mig af Hans Majestæt min Konge givne Fuldmagt¹ — paa den norske Regjerings Vegne tiltræder det

¹ Se Nr. 1 ovenfor.

af Pluraliteten foreslaaede Bytte, og indestaar for dets Opfyldelse i alle Dele fra norsk Side.

p. t. Kjøbenhavn, 29. August 1851.

Ærbødigst

Chr. Lange.

7.

1852 10. Febr. Den norske Regerings Departement for Kirke- og Undervisningsvæsenet meddeler det danske Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsenet, at det ikke kan gå ind på den af Rigsarchivar Lange med Københavns Universitets Konsistorium truffne Aftale om et Bytte med den Arnamagnæanske Kommission og anmoder om Ministeriets Medvirkning til at få en Modifikation indført i den truffne Aftale.

Original Udfærdigelse.

Gjennem Bureauchef, Rigsarchivar Lange, hvem Forhandlingerne angaaende Udleveringen af forskellige i Danmark forvarede Archivalier have været overdragne, har Departementet modtaget Underretning om en mellem ham paa Norges Vegne og en af Consistorium ved Københavns Universitet nedsat Committé istandbragt Overenskomst angaaende et Bytte af Arnamagnæanske Documenter med forskellige i Norge bevarede Archivalier m. V., ligesom og at denne Overenskomst af Hans Majestæt Kongen af Danmark under 31te Sept. f. A. er bleven allernaadigst stadfæstet.

Idet Departementet med Erkjendtlighed paaskjønner den Imødekommen mod Norges Ønsker, som ved denne Lejlighed fra den danske Regjerings Side er vist, maa man saameget mere beklage at være sat i den Stilling ikke at kunne tilraade Hans Majestæt vor Konge at befale denne Overenskomst sat i Udøvelse i dens fulde Udstrækning eller i den Form, hvori den nu er affattet. Det er imidlertid i Haab om at kunne, gjennem fortsat Velvillie fra dansk Side og navnlig ved det ærede Ministeriums Medvirkning, opnaae saadanne Modifikationer i Overenskomsten, at dette Departements Betæneligheder ville bortfjernes, at man har troet foreløbigen at burde henvende sig til det ærede Ministerium med nærværende Skrivelse, idet man skal tillade sig at forklare Følgende:

Efter Overenskomstens II. b. skulde Norge afgive en Deel Membranfragmenter, tilhørende Rigsarchivet, efter en modtaget Fortegnelse paa 58 Nr. Da den norske Commissair i sin Tid

indberettede, at han i Henhold til den ham meddelte Bemyndigelse agtede at tilbyde, foruden andre Documenter, ogsaa de ovennævnte, gave hans Udtrykke Anledning til en Misforstaaelse, som om det kun gjaldt visse, for Norge mindre vigtige Dele af disse Membraner, og under denne Forudsætning fandt Departementet ingen Betænkelighed ved Afstaaelsen; men efterat være bleven oplyst om, at samtlige Fragmenter skulle afgives, hvorved man navnlig vilde komme til her at savne de eneste Hjælpemidler, de yngre Studerende have til at gjøre sig fortrolige med Læsningen af gamle norske Haandskrifter og derved forud berede sig til en frugtbringende Afbenyttelse af vigtigere Materialier udenfor Fædrelandet, maa Departementet erklære, at man anseer Bibeholdelsen af de rent norske Dele af disse for Andre mindre vigtige Fragmenter for ubetinget fornøden for Norge. Over de Fragmenter, man troer underdanigst at kunne tilraade Hans Majestæt at bemyndige Departementet til at afgive, har man ladet udarbejde en Fortegnelse, hvilken man herved tillader sig at vedlægge.

Endvidere er i Overenskomstens II Litr. e fastsat, at der til Danmark skal af de Andersenske Samlinger afgives »de Documenter, Breve og trykte Smaasager, som efter Conferentsraad Werlauffs og Bibliothekar Thorsens Skjøn angaa Danmark«. Uagtet Departementet ikke betvivler, at de nævnte Herrer lettelig med Bureauchef Lange eller den, der paa Norges Vegne ifølge Overenskomsten skal sætte samme i Udøvelse, vilde have kunnet ordne det Fornødne med Hensyn til Afsendelsen til Kjøbenhavn af den Andersenske Samling, finder Departementet dog ikke at kunne tilraade Hans Majestæt i den officielle Overenskomst at optage en Bestemmelse, der kunde antyde Mistillid mod en redelig Opfyldelse fra norsk Side af Overenskomsten. Efter hvad Departementet fra den norske Commissarius har erfaret, skal det ogsaa være mod hans Vidende og mod hans Opfatning af den gjorte Aftale, at denne Bestemmelse er indtagen deri.

Departementet har i Tillid til, at en paa gjensidig Billighed bygget Overenskomst kunde komme i Stand, i sin Tid givet sit Samtykke til Ophævelsen af Litr. D. i de af den kongelige danske Regjering foreslaaede og siden fra begge

Sider vedtagne Principer af 7de Juli 1850, hvori den danske Regjering forpligtede sig til uvægerligen at afgive de Dele af den Arnamagnæanske Samling, for hvilke enten Arne Magnussens Modtagelsesbevis havdes eller andet ligesaa retsgyldigt Bevis for, at de tilhørte nogen norsk Stiftelse, fremførtes; men Departementet finder den nu istandbragte Overenskomst i de ovenfor antydede Henseender at være af den Beskaffenhed, at man med Norges sande Interesse for Øje hellere maa ønske, at den hele Overenskomst bortfalder, end at den uden de ovenfor paa pegede Modifikationer bliver sat i Kraft.

Departementet maatte vistnok i flere Henseender beklage, om en Forhandling, der allerede er kommen saavidt, skulde blive uden noget Resultat, men det oven antydede Hensyn til vort Lands Interesse paa den ene Side og den Betragtning paa den anden Side, at Overenskomsten fra dansk Side er bleven opfattet som en af Billigheden krævet Opoffrelse, har maattet hæve de Betænkeligheder, man ellers vilde nære ved i Sagens nuværende Stilling fra norsk Side at træde tilbage. Da imidlertid den sluttede Overenskomst først er udløben ved Udgangen af August Maaned d. A., kan Departementet ikke opgive Haabet om, at endnu et for begge Parter tjenligt og hæderligt Opgjør kan istandbringes, saafremt det maatte være saa heldigt ved denne Forestilling at formaae det ærede Ministerium til at tage Sagen under fornyet Overveielse og Behandling.

Christiania, den 10. Februar 1852.

Riddervold.

L. Kyhn.

8.

1852 25. Februar. Skrivelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet (Minister P. G. Bang) til den kgl. norske Regerings Departement for Kirke- og Undervisningsvæsenet om, at Forandring af den mellem Rigsarkivar Lange og Universitetets Konsistorium truffne Aftale om Bytte med den Arnamagnæanske Stiftelse må træffes af de vedkommende selv.

Koncept.

Den kgl. norske Regjerings Departement for Kirke- og Underviisningsvæsenet har under 10. d. M. meddelt Ministeriet,

at det seer sig i den Stilling ikke at kunne tilraade H. M. Kongen af Sverrig og Norge at befale den imellem Bureauchef Rigsarchivar Lange og en af Consistorium ved Kjøbenhavns Universitet nedsat Comité istandbragte Overeenskomst om et Bytte af Arnæmagnæanske Documenter med forskjellige i Norge beroende Archivalier m. v. sat i Udøvelse i dens fulde Udstrækning eller i den Form, hvori den er affattet. I saa Henseende udhæver velbemeldte Departement to Punkter. Deels erklærer Departementet at maatte ansee det nødvendigt, at Norge bibeholder de reent norske Dele af de Membranfragmenter, som efter hin Overeenskomst II b. skulde afgives fra det norske Rigsarchiv efter en Overeenskomsten vedlagt Fortegnelse paa 58 Nr., og i Forbindelse hermed fremsendes en Fortegnelse over de Fragmenter, som fra norsk Side kunne tilraades afgivne. Deels finder Departementet ikke at kunne tilraade i den officielle Overeenskomst at optage den i Overeenskomsten II litr. e med Hensyn til Afgivelsen af de Andersen-ske Samlinger indeholdte Bestemmelse, at de Documenter, Breve og trykte Smaasager skulle afgives, som efter Conferentsraad Werlauffs og Bibliothekar Thorsens Skjøn angaae Danmark, en Bestemmelse, der, som Departementet ytrer, kunde antyde Mistillid mod en redelig Opfyldelse fra norsk Side af Overeenskomsten. Velbemeldte Departement udtaler det Haab, at der, igjennem fortsat Velvillie fra dansk Side og navnlig med Ministeriets Medvirkning, vil kunne opnaaes saadanne Modificationer i Overeenskomsten, at dets Betæneligheder ville fjernes, saafremt Ministeriet ved Departementets Skrivelse maatte formaaes til at tage Sagen under fornyet Overveielse og Behandling.

I Gjensvar herpaa skal jeg, med Hensyn til den saaledes forventede yderligere Behandling af Sagen fra Ministeriets Side, tillade mig at bemærke, at den afsluttede Overeenskomst angaaer et Retsforhold imellem den med Kjøbenhavns Universitet forbundne og under Bestyrelse af Consistorium som nærmeste Forsvar stillede Arnæ Magnæanske Stiftelse paa den ene Side og det norske Rigsarchivs Bestyrelse paa den anden Side, hvilket som saadant ligger udenfor Regjeringens Omraade (jfr. § 4 af den under 13. September f. A. afsluttede Convention om

Arkivsagers Udlevering fra Danmark til Norge). Efter denne Anskuelse af Forholdet, som blev fastholdt ved Oprettelsen af den foreløbige Overeenskomst, der blev indgaaet af Bestyrelserne for hine Stiftelser, maa det ogsaa nu, naar der er Spørgsmaal om Modificationer i denne Overeenskomst, ansees som den eneste Maade, hvorpaa dette ad mindelig Vei kan opnaaes, at det overlades til de paagjældende Bestyrelser selv derom at forene sig. Det Eneste, som jeg derfor i denne Sag paa Regeringens Vegne kan gjøre, er, hvad jeg gjerne skal være villig til, at anvende mine bona officia hos Consistorium og efter Sagens Udfald at forelægge Hs. M. Kongen af Danmark enten den allerede indgaaede Overeenskomst til Forkastelse eller en yderligere modificeret Overeenskomst til allerhøjeste Stadfæstelse. — Overeensstemmende hermed har jeg under D. D. tilstillet Consistorium ved Kjøbenhavns Universitet en Afskrift af den mig fra Departementet tilsendte Skrivelse med Bilag og anbefalet Sagen til yderligere Overveielse.

Dette har jeg ikke skullet undlade foreløbigen at tilmelde den kgl. norske Regjerings Departement for Kirke- og Underviisningsvæsenet med Tilføiende, at den nærmere og endelige Meddelelse tjenstligst skal følge, saasnart jeg har modtaget Consistoriums Svar i Sagen paa den Arnæ Magnæanske Stiftelses Vegne.

Om Forholdet mellem Slægtsnavnene Egidius og Egedius.

Erklæring afgivet til Brug under en norsk Retssag.

Under en for Kristiania Byret anlagt Sag påstod Sagsøgerne Repræsentanter for Slægten Egidius, Brødrene Peter og Georg Egidius, der stamme fra den i 1804 fra Danmark indflyttede Toldkasserer på Fredrikshald, senere i Drammen Georg Johannes Egidius, den Indstævnte Bjarne Johnsen Egedius, Søn af Jernbanerevisor Karl Egedius Johnsen, dømt for Indgreb i Sagsøgernes Navneret, i det det af ham som Slægtsnavn antagne Navn »Egedius« skulde være dannet som Efterligning af deres Navn. Indstævnte har haft en Broder Halfdan Egedius Johnsen, der døde 22 År gammel som højt anset Kunstmaler. Denne havde anvendt sin Faders og sit eget ene Fornavn som Slægtsnavn og var blevet bekendt under Navnet Halfdan Johnsen Egedius¹. Herefter havde Broderen også anlagt det samme Navn som Slægtsnavn. — Sagsøgerne tabte dog Sagen ved Byretten og appellerede så Dommen til Højesteret. Deres Sagfører fremlagde for denne en ny Erklæring af 1911 9. Septbr. fra en bekendt norsk Genealog, hvori denne udtalte, at man »ikke kan se, at der her til lands (o: i Norge) nogen sinde har existeret nogen slegt av navnet Egedius; dette navn maa vel snarere antages at være opstaaet ved en bogstavbytning eller omskrivning av slegtsnavnet

¹ Salmonsens Konversationsleksikon XIV. Bd. S. 457.

Egidius. Egidius, der maaske(?) oprindelig er hollandsk¹, eksisterer som et utpræget slægtsnavn for en bestemt familie her i landet i over 150 aar, hvorfor det . . . har et fuldt be-rettiget krav paa retslig beskyttelse fra statsmagternes side«.

Sagføreren for Indstævnte, som havde fåt fri Proces, Højesteretsadvokat P. A. Holm i Kristiania henvendte sig nu til det herværende Rigsarkiv med Spørgsmål, om dette kunde være enig i den anførte Opfattelse, eller om det måtte anse Navnene Egidius og Egedius som to forskellige Navne, der ikke kan karakteriseres som Forvanskning det ene af det andet.

På given Anledning oplyste Advokat Holm derefter, at der her ikke var Tale om et almindeligt Navnefribytte, men at de to Brødres Fader havde haft Navnet Egedius som For-
navn², og at det efter Slægtstradition skulde være ført af Faderens til Norge indvandrede Moders Slægt. Brødrenes Moder skulde tage sig Sagen meget nær, i det den for hende stod som et Forsøg på at berøve hendes afdøde Søn, Maleren, det Navn, som han uanfægtet havde ført til sin Død og gjort bekendt. Endvidere meddeltes det, at Byretsdommen i Mangel af sikre Oplysninger (om Oprindelsen til Navnet Egedius) ikke havde ment at kunne gå ud fra, at de to Navne er identiske; det syntes ikke udelukket, at de har en forskellig Oprindelse. Det vilde være meget let fra det daglige Liv at finde Navne, der i Klang er ligeså nærliggende som disse og alligevel helt væsensforskellige. Navne som Krefting og Kreftung, Stoltz og Staals er af Højesteret således godkendte som gældende selvstændig ved Siden af hinanden. At Navne sammenblandes af det store Publikum, og Skrivemåden eller Udtalen forvanskes i daglig Tale, er en på Personnavnenes Område så beklagelig udbredt Foreteelse, at derpå ingen afgørende Vægt kan lægges. Ingen er Herre over, at ikke andre forvansker hans Navn. Men antages det først, at Navnet Egedius ikke er identisk med Sagsøgernes Slægtsnavn Egidius, kunde Byretsdommen ikke finde, at de har nogen Påtaleret i denne Sag.

¹ Denne Gisning er aldeles ubegrundet, se nedenfor S. 413.

² Dette var ikke straks blevet meddelt.

Efter de således modtagne nærmere Oplysninger fandtes der ikke tilstrækkelig Grund til at nægte Advokat Holm en Udtalelse om det foreliggende Spørgsmål, og der tilsendtes ham derfor følgende Skrivelse:

I Besvarelse af Hr. Højesteretsadvokatens Skrivelse af 17. jfr. 28. f. M. skal jeg ikke undlade at meddele, at det henværende Rigsarkiv ikke plejer at udøve nogen Responsafgivende Virksomhed i Navnesager, og at jeg heller ikke kan indlade mig på nogen dybere Undersøgelse af den af Dem mig forelagte Sag om Navnene Ægidius, Egidius eller Egedius med Hensyn til Slægten Egedius' Genealogi, men kun skal meddele, hvad der efter min Erfaring i Almindelighed og på den dansk-norske Personalhistories Område i Særdeleshed lige påtrænger sig mig om det nævnte Spørgsmål.

Ægidius og Egidius er kun forskellige Former af samme Navn, der skriver sig fra en Abbed, hvis Helgendag var den 1. September. I R. W. Bauers »Calender for 601 til 2200«, Købh. 1868 S. 129 skrives han »Aegidius abbas«, og i H. Grotefends »Taschenbuch der Zeitrechnung«, Hannov. 1898 S. 34 hedder det: »Egidii abatis confessoris [dies] Sept. 1.« Da Navnet er et almindeligt Helgennavn, er altså mangfoldige Personer i alle kristne Riger blevet døbt med det, og det bruges derfor såvel til Fornavn som til Slægtsnavn. I Jöchers: »Allgemeines Gelehrten-Lexicon«, Leipzig 1750, I S. 109—16 vil De finde mangfoldige lærde Mænd fra Orienten til Spanien, fra Italien til England og Danmark og fra Polen til Frankrig, der til alle Tider fra 5. Århundrede til de nyeste Tider har kaldt sig Ægidius eller Ægidii (sc. filius). Ved at slå efter under »Egidius« vil De finde, at Jöcher her kun har en Henvisning til Aegidius. Han betragter Egidius som en Variant af Ægidius, hvad formentlig også er rigtigt.

I Danmark benyttedes Ægidius som en latinsk Form for det ikke ualmindelige Navn »Gøde« så vel som for det heraf dannede Patronymikon »Gødesen«. Den bekendte Biskop i Aarhus Stift Jens Gødesen skriver sig på Latin: »Johannes Ægidius« (se Brevet af 1610 hos Giessing: »Danske-, norske- og islandske Jubel Lærere«, I S. 254), medens han i Jöchers

ovennævnte Leksikon S. 109 kaldes Janus Aegidii [sc. filius]. Hans Søn, Dr. med. i Randers »Gøde«, kaldte sig Ægidius Jensen, og dennes Søn kaldte sig atter Peder Ægidius. Forskellige Præster i Danmark har kaldt sig Ægidius, jfr. Registret til Wibergs »Dansk Præstehistorie«, jfr. Udgaven af Universitetsmatriklen II, 117: Petrus Ægidii = Peder Gødesen. Da så vel Gøde som Gødesen forekommer i Norge (Norske Rigsregistranter 1653—56, udg. af Thomle, S. 262), er det rimeligt at antage, at Latiniseringerne heraf ligeså vel er blevet benyttet der som i Danmark. Navneformen Ægidius og deraf dannede Former kan således meget vel være opstået i Norge selv, bortset fra Indvandring fra Danmark, uden at man behøver at ty til Forklaring om en Indvandring fra Holland. I øvrigt kan Egedius ligeså vel tænkes udgået fra Ægidius som fra Egidius, da dog Egidius selv udgår fra Ægidius. Man kan altså ikke her uden videre påstå en Forvanskning af Citanternes Navn, og det så meget mindre, som der er Tale om et over den hele gamle Verden af mangfoldige Personer uden nogen indbyrdes Slægtsforbindelse som Slægtsnavn benyttet og yndet Helgennavn, der derfor formentlig ikke kan være i en enkelt norsk Familjes Privatbesiddelse eller i dennes Særeje med den Retsvirkning, at den kan forbyde andre Personer eller Familjer med Navnet, som kommer til Norge, at benytte deres gode Slægtsnavn i dette Land. Men skal man endelig se Sagen fra Forvanskningssynspunkt, er Egidius af tvivlsom Berettigelse. Ægidius er formentlig en Omdannelse af Aegides (*Ἀγείδης*) o: en Efterkommer af Aegæus (*Ἀγέως*), der var Konge i Athenen og Fader til Theseus. Den græske Form viser, at Navnet skal skrives med Æ, og Egidius er således selv en Forvanskning af Ægidius.

Det vil dog al Tid bero på en Tilfældighed, om den ene Skriveform af et bekendt Navn har fæstnet sig i én Familie, den anden i en anden. Da der i det 17. og 18. Århundrede fandtes mange Personer, som hverken kunde læse eller skrive og således heller ikke kunde stove deres eget Navn, blev det, når det drejede sig om at indføre Navne i Kirkebøgerne, Præsterne eller Degnene, som bestemte Navnets Skrivemåde, og derved opstod mange Misforståelser, når Kirkebogsføreren

ikke kendte et usædvanligt Navn eller dettes Oprindelse og Betydning, og er Navnet først indført galt i Kirkebogen, kan Personen blive hængende ved en forkert Navneform eller denne ved ham uden hans egen Skyld. Jeg skal illustrere dette ved et Eksempel.

I Nedertysk betyder »towel« at berede eller gøre i Stand. »Ledertower« betyder derfor en Feldbereder eller Garver. I 16. og 17. Århundrede brugtes Ordet Ledertower jævnlige i danske og formentlig også i norske Byer for Garver, og Ordet gik over til at blive Slægtsnavne for de pågældende Garveres Efterkommere. Da v den Gang ofte gengaves med ug (Ploug = Plov, Schoug = Skov, Loug = Lov) skreves Ordet og Navnet gerne Ledertouger. I Viborg blev 1663 Niels Jensen Feldberedersvend kopuleret. Han tog Borgerskab og kaldes senere i Kirkebogen Ledertoer, og hans Efterkommere antog Ledertouger som Slægtsnavn. År 1752 underskriver hans Sønnedatter sig i Skifteprotokollen: Cathrine Pedersdatter Ledertouger. Men Ordet og Navnet brugtes i andre Byer. I Ålborg forekommer det som Lederthoug (Ålborg Skoles Program af Tauber 1840 S. 85). I Nakskov lever den Dag i Dag en Familie, som takket være Præstens Misforståelse og Vankundighed slæber om med Navnet Ledertogt¹. I øvrigt forekommer i officielle Embedsbøger Former som: Ledertouger, Lædertouger, Leiertov, Ledderthouger, Ledertouger, Ledertogt². Alle Familjer med det anførte Navn skriver sig fra 17. Århundrede, da Ordet brugtes almindeligt. Skal nu Familien i Nakskov kunne træde frem og kræve, at alle Bærere af Navnet i andre Former skal aflægge Navnet, da deres Former kun er Forvanskninger af »Ledertogt«, der faktisk selv er en Forvanskning af det nedertyske til Slægtsnavn af mange indbyrdes uafhængige Familjer benyttede Ord Ledertower?

Man kan således ikke uden videre påstå, at Egedius er en bevidst Efterligning eller Forvanskning af Egidius, der, som påvist, ikke har nogen selvstændig Eksistensberettigelse.

¹ Overslag over Nakskov Kommunes Indtægter og Udgifter i 1897. Naksk. 1896 S. 46.

² Københavns Universitets Matrikel 2, 309.

De ældre danske Bærere af Navneformen Egedius kan, selv om man går ud fra, at den udgår fra Ægidius, være kommet til denne ganske uforskyldt. Den kan derhos under samme Forudsætning ikke siges at være blevet til ved Forandring af et ligegyldigt Bogstav. Indsætning af e heri betinger en helt ny Udtale af Navnet o: Navnet kommer i hvert Fald til at lyde lige så afvigende fra Egidius, som dette fra sin Stamform Ægidius. For så vidt må selvfølgelig Egedius kaldes et selvstændigt Navn. Et Navn er jo kun et Ord som andre, bestående af en eller flere Lyde. Selvstændige Navne må lyde forskelligt, og Navne, der lyder forskelligt, er således, bortset fra Etymologien, ikke identiske, idet forskellige Lyde efter Sagens Natur er selvstændige. En anden Sag er det med Navne som Skov, Schou, Schoug, Schau, Schow, Schov, der alle give samme Ord og derfor er identiske til Trods for deres skrevne forskellige Udseende.

Man er dog aldeles ikke nødt til at gå ud fra Ægidius eller Egidius for at forklare en Navneform som Egedius. Som af Dem fremhævet findes dette Navn som Slægtsnavn i Københavns Vejviser. Jeg har konstateret, at det findes i Årgangene fra 1876 til 1911, først for én, senere for to Personer. Til Trods for det fremmede Udseende kan man da også let forklare Navnets danske Oprindelse. Det må jo være en også for norske Personalhistorikere bekendt Sag, at man her i Norden meget ofte til Slægtsnavn har valgt en latiniseret Form af sit Fødesteds Navn, der betegnede, at man skrev sig derfra. Særlig bekendte er: Pontoppidan[us] = fra Broby; Lucoppidan[us] = fra Skovby; Lacoppidan[us] = fra Søby; Callundan[us] = fra Kalundborg; Paludan[us] = fra Kærby, o. s. v. Men Endelsen -us eller -ius, føjet til det danske Stednavn, var også yndet, og De vil i Udgaven af Københavns Universitets Matrikel, udgivet af Birket-Smith, kunne finde den Slags Navne i Hundredevis: Bircherodius = fra Birkerød; Tichovius = fra Tikøb; Erslevius = fra Erslev; Siøburgius = fra Søborg. I Navne på -e blev i Reglen dette Bogstav ombyttet med -ius eller denne Endelse tilføjet: Schevius = fra Skæve¹; Wellejus = fra

¹ Anførte Udgave af Universitetsmatriklen 1, 147.

Vejle¹; Allingius = fra Allinge²; Heddingius = fra Hedinge³; Lellingius = fra Lellinge⁴; Hyldingius = fra Hyllinge⁵; Vindingius = fra Vindinge⁶. Med dette for Öje er det meget let at forklare Navnet Egedius. Her på Sælland haves to Sogne, Vester-Egede i Tybjerg Herred, hvori Landsbyen Vester-Egede, og Øster-Egede i Fakse Herred, hvori Gaarden Jomfruens Egede. Desuden haves i Slagelse Herred i Boslunde Sogn: Gaarden Lille-Egede. Herfra stammer de bekendte Grönlandsmissionærer Hans Egede og Povl Egede. Skulde man nu i Fortiden betegne, at en lærd Mand var fra Egede, enten det nu var det ene eller det andet, vilde man altså, hvis man ikke helt vilde oversætte Navnet til Quercetanus⁷, kalde ham Egedius, og det er ganske naturligt, at denne latiniserede Form for Egede er blevet Slægtsnavn i Danmark ved Siden af den danske Form. Egedius kan derfor som dansk Slægtsnavn udmærket forklares, uden at man behøver at ty til det almen-evropæiske Ægidius eller Egidius.

Hvad enten man derfor ser Sagen fra den ene eller anden Side, må jeg holde Egedius for et helt selvstændigt Navn, tilmed af dansk Oprindelse.

I Henhold til det anførte må jeg anse den af Dem omtalte Kristiania Byrets Dom i den foreliggende Sag for fuldstændig rigtig.

Det skulde interessere mig til sin Tid at erfare Udfaldet af den foreliggende Sag.

(sign.) V. A. Secher.

Rigsarkivet.

København, den 5. December 1911.

Til

Hr. Højesteretsadvokat P. A. Holm.
Kristiania.

¹ A. St. S. 69, 82, 99.

² A. St. S. 62.

³ A. St. S. 99.

⁴ A. St. S. 119.

⁵ A. St. S. 59 jfr. 68.

⁶ A. St. S. 123.

⁷ Af quercus = Eg. Med dette Navn er Hans Egede indført i Universitetsmatriklen (2, 295), da han 1704 blev Student: Johannes Pauli Quercetanus = Hans Povlsen Egede.

Denne Skrivelse blev af Advokat Holm fremlagt under Sagen for Højesteret, og Resultatet blev også her, at Sagsøgerne tabte Sagen.

I Højesteretsdommen af 1912 4. Juni hedder det:

»For høiesteret er fremlagt forskellige ny dokumenter, »deriblandt en af indstævnte erhvervet udtalelse fra den danske »rigsarkivar.

»Høiesteret kommer til samme resultat som byretten og »kan i det væsentlige tiltræde dens begrundelse. Til denne »bør føies, at det for høiesteret er oplyst, at navnet Egedius »forekommer i Kjøbenhavn, og at det i den ovenfor nævnte »udtalelse fra den danske rigsarkivar er antydet, at navnet kan »have sin oprindelse fra en dansk stedsbetegnelse Egede. By- »rettens dom vil saaledes blive at stadfæste. Dom: Byrettens »dom bør ved magt at stande.«¹

¹ Norsk Retstidende 1912 S. 685—86.

Erklæringer afgivne af Rigsarkivet

til Besvarelse af forskellige af Ministerierne stillede Spørgsmål.

Ovenfor S. 32—39 er givet nogle korte Meddelelser¹ om enkelte Besvarelser fra Landsarkiverne i København og Viborg på Anmodninger eller Henvendelser til dem om, så vidt muligt, at fremskaffe visse Oplysninger. Meddelelserne var den Gang nærmest anlagt på at vise de Undersøgelingsveje, som Arkiverne må gå eller benytte, og belyse den Kombinationsævne og Omtanke, som fra Arkivpersonalets Side må udfoldes, for at det kan løse de stillede Opgaver på Grundlag af det Arkivaliemateriale, som står til dets Disposition, samt på at betone Vigtigheden af, at Landsarkiverne får afleveret lokale Arkiver i videst muligt Omfang. De nævnte Meddelelser vakte i sin Tid Opmærksomhed til flere Sider, i det man dels ikke havde tænkt sig, at der kunde arbejdes som angivet fra Landsarkivernes Side, dels var overrasket over, at Arkivundersøgelser overhovedet kan føre til praktiske Resultater.

Overfor den ret almindelige Forestilling om, at vort Arkivvæsens Opgaver og Ævner ikke rækker længere end til at levere Materiale til nogle genealogiske og personalhistoriske Undersøgelser, til Meddelelse af nogle kulturhistoriske Kuriosa eller højt regnet til Afhandlinger om Krigs- eller politisk Historie, turde det være heldigt, at der fra Tid til anden også meddeles nogle Besvarelser af Opgaver, som skriftlig er stillet Rigsarkivet fra Ministerierne. Der finder fra disses Side mellem År og Dag talrige mundlige Henvendelser af lignende Art Sted, uden at de giver Anledning til skriftlige Udarbejdelser i Rigsarkivet, fordi de pågældende opsøgte og fremtagne Akter, der måtte danne Grundlag for Besvarelsen, overtages til Låns af det pågældende rekvirerende Kontor, der der-

¹ De offentliggjordes i det 1906 udkomne Hæfte.

efter selv bearbejder Materialet til sine Ekspeditioner, medens Rigsarkivet intet får med disse at gøre. Når derimod Spørgsmålet stilles skriftligt, må Rigsarkivet selv overtage Bearbejdelsen af Akterne i en skriftlig Besvarelse. Fremgangsmåden bliver da den, at Sagen, når det straks kan ses, at Udgangspunktet mest praktisk må tages i et af Landsarkiverne, tilstilles dette, medens den først tages op af Rigsarkivet på det af Landsarkivet tilvejebragte Grundlag, når Sagen kommer tilbage. I andre Tilfælde til Veje bringer Rigsarkivet først et Materiale, på hvilket et af Landsarkiverne anmodes om at føre Undersøgelsen videre, indtil Sagen kan tilbagesendes Rigsarkivet. Ved et på denne Måde til Veje bragt Samarbejde er det ofte lykkedes at fremskaffe de ønskede Oplysninger eller dog et Grundlag, på hvilket det spørgende Ministerium selv kan arbejde videre.

I den sidste halve Snes År er det særlig de mange Spørgsmål om Kirkernes og Præstegårdenes Ejendomsforhold, hvilke den ved Lov Nr. 100 af 1903 15. Maj foreskrevne Tiendeafløsning har fremkaldt, som har foranlediget Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til at påkalde Rigsarkivets Assistance, men også Finansministeriet har flere Gange anmodet Rigsarkivet om at fremskaffe Oplysninger om vigtige Spørgsmål.

Arkivvæsenets Hjælp påkaldes dog stadig ikke i tilstrækkeligt Omfang af Forvaltningsmyndighederne. De lokale af disse, hvis Arkivalier i sin Tid blev afleveret til de nyoprettede Landsarkiver i Uorden og ikke plejede at kunne bruges til noget, går øjensynlig ud fra, at Landsarkiverne heller ikke kan bringe noget ud af de hos dem opsamlede Arkivalier, jfr. ovenfor S. 33 f. Dette fremgår særlig af Behandlingen af flere af Tiendeafløsningssagerne. Det har atter og atter vist sig, at der i månedsvis, af og til i et Par År, er blevet ført Korrespondancer mellem Myndighederne om en uoplyst Tiendesag med det Resultat, at ingen kunde løse Spørgsmålet, medens man ikke har tænkt på at henvende sig til vedkommende Landsarkiv eller til Rigsarkivet. Sagen er derefter blevet sendt ind til Ministeriet og først fra dette til Rigsarkivet. Her er så den Oplysning blevet fremskaffet, som vedkommende Myndighed forlængst kunde have fåt f. Eks. fra Landsarkivet, af og til ved kun at sende Bud til dette i en anden Gade i samme By. Der er derfor al Anledning til her at understrege, at en Sag, som skal oplyses historisk, ikke bør opgives, før Arkivstyrelsen har erklæret sig ude af Stand til at opklare den. Man kan dog i denne Henseende ikke nøjes med en blot mundlig Henvendelse, i det først en skriftlig kan give Anledning til alsidig og udtømmende Undersøgelse såvel i Rigs-

arkivet som i Landsarkiverne. Dette kan bl. a. illustreres med følgende Sag:

En Grundejendom i N. Købstad, der tidligere var blevet benyttet til Konsumtionsbod, var i Året 1851 af Toldvæsenet blevet solgt til en Borger i samme By. I Avktionskonditionerne hed det:

»Ejendommen bortsælges med den Ret og de Forpligtelser, hvormed Toldvæsenet ejer den, . . . uden videre Ansvar for eller Tiltale af Sælgeren; . . . derhos bemærkes, at Bygningen påhviler en årlig Afgift af 3 Rdlr. Sølv til N. N. Købstads Kæmnerkasse, hvilken stedse følger Ejendommen.«

Da den tilgrænsende, Byen tilhørende, Grund påtænkte bortsolgt og bebygget, hvorved Ejendommen vilde komme til at tabe i Værdi, og da en Henvendelse til Indenrigsministeriet havde været resultatløs og kun medført, at Byrådet under Henviisning til Pante-registrene hævdede, at Toldvæsenet ikke havde haft tinglæst Adkomst til Ejendommen, henvendte den nuværende Ejer, en Søn af den Mand, der i 1851 havde købt Ejendommen, sig til Finansministeriet med Anmodning om at måtte få oplyst, hvori de Adkomster og Rettigheder bestod, hvormed Toldvæsenet tidligere havde ejet den omtalte Ejendom, og navnlig hvorfor de tre Rigsdaler betales til Kæmnerkassen, i det han udtalte som sin Formodning, at de var et Vederlag til Byen for ikke at bebygge dens Nabogrund.

Under en i Anledning heraf i Rigsarkivet efter mundlig Henvendelse foretaget Undersøgelse lykkedes det Generaldirektoratet for Toldvæsenet at få oplyst, at Byen i 1781 havde afgivet Grund til en Konsumtionsbygning mod en årlig Grundleje af 1 Rbdlr. Dette fremgik af Sagen om Salget 1851, ved hvilken Lejlighed man også havde undersøgt Spørgsmålet om Adkomsten, men slåt sig til Ro med det anførte Resultat, skønt det dog burde have vakt Mistanke, at der 1781 var Tale om 1 Rdlr. i årlig Grundleje, men 1851 om 3 Rdlr. i årlig Leje. Da Generaldirektoratet ikke kunde komme videre ad den Vej, henvendte det sig mundlig til Landsarkivet, hvor Undersøgelsen fortsattes, først i Byens Rådstuearkivs Korrespondancesager og, da dette ikke førte til noget, i Kæmnerregnskaberne. I disse forfulgtes den föromtalte Rigsdaler fra År til År, indtil den i Året 1832 gik over på en Borger i Byen, der nu opførtes som Lejer af den gamle Toldbod, medens Toldvæsenet stod anført som svarende 3 Rdlr. i Afgift for Afbenyttelsen af et andet Stykke Jord, hvorpå var opført et nyt Portkontor¹, og som Legitimation herfor henvistes til N. Amts Skrivelse af 1832 4. Marts.

¹ 3: til Brug ved Opkrævning af Konsumtionsafgiften.

I Amtets og i Byens Arkivalier kunde nu Forhandlingerne om denne Sag følges, og det viste sig da, at Toldvæsenet i 1832 så langt fra havde erhvervet Ejendoms- eller fri Dispositionsret til den Grund, som det 1851 havde solgt, at det endog til sin Tid, inden Overdragelsen, fra Byens Side udtrykkelig var udtalt dels, at for Købesum kunde Pladsen ikke overdrages, men vel mod en ubetydelig årlig Afgift, dels at Pladsen ikke måtte anvendes til andet Brug end til derpå at opføre et Konsumtionskontor.

Ved Hjælp af hvad der således var fundet i Landsarkivet, lykkedes det i Rigsarkivet at få Sagens Akter frem. De endte her først 1849, men noget af Betydning ud over det af Landsarkivet oplyste synes de ikke at indeholde.

Denne Sag vilde utvivlsomt være blevet oplyst meget hurtigere end sket, hvis den var blevet tilsendt Rigsarkivaren skriftlig.

Med Hensyn til Udarbejdelsen af de nedenfor meddelte Erklæringer skal tilføjes, at den pågældende grundlæggende Undersøgelse al Tid overtages af én af Rigsarkivets Personale. Denne affatter tillige et foreløbigt Udkast til en Besvarelse, som derpå drøftes med Rigsarkivaren til Foretagelse af eventuelle ny Undersøgelser eller Indhentning af Oplysninger fra vedkommende Landsarkiv. Ved de nedenfor meddelte Erklæringer er derfor angivet, af hvem Grundlaget for Konceptet i det enkelte Tilfælde er blevet udarbejdet.

V. A. Secher.

A. Erklæringer, afgivne til Finansministeriet.

Dette udbad sig i 1904 i Anledning af en modtaget Fordring på et Erstatningsbeløb af den danske Statskasse, som begrundedes på en formentlig uberettiget Udlevering af et Købmand Sarkies ter Johannes i Kalkutta tilhørende Depot i den dansk-norske Speciesbank, Oplysning om dette Depots Skæbne. Rigsarkivet kunde oplyse (Nr. 1), at Depotet i 1833 var blevet udleveret til den med fornøden Fuldmagt forsynede Generalkonsul Sieweking. Ministeriet så sig herefter i Stand til på fyldestgørende Måde at kunne afvise de fremsatte Krav. Denne Sag spiller formodentlig i England eller Østindien samme Rolle som de her ellers vel bekendte Millionarvesager, der fra Tid til anden volder stor Bevægelse og sætter mange Penne i Gang uden at føre til noget, fordi de pågældende Arvebeløb i sin Tid er udleveret til eller fordelt mellem de rette Vedkommende. I 1910 blev nemlig Finansministeriet igen ulejliget i Anledning af ovennævnte Sag, i det det engelske Vicekonsulat i København af Ministeriet udbad sig verificeret Afskrift af Sarkies

Testamente og af Bectan Sarkies Fuldmagt til Aviet Agabeg samt Oplysning om, hvornår østrigsk Generalkonsul Johan Heinrich Sieweking rejste til Marseille, hvor han døde 1845 3. Juli, og om han var dansk Konsul der. Ministeriet sendte Sagen til Rigsarkivet, som leverede de begærede Afskrifter og ønskede Oplysninger om Konsul Sieweking (Nr. 3). Formodentlig vil denne Sag ad Åre fremdeles vise sig livskraftig og give Anledning til ny Undersøgelser og Brevvekslinger.

I Tiden mellem de to Erklæringer havde Finansministeriet i 1908 udbedt sig Oplysninger om Oprindelsen til Statens Adkomst til at kræve en af Maribo Amts Repartitionsfond overtaget Afgift (Nr. 2).

1.

1904 29. Januar. Erklæring til Finansministeriet om, at et af Købmand Sarkies ter Johannes i Kalkutta i 1796—97 i den dansk-norske Speciesbank indsat Depositum er blevet udleveret i 1833 af Nationalbanken til hans Arvings Fuldmægtig.

RABrevbog III Nr. 50. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af afd. Arkivsekretær J. Bloch.

I Besvarelse af Finansministeriets ærede Skrivelse af 8. ds., hvorved i Anledning af et imod Statskassen rejst Erstatningskrav udbedes Oplysninger angaaende en paastaaet uberettiget Udlevering af et i den dansk-norske Speciesbank i Aarene 1796—97 for Købmand Sarkies ter Johannes i Calcutta indsat Depositum, tillader jeg mig at meddele, at der her i Arkivet er blevet anstillet omfattende Undersøgelser, hvorved det vel ikke er lykkedes at finde den savnede Fuldmagt for Grosserer Duntzfeldt til at foretage den i sin Tid 1816 befalede Udtagelse af Depotet i den nævnte Bank, men dog at faa konstateret, at dette efter Udtagelsen af Speciesbanken blev indsat i Rigs- og efter dennes Ophør i Nationalbanken, hvor det henstod indtil 1833, da Generalkonsul Sieweking efter Fuldmagt fra Sarkies ter Johannes eneste Arvings, Bectan Sarkies's, Repræsentant Købmand Aviet Agabeg i Calcutta ved Henvendelse til Firmaet Duntzfeldt & Co. fik udleveret samtlige de Depotet udgørende kgl. Obligationer, som derefter indsendtes til Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond for at blive noterede paa Ihænderhaverne og efter Tilbageleveringen at realiseres for Bectan Sarkies's Regning.

Til nærmere Oplysning vedlægges 4 Stykker Dokumenter,

for hvis Modtagelse Kvittering udbedes paa medfølgende Blanket.

De fra det høje Ministerium modtagne tvende Bilag tilbageendes hoslagt.

2.

1908 13. Februar. Erklæring, afgivet til Finansministeriet om Begrundelsen af den Ret til at holde Færge ved Svinholmens Færgested udenfor Nakskov, som 1772 mod en Afgift af 60 Rdlr. årlig overdroges af Kronen til Forvalter Fr. Westerholt og Hustru for deres Livstid.

RABrevbog 1908 Nr. 47. Grundlaget for Konceptet er udarbejdet af Rigsarkivaren.

I æret Skrivelse af 3. d. M. (a $\frac{D}{44}$) har det høje Ministerium i Anledning af et indløbet Andragende om Fritagelse for Maribo Amts Amtsrepartitionsfond for aarlig til Statskassen at erlægge en Afgift af 120 Kr. af Prambroen ved Lienlund, udbedt sig Oplysning om, hvorpaa Kronen oprindelig støtter sin Adkomst til den Ret, som ved kgl. Skøde 1778 19. Januar mod en årlig Afgift af 60 Rdlr. overdroges Forvalter Fr. Westerholts Enke Else Bering til at holde Færge paa Svinholmens Færgested udenfor Nakskov mellem Laalands Sønder og sammes Nørre Herred, hvilken Ret ved kgl. Resolution 1772 16. Juli og Bevilling 24. s. M. allerede var overdraget til nævnte Ægtepar paa Livstid. Saaledes foranlediget skal jeg meddele følgende:

Af den Afskrift af det nævnte Skøde, som medfølger det høje Ministeriums nævnte Skrivelse, fremgaar, at der ved hver ny Ejers Tiltræden af nævnte Færgeret skulde erlægges en Rekognition af 25 Rdlr., og at Ejeren af Færgeretten fik Ret til at oppebære af hver Gaard i Sønder Herred ligesaa meget Hvede, som forhen har været givet til Færgestedet, og til én Gang om Aaret at kræve af Bønderne frit tilkørt med deres Heste og Vogne Tømmer, Planker og andet, som behøves til Færgeprammens Vedligeholdelse. De paagældende Bønder skulde til Gengæld nyde fri Overførsel for sig og Husstand, medens der af alle andre, som ikke giver bemældte Korntold, maa oppebæres i Færgepenge for hver Person en Skilling og for hver Vogn to Skilling.

Svinholmen er en tidligere Ø, som var beliggende i den

nu til Dels udtørrede Naskov Fjord, umiddelbart syd for den ovenfor nævnte Ejendom Lienlund. Den nuværende Rødby Landevej falder tæt forbi den, idet Vejen er ført over den nu saakaldte »Prambro«. Den Del af den tidligere Fjord, som strækker sig fra Svinholmen op til Avnede Kirke (»Avnede Strand«), lægges nu tør hvert Foraar ved Hjælp af en Dampmaskinpumpe, medens den om Vinteren staar under Vand. Den tørlagte Avnede Strand afspærres fra den øvrige Fjord ved de under Prambroen anbragte selvlukkende Sluseporte.

Den Ordning med Færgested ved Svinholmen, som beskrives i det ovenanførte Skøde af 1778, er dog ikke oprindelig, idet der tidligere har været en Bro s. St., og det Korn, som Ejeren af Færgestedet ved Skødet fik Ret til at oppebære, var saaledes oprindelig Brokorn. Den nuværende stensatte Bro er først opsat for henved 10 Aar siden, medens der da, ligesom i ældre Tid, fandtes en Pælebro, som nu bar Navn af Prambroen.

Foreløbig bemærkes, at de i det følgende citerede Bestemmelser om og Forlæningsbreve paa Broer og Brokorn fra 16. Aarhundrede alle findes i den af Rigsarkivet udgivne Reskriptsamling for Tiden indtil 1660, der under Navn af »Kancelliets Brevbøger« nu er blevet førte op til Aar 1588.

Det fremgaar af talrige heri meddelte Bestemmelser, der let vil kunne opsøges i Sagregistrene til nævnte Samlings Bind under Broer og Brokorn, at det fra Middelalderen af var en almindelig Ordning med Hensyn til Opførelsen af en ønskelig eller nødvendig Bro over Vandløb eller lignende, at der af de omboende Bønder blev truffet Aftale med en eller anden Mand om, at han skulde opføre Broen mod, at Bønderne paatog sig Forpligtelsen til aarlig af hver Gaard at yde 1 Skp. Korn til Broens Vedligeholdelse. Man søgte saa gjerne Kongens Stadfæstelse paa Overenskomsten jfr. saaledes Kongebrev 1572 25. December. Reces 1547 § 40, optaget i Reces 1558 § 58, slog til Gengæld fast, hvilke Forpligtelser der paahviler dem, som oppebærer Brokorn. Mange Steder har ogsaa Kongen ved paagældende Lænsmand efter Anmodning fra Omegnens Bønder ladet en Bro opsætte mod, at Bønderne paatog sig at yde den sædvanlige Afgift af 1 Skp. Korn pr. Gaard til Broens

Vedligeholdelse. Dette maa netop have været Tilfældet med Broen ved Svinholmen, der derfor ogsaa betegnes som »Kronens Bro«. Den af Gaardene én Gang overtagne Forpligtelse til at yde Brokorn til en bestemt Broes Vedligeholdelse vedblev stadig at bestaa som en Forpligtelse af offentligretlig Karakter. Kornet kunde som vitterlig Gæld inddrives ved den hurtige Forfølgning, der fandt Sted i Fordelingens Former, og dette ganske uden Hensyn til, om det stadig var nødvendigt at oppebære det samlede Kvantum Brokorn til Broens Vedligeholdelse eller ikke. Efter Haanden som Kornpriserne steg, gav Brokornet Overskud, og mange ønskede for kortere eller længere Tid at maatte overtage Vedligeholdelsen af Kongens Broer mod at oppebære Brokornet. Kongen gav ofte »Forlæningsbrev« eller »Fæstebrev« paa en saadan Bro, formentlig fordi dette blev ham billigere, end om han selv ved paagældende Lænsmand sørgede for Vedligeholdelsen. Gav Broen rigeligere Overskud, ordnedes Forholdet saaledes, at der paa almindelig Maade maatte betales Stedsmaal eller Indfæstning ved Broens Overdragelse jfr. Kongebrev 1574 29. April: Betaling af 20 Øksne i Indfæstning. Jævnlig betinger Kongen sig Ret til igen at overtage Broen til Vedligeholdelse mod at tilbagebetale Stedsmaalet, se Fæstebreve 1581 2. Marts, 1583 17. Februar.

I Overensstemmelse med det anførte har Forholdet været ved Svinholms Broen, som af og til i ældre Kongebreve urigtig kaldes »Svineholts Bro«. Det er anset unødvendigt for Formaalet her at opspore, naar Broen er blevet anlagt, da der ikke kan være Tvivl om, at den er blevet anlagt paa Kronens Bekostning efter de almindelige Regler. Det ses nu, at Broens Vedligeholdelse og Oppebørselen af Brokornet blev overdraget:

1551 21. Avgust til Borgemester Jens Rasmussen i Nakskov. Den kaldes da »Kronens Bro«.

1560 28. Juni til Sidsel Jenses, Borgerske s. St. Den kaldes da ligeledes »Kronens Bro«.

1568 1. November til Byfoged Peder Kok s. St. »uden Afgift«.

1569 29. Januar til Borgemester og Raad s. St.

1581 15. Marts blev det paalagt Lænsmanden paa Aalholm

paa Kongens Vegne at oppebære al den til Svinholms Bro liggende Rente og Brokorn mod at holde Broen i Stand.

1585 14. Avgust fik Borgemester i Nakskov Jakob Bomel Forlæning paa Brokornet, som svares til Svinholms Bro.

Det er anset for unødvendigt for Formaalet i utrykte Kilder at eftergaa, hvem der i den nærmest følgende Aarrække havde Vedligeholdelsen. Laaland hørte senere til den den udvalgte Konge Prins Kristian (V.) givne Forlæning og derefter til hans Enkes Livgeding til 1653. Derfor blev det Prinsen, som i den Tid bortforlænede Svinholms Broen. Ved Brev af 1645 24. Februar overlod han den til Volckmar von Stöcken, der gjorde Tjeneste i hans Kancelli og Skriverstue paa Halsted Kloster og senere hos Prinsessen (Lænsbrevet ligger ved Koncepter og Indlæg til Kancelliets aabne Breve 1657 Nr. 4—5), paa de sædvanlige Vilkaar uden Indfæstning og Afgift. Efter Fredrik III.s Regeringstiltrædelse søgte V. von Stöcken om kgl. Konfirmation paa sin Ret. Lænsmanden paa Halsted Kloster, Flemming Ulfeld, anbefalede, at Konfirmationen meddeltes, »da Broen dog skal forundes en, som kan holde den vedlige«, men i en særlig Skrivelse til Oversekretæren i Danske Kancelli meddelte han, at han kun havde anbefalet Ansøgningen for at blive fri for Overrend af V. von Stöckens Hustru og raadede til, at der skulde sættes i Bevillingen, at denne skulde være forbrudt, hvis Broen ikke holdtes forsvarlig vedlige (a. St.).

Ved aabent Brev 1656 14. April fik saa Volckmar von Stöcken Bevilling paa »vor og Kronens Bro i vort Land Laaland« og Brokornet deraf. Navnet mangler i selve Teksten, men Overskriften i Registranten viser, at Brevet angaar »Svinholms Bro«. (Danske Kancellis Smaalandske Register 7, Bl. 98—99). Der er i Bevillingen hverken Tale om Indfæstning eller aarlig Afgift. I 1660 havde Kongen dog igen Vedligeholdelsen, hvad enten nu Bevillingen er blevet frataget von Stöcken, eller denne er død, og ved et kgl. Missive af d. A. 1. September paalagdes det Læns(Amt)manden i Halsted Klosters Læn straks at lade Broen forfærdige og til dens Vedligeholdelse at oppebære den Kornafgift, som med Rette skal udgives hertil af Herredet (Smaalandske Tegnelser 8, Bl. 245). Det ser

herefter ud til, at allerede Volckmar von Stöcken ikke har anvendt det fornødne paa at holde Broen ved lige, og den Reparation, som nu blev foretaget, har næppe heller været tilstrækkelig grundig.

Efter Fredrik III.s Død dannede Laaland en Del af Enkedronning Sofie Amalies Livgeding, og hun har derfor kunnet bortforlæne Svinholmsbroen, næppe heller til Gavn for dennes forsvarlige Vedligeholdelse. Da hun mod Slutningen af sin Levetid overdrog den til en fordreven Skaaning Holger Wulff, som bosatte sig i Nakskov, var Broen ved hans Overtagelse saa forfalden, at han opgav at reparere den og i Stedet foretrak at anskaffe en Færgepram til deri at overføre de Vejfarende. Denne Ordning maa være blevet truffet med Enkedronningens Billigelse, ti Stiftamtmand T. Grote, som tillige var Dronningens Amtmand over Livgedinget, afgav 1682 21. Juli en Beretning om sine Forhandlinger med Holger Wulff om Betaling for »Overførselen ved Svinholms Bro«. Amtmanden havde »paa hendes Majestæts Brev« resolveret, at Bønderne i Sønderherred herfor aarlig skulde give 1 Skp. Havre eller $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, men herpaa kunde H. Wulff ikke indgaa. Amtmanden kontraherede derfor paa Dronningens Vegne med ham om en Betaling i Penge for Færgeprammens Benyttelse, nemlig to Skilling for hver Vogn og en Skilling for hver Person saavel af dem i Sønderherred som af andre; dog skulde Kongens Betjente og de, som rejser i Kongens Værk, være fri. Bønderne var dog ikke helt tilfredse med denne Ordning. De indgav 1685 12. Februar fra Volshave ved Rødby Landevej et Andragende til Stiftamtmand Grote, hvori de erkendte det fortjenstfulde i, at H. Wulff »i Stedet for den affældige Svineholms Bro« paa sin egen Bekostning havde indrettet og bygget en Pram til at betjene Overførselen med for en lidelig og ringe Penge saaledes, at alle uden Skade og Fortræd kunde blive betjent, »i den Sted, mens Broen stod, var det snart intet Aar, at jo mange kom til Skade«. Det faldt imidlertid dem, som ligger næst ved og idelig maa bruge Prammen, for dyrt altid at give Penge, og de har derfor aftalt med Holger Wulff, at de i Stedet for Havre og Byg, som der tilforn gaves, skulde give lige saa megen Hvede; saa kunde de, som ikke

gav Korn, betale efter »den naadigste Anordning«. H. Wulff krævede yderligere, at alle og enhver, som tilforn gav Brokorn, en Gang hvert Aar med Heste og Vogn skulde hjælpe til Prammens Fornødenhed; han vilde da svare enhver til den Skade, som man kunde lide for Prammens Udygtighed. Dette fandt Andragerne ikke ubilligt og begærede, at Amtmanden vilde konfirmere denne Aftale.

Efter Dronningens Død 1685 20. Februar ansøgte H. Wulff den 31. August s. A. under Henvisning til Sønderherreds Mænds nys omtalte Supplik og Akkorden med Amtmanden Kongen om, at han i sin Livstid og hans Hustru og Børn efter hans Død maatte nyde den omtalte Pram, altsaa beholde Færgeretten. Stiftamtmand Grote anbefalede Bøndernes ovennævnte Andragende og attesterede, at H. Wulff havde ladet Færgesprammen forfærdige af sine egne Midler. Kancellikollegiet støttede H. Wulffs Begæring, dog at Pramholdet kun forundtes for hans Hustrus og ét Barns Levetid (se Indlæg til Fynske og Smaalandske aabne Breve 1685 Nr. 49).

I Overensstemmelse med de anførte Forslag udfærdigedes herefter Bevillingen paa Pramholdet 1685 den 27. Oktober (Fynske og Smaalandske Registre 10, Bl. 278—80).

Det høje Ministerium vil af det anførte se, at den omspurgte Ret til at holde Færgen ved Svinholmen er en med de vedkommende Beboeres Billigelse og Samtykke i 1685 sket endelig Omdannelse af den Kronen fra Arildstid paahvilende Forpligtelse til at holde Bro samme Steds mod af de vedkommende Gaarde at oppebære enten 1 Skp. Havre eller $\frac{1}{2}$ Skp. Byg aarlig. Samtidig l'er Kornydelsen i Havre eller Byg til Broens Vedligeholdelse ligeledes med Beboernes Samtykke blevet ændret til en tilsvarende Ydelse i Hvede som Bidrag til Færgesprammens Vedligeholdelse, hvilken Hvedeydelse ogsaa omtales i det kgl. Skøde af 1778, foruden at den ovenfor omtalte Færgetakst, som ligeledes findes i det nævnte Skøde, blev indført ved samme Lejlighed for de Vejfarende, der ikke ydede Korn, tilligemed Forpligtelsen for Bønderne til at yde Vognægter til Transport af det til Færgesprammen fornødne Tømmer. Om nogen Indfæstning eller aarlig Afgift til Kongen af Færgeretten var der endnu paa dette Tidspunkt ikke Tale. Forsaa-

vidt der i Slutningen af Færgeprivilegiet af 1685 27. Oktober tales om de Privilegier, som er forundte H. Wulff ved Kongens Brev af 1680 11. September, saa har dette Brev, hvis Tekst ikke har kunnet findes, ikke Hensyn til Svinholms Bro eller Færge, men til de »skaanske Privilegier«, hvorpaa H. Wulff i samme Ansøgning udbeder sig Konfirmation.

I den herpaa følgende Periode blev det »Pramrettigheden ved Svinholms Færgested«, paa hvilken der Tid efter anden gaves Privilegium for Bevillingshaverens og Hustrus Levetid. Den blev 1747 19. Maj kgl. konfirmeret for Søren Bay Tønnesen. Mogens og Markus Frederik Westerholt fik 1758 7. Marts et kgl. Ventebrev paa Privilegiet, der blev konfirmeret af Kristian VI. 1766 2. September. Ved S. B. Tønnesens Død 1769 levede kun Markus Westerholt, og da han døde 1772, ansøgte hans Fader, Forvalter paa Baadesgaard Frederik Westerholt, om Privilegiet, hvilket altsaa meddeltes ham ved Bevilling 1772 24. Juli (Danske Kammers Ekspeditionsprotokol 1771—73 S. 135 med Bilag). I alle de anførte Bevillinger opstilles ikke andre Vilkaar end de fra Bevillingen af 1685 kendte, og der er ikke Tale om Indfæstning eller aarlig Afgift. Naar det derfor ved den i 1778 afholdte Avktion over Færgeprivilegiet lykkedes ikke alene at opnaa Rekognition i Tilfælde af Ejerskifte, men ogsaa aarlig Afgift, var dette noget helt nyt og formentlig foranlediget af, at en stigende Frekvens havde medført en saa stærkt voksende Indtægt af Færgpengene, at denne kunde bære Udgiften til Rekognition og aarlig Afgift.

3.

1910 2. Decbr. Erklæring til Finansministeriet om Johan Heinrich Siewekings Stillinger som østrigsk Generalkonsul i København og dansk Konsul i Marseille.

RABrevbog 1910 Nr. 642. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af nuvær. Arkivar L. Laursen.

I Skrivelse af 8. f. M. har det høje Ministerium udbedt sig verificerede Afskrifter af to Noteringsdokumenter af 9. Oktober 1833, nemlig Købmand i Kalkutta Sarkies ter Johannes's Testamente og Bectan Sarkies's Fuldmagt, samt eventuelle Oplysninger om Johan Heinrich Siewekings officielle Stillinger

som østrigsk Generalkonsul i København og dansk Konsul i Marseille.

Idet jeg i den Anledning fremsender de begærede Afskrifter, for hvilke der efter vedlagte Regning vil være at erlægge et Gebyr af 22 Kroner, skal jeg samtidig ikke undlade at meddele følgende Oplysninger om den ovenfor nævnte Johan Heinrich Sieweking. Han havde fra 1816—22 været Associé i Firmaet »Kertright & Sieweking«. I Aaret 1827 blev han udnævnt til østrigsk Generalkonsul for samtlige danske Stater (anerkendt ved kgl. Resolution 3. Juli paa Forestilling af 25. Juni fra Departementet for de udenlandske Sager) og beklædte Embedet som saadan til 1837. I dette Aar ophævede han sin Forretning og fik 2. Maj Tilladelse til at udstede Proklama til baade sine personlige og sit Firmas Kreditorer om at melde sig inden Aar og Dag. Han synes omtrent samtidig at have fratraadt Embedet som østrigsk Generalkonsul, i alt Fald rettede den østrigske Chargé d'Affaires i København i Juni en Forespørgsel til Departementet for de udenlandske Sager, om man fra dansk Side vilde være villig til at anerkende Grosserer Conrad Weidemann som østrigsk Generalkonsul. Denne anerkendtes dog først ved kgl. Resolution af 3. Juli 1838, men da der i Statskalenderen for 1838 ikke findes anført nogen Generalkonsul for Østrig, har J. H. Sieweking vistnok allerede i 1837 forladt København. Rimeligvis er han straks rejst til Marseille, hvor han i alt Fald opholdt sig i Begyndelsen af 1841. Den 8. Januar s. A. beklager den daværende danske Konsul Cazalis Tutein sig nemlig til Kommercekollegiet over, at forhenværende Generalkonsul Johan Heinrich Sieweking, der har nedsat sig i Marseille, ved forskellige Insinuationer har søgt at fortrænge ham fra Konsulatet. Senere synes der dog at være indtraadt et bedre Forhold mellem ham og Sieweking. Denne sidste blev midlertidig Bestyrer af Konsulatet, og den 15. September 1841 indsendte han som saadan en Ansøgning om at maatte blive udnævnt til kgl. dansk Konsul i Marseille og for Departementet des Bouches du Rhône, da Konsul Cazalis Tutein forrige Efteraar havde trukket sig tilbage fra Forretningerne og nu residerede i Montpellier. Denne Ansøgning blev vel ikke taget til Følge,

men førte dog til, at Kommercekollegiet s. A. 16. Oktober gav Cazalis Tutein Ordre til at bringe en Person i Forslag til Vicekonsul i Marseille, da han selv maatte antages i Almindelighed at opholde sig i Montpellier. Under 10. December indberettede derefter Cazalis Tutein, at han havde beskikket Johan Heinrich Sieweking til dansk Vicekonsul i Marseille og anmodet den danske Gesandt i Paris om at udvirke den franske Regerings Anerkendelse af ham. Den 6. Januar 1842 approberede Kommercekollegiet den skete Beskikkelse, og den 9. Februar s. A. indberettede Cazalis Tutein, at han nu havde erholdt Exekvatur for J. H. Sieweking som dansk Vicekonsul i Marseille af den franske Regering og havde installeret ham i Embedet. I denne Stilling døde Johan Heinrich Sieweking 3. Juli 1845.

B. Erklæringer, afgivne til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Som ovenfor bemærket har dette Ministerium særlig benyttet Rigsarkivets Assistance til Oplysning af Sager, til hvis Rejsning Tiendeafsløsningsloven har givet Anledning, altså til Udredning af Præsteembeders eller Kirkers Indtægter eller Ejendomsforhold, når der under de nuværende Former for disse kunde tænkes skjult Afsløsning eller Erstatning for Tiendeafgifter eller tiendepligtige Jorder. Af Hensyn til Pladsen kan der ikke være Tale om her at meddele alle de afgivne Erklæringer om Tiende-spørgsmål, af hvilke nogle have været meget omfangsrige. Dog skal de af Ministeriet stillede Spørgsmål her meddeles, hvorhos der med Nummer henvises til de enkelte Erklæringer, som aftrykkes nedenfor.

1. I Skrivelse af 1904 29. Novbr. udbad Ministeriet sig Meddelelse om, hvorvidt Rigsarkivet kunde oplyse en Sag om Afskrift af en i sin Tid indgået Tiendeforening om Sulsted Sogns¹ Kirketiender, se Erklæring i Nr. 1.

2. I Skrivelse af 1907 16. Jan. udbad Ministeriet sig Udtalelse om, hvorvidt Tiendejerne i Holstebro ved en kgl. Benådning fra c. 1670 har fåt Tienden overladt mod at holde Kirken ved lige, se Erklæringer i Nr. 2a og b.

3. I Skrivelse af 1908 3. Oktbr. udbad Ministeriet sig Meddelelse om, hvorvidt Oprindelsen til en Refusion, der svares af

¹ Kær Herred, Hjørring Amt.

Matr. Nr. 1 af Kyndby By og Sogn¹ til Sognekaldet stor 5¹/₂ Td. Rug, 5¹/₄ Td. Byg og 10 Rdlr., kunde oplyses og navnlig, om denne, der i Ministeriets Akter betegnes som Refusion af en Mensalgård fra Svanholm², efter sin Oprindelse kan anses for en Tiendeydelse. — I Anledning heraf udarbejdede Landsarkivaren for Sælland m. m. en udførlig Erklæring af 1908 26. Oktbr., hvorved det sandsynliggjordes, at den omspurgte Refusion dels var Landgilde af en Gård i Ferslev³, dels var Refusion for Tiende af Gårde i Kyndby By og de såkaldte »Pagteroldjorder«⁴, der blev lagt ind under Sædegården Svanholm⁵. Undersøgelsen førtes nu videre i Rigsarkivet, og en yderligere udførlig Erklæring indsendtes til Ministeriet 1909 den 19. April (RABrevbog 1909 Nr. 111. Grundlag for Konceptet blev udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen) tillige med Landsarkivarens Erklæring. Erklæringerne er for vidtløftige til at aftrykkes her.

4. I Skrivelse af 1909 16. Jan. udbad Ministeriet sig Oplysning om Omfanget af Tiendeejernes Vedligeholdelsespligt overfor Vejlbj Kirke i Hasle Herred i Århus Stift. Se Erklæring i Nr. 4.

5. I Skrivelse af 1910 11. Febr. udbad Ministeriet sig Oplysning om, hvornår og på hvilken Måde det Jordegods, som i et Skøde af 1751 2. Febr. omtales som tilhørende Vammen Kirke⁶, af hvis Tiende Stamhuset Tjele er Ejer, er kommet bort fra Kirken. Se Erklæring i Nr. 6.

6. I Skrivelse af 1909 9. Jan. udbad Ministeriet sig, da det af en fremsendt Sag fremgik, at der i sin Tid til Gamborg Kirke⁷, som nu skulde overgå til Selveje, har været svaret en årlig Landgilde af 2 Tdr. 2 Skpr. Byg og 5 Skilling i Penge, oplyst, på hvilke Ejendomme denne Landgilde har hvilet, og hvorledes den senere er bortfaldet. De Oplysninger, som efter indhentet Udtalelse fra Landsarkivet i Odense yderligere kunde til Veje bringes herom, meddeltes i Erklæring af s. Å. 7. April (RABrevbog 1909 Nr. 100. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen). Det konstateredes her i, at den omspurgte Landgilde var sammenlagt af to Jorder, en større med Landgilde 2 Tdr. 2 Skpr. Byg, sat i Landgildehartkorn 2 Tdr. 2 Skpr., som i Matriklen af 1688 omskrevet til 2 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb. Hart-

¹ Horns Herred i Fredriksborg Amt.

² I Krogstrups Sogn, s. St.

³ Ferslev Sogn, s. St.

⁴ I Krogstrup Sogn.

⁵ Senere oprettet til en særlig Gård »Pagterold«.

⁶ I Nørlyng Herred, Viborg Amt.

⁷ I Vends Herred, Odense Amt.

korn, og en mindre af Landgilde 5 Sk. Penge, sat i Landgildehartkorn 1 Skp. 1 Fdk., som i 1688 omskrevet til 5 Skpr. 1 Alb. Hartkorn. Den større Jord kunde fra Kong Kristian IV.s Åb. Brev 1632 23. April gennem Kong Kristian V.s Skøde af 1692 til Besidderen af Grevskabet Wedellsborg på Gamborg Kirkes Tiende og Landgilde forfølges til Dato, har nu Matr. Nr. 13 i Kavslunde Bymark og bruges til Matr. Nr. 26 i Gamborg. Den mindre Kirkejord kunde ikke således forfølges, men formodedes at ligge i Estrup Bymark i Gamborg Sogn.

7. I Skrivelse af 1910 17. Marts udbad Ministeriet sig i Anledning af, at Menighedsrådet i Gamborg Sogn havde forment, at der i 1813 skal være afhændet noget Gamborg Kirke forhen tilhørende Bøndergods, og under Vedlæggelse af en Skrivelse med 4 Bilag fra Besidderen af Grevskabet Wedellsborg, der ejer Sognets Kirketiende, Rigsarkivarens Ytringer over denne Sag meddelte. En udførlig Erklæring blev afgivet herover s. Å. den 6. Maj (RABrevbog 1910 6. Maj. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær Christiansen). Det oplystes heri, at den af Menighedsrådet omtalte Kirkejord var blevet solgt af Grevskabet Wedellsborg ved Skøde 1813 22. Juni, og at den efter dette havde 2 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdk. $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, i det der var gåt $1\frac{1}{4}$ Alb. fra af Hensyn til et Vejanlæg. Den lå i Kavslunde Bymark, Kavslunde Sogn, og da Grevskabet efter Udstykningen 1792 ikke havde anden Jord i denne Bymark end Gamtofte Kirkes større Jord, må den solgte Jord være identisk med denne Kirkejord uden Hensyn til, at den i Skødet omtales med 1 Alb. mindre Hartkorn end ovenfor under Nr. 6 nævnt.

8. I Kontinuation af den under Nr. 7 anførte Skrivelse fremsendte Ministeriet i Skrivelse af 1910 29. April en fra Sognepræsten i Gamborg modtagen Skrivelse, som gav Anledning til en udførlig Kontinuationserklæring af s. Å. den 7. Juli (RABrevbog 1910 Nr. 338. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær Christiansen): Sognepræsten havde oplyst, at det nuværende Matr. Nr. 22 af Svenstrup Bymark i Kavslunde Sogn i et Fæstebrev af 1824 angives med gammelt Hartkorn 5 Skpr. 1 Alb., og at det i 1809 blev givet i Fæste til Simon Sørensen. Da det anførte er Hartkornet på Gamborg Kirkes mindre Jord, blev Jordbøgerne ved Kontributionsregnskaberne fra Grevskabet Wedellsborg eftersat, og under 1695 fandtes, at dette i Svenstrup havde en Jord med det nævnte Hartkorn, hvorhos Jorden betegnes som Gamborg Kirkejord. Den i en tidligere Erklæring (se under Nr. 6) udtalte Formodning om, at den mindre Kirkejord lå i Estrup Bymark, var således urigtig. Jorden i Svenstrup Bymark forfulgtes

nu videre og ind i Forarbejderne til Matriklen af 1844. I disse omtales Jorden i Fæste af Simon Sørensen, og det angaves, at Simon Jensen i Viby Mølle var Ejer. Af en Udskiftningsforretning af 1787 13. Avgust sås nu, at Jorden tidligere havde tilhørt Grevskabet Wedellsborg, men at den af dette var blevet solgt til Mølleren i Viby Mølle. Da Grevskabet indtil 1787 ikke ejede anden Jord i Svenstrup Bymark, og da Gamborg mindre Kirkejord lå her, var Identiteten af de to Jordstykker godtgjort.

De tre Erklæringer om Gamborg Kirkes Jorder er for vidtløftige til at kunne aftrykkes her.

9. I Skrivelse af 1910 8. Juni udbad Ministeriet sig ved at meddele, at Besidderinden af Baroniet Adellersborg, som ejer Hørve Sogns Kirketiende, efter at Tiendeafløsningen for samme Sogns Vedkommende var trådt i Kraft, havde fremsat Begæring om Afløsning af de Baroniet påhvilende Forpligtelser overfor Hørve Kirke¹, Udtalelse om, hvorledes de Jorder, som i det Skøde, i Følge hvilket Kirken overgik i Baroniets Besiddelse, omtales som hørende til denne, er kommet fra den. Se Erklæring i Nr. 7.

10. I Skrivelse af 1910 15. Juli udbad Ministeriet sig Oplysning om, hvorvidt der har hørt Jorder til Vellerup Kirke², hvis Tiende har tilhørt Besidderen af Stamhuset Egholm³. I Erklæring af s. Å. 5. Novbr. (RABrevborg 1910 Nr. 578. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivar L. Laursen) gjordes Rede for de i Landsarkivet for Sælland m. m. og i Rigsarkivet anstillede Undersøgelser, hvorefter der formentlig var aldeles overvejende Sandsynlighed for, at Kirken ikke har haft Jorder i Eje.

11. I Skrivelse af 1910 8. Decbr. udbad Ministeriet sig meddelt, om der i Rigsarkivet måtte kunne findes Oplysning om, hvorledes Konge- og Kirketienden i Dal Sogn⁴ er kommet i Ålborg Hospitals Eje, i det der i Anledning af Afløsning af de Hospitalet som Tiendeejer påhvilende Forpligtelser overfor Kirken var rejst Spørgsmål om det indbyrdes Forhold imellem de to Tiender. Se Erklæring i Nr. 8.

12. I Skrivelse af 1910 23. Decbr. udbad Ministeriet sig Oplysning om Oprindelsen til en nærmere angivet Refusion til Hellested Sogne kald fra Juellinge Hovedgård, i det der var opstået Spørgsmål om, hvorvidt den vil være at betragte som Tiende. Se Erklæring i Nr. 10.

13. I Skrivelse af 1911 19. Juli udbad Ministeriet sig

¹ I Ods Herred, Holbæk Amt.

² I Horns Herred, Fredriksborg Amt.

³ I Sömme Herred, Københavns Amt.

⁴ Fleskum Herred i Ålborg Amt.

Ytringer om, hvorvidt der måtte kunne oplyses noget om Op-
rindelsen til den Sognepræsten i Haderup tillagte Korn-
ydelse som Vederlag for at levere Vin og Brød til Kommunionen.
Se Erklæring i Nr. 11.

14. I Skrivelse af 1912 15. April udbad Ministeriet sig
meddelt, om Rigsarkivet måtte være i Stand til at give yderligere
Oplysning, end der alt er meddelt i en hos Landsarkivet for Nørre-
jylland indhentet Erklæring, om, hvor stor en Del af en på nogle
Ejendomme i Lundenæs i Skærn Sogn hvilende Refusion i Rug
og Byg til Skærn Præsteembede, hvilken Refusion skal være Godt-
gørelse for Tiende, Højtidsoffer og Akcidenser af en nedbrudt
Bondeby Øster Assum, der vil være at medtage ved Tiendens Af-
løsning. Rigsarkivets Erklæring afgaves s. Å. den 8. Maj (RABrev-
bog 1912 Nr. 140, Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkiv-
assistent V. Tegner), men heri måtte henvises til Muligheden af, at
yderligere Oplysninger kunde findes i Ministeriets endnu ikke til
Rigsarkivet afgivne Journalsag 3 G Nr. 1872.

Af de Erklæringer udenfor Tiendespørgsmål, som
Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i de sidste ti År
har afkrævet Rigsarkivaren, uden at de angå Rigsarkivets egne
Forhold og Bestyrelse, skal fremdeles omtales følgende:

1. I Skrivelse af 1908 28. Avgust udbad Ministeriet sig Ud-
talelse om, hvornår Bøtøgård med Bøtø Fang i gejstlig Hen-
seende er henlagt under Gedesby Sogn i Låland-Falsters Stift.
Spørgsmålet blev besvaret i Erklæring i Bilag Nr. 3.

2. I Skrivelse af 1909 26. Novbr. udbad Ministeriet sig i
Anledning af en Sag om Udvidelse af Jegindø Kirke i Revs
Herred i Tisted Amt Oplysning om, hvilke Forpligtelser der
med Hensyn til Kirkebygningen er pålagt Tiendeejeren ved den
første Overdragelse af Kirken til privat Eje. Se Erklæring i Nr. 5.

3. I Skrivelse af 1911 23. Januar udbad Ministeriet sig i
Anledning af, at Ejeren af Grindsted Kirketiende til Ribe Amts-
kommune havde solgt Matr. Nr. 6 af Grindsted, kaldet »Kirke-
jorden«, og under Henvisning til, at denne Jord ikke nævnes i
de ældste i Skødebogsregistret noterede Adkomster på Tienden af
1770 og 1788, Rigsarkivarens Bistand til Sagens Oplysning, særlig
til Fremskaffelse af 5 Stykker Adkomstdokumenter og Kontrakter,
som blev forevist i 1822 ved Avktionssalg af Kirken med Kirke-
jorden. Se Erklæring under Nr. 10 a og 10 b.

4. I Skrivelse af 1911 7. Oktober udbad Ministeriet sig i
Anledning af et Andragende fra Sognepræsten for Bregninge
og Bjærgsted om, hvorledes han skal forholde sig med Hensyn

til, at Ejeren af Hovedgården Astrup havde vægret sig ved fremdeles at yde ham et Embedet tidligere ydet Brændedeputat af 4 Favne, da der i Embedets Arkiv ikke findes noget Bevis for Retten til det nævnte Deputat, — Oplysning fra Rigsarkivet om dette Spørgsmål. I Anledning heraf blev indhentet en Erklæring af s. Å. 15. Novbr. fra Landsarkivaren for Sælland m. m., som gav udførlige Oplysninger om Indholdet af de fra Præstekaldet til Landsarkivet afleverede Arkivalier med Hensyn til det rejste Spørgsmål, hvorefter Undersøgelsen førtes videre i Danske Kancellis, Rentekammerets og Ministeriets egne til Rigsarkivets afgivne Arkivalier. En vidtløftig Beretning blev afgivet 1912 den 28. Maj (RABrevbog 1912 Nr. 177. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen), hvorefter Brændedeputatet er ydet Sognekaldet af Astrupgårds Ejer fra 1738, måske fra c. 1710 eller endnu tidligere, uden at der fra Yderens Side er blevet fremsat tilstrækkelig begrundet Indsigelse mod Forpligtelsen til at yde Brændedeputatet.

De to Erklæringers Medtagelse her vil blive for vidtløftig.

1.

1904 7. Decbr. Erklæring om Korntiendens Fordeling på de forskellige Matr. Nr. i Sulsted Sogn i Kær Herred, Ålborg Amt.

RABrevbog III Nr. 205. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Rigsarkivaren.

I æret Skrivelse af 29. f. M. (Y. Nr. 3 D. 803) har det høje Ministerium ved at fremsende en Sag, hvori Tiendekommisæreren for Aalborg Amts 6. Kreds udbeder sig Udskrift af en i sin Tid indgaaet Tiendeforening om Kornkirketiendens Fordeling paa de forskellige Matrikel Numre i Sulsted Sogn, Kær Herred, Aalborg Amt, hvilken Kirketiende tilhører det af Grevinde Holck stiftede Legat for forskellige Fattige, udbedt sig Meddelelse om, hvorvidt Rigsarkivet ser sig i Stand til at give nogen Oplysning i Sagen.

Saaledes foranlediget skal jeg tillade mig at meddele, at der 5. Februar 1813 gaves kgl. Konfirmation, hvoraf Udskrift vedlægges, paa den afgangne Grevinde Holck's Donationer af 4. November 1786 og 13. Oktober 1788, stadfæstede ved hendes Testamente af 4. Januar 1808, saaledes at Yderen af Sulsted og Ajstrup Kirkers Tiende fremtidig skulde betale Tienden med en bestemt aarlig Afgift, som var angivet i Donationerne, af hvilke der derfor ogsaa indførtes Ekstrakter i Danske Kancellis

Registrant. Donationen af 1786 omfattede Fattige af Vraa og Sønder Elkær Gods i Almindelighed; ved Donationen af 1788 blev Gaven indskrænket til at gælde fattige af de nævnte Godser i Østerbrønderslev, Ajstrup, Sulsted, Hammer og Vadum Sogne, men iøvrigt er Bestemmelserne om Tiendens Afløsning med en bestemt aarlig Pengeafgift pr. Tønde Hartkorn enslydende i begge Donationsbrevene. Den i Kancelliregistranten indførte Ekstrakt af Donationsbrevet af 1788 er dernæst i § 2 ganske enslydende med den af Aalborg Stiftsøvrighed med Sagen fremsendte Udskrift af Kær Herreds Skøde- og Pantebog. Forsaavidt denne Udskrift bærer Paategninger af 25. August 1804 af Giverinden om Udslettelse af Pantebogen, fordi hun har annulleret Donationen, henledes Opmærksomheden paa, at hun, som fremhævet i Konfirmationen af 5. Februar 1813, ved Testamente af 4. Januar 1808 ikke destomindre har opretholdt begge Donationer, og at der saaledes ikke er blevet noget af Annullationen.

Det fremgaar formentlig af det foregaaende, at der ikke kan findes den af den ovennævnte Tiendekommissær forudsatte Tiendeforening, men at Ombytningen af Tiendeerlæggelsen i Korn med en bestemt efter Hartkornet udregnet aarlig Pengeydelse udelukkende beror paa de to under 5. Februar 1813 konfirmerede Donationsbreve af 1786 og 1788.

2 a.

1907 13. April. Erklæring om, hvornår Borgerne i Holstebro har påtaget sig Vedligeholdelse af Byens Kirke.

RABrevbog 1907 Nr. 101. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Rigsarkivaren.

I æret Skrivelse af 18. Januar d. A. har det høje Ministerium udbedt sig Oplysning om en formentlig 1670 ekspederet kgl. Benaadning, hvorved Beboerne af Holstebro skal have faaet deres Kirketiende overladt mod at holde Kirken ved lige. Under Vedlæggelse af de modtagne Bilag skal jeg tillade mig at meddele, at en saadan Benaadning, som maatte være ekspederet gennem Danske Kancelli, forgæves er eftersøgt i dettes Registranter over kgl. Ekspeditioner for 1670 og nærmest foregaaende og følgende Aar, der dog ere forsynede med gode Registre. Da imidlertid Registranterne fra P. Griffenfelds

Kanslertid ikke ere førte saa fuldstændig som senere, har jeg paalagt Provinsarkivaren saa omhyggeligt som muligt at eftersøge den mulige originale Ekspedition i Bispe- eller Stifts-øvrighedsarkivet for Ribe Stift. Da en saadan ikke er fundet, kan man under de anførte Omstændigheder sikkert gaa ud fra, at der aldrig har eksisteret nogen saadan Benaadning, hvad da ogsaa stadfæstes af den hoslagte Erklæring fra Provinsarkivaren for Nørrejylland, hvori Forholdet med Hensyn til den omspurgte Tiende nærmere opredes paa Grundlag af Kirkens Regnskabsbøger, og til hvilken jeg i det Hele maa henholde mig, idet jeg dog med Hensyn til det af Provinsarkivaren omtalte kgl. Missive af 1642 14. Maj skal oplyse, at der af dette fremgaar, at Borgerne i Holstebro, da Kirken kun kan udrede den halve Løn for en Organist, naar Kongen vil betale den anden halve Del, »haver dennem erbødet, om Kirken og Skolen der udi Byen ikke kan holdes ved lige af deres egen Indkomst, da selver at ville tillægge af deres egen Indkomst, saa de herefter som tilforn bliver ved Magt holden«.

Endelig skal jeg om det i Provinsarkivarens Erklæring forekommende Udtryk »Tingselspenge« for en Sikkerheds Skyld oplyse, at dets første Led er et jysk Ord, som kommer af at tinge, og at Udtrykket altsaa betyder Penge, som erlægges efter Aftale og Overenskomst i Stedet for en anden Ydelse.

2b.

1907 9. April. Erklæring af Landsarkivaren for Nørrejylland til Rigsarkivaren til Bosvarelse af Skrivelse af s. Å. 18. Januar fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om, når Borgerne i Holstebro har påtaget sig Vedligeholdelse af Byens Kirke.

Idet jeg herved tilbagesender de modtagne Bilag, undlader jeg ikke at meddele, at Holstebro Kirkes Regnskabsbøger, der haves her for Tidsrummet 1616—1862, er blevne gennemgaaede til 1830 inkl. med det Maal for Øje om muligt at skaffe Oplysning om, hvorledes det forholder sig med Kirkens Tiende.

Jeg skal som Resultatet af disse Undersøgelser meddele følgende:

Tienden leveredes oprindelig under to Former, dels som Tiendekorn, dels som Tiende- (eller Tingsels-)penge. Saavel Kornet som Pengene indkom med Beløb, der varierede fra Aar til Aar. En Anmærkning til Regnskabet for 1628 meddeler: »Tiendekorn

og Tingselspenge, som mere plejer at udgives, rester hos Borgerskabet, som de formener dennem efter Kongl. Majestæts Kommissariers Forordning bør at efterlades,« og i Regnskabet for det følgende Aar har Anmærkningen faaet følgende Form: »Tiendekorn og Tingselspenge, som mere burde efter Kommissariernes Forordning at udgives, rester hos Borgerskabet, som de formener dennem at efterlades, efterdi Kornet mesten Part af Fjendernes Øg, Heste og Fæ blev nedertrækket og opædt, der Udtoget skete.«

Hvad disse Kommissariers Forordning har gaaet ud paa, kan ikke oplyses, idet hverken Ribe Bispearkiv, Holstebro Byarkiv eller andre her beroende Arkiver ses at indeholde Oplysninger desangaaende.

Holstebro Kirke hørte til de saakaldte Harsyssels Provstis Kirker, som oprindeligt laa under Domprovsten i Ribe (Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse 1536—1660, S. 513). Da disse ved Reskript 1650 13. December (Tauber: Program fra Sorø Akademi for 1827, S. 7) var tillagt Sorø Akademi, sørgede Hofmesteren, Jørgen Rosenkrans til Keldgaard, ved Indretningen af en ny Regnskabsbog for Holstebro Kirke for at fastslaa dennes faste Indtægter og Udgifter og under 1655 3. Februar anfører han i Bogens Avtoration følgende:

»Udaf Kornavlingen, som Borgerskabet der udi Byen bruger, er ingen visse Takst, medens bliver aarligen af Borgemester og Raad, efter som Kornvæksten er til, takseret som billig eragtes kan, saa Kirken bekommer deraf undertiden 20, undertiden 24, undertiden 30 Ørter Korn og undertiden mindre, som Tiden sig skikker. Af dennem, som ikke tiender Korn til Kirken, gives aarligen Tingselspenge, undertiden 10 Slettedaler, undertiden 15 Daler og somme Tider 18 Slettedaler, undertiden mere og undertiden mindre, hvilket og saaledes af Borgmester og Raad, som billigt kan eragtes, bliver takseret — som skal føres til Indtægt.«

Den samme Bemærkning optages i den Avtoration under Dato 1679 4. Februar, som Mag. Christen Lodberg (fra 1670 den, der som Provst i Harsyssels Provsti deciderer Regnskaberne for Holstebro Kirke) sætter foran i den efterfølgende Regnskabsbog.

Imidlertid er for sidstnævnte Aar (1670) enhver som helst Betaling af Tiendekorn eller Tingselspenge til Holstebro Kirke opført. Allerede i 1665—66 (for hvilke to Aar der kun er ført ét Regnskab) er der ingen Tiende i Korn eller Penge ydet til Kirken, uden at der i Regnskabet er anført mindste Hjemmel for denne Undladelse. I Regnskaberne for de følgende tre Aar 1667, 1668 og 1669 ydes der ikke Korn, men rede Penge. De tre Regnskaber bemærker herom: »For Kirkens Anpart Korntiende, som er oplagt

udi rede Penge efter Skatteregisters Indhold,« henholdsvis 38 Rd. 5 Mk. 10 Sk., 44 Rd. 3 Mk. og 45 Dr.

Baade Regnskaber for 1664 og 1669 afsluttes med forholdsvis store Kassebeholdninger, nemlig henholdsvis 75 Sldr. 3 Mk. 1½ Sk. og 21 Rdr. 2 Sk., og i Aarene 1670, 1671 og 1672 er der til Trods for, at der ingen Tiendeindtægter falder, hvert Aar et lille Overskud. Rimeligvis maa man heri søge Anledningen til, at Tiendeydelsen helt ophører. At der skulde eksistere en kgl. Ekspedition fra ca. 1670, indeholdende Hjemlen for, at der ikke længere svares Tiende til Kirken af Holstebro Borgere, beror vistnok paa en Fejltagelse. Hverken i Ribe Bispearkiv eller i Holstebros Bys Arkiv eller andet Steds er der fundet Spor af en saadan kongelig Ekspedition i Tiden omkring 1670. Den kongelige Benaadning, som Stiftsrevisor Hansen i sin blandt nærværende Sags Bilag værende Skrivelse af 1829 31. Marts hentyder til, og som han har fundet omtalt i en fra Kirkeværgen i Holstebro under 1720 28. Februar til Ribe Stiftsøvrighed rettet Skrivelse, der endnu findes i Bispearkivet, har hverken kunnet skaffes til Veje, da Hansen skrev i 1829, eller i 1720, da Stiftsøvrigheden paa Foranledning af Kirkeværgens ovenomtalte Skrivelse forlangte den produceret. Den synes enten at være apokryf eller identisk med et Kongebrev af 1642 14. Maj, som flere Gange omtales i Holstebro Kirkes Regnskaber, første Gang i det for 1649, hvori det hedder:

»Eftersom Borgemester og Raad udi Holstebro hos kongelig Majestæt underdanigst haver ladet anholde og begære, at Organisten, som Orgelværket der sammesteds betjener, maa gives sin halve Løn aarligen af Kirkens Indkomst og derimod dennem erbødet, at dersom Kirken og Skolen der udi Byen ikke kan holdes vedlige af deres egen Indkomst, da de selver at ville tillægge af deres egen Indkomst, saa de herefter som tilforne skal blive ved Magt holden, som samme kongelig Majestæts Brev, dateret Københavns Slot den 14. Maj Anno 1642 min gunstige Husbond Velb. Henrik Lange til Oldager, Domprovst udi Ribe, tilskrevet videre bemelder og indeholder, da efterdi højstbemeldte kongelig Majestæts Brev tillader og bevilger, at Organisten aarligen maa gives af Kirkens Indkomst hans halve Løn »er udi Sognepræsten, Borgemester og Raads Overværelse tillagt Orgelmesteren af Kirkens Indkomst at maa bekomme til hans halve Løn 12 Sldl.«

Til dette Forhold hentyder ogsaa en Antegnelse til Regnskab for 1660, hvori Revisor, næst at henvise til Kirkens store Brøstfældighed og love, at han skal gøre Indberetning derom til Hofmester Jørgen Rosenkrans, for at denne om muligt kan træde hjælpende til, gør den Tilføjelse: »dog de Dannemænd, nu der

paa Steden, Borgemester og Raad venlig at erindre, hvorledes deres Formænd dennem til hans kongelige Majestæt haver forobliget og forpligtet selv deres Kirke uden nogen Omstændighed ved lige og Magt at holde formedelst Orgelmesteren sin halve Løn af Kirkens Indkomme maatte gives«.

Det omtalte Kongebrev af 14. Maj 1642 er ikke fundet her i Provinsarkivet, og jeg kan derfor ikke afgøre, om det med Rette kan siges at hjemle en Forandring i Holstebro Borgerskabs Forhold til deres Kirke.

Som allerede fremhævet ophører Tiendeydelsen dog først 1665/66 og fra 1670 af. Men allerede i Regnskabet for 1681 gøres der Antegnelse paa Grund af, at der ingen Tiende føres til Indtægt: »Kirkeværgen haver i tilkommende Aars Regnskab at forklare, hvad Vederlag Kirken i saa mange Aar haver bekommet for Korntienden, Tingselspenge og Jordskyld af Gaarde og Ejendomme, og hvem de nu tilhøre med andet mere.«

Herpaa svarer Værgen i Regnskabet for 1683, hvor det hedder: »Kirkens Korntiende, som af Øvrigheden aarligen bør at takseres, eftersom den ej i forleden Aar, ej heller i nogle Aar tilforn er bleven takseret, da advares de, at de inden første Regnskab indgive Specifikation derpaa saavel som herefter aarligen gør Taksering, som det sig bør, at hans kongelige Majestæts Kirke kan nyde sin Rettighed. — Tingselspenge af dem, som ikke tiender, findes ej heller i nogle Aar at være af Øvrigheden i Byen satte, ej heller af Kirkeværgerne indfodrede, hvorfor og i lige Maade erindres, at herudi maa oprettes Kirkens Skade og herefter hendes Gavn søges.«

Denne Bemærkning gentages omtrent med de samme Ord 1684, og i Regnskabet for 1685 »gøres den samme Erindring som i forleden Aars Regnskab findes indført, efterdi den forrige ikke er efterkommet«.

Trods Kirkeværgens kraftige Ord lader Borgemester og Raad sig ikke bevæge til at lægge Borgerskabet i Tiende. Derfor optager Domprovsten Mag. Christen Lodberg fra 1686 af en anden Taktik. Da Kirken i dette og de efterfølgende Aar stadig har Underskud, paalægger han Byen at betale dette i Stedet for at yde Korntiende, og det lykkes ham at faa denne Praksis gennemført. Allerede i Regnskabet for 1687 kommer forrige Aars Underskud ikke til Udgift og maa derfor være bragt ud af Verden paa en eller anden Maade, rimeligvis betalt af Borgerskabet; 1688 bemærkes udtrykkelig i Regnskabet: »forgangen Aars bortskyldig Gæld blev af Byen betalt,« og der ses endog at være indbetalt lidt mere end nødvendigt til Kirken. Underskudene fra 1688, 89 og 90 betaltes først 1692. Og omend Byen i Aarene nærmest

herefter trykker sig stærkt ved at betale de aarlige Underskud, og det af Regnskaberne ingenlunde klart fremgaar, hvorledes disse Underskud er blevet betalt, bliver Resultatet dog omsider det, at Kirkens større Underskud, f. Eks. i Anledning af betydeligere Reparationsudgifter, betales ved Ligning paa Borgerskabet, saaledes i 1703 (201 Sldr. 3 Mk. 8 Sk.), 1716 (222 Sldr. 3 Mk. 10 Sk.) o. s. v., medens et mindre Underskud det ene Aar dækkes af de Overskud, der maatte fremkomme i et af de følgende Aar.

I første Trediedel af forrige Aarhundrede bliver Underskudene paa Holstebro Kirkes Regnskaber ret hyppige, saaledes at der baade i 1808, 1809, 1815, 1817 og 1827 maa paalignes Byens Hartkorn ret betydelige Beløb. Ligningen foretages, saa vidt det kan ses, i de fire førstnævnte Aar af Kirkeinspektionen og Byens eligerede Mænd, i 1827 af Kirkeværgen med Samtykke af Inspektionen og efterfølgende Godkendelse af Stiftsøvrigheden. »Byens Hartkorn« er identisk med Byens Markjorder, hvilket fremgaar af en Attestation paa Ligningen 1809, der erklæres for »konform med Holstebro Bys Markjordsprotokol«.

Hartkornsbeløbet stiger i disse Aar kun ganske ubetydeligt fra lidt over 112 Tdr. til lidt over 113 Tdr. Derimod er der betydelig Forskel paa den Afgift, der i de forskellige Aar paalignes hver Tønde Hartkorn. I 1808 betales der saaledes 5 Rd. 2 Mk. pr. Td., i 1809 16 Mk., i 1815 7 Rbd., i 1817 8 Rd., i 1827 16 Rbm.

I dette Forhold er det, at Kancelliskrivelse af 1829 28. Juli bringer Forandring, idet der ved den paalægges Byens Hartkornsbrugere for Fremtiden at udrede 1 Rbd. Sølv pr. Td. Hartkorn i aarlig Afgift til Kirken.

3.

1908 16. Septbr. Erklæring om, når Bøtøgaard og Bøtø Fang i gejstlig Henseende er blevet henlagt under Gedesby Sogn på Falster.

RABrevbog 1908 Nr. 244. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I æret Skrivelse af 28. f. M. (J. Nr. 3 H. 1319) har det høje Ministerium udbedt sig Oplysning om, hvornaar Bøtøgaard og Bøtø Fang i gejstlig Henseende er blevet henlagt under Gedesby Sogn i Falster. Med Skrivelsen modtoges den hoslagt tilbagefølgende Sag, hvoraf ses, at Skelby-Gedesby Sogneraad i Anledning af Offer afløsningen i denne Kommune har forespurgt Amtet, om det kunde ansætte Beboerne af Bøtøgaard og Fang, der i verdslig Henseende hører under

Veggerløse Kommune, til Offer, da dog dette hidtil betaales til Læreren i Gedesby og Sognepræsten i Skelby. Blandt Sagens Akter findes Erklæringer fra Sognepræsten i Skelby og Gedesby om, at Forholdet vist har bestaaet »fra gammel Tid af«. og fra Godsforvalteren paa Ovrupgaard om, at dette »sikkert er en meget gammel Historie«. Provsten i Falsters Sønder Herreds Provsti har heller intet kunnet oplyse. Endvidere har Biskoppen i Laaland-Falsters Stift ved at indsende Sagen udtalt, at han »ikke hos Sognepræsten i Skelby-Gedesby eller paa anden Maade har kunnet skaffe den begærede Oplysning«.

Efter disse Udtalelser maatte man i Rigsarkivet selvfølgelig antage, at det omspurgte Forhold paa det omhyggeligste var blevet undersøgt baade efter Liber daticus for Skelby-Gedesby Pastorat, i Provstearkivets og i Laaland-Falsters Bisparkivs Korrespondancesager, og at derfor Udgangspunktet for Undersøgelsen maatte tages meget langt tilbage. Efter at den trykte Literatur i videst Omfang forgæves var gennemgaaet, har man her gennemset de ældste Jordebogsmatrikler fra 17. Aarhundrede og Jordebøgerne over Ryttergodset paa Falster, Akterne over Salget af dette Gods og om Udtørringen af Bøtø Nor, medens det konstateredes, at Akterne vedkommende Præsteskitte i Skelby-Gedesby Pastorat mangle paa rette Sted i Kancelliets 1. Departement. Man greb da til de forskellige Folketællingslister, og det lykkedes ved Hjælp af dem at begrænse tempus a quo til 1855 og 1860, mellem hvilke Aar Bøtø Fang er henlagt til Gedesby Skoledistrikt. Herefter lykkedes det snart af det høje Ministeriums hertil afleverede Arkivalier at konstatere, at Bøtøgaard med Bøtø Fang ved kgl. Resolution af 1864 21. Maj i kirkelig Henseende er blevet henlagt til Gedesby Sogn. Denne Resolution blev kommuniceret Biskoppen over Laaland-Falsters Stift ved Skrivelse s. A. 24. Maj og maa af ham være blevet meddelt Provsten i Falsters Sønder Herreds Provsti og af denne til den daværende Sognepræst i Skelby, der maa formodes at have indført Resolutionen i sin Liber daticus.

4.

1909 30. April. Erklæring om Tiendeejernes Vedligeholdelsespligt med Hensyn til Vejlbj Kirke i Hasle Herred.

RABrevbog 1909 Nr. 128. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I Besvarelse af det høje Ministeriums ærede Skrivelser af 16. Januar og 20. April d. A., Journal Nr. 3 H. 637⁵¹, hvori bedes oplyst noget om Omfanget af Tiendeejernes Forpligtelser over for Vejlbj Kirke i Hasle Herred i Aarhus Stift, navnlig gennem Fremskaffelse af tidligere Skøder paa Kirken, skal jeg paa Grundlag af her i Rigsarkivet og i Landsarkivet i Viborg foretagne Undersøgelser meddele følgende om Kirketiendens Nydere og Ejere og deres Adkomster.

1. Ved kgl. Missive til Kammerkollegium af 1687 26. April (indført i Danske Kancellis Sjællandske Tegnelser 46 Bl. 180 f. og i Rentekammerets Sjællandske Renteskriverkontors Ordres- og Missivebog Litr. N. S. 482 f.) meddeltes det Kollegiet, at det bl. a. var blevet bevilget Kirkeskriveren i Aarhus Stift Kristen Veigerslef paa Livstid at nyde visse og uvisse Indkomster af Vejlbj Kirke i Hasle Herred i Jylland, forsaavidt noget efter aflagt Regnskab kunde blive tilovers, efterat Kirken var blevet forsvarlig vedligeholdt i Overensstemmelse med taget Syn. I Rentekammerets »Kopiskødepakker« for 1687 findes dernæst en Kopi af Kong Kristian V.s aabne Brev af 27. November 1687, hvis Tekst ikke er fundet indført i nogen Registrant, skønt det bar Paategning: »Copia af kgl. Majestæts Bevilling belangende Christen Weierslef, som er forundt til hans Kirkeskrivers Bestilling Vejlbj Kirkes visse og uvisse Indkomster dateret 7. November 1687.« Denne Bevilling gik ligesom Missivet ud paa, at Kr. Weierslef maatte nyde Overskudet af Kirkens Indkomster mod at vedligeholde Kirken efter det aarlige Syns Anvisning og at aflægge Regnskab for dens Indtægter og Udgifter for Superintendenten og Stiftsbevalingsmanden. En af ham ført Kirkeregnskabsbog, som nu findes i Landsarkivet i Viborg, gaar fra 1691—1719.

2. I 1720 den 29. April fik Borger i Aarhus Jens Andersen Møller kgl. Skøde paa omspurgte Vejlbj Kirke med dens tilliggende Tiende, anslaaet til 31 Tdr. Hartkorn, for 1736 Rdl.

Kroner mod, at han svarede, hvad Studieskat, Katedratikum eller andre Kontributioner, som Kirken og dens Gods kunde tilkomme at udgive, og holdt Kirken forsvarlig ved lige af dens Indkomster, saafremt han ikke vilde have den forbrudt efter Frdg. 2. April 1701 om de Kirker i Danmark, som er under Jura Patronatus. Afskrift af dette Skøde medfølger.

3—4. Fra Jens Andersen Møller gik Vejlbj Kirke og dens Tiende — formentlig ved Arv — over til hans Datter Maren Jensdatter Møller, hvorefter den ved hendes Død 22. December 1766 tilfaldt Magnus v. Beringskjold, der var en Søn af hendes Halvsøster Ingeborg Blach (se Hist. Tidsskr. 5. Række I. Bd. S. 132 Stamtavlen og det i Afskrift medfølgende Skøde af 11. December 1770).

5—7. Beringskjold skødede 11. December 1770 omtalte Kirke med dens Tiende til Amtsforvalter Jens Thygesen, der 11. December 1771 igen skødede den til Ole Christian Secher. Han afhændede den ved Avktion 31. Juli 1777, Avktionsskøde 18. Juni 1778, til Lars Madsen Perstrup i Graa Mølle. Afskrifter af disse 3 Skøder medfølger.

8. Lars Madsen Perstrup skødede 6. Juni 1785 Vejlbj Kirke til Anders Rasmussen i Brendstrup og Christen Faur-schou i Aarhus, og Skødet er den 29. Juni s. A. læst og pro-tokolleret i Hasle og Vester Lisbjerg Herreders Justitsprotokol. Afskrift af dette Skøde samt Oplysning om de følgende Ejere maa kunne faas efter denne Jurisdiktions Skøde- og Pantebog.

Ved det kgl. Skøde af 29. April 1720 var Jøns Andersen Møller og hans Arvinger, som ovenfor anført, tilpligtet at holde Kirken forsvarlig vedlige i Overensstemmelse med Frdg. 2. April 1701.

I de følgende Skøder af 11. December 1770, 11. December 1771 og 18. Juni 1778 er denne Forpligtelse til at holde Kirken forsvarlig vedlige ikke gentaget. I det første af dem staar kun, at Køberen og hans Arvinger maa gøre sig Vejlbj Kirke og dens Tiender (o: Korn- og Kvægtienden) med al Tilhørende saa nyttig, som han eller de bedst ved, vil og kan, fri for enhvers Tiltale i alle Maader. I det andet er det samme gentaget, dog med den Tilføjelse: Køberen og hans Arvinger maa paa lovlig Maade etc., og i det tredje er noget lignende

udtrykt med Ordene: »Gøre sig samme saa nyttig, som han (Køberen) bedst ved og kan med lige Ret og Rettighed, som Sælgeren samme har været ejende og tilhørt, intet i nogen Maade undtagen aldeles efter Loven og de herom udgangne kgl. Anordninger samt forindførte Konditioner.« Disse sidste indeholder ikke noget om Køberens Pligt til at vedligeholde Kirken. Naar en Klavsul om Indholdet af denne Forpligtelse ikke er blevet optaget i de yngre Skøder, turde Grunden formentlig være den, at Bestemmelserne i Frdg. 2. April 1701 gjorde Optagelsen af Klavsulen overflødig.

De modtagne Bilag følge hoslagt.

5.

1909 20. Decbr. Erklæring om de Forpligtelser med Hensyn til Kirkebygningen, som i sin Tid blev pålagt Køberen ved Salg af Jegindø Kirketiende.

RABrevbog 1909 Nr. 386. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I Besvarelse af det høje Ministeriums ærede Skrivelse af 26. f. M., hvori bedes oplyst i Anledning af en Sag om Udvidelse af Jegindø Kirke i Revs Herred i Tisted Amt . . ., hvilke Forpligtelser med Hensyn til Kirkebygningen der er paalagt Tiendeejeren ved den første Overdragelse af Kirken til privat Eje, skal jeg paa Grundlag af Undersøgelser foretagne i Landsarkivet i Viborg og her i Rigsarkivet meddele følgende:

Jegindø Sogns Kirketiende blev, efter afholdt offentlig Avktion i Tisted den 15. Februar 1720 og derpaa fulgte kgl. Approbation den følgende 24. Juni, ved kgl. Skøde den 23. Juni (saaledes i Skødekopibogen) 1721 overdraget til Konferensraad og Justitsraad Poul von Klingenberg til Højris for 96 Rdl. Kroner. Overdragelsen skete uden jus vocandi, med Forbehold af alle kgl. Regalier og Højheder og med Forpligtelse »Kirkerne af deres Tiende og Indkomster forsvarlig ved Magt og lige at holde som de vil ansvare, og saa fremt de ikke efter vores Forordning om de Kirker i Danmark, som ere under jure patronatus, dateret 2. April 1701, samme vil have forbrudt«. Ud over disse i det kgl. Skøde nævnte Vilkaar indeholder Avktionskonditionerne, hvorefter Salget fandt Sted,

ingen Forpligtelse for den eventuelle Køber af Kirken og dens Tiende.

6.

1910 28. Maj. Erklæring om, hvor når og hvorledes noget Vammen Kirke tilhørende i 1751 omtalt Jordegods er bortkommet fra Kirken.

RABrevbog 1910 Nr. 233. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I Besvarelse af det høje Ministeriums Skrivelse af 11. Februar d. A., hvori bedes oplyst, hvornaar og paa hvilken Maade det i den med Ministeriets Skrivelse fremsendte Ekstraktudskrift af Kong Frederik V.s Skøde af 2. Februar 1751 til Oberst Christian Ditlev Lüttichau til Tjele paa Vammen Kirke og dens Tiende omtalte Jordegods i Vammen Sogn og By er kommet bort fra Kirken, idet Besidderen af Stamhuset Tjele i den ligeledes fremsendte Skrivelse af 25. Januar d. A. har udtalt, at dette Jordegods ikke ved Stamhusets Oprettelse i 1759 er nævnt som tilhørende Kirken, skal jeg paa Grundlag af Undersøgelser foretagne i Landsarkivet i Viborg og her i Rigsarkivet meddele følgende:

I Jordebogsmatriklen af 1663 over Hald og Skivehus Amter 1. Part anføres under Vammen Sogn og By følgende Ejendomme, som svarede en Del af deres Landgilde til Vammen Kirke, medens Herligheden og den øvrige Landgilde tilhørte Erik Grubbe til Tjele:

1. Christen Sørensen Norup og Kirsten Mikkelsdatter, 1 Gaard, som svarede til Vammen Kirke 2 Ørter Rug, 2 Ørter Byg og 2 Ørter Havre.

2. Anders Jørgensen, 1 Bolig, som svarede til Vammen Kirke 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre.

3. Christen Sørensen, 1 Halvgaard, som svarede til Vammen Kirke 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre.

Retten til Landgilde af disse Ejendomme besad Kirken formentlig endnu, da »Viborg Stiftsbog« (nu i Viborg Bispearkivs Aflevering til Landsarkivet) blev udarbejdet, 1678—81, idet Kirken ifølge denne ejede i Vammen Sogn og By:

1. En Helgaard, som svarede i Landgilde 2 Ørter Rug, 2 Ørter Byg og 2 Ørter Havre, og hvoraf Christen Sørensen

Norup besad Halvdelen, medens den anden halve Part, som sidst beboedes af Oluf Sørensen, stod øde o: fæsteledig.

2. En Halvgaard, som svarede i Landgilde 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre og beboedes af Christen Sørensen Durup.

3. En Halvgaard, som svarede i Landgilde 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre, og som sidst beboedes af Christen Mikkelsens Enke, men nu stod øde.

Til disse Gaarde havde Erik Grubbe fremdeles Herligheden.

De samme Gaarde nævnes formentlig i Viborg Stifts Kirke-regnskab 1684—85, hvori der under Rubriken »Vammen Kirkes aarlige Landgilde« er opført Indtægter i Korn og Penge af:

1. Christen Norup i Vammen.

2. Bortlejet Agerjord til de tvende halve øde Gaarde, som Oluf Sørensen og Christen Mikkelsen paaboede. I lige Maade af Engen.

3. De tvende Parter af Christen Durups Rugavling, som i dette Aar for Alderdom og Armod gik fra Gaarden. Tiliggende: Eng, som var bortlejet.

Men 1. Oktober 1690 foretoges der et Mageskifte mellem Erik Grubbe og Viborg Stiftsøvrighed paa Vammen og Lindum Kirkers Vegne, hvorved Herlighed og Landgilde samledes paa samme Haand. De paagældende Skøder blev dog først udstedt i 1698, Viborg Stiftsøvrigheds den 18. Avgust og Jørgen Arenfeldts — han var ved Giftermaal med Erik Grubbes Datter traadt i dennes Sted — den 18. Februar. Ifølge Stiftsøvrighedens Skøde fik Jørgen Arenfeldt: Kirkeskylden til Vammen Kirke af en Gaard i Vammen Sogn og By, som Christen Norup og Oluf Sørensen har paaboet, som er Rug 2 Ørter, er efter det ny Maal 2 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb.; Byg 2 Ørter, er 3 Tdr. 1 Fdk. 1 Alb.; Havre 2 Ørter, er 5 Tdr. 5 Skpr. 1 Pot og efter Landmaalingens Takst tilsammen Hartkorn 5 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdk. $\frac{1}{3}$ Alb., og et Bol i Sjørring. Stiftsøvrigheden, der som omtalt optraadte paa Vammen og Lindum Kirkers Vegne, fik: Herligheden til Christen Durups halve Gaard i Vammen Sogn og By tillige med samme Herligheds Specier, som er $\frac{1}{2}$ Svin, 2 Ort 4 Sk. 2 Alb. Kopenge, $1\frac{1}{2}$ Ort Gæsteri, og bedrager sig i Hartkorn efter ny Matrikel 1 Td. 1 Skp. 3 Fdk.

2¹/₈ Alb.; nok Herligheden til Christen Mikkelsens halve Gaard i Vammen Sogn og By tillige med samme Herligheds Specier, som er 2 Pund Smør, 1 Svin, 4¹/₂ Ort Kopenge, 3 Ort Gæsteri, og bedrager sig i Hartkorn efter ny Matrikel 1 Td. 1 Fdk. 2¹/₈ Alb., samt 172 Rdl. 5 Mk. 8 Sk. i Penge.

Vammen Kirke besad altsaa herefter fuld Ejendomsret til Christen Durups og Christen Mikkelsens Halvgaarde, men havde afstaaet sin Landgilde af en Helgaard, som beboedes af Bønderne Christen Norup og Oluf Sørensen og herefter ejedes fuldt ud af Jørgen Arenfeldt.

Den 16. April 1717 forærede derpaa Jens Andersen Durup sin ved Vammen Kirke liggende Gaard af Hartkorn 2 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk. til nævnte Kirke. Gavebrevet, hvoraf Afskrift medfølger, er læst til Viborg Landsting 24. September 1717, og Vammen Kirke besad derefter 3 Gaarde i Vammen Sogn og By.

Disse 3 Gaarde er det formentlig, som sammen med Kirketienden efter 2 Avktioner: 4. Marts og 22. Juli 1750, tilslaas Oberst Christian Ditlev v. Lüttichau for 345 Rdl., og hvorpaa han faar kgl. Skøde 2. Februar 1751. I Skødet betegnes Gaardene saaledes efter Matriklen 1688:

Nr. 5. Christen Sørensen, øde, Htk.: 3 Tdr. 7 Skpr.

Nr. 6. Christen Mikkelsen, Hartkorn: 3 Tdr. 3 Skpr.

Nr. 11. Jens Pedersen, øde, Hartkorn: 2 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk.

Skødet indeholder desuden den Klavsul om dem, at de »efter Avktionskonditionerne forbliver ved Kirken og ikke derfra maa separeres«.

Besidderen af Stamhuset Tjele bemærker vel i sin ovennævnte Skrivelse af 25. Januar d. A., at der ved Stamhusets Oprettelse i 1759 ikke omtales noget Jordegods som tilhørende Vammen Kirke; men ifølge den i Erektionsbrevet for Stamhuset Tjele indførte Ekstraktjordebog (se Danske Kancellis Registrant Jyske Register 37 Bl. 42 ff., hvori den kgl. Konfirmation af 11. Januar 1760 paa Erektionsbrevet er indført) besad Stamhuset i Vammen Sogn og By Jordegods af Hartkorn 27 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdk., drevet af 4 Gaardmænd og 4 Husmænd, og det er derfor efter det ovenfor anførte i høj Grad sandsynligt, at de ovennævnte 3 Gaarde netop findes blandt disse Stamhusets Gaarde i Vammen. Hvis dette nemlig ikke var Til-

fældet, maatte de nævnte 3 Gaarde være bortsolgt i Tiden mellem det kgl. Skødes Udstedelse til Oberst Christian Ditlev Lüttichau 1751 og Stamhusets Oprettelse 1759; men da et saadant Salg efter den ovenfor omtalte Klausul i Skødet kun kunde ske med kgl. Tilladelse, og en saadan ved de her i Danske Kancellis Arkiv foretagne Undersøgelser ikke er paa-truffet, maa man formentlig gaa ud fra, at Salg ikke har fundet Sted, og at Gaardene altsaa endnu ved Stamhusets Oprettelse maa have været blandt dets Hartkorn i Vammen Sogn og By.

For at faa dette konstateret med Sikkerhed og til Støtte for videre Undersøgelser her vilde det i alt Fald, da der her og i Landsarkivet i Viborg kun findes Ekstraktjordebøger over Stamhuset Tjeles Tilliggende, være fornødent, at Besidderen af Stamhuset Tjele fremskaffer Udskrift vedrørende Stamhusets Besiddelse i Vammen Sogn og By fra 1759 op gennem Tiderne af de specificerede Jordebøger over Stamhusets Tilliggende, som ifølge den omtalte Skrivelse fra Besidderen af Stamhuset Tjele af 25. Januar d. A. findes i Tjele Godsarkiv. Ti selv om der ikke, som af Besidderen af Stamhuset i fornævnte Skrivelse paataalt, ved nogen af Stamhusets Gaarde i Vammen Sogn og By i Jordebøgerne er tilføjet, at de tilhører Vammen Kirke, kan dette alligevel være Tilfældet og vil formentlig være tilstrækkelig godtgjort, hvis det af en specificeret Jordebog fra 1759 eller de nærmeste Aar derefter fremgaar, at Stamhuset i Vammen Sogn og By fremdeles besad de samme Gaarde, som i 1751 blev overdraget Oberst Lüttichau sammen med Vammen Kirke.

De fremsendte Bilag følger hoslagt tilbage.

7.

1910 29. Avgust. Erklæring om, hvorledes en Hørve Kirke tilhørende, i 1720 omtalt Jord på Vejleby Mark er bortkommet fra Kirken.

RABrevbog 1910 Nr. 459. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivar L. Laursen.

I Besvarelse af det høje Ministeriums Skrivelse af 8. Juni d. A. (Journal Nr. 3 K. 50014), hvori bedes oplyst, hvorledes en til Hørve Kirke hørende Jord paa Vejleby Mark, som nævnes i det med Ministeriets Skrivelse fremsendte Skøde af

8. Juni 1720 fra Assessor Jens Hellegaards Arvinger til Gehejmerraad Frederik Christian Adeler til Dragsholm, er kommen fra Kirken, skal jeg paa Grundlag af de Undersøgelser, der i den Anledning er foretagne i Landsarkivet i København og her i Rigsarkivet, ikke undlade at meddele følgende:

Ved Skøde af 30. September 1673 (Kronens Skøder II. 399) solgte Kronen til Rentemester Henrik Müller til Dragsholm bl. a. Jus patronatus til Vallekilde og Hørve Kirker med Kirketienderne og nogle til de to Kirker hørende Gaarde og Jorder. Som hørende til Hørve Kirke anføres i Skødet 2 Kirketjenere:

Jens Olsen: Skyld 5 Skpr. Rug og 1 Td. Byg, Hartkorn 1 Td. 5 Skpr.

Iver Jensen: Skyld 5 Skpr. Rug og 1 Td. Byg, Hartkorn 1 Td. 5 Skpr.

Af dette Skøde kan ikke ses, om der har været 2 Gaarde, eller om begge de nævnte Kirketjenere have boet paa én Gaard, men senere har der i alt Fald kun været én Gaard. Henrik Müller vedblev nemlig ikke længe at være Ejer af Kirken. Efter den store Revisionskommissions Gennemgang af hans Regnskaber over hans Forstrækninger til Kronen og dens Reduktion af hans Fordringer i 1682 og følgende Aar maatte han igen afstaa en stor Del af det Jordegods, han havde faaet udlagt. Deriblandt maa formentlig (Kommissionens Akter vedkommende Henrik Müller ere nemlig meget ufuldstændig bevarede) Jus patronatus til Vallekilde og Hørve Kirker med Kirketiender og Kirkejorder have været, ti ved Skøde 9. Juli 1698 solgte Kronen igen jus patronatus til Vallekilde og Hørve Kirker med Kirketiender og Kirkejorder til Assessor i Admiralitetskollegiet Jens Hellegaard. De til Hørve Kirke hørende Jorder anføres i dette Skøde saaledes: »Hørve Kirke med dens tilliggende Bøndergaard, som Peder Jensen og Mads Jensen i Vejle By paabo, skylder efter gammel Jordebog i aarlig Landgilde 10 Skpr. Rug og 2 Tdr. Byg (efter ny Maal 1 Td. 5 Skpr. 3 Fjdk. Rug og 2 Tdr. 2 Fjdk. Byg); Hartkorn efter gammel Matrikel: 3 Tdr. 4 Skpr., efter Landmaalingsmatriklen 3 Tdr. 3 Skpr. 1 Fjdk. 1 Alb.«

Med Hensyn til Kirketienden af Hørve Sogn indeholder dette Skøde en Klavsul om, at Sognepræsten i Vallekilde, da

Tienden af Hørve Sogn ved kgl. Konfirmation 8. December 1688 af Rentemester Henrik Müllers Brev af 13. August 1677 var henlagt til Sognepræsteembedet i Vallekilde mod, at Sognepræsten svarede sædvanlig Afgift af Tienden, og da denne Ordning efter Konfirmationen skulde gælde, hvad enten Hørve Kirke kunde komme til andre under Jus patronatus eller ikke (Kronens Skøder II. 690 ff.), fremdeles skulde oppebære Tienden mod at svare sædvanlig Afgift deraf til Ejeren af Kirken.

Da Jens Hellegaards Arvinger i 1720 (se det med Ministeriets Skrivelse fremsendte Skøde) solgte Jus patronatus til Vallekilde og Hørve Sogne med dertil hørende Kirkejorder og Kirketiender til Gehejmerraad Frederik Christian Adeler til Dragsholm, maa den Hørve Kirke tilhørende Gaard enten være nedlagt eller brændt, da Kirkejorden nu anføres paa følgende Maade: »Kirkejord til Hørfved Kirke paa Veillebye Mark gifver aarlig Rug 1 Td. 5 Skpr. 2 Fjdk., Byg 2 Tdr., Hartkorn 3 Tdr. 3 Skpr. 1 Fjdk. 1 Alb.«, men baade Skylden og Hartkornet viser, at denne Kirkejord er identisk med den i Skøderne 1673 og 1698 nævnte Kirkegaard. I et den 11. December 1727 udstedt Skøde fra Lars Bentzen m. fl. til deres Broder og Svoger Chr. Lente von Adeler paa Dragsholm med forskellige Tiender anføres under Hørve Sogn (efter 15 Gaarde og 12 Huse i Hørve): »af en Kirkejord paa Weylebye Mark til Hørve Kirke, som Peder Christensen i Weilebye og Hendrich Ibsen i Windekilde nu haver i Brug, Hartkorn 3 Tdr. 3 Skpr. 1 Fjerdk. 1 Alb., Landgilde 1 Td. 5 $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 2 Tdr. Byg« (Sællandsfar Landstings Skødebog 16 Bl. 132^a ff.).

Længere ned i Tiden har det ikke været muligt at forfølge Kirkejorden. De i Hørve Sognekalds Arkiv og i Provstearkivet opbevarede Arkivalier indeholde intet til Oplysning om den, ej heller nævnes den i den Jordebog, som er knyttet til Erektionsbrevet for Adalersborgs Oprettelse til Friherskab 1785 (Sællandsfar Landstings Skødebog 19 Bl. 112^b ff.). Det sandsynligste er vistnok, at Jorden i Tidens Løb ganske umærkeligt er gledet ind under et andet Jordbrug, og der er, da den ikke nævnes i den ovenfor omtalte Jordebog fra 1785, nogen Rimelighed for, at dette er sket før 1785, men noget bestemt derom kan man med de Arkivalier, der for Tiden staa til

Raadighed, ikke udtale. Maaske vilde Fæsteprotokoller for Baroniet Adellersborg kunne oplyse noget herom, men saadanne ere ikke afleverede til Landsarkivet for Sælland.

De med det høje Ministeriums Skrivelse fremsendte 6 Bilag følge hoslagt tilbage.

8.

1911 17. Febr. Erklæring om, hvornår og på hvilke Vilkår Ålborg Hospital har erhvervet sig Konge- og Kirketienden af Dal Sogn i Fleskum Herred.

RABrevbog 1911 Nr. 100.

Da man i Rigsarkivet måtte gå ud fra som selvfølgelig, at denne Sag forgæves havde været tilsendt Landsarkivet for Nørrejylland til Behandling, blev der foretaget vidtløftige Undersøgelser og udarbejdet Koncept til en udførlig Erklæring. Inden den blev renskrevet, fandt man det dog sikrest, under Henviſning bl. a. til Viborg Landstings Skøde- og Pantebøger, at udbede sig en Udtalelse fra Landsarkivet om, hvorvidt det havde haft Lejlighed til at undersøge Sagen. Herfra modtog man, foruden en fuldstændig og ganske simpel Besvarelse af det rejste Spørgsmål, der gjorde det af Rigsarkivet allerede udførte Arbejde og det, af Arkivsekretær C. S. Christiansen, udarbejdede Grundlag for et Koncept overflødigt, den Meddelelse, at ingen af de vedkommende lokale Myndigheder havde henvendt sig til Landsarkivet om Oplysning i Sagen.

I Besvarelse af det høje Ministeriums Skrivelse af 8. December 1910 (Journal Nr. 3 I 1885, 138), hvori bedes oplyst, hvorledes Konge- og Kirketienden af Dal Sogn i Fleskum Herred er kommen i Aalborg Hospitals Eje, da der som Følge af den forestaaende Afløsning af de Hospitalet som Tiendeejer paahvilende Forpligtelser overfor Kirken er rejst Spørgsmaal om de to nævnte Tienders Størrelse, og navnlig om ikke maaske Kongetienden skulde være henlagt til Kirkens Vedligeholdelse, skal jeg efter foretagne Undersøgelser her i Rigsarkivet og i Landsarkivet i Viborg tjenstlig meddele, at Aalborg Hospital har faaet Dal Sogns Konge-Korntiende samt bemeldte Sogns Kirke med dens Korn- og Kvægtiende m. v. overdraget af Justitsraad Hans Henrik de Lichtenberg ved Skøde af 17. Juli 1761, tinglæst den 9. September næstefter, hvoraf Afskrift medfølger. Af dette Skøde fremgaar, at Konge-Korntienden og Kirkens Korn- og Kvægtiende ved Over-

dragelsen var lige store, nemlig hver 9 Tdr. Hartkorn; men det indeholder intet, som kan tyde paa, at Konge-Korntienden har været henlagt til Kirkens Vedligeholdelse, ligesom der under de foretagne Undersøgelser heller ikke er paatruffet noget Vidnesbyrd derom.

De med det høje Ministeriums Skrivelse modtagne Bilag sendes hermed tilbage.

9 a.

1911 22. Febr. Erklæring om Grindsted Kirkes antagne Ejendomsret til den såkaldte »Kirkejord« ved Præstegården i Sognet.

RABrevbog 1911 Nr. 113. Grundlag for Konceptet udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I Skrivelse af 23. Januar d. A. (Journal Nr. 3 H 1446) har det høje Ministerium under Henvisning til, at en Ejendom Matr. Nr. 6 af Grindsted, »Kirkejorden« kaldet, som i Sommeren 1907 af Ejeren af Grindsted Sogns Kirketiende, Læge Olav Høgsbro af København, blev solgt til Ribe Amtskommune, formentlig tilhørte Grindsted Kirke, og til de Grunde, som kunde støtte en saadan Antagelse, udbedet sig Sagen oplyst, særlig ved Fremskaffelse af 5 Stykker originale Adkomstbreve og Kontrakter, der er omtalte i den blandt Sagens Bilag beroende Skrivelse fra Herredsfogden for Andst, Slavs og Jerlev Herreder af 13. August 1908 som fremviste i 1822, da Amtsprøvt Høxbroe (Læge Høgsbroes Bedstefader) ved Avktion i Provst Søllings Enkes Dødsbo erhvervede sig »Grindsted Kirkes Korn- og Kvægtiende samt Kongekvægtienden i Grindsted Sogn saa og trende Agre eller Toftejord uden Hartkorn« for en Købesum af 1700 Rdl., idet disse Toftejorder formentlig ubestridelig er identiske med den ovennævnte Ejendom Matr. Nr. 6 af Grindsted.

Saaledes foranlediget skal jeg paa Grundlag af Undersøgelser foretagne i Landsarkivet i Viborg, hvorom en Erklæring fra den derværende Landsarkivar medfølger i Afskrift, og af supplerende Undersøgelser foretagne i Rigsarkivet tjenstligst meddele nedenstaaende Oplysninger, idet jeg dog straks bemærker, at de omspurgte 5 Stkr. originale Adkomstbreve og Kontrakter, som det fremgaar af Landsarkivarens omtalte Erklæring, ikke mere findes blandt de ved Avktionen over

Grindsted Kirke 1822 fremlagte Dokumenter, hvorimod der derfra er fremdraget en Pantebogsattest af 31. Marts 1822, der omhandler de paa Avktionen bortsolgte Ejendomme.

Grindsted Sogns Kirke med jus patronatus samt Tiende og Indkomst blev den 1. Juni 1712 af Kong Frederik IV, tillige med Hejnsvig Sogns Kirke, tilskødet Sognepræsten i Ringgive Hr. Peder Mulvad. Saavel i Skødet selv som i den sammen med dette i Aarhus og Ribe Stifters Kontors Skødebog indførte Beregning angives det bortskødede nærmere saaledes: »Grindsted Sogn, Kirkens Tiende skylder aarlig Rug 16 Tdr., anslagen for Hartkorn 16 Tdr.«, medens der ingen Antydning gives af, at Kirken tillige ejede Jord. Kongen forbeholdt sig ved dette Skøde Tilbagekøbsretten. Denne Ret saavel for Grindsted Kirke som for andet Kirkegods blev derefter den 20. Juli 1723 tilskødet Mag. Peder Arensborg, Sognepræst til Hveissel og Givskov, i hvis Eje Kirken altsaa i Mellemtiden maa være kommen. I dette sidste Skøde nævnes som Genstand for Overdragelsen atter kun: »Kirkens Anpart Tiende af Grindsted Sogn«, medens der derimod for hver af de andre Kirker foruden for deres Tiender gøres Rede for deres tilliggende Gods. Herefter er det allerede meget usandsynligt, at Grindsted skulde have været Ejer af nogensomhelst Kirkejord.

Som det fremgaar af Landsarkivarens hoslagte Erklæring, ses den heller ikke ved noget af de senere Ejerskifter at have været i Besiddelse af Jord. Det omspurgte Matr. Nr. 6, »Kirkejorden« kaldet, har da ogsaa, som af Landsarkivaren paavist, oprindeligt været Grindsted Præstegaards Toftejord, der ved en Jorddelings-Forening af 1769 11. November, kgl. konfirmeret 1770 4. Maj, af hvis § 8 Afskrift er meddelt i Landsarkivarens nævnte Erklæring, kom i Grindsted Beboeres Eje, men atter, som det ses af den ovenfor omtalte Pantebogsattest af 1822 31. Marts, 1773 22. Juni blev erhvervet af Provst Sølling som Privatejendom, hvorpaa den af dennes Enkes Dødsbo i 1822 tillige med Grindsted Kirke m. v. ved Avktion blev solgt til Amtsprovst Høxbroe, Læge Olav Høgsbros Bedstefader. Som af Landsarkivaren antaget, findes ganske rigtig Ordlyden af den hele Jorddelingsforening af 1769 11. November i Rigs-

arkivet. Den originale Kontrakt ligger som Indlæg til den kgl. Konfirmation af 1770 4. Maj blandt Danske Kancellis jyske aabne Breve for nævnte Aar som Nr. 147, og dens § 8 lyder som af Landsarkivaren anført.

Da de omtalte Toftejordsstykker og Grindsted Kirke har haft samme Ejere i saa mange Aar (fra 1773 til 1907), er det ikke urimeligt, at de er kommen til at gaa under det vildledende Navn »Kirkejorden«, hvilken urigtige Betegnelse formentlig har givet Anledning til, at Toftstykkerne eller Matr. Nr. 6 af Grindsted med Urette er blevet opført paa Kirkens Folio i Skøde- og Pantebogsregistret.

9b.

1911 3. Febr. Erklæring af Landsarkivaren for Nørrejylland til Rigsarkivaren til Besvarelse af Skrivelse af s. Å. 23. Januar fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om Grindsted Kirkes antagne Ejendomsret til den såkaldte »Kirkejord« ved Præstegården i Sognet.

De ovenomhandlede 5 Stkr. originale Adkomstdokumenter m. m., som blev fremlagte ved Auktionen over Grindsted Kirke 1822, findes ikke mere blandt de ved denne Auktion fremlagte Dokumenter og skønnes ikke at kunne søges andensteds i Landsarkivet, men ved den her foretagne Undersøgelse af det i ovenstaaende Skrivelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet fremsatte Spørgsmaal, er der fremkommet følgende Oplysninger til dettes Besvarelse.

Naar Grindsted Kirke, der omkring Aar 1700 endnu tilhørte Kronen, er gaaet over i privat Eje, fremgaar ikke af Viborg Landstings Skøde- og Pantebøger, men at det er sket før 1737 ses af, at Kapellan i Vester Nebel og Lydom Sogne Johan Risom i dette Aar lod Kirken stille til Auktion. Den købtes ved denne Lejlighed af Kommerceraad Lichtenberg i Horsens. Det til ham udstedte Auktionsskøde giver dog ingen Oplysninger om, hvorvidt der med Kirken fulgte Kirkejorder; men saadanne nævnes i hvert Fald ikke udtrykkelig, da Skødet lyder paa: »Grindsted Sogns Kirke med sin Anpart Korn- og Kvægtiende samt alle andre dets tilliggende Ejendomme, Herligheder og Rettigheder, som er ansatte efter ny Landmaalings Matricul for Hartkorn 16 Tdr.« — Da Lichtenberg derefter 1754 solgte Engelsholm, Haraldskær og Keldkær til Christen Linde, medfulgte adskillige Kirker og blandt disse Grindsted; der gøres ved hver Kirke nøje Rede for dens tilliggende Jorder, men der findes ingen Antydning af, at saadanne fulgte med Grindsted Kirke. Det samme gentager sig, da Christen Linde 1767 solgte

de samme tre Gaarde til Hans Henrik Lichtenberg, og da denne tre Aar senere afhændede Engesholm til Nikolaj Duus, medfulgte atter adskillige Kirker, om hvis Jordtilliggende der i Skødet gives Oplysninger; andre, hvortil ingen Jorder anføres, og blandt disse Grindsted Kirke. Det er sidste Gang, denne er fundet anført i Registret til Landstingets Skøde- og Pantebøger, men af medfølgende Ekstrakt af en ved ovennævnte Auktion 1822 fremlagt Panteattest fremgaar det, at Præsten Christoffer Sølling 1770 19. Maj blev Medejer (og fra 1788 Eneejer) af Kirken, mens han først 1773 blev Ejer af de tre Stykker Toftejord. At disse er de samme som de »trende Ager eller Toftejord uden Hartkorn«, der nævnes i Auktionsskødet af 1822, hvilke Ministeriet anser for ubestrideligt at være identiske med det af Læge Høgsbro solgte Matr. Nr. 6, tør man maaske gaa ud fra. Spørgsmaalet bliver altsaa, om de tre Stykker Toftejord, som Sølling erhvervede 1773, var Kirkejord.

Af det ovenfor anførte ses det: 1. at adskilligt tyder paa, at Grindsted Kirke ingen Jord har ejet, og 2. at Sølling ikke fik de tre Jordstykker samtidig med, at han fik Kirken. I medfølgende Panteattest-Ekstrakt siges nu udtrykkelig, at de tre Stykker Toftejord, som Sølling købte 1773, er de samme, som nævnes i den 8. Post af den kongelig konfirmerede Jorddelingskontrakt af 1770 4. Maj. Denne Kontrakt, af hvilken formentlig verificerede Kopi findes i Rigsarkivet, kendes her kun af en i Jerlev og Slavs Herreders Provsteprotokol indført Genpart. Den er oprettet 1769 11. November og konfirmeret ovennævnte Dato. Dens 8. Post lyder: »Saasom Præsten [da Præstegaarden ved denne Kontrakt blev udskilt af Fællesskabet] paa Østre Mark blev tillagt 2de Ager og tvende Agerender mere end Byens Beboere eragtede at kunne ham tilkomme, saa gav han fra sig til dem tre Stykker af sin Toftejord, som ligger norden for Præstegaarden, mellem Kirken og Byen, hvilke tre Stykker Jord bliver til lige Deling imellem Beboerne til evindeligt Ejendom. Samme Jord ligger vesterst i Toften og gaar fra Toftens søndre Dige til Vejen for norden.«

Heraf synes det at fremgaa, at de tidnævnte tre Stykker Toftejord oprindeligt var en Del af Præstegaardens Toft — altsaa Kirken uvedkommende; at de 1769 adskiltes fra denne og gik over i privat Eje, hvilket 1770 fik Kongens Billigelse; at Sølling endelig 1773 erhvervede dem som privat og særskilt Ejendom, og at de og Kirken siden da har været i samme Ejers Besiddelse gennem mere end 130 Aar.

Det bemærkes, at her ingen Regnskabsbøger findes for Grindsted Kirke.

10.

1911 3. Marts. Erklæring om Oprindelsen til en Refusion, som af Juellinge Hovedgård i Hellested Sogn er blevet ydet til Hellested Sognekald.

RABrevbog 1911 Nr. 128. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I Besvarelse af det høje Ministeriums Skrivelse af 1910 23. December (J. Nr. 3 K 1874), hvori bedes oplyst, hvorvidt en nærmere angivet Refusion til Hellested Sognekald fra Juellinge Hovedgaard vil være at betragte som Tiende, skal jeg paa Grundlag af Undersøgelser foretagne her i Rigsarkivet og i Landsarkivet for Sjælland tjenstligst meddele følgende.

Den omspurgte Refusion udgør ifølge de medfulgte Bilag, som hermed sendes tilbage, 10 Tdr. Rug, 19 Tdr. Byg og i Penge 115 Kr. 68 Øre, og dens Oprindelse oplyses nærmere gennem en blandt de nævnte Bilag værende Ekstrakt-Udskrift af en 1867 16. August tinglæst Tiendekonstateringsforretning s. A. 24 Maj. Efter denne skulde den nævnte Refusion bestaa af tre Dele.

1. 9 Tdr. Byg og 31 Rdl. 4 Mk. i Penge-Vederlag for solgt Mensalgods, nemlig 2 Gaarde og 4 Huse, ialt Htk. 8 Tdr. 2 Fdk.

2. 10 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og 12 Rdl. i Penge-Vederlag for Valdby nedbrudte 18 Gaarde og

3. 14 Rdl. 1 Mk. 1 Sk. i Penge-Vederlag for nedbrudte Gaarde i Nyby, af Htk. 10 Tdr. 7 Skpr.

Naar den samlede Refusion i Konstateringsforretningen opgøres til 10 Tdr. Rug, 19 Tdr. Byg og 57 Rdl. 51 Mk., beror dette paa en forkert Rubricering, idet den maa blive: 10 Tdr. Rug, 19 Tdr. Byg og 57 Rdl. 5 Mk. 1 Sk. i Penge eller netop som ovenfor nævnt i nuværende Mønt 115 Kr. 68 Øre. De i Konstateringsforretningen omtalte Refusionsdele skulle nu nærmere gennemgaaes.

A. Om den førstnævnte Del af Refusionen 9 Tdr. Byg og 31 Rdl. 4 Mk. i Penge oplyser Ekstrakt-Udskriften [af Tiendekonstateringsforretningen], at den blev ydet i Henhold til Overenskomst af 1789 21. November, kongelig bekræftet (1790) 22. Januar. Vel findes en saadan Konfirmation ikke,

som man skulde have ventet, indført i Danske Kancellis Sællandske Registrant over aabne Breve for 1790, men under d. A. 22. Januar findes blandt dets Sjællandske Missiver indført en Notits om en Skrivelse til Sjællands Stiftsøvrighed, Statsminister og Stiftsbefalingsmand Gregers Christian Greve af Haxthausen og Biskop Nicolai Edinger Balle, angaaende en samme Dag kgl. konfirmeret Forening mellem Adam Gotlob Greve af Moltke til Grevskabet Bregentved og Sognepræsten for Hellested Bjørn Christian Lund, hvorved denne sidste for sig og Efterkommere afstod det dem pro officio tilhørende Mensalgods i Hellested By og Sogn, bestaaende af 2 Bøndergaarde og 4 jordløse Huse med alt Tilliggende, til bemeldte Grevskab imod, at Grevskabets Ejer aarlig betaler til Præsten i Hellested 31 Rdl. 4 Mk. samt Vederlag for 9 Tdr. Landgilde Byg efter hvert Aars Kapitelstakst. Dokumenter til dette Missive er ikke paatruffet, idet denne Sags Akter formentlig beror i Justitsministeriets Lensarkiv sammen med Konceptet til det aabne Brev angaaende Konfirmationen, som maa være udstedt samme Dag 1790 22. Januar. Derimod findes i Danske Kancellis Supplikprotokol (o: Brevjournal) for 1789 sidste Halvaar følgende Oplysninger angaaende det saaledes fra Hellested Præsteembede bortsolgte Mensalgods: »Forhen var af begge Gaardene kun svaret 9 Tdr. Byg, 4 Rdl. i Penge og 3 Hoverirejser til København uden Betaling og af Husene i Leje aarlig 13 Rdl., men nu havde Greven tilbudt at svare: 1. nemlig af begge Gaardene 9 Tdr. Byg at betale efter Kapiteltaksten; 2. Hoveripenge og til Vederlag for de 3 Københavnsrejser 16 Rdl. 3. til nogen Erstatning for Indfæstning og Skifter 2 Rdl. 2 Mk.¹, men for de 4 Huse den hidtil aarlige Husleje 13 Rdl. 2 Mk.« Endvidere ses af en i Landsarkivet for Sælland foretagen Undersøgelse, hvorom Erklæring fra Landsarkivaren vedlægges, at Grevskabets Vederlag til Hellested Præsteembede ifølge Sællands Stifts ny Stiftsbog, hvis Kilde for dette Embedes Indtægter var en Indberetning fra Sognepræst Lund af 1802 14. Januar, var 9 Tdr. Byg at be-

¹ Som Godsbesidder var Sognepræsten efter D. Lov 5. 2. 90 Skifteforvalter for sit Mensalfæstegods.

tales aarlig efter Kapitelstakst og i Penge 31 Rdl. 4 Mk. for 2 halve Mensalgaardes og 4 jordløse Huses Afstaaelse, dog de første ikke tiendefri. Naar denne sidste Bemærkning sammenholdes med det ovenfor anførte, er det aabenbart, at intet af denne Del af den omspurgte samlede Refusion er Vederlag for Tiende eller for Offer og Akcidentser, men derimod Vederlag for Landgilde, Ægtekørsel og Husbondret.

B. Om den anden Del af Refusionen fra Juellinge Hovedgaard, nemlig for Valdby nedbrudte Gaarde: 10 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og 12 Rdl. i Penge, kan følgende oplyses:

I en Indberetning til Danske Kancelli om Pastoratets Gaarde, Bol og Tiendeydere, indsendt i Henhold til kgl. Befaling af 1651 den 1. Februar fra Sognepræsten Hans Povelsen i Hellested, anføres under Valdby: »Valdby ikke skiftet i Bol«, hvorefter han opfører Navnene paa 7 Bønder med Bemærkning om, at de alle næsten var lige i Marken og alle Adelstjenere.

Faa Aar efter foreligger en lignende Indberetning til Danske Kancelli fra samme Præst Hans Povelsen, dateret 1657 17. November, hvori det hedder om Byerne Nyby og Valdby: »Udi Nyby, som begyndes nu først at opbygges, er 3 Gaarde opbyggt, til hvilke er udlagt vog Havrejord, hvilken nok, [naar] den bliver opmøget, kan hver saa hart Korn næsten 1 Td., er alle Adelstjenere til Valdbygaard. Af 14 Gaarde i Valdby, som er, Præsten ikke til ringe Skade i sit Embede, nedbrudt og ødelagt, staar endnu én tilbage, er en Fjerdinggaard; kan saa i hver Mark 1 Pd. hart Korn, er en adelig Tjener til Valdbygaard. Tvende Gadehuse. Til det ene er nogen ringe Sæd.«

Det fremgaar heraf, at Nyby By først begyndte at opstaa i Tiden mellem 1651 og 1657, og at Valdby By paa en enkelt Gaard nær maa være blevet nedlagt ved samme Tid. Valdby Bys Nedlægning paa dette Tidspunkt og dens Indlægning under Hovedgaarden Valdbygaard (siden kaldet Juellinge) bekræftes yderligere af 2 Jordebøger for nævnte Gaard, indsendte til Rentekammeret i Henhold til kgl. Befaling af 1661 20. Januar, den ene Jordebog udateret, underskrevet af Vincenz Bille, den anden 1662 1. Juli, underskrevet af Ide Lunge salig Otte Skeels. Den førstnævnte Jordebog er, som Underskriften

og Indholdet viser, ikke fra Aaret 1662, men fra en tidligere Tid, nemlig fra Tiden før 1653, idet Vincens Bille i det Aar solgte Valdbygaard til Rigsraad Gunde Rosenkrantz, som igen 1657 solgte den til nysnævnte Fru Ide Lunge. I Jordebogen staar Valdbygaards Hovedgaard, beregnet af »gode« Mænd, opgivet til 68 Tdr. Korn og selve Valdby By til 62 Tdr. Korn, Valdby Mølle til 4 Tdr. Korn og Bol i Valdby til 4 Tdr. Korn. Nyby nævnes slet ikke. I Fru Ide Lunges Jordebog af 1662 1. Juli staar Valdbygaards Hovedgaard med alt Tilliggende takseret til ialt Htk. 103 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb. Under Valdby By staar opført én Bonde med 4 Tdr. Htk. og én Husmand, som intet svarer, og under Nyby By 3 Bønder med hver 4 Tdr. Htk. Af Valdby Bys 14 Gaarde var altsaa kun én tilbage, og den store Forøgelse af Valdbygaards Hovedgaards Hartkorn fra 68 Tdr. Korn i Tiden ved 1653 og til over 103 Tdr. Htk. i 1662 turde vise, hvor de 13 Gaarde var blevet af; deres Jorder maa være indlagt under Hovedgaardens Marker. Denne Slutning bekræftes yderligere af den i den hoslagte Erklæring fra Landsarkivaren omtalte Stiftsbog for Sællands Stift, hvorefter der for 15 nedbrudte hele Gaarde i Valdby, som inden 1658 lagdes ind under den daværende Valdbygaard, svaredes et Tiendevederlag fra Juellinge af 10 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg, som Fru Ide Lunge havde indrømmet Præsten i Hellested Hans Poulsen, da det var for besværligt for ham personlig at modtage paa Valdbygaards Hovlo hver 30. Skæppe, hvorom han havde akkorderet med den forrige Ejer Gunde Rosenkrantz. Overenskomsten med Fru Ide Lunge var ikke kgl. konfirmeret, men hjemlet ved Brev af 1658, som nu synes tabt. Hvorledes det forholder sig med, at der i Stiftsbogen opgives 15 hele Gaarde for Valdby, medens Præsten Hans Poulsen i sin ovennævnte Indberetning af 1657 kun omtaler 14 Gaarde, har ikke kunnet oplyses, men den foranførte Tiendekonstateringsforretnings 18 Gaarde er næppe rigtigt. Tallet 18 er maaske fremkommet ved en Fejl læsning af 15. I Jordebogsmatriklen for Tryggevælde Amt af 1664 16. December, som beror i Landbrugsministeriets Matrikuskontors Arkiv, anføres endnu under Valdby én Bonde med 4 Tdr. Htk., men i Kong Kristian V's Landmaalingmatrikel af 1688, som lige-

ledes beror i samme Arkiv, er ethvert Spor af Valdby By forsvundet. Nyby derimod er vokset til 3 Bønder og 4 Husmænd med ialt Htk. efter ny Matrikel (o: Kristian V's) 14 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb.; men at den let kunde forsvinde igen, ses af, at den staar opført under Valdbygaards eller Juellinges Hovedgaard under Rubriken: »Huse i Gaardsens Enemærke.«

Valdbygaards Hovedgaard, som saaledes havde opslugt Valdby, gik efter Fru Ide Lunges Død over til hendes Svigersøn Jens Juel, som 1672 10. December fik den oprettet til et Baroni under Navnet »Juellinge«.

Jens Juels Datter blev gift med Kammerjunker, senere Kammerherre, Jens Juel Vind, som 1719 i Henhold til kgl. Resolution af 2. Februar mageskiftede Juellinge Hovedgaard og Gods til Kong Frederik IV. mod Haldsted Kloster i Laaland, som 1721 26. December blev oprettet til Baroniet Juellinge. Det Skøde, som ved denne Lejlighed blev udstedt af Jens Juel Vind til Frederik IV. paa Juellinge, dateret 1719 29. August, læst ved Sjællandsfar Landsting 1721 19. Marts, ses, som Landsarkivarens Erklæring udviser, intet at indeholde om den i Fru Ide Langes Brev omhandlede Refusion. Derimod er denne autoriseret ved en gennem Rentekammeret falden kgl. Resolution af 1720 1. Juli, hvorved Kong Frederik IV. approberede Rentekammerets Indstilling af foregaaende 22. Juni angaaende Refusion til de gejstlige og andre i de Vordingborgske, Antvorskovske og Tryggevældeske Regimenters Distrikter, som havde lidt Afgang i deres Indtægter i Aarene 1717—19 formedelst Rytterkoplernes Indretning. Ifølge en Genpart under Renteskriver C. G. Clausens Haand af en i denne Anledning af de kommitterede til Krigsforbøgenes Indretning, Krigsraad Rennemann og Amtsforvalter Urban Bruun, affattet Berægning over omtalte Refusion, dateret 1720 11. Juli, hvis Original ikke er paatruffet, men citeret i Rentekammerets ovennævnte Indstilling som Bilag Litr. B. til samme, tilkommer nemlig Sognepræsten i Hellested i Refusion for Valdby afbrudte Bys Jorder aarlig Rug 10 Tdr. og Byg 10 Tdr. og for Offer af Juellinge Hovedgaard aarlig 12 Rdl. For Udbetalingen af denne Refusion for Tiden 1718 1. Maj til Udgangen af 1719 foreligger som Bilag ved Tryggevælde Rytter-

distrikts Regnskab 1720 en Kvittering af 1720 14. November fra Sognepræst R. Bagger i Hellested. At denne Refusion, som stemmer overens med den i Konstateringsforretningen af 1867 for nedlagte Gaarde i Valdby By angivne, fra nu af var fast, fremgaar af, at den er indført i »Hoved Krigs- og Portions-Jordebog for det tryggevældeske Regiments Distrikts Ryttergods« af 1721 11. Marts, hvor den anføres saaledes: »Sognepræsten for Hellested tilkommer udi Refusion for Valdby By, som i forrige Tider er afbrudt til Juellinge Ladegaards Forbedring, af dens Jorder aarlig Rug 10 Tdr., Byg 10 Tdr., be- drager udi Penge 33 Rdl. 2 Mk., og for Offer af Juellinge Gaard de 3 Højtidsfester aarlig 12 Rdl., ialt 45 Rdl. 32 Sk.« Ifølge den i vedlagte Erklæring fra Landsarkivaren omtalte Stiftsbog var de 12 Rdl. derimod Vederlag for Kvægtiende, Offer og Smaaredsel af de nedlagte 15 Gaarde i Valdby. Hvorvidt der virkelig her foreligger en Modsætning mellem de to Opgivelser, er usikkert, idet Juellingegaard jo for en væsentlig Del er opstaaet af de nedlagte Valdbygaarde, saa at saakaldt Højtidsoffer fra denne Gaard formentlig nok kunde være identisk med Vederlag for Kvægtiende, Offer og Smaaredsel af omtalte nedlagte Gaarde; men hvis der er Tvivl til Stede, maa det være den kgl. Resolution af 1720 1. Juli, som er den gældende, da der ikke foreligger andet Grundlag for den af Landsarkivaren anførte Stiftsbogsopgivelse af 1804 end den allerede omtalte Indberetning af 1802 14. Januar fra Sognepræst Lund, som formentlig havde sin Viden fra Embedets ligeledes af Landsarkivaren anførte Liber daticus. Hvorvidt derfor dette Vederlag paa 12 Rdl. vil være at betragte som Tiende, er yderst tvivlsomt.

C. Den tredje Del af Refusionen skal være 14 Rdlr. 1 Mk. for nedbrudte Gaarde i Nyby. Denne By eksisterede endnu ifølge den ovennævnte Krigsjordebog af 1721 og bestod af 4 Gaarde og 4 Huse med Htk. 15 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb. efter ny Matrikel. Juellinge Hovedgaard forblev under Tryggevælde Rytterdistrikt, indtil Kong Kristian VI. ved Skøde af 1735 4. Avgust overdrog den til Deputeret ved Søetatens Generalkommissariat Frederik Greve af Daneskjold Samsø paa hans og hans Grevindes Fru Dorothea, født Grevinde af Wedels,

Livstid. I dette Skøde, som ifølge Landsarkivarens Erklæring er tinglæst 12. Oktober næst efter, anføres, at Sognepræsten i Hellested nyder aarlig til Refusion for Valdby By, som er afbrudt og dens Jord underlagt Juellinge gamle Hovedgaardstakst, Rug 10 Tdr., Byg 10 Tdr. Derimod findes her intet indført vedrørende det omtalte Vederlag af 12 Rdlr., hvilket turde tyde paa, at det var Erstatning for Offer, da det var rimeligt, at Fastsættelsen af denne overlodes til den ny Ejer. Derimod omtales Nyby ligesom i den anførte KrigsJORDEBog, og det i Skødet anførte stemmer overens med en Beskrivelse over Juellinge Hovedgaard med Tilliggende, som blev optaget 1735 17. Avgust og ligger som Bilag Litr. C. Nr. 2 ved Tryggvælde Distrikts Kontributions Regnskab for nævnte Aar. Grev Danneskjold Samsø havde kun Juellinge Gaard til 1750, da han med Kong Frederik V.'s Koncession af 3. Februar afhændede den med underliggende Gods som bestandig Ejendom til Overhofmarechal Adam Gottlob Moltke, som samme Aar 10. Marts fik kgl. Gavebrev paa jus vocandi til de under Juellinge Gods hørende Frøslev, Hellested og Karise Kirker. Af Juellinge Gaard og Gods, Bregentved og andre Gaarde blev under følgende 31. Marts oprettet Grevskabet Bregentved. De ved denne Lejlighed fremlagte Dokumenter og Jordebøger, hvori Oplysning om Nybys Skæbne kunde findes, er ikke paa-truffen her, men findes formentlig i Justitsministeriets Lensarkiv. Der er i det hele taget ikke i Rigsarkivet paa-truffet nogen specificeret Jordebog for Grevskabet Bregentved i Tiden mellem 1750 og 1844.

Nogle Aar efter Grevskabet Bregentveds Oprettelse, i Sognepræst F. C. Neuchs Tid (1763—85), blev saa efter Stiftsbogen (se Landsarkivarens Erklæring) Nyby Gaarde afbrudte, hvorfor der blev ydet et Vederlag til Præsten af 14 Rdl. 1 Mk. aarlig. Men paa Aftalen herom søgtes ingen kgl. Konfirmation; Præsten nøjedes med en Tilstaaelse af den daværende Forvalter, som endnu 1802 fandtes ved Embedet. En kgl. Konfirmation var i dette Tilfælde næppe heller nødvendig, da Nyby, som ovenfor omtalt, laa i »Gaardsens Enemærke«. Derfor maa disse Nybygaarde formentlig have været tiendefri, og Vederlaget 14 Rdl. 1 Mk. er sikkert ydet for Afgangen i Offer og Akcidentser.

Som Resultat af ovenstaaende kan følgende opstilles:

A. De 9 Tdr. Byg og 31 Rdlr. 4 Mk. i Penge er ikke Vederlag for Tiende, men for Landgilde, Hoveripenge, Ægtkørsler, Indfæstning, Skiftegebyrer og Lejeindtægt af Mensalgods.

B. De 10 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg er Korntiende af de nedlagte Valdbygaarde, medens de 12 Rdlr. enten er Vederlag for Offer alene eller for Offer, Kvægtiende og Smaaredsel.

C. De 14 Rdlr. 1 Mk. er formentlig Vederlag for Offer og Akcidentser af de nedlagte Nybygaarde.

11.

1911 22. Novbr. Erklæring om Oprindelsen til en Sognepræsten i Haderup tillagt Kornydelse af Kirken s. St. som Vederlag for at levere Vin og Brød til Kommunionen.

RABrevbog 1911 Nr. 457. Grundlag for Konceptet er udarbejdet af Arkivsekretær C. S. Christiansen.

I æret Skrivelse af d. A. 19. Juli (Journal Nr. 3 L 753) har det høje Ministerium ved Fremsendelse af den hoslagt tilbagefølgende Sag angaaende en Sognepræsten i Haderup tillagt Kornydelse som Vederlag for at levere Vin og Brød til Kommunionen udbedt sig mine Ytringer om, hvorvidt der maatte kunne oplyses noget om Oprindelsen til den paa-gældende Afgift til Sognekaldet. I denne Anledning skal jeg paa Grundlag af Undersøgelser foretagne her og i Landsarkivet i Viborg meddele følgende.

Den ompurgte Kornydelse, som efter den med Ministeriets Skrivelse fremsendte Erklæring af 1910 28. September fra Sognepræsten i Haderup udgør 3 Tdr. Rug, og som ifølge den ligeledes fremsendte Erklæring af 1910 7. September fra Haderup Kirkes Værger til Stiftsøvrigheden i Ribe kaldes »Vin og Brød Tiende, der ydes af visse i Sognet beliggende Ejendomsparceller med visse Tønder Rug aarlig«, afholdes i Henhold til en Notits i Haderup Præsteembedes Liber Daticus (vistnok fra c. 1781), som beror i Landsarkivet i Viborg, af Haderup Kirkes Indkomst, idet der under Overskriften »Legata« staar anført:

»Foruden de 2 Tdr. Rug, som af Kirken til Præsten er henlagt for Vin og Brød at holde og leveres til Landgilde af Vestergaarden udi Haderup By, som foran er meldt, gives og til Præsten af Heuxgaard paa lige Maade 1 Td. Rug.«

Af Haderup Kirkes Landgildeindkomst af Gaardene Vestergaard i Haderup By og Høgsgaard i Høstrup By skulde der altsaa være tillagt Præsten 3 Tdr. Rug for at holde Vin og Brød. Fra hvilken Tid denne Fiksering af Afgiftens Størrelse skriver sig, er det ikke lykkedes at paavise, men Afgiftens Erlæggelse med 3 Tdr. Rug kan gennem Haderup Kirkes Regnskabsbøger, som er bevarede for Tiden 1584—1709 og bero i Landsarkivet i Viborg, paavises allerede for Aaret 1584 og nærmest følgende Aar. I Regnskabsbogen 1584—1629 er saaledes Haderup Kirkes Indtægt af Landgilde for Aaret 1584 opført saaledes:

»Jordskyld: Af Haderup Kirkegaard [o: Vestergaard]: Rug 4 Ørte, hver Ørte 5 Mk.

Af Høgsgaard: Rug 1 Ørte.

Af Koldkud [o: Koldkurgaarde i Resen Sogn]: Rug 1½ Ørte, Byg 1½ Ørte.

Af en Ager paa Feldborg Mark: Rug 2 Skpr.◀

Blandt Kirkens Udgifter for samme Aar anføres:

»Præsten til Vin og Brød 3 Ørte Rug.

Præsten for Pasen [o: Passionen] at prædike om Fasten 1½ Ørte Korn.◀

Da en Ørte (Ørtug, Ørtu, Ørte) Rug i Har Syssel, hvori Haderup ligger, efter Arent Berntsens Angivelse i »Danmarks og Norges frugtbar Herlighed«, er lig en Td. Rug, blev der altsaa i 1584 ydet Præsten de samme 3 Tdr. Rug for at holde Vin og Brød, som erlægges den Dag i Dag.

For Aarene 1585—87 opføres Vederlaget til Præsten paa samme Maade som i 1584, men i de følgende Regnskaber opføres de to Poster til Vin og Brød og til Passionsprædiken oftest under ét og ikke altid med det samme Beløb. Fra 1599 forhøjes lidt efter lidt Kirkens Vederlag til Præsten for at holde Vin og Brød og for at prædike i Fasten, idet der indtil 1605 inklusive som Regel hertil ydes en samlet Præ-

station af 4 Ørter Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, og fra 1606 til 1614 5 Ørter Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Byg. Om Aarsagen til Stigningen fra 1606 af anføres i Kirkens Regnskabsbog, efter at der for Vin og Brøds Ophold og Pas-Prædiken om Fasten er opført Rug 4 Ørter, Byg $1\frac{1}{2}$ Td., følgende: »Nok er bevilget Hr. Jens, efterdi Kornet er saa ringe paa Pris, til Vin og Brød 1 Ørte.« For 1615—17 findes ingen Udgift opført. For 1618 staar: »Er forglæmt udi siste Regnskab til Vin og Brød for Aar 1615 og 1616: Rug 4 Ørte, Byg $2\frac{1}{2}$ Ørte.«

Fra 1619—21 bliver Ydelsen igen tilsammen aarlig 5 Ørter Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, og fra 1622 udbetales den konstant med $4\frac{1}{2}$ Ørte Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Byg aarlig. Herefter finder kun Afvigelser Sted i Aarene 1634—38, 1665, 1671—72 og 1708—09 foruden i Krigsaarene 1644 og 1657—59. For 1630—31 foreligger intet Regnskab, og for 1657—59 er Regnskabsbogen ikke ført.

I Indledningen til den af Jørgen Rosenkrandz til Keldgaard anskaffede Kirkeregnskabsbog for 1654—82 lyder Tilførslen saaledes: »Disse efterskrevne Poster, som er Kirkens ordinære Udgifter, haver Kirkeværgerne saaledes at udgive... Her Jens Christensen for Passen at prædike saa og Vin og Brød at holde til Kirken Rug $4\frac{1}{2}$ Ørte, Byg $1\frac{1}{2}$ Td.« Paa samme Maade hedder det i den af Biskoppen i Ribe Kristen Lodberg i 1684 underskrevne Indledning til Regnskabsbogen, som er ført 1683—1709, under Udgift: »Sognepræsten for Passen at prædike saa og for Vin og Brød at holde Rug $4\frac{1}{2}$ Ørte, Byg $1\frac{1}{2}$ Td.«

Spørgsmaalet bliver da, hvorledes denne Ydelse skal tænkes fordelt mellem Forsyning med Vin og Brød og Honoraret for Passionsprædiken.

Vejledende i denne Henseende turde en Tilførsel under 1644 i Regnskabsbogen for 1631—53 være: »Efterdi Fjenderne forskrevne Aar havde Landet inde, haver Kirken ingen Korn-tiende, Kvægtiende eller Jordskyld bekommet... Gives Præsten dette Aar for tre Tønder Rug, som plejer at udgives til Vin og Brød, efterdi Kirken ingen Indkomst haver haft, efter Anordning 6 Slettedaler.« Det ordinære Vederlag til Præsten

for Vin og Brød var altsaa fremdeles de fra gammel Tid fastsatte 3 Tdr. Rug aarlig, og der er formentlig ingen Grund til at antage, at Jørgen Rosenkrantz og Biskop Kristen Lodberg har tænkt sig en anden Størrelse af den nævnte Ydelse, og det saa meget mindre, som den stemmer med den i Liber Daticus angivne Størrelse.

Efter Traditionen, saaledes som den er gengivet i den ovenfor anførte Tilførsel i Haderup Præsteembedes Liber Daticus, skulde Afgiften paa de 3 Tdr. Rug fordeles saaledes, at den ene Tønde var Landgilde af Høgsgaard, de to Tønder Landgilde af Vestergaard, der i Kirkeregnskabsbøgerne jævnlig ogsaa kaldes »Haderups Kirkes Gaard« eller kun »Kirkens Gaard«. Denne sidste Betegnelse viser, at Gaarden var en almindelig Fæstegaard til Kirken, hvis Landgilde skulde anvendes til Kirkens Fornødenhed uden netop at være bestemt til en speciel Anvendelse f. Eks. til Vin og Brød. Der kan derfor formentlig intet bygges paa, at der af og til i Kirkeregnskabsbøgerne bruges Vendinger, som kunne antyde en saadan speciel Anvendelse, som naar det hedder:

1594: »Til Vin og Brød af Vestergaard og Koldkud, Høgsgaard Rug: 3 Tdr.«

1708: »Af disse ordinære Udgifter er ingen betalte for 1708 undtagen Kornet til Brød og Vin; ikke heller er betalt nogle af disse Udgifter for Anno 1709 undtagen til Brød og Vin, hvorpaa dog rester 2 Tdr. Rug af Kirkens Gaard Vestergaard i Haderup By.«

Der er herefter ikke mere Grund til at paastaa Landgilden af Vestergaard bestemt til Brød og Vin end Landgilden af Kolkuregaarden (Koldkud) i Resen Sogn. Om denne sidste vides nemlig, at den af Erik Krabbes Forældre var blevet givet til Haderup Kirke til nogle Messers Afholdelse. Efter Reformationen traf dog Erik Krabbes Enke med sine to Sønners Billigelse og med kgl. Stadfæstelse af 6. April 1574 (Kancelliets Brevbøger 1571—75. S. 420) den Bestemmelse, at Halvdelen af Gaardens Landgilde skulde betales Præsten for Prædiken Lidelseshistorien hver Fredag i Fasten og for lejlighedsvis Prædiken til andre Tider om Aaret, medens den anden halve Landgilde skulde anvendes til Kirkens Vedligeholdelse.

Anderledes forholder det sig med den ene Tønde Rug, som betalt af Høgsgaard (Trap: Højsgaard i Haderup Sogn). Denne Tønde Rug er ikke hele Gaardens Landgilde, men kun en Del af den, som dens Ejer i 1479 gav til Kirken, medens han iøvrigt forbeholdt sig den øvrige Landgilde. Dette ses af en Kongens og Rigens Dom under en Forfølgning med Rigens Ret og Dele fra 1552, anlagt af Domprovst Iver Juel mod Høgsgaards daværende Ejer Gabriel Gyldenstjerne, som havde forbudt sin Fæstebonde paa Høgsgaard at levere den nævnte Tønde (Ørtug) Rug til Haderup Kirke. Ved Dommen, der følger i Afskrift, tilkendtes Rugen Kirken til evig Tid (Dommen i Rigens Dombog 1545—54. S. 520—23). Det er meget rimeligt, at den nævnte Rugafgift netop er givet til Kirkens Forsyning med Brød og Vin. Herom er der nemlig gammel Tradition. I Jordebogsmatriklen for Ginding Herred af 1664 (Landsarkivet i Viborg) angives, at Otte Friis til Astrup ejede 2 Tdr. 4 Skpr. af Høgsgaards Hartkorn, medens en Tønde ansattes for Brød og Vin til Haderup Kirke. I Landmaalingsmatriklen af 1688 (Landbrugsministeriets Matrikulsarkiv) opføres samme Beløb som Høgsgaards Hartkorn efter gammel Matrikel og oplyses, at en Tønde ligger til Brød og Vin.

Af det anførte fremgaar formentlig, at Ydelsen af Vederlaget for Levering af Vin og Brød paahviler Haderup Kirke af de til denne i Tidernes Løb henlagte Indtægter, og at Ordningen, hvis denne i senere Tider, saaledes som det synes at fremgaa af Sagens Dokumenter, er blevet den, at Landgilden af Kirkens Gaarde betales direkte til Sognepræsten, ikke stemmer med de historiske Forhold. De Forslag til Sagens Ordning, som Stiftsøvrigheden for Ribe Stift har fremsat i Bilagene, stemmer saaledes fuldstændig med Forholdene, som disse fremgaar af Kirkeregnskabsbøgerne for Tiden 1584—1709.

Endelig skal tilføjes, at Ydelse til Præsten i Haderup fra Kirken s. St. til Vin og Brød findes hverken omtalt i Henrik Langes Indberetning for Har Syssels Provsti om Kirkernes Beholdning, Gæld og aarlig Indkomst, formentlig indsendt i Henhold til kgl. Missive 1636 14. November, eller i Præsteindberetningerne for Ginding Herred 1651 20. Marts om Gaarde,

Bol og Tiendeydere i Pastoraterne eller i en blandt Danske Kancellis Diverse Dokumenter (Skab 15 Nr. 154) beroende Indberetning om Haderup Præstekalds Indtægter, afgivet 1708 2. Januar i Henhold til kgl. Forordning om Vocation af 1707 1. August Art. 11, saalidt som i nogen af de ved Præsteskite indsendte og ved Kaldsbrevene beroende Indberetninger om Haderup Præstekalds Indtægter i Tiden fra 1777 til 1857.

De modtagne Bilag følge.

Opkaldelsesskikke i østjyske Bondeslægter fra 17de og 18de Århundrede.

Bidrag til genealogisk Metodelære¹

af Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher.

På det nordiske Filologmøde i 1892 i København holdt Professor Gustav Storm et Foredrag om »Vore Forfædres Tro på Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem«, som senere blev trykt². Prof. Storm efterviste i dette Foredrag, hvorledes man i gammel Tid kun opkaldte afdøde Personer, særlig Slægtninge, og hvorledes Opkaldelsen oprindelig hang sammen med Tro på en Sjælevandring, på, at den afdøde har Trang til Genfødsel i et nyt Menneske og til at fortsætte sin Tilværelse i et sådant. Overførelsen af den afdødes Sjæl til det ny Menneske lettes ved Opkaldelsen, og gammel norsk Folketro antager endog, at de Døde »går efter

¹ Det har ikke været Hensigten med »Meddelelser fra Rigsarkivet«, at ville begynde en Konkurrence med bestående historiske Tidsskrifter. Den ovenstående Afhandling, der ubetinget hører hjemme i »Personalhistorisk Tidsskrift«, udgivet af »Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie«, i det den i forskellige Henseender frembyder Redegørelser og Stof, som må være både nyt og instruktivt for, i hvert Fald mange af, Tidsskriftets Læsere, blev derfor også for seks År siden efter Anmodning af Tidsskriftets daværende Redaktør G. L. Grove indsendt til denne. Samfundets Skriftudvalg ønskede dog ikke at give Plads for Afhandlingen i dens da foreliggende Skikkelse, men krævede en stærk Reduktion, der vilde gå ud over dens Forståelighed. Den fremkommer derfor her i en noget udvidet Skikkelse.

² Arkiv for nordisk Filologi 9, 199—222 jfr. B. Kahle s. St. 26, 144.

Navn¹. Man har derfor en særlig Pligt til først og fremmest i denne Henseende at sørge for sine egne afdøde Slægtninge og at opkalde de nærmeste af dem i sine Börn, således at disse kan fortsætte de afdødes Tilværelse. I Overensstemmelse med disse norske Forestillinger beretter også Pastor J. Junge i 1798 om, hvorledes i Nordsælland blandt Almuen Farfaderen vilde anse det som et Tegn på, at Sönnen vilde slå ham i Hjel eller dog ønske hans Død, i Fald denne opkaldte ham i sine Börn, så længe han endnu selv var i Live. »Ti levede han allerede i en yngre Descendent, da havde han jo, som han selv siger, intet mere her at gøre, og han måtte da pakke ind.«² Med Hensyn til det religiøse Spørgsmål i øvrigt henvises til Storms anførte Foredrag. Storm påviste fremdeles her i på Stamtavler over gamle, så vel vestgotiske, merovingiske og karolingiske som nordiske Kongeslægter visse Regler for Oldtidens Opkaldessystem.

Professor Storms Foredrag er mærkværdig nok forblevet ret upåagtet ikke alene i vor historiske Literatur, men også i den genealogiske, skönt de Sætninger, som det opstiller, og som nedenfor skal omtales nærmere, er af stor metodisk Betydning for Genealogien, og skönt det måtte være af megen Interesse netop for Genealogien at få prøvet Rækkevidden af Prof. Storms Sætninger på mere moderne Slægter end de gamle germanske Kongefamiljer. Man kan således endnu i de nyeste genealogiske og historiske Arbejder finde ganske forkerte Opfattelser fremsatte om Opkaldelsens Væsen og Grunde. I den på Foranledning af Bestyrelsen for »Dansk historisk Fællesforening« af E. Nyström udarbejdede Vejledning til at foretage personalhistorisk og genealogisk Forskning i danske Kilder, der under Tittel af »Om Personalhistorie« er blevet trykt i Fællesforeningens »Meddelelser«³, findes Tilværelsen af Prof.

¹ Se også F. Nansen: Eskimoliv. Kria. 1891 S. 208.

² Den nordsjællandske Landalmues Charakter, Skikke, Meninger og Sprog. 2. Opl. Kbh. 1844 S. 301. Landsarkivar Hornemann har mindet mig om Junges Udtalelse, som jeg har læst for mange År siden.

³ Meddelelser fra Dansk historisk Fællesforening. Kbhvn. 1909—13 Nr. 6 S. 139—46.

Storms Foredrag da heller ikke antydet med et Ord. I den tyske historiske Literatur, i hvilken man i det sidste Årti i skarp Modsætning til den tidligere gældende Opfattelse har søgt at hævde Genealogiens videnskabelige Betydning og at bestemme dens Begreb og Metode, har Prof. Storms Foredrag lige så lidt sat noget Spor¹.

Under de således foreliggende Forhold har derfor fra et metodisk Synspunkt de følgende Meddelelser om Opkaldelsesskikken i forskellige Bondeslægter, som i 17. og 18. Århundrede havde hjemme i den mellemste Del af Østjylland, dels i det nord for Kalø beliggende Bregned Sogn og i Nabosognet Mørke, bægge i Østerlisbjerg Herred, dels i Sognene Borum og Harlev i det nordvest for Århus beliggende Framlev Herred, Krav på almindelig Interesse. Det vil her blive konstateret, at de oldgermanske og oldnordiske Opkaldelsesskikke endnu i 17. og 18. Århundrede har levet i østjyske Bondeslægter. I andre, mere afsides Egne vil de måske kunne påvises langt op i det 19. Årh. Med den hos os foreliggende store genealogiske Literatur til Disposition vilde mange andre Slægter uden Vanskelighed have kunnet med-

¹ Skönt jeg i mine til det tyske Arkivarmøde i Lübeck 1908 af-fattede Bemærkninger om det genealogiske Studium i Danmark og Norge udtrykkelig (Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine 1908 S. 463 og Pro-tokolle des achten Deutschen Archivtags in Lübeck 1908 S. 60. Mine Bemærkninger er omtalt af E. Devrient i Afhandlingen »Die Familienforschung und die Archive« i »Mitteilungen der Zentral-stelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte« 4. Hæfte. Leipzig u. År) henledte Opmærksomheden på Prof. Storms Af-handling og på den metodiske Betydning, som hans Sætninger kan have for den kritiske Opstilling af en Stamtavle, er dette også gåt spørløst hen overfor de tyske genealogiske Teoretikere. Forfatteren af Hæftet om »Genealogie«, Leipzig 1913, i »Grundriss der Geschichtswissenschaft« (1. Række Afdel. 4a), Hr. Otto Forst-Battaglia, der drager alle mulige evropæiske Rigers genealogiske Forskning ind under sit Område og med stor Suffisance belærer Folk om Genealogiens »Begreb«, »Opgaver«, »Metode« og »Kilder«, aner, for kun at nævne det nyeste Arbejde, endnu intet om Prof. Storms snart 25 År gamle Afhandling, skönt denne i høj Grad havde fortjænt en Omtale i den ærede Forfatters § 5 om Genea-logiens Metode.

inddrages i Undersøgelsen. Men det er dog anset for rigtigst at holde denne begrænset, både lokalt og genealogisk, for at få klare Regler frem. Den oprindelige og egentlige Anledning til Opkaldelsen var selvfølgelig forlængst glæmt, men Skikken er blevet fastholdt med den for Bondestanden ejendommelige, seje Konservatisme: man fulgte den, fordi ens Forældre, Oldeforældre og fjærnere Forfædre gjorde det samme, og fordi det derfor måtte være rigtigt og heldigst at gøre ligeså. I Tilknnytning til det anførte er behandlet et Par Opkaldelses-spørgsmål i det ældre danske Kongehuses Historie, der formentlig bør afgøres efter de af Prof. Storm opstillede Regler.

De omtalte Bondeslægter behandles i Hovedsagen dog kun, forsåvidt Medlemmer af dem gennem Nedstamning samler sig i Ægteparret Jens Iørgensen og Karen Kirstine Møller, der trådte ud af Bondestanden og en Tid ejede Herregården Katholm. Dels gennem dette Ægtepar, dels ad andre Veje har hine Slægter fåt Efterkommere, der i Embeds- og lignende Stillinger eller på anden Måde (som Videnskabsmænd, Kunstnere, Landmænd, Handelsmænd, Læger, Tandlæger o. s. v.) har skabt sig ansete Navne hver i sit Fag eller i sin Virksomhed. Udredningen af deres Forfædreforhold må da kunne gøre Krav på mindst lige så megen almindelig Interesse som f. Eks. en i Enkeltheder gående Behandling af obskure for længst uddøde Småadelsslægter.

Professor Storm opstiller i sit ovennævnte Foredrag følgende Sætninger¹:

1. Man opkalder kun² afdøde Slægtninge, helst Forfædre³, men også Faders eller Moders eller Farfaders eller Morfaders Brødre eller Søstre.

2. Når en nær Slægtning dør kort før et Barns

¹ a. St. S. 204—5.

² Storm skriver: »al Tid«, men må mene: »kun«.

³ Storm skriver: »direkte Forfædre«, men oplyser ikke, hvad Forskel der kan være på »direkte« og anden Afstamning. Al Afstamning synes efter sit Begreb at måtte være »direkte«.

Fødsel (helst under Svangerskabet), får Barnet den af døde's Navn.

3. En Søn, født efter Faderens Død, får al Tid Faderens Navn.

4. Når den opkaldte har et almindeligt Navn, opkaldes Barnet med Tilnavnet.

Reglen Nr. 1 i Agt toges almindeligt i de ovenfor nævnte Bondeslægter og er formentlig en fast Regel i vor Oldtid og Middelalder, også i de højere stående Samfundslag. Det beror derfor på Overførelse af moderne Forestillinger på middelalderlige Forhold, når Historikere f. Eks. har kunnet antage, at Biskop Valdemar af Slesvig, der blev født 1257 eller 1258, er blevet opkaldt efter Kong Valdemar I., skönt denne først døde 24—25 År efter Bispens Fødsel. Formodning herom blev allerede fremsat af Suhm¹, der som Støtte herfor anførte, at man derved »søgte at bevæge [Valdemar I.] til at være hans [Biskop Valdemars] værgeløse Alders Beskytter«. I nyeste Tid er Suhms Formodning hos H. Olrik² blevet til en selvfølgelig Kendsgærning. Det er dog efter Sagens Natur rimeligere, at Kong Valdemar, ligesom den 6—700 År yngre sællandske Bonde (se ovfr. S. 472), vilde have betragtet en Opkaldelse af sig selv i levende Live som en Fornærmelse og ikke som en Hæder. Det er derfor også klart, at Kong Valdemar II. ikke kan være opkaldt efter sin Fader, men må, da han var født 1170, have fåt Navn efter sin Morfader Fyrst Vladimir af Halicz, der var død 1152. På samme Måde må Valdemar III. den unge være opkaldt efter sin Farfader Kong Valdemar I. og ikke efter Faderen Kong Valdemar II.

På Gyldigheden af Reglen Nr. 3, der jo er en speciel Anvendelse af Reglen Nr. 2, haves, endnu fra 17. Årh., en udtrykkelig Bekræftelse i P. Terpagers Ligprædiken over Lavrids Friis, en Søn af Rådmand i Ribe Lavrids Christensen Friis. Terpager fortæller om denne, at det var »1659 den 22. Juli, som var den 32. Ugesdag før denne hans Søn blev fød til

¹ Historie af Danmark VII S. 5.

² »Biskop Valdemar og den danske Krone« i Årbøger for n. Oldk. og Historie 1892 S. 346, gentaget i Skrifet »Absalon« II S. 93.

Verden, at Gud bortkallede Faderen, hvorfore og Sönnen efter Faderen er opnævnet¹.

Fra Reglen Nr. 3, som i 13. Årh. følges korrekt i Kongefamiljen, i det f. Eks. Kong Abels Sön, som fødtes efter hans Drab 1252, fik Faderens Navn, forekommer — efter den almindelige Opfattelse — et Par påfaldende Afvigelser blandt Kong Svend Estridssöns Efterkommere². Den første Afvigelse gælder Knud Lavards Sön Valdemar, der blev født 1131 14. Januar, 7 Dage efter, at hans Fader var blevet myrdet i Haraldsstød. Han burde derfor i Henhold til den almindelige Regel være blevet opkaldt efter Faderen. Ikke desto mindre fik han Navn efter sin Moders Farfader, den russiske Storfyrste Vladimir II., som var død 1125. For Suhm³ er det en Gåde, at han ikke opkaldtes efter sin Morfader Storfyrste Harald (Mstislav), men det påfaldende her i falder bort, når man lægger Mærke til, at denne endnu levede 1131, i det han først døde i det følgende År. Han kunde således endnu ikke opkaldes. Men hvorfor blev Knud Lavard selv forbigåt, skönt han lige var død? Dette forklares dog let, når man går ud fra Troværdigheden af Beretningen i Knytlingasaga Kap. 93, hvorefter Knud Lavards Hustru Ingeborg var i Besøg hos sin Fader i Gardarige i den Vinter, da Sönnen blev født. Hun kunde her ikke vide, at hendes Husbonde lige var blevet dræbt, og opkaldte derfor ganske regelret sin afdøde Farfader, og Knud Lavard måtte vente med at blive opkaldt, indtil han fik en Sönnösön. Havde hans Hustru ved Barnets Fødsel kendt Drabet på sin Ægtefælle, måtte hun have givet Barnet dennes Navn. Opkaldelsesreglerne taler således stærkt for Pålideligheden af i hvert Fald dette Træk i Knytlingasagas Beretning om Valdemar I.s Fødested. Dermed er ikke sagt, at det også er rigtigt, hvad Sagaen fortæller om Valdemars Opvækst hos sine mødrene Frænder i Gardarige. Dette kan meget vel være en af Sagaskriveren på

¹ Trøsteskrift over Laurids Friis paa Tyrrestrup hans Død. Kbhvn. 1700 S. 96. Landsarkivar Wad har meddelt mig denne Henvisning.

² Her henvises til Oversigtstavlen hos Kønigsfeldt: De nordiske Rigers Kongeslægter 2. Udg. S. 19.

³ a. St. V. S. 384.

egen Hånd gjort Slutning fra Fødselen i Gardarige og de urolige Forhold i Danmark. Dahlmann¹, sekunderet af Wegener², forkaster imidlertid i stærke Ord aldeles Fortællingen i Knytlingasaga og formoder, at Valdemar blev født i Slesvig. Til Gengæld kan han kun forklare Opkaldelsen ved, at Moderen var »Russerinde«, og at Navnet Valdemar ikke var den danske Kongefamilje »fremmed«, i det en Søn af Venderfyrsten Henrik også bar Navnet. Forældres Navnevalg for deres Børn beroede dog ikke på »Kendskab« til Navne, men i første Linje på, hvad de afdøde nære Frænder hed, som efter Skik og Brug havde Krav på at blive opkaldte, og på den Følgeorden, hvori Opkaldelsen skulde finde Sted. Når Dahlmann og Wegener vrager Knytlingasagas Fortælling om Ingeborgs Ophold i Gardarige, sker dette særlig under Hensyn til Saksens Beretning (S. 637) om det Advarselsbrev, som hun skal have sendt sin Husbond, inden han blev dræbt, men hvortil han ikke tog Hensyn. Denne Beretning er dog for ubestemt og almindelig til, at den alene kan være afgørende, og H. Olrik³ forkaster da også af Saksens Fortælling Historien om det afsendte Brev: »Ingeborg har kun mundlig advaret sin Mand inden hans Afrejse.« Men er vi først kommet så vidt og bortfalder den Beviskraft, som Dahlmann og Wegener tillægger Fortællingen hos Sakse om Brevet, kan den mundlige Advarsel lige så godt henlægges til hendes Afrejse til Gardarige, og Knytlingasagas Fortælling opretholdes. Denne vrages imidlertid også af Finnur Jónsson⁴, men af en helt anden Grund. I Sagaen »findes den Fejl, at Ingibjörg, Knuds Hustru, siges at have været i Rusland, medens hun i Følge Helmold (1, 50) var hjemme; først efter Knuds Død er hun draget over til Rusland«. Da F. Jónsson imidlertid selv udtaler, at Kilderne til Afsnittet om Knud Lavards Saga »er hovedsagelig gamle Traditioner, der i Hovedtrækkene var rigtige«, er det uforståeligt, at han vil forkaste Sagaens Fortælling om Ingeborgs Ophold i Gardarige af Hen-

¹ Geschichte von Dänemark I. S. 229.

² Anmældelse i Tidsskr. for Literatur 6, 68 f.

³ Knud Lavards Liv og Gærning. Kbh. 1888 S. 226.

⁴ Knytlingasaga, dens Kilder og historiske Værd. Kbh. 1900 (Vidensk. Selsk. Skr. VI R. 1. Bd.) S. 26.

syn til den urigtige og helt forvirrede Beretning i Helmolds Slavekrønike, der mindst af alt skulde synes egnet til Prøvesten for Knytlingasagas Pålidelighed. — Endnu skal nævnes, at Steenstrup¹ forklarer Navngivelsen til Knud Lavards Søn ved, at Navnet kunde fjerne enhver Mistanke om, at hun [Knud Lavards Enke] havde født en Tronfølger. Man kan sikkert påstå, at en sådan Tanke ikke kan have ligget bag Navngivelsen i det foreliggende Tilfælde.

Den anden Afvigelse er Opkaldelsen af Biskop Valdemar af Slesvig. Hvis denne, der er født sidst i 1157 eller først i 1158, virkelig var en Søn af den 1157 9. August i Roskilde dræbte Konge Knud V. Magnussøn, måtte han være opkaldt efter denne. Dennes Paternitet var imidlertid højst tvivlsom², og Moderens Unndladelse af at give Sønnen Kong Knuds Navn gør den ubetinget ikke sikrere. At Påstanden om hans Opkaldelse efter Kong Valdemar I. er uholdbar, er påvist ovenfor. At bestride, at han kan have haft en nær af-død Frænde ved Navn Valdemar, efter hvem han kan være opkaldt, vil under vort meget mangelfulde Kendskab til dansk Personalhistorie i det 12. Århundrede være en stor Urimelighed. Selv om Biskop Valdemars Moder ikke dristede sig til at opkalde Sønnen efter Kong Knud, er der dog en Mulighed for, at hun ved Navngivningen har villet bringe ham i en vis Forbindelse med Kongen. Dennes Faders Enke Richiza blev i andet Ægteskab gift med den ovennævnte Fyrste Vladimir af Halicz, med hvem hun havde Datteren Sofie, der blev Kong Valdemar I.s Dronning. Mon ikke Biskop Valdemar af sin Moder kan være opkaldt efter sin foregivne Faders Stefader? Denne var netop død 1152 og altså kvalificeret til Opkaldelse.

Prof. H. Olrik gør mig opmærksom på, at Kong Valdemar II. i Brev til Paven af 1205 omtaler, at hans Fader Valdemar I. havde antaget Biskop Valdemar ligesom i Søns Sted. Man kunde da formode, at Valdemar I. selv havde givet Drengen sin Morfaders Faders Navn. Dette er dog ikke rimeligt. Valdemar I. blev jo i sin Tid selv opkaldt efter Stor-

¹ Danmarks Riges Historie 1, 588.

² Olrik a. St. i Årbøger 1892 S. 344—45.

første Vladimir II. og fortsætter således dennes Tilværelse; han kunde da ikke ret vel selv overdrage denne Funktion til en anden. Snarere kunde det tænkes, at det er Valdemar I., som har opkaldt sit Plejebarn efter sin Svigerfader Fyrst Vladimir af Halicz. Da han imidlertid senere opkalder sin egen Søn efter denne, uden at den senere Biskop Valdemar i Mellemtiden er død, og da der formentlig ikke haves Eksempel på, at en Fader eller Moder to Gange opkalder den samme Person, når ikke det først opkaldte Barn forinden er død¹ og Opkaldelsens Formål således ikke er blevet nåt første Gang, kan heller ikke denne Antagelse være rigtig.

Reglen Nr. 3 har jeg ikke konstateret benyttet i de i det følgende behandlede Bondeslægter. Dette kan dog kun være tilfældigt. Ved at gennemse Slægttavler over andre Slægter vil man formentlig let kunne eftervise denne Anvendelse.

Storms Regel Nr. 4 har jeg ikke fundet anvendt i de her omhandlede Bondeslægter, derimod Reglen Nr. 3 endvidere benyttet således, at en afdød Ægtefælle al Tid har Krav på at opkaldes i det første Barn af sit Køn, som den efterlevende Ægtefælle får i et nyt Ægteskab. Det vil i det følgende ses, at dette er en så sikker Regel, at f. Eks. Farfaderen, der dør efter Hustruens første Mand, må stå tilbage for denne, selv om han er død kun nogle få Måneder før Barnets Fødsel, og at han først kan komme i Betragtning ved en følgende Søns Fødsel². Når det derfor i et nyere genealogisk Arbejde af den bekendte og ansete³, nu afdøde Genealog G. L. Grove er fremhævet⁴, »at det i hine Tider var en

¹ Jfr. derimod nedenfor S. 000.

² Se nedenfor under Nr. 2 Niels Jørgensen og Inger Søvremsdatter Tyrris.

³ Grove regnes dog ikke af den ovenfor (S. 473) nævnte tyske Genealogi-Teoretiker Forst-Battaglia til »de mest udmærkede« (»die ausgezeichnetsten«) ikke tyske Genealoger. I denne Klasse anbringer den sag- og fagkyndige Forfatter (a. St. S. 4) med Forbigåelse af A. Thiset, Jul. Bidstrup, G. L. Grove, Hauch-Fausbøll, S. Elvius og P. B. Grandjean for Danmarks Vedkommende kun »Bobé und Hiort-Lorenzen«. I Norge fortjæner ingen at komme i Klassen, i Sverige kun »Wrangel«!!

⁴ Slægten Plum. Kbh. 1903 S. 12 jfr. 24.

almindelig Ytring af Høflighed mod Hustruen at give sin førstefødte Søn Navn efter sin »Formand« i Ægteskabet, som det hed, og navnlig, når man tilmed kunde takke hans Død for en anselig Medgift«, turde denne Forklaring mere være konstrueret på Grundlag af det foreliggende Tilfælde end være én på en Række Eksempler støttet Iagttagelse. Opkaldelse beroede i Fortiden ikke, som sædvanlig nu om Stunder, på »Høflighed«, ligeså lidt som det var Meningen, som det hedder i et andet genealogisk Arbejde fra de sidste År¹, at »hædre en afdøds Minde herved«. Opkaldelsen beroede til syvende og sidst på Urtidens religiøse Forestillinger. Der er derfor ikke alene, som G. L. Grove antager², »en nærliggende Formodning« om, at kgl. Herold Peder Frandsens førstefødte og eneste Søn, den senere juridiske Professor ved Københavns Universitet Klavs Plum, er opkaldt efter sin Moders første Ægtefælle, Kong Fredrik II.s Hofskrædder Klavs Plum, men der er ubetinget Vished herfor. Han kunde efter den Tids Forestilling overhovedet ikke komme til at hedde andet end Klavs, og Tilnavnet har han så selv antaget. I sin »Ribe Bys Historie og Beskrivelse« omtaler Kinch³ et lignende Tilfælde der fra Byen. Rådmand i Ribe Niels Hansen Grisbæk ægtede 1583 Enken efter Borger s. St. Kristen Friis, »efter hvem den ældste (Søn af Moderens andet Ægteskab) efter Skik og Brug var opkaldt, nemlig Kristen Nielsen Friis«. Først den anden Søn i det ny Ægteskab blev opkaldt efter Farfaderen og fik Navnet Hans Nielsen Friis. I dette Tilfælde antog Sønnerne af 2. Ægteskab ligesom Klavs Plum Tilnavn efter Moderens første Mand.

Professor Storm har allerede selv fremhævet den Interesse, som de af ham opstillede Opkaldelsesregler må have i rent genealogisk og personalhistorisk Öje-med, og gjort opmærksom på, hvorledes de kan give vigtige Kriterier til Kritik af overleverede Efterretninger om Slægtskabsforhold, en Anvisning, hvoraf der allerede ovenfor er gjort Anvendelse. Det følgende vil yderligere fuldt ud bekræfte

¹ Slægten Nyrop. 2. Udg. Kbh. 1908 S. 10.

² Grove: Slægten Plum a. St.

³ 2. Bd. 1536—1660 S. 312—14.

den første Del af denne Udtalelse. Ganske særlig skal jeg nævne, at man endog, når man ser, at et Barn døbes med en nærstående Slægtnings Navn, kan slutte til, at den pågældende må være død før Barnets Døb. Ved i Henhold til en sådan Slutning på ny at efterse Begravelseslisterne i vedkommende Kirkebog, er det atter og atter lykkedes mig at finde en Begravelsesnotits, på hvilken jeg ikke havde fåt Øje ved tidligere Gennemsyn af den måske utydelig skrevne eller mindre ordentlig førte Kirkebog. Med Hensyn til den anden Del af Prof. Storms Udtalelse må jeg anføre en Redegørelse i et for nogle År siden udkommet Værk om »Slægten Weldingh«¹. Ved Omtalen af nogle Personer med dette Navn fra Bergen og Bergenshus Læn og Behandlingen af Spørgsmålet om disses Slægtskab med Familien af samme Navn i Danmark ytres der: »Nu er ganske vist Fornavnene her ikke de samme, der forekommer i de to ældste Slægtled af Weldingherne i Danmark, hvilket særlig på den Tid², da Familieopkaldelser var en næsten ufejlbarlig Regel, er af stor Betydning, dog kan man dels være truffet på en norsk Sidelinje, og dels kan Hendrik Weldingh have til Side sat sin Familie for at opkalde sine Børn efter Bjelkerne.« En klar Forståelse af de gamle Opkaldelsesregler, således som de er præciserede af Storm, vilde her utvivlsomt have ført til andet og bestemtere Resultat end disse ganske løse Gisninger.

Særlig må jeg understrege den praktiske Betydning af Opkaldelsesreglerne i Tilfælde, hvor det gælder om at konstatere Afstammingsforhold mellem Personer, der ikke har faste Slægtsnavne, men benytte stadig skiftende Fadersnavne (Patronymika). Her vil det ellers ofte tvivlsomme Valg mellem Personer med samme Fadernavn jævnlig kunne afgøres med Sikkerhed på Grundlag af Opkaldessystemet.

I de til den nedenfor meddelte Forfædretavle knyttede Oplysninger om de i den nævnte Personer er medtaget alle disses Børn, hvad enten de er døde som små eller have nået den voksne Alder. Dette har været nødvendigt, for at An-

¹ Kbh. 1906 S. 5.

² Slutningen af 17. Årh.

vendelsen af Opkaldelsesreglerne kunde dokumenteres. Derimod har det været unødvendigt for Formålet at eftersøge Börnenes Efterkommere, blandt hvilke man formentlig vil kunne finde en stor Del af de ovennævnte Sognes nuværende Beboere.

Med Hensyn til Forklaringen af en vis Anvendelse af de ovenfor anførte Opkaldelsesregler er det imidlertid tvivlsomt, om Professor Storm har Ret. Af de i det følgende meddelte Börnelister vil det ses, at Börnedødeligheden også i de her behandlede Bondeslægter var den hos os sædvanlige store i det 17. og 18. Århundrede. Man vil dernæst lægge Mærke til, at Forældre tit vedbleve at kalde deres Börn af samme Køn, det ene efter det andet, med det samme Navn, indtil omsider et Barn når levende ud over de vanskelige første Leveår. Prof. Storm¹ vil nu opfatte dette, som om det er de afdøde Brødre og Søstre, som stadig opkaldes i de senere fødte, men sikkert med Urette. Det først afdøde af Börnene vil jo være opkaldt efter en afdød Slægtning, hvis fremtidige Tilværelse det gælder om at sikre ved Navngivelsen. Mislykkes nu dette der ved, at det pågældende Barn dør, og får det næste Barn af samme Køn samme Navn, kan dette lige så vel opfattes, som om det fremdeles er den først afdøde Slægtning, på hvilken man har tænkt ved Navngivningen, og derfor er Forholdet betragtet således i det følgende. Professor Rasmus Vinding oplyser da også i sine Slægtebogsoptegnelser, at hans to Sønner med Navnet Jacob bægge er opkaldte efter deres Morfar Biskop Jacob Madsen, og at hans to Sønner med Navnet Povl er opkaldte efter deres Farfar². Derimod er det misvisende, således som gjort i den alt ovenfor S. 480 anførte Slægthistorie, at forklare Navngivningen med samme Navn til flere Søsken af samme Køn ud af en »Forkærlighed for et bestemt Navn«, hos Forældrene³.

Med Hensyn til den Kres af Slægtinge, som efter Skik og Brug opkaldes, vilde Oplysninger være af Interesse, men

¹ a. St. S. 217.

² Se Danske Saml. 2. Ræk. 6. Bd. S. 258—59. Disse Optegnelser ere særlig interessante, da de stadig oplyse, efter hvem de enkelte Familjemedlemmer »blev nævnet«.

³ Slægten Nyrop. 2. Udg. Kbh. 1908, Forordets 3. Side.

de har ikke udtømmende kunnet bringes til Veje om de her behandlede Bondeslægter, da det lidt fjærnere Slægtskab ikke har kunnet udredes, og det således ikke har kunnet konstateres, efter hvilke Slægtninge en Del af Börnene er blevet opkaldt. De foreliggende Eksempler konstaterer kun Opkaldelse af den døbtes Farfar, Farmor, Morfar, Mormor, Faster. Endvidere Faders eller Moders afdøde Ægtefælle og Faders første Hustrus Fader. Der har for mig ikke været tilstrækkelig Anledning til at udstrække Undersøgelserne til andre Slægter og forfølge Opkaldelsessystemet i disse. Det må være tilstrækkeligt at gøre opmærksom på Problemerne, der ville frembyde taknemmelige Opgaver for Genealogerne. Kun skal her efter de ovenfor anførte Slægtebogsoptegnelser af Professor Rasmus Vinding, dennes Fader og andre Slægtninge nævnes, at her yderligere omtales Opkaldelse efter den døbtes Faders Mormor, Faders Farbror, Morbror samt, i et Tilfælde, hvor Barnet får to Navne, Farmor og Søster.

Det er imidlertid mærkeligt at se det fra Fædrene nedarvede Opkaldelsessystem forlades, så snart Slægten med ovennævnte Jens Iørgensen træder ud af Bondestanden. Hans tre ældste Börn opkaldes efter endnu levende Forfædre. Ganske vist opkaldes de tre næste efter nys afdøde, men under de foreliggende Omstændigheder må dette nærmest være en Tilfældighed. Hvorledes Opfattelsen af Opkaldelsens Betydning i forholdsvis kort Tid kan slå om til den helt modsatte af den ovenfor S. 472 nævnte kan ses af, at min Farfader, som var gift med en Datter af nys nævnte Jens Iørgensen, netop tog det ilde op, at jeg ikke blev opkaldt efter ham, skönt dette vilde have været upraktisk, i det min Farbrodersön allerede havde fåt Farfaderens Navn.

Den forandrede Opfattelse af de gamle Opkaldelsesreglers bindende Karakter kan allerede spores i 17. Årh. Medens således den bekendte Professor Rasmus Vinding selv følger dem nøje og opkalder: sin Fader (2 Gange), 1. Hustru, Svigermoder, Farmoder og Datter, finder han sig i selv at blive opkaldt i sin Dattersön, ved hvis Døb han er Fadder, se Dske. Saml. a. St. S. 258. Men denne Undtagelse er af den Art, at den bekræfter Reglen. Den viser, hvorledes den stigende åndelige

Dannelse får Bugt med Overtroen, som endnu holder sig i Bondestanden over Hundrede År efter, se ovenfor S. 472 om den nordsællandske Bonde. Det var selvfølgelig i Byerne, at Omslaget i Opkaldelsens Anvendelse først fremkom og da springvis. Eksempelvis kan nævnes, at Købmand og Skipper i Århus Niels Mikkelsen Siker i 1698 opkaldte sin førstefødte Søn efter sin Svigerfader, som stod Fadder til Drengen og 1703 sin anden Datter efter sin Svigermoder, der også var i Live. Da hans anden Søn fødtes efter hans Død 1704, fik Sønnen dog efter den almindelige Regel Faderens Navn, se V. A. Secher: Meddelelser om Slægten Secher S. 97—98 og 57.

I de følgende Meddelelser er fremdeles dokumenteret et mærkeligt Navneforhold, som knytter sig til Jens Iørgensens Fødegård i Følle By i Bregned Sogn. Alle Medlemmer af den på Gården levende Familje eller fra den stammende Personer, selv om de bosatte sig andet Steds, dog med Undtagelse af Jens Iørgensens i Nabosognet fødte Fader Niels Iørgensen, fik uden Hensyn til det Fadernavn (Patronymikon), som ellers tilkom dem, et bestemt Fadernavn, efter som de vare Mænd eller Kvinder. At Forholdet er dette fremgår ganske bestemt af Kirkebøgerne for Bregned Sogn. Her i kaldes Mændene fra Gården i den ældste Tid i Reglen »Tyrisön«¹, formentlig udtalt med langt y, af og til »Tyrisön«² eller »Tyrisen«³, medens »Tyrrisen«⁴ (med kort y) kun forekommer en enkelt Gang. I 18. Århundrede er den almindeligste Form, som påtræffes atter og atter, »Tyresen«, om end »Tyresön«⁵ kan findes. Endelig træffes 1788⁶ »Jørgen Tyrresen« af Følle Mølle, og denne sidste Form (med kort y) er overleveret i Familjetraditionen, dels mundtlig⁷, dels gennem en Notits i Kirkebogen for Århus Domkirke om »Karen Tyrre-

¹ Kirkebogen, Viøde 1687, Døb 1682.

² a. St. Døb 1786—1701.

³ a. St. Begravede 1680.

⁴ a. St.

⁵ a. St. Begravede 1734, 1762.

⁶ a. St. Begravede.

⁷ Meddelt af Landsarkivar G. L. Wad.

sen Wads¹ Død, hvortil Navneformen må være opgivet af yngre Slægtninge. Hun var gift Wad og hed egentlig Karen Jensdatter, i det hun var en Datter af Jens Rønde, som giftede sig ind i den ovennævnte Gård i Følle. Denne kaldtes »Tyrregården«, et Navn, som, skönt Gården nu er sammenlagt med en anden Gård i Byen, endnu kendes på Stedet, medens en Bæk, der danner Sogneskel mellem Bregned og Mørke Sogne og tillige Mærkeskel for en Del af Tyrregårdens Mark, den Dag i Dag hedder »Tyrrebækken«². Spørgsmålet er herefter, om Gården og Bækken have fåt deres Navne efter Personerne på Gården, eller om disse have fåt deres Navn efter Gården³. I Kommissionsbetænkningen om »Dansk Navneskik«⁴ er intet konstateret, som kan give Oplysning om dette Spørgsmåls Besvarelse. — Kvinderne fra Gården kaldes gennemgående »Tyris«⁵, senere »Tyrris«⁶, hvorved kan underforstås enten Hustru eller Datter. En enkelt Gang forekommer »Karen Tyrisdatter i Følle«⁷, men det har ikke kunnet konstateres, hvis Datter hun har været. Det besynderligste er dog, at der 1680 forekommer en Sammenstilling som »Jens Jørgensøn Tyrrisen udi Følle« og 1679 »Mette Jensdatter Tyrise af Følle«⁸, medens ellers al Tid Tilføjelsen af Tyrise eller Tyrise finder Sted under Udeladelse af andet Fadernavn. Her viser det sig imidlertid tydeligt, at de anførte Navneformer er Tilnavne, der intet har med den pågældendes Faders Navn at gøre. Der er i Kirkebogen intet Spor af, at der har været knyttet faste Navne eller Tilnavne til andre Gårde i Følle By

¹ Den forekommer for øvrigt allerede i Kopskattemandtallene for Kalø Amt 1678, 1692 og 1699, i hvilke der skrives »Thyrrisen«, »Thyresen« og »Tyrrisen«.

² Velvilligst meddelt af Hr. Lærer I. A. Bentzen i Følle.

³ I Kop- og Kvægskattemandtallet 1678 forekommer i Nabsognet Skødstrup i Landsbyen af samme Navn en Gårdmand Peder Tyrise, der var ugift og havde en Besætning af 2 Heste, 1 Ko og 6 Får og Svin. Han stammer sikkert fra Følle.

⁴ Kbhvn. 1899.

⁵ Bregned Kirkebog, Begravede 1679.

⁶ a. St. Viède 1754.

⁷ a. St. Begravede 1741.

⁸ a. St. Begravede.

eller i andre Dele af Bregned Sogn, således som det har været Skik i visse Dele af Riget¹. Det her fremdragne Navneforhold er derfor indtil videre en Gåde.

Med Hensyn til Gengivelsen af Navnet »Søfren« må gøres en Bemærkning. Det er ganske almindeligt uden videre at gengive denne Navneform med det moderne »Sören«, men dette er urigtigt. Sören nedstammer som bekendt fra det latinske Severinus, hvori der findes et v, og Skrivningen »Søfren« viser afgjort hen på en Udtale med v. Sammenstillen man nu de i ældre og yngre Dokumenter forekommende danske Omdannelser af den latinske Form af Navnet, får man: Severinus>Severin>Severen>Sevren²>Søvren (Søfren)>Sören (jysk: Soren). Herefter må det 16.—18. Århundredes Søfren i moderne Retskrivning gengives med »Søvren« og Søffrensen med »Søvrensen«³. I det følgende er Sören først anvendt for Tiden fra Slutningen af 18. Århundrede.

Efter ovenstående Indledning gives i det følgende den nærmere Anvendelse af Opkaldelsesreglerne i Tilknytning til nøjere Meddelelser om Jens Iørgensen til Katholm og hans Hustru og om disse to Personers Forfædre. Over disse findes en Oversigt på hosstående Tavle, der yderligere anfører Jens Iørgensens Børn. Numrene på Tavlen omfatter hvert i sær et Par Ægtefolk, der derefter omtales i den Rækkefølge, som Numrene angiver. For at få Dokumentation for de opstillede Slægtskabsforhold rigtig frem og undgå for mange Gentagelser, har det været nødvendigt at begynde med de yngre Led og ende med de ældst kendte, medens i og for sig den omvendte Opstillingsmåde vilde have været den mest heldige og naturlige.

¹ Se med Hensyn til Falster A. Olrik i »Dania« 5. Bd. S. 124—56.

² Dette har jeg allerede gjort i »Meddelelser om Slægten Secher«, 1885 S. 000.

³ I Danske Kancellis Tegnelser over alle Lande 1585 forekommer saaledes: Seweren, Seneren, Seuren (Dske. Mag. III 4, 195 ff.).

I Anledning af Slægtnavnets Skrivemåde her med I og ikke med J må det fremhæves, at såvel Jens Iørgensen som hans Fader Niels Iørgensen bægge skrev deres Patronymikon med I, og at Jens Iørgensen efter Familjetraditionen lagde særlig Vægt på Skrivemåden med I, som han formentlig vilde have gjort til Kendingsmærke for sine Efterkommere. Sønnen Niels Jørgensen af Ingvorstrup skrev dog allerede sit Navn med J, og de to andre Sønners Efterkommere opgav allerede i næste Slægtled den anførte Skrivemåde.

Skönt ikke nødvendigt for det i Overskriften nævnte Æmnes Skyld, meddeles fremdeles de forskellige Oplysninger, som i øvrigt har kunnet til Veje bringes om de på Tavlen omtalte Personer. Selv om dette ikke egentlig har metodisk Interesse, er det dog for en væsentlig Del bygget over hidtil upåagtede eller til Genealogi og Personalhistorie lidet benyttede Kilder og har derfor Interesse ved at vise de genealogisk og personalhistorisk Interesserede, hvad der kan bringes ud af dem. I øvrigt er de pågældende Kirkebøger benyttede. De citerede Skattemandtaller findes i Amtstuerregnskaberne. De vedkommende Skifteretsprotokoller er eftersøgte, men dels mangle de ofte (f. Eks. for Universitetsgodset), dels har de ikke givet noget Udbytte (f. Eks. Protokollerne for Ryttergodset).

De i det følgende anførte Møntsorter er indtil Møntforandringen 1813 Rigsdaler kurant, hvis Værdi var 3 Kro. 21 Øre; derefter følger Rigsbankdaler, hvis Sølvværdi var 2 Kro., medens dens Værdi i Papir og Mønttegn (Sedler og Tegn) i en Række År varierede efter Kursen, indtil omsider Forskellen mellem Navneværdi og Sølvværdi bortfaldt ved, at Sedler toges til lige Værdi med rede Sølv.

Slægten Iørgensen fra Følle og dens Forfædre.

1. **Jens Iørgensen og Karen Kirstine Sörensdatter Møller** af Katholm og Tyrregården i Følle.

Jens Iørgensen blev født i Følle i Bregned Sogn 1754 16. Juni og døbt 4. Søndag efter Trinitatis Søndag. Hans Forældre var Gårdfæster af Tyrregården Niels Iørgensen og Inger Søvrensdatter. Han opkaldtes efter sin Moders første Ægtefælle Jens Rønde, og når han antog sin Faders Patronymikon som Familienavn i Modsætning til, hvad ellers var Skik og Brug blandt hans Standsfæller, var Grunden formentlig den, at Familien med ham hævdede sig op af Bondestanden. Som Dreng anbragtes han på Skriverstuen (Godskontoret) på Katholm, af hvilken Gård han selv en Gang skulde blive Ejer. I 1785 træffes han som Forpagter på Rosenholm, men skal tidligere have haft en anden Gård i Forpagtning. I dette År blev han i Viby Kirke den 3. Maj viet til Jomfru Karen Kirstine Sörensdatter Møller, født i Vingsted Mølle 1765 9. Novbr. (se Nr. 9 ndfr. S. 000). Bryllupet stod vist på Marselisborg i Viby, som Jens Iørgensens Svoger Mads Wad (se under Nr. 2 ndfr. S. 000) havde i Forpagtning. Denne og hans egen Fader var Forlovere, skönt hans Svigerfader Sören Møller endnu levede og boede i det nærliggende Århus. Muligvis har dennes Helbred været svageligt og hindret ham i at møde som Forlover hos Præsten, da Bryllupsdagen skulde bestemmes.

Jens Iørgensen skal ved sin fra Faderen arvede Dygtighed som Landmand¹ under de opgående Konjunkturer for Landbruget i Slutningen af 18. Årh. have tjænt sig en Formue som Forpagter på Rosenholm; en Del arvede han 1797 efter sine Svigerforældre og en andel Del 1803 efter sine egne Forældre. Da han nu i 1805 fratrådte Forpagtningen af Rosenholm, havde han allerede 1802 (Købekontrakt 12. Septbr.) i Forening

¹ Se ndfr. S. 000.

med Forvalter Niels Riis, som dog 1803 9. April udtrådte af Handelen, købt (Skøde 1804 23. Juni) Hovedgården Katholm med Gods og Tiender for 127000 Rdr. Her bosatte han sig nu som Herremand og lod derfor ved Avktion på Rosenholm¹ bortsælge sit tarveligere Indbo såsom Tinskeer, simple Knive og Gaffler m. m. foruden 31 Stykker Kvæg, 39 Får, Lam, Væddere og Beder samt 31 Svin og Grise. Rimeligvis har han på Katholm etableret sig helt igennem standsmæssigt med nyt og rigt Indbo, ti blandt hans Efterkommere findes endnu en Del Sølvtoj mærket med hans og Hustrus Initialer: J. I. K. M. og Årstallet 1805. I Længden synes Herremandsstillingen dog ikke at have passet Jens Iørgensen, og Familjesorg har efter Slægtsoverleveringen også nedböjet ham. Han solgte i 1813 Katholm med Gods til Tyskeren, Købmand Hermann Leopold Reininghaus og flyttede selv til Århus, hvor han s. Å. af Anders Hviid til Sorvad købte (Skøde 22. Novbr.) Gården Nr. 143 ved den yderste Mindeport med tilhørende Toft »Sølvkær« i Århus Bys Mark, også kaldet »Madam Kjellerups Toft« og bestående af 15 Agre og et Engstykke, samt endvidere en Jordlod på Marselisborg Mark, kaldet »Skansemarken«, som er Halvdelen af de tre Parceller Nr. 9, 10 og 11. Købesummen var 33000 Rbdlr. N. V.²

Efter sin Fader havde Jens Iørgensen overtaget Fædrengården, den såkaldte »Tyrregård« i Følle, i Fæste af Universitetet. Gården hørte til Præbenden Tved af Århus Domkapittels, Universitetet i 1658 tilfaldne Jordegods. Hartkornet var 6 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdk. 1 Albus, og dets Værdi var i Anledning af, at det ved kgl. Resolution i 1807³ var blevet Universitetet tilladt at bortsælge Præbendens Jordegods, af Universitetets Forvalter⁴ blevet sat til 350 Rdlr. pr. Tønde Hartkorn eller til 2300 Rdlr. i alt. — Familjetraditionen beretter, at Jens Iørgensen ønskede at købe sin Fædrengård og sendte en Kommissionær til København for at bringe en Handel i Stand med Universitetet. Det lykkedes ham efter

¹ Avktionsprotokol for Rovse m. fl. Herreder 1792—1805 Bl. 366.

² Århus Bys Sk.- og Ptbog. 1806—15 Bl. 725.

³ Matzen: Københavns Universitets Retshistorie 2, 276.

⁴ Forretning over Universitetets Gods i Kvæsturens Arkiv.

en Del Vanskeligheder at aftale en Pris med Konsistoriet, men da han havde meddelt Jens Iørgensen dette og fåt Ordre til at gå ind på Købet, satte Konsistoriet Prisen op. Dette gentog sig nogle Gange, men til sidst blev Handelen dog afsluttet. Dette må være sket i Årene 1810—13¹, da det meste af Tved Præbenden solgtes. Resten solgtes først en Snes År senere.

Nogle År efter Flytningen til Århus begyndte Ulykkerne at bryde sammen om Jens Iørgensen og hans nærmeste. Under de for Landbruget vanskelige År efter Statsbankerotten havde Køberen af Katholm H. L. Reininghaus ikke Formue nok til at holde sig ved Gården. Han betalte hverken Renter eller Skatter, men overgav 1816 sit Bo til Opbudsbehandling, og 1818 måtte Jens Iørgensen på 5. Avktion som ufyldstgjort Panthaver lade sig Gården med Gods udlægge. Da hans Svigersøn J. B. Secher, der ejede Gården Marienborg i Tamdrup Sogn ved Horsens, havde arvet en større Kapital efter sine Forældre og derfor kunde antages at kunne holde ud med Gården til bedre Tider, fik Jens Iørgensen efter Slægtsoverleveringen denne til i Forening med Svogeren Niels Jørgensen at tage Udlægsskødet. Selv havde han nemlig al Udsigt til at lide et betydeligt Tab på anden Kant. Han havde anbragt en betydelig Kapital hos Handelshuset Mussmann & Schwedler i Århus, som i en Årrække havde nydt en fortjænt Tillid ikke alene hos Omegnens Landmænd, men over en stor Del af Nørrejylland. Firmaet rådede en Tid over betydelige Kapitaler, men havde nu under de nedadgående Konjunkturer og Rigets hele økonomiske Misère lidt store Tab ved mislykkede Spekulationer. Til sidst rømte Principalerne, og deres Bo blev i Henhold til kgl. Kommissorium af 1818 18. Marts taget under Behandling af en særlig Skiftekommission. De drog mange Købmænd i jyske Byer og mange jyske Landmænd med sig i Faldet. Blandt de sidste var den ovennævnte H. L. Reininghaus, som havde 80000 Rdlr. N. V. til Gode. Boets Behandling trak ud i 9 År, og da det endelig sluttedes ved Repartition af 1827 1. Avgust², fik Jens Iørgensen for

¹ Matzen a. St.

² Skifteprotokol i Landsarkivet i Viborg.

sin Fordring, som udgjorde 148149 Rdlr. 29 Sk. S. og T., kun udlagt 31132 Rdlr. 37 Sk. S. og T.¹ Året i Forvejen var Opbudsbehandlingen af H. L. Reininghausens Bo blevet sluttet, for Jens Iørgensens Vedkommende med det Resultat, at han for sin Fordring, som 1816 sattes til 6700 Rdlr. N. V. og havde været sikret ved Pant i Hollænderiet på Katholm, fik udlagt 53 Rdlr. 2 Mrk. S. og T. og 616 Rdlr. 1 Sk. rede Sølv. Fremdeles tabte han et betydeligt Tilgodehavende hos Landvæsenkommissær Aagaard i Vendsyssel, der ligeledes var gåt Fallit.

Imidlertid havde Jens Iørgensen mistet sin Hustru, der døde i Århus 1822 13. Juli og blev begravet på Byens gamle Kirkegård. Han, der efter Familjetraditionen ikke efter Hustruens Død kunde holde ud at leve i Århus, søgte nu at realisere sine Ejendomme der i Byen og tog Bolig på sin Fædrenegård i Følle for her at ende sine Dage og måske også for at være nærmere ved Katholm, hvor Svigersønnen og Sønnen Niels Jørgensen kæmpede en hård Kamp for at holde sig oppe, indtil de dog i 1824 måtte forlade Gården tomhændede². Jens Iørgensen solgte 1824 (Skøde 18. Decbr.) Gården Nr. 143 ved Mindeport i Århus til Kancelliråd og Herredsfoged H. B. Lang for 6960 Rdlr. 72 Sk. S. og T. eller 5861 Rdlr. 4 Mk. 2 Sk. Sølv³, og den oven for nævnte Toft med »Skansemarken« solgte han ved Skøde 1828 12. April for 2000 Rdlr. Sedler til Brændevinsbrænder Sören Thomsen⁴. Da Ejendommen stod ham i 83000 Rdlr. N. V. efter Kurs fra 1813, var disse Afhændelser ikke ufordelagtige. Selv om man regner efter en Kurs på Indkøbstiden (Novbr. 1813) af c. 500 p. C., får man 6600 Rdlr. Sølv for de 39000 Rdlr. N. V.⁵

Sine sidste År henlevede Jens Iørgensen altså på Tyrregården i Følle. Denne solgte han 1829 på sit Dødsleje (Købekontrakt 22. Decbr.) til sin yngste Søn, der i de senere År

¹ Opgørelsen fandt Sted efter en Børskurs, hvorefter 225 Rdlr. Sedler og Tegn var lig 200 Rdlr. Sølv.

² V. A. Secher: Meddelelser om Slægten Secher. Kbh. 1885 S. 157.

³ Århus Bys Sk.- og Ptbg. 1822—28 Bl. 453.

⁴ a. St. 1828—36 Bl. 31.

⁵ Kursen varierede i 4. Kvartal af 1813 fra 550—100 p. C., se Rubin: 1807—14 S. 300.

havde styret den for ham. Et halvt År før sin Død havde han ved Købekontrakt af 1829 11. Juli til Fuldmægtig Meldrup i Århus solgt en ham tilhørende Gård i Stavtrup i Koed Sogn. Hans Død indtraf efter Anmældelsen til Skifteprotokollen¹ 1829 den 31. December, men efter Kirkebogen 1830 Nytårsdag. Han er da sikkert død Nytårsnat. Han blev begravet på Bregned Kirkegård, men Gravstedet, der lå tæt øst for Kirkens Våbenhus, er forlængst taget i ny Besiddelse, men Gravstenen ligger endnu ved Kirkemurens Sydside. Hans Børn lod nemlig på deres Forældres Grave henholdsvis i Århus og i Bregned lægge to meget store rektangulære Stene fra Bornholm², på hvilke de lode sætte følgende Indskrifter:

I.

Denne Grav tildækker Støvet
af
Madame Kirstine Jørgensen,
født i Vingsted Mølle d. 9. Novbr. 1765.
Opdraget i Dyd og Huuslighed
blev hun i 38 Aar en trofast Ægtefælle
for
Proprietair Jens Jørgensen til Katholm
og
en værdig, kjerlig og søm Moder for 7 Børn.
Ælsket og savnet
døde hun i Aarhus d. 13de Julii 18 . .
og
efterlod hos hendes Mand, Børn og Venner
et hæderligt og værdigt Minde,
som kun en dydig Vandel kan erhverve.

— . —
Efterlevende 4 Børn og Børnebørn
satte hende til taknemmelig Erindring
dette Minde.

II.

Proprietær Jens Jørgensen,
født i Følle den 16de Juni 1754,
viste sig
som Forpagter paa Rosenholm,
Eier af Hovedgaarden Katholm

¹ For Rovse, Sønderhald og Ø. Lisbjerg Herreder 1829 fig. Bl. 150.
Hermed stemmer Gravstenen, se nedenfor.

² a. St. Bl. 150.

og paa sin Fædrenegaard i Følle
 som den udmærkede Landmand.
 Han levede i 38 Aar lykkeligt
 med sin værdige og huuslige Ægtefælle
 Madame Kirstine Jørgensen, fød Møller,
 og var
 for 7 Børn en retskaften og kjerlig Fader.
 Lykken smilede ofte til ham.
 Sorger saarede ofte hans Hjerter,
 men han bevarede stedse
 Taknemmelighed og Hengivenhed til Gud
 og
 indslumrede rolig i sin Fædreneby
 d. 31te December 1829.

I disse to Indskrifter er vel sagt om de to heromtalte Menne-
 sker, hvad der kan siges til Karakteristik af dem og deres Liv.

Boet efter Jens Iørgensen og Hustru blev taget under
 offentlig Skiftebehandling, og af Skifteprotokollen¹ kan derfor
 hentes forskellige yderligere Oplysninger om deres Forhold.
 Det ses, at Jens Iørgensen havde måttet hjælpe sine Børn og
 Svigersønner med Forskud på Arv, og at navnlig Sønnen S. M.
 Iørgensen havde trængt til Støtte. Af Svigersønnerne havde
 J. B. Secher 1827 fåt 800 Rdlr. Sedler og J. H. Langermann
 i 1823 lige så meget. Sønnen N. Jørgensen fik 1827 1600 Rdlr.
 Sedler, og S. M. Iørgensen skyldte efter en Obligation fra
 1819 12000 Rdlr. Sølv, hvorpå dog i 1822 var afskrevet
 5000 Rdlr. Sedler, men så skyldte han efter en ny Obligation
 af 1828 400 Rdlr. Sedler². Af faste Ejendomme ejede Boet
 endnu Kongetienden af Vejlbj, vurderet til 600 Rdlr., og
 Kirketienden af Hod, som Jens Iørgensen havde overtaget af
 sin Søn N. Jørgensen og Svigersøn J. B. Secher ved Skøde af
 1827 3. August; den vurderedes til 400 Rdlr.³ Indbefattet de
 forskellige Arveforskud havde Boet en Beholdning af 878 Rdlr.
 2 Mk. 6 Sk. rede Sølv og 33170 Rdlr. 4 Mk. 15 Sk. Sedler og
 Tegn, som med Fradrag af Arveafgift og Salærer blev til
 30843 Rdlr. 4 Mk. 6 Sk. S. og T.⁴, men heraf udgjorde rigtig

¹ For Rovse m. fl. Herreder 1829 Bl. 47 flg. i Landsarkivet i Viborg.

² Skifteprotokol Bl. 100.

³ a. St. Bl. 51 og 100—01.

⁴ Skifteprotokol 1831, Bl. 279.

nok Sønner S. M. Jörgensens Gæld en ikke ringe Del. Svigersønner, Købmand P. H. Raae, gav Afkald på Arven efter sin Datter, der altså har haft Mødrene arv til Gode, men nu var død, mod en Udbetaling af 800 Rdlr. Sedler¹, og Sønner S. M. Iørgensen gav Afkald mod Eftergivelse af sin Gæld til Boet, derunder c. 100 Rdlr. for Indkøb på Avktionen over Boets Løsøre². Herefter kom der 21293 Rdlr. 3 Mk. 2 Sk. til Deling mellem de øvrige Arvinger, og en Broderlod blev 7097 Rdlr. 5 Mk. $\frac{2}{3}$ Sk. og en Søsterlod 3543 Rdlr. 5 Mk. $8\frac{1}{3}$ Sk.³

Boets Løsøre solgtes, som allerede antydet, på Avktion. Deriblandt fandtes en Del Sølvtøj, som sikkert for det vigtigstes Vedkommende stammede fra Udstyret til Katholm 1805 og til Dels opkøbtes af Arvingerne, hvis Efterkommere endnu bevare enkelte Stykker af det. Uheldigvis er hverken Bogstavmærker eller Vægt angivet for de enkelte Stykker, men kun Vurderingssummen og Salgssummen. Disse to Summer angives i den følgende Fortegnelse, dog med Udeladelse af Skillingsangivelser:

1 Kaffekande (50 Rdlr. — $73\frac{1}{2}$ Rdlr.). 1 Tepotte (14 Rdlr. — $24\frac{1}{2}$ Rdlr.).
 1 Tedåse (2 Rdlr. — 8 Rdlr.). 1 Tesi (1 Rdlr. — $2\frac{1}{6}$ Rdlr.). 1 Sukker-
 skål (3 Rdlr. — $11\frac{1}{2}$ Rdlr.). 1 do. (3 Rdlr. — $8\frac{1}{2}$ Rdlr.). 1 Sukkertang
 (1 Rdlr. — $2\frac{1}{2}$ Rdlr.). 1 Sukkerspand med Glas⁴ (12 Rdlr. — $26\frac{1}{2}$ Rdlr.).
 1 Sukkerske (3 Rdlr. — 5 Rdlr.). 1 forgyldt Flødeske⁵ (2 Rdlr. — 3 Rdlr.).
 1 mindre do. ($1\frac{1}{2}$ Rdlr. — $2\frac{1}{3}$ Rdlr.). 12 Teskeer (8 Rdlr. — $10\frac{2}{3}$ Rdlr.).
 6 do.⁶ (2 Rdlr. — $3\frac{1}{4}$ Rdlr.). 1 Potageske⁶ (6 Rdlr. — $14\frac{1}{2}$ Rdlr.).
 1 gl. do. (3 Rdlr. — $9\frac{1}{4}$ Rdlr.). 6 Spiseskeer⁷ (9 Rdlr. — $18\frac{1}{4}$ Rdlr.).
 4 do. (3 Rdlr. — $10\frac{1}{16}$ Rdlr.). 1 Fiskeske⁵ (3 Rdlr. — $7\frac{2}{3}$ Rdlr.).
 1 Kageske⁶ (3 Rdlr. — $5\frac{1}{6}$ Rdlr.). 1 Peberbøsse⁸ (2 Rdlr. — 6 Rdlr.).
 4 Saltkar med Glas⁹ (8 Rdlr. — $17\frac{1}{3}$ Rdlr.). 1 Pancheske (2 Rdlr. —
 $6\frac{1}{2}$ Rdlr.). 1 Glaskrus med Sølvlæg¹⁰ (2 Rdlr. — 11 Rdlr.).

¹ Skifteprotokol 1829 Bl. 379.

² a. St. Bl. 188.

³ Skifteprotokol 1831 Bl. 282.

⁴ Denne, som er i smuk Empirestil, købtes af Sønner P. Kr. Jörgensen og ejedes senere af dennes Søn J. Jörgensen i Århus.

⁵ Empirestil; ejes af V. A. Secher.

⁶ Købtes af P. Kr. Jörgensen.

⁷ Købtes af Kammerråd J. M. Secher til Skafføgård.

⁸ Købtes af Sønner Niels Jörgensen.

⁹ Af disse, som er mærkede J. J. K. M. 1807 og i Empirestil, ejedes de to af Sønnesønner Jens Jörgensen i Århus.

¹⁰ Købtes af Sønner S. M. Jörgensen. Dette Krus stammede sikkert fra Sören Møllers og Apollone Nielsdatters Bo, se ndfr. S. 510.

Foruden dette Sølvbordtøj, der sikkert væsentligst stammede fra Etableringen på Katholm, solgtes: 1 Guldring (5 Rdlr. — 6 Rdlr.); 1 Par Guldhægter (4 Rdlr. — $7\frac{1}{2}$ Rdlr.); 1 forgyldt Sølvdåse (4 Rdlr. — $5\frac{1}{6}$ Rdlr.); 1 Tobakspung med Sølvkradser¹ (2 Rdlr. — $1\frac{5}{6}$ Rdlr.); en sølvbeslåt Merskumspibe² (4 Rdlr. — $5\frac{1}{2}$ Rdlr.); 1 do.¹ (3 Rdlr. — $6\frac{1}{4}$ Rdlr.); 2 Guldmønter og en Sølvmønt i Føderal (10 Rdlr.); 4 danske Dukater og 2 Sølvmønter i Føderal ($12\frac{1}{4}$ Rdlr.); 100 Sølvknapper (5 Rdlr. — $26\frac{1}{6}$ Rdlr.) og 3 Sølvspænder (1 Rdlr. — $2\frac{5}{6}$ Rdlr.).

Af det anførte personlige Sølvudstyr kan man dog næppe danne sig et Billede af Jens Iørgensen, der svarer til det Omrids, som en bevaret Silhouet i hel Figur giver af ham. Bogen i Hånden leder Tanken hen på en anden Del af Boets Løvsøre, nemlig Bogsamlingen, der bestod af 21 Værker. Blandt disses Forfattere udmærker L. Holberg sig med »Den danske Skueplads« i 2 Bd., »Moralske Tanker« og sit »Levned«. Af Pontoppidan haves Romanen »Mendoza«. Historiske Værker er: Hertels »Beskrivelse over Århus Domkirke« 3 Bd.; Vedels Samlinger 4 Bd. og Begtrups Beskrivelse over Nørrejylland 2 Bd. Landøkonomisk Literatur er nærmest: Thaers »Grundsatninger for det rationelle Landbrug«³ 4 Bd., »Dydens Løn« 2 Bd. og »Økonomisk Magazin«. Opbyggelig Literatur er: »Præsten Hornsyld og hans Konfirmander« og Hufland: »Om det menneskelige Livs Forlængelse«. Som Skifteforvalter på sit Gods kunde Jens Iørgensen ikke undvære »Danske Lov«, der fandtes i Kvartudgaven. Det vil heraf ses, at det ikke er uden Grund, at Silhouetten fremstiller Jens Jørgensen med en Bog i Hånden.

Det sidst nævnte Sølvudstyr peger også snarere i Retning af Jens Iørgensens Fader: Niels Iørgensen, hvis endnu bevarede Silhouet nærmest giver Billedet af den gammeldags udstyrede, solide Storbonde: det store Tørklæde om Halsen; Trøjen, Vesten og Benklæderne med rigelig Besætning af Sølvknapper; i Vestelommen Sølvsnustobaksdåsen; den sølvbeslæede Merskumspibe i Hånden og Tobakspungen med Sølvkradseren hængende ved en Trøjeknap; på Skoene Sølvspænd-

¹ Købt af J. B. Secher.

² Købtes af P. Kr. Jørgensen.

³ Grundzüge der rationellen Landwirtschaft. 1809—10.

erne. Dette Sølv var derfor sikkert gammelt Arvegods, som måske er gåt gennem flere Slægtled.

Jens Iørgensens Börn ses af hosføjede Tavle.

2. Niels Iørgensen og Inger Søvremsdatter Tyrriis af Tyrregården i Følle.

Inger Søvremsdatter blev født i Følle 1720 1. Oktbr.¹ og døbt på 21. Søndag efter Trinitatis. Hun kaldes i Bregned Kirkebog også »Inger Tyrriis«², fordi hun var født på Tyrregården og Datter af Fæstegårdmand Søvren Søvremsen, kaldet Tyrriisön. Hun er sikkert blevet opkaldt efter sin Mormoder. Hun blev 1746 den 27. Februar (Søndag invocavit) trolovet og s. Å. 4. Søndag efter Trinitatis Søndag gift med Jens Rönde. Da hendes Mænd vise sig i Besiddelse af Tyrregården, har hendes gamle Fader, der døde to År efter hendes Bryllup, vist ved denne Lejlighed afståt Fæstet til Svigersönnen for selv at gå på Aftægt. Vel har hun haft 13 Søkende, men hun var selv den ældste levende af dem, og 1746 var hendes ældste levende Broder kun 18 År gammel. Det faldt da af sig selv, at hun og Husbond overtog Fæstet. — Jens Rönde må stamme fra Byen Rönde i Bregned Sogn, men det er ikke lykkedes at finde hans Fødsel i Sognets Kirkebog, skönt der i denne forekommer adskillige Personer, endog fra Følle³, med Tilnavn Rönde. Han døde 1752, kun 38 År gammel, og blev begravet på 22. Søndag efter Trinitatis (29. Oktbr.). Hans og Inger Tyrriis Börn var:

1. Dorte Jensdatter Rönde⁴, døbt 1750 12. April (Dominia Misericordia Domini). Hun, som blev opkaldt efter Mormoderen, forekommer ikke med Tilnavnet: Tyrriis. Den 2. April 1776 blev hun viet til Seigneur Mads Jensen Wad⁵ på Østergård, som senere blev Forpagter på Marselisborg i Viby Sogn. Her døde hun 1783 og begravedes 18. Juni. Efter Slægten Wads Overlevering skal hun have båret Navnene:

¹ Gravsten på Bregned Kirkegård, se ndfr. S. 502.

² Viiede 1753.

³ Säsom: Niels Rönde i Følle, død 1759, 79 År; Sören Rönde i Følle, død 1767, 56 År; Jep Rönde i Følle, død 1676.

⁴ Således i Bregned Kirkebog, Viiede 1776.

⁵ Han var Sön af Jens Madsen af Vadgård i Harlev Sogn, se Jyske Saml. 10, 116.

Dorte Øllegård (meddelt af Landsarkivar G. L. Wad, som er en Sønnes Søn af hendes Søster og Mads Wad). Hun havde derimod selv en Datter ved Navn Dorte Øllegård Wad, født i Viby 1781. Efter denne kaldtes mange Pigebørn i Viby »Dorte Øllegård« (Kirkebogen).

2. Karen, født og død 1751. Da hendes Navn ikke forekommer i hendes Moders Slægt, er hun sikkert opkaldt efter den ukendte Farmoder.

3. Karen Jensdatter, døbt 1752 10. Søndag efter Trinitatis. Hun forekommer heller ikke i Bregned Kirkebog med Tilnavnet »Tyrri«, hvorimod hun i Slægten Wads Overlevering kaldes »Tyrresen«, hvad selvfølgelig er urigtigt, da dette var Tilnavnet for Mændene fra Tyrregården. I Henhold til kgl. Bevilling 1783 ægtede hun 1784 i Årslev Kirke sin ovennævnte Svoger Mads Jensen Wad, der døde på Marselisborg 1806 13. Juli, 53 År gammel. Hun flyttede derpå til Århus, hvor hun døde 1816 7. April, 64 År gammel.

Efter Jens Røndes Død giftede Inger Tyrri sig igen, efter Skik og Brug snarest muligt, og denne Gang med en udensogns og langt yngre Mand Niels Iørgensen fra Ugelbølle. De bleve trolovede i Bregned 1753 11. Februar (dies Soteris) og viede s. Å. 29. Juni, Trefjærdingsårsdagen efter Jens Røndes Begravelse.

Niels Iørgensen var født i Ugelbølle i Mørke Sogn, Nabosognet til Bregned, 1731 10. August¹. Han er en Søn af Jørgen Johansen i Ugelbølle (se Nr. 3) og opkaldt efter sin Morbroder. Når han blev giftet ind i Følle By, står dette i Forbindelse med, at hans Forældre var født i Følle, hvor atter deres Forældre var bosatte.

Niels Iørgensen overtog ved sit Giftermål Fæstet af »Tyrregården«, men kom dog ikke til at bære Tilnavnet »Tyrresen«. Han var efter Familjetraditionen en driftig Mand, der foruden sin Gård drev en fordelagtig Handel med Brænde, som han købte i Kaløs Skove og sejlede til Århus. Fæstebønderne på Universitetets Gods i Jylland var desuden mere selvstændige end andre Bønder; de var fri for Hoveri² og kunde derfor bedre end andre Fæstebønder bringe noget ud af deres Gårde. Niels Iørgensen synes da også at have hørt til Fremskridtsmændene blandt Bønderne. En på Universitetets Vegne i

¹ Indskriften på hans Gravsten.

² Matzen: Kbhvns. Universitets Retshistorie 2, 297.

1789 optaget Synsforretning over Fæstegården¹ giver gode Oplysninger om hans Forhold og ikke mindst om Fæsteforholdets Virkninger på Fæsterens Lyst til at holde Fæsteejendommen ved lige. Gårdens Bygninger bestod af Bindingsværk med Egeundertømmer og Fyrre- og Egeovertømmer, klinede Vægge og Stråtag. I Beboelseshuset, som var 56½ Alen langt og bestod af 23 Fag Hus, fandtes Overstue på 3 Fag med Skorsten, Sovekammer på 2 Fag, Spisekammer på 2 Fag, Mellemstue på 2½ Fag, Dagligstue på 3½ Fag, Køkken med Skorsten og Forstue på 2 Fag, Bryggers med Skorsten og Bageovn på 4 Fag, Indkørselsport på 2 Fag og Tørvehus på 3 Fag. Hestestald og Fåresti var 32 Alen lang og udgjorde 14 Fag; Ladehus og Kostald var 56 Alen langt med 20 Fag; et andet Ladehus på 7 Fag var 21 Alen langt; et aparte Hus til forskelligt Brug var 26 Alen langt med 10 Fag, og endelig var der en Vognremise på 6 Fag. Gården har således udgjort et anseeligt Komplex af 6 Bygninger, formentlig fire Længer med to Sidehuse, men Vedligeholdelsen var tarvelig, i det Synet gjorde Udsættelser til Beløb af 146 Rdlr. 5 Mrk. Hestebesætningen var stor, nemlig 6 Stykker, der havde en Alder af henholdsvis 13, 14, 20 og 23 År. De vurderedes til 4—6 Rdlr. Stykket, og kun den 13årige opnåede en Værdi af 16 Rdlr. Synet erklærede de fleste for udlevede og satte Mangelen til 40 Rdlr. Hornkvæget bestod af 8 Køer, af hvilke to havde en Alder af 3 og 5 År, medens seks var fra 11—16 År gamle. Synet satte dem til en Værdi fra 4—12 Rdlr. og gjorde ingen Udsættelse. Endelig havde Gården 10 Fårehøveder à 1 Rdlr. 4 Mrk., men ingen Svin. Avlsredskaberne bestode af 2 beslagne Vogne og 1 Trævogn, 2 Plove med Tilbehør, 1 Jærnharve og 1 Træharve. »Med disse Inventarier kan Avlingen forsvarligen drives,« skriver Synet. Endelig konstateredes, at der var sået 5 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 10 Tdr. Havre, 4 Tdr. Ærter, 1 Td. 2 Skpr. Boghvede og 3 Skpr. Hørfrø; at der havde nogenlunde god Græsning, men hverken Skov eller

¹ En Kopibog over Taksationsforretninger over de Københavns Universitetsgods tilhørende Gårde under Nr. 10 (Pakken Nr. 106 i Universitetskonsistoriets Arkiv).

Tørveskær og kun liden Gærdselshug. Billedet af Gårdens Forhold fuldstændiggøres af en 1794 af Kommissionen for Universitetet og de lærde Skoler til Veje bragt Landinspektørforretning, der viser, at Gårdens Areal var 65 Tdr. Land. Bortset fra det Areal, som optoges af Gårdens Bygninger, Gårdsplads, Kålgård m. m. har Niels Iørgensen altså holdt Halvdelen af sin Mark under Opdyrkning, Halvdelen i Græs. Hans Udsæd viser, at han har fulgt den Driftsmåde, som i 1810 af Begtrup¹ angives som sædvanlig for en Gård på 4—5 Tdr. Hartkorn i Øster Lisbjerg Herred, og Driftsmåden forudsætter, at Gårdens Udskiftning af Fællesskabet allerede har fundet Sted. Vel er Niels Iørgensens Udsæd og Besætning noget større end af Begtrup angivet, men til Gengæld er Gårdens Hartkorn også noget større. På den anden Side dyrker han den af Begtrup ikke omtalte Boghvede. Niels Iørgensen må altså straks, da han slap ud af Fællesskabets hæmmende Bånd, have slået ind på en Driftsmåde, der ubetinget danner et Fremskridt overfor den, som Markfællesskabet i hans Egn har kunnet tillade.

Når Niels Iørgensen derfor ikke har anvendt mere på Gårdens eller Hestebestandens Vedligeholdelse, end han har været nødt til, har Grunden formentlig ligget i Fæsteforholdet og Ønsket om under de ved Landboreformtiden indførte ny Forhold at kunne få sin Fæstegård til Købs på billigst mulige Vilkår. Vi se da også, at han i Efteråret 1794 søgte at købe Gården af Universitetet. Hartkornet var da 6 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdk. 1 Albus, og Landgilden efter Ligningen, som foretoges ved Markens Udskiftning af Jordfællesskabet, var 5 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. Byg efter Kapitelstakst, 1¹/₄ Otting Smør, ³/₄ Brændsvin², 1 Lam, 1 Gås og 4 Høns samt 13¹/₄ Sk. i Engpenge. Niels Iørgensen bød 120 Rdlr.³ pr. Td. Hartkorn og var villig til at betale Handelens Omkostninger. Danske Kancelli, hos hvem Ansøgningen var indkommet, henviste imidlertid Sagen til Afgørelse af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, som erklærede sig villig til at lade Niels Iørgensen få Gården

¹ Agerdyrkningens Tilstand i Danmark. 6. Bd. Nørrejylland II S. 64.

² ∘: Svin, som var indbrændt til at gå på Olden i Skoven.

³ à 3 Kro. 20 Ø.

i Arvefæste¹. Der blev dog intet af denne Handel, og først Niels Iørgensens Søn købte Gården, rigtig nok til en betydelig højere Pris², efter at det ved kgl. Resol. 1807 6. Marts var blevet tilladt at afhænde alt Universitetets Strøgods i Århus Stift med fuldkommen Ejendomsret³.

Denne Lyst til således selv at blive Ejer af sin Fæstegård viser allerede, at Niels Iørgensen må have været temmelig kapitalstærk, og i Virkeligheden havde han drevet det så vidt, at han, ved Siden af at være Fæstebonde, selv var blevet »Godsejer«. Allerede 1776 købte han noget Strøgods på Helgenæs i Borup, Ørby og Esby. Da Godsejeren i Henhold til Bestemmelsen i Danske Lov 5. 2. 90 skulde besørge Behandlingen af Dødsboerne på sit Gods, fik Niels Iørgensen s. Å. en Skifteprotokol avtoriseret til Anvendelse ved slige Lejligheder⁴. I 1781 mødte Sønnen Jens Iørgensen fra Rosenholm som Skifteforvalter på Faderens Vegne, og 1790 skriver han selv sidste Gang en Protokoltilførsel under. Året efter optræder den ovennævnte Mads Jensen Wad, der var gift med Niels Iørgensens Stedatter, som Ejer af Godset, som han formentlig har tilkøbt sig af Svigerfaderen. Fremdeles viser Niels Iørgensen sig som Ejer af »Rødegård« på Mols m. fl. Fæstegårde i Vistofte og Agri Sogne med i alt 27 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdk. Agers og Engs Hartkorn og 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. Hartkorn Mølle-skyld. Af Skifteprotokollen for dette Gods⁵ ses, at det må være købt i Årene mellem 1785 og 1787, i hvilket sidste År »Seigneur Niels Iørgensen« først optræder som Skifteforvalter ved Fuldmægtig. Fire År efter fungerer hans Søn Jens Iørgensen i eget Navn, og denne vedbliver til 1797, hvorefter Bogen ikke er benyttet mere. Formodentlig er Godset blevet solgt, ti 1799 (Obligation af 22. Juni) kunde Niels Iørgensen låne 1400 Rdlr. til Ejeren af Nymølle ved Møllerup mod Pant i Møllen⁶, men ellers ses det ikke, at han har lånt Penge ud

¹ Kancelliets Supplique 1794 2. Halvår Nr. 2894.

² Pakken Nr. 106 i Universitetskonsistoriets Arkiv.

³ Engelstofts Universitetsannaler 1807 1, 121.

⁴ Nu i Landsarkivet i Viborg.

⁵ Findes s. St.

⁶ Viborg Landstings Skøde- og PBog 52, 160.

mod Pant i faste Ejendomme. Han har vel snarere på gammel Maner gæmt sine Specier på Kistebunden.

Niels Iørgensens Udøvelse af Skifteforvaltervirksomhed kunde lade formode, at han var en veloplært Bonde, som kunde både læse og skrive. Det lader dog til, at han har omgædedes Pennen med en vis Forsigtighed. Som oftest møder en Fuldmægtig for ham på Skiftesamlingerne, og selv om hans Navn findes under de af ham udfærdigede Skiftebreve, af hvilke Kopier er indført i Skifteprotokollen, kan man ikke se, hvem der har skrevet Originaldokumentet. I Skifteprotokollen for Godset i Borup o. s. v. har han derimod År 1790 egenhændig underskrevet¹ et Par Tilførseler, som han dog har ladet en anden mere rutineret Hånd skrive ind. De to Underskrifter er udført med en noget rystende Hånd, der øjensynlig har været mere øvet i at føre Ploven end Pennen. Selv om Niels Iørgensen derfor hver Gang har pyntet sin Underskrift med Sving og Kruseduller, kan det ikke antages, at han har kunnet udfolde nogen rutineret Brug af Pennen.

Niels Iørgensen døde i Følle 1803 22. Januar, og hans 11 År ældre Hustru fulgte ham samme År den 6. Novbr. Den store Sten, som lå på deres nu inddragne og af andre benyttede Gravsted, findes endnu på Bregned Kirkegård. Dens Størrelse viser straks, at den ikke har dækket et Par almindelige Bønderfolk. Indskriften lyder således:

PS. 90 Vers 12.

Læsere! Se her!

Denne Marmor skiuler Støvet af
 De i Herren hen-sovede, som paa den
 almindelige Samlings-Dag ved Sielens
 Forening forventer en Glædelig Opstandelse.
 De ved Døden i Graven samlede
 Men i Livet ved et Kierligt Egteskabs-Baand
 Forenede Egte-Par
 neml. Den fordum Velagte og Gudfrygtige Mand
 nu

Sal. NIELS IØRGENSEN,
 Fød i Uggelbølle den 10de August Aar 1731,
 Død i Følle den 22de Ianuar Aar 1803

¹ Bl. 21 og 22.

Tillige med sin Kiere Hustrue, Den
fordum Velagte og Gudfrygtige Kone
nu

Sal. INGER SØRENS Datter

Fød i Følle den 1ste October Aar 1720,

Død i Følle den 6te Novbr. Aar 1803.

Vær overbevist om, at Gud ikke forlader
sine Hellige.

Iobs 19 Cap. 25. 26. V.

Om det Sølvudstyr, som formentlig har tilhørt Niels Iørgensen, se ovenfor S. 495. Dennes og Inger Tyrris Börn var:

1. Jens, f. 1754, opkaldt efter Moderens første Ægtefælle, skönt hans Farfader var død 3 Måneder før hans Fødsel. Se om ham Nr. 1 ovenfor S. 488—96.

2. Maren, f. og død 1756. Er opkaldt efter sin Farmoder.

3. Søren, f. og død 1757, opkaldt efter sin Morfader, som døde 1748.

4. Jørgen, f. og død 1758, opkaldt efter sin Farfader, som døde 1754.

5. Mette Kirstine, f. 1762, døbt 23. Søndag efter Trinitatis. Hun ses ikke at være død som Barn, men det har dog ikke været muligt at opdage, hvad hun er blevet til.

3. Jørgen Johansen og Maren Rasmusdatter i Ugelbølle.

Jørgen Johansen var født i Følle i Bregned Sogn 1678, døbt den 15. Septbr. (16. Søndag efter Trinitatis). Det er ubekendt, hvad der førte først hans Broder Kristen Johansen til Ugelbølle i Mørke Sogn og derpå ham selv. Muligvis har de som Sønner af en Håndværker selv været Håndværkere og arbejdet sammen. Deres Stilling omtales ikke i Kirkebogen, og de er ikke fundne i nogen Jordebog. Jørgen Johansen blev gift 1711 13. Decbr. i Bregned Kirke med Mette Søvremsdatter, som døde 1723 38 År gammel. Året efter, 1724 den 9. Juli, blev han ligeledes i Bregned Kirke gift med en meget yngre Pige atter fra Fødesognet, Maren Rasmusdatter, født 1701, døbt den 23. Søndag efter Trinitatis. Sønner Niels Iørgensen (Nr. 2) må stamme fra 2. Ægteskab, skönt hans Fødsel ikke nævnes i Kirkebogen for Mørke, hvori nogle Blade mangler. Han er nemlig øjensynlig opkaldt efter en i 1730 død Morbroder og havde selv en Søn, som fik Navnet Jørgen, opkaldt efter Jørgen Johansen. Denne døde 1754, begr. den 21. April, kort efter sin anden Hustru Maren Rasmusdatter, som blev begr. i Mørke s. Å. den 11. April. Da han den

Gang var 76 År¹ gammel, er han sikkert død af Sorg over Hustruens Død. Dennes Børn var:

1. Maren, f. 1712 i Følle i Bregned Sogn.
2. Karen, f. 1714 i Mørke Sogn, opkaldt efter sin Farmoder, som døde 1712.
3. Mette, f. 1717, død s. Å.
4. Sören, f. 1718, opkaldt efter sin Morfader, død s. Å.
5. Dødfødt Datter 1719.
6. Mette, f. og død 1720.
7. Mette, f. og død 1722.
8. Johan, f. 1728, døbt 6. April, opkaldt efter Farfaderen.
9. Mette, f. 1727, døbt 5. Oktbr., opkaldt efter Faderens første, 1723 afdøde Hustru, i det hun er første Datter af det andet Ægteskab.
10. Niels, f. 1731, opkaldt efter sin Morbror, se ovfr. S. 496 Nr. 2.
11. Dorte, f. 1734, opkaldt efter Mormoderen.

4. **Søvren Søvrensen (Tyresen) og Dorete Jørgensdatter** af Tyrregården i Følle.

Søvren Søvrensen blev Fæster af den Københavns Universitet tilhørende Tyrregård i Følle som ældste levende Søn af sin Fader (Nr. 5), der også havde Gården i Fæste. Efter Aldersangivelsen i Kirkebogen ved hans Død må han være født 1686 og derfor være det »Søvren Tyrissöns Barn i Følle«, som i dette År blev døbt 16. Søndag efter Trinitatis og kaldet »Søvren«. Som stammende fra Tyrregården tillægges der ham i Kirkebogen snart Betegnelsen »Søvrensen«, snart »Tyresen«. Ved alle sine Börns Døb kaldes han i Bregned Kirkebog »Søvren Tyresen«, medens der ikke kan være Tvivl om, at han er den »Søvren Søvrensen« af Følle, som 1718 blev trolovet med Dorrete Jørgensdatter s. St., med hvem han havde Bryllup næste Års Nytårsdag (festum circumcissionis domini). »Søvren Tyresens Hustru af Følle« blev nemlig begr. 1726 16. Septbr. 37 År gammel. Han giftede sig snart igen, uden at Hustruens Navn vides; kun ses det, at »Sören Tyresens Hustru af Følle« blev begravet 1730 29. Jan. 27 År gml. Med denne anden Hustru havde han ingen Datter, som efter Skik og Brug kunde opkaldes efter den første Hustru. Han giftede sig tredje Gang, og heller ikke denne Hustru blev gammel: »Sören Tyresens 3. Hustru af Følle« blev begr. 1742 11. April 33 År gammel. Den første Datter med denne sidste

¹ I Kirkebogen står urigtig 79 År.

Hustru blev kaldt »Dorte«, hvad også tyder på, at den første Hustru, som ovenfor antaget, hed Dorte. Nu hedder det, som anført, i Kirkebogen, at den første Hustru blev 37 År gammel, og om ovennævnte Dorrete Jørgensdatter, at hun var fra Følle. Slås nu fra 1726 at regne c. 37 År tilbage i Bregned Kirkebog, findes under 1690, at Jørgen Jørgensens Barn Dorete blev døbt 18. Søndag efter Trinitatis. Hermed er det endelige Bevis ført for den opstillede Kombinations Rigtighed, i det det er godtgjort, at der netop c. 37 År før Søvren Tyresens første Hustrus Død er født et Barn i Følle ved Navn Dorete, der netop må antages at have været Hustruens Navn. Den næste Datter kaldtes Maren med den få År i Forvejen afdøde Farmoders Navn, og først den følgende Datter Mette har vel fåt Navnet på Søvren Søvremsens anden Hustru. Han døde selv 1748, begr. 7. Juni 62 År gammel. Hans talrige Børn var:

1. Inger, f. og død 1719, opkaldt efter Mormoderen.
2. Inger, f. 1720, se Nr. 1, opkaldt efter Mormoderen.
3. Mette, f. 1721, død 1725.
4. Søvren, f. og død 1725, opkaldt efter Farfaderen.
5. Søvren, f. 1726, død 1728, opkaldt efter Farfaderen.
6. Rasmus, f. 1728, død 1728.
7. Søvren Tyresen i Følle, f. 1729, opkaldt efter Farfaderen, gift 1774 med Ane Jørgensdatter og 1776 med Maren Jørgensdatter Bruus.
8. Tyge, f. 1731.
9. Dorte, f. 1732, opkaldt efter Faderens 1. Hustru, som døde 1727.
10. Jørgen Tyresen i Følle Mølle, f. 1734, død 1788; hans 74årige Hustru døde 1780. Han har derfor sikkert erhvervet sig Møllen ved at gifte sig med en gammel Enke.
11. Maren, f. 1735, død 1736, opkaldt efter Farmoderen, som døde 1730.
12. Mette, f. 1738, vist opkaldt efter Faderens 2. Hustru, gift 1764 6. Novbr. med Joh. Jørgensen i Følle Mølle.
13. Barn, død 1736 12 Dage gml.
14. Anders, f. 1741.

5. **Søvren Jørgensen (Tyrisøn) og Maren Søvremsdatter Tyriss** af Tyrregården i Følle.

Søvren Jørgensen nævnes i Jordegodsmatriklen af 1690 som Fæster af en Københavns Akademi tilhørende Gård i Følle, som tidligere sammen med en Anders Bendsen tilhørende Gård havde været skyldsæt under ét til 10 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdk. 2 Albi Hartkorn. Søvren Jørgensens Anpart blev nu

særskilt skyldsæt til 5 Tdr. 1 Fdk. Hartkorn. Det er altså denne Gård, som har båret Navnet »Tyrregården«. Efter Bregned Kirkebog blev »Søvren Jørgensen i Følle« 1679 den 17. Søndag efter Trinitatis Søndag viet til Maren Søvrendsatter, og næste År den 17. Søndag efter Trinitatis blev »Søvren Jørgensens Barn Jørgen« døbt. Der blev imidlertid tillagt ham som andre Mænd, der boede på »Tyrregården«, Tilnavnet Tyresen, og ved alle følgende Børns Døb kaldes han i Kirkebogen »Søvren Tyrrisön«. Identiteten af »Søvren Jørgensen« og »Søvren Tyresen« ses af, at den sidste først kalder en Søn efter Maren Søvrendsatters Fader og derefter kalder 2 Sønner Jørgen, åbenbart fordi hans Fader hed således, og fordi den 1680 fødte Jørgen er død tidlig. Endelig er Hustruen Maren Søvrendsatter utvivlsom identisk med »Maren Tyris af Følle«, som blev begravet 1730 15. Januar i en Alder af 72 År, og efter hvem en 1735 født Datter af Sønneren Søvren Søvreinsen (Tyrrisen) fik Navnet Maren.

Efter al Sandsynlighed er herefter »Mette Jensdatter Tyris af Følle«, som blev begravet 1679 9. Februar, Moder til Søvren Jørgensen, og man kan formode, at hans Fader har hedt Jørgen Tyrrisön. Hans førstefødte Datter blev da også kaldt Mette. I Overensstemmelse hermed må antages, at »Jens Jørgensen Tyrrisen udi Følle«, som blev begravet 1680 17. Oktbr., har været en Broder til Søvren Jørgensen og været opkaldt efter Morfaderen.

Søvren Jørgensen nævnes imidlertid allerede 1678 under sit Tilnavn i Kop- og Kvægskattemandtallet for Kalø Amt, her kaldt »Søvren Thyrrisen«; han opføres uden Hustru, hvilket passer med, at han først blev gift det følgende År. Besætningen på Gården var meget ringe, nemlig kun en Fole, en Ko og 3 Får, men der nævnes i Mandtallet mange Gårdmænd, som ikke har bedre Besætning. Landbrugets Tyngdepunkt den Gang var også Kornproduktion, ikke Husdyrhold, og desuden led man endnu under Virkningen af Svenskekrigen. De egentlige Maddyr for Bonden i hine Tider var heller ikke Hornkvæget, men Svinene, som gik på Olden i Skovene, i dette Tilfælde formodentlig i Skovene til Kalø. Ganske påfaldende bliver imidlertid den Fremgang i Besætning og derfor forment-

lig også i Opdyrkning, som blev Gården til Del i det følgende Hundrede År, se ovfr. S. 499, men Grunden hertil er sikkert allerede blevet lagt ved Søvren Jørgensens Flid, Arbejde og Sparsommelighed. I Kopskattemandtallene fra 1692 og 1699 opføres han ligeledes som »Sören Thyresen« eller »Tyrresen«, bægge Gange dog med Hustru.

»Søvren Tyrresen af Følle« døde 1704 og blev begravet 15. Marts. Hans Børn var:

1. Jørgen, f. 1680, opkaldt efter Farfaderen, som altså da må have været død.
2. Mette, f. 1682, opkaldt efter Farmoderen.
3. Søvren, f. 1686, se Nr. 4, vist opkaldt efter Morfaderen.
4. Jørgen, f. 1689, opkaldt efter Farfaderen.
5. Jørgen, f. 1692, opkaldt efter Farfaderen, senere kaldet »Jørgen Tyresen i Følle«. Hans Hustru døde 1780, 74 År gml.
6. Rasmus, f. 1695, senere kaldt »Ras¹ Tyresen i Følle«, døde 1767 73 År glm. Blev 1743 gift med »Karen Rasdatter«, som døde 1784.
7. Tomas, f. og død 1697.
8. Anders, f. og død 1699.
9. Anne, f. og død 1701.

6. **Jørgen Tyrison og Mette Jensdatter Tyris af Tyrregården i Følle.**

Det fornødne om dette Ægtepar er omtalt under Nr. 5 foran.

7. **Jørgen Jørgensen og Inger Søvrensdatter i Følle.**

Jørgen Jørgensen i Følle har formentlig haft den Gård i Fæste, som hans Fader Jørgen Jensen havde, og hvoraf Afgiften i sin Tid var tillagt den botaniske Professor Simon Paulli. Han døde 1737 og blev begravet Nyårsdag 1738 76 År gammel; herefter er han født 1661. Den anden Søndag i Advent eller 5. Decbr. 1686 havde han Bryllup med »Niels Søvrensens Søster i Bjørstrup Skadegård«, der ligesom Følle ligger i Bregned Sogn. Hendes Navn angives ikke i Kirkebogen, heller ikke ved hendes Død. Der står kun, at »Jørgen Jørgensens Hustru i Følle« blev begravet 1702 29. Jan. Der er dog al Anledning til at antage, at hendes Navn var Inger.

¹ Almindelig jysk Forkortelse for Rasmus.

Jørgen Jørgensen kaldte sin første Datter af andet Ægteskab Inger, og hans Svigersøn Søvren Søvrensen (Tyresen) kaldte også sine to første Døtre Inger, ganske sikkert opkaldte efter hende. Hun har da hedt Inger Søvrensdatter. Med det ovennævnte Vink om Inger Søvrensdatters Afstamning er det ikke vanskeligt at udfinde hendes Faders Navn. Efter Matriklen af 1690 er hendes nævnte Broder Fæster af en af Gårdene i Bjørstrup. I Kop- og Kvægskattemandtallene af 1692 og 1699 nævnes dog ikke han, men Sören Pedersen som Gårdmand i Bjørstrup. Denne kan dog godt være død mange År i Forvejen, i det hans Navn er blevet stående i Mandtallene, når blot Ejeren af Gården betalte Skatten. Sören Pedersen må da være de to Sødskendes Fader, i det der i Mandtallene ingen anden anføres, på hvem deres Patronymikon passer. Gården hørte så vel efter Matriklen som efter Mandtallene til Ryttergodset.

Jørgen Jørgensen giftede sig anden Gang 1702 4. Søndag efter Trinitatis med Anne Nielsdatter, der var født 1682, døbt 19. Febr. (Søndag sexagesima) og Datter af Selvejerbonden Niels Andersen i Følle, der efter Matriklen af 1690 ejede en Gård på 9 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdk. 2 Albi Hartkorn og desuden var Bruger af en Bregend Kirke tilhørende Jord, som var skyldsat for 1 Skp. 2 Fdk. 2 Albi Hartkorn. I Kop- og Kvægskattemandtallet af 1678 opføres han med Hustru og en Besætning på sin Gård af 1 Hest, 1 Fole, 1 Ko, 8 Får og 2 Svin. Til Hjælp havde han en Karl. Niels Andersen døde 1710, begr. 30. Marts. Anne Nielsdatter døde 1759, begr. 25. Marts (Marie Bebudelsesdag) og angives da at være 82 År gammel, hvad dog er en Fejl, vist fremkaldt ved, at hun var født 1682.

Jørgen Jørgensen havde i bægge Ægteskaber i alt 13 Børn, nemlig:

1. Birgitte, f. 1688.
2. Dorete, f. 1690, gift med Søvren Søvrensen (Tyresen), se Nr. 4.
3. Karen, f. 1692, vist opkaldt efter Farmoderen.
4. Rasmus, f. 1693.
5. Jørgen, f. 1696, opkaldt efter Farfaderen, som døde 1695.
6. Niels, f. 1704.

7. Søvren, f. 1707, død 1732, opkaldt efter sin Faders første Hustrus Fader.
8. Inger, f. 1709, opkaldt efter Faderens første Hustru.
9. Knud, f. 1711.
10. Jens, f. 1713, }
 11. Jens, f. 1717, } vist opkaldt efter Farfars Fader.
 12. Jens, f. 1719, }
 13. Bodil, f. 1720.

8. Jørgen Jensen i Følle.

Jørgen Jensen havde en Gård i Følle By, Bregned Sogn, Øster Lisbjerg Herred i Randers Amt i Fæste, oprindelig af Domkapitlet i Århus. Gården betegnes 1662 i et Ud-kast til en Matrikul som $\frac{2}{3}$ Gård og skyldte i Landgilde 1 Ørte Rug og lige så meget i Byg og Havre, 9 Skpr. Byg i Gæsteri, 1 Fjærding Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gås, 2 Høns og 1 Læs Kul¹. Landgilden ansloges i Hartkorn til 8 Tdr. 2 Skpr. $2\frac{2}{3}$ Fdk. I et andet Matrikulsudkast fra s. Å. beregnes Gårdens Landgilde til 8 Tdr. $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Albi Hartkorn, og det angives, at dens Udsæd var 2 Tdr. Rug, $3\frac{1}{2}$ Td. Byg, $3\frac{1}{2}$ Td. Havre og $3\frac{1}{2}$ Skp. Boghvede, hvorhos den kunde avle 6 Læs Hø². Her angives tillige, at Gårdens Afgift var tillagt den botaniske Professor ved Universitetet Simon Paulli ad gratiam. Den samme Angivelse findes i Matriklen af 1688, hvor i Jørgen Jensen ligeledes opføres som Fæster, og gammelt Hartkorn for hans Gård opgives her til 8 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk. 2 Albi, nyt til 7 Tdr. 3 Fdk. Simon Paullis Navn var selvfølgelig overført fra ældre Matrikler, i det han længst var død, men Angivelsen viser, at Gården må have hørt til den Del af Århus Domkapittels Gods, som overtoges af Universitetet og dannede den såkaldte Tved-Præbende, hvoraf i sin Tid en Domherre i Kapitlet lønnedes, jfr. om Tved Præbende ovfr. S. 489. Han nævnes endvidere i et Kop- og Kvægskatte-mantal af 1678³ tilligemed Hustru og 3 Børn. Her opregnes også hans skattepligtige Besætning på Gården, nemlig 1 Hest, 1 Fole, 2 Køer, 2 Ungnød, 8 Får, 3 Svin og 2 Bitræer. Man

¹ Kalø Amts Matrikul 1662 i Randers Amts Arkiv.

² Århusgårds og Kalø Læns Matrikul 1662 i Rentekamrets Arkiv.

³ For Kalø m. fl. A.

skulde nu tro, at dette kun var en ringe Besætning, men i Virkeligheden var den en af de bedste i Følle By; kun få Gårde havde bedre, mange ringere. Men der var jo heller ikke gåt 20 År efter Svenskernes, Brandenborgernes og Polakernes Ødelæggelser af Nörrejylland.

I Bregned Kirkebog står under begravede: »1695 15. Maj Jørgen Jensøn i Følle ætatis¹ 70 Aar.« Han var altså født 1625. »Jørgen Jensøns Hustru i Følle« blev begr. 1692 7. April, men hendes Navn angives ikke. Hendes Søn Jørgen Jørgensen (Nr. 7) havde imidlertid den 3. April (Skærtorsdag, festum viridium) s. Å. en Datter til Dåben, der fik Navnet Karen, og da Jørgen Jensens Hustru må være død inden 3. April, er det utvivlsomt hende, som er blevet opkaldt, og hendes Navn har da været Karen.

9. Sören Kristensen Møller og Apollone Nielsdatter Skiby af Vingsted Mølle.

Sören Kristensen var Møller og Ejer af Vingsted Mølle i Bredsten Sogn i Tørrild Herred. Tilnavnet har han sikkert taget fra sin Næring. Hvor han stammer fra, har ikke kunnet oplyses; han var efter Aldersangivelsen i Kirkebogen ved hans Død født 1724. Det har derfor formentlig været på Grund af Alder og Svagelighed, at han 1785 (Skøde 4. Juni²) solgte Møllen og bestemte sig til at flytte til Århus. Møllenskylden udgjorde da 22 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. Hartkorn, og med den fulgte $\frac{1}{2}$ Gårds Ejendom i Ødsted By med 2 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdk. Hartkorn og Skovskyld 2 Albi. Køberen, Borger i Horsens Klavs Wrang, gav ham s. Å. 7. Juni en Obligation på 5000 Rdlr. med Pant i Møllen og det andet købte Gods. Af Pantebogen ses, at denne Obligation blev indfriet og slettet 1797³.

Sören Møller flyttede derefter til Århus, hvor han døde 1791, begr. 27. Decbr.⁴ Han var gift med Appollone Nielsdatter Skiby, født 1738 (døbt 27. Juni) i Skiby i

¹ Alders.

² Viborg Landstings Sk.- og PBog 49, 765.

³ a. St. 49, 776.

⁴ Vor Frue Kirkes Kirkebog.

Harlev Sogn, Datter af Niels Pedersen Borum. Da de efterlod sig forskelligt Sølvtøj, der var mærket med Årstallet 1761, har de sikkert haft Bryllup i dette År. Hun døde 1797 21. Jan. (begr. 27. Jan.¹) i Århus. Boet blev delvis registreret, men derefter overtaget af Arvingerne til privat Skifte. Det kan derfor ikke ses, hvad Formuen har været, dog er det klart, at det var et velhavende Bo. Foruden en Ko i Skiby hørte vist den af de afdøde beboede Gård i Århus dertil. Der fandtes i Boet en Del gammelt Familjesølvtøj foruden det, som de Afdøde fik i Anledning af deres Bryllup. Der fandtes således en Sølvkaffekande med Fad til en Vægt af 58 Lod 1½ Kv. med Bogstaverne N. P. B. og K. P. L. 1751, som altså har tilhørt Apollone Nielsdatters Forældre; en Spiseske med C. H. G. M. 1725; en do. med PO; to do. med IMA 1706; en do. med HLMF 1725. Med Ægtefællernes egne Bogstaver: S. C. M. AB. N. B² 1761, var mærket et Sukkerfad (11 Lod), en Tedåse, en Tepotte (26 Lod ½ Kv.) med Fad (15 Lod), en Sukkertang, 12 Spiseskeer og 6 Teskeer. Desuden var der: en Sukkerbøsse med C. W., 1 Spiseske med P. O., en Tepotte, en Potageske, 1 Flødekande og et Glaskrus med Søvlåg³. Denne Beholdning af Sølvtøj viser, at Abelone Nielsdatters Forfædre hørte til gamle, velstående Bondeslægter, hvad da også stemmer med, at de hørte hjemme i den Del af Jylland (mellem Århus og Randers), som regnes til Kronjydernes.

Søren Møllers og Apollone Nielsdatters Børn, alle fødte på Vingsted Mølle i Bredsten Sogn, var⁴:

1. Ane Kirstine, døbt 1762 13. Søndag efter Trinitatis, blev gift med Købmand Kristian Raae af Skiby.

2. Voldborg, døbt 1764 11. April, gift med Dines Dinesen, Møller i Fredericia, død 1800 3. April, en Broder til Overadvitør Peter Dinesen. Han havde først været gift med Ingeborg Melsing, med hvem han havde en Søn. Han efterlod sig 1800 i alt 5 Børn: Johannes Dinesen 16 År,

¹ Domkirkens Kirkebog.

² AB har været sammenslynget og skullet læses: Abelone; de andre Bogstaver: Nielsdatter Borum, i det hun oprindeligt har været kaldt Borum efter sin Faders Fødested.

³ Århus Bys Skifteprotokol 1790—1808 S. 243—45.

⁴ De tilføjede Oplysninger findes sidst a. St.

Sören Møller D. 12 År, Mette Kirstine D. 10 År, Niels Peder D. 9 År og Apollone D. 8 År¹.

3. Karen Kirstine, døbt 1765 10. Novbr., gift med Jens Iørgensen på Rosenholm (se Nr. 1). Hun er i Kirkebogen for Bredsten Sogn kun indført med Navnet »Kirstine«, men der haves mange Eksempler på, at Præsterne ikke indførte alle de Navne, som Folk ønskede at give deres Børn². Når hun derfor i Hornslet Kirkebog ved sine to yngste Børns Døb er indført som »Karen Kirstine«, er dette sikkert det rigtige.

4. Ane, døbt 1767 4. Oktober, gift i Skiby 1796 18. Oktbr. ved Stuevielse efter Kongebrev med Forvalter Jens Sörensen af Gammelgård. Deres Søn var Sören Møller Sörensen, f. 1799, † 1867 som Præst i Esbønderup og Nøddebo i Nordsælland, og dennes Søn igen er Zoologen Dr. phil. Will. Emil Sörensen, f. 1848 i København³.

5. Mette Marie, døbt 1769 19. Jan., død s. År.

6. Mette Marie, døbt 1771 20. Jan., død s. År.

7. Marie Anne, døbt 1772 2. Søndag efter Trinitatis, kaldet Mariane.

8. Kristiane Sofie.

De to sidste fik 1795 13. Marts Bevilling til at være myndige under Kurator.

10. Niels Pedersen Borum og Kirsten Pedersdatter Læth af Skiby.

Niels Pedersen af Borum blev efter Harlev Sogns Kirkebog 1732 1. April trolovet og 29. Juni gift med Kirsten Pedersdatter Læth af Skiby. Trolovelsen fandt Sted i Henhold til kgl. Bevilling s. Å. 26. Jan.⁴, i det Brudgom og Brud vare Søskendebørn. Efter disse Oplysninger findes let, at Niels Pedersen er født i Borum 1707, døbt 1. Adventsøndag, og Søn af Peder Rasmussen og Apollone Nielsdatter. Han var altså Brodersøn af sin Svigermoder Voldborg Rasmusdatter, gift med Ryttergodsbonden Peder Nielsen Læth i Skiby. Niels Pedersen, der gerne nævnes efter sin Fødeby Borum, omtales i en Jordebog fra 1732⁵ som Fæstebonde på Ryttergodset i Skiby i Harlev Sogn, og det kan af Jordebogen konstateres, at Gårdens »gamle Landgilde« var ganske af samme Art og Størrelse som den Landgilde, der i Skanderborg Læns

¹ Fredericia Bys Skifteprotokol 1797—1810 Bl. 139.

² Se ovfr. S. 496 om Dorte Jensdatter, hvis fulde Navn skal have været Dorte Øllegård.

³ Se Jyske Saml. 10, 117.

⁴ Danske Kancellis Jyske Reg. 28, 372.

⁵ Jordebog for det Skanderborgske Distrikts Ryttergoods 1732 S. 179.

Jordebøger anføres for hans Hustrus Farfaders til Svigerfaderen nedarvede Gård s. St. Han må derfor i nævnte År ved sit Bryllup have overtaget Fæstet af Gården, medens Svigerfaderen er gåt på Aftægt. Gården var dog fremdeles delt i to Parter, og Niels Pedersen Borum var således kun Fæster af en Halvgård. Fra sine Svigerforældre må han have arvet en Velstand, der har kunnet tillade ham en vis Luksus, ti Sølvtoj, mærket med hans og Hustrus Navnebogstaver, fandtes i Boet efter Datteren (Nr. 9).

De to nævnte Ægtefællers Død er ikke påtruffet i Kirkebogen.

1. Dødfødt Datter, begr. 1733.
2. Kirsten, f. 1735, opkaldt efter sin Fæster.
3. Apelone, f. 1738, opkaldt efter Farmoderen, gift med Sören Kristensen Møller, se Nr. 9.
4. Maren, døbt 1741.

11. Peder Rasmussen og Apollone Nielsdatter af Borum.

Peder Rasmussen var Bonde i Borum, hvor hans Börn er fødte. Han forekommer dog ikke i noget af Skattemandtallerne fra hans Tid over Fæstebønderne på kongeligt Gods, og han må da formentlig have haft en privat Ejendom i Fæste. Han er sikkert med Hustru fulgt Sønnen Niels til Skiby, da denne ved Giftermål der kom ind i en rig Familje, og han er vel den »Peder Rasmussen, Bonde i Skiby«, som blev begr. i Harlev Sogn 1734 16. Maj. I hvert Tilfælde har hans Død ikke kunnet findes i Borum Kirkebog. — Peder Rasmussen blev i Borum 1697 3. Søndag efter Trinitatis gift med »Apellon Nielsdatter«, som må være død 1738, da en Sønnedatter opkaldes efter hende. Hendes Navn, der forekommer ret hyppig blandt hendes Efterkommere, skrives på meget forskellige Måder: Apollone, Apellone, Appellon, Abelone.

Deres Börn var:

1. Peder, f. 1698, vist opkaldt efter Farfaders Fader.
2. Rasmus, f. 1701, opkaldt efter Farfadereu.
3. Kirsten, f. 1704, opkaldt efter Farmoderen.
4. Niels, f. 1707, opkaldt efter Morfaderen, se Nr. 10.

Peder Rasmussen var Broder til Voldborg Rasmusdatter

(Nr. 12), og Spørgsmålet er nu om, hvem der var disses Forældre. Da Kirkebøgerne for Borum Sogn dels ikke går tilstrækkelig langt tilbage, dels er dårlig førte, må Spørgsmålet søges løst gennem Slutninger ud fra Opkaldelsesreglerne. Da nu Peder Rasmussen 1698 og 1701 kalder sine to ældste Sønner henholdsvis Peder og Rasmus, tyder denne Omstændighed på, at han, da han selvfølgelig ikke har kunnet give Sønnen sit eget Navn, først har opkaldt sin Farfader og dernæst sin Fader. Denne må således have heddet Rasmus Pedersen og have levet, da Sønnesønnen Peder blev døbt, i det denne ellers skulde have haft hans Navn. I Virkeligheden se vi da også, at Kirkebogen for Borum for den 1698 døbte Søn Peder angiver som Fadder Rasmus Pedersen i Borum, der altså må antages at være Barnets Farfader. Denne må dernæst formodes at være død 1701, da Sønnesønnen Rasmus fik hans Navn, og han forekommer da heller ikke som Fadder for de senere døbte Börnebörn. Ganske vist findes hans Dødsfald ikke nøjagtig anført i Kirkebogen, men denne er, som sagt, slet ført. Når der dernæst lægges Mærke til, at såvel Sønnen Peder Rasmussen som hans Søster Voldborg Rasmusdatter (Nr. 12) kalder en Datter Kirsten, turde hun være opkaldt efter deres Moder, og Rasmus Pedersens Hustru har da formentlig heddet Kirsten. Ingen af de to Søskende har dog haft Börn nok til, at deres Morfader har kunnet opkaldes, og Moderens Patronymikon har således ikke kunnet bestemmes. Det må dog nævnes, at til Peder Rasmussens Søn Peders Døb 1698 og til Voldborg Rasmusdatters Datter Kirstens Døb 1701 opføres henholdsvis i Harlev og i Borum Kirkebog som Fadder »Kirsten Rasmusdatter, Rasmus Hansens Kone af Javngyde«, der ligger i Tulstrup Sogn i Gern Herred, hvis Kirkebøger for denne Tid fattes. Kirsten Rasmusdatter kan dog ikke være den efterspurgte Moder til de to Søskende, da hun som endnu levende ikke kunde give Navn til det af hende i 1701 til Dåben bårne Pigebarn. Derimod kan det tænkes, at hun har været Søster til de to Søskende, men hun må da have været Halvsøster, opkaldt efter deres Moder og Datter af Rasmus Pedersens eventuelle 2. Ægteskab.

12. Peder Nielsen Læth og Voldborg Rasmusdatter af Skiby.

»Peder Læth« omtales i Kopskattemandtallet af 1699 over det jyske Ryttergods som Gårdmand i Skiby i Harlev Sogn, Framlev Herred, og det siges, at han var gift og holdt en Pige. I Kirkebogen for Harlev omtales 1714 som Fadder »Peder Læthis Kone Voldborg Rasmusdatter«, og 1700 nævnes som døbt »Peder Læthis førstefødte«. Han må da vel være blevet gift et Par År i Forvejen, men i en sen Alder, ti i Kirkebogen angives, at han var 90 År og 4 Uger gammel, da han blev begravet 1743 den 1. Marts. Han er således født 1653 og først blevet gift i en Alder af c. 44 År. Herefter må han antages for identisk med »Peder Nielsen i Skiby«, der nævnes i ældre Præstemandtaller over de Bønder på Ryttergodset i Skiby, som skulde svare Kop- og Kvægskat eller Kop- og Ildstedskat. I sådanne Mandtaller for 1682, 1686 og 1688 omtales Peder Nielsen som ugift. I Kop- og Kvægskatteregnskabet af 1678 nævnes han ligeledes som ugift tilligemed sin Moder Anne Nielsdatter, der i Mandtallet 1681 nævnes »en gammel Enke, som i sin Alderdom opholdes af Sønne«. Da hun ikke omtales 1682, må hun være død i Mellemtiden. Når nu henses til, at den stadig ugifte Peder Nielsen i Skiby i Mandtallet af 1699 er afløst af den gifte Peder Læth s. St. og yderligere mindes dennes Alder, må man kunne gå ud fra, at det her drejer sig om samme Person. Hvis dette er Tilfældet, og Peder Læth virkelig er Søn af den nævnte Anne Nielsdatter, er det at vente, at han har villet mindes den længst afdøde Moder ved Opkaldelse af en Datter, og man vil også ganske rigtig se, at han giver sin »førstefødte« Datter Navnet »Anne«.

Hvorvidt nu Peder Læths Fæstegård er blevet udlagt til Ryttergård allerede i hans Faders Tid eller først i hans egen Fæstetid, er ikke oplyst. Han synes imidlertid ikke selv at have haft hele Gården i Fæste. I 1696¹ oplyses, at Gårdens gamle Hartkorn var 19 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Albi og ny Hart-

¹ Skanderborg Distrikts Krigs- og Portions-Jordebog 1696 S. 13, se også Krigsjordebogen 1717 S. 368.

korn 10 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. 2 Albi, men samtidig oplyses det, at Peder Læth først havde den i Fællesskab med Niels Rasmussen, senere med Niels Mogensen. Gården, der 1661 var en Helgård, er vel blevet delt, da den lagdes til Ryttergodset.

Af Skattemandtallene kan nu fås yderligere Oplysninger om Peder Nielsen Læths Forhold. Han har for sit Vedkommende holdt en Besætning, som 1678 bestod af 1 Hest, 1 Hoppe og 2 Foler¹, 3 Køer, 1 treårig Stud, 2 Ungnød, 1 Kalv, 6 Får og Lam og 1 Svin. Han og hans Moder holdt 1 Karl og 1 Pige. Omtrent den samme Besætning findes på hans Gård 1682 og 1686; han har da kun 2 Køer og ingen Stud, men så 1682 i Stedet 1 Bistok og 1686 2 Hopper, 1 Klodde og 2 Svin. 1688 holder han ikke Tjænestepige, og det oplyses, at der for hans Regning på Gården fandtes to Ildsteder, af hvilke han måtte betale Skat. I 1696² angives Fællesgårdens Besætning til 6 Bæster, 4 Stude, 5 Køer, 4 Ungnød og 18 Får og Gårdens Bygninger til 68 Fag Hus i fire Længer. I 1717³ er Besætningen steget til 10 Bæster, 7 Køer, 11 Ungnød og 16 Får. Udsæden angives til 7 Tdr. Rug, 13 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre, og den viser Gårdens Fremgang fra 1662 (se under Nr. 13). Der kunde endvidere 1717 avles 8 Læs godt Hø og 12 Læs slet, medens Gården havde Græsning til 12 Heste og 16 Køer og Stude. Peder Nielsen har da lagt Grund til den Velstand, der fandtes hos hans Datterdatter (se Nr. 9).

Peder Nielsen Læth hørte til en Slægt, af hvilken mange Personer med Slægtsnavnet forekommer i Harlev Sogns Kirkebog, men det er ikke lykkedes at finde ud af, hvorledes de ere i Slægt med ham. Hans Hustru Voldborg Rasmussdatter, som døde 1750 81 År gammel (begr. 20. Oktober), var fra Borum Sogn, i hvis Kirkebog hun også nævnes som Fadder 1695 og 1704, i sidstnævnte År ved en Broderdatters Døb, se ovenfor under Nr. 11. Derimod har hendes Vielse ikke kunnet findes i den slet førte Kirkebog.

¹ 1682 kaldes de: »Klodder«.

² Anf. Jordebog.

³ Krigsjordebog for Skanderborg Distrikt, anf. St.

Peder Læth og Voldborg Rasmusdatter havde kun to Døtre:

1. Anne, døbt 1700 20. Maj, opkaldt efter sin Farmoder, se ovenfor.
2. Kirsten, døbt 1701 16. Oktober, der må være opkaldt efter sin Mormoder (se Nr. 10). Hun blev båret til Dåben af »Kirsten Rasmusdatter, Rasmus Hansens Kone af Javngyde« (Tulstrup Sogn i Gern Herred), og man kunde tro her at have Voldborg Rasmusdatters Forældre, særlig da Kirsten Rasmusdatter også bar Voldborgs Brodersøn Peder til Dåben (se Nr. 11), men andre Grunde, særlig Opkaldessystemet taler derimod, se nærmere ovenfor S. 513.

Da der således ingen Søn var til at overtage Gården efter Peder Læth, fik han 1732 sin Hustrus Brodersøn fra Borum gift med sin yngste Datter. Det er derfor sandsynligt, at han selv er gåt på Aftægt i dette År. Rimeligvis har han, der jo også var en meget gammel Mand, været syg og sengeliggende, da ikke han selv, men Mons. Mikkelsen af Skiby nævnes som Forlover for Datteren. Som ovenfor nævnt døde han da også 1743 over 90 År gammel.

13. **Rasmus Pedersen** i Borum var Fadder 1698 til Sönnens ældste Søn, men må have været død 1701, da han blev opkaldt i Sönnens Søn: Rasmus. Han er da vist død 1699 (i Kirkeb. vist urigtig kaldet Jens Pedersen) 64 År.

Da hans Börn Peder Rasmussen i Skiby (Nr. 11) og Voldborg Rasmusdatter (Nr. 12), gift med Peder Læth, bægge kalde en Datter med Navnet Kirsten, må det antages, at deres Moder, Rasmus Pedersens Hustru, også har båret dette Navn, se nærmere ovfr. S. 513.

14. **Niels Pedersen Læth** og **Anne Nielsdatter** af Skiby.

Niels Pedersen Læth havde som Fæstebonde på Krongodset under Skanderborg Læn sin Fædrenegård i Skiby i Fæste. I 1649 havde han den sammen med sin Fader (Nr. 15), men senere havde han den alene. Han står for den i Matriklen af 1662¹ med samme Landgilde, som Gården havde i hans Farfaders (Nr. 16) Tid. Det tilføjes her, at hans Udsæd var

¹ Århus Stifts Matrikul 2. Part Bl. 318 (Rentekammerets Arkiv).

6 Tdr. Rug, 7 $\frac{1}{2}$ Td. Byg, 5 Tdr. Havre, 1 Skp. Boghvede, og at han årlig kunde avle 16 Læs Hø. Gården var dog i dette År af Kongen pantsat til Tolderen i Århus Niels Madsen. I Præsten i Harlev Lavrids Sörensens Indberetning af 1661¹, der ligger til Grund for Matriklen af 1662, oplyses, at Gården var en »Helgård«.

At Niels Læths Hustru hed Anne Nielsdatter er godtgjort ovenfor under Nr. 12. Hun levede som Enke hos Sönnen og døde 1682.

15. **Peder Nielsen Lett** var Fæstebonde på Krongodset under Skanderborg Læn i Skiby i Harlev Sogn. I 1609—16 drev han Gården sammen med Faderen (Nr. 16), medens han 1616—46 drev den alene, men 1649 nævnes Sönnen Niels som Medfæster². Fra de følgende År findes ingen Jordebøger for Lænet. Gårdens Landgilde var stadig den samme (se under Nr. 15). Ligesom sin Fader holdt han til at begynde en Tjænestedreng til fuld Lön og en til halv Lön, men 1627 må han som alle Bønder i Framlev Herred indskrænke Tjænerholdet og nøjes med en Dreng til halv Lön³. Dette er Tegn på økonomisk Tilbagegang i Kejserkrigens Tid. Nörrejyland var i 1 $\frac{1}{2}$ År besat af de kejserlige Tropper, som blev indkvarteret kompagnivis, og hvert Kompagni fik anvist visse Sogne og Herregårde til sit Underhold. Hvorledes dette gik for sig i Vendsyssel og Ty er udførlig skildret af I. Krebs i hans Bog om den daværende kejserlige Oberstlöjtnant von Hatzfeldt⁴, som holdt Nörrejyland nord for Limfjorden besat i 1627—29. I Egnen mellem Århus og Viborg har Fjenderne formentlig båret sig ad som i Vendsyssel, hvor de udsugede Bønder til sidst greb til at føre Guerillakrig mod de ukære

¹ I denne angives Udsæden dels noget større, dels noget mindre end i Matriklen.

² Lænets Jordebøger ved Lænsregnskaberne i Rigsarkivet. Mærkelig nok er det ikke lykkedes i Lænsregnskaberne at finde, hvad han har måttet betale i Fornyse af Fæstet (Stedsmål).

³ Skattemandtal s. St.

⁴ Aus dem Leben des kaiserlichen Feldmarschalls Grafen Melchior von Hatzfeldt. Breslau 1910. S. 93—164.

Herrer¹: da disse endelig drog bort, medførte de Masser af Korn og Øksne foruden andet Bytte i Sølvtoj og Penge, der transporteredes ud af Riget på Bøndervogne. Da Krigen var forbi, måtte Peder Lett som alle Skiby Mænd 1629—30 forskånes for den halve Kornlandgilde². Peder Lett oplevede endnu en Gang Krigen og de dermed følgende Udplyndringer. Da Svenskerne Besættelse af Jylland var forbi, måtte han i 1646³ forskånes for halv Korn- og en Tredjedel Smörlandgilde. Han må være død mellem 1649 og 1653, ti i sidste År fødtes hans efter ham opkaldte Sønnesøn (Nr. 12).

16. **Niels Lett** var Fæstebonde på en Gård af det under Skanderborg Læn i Skiby i Harlev Sogn liggende Krongöds. Han nævnes i Lænets Jordebøger⁴ 1603—16, men ikke i Jordebogen for 1616—17. Han må altså være død i dette Regnskabsår. Gårdens Landgilde var 1 Fdg. 1½, Letpund Smör, 3½ Ørte Rug, 3½ Ørte Byg, 3 Ørte Havre, 1 Brændsvin⁴, 1 Lam, 1 Gås, 2 Höns, 1 Okse at stalde og 1 Rdr. Gæsteripenge. Den må herefter have haft en ret betydelig Störrelse. Af Skattemandtallene⁵ ses da også, at Niels Lett holdt en Dreng (o: Tjænestekarl) til fuld Lön og en til halv Lön⁵. I Jordebøgerne 1609—16 opføres han og Sönnen Peder som Fæstere af Gården, og de har måske i disse År delt den eller drevet den i Fællesskab.

17. **Johan Jørgensen og Karen Kristensdatter** i Følle⁶.

»Johan Jørgensen, Skrædder i Følle«, døde efter Bregned Kirkebog 1701, begravedes den 6. Marts. Efter Kopskattemandtallet i Kalø Amts Regnskab 1699 hørte han til Byens »Gadehusmænd, som ikke havde Køer, eller som brugte Håndværk«. Når han havde Barn i Kirke, opføres han i Kirke-

¹ Krebs a. St. S. 160—61.

² Jordebogen.

³ I Rigsarkivet ved Skanderborg Læns Regnskaber.

⁴ 1 Ørte var af Rug 10 Skpr., af Byg 12 Skpr. og af Havre 20 Skpr. Om Brændsvin se ovfr. S. 499.

⁵ Mandtal til Pengeskatten 1611.

⁶ De til Nr. 17, 18, 19 og 20 benyttede Kirkebogsoplysninger skylder jeg Hr. Arkivregistrator i Viborg O. Jørgensen.

bogen stadig som »Johan Skrædder«. Hvorledes det er gåt til, at han som Landsbyhåndværker har kunnet få en Søn (Nr. 3) gift med en Gårdmandsdatter, er ikke klart.

Han ægtede 1674 15. Februar i Bregned Kirke Karen Kristensdatter, som 60 År gammel døde i Mørke Sogn, formentlig hos Sønnerne i Ugelbølle, 1712, begr. 4. Maj. De havde følgende Børn:

1. Jørgen, f. 1678, se Nr. 3, opkaldt efter Farfaderen.
2. Kristen, f. 1680, opkaldt efter Morfaderen. Han bosatte sig i Ugelbølle i Mørke Sogn, hvor han allerede 1713 havde Barn i Kirke, efter at han 1711 13. Decbr. (3. Søndag i Advent) i Mørke var bleven gift med Else Rasmusdatter, men det ses ikke, hvad Stilling han har indtaget. Han og Broderen Jørgen var gensidig Fadder til hinandens Børn, der døbttes i Mørke Kirke. Han døde 1738, 60 År gammel.
3. Anna, f. 1683.
4. Anne, f. 1684.
5. Johan, f. 1687.
6. Maren, f. 1690.
7. Mette, f. 1693.
8. En Datter, f. 1696. Navnet er ikke oprindelig indført i Kirkebogen, men senere er over Linjen med ny Hånd tilskrevet: Anna, hvilket næppe kan være rigtigt.

18. Rasmus Espensøn og Dorete Andersdatter af Følle.

Rasmus Espensøn blev født 1673 i Følle, døbt 23. Novbr. (26. Søndag efter Trinitatis S.). I daglig Tale forkortedes hans Navn på jysk til »Ras«, således i Kirkebogen 1702: »død Ras Espensøns Fader i »Følle«, eller 1712 døbt »Ras Espensøns Barn af Følle«. I Kopskattemandtallet for 1699 i Kalø Amts Regnskab og ligeledes i Præstemandtallet over Familie- og Folkeskatten af 1697 omtales han som Gårdmand i Følle, det sidste Sted særlig som »Kapittelstjæner«. Hans Gård har således hørt til Århus Domkapittels Fæstegods, som i Anledning af Skånes Afståelse til Svenskerne 1658 blev overladt Københavns Universitet til Erstatning for mistet Fæstegods i Skåne. Han blev 1695 2. Juni (2. Søndag efter Trinitatis) i Bregned Kirke gift med »Anders Søvreusens Datter i Følle«, efter at de var blevet trolovet den 27. Januar s. Å. Da »Rasmus Espensøns Hustru i Følle« blev begravet 1741 den 4. Juni 65 År gammel, må hun være den Datter Dorete, som hendes Fader fik døbt 1676 den 22. Oktober (20. Søndag efter Trinitatis).

Selv døde Rasmus Espensøn 1742 og blev begravet 1742 den 22. Decbr. angivelig 74 År, hvilken sidste Angivelse ikke kan være rigtig, da han blev født 1673. Han havde følgende Børn:

1. Anders, f. 1696, opkaldt efter Morfaderen, som døde 1695.

2. Anders, f. 1698, ligeledes.

3. Maren, f. 1701, gift med Nr. 3 (Jørgen Johansen). Jeg havde, inden jeg modtog de her omtalte Kirkebogsoplysninger, efter Opkaldelsesreglerne formodet, at Jørgen Johansens Hustru skulde hedde Maren Nielsdatter, og at Niels Jørgensen (Nr. 2) skulde være opkaldt efter sin Morfader. Formodningen viste sig dog kun til Dels rigtig, da Morfaderen ikke hed Niels som antaget, men Opkaldelsesreglerne var dog blevet rigtig anvendt, i det et nøjere Eftersyn viste, at Niels Jørgensen var blevet opkaldt efter sin 1730 afdøde Morbroder.

4. Ole, f. 1704, opkaldt efter den 1700 afdøde Farbroder.

5. Espen, f. 1706, opkaldt efter Farfaderen, der var død 1702.

6. Niels, f. 1709, død 1730. Har givet Navn til den 1731 fødte Søstersøn.

7. Barn, f. 1713. Dets Navn angives ikke i Kirkebogen.

19. **Espen Lavsøn** (Lassen) var Selvejer i Følle under Vosnæsgård. Han må være identisk med den i 1702 afdøde »Ras Espensens Fader i Følle«, som begravedes 25. Januar. »Espen Lavsons Hustru« døde i Følle 1700, begravet 20. Maj, men hendes Navn omtales ikke i Kirkebogen. Da imidlertid Sønnen 1701 (Nr. 18), Året efter Moderens Død, lader en Datter kalde Maren, har dette sikkert været hendes Navn. Da Ægteparret havde følgende Børn og kaldte tre Sønner Rasmus, har dette sikkert været Navnet på Hustruens Fader.

1. Rasmus, f. 1669, formentlig død s. Å.; vist opkaldt efter Morfaderen.

2. Rasmus, f. 1669, ligeså, begravet s. Å. 21. Oktober.

3. Oluf, f. 1670, død 1700.

4. Rasmus, f. 1673, se Nr. 18, vist opkaldt efter Morfaderen.

20. **Anders Søvensen** af Følle var Selvejerbonde under Vosnæsgård, hvortil formentlig Herlighedsretten har hørt. Han døde 1695, begravet 8. Januar, og Året i Forvejen (1694) var hans Hustru død, begravet 23. Februar. Deres Børn var:

1. Ester, f. 1674, † 1692.

2. Dorete, f. 1676, gift med Nr. 18.

3. Søven, f. 1679, opkaldt efter Farfaderen.

4. Inger, f. 1682.

Niels Lett, † c. 1616.

16

Peder Nielsen Lett,
† c. 1650.

15

Niels Pedersen Læth,
~ Anne Nielsdatter,
† 1682.

Rasmus Pedersen, † 1699,
~ [Kirsten].....

[Jørgen Tyrisøn],
~ Mette Jensdatter
Tyris, † 1679.

14

Peder Nielsen Læth, ~
1653—1743.

13

Voldborg Ras-
musdatter,
† 1750.

Peder Rasmus-
sen, † 1734,
~ Apollone
Nielsdatter.

11

Søren Jørgensen
Tyrisøn, † 1704,
~ Maren Søvens-
datter Tyris, † 1730.

5

12

Kirsten Pedersdatter Læth. ~
1701—..

Niels Pedersen
Borum,
1707—..

Søren Søvensen
Tyresen,
1686—1748.

10

Apollone Nielsdatter Skiby, 1738—1797,
~ Sören Kristensen Møller, 1724—1791.

9

Karen Kirstine Sörensdatter Møller,
1765—1822.

Inger Søvensen
1720

..... gift

1. Niels Jørgensen,
1787—1854, Ejer af
Katholm, senere af
Ingvorstrup.
Stamfader for
Ingvorstrup-Linjen.

2. Inger Kirstine
Jørgensen, 1788—1826,
~ Jakob Bergh
Secher, 1786—1861,
Ejer af Katholm,
senere af Vedø.

3. Abelone
Jørgensen,
1790—1794.

4. Severine J.
1792—1847, ~ J.
Langermann, 1788—
af Alstedgaardens
Sogn, Nørvang
—16, og af Øster-
derup Sogn, Nø-
Herred, 1816—1819,
senere Ejer af
Hellevad Sogn
1825—

Jørgen Jensen,
1625—1695,
[Karen], † 1692.

8

Jørgen Jørgensen,
1661—1737,
[Inger Søvre-
ster], † 1702.

7

Dorete Jørgens-
datter,
1690—1726.

Johan Jørgensen,
† 1701,
~ Karen Kristens-
datter, † 1712.

17

Jørgen Johansen, .. gift med .. Maren Rasmusdatter,
1678—1754. 1701—1754.

Esben Lavson,
† 1702,
~ [Maren Rasmus-
datter], † 1700.

19

Rasmus Esbenson,
1673—1742.

Anders Søvre-
sen,
† 1695.

20

~ Dorete Anders-
datter,
1676—1741.

18

3

Tyrris, . . . gift med . . .

Niels Iørgensen,
1731—1803.

2

. Jens Iørgensen,
1754—1829.

4. Ejer af kirke
1811
Sten-
strup
egter,
nd i
fssel

5. Sören Møller
Jørgensen, 1794—1873,
Portrætmaler og
Malermester i Århus.
Stamfader for
Århus-Linjen.

6. Abelone Jørgensen,
1801—1824, ~ Peder
Henrik Jordan Raae,
Købmand i Kallund-
borg, 1796—1859.

7. Peder Kristian
Jørgensen, 1803—1864,
Ejer af Hannesminde
i Følle, Bregnet Sogn.
Stamfader for
Hannesminde-Linjen.

Ved min Forgængers Fratræden forelå af den foranstående Afhandling Ark 32 reentrykt, det foregående Ark samt S. 493—520 i tredie Korrektur. I det endnu ikke reentrykte var der dog nogle små Huller og andre Mangler, som jeg efter Evne har udfyldt og berigtiget, især ved velvillig Hjælp fra Landsarkivet i Viborg.

Den Stamtavle, hvortil der henvises flere Steder i Afhandlingen, viste sig i sin Tid at være sat op i Trykkeriet, men den var her siden „gået i Fisk“. Imidlertid fremdroges et Korrekturaftryk, som ganske vist kun delvist var rettet, men som i alt Fald viste, hvad Dr. Secher tilsigtede, og med Vejledning deri har jeg udarbejdet omstående Stamtavle; jeg har dog udeladt enkelte Oplysninger, som Secher havde tænkt sig at tage med, skønt de allerede kan ses af Afhandlingen, og derved er opnået, at Tavlen kun fylder en Dobbeltside.

I det reentrykte Ark var adskillige Sidehenvisninger ikke udfyldte, og der fandtes også nogle Småfejl. Til Berigtigelse heraf meddeles:

- S. 479 Note 1 læs: S. 497 o. fl. St.
- 486 Note 2 læs: S. 16 o. fl. St. — Note 3 læs: 1535.
De to Noter skal ombyttes.
- 487 L. 5 fra neden læs: 20 Øre.
- 488 L. 18 læs: S. 511. L. 20 læs: S. 496. Noten læs: S. 497.
- 490 f. og S. 493—95 vilde det have været korrektere i Stedet for Rdlr. at have sat Rbd. (Rigsbankdaler), sml. Bemærkningen S. 487.

Kr. E.